

Bu kitab Wap.IXLAS.Az saytından yuklenib.

TOVZİHUL-MƏSAİL RİSALƏSİ

ŞİƏ ALƏMİNİN MƏRCƏYİ-TƏQLİDİ
AYƏTULLAHÜL-ÜZMA HACI ŞEYX MƏHƏMMƏD
FAZİL LƏNKƏRANİ (DAMƏ ZİLLUHUL-ALİ)

Китабын ады:.....Товзиҳул-мәсаил рисаләси
Мүәллиф:...Һәзрәт Ајәтуллаһүл-үзма Мәһәммәд Фазил
Ләнкәрани
Тәрчүмә едән:.....М.Әлизадә
Нәшр едән:.....Darul-huda
Чап тарихи:.....2005
Чап нөвбәси:.....Икинчи
Тираж:.....3000

نام کتاب:.....توضیح المسائل
مؤلف:.....آیت الله العظمی فاضل لنکرانی
مترجم:.....م.علیزاده
ناشر:.....دارالهدای
تاریخ چاپ:.....1384
نوبت چاپ:.....دوم
تیراژ:.....3000

BİSMİLLAHİR RƏHMANİR RƏHİM

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
يَبْنَأُ أَبِى الْقَاسِمِ مُحَمَّدٍ وَآلِ بْنِ الْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ
الطَّاهِرِينَ وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

Bu şərif risaləyə əməl etmək, inşallah, mücizdir
(əməllərin düzgün olmasına kifayətdir).

TƏQLİD

TƏQLİD MƏSƏLƏLƏRİ

Məsələ:1. Üsuli-dində təqlid etmək caiz deyildir. Müsəlman bir şəxs üsuli dində yaqinə çatmalıdır. Dinin qeyri-zəruri hökmlərində isə ya müctəhid olub öz ictihadına uyğun əməl etməli, ya müctəhidə təqlid etməlidir (yə'ni onun göstərişlərinə müvafiq olaraq əməl etməlidir), ya da ehtiyatın keyfiyyətinə agah olduğu halda ehtiyata əməl etməlidir ki, öz şə'r'i vəzifəsini yerinə yetirdiyinə yaqin etsin. Məsələn, əgər müctəhidlərdən bə'ziləri müəyyən bir əməlin haram olduğunu, bə'ziləri isə haram olmadığını deyirlərsə o əməli yerinə yetirməsin. Habelə, əgər müəyyən bir əməli bə'ziləri vacib, bə'ziləri isə müstəhəb hesab edirlərsə, o əməli yerinə yetirsin. Həmçinin ehtiyatın keyfiyyətində də ehtiyata əməl etmək vacibdir, yə'ni əgər bir neçə yolla ehtiyat etmək mümkün olarsa, ehtiyata müvafiq olan yolu seçsin.

M:2. Vəzifəsi təqlid etmək olan şəxs–mükəlləf təqlid etməkdən boyun qaçırsa əməlləri batildir. Amma əgər onun əməli həqiqətlə, yaxud təqlid etməli olduğu müctəhidin fətvalarına müvafiq olarsa batil olmaz.

M:3. Hökmlərdə təqlid–müctəhidin göstərişinə əməl etməkdir. Elə müctəhidə təqlid etmək lazımdır ki: kişi, həddi-bülüğa çatmış, aqıl, on iki İmam şiəsi,

halalzadə, diri və adil olsun. Ədalətdən məqsəd odur ki, vacibəti yerinə yetirmək və kəbirə günahları tərk etməkdə nəfsani qüdrətə (səciyyəyə) malik olsun. Bunlardan əlavə, mürüvvət də şərtidir. Bu da zahiri əlamətlərin gözəlliyi ilə tanınır. Həmçinin, ehtiyat-vacibə görə mərcəyi-təqlid dünya malına həris olmasın, başqa müctehidlərdən ə'ləm (elmlə) olsun. Yə'ni Allah hökmünü dərk etməkdə öz əsrinin bütün müctehidlərindən daha bilikli olsun.

M:4. Əgər iki müctehid elm cəhətindən bərabər olsalar, ehtiyat-lazıma görə onlardan daha təqvalı və vərə'si çox olana təqlid olunmalıdır.

M:5. Ə'ləm müctehidi üç yolla tanımaq olar:

1-İnsanın özü (bir kəsin ə'ləm olmasına) yəqin və ya xatircəmlilik tapsın. Məsələn, özü bu sahədə mütəxəssis olub ə'ləm müctehidi tanıya bilsin.

2-Ə'ləm müctehidi başqalarından seçə bilən iki adil və alim şəxs hər hansı bir müctehidin ə'ləm olmasını təsdiq etsinlər; bu şərtlə ki, başqa iki alim və adil şəxs onların dedikləri ilə müxalifət etməsin.

3-Bir müctehidin ə'ləm olması camaat arasında o qədər məşhur olsun ki, insan üçün yəqinlik, yaxud xatircəmlilik hasil olsun.

M:6. Əgər ə'ləm müctehidi tanımaq müşkül olsa gərək ə'ləm olmasına güman etdiyi şəxsə təqlid etsin. Hətta əgər bir kəsin ə'ləm olmasına zəif ehtimal da versə və başqasının ə'ləm olmasına ehtimal verməsə, həmin müctehidə təqlid etməlidir. Həmçinin əgər iki nəfər müctehid elmdə bərabər, yaxud onlardan biri müəyyən şəkildə, ehtimalən ə'ləm olmasını yəqin etsə, ondan başqasının isə ə'ləm olmasına ehtimal verməsə, həmin müəyyən şəxsə təqlid etməlidir. Əgər bir neçə nəfər onun nəzərində başqa müctehidlərdən ə'ləm, öz aralarında isə bərabər olsalar, onlardan birinə təqlid etməlidir.

M:7. Müctehidin fətvasını üç yol ilə əldə etmək olar:

1-Müctehidin özündən eşitməklə;

2-Müctehidin fətvasını nəql edən iki nəfər adil şəxsdən eşitməklə; bir nəfər adil şəxsin xəbər verməsi yalnız onun sözündən xatircəmlilik hasil olduğu halda kifayət edər.

3-Fətvanı müctehidin risaləsində görməklə; bu şərtlə ki, insan o risalənin düzlüyünə xatircəm olsun, yə'ni risalənin hamısını müctehidin özü, yaxud onun e'tibarlı saydığı şəxslər mülahizə etmiş olsun.

M:8. Təqlid yalnız vacibət və haramlarda vacibdir, amma müstəhəb əməllərdə isə (vacib olması ehtimalı verilən müstəhəblər istisna olmaqla) vacib deyil.

M:9. Bir kəs müctehidin fətvasının dəyişdiyinə yəqin etməyincə, risalədə yazılanlara əməl edə bilər. Fətvanın dəyişilməsinə ehtimal verərsə, təhqiqat aparması vacib deyil.

M:10. Vəfat edən müctehid elmdə diri müctehid ilə bərabər olsa, meyyidə təqlid etməkdə qalmaq caizdir. Amma əgər o ikisindən (vəfat edən və diri müctehid) biri ə'ləm olsa ə'ləmə təqlid etmək lazımdır. Ölmüş müctehidin təqlidində qalmaqda, əməl etdiyi və etmədiyi əməllər arasında heç bir fərq yoxdur.

M:11. Diri bir müctehidin təqlidindən başqa diri bir müctehidin təqlidinə keçmək caizdir. Əgər başqası ə'ləm olsa onun təqlidinə keçmək vacibdir.

M:12. Müctehidin rə'yi dəyişdikdə onun əvvəlki fətvasında qalmaq caiz deyildir. Amma əgər əvvəlki fətvası ehtiyata müvafiq olsa, onda birinci fətvada qalmaq təqlid ünvanı ilə deyil, ehtiyat ünvanı ilə caizdir.

M:13. Əgər mükəlləf şəxs müəyyən bir müddətdə öz ibadətlərini təqlidsiz yerinə yetirsə və onların qədərini bilməsə, bu halda: əgər ibadətlərini təqlid etməli olduğu müctehidin fətvaları ilə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş olarsa səhihdir; yox əgər müvafiq olmasa, gerek vəzifəsinin boynundan götürüləcəyinə yəqin etdiyi qədər ibadətlərinin qəzasını etsin. Əlbəttə, bu şərtlə ki, həmin müctehid onların qəzasını vacib bilsin.

M:14. Mükəlləfə vacibdir ki, “ə'ləmə təqlidin” vacib olub-olmaması məsələsində ə'ləm bir müctehidə təqlid etsin.

M:15. Əgər bir müctehid ibadət hökmlərində, başqası isə müamilə (al-ver, ticarət) hökmlərində ə'ləm olsa, ehtiyata görə mükəlləf şəxs təqlidi iki yerə bölməlidir: yə'ni ibadət hökmlərində birinciyə, müamilə hökmlərində isə ikinciyə təqlid etməlidir.

M:16. Mükəlləf şəxsin ə'ləm müctehid barəsində təhqiqat apardığı zaman ehtiyata əməl etməsi vacibdir.

M:17. Əgər ə'ləm müctehid müəyyən bir məsələdə fətvə versə, onun müqəllidi həmin məsələdə başqa müctehidin fətvasına əməl edə bilməz. Amma əgər fətvə verməsə və “ehtiyat-vacibdir”-deyə buyursa, müqəllid ya bu ehtiyata əməl edə bilər, yaxud elmi təqlid etdiyi müctehiddən az olan başqa bir müctehidə müraciət edə bilər.

ТӘҺАРӘТІН ҺӨКМЛӘРІ

MÜTLƏQ VƏ MÜZAF SU

M:18. Su ya mütləqdir, ya müzaf. Müzaf su başqa bir şeydən alınan (gülab, qarpız suyu və s.), və ya başqa bir şeylə qarışan suya deyilir. Məsələn, müəyyən miqdar palçıq və s. kimi şeylərlə qarışıq olan və daha ona su deyilməyən sular. Bundan qeyrilərinə isə mütləq su deyilir və beş qismdir: 1-kürr suyu; 2-qəlil (az) su; 3-axar su; 4-yağış suyu; 5-quyu suyu.

1-KÜRR SUYU

M:19. Kürr suyu o suya deyilir ki, eni, uzunluğu və hündürlüyü üç qarış yarım olan qabı su ilə doldursalar və onun çəkisi də yüz iyirmi səkkiz Təbriz “mən” ölçüsündən iyirmi misqal az olsun (təqribən 386 kq).

M:20. Əgər nəcasətin eyni (bovl və qan kimi) kürr suya dəysə və onun vasitəsi ilə suyun rəngi, iyi və ya dadı dəyişsə, su nəcis olar. Amma əgər dəyişməsə, nəcis olmaz.

M:21. Əgər kürr suyun iyi nəcasətdən başqa bir şeyin vasitəsi ilə dəyişsə nəcis olmaz.

M:22. Əgər nəcasətin eyni (qan kimi) kürrdən çox olan suya dəysə (qarışsa) və onun bir hissəsinin iyi, rəngi və ya dadı dəyişsə, bu halda: dəyişməyən hissə kürrdən az olarsa, suyun hamısı nəcisdir; yox əgər dəyişməyən hissə kürr qədər, yaxud ondan çox olarsa, təkcə rəngi, iyi, yaxud dadı dəyişən hissə nəcis olar.

M:23. Əgər fəvvarə suyu kürr suyuna birləşmiş olsa nəcis suyu paklayar. Amma damcı-damcı nəcis suyun üstünə tökülsə onu paklamaz. Əgər fəvvarənin üstünə bir şey qoysalar və damcı-damcı olmazdan əvvəl nəcis suya birləşsə (pak edər). Ehtiyat-vacibə görə gərək fəvvarə suyu nəcis suyu ilə qarışsın.

M:24. Əgər nəcis bir şeyi kürrə birləşmiş olan krantın altında yusalar, onda o şeydən çıxan su kürrə birləşmiş olsa və nəcasətin iyini, rəngini və ya dadını özünə götürməsə pakdır.

M:25. Əgər kürr suyunun bir hissəsi buz bağlasa və qalan hissə isə kürr qədərində olmasa, bu halda ona nəcis dəysə hamısı nəcis olur; və buz əriyib su olduqca nəcis olur.

M:26. İnsan əvvəlcə kürr miqdarında olan suyun o miqdardan azalıb-azalmaması barədə şəkk etsə, kürr suyu kimidir; yə'ni nəcasəti paklayır və ona bir nəcis şey dəyəndə nəcis olmur. Həmçinin, əvvəlcə kürrdən az olan

suyun kürr qədərinə çatıb-çatmaması barədə şəkk etsə, o su kürr suyu hökmündə deyil.

M:27. Suyun kürr olması iki yolla mə'lum olar:

1-İnsanın özü üçün yəqin, yaxud xatircəmlilik hasil olsun.

2-İki adil kişi xəbər versin.

2-QƏLİL SU

M:28. Qəlil su—yerdən qaynamayan və kürrdən də az olan suya deyilir.

M:29. Əgər qəlil su nəcis şeyin üstünə tökülsə, yaxud nəcis şey o suya dəysə, su nəcis olar. Amma əgər yuxarıdan nəcis bir şeyin üstünə tökülsə o şeyə dəyən miqdarı nəcis, yuxarıda olan hissəsi isə pakdır. Həmçinin əgər fəvvarə kimi təzyiqlə aşağıdan yuxarı getsə və nəcasət onun yuxarı hissəsinə toxunsa, aşağı hissəsi nəcis olmaz; amma aşağı hissəsinə dəysə, yuxarısı da nəcis olar.

M:30. Nəcis şeyin üstünə tökülüb ondan ayrılan qəlil su da nəcisdir. Həmçinin əqva nəzərə görə nəcis şeyin üstündə olan nəcasətin eyni aradan qaldırıldıqdan sonra nəcis olmuş şeyi suya çəkmək üçün tökülən və ondan ayrılıb axan qəlil sudan ictinab etmək (qorunmaq) lazımdır. Amma bovl və qaitin məxrəcini yumaq üçün istifadə olunan su beş şərtlə pakdır:

1-Nəcasətin iyini, rəngini, yaxud dadını özünə götürməmiş olsun;

2-Xaricdən ona başqa nəcasət dəyməmiş olsun;

3-Bovl və ya qaitlə birlikdə başqa bir nəcasət (qan kimi) çölə gəlməmiş olsun;

4-Qaitin zərrələri suda olmasın;

5-Nəcasət məxrəcin ətrafına adi qaydadan çox yayılmamış olsun.

3-AXAR SU

M:31. Axar su o suya deyilir ki, müəyyən bir mənbədən cərəyana başlasın və axarı olsun (çəşmə və kəhrizlərin suyu kimi).

M:32. Əgər axar su kürrdən az olsa və nəcasət ona dəysə, nə qədər ki, iyi, rəngi, yaxud dadı nəcasətin vasitəsi ilə dəyişməyib, pakdır.

M:33. Əgər nəcasət axar suya dəysə, nəcasətin vasitəsi ilə iyi, rəngi və ya dadı dəyişən qədəri nəcisdir və çəşməyə birləşən tərəf, hətta kürrdən az da olsa, pakdır. Sair arx (nəhr) suları əgər kürr miqdarında olsa, yaxud (rəngi, iyi, dadı) dəyişməyən su vasitəsi ilə çəşmə tərəfinə birləşsə pak, əks halda nəcisdir.

M:34. Axarı olmayan, amma hər dəfə su götürdükdə yenidən qaynayan çəşmə suyuna nəcasət dəysə, nə qədər ki, onun rəngi, iyi, yaxud dadı nəcasət vasitəsi ilə dəyişilməyib, pakdır.

M:35. Çayın kənarında yığışan və axar suya birləşən suya nəcasət dəysə, nə qədər ki, rəngi, iyi və dadı nəcasətin vasitəsi ilə dəyişməyib pakdır.

M:36. Qışda qaynayan, yayda isə quruyan çeşmə yalnız qaynadığı vaxtda axar su hökmündədir.

M:37. Hamamın hövuzunun suyu, hətta kürrdən az olsa və kürr miqdarında olan su anbarına birləşsə, axar su hökmündədir.

M:38. Hamamın, habelə böyük binaların krant və duşlarından axan suyun boruları kürr suyuna birləşmiş olsa axar su hökmündədir.

M:39. Yerdən qaynamayan, amma yerin üzündə cərəyanda olan su kürrdən az olsa və ona nəcasət dəysə, nəcis olar. Amma əgər yuxarıdan aşağı tökülsə və nəcasət onun aşağı hissəsinə dəysə, yuxarı hissəsi nəcis olmaz.

4-YAĞIŞ SUYU

M:40. Əgər üstündə nəcasətin eyni olmayan nəcis bir şeyə bir dəfə yağış yağsa, yağışın dəydiyi yerlər pak olur və paltar-palaz və bu kimi şeyləri (yağış dəyəndən sonra) sıxmaq lazım deyil, amma iki-üç damcı yağış yağması kifayət deyil: elə yağmalıdır ki, “yağış yağır” deyilsin.

M:41. Əgər yağış nəcasətin üstünə yağıb başqa yerə sıçrasa, bu halda nəcasətin eyni o damcılarla birlikdə olmasa və nəcasətin iy, rəng və dadını özünə götürməsə pakdır. Deməli əgər yağış qanın üstünə yağıb başqa yerlərə sıçrasa, bu halda qanın zərrələri sıçrayan suda olarsa, yaxud o su qanın rəng, iy, yaxud dadını özünə götürərsə, nəcisdir.

M:42. Əgər binanın tavanında, yaxud damın üstündə nəcasətin eyni olsa, yağışın dama yağdığı müddətdə nəcis şeyə dəyib tavandan, yaxud navalçadan axan su pakdır. Yağış dayanandan sonra axan suyun nəcis şeyə dəyməsi mə'lum olsa nəcisdir.

M:43. Nəcis torpağın üstünə yağış yağsa, pak olur. Əgər yağış pak yerin üstünə yağıb, axmağa başlasa və tavanın altında olan nəcis yerə dəysə oranı da paklayar.

M:44. Nəcis torpaq yağış suyu vasitəsi ilə palçıq olsa və su onun hər yerini əhatə etsə, pak olar.

M:45. Əgər yağışın suyu bir yerdə toplansa, hətta kürrdən az olsa da, yağış yağan müddətdə nəcis şeyi onda yusalar və nəcasətin rəng, iy, yaxud dadını özünə götürməsə, o nəcis şey pakdır.

M:46. Əgər nəcis torpağın üstünə salınmış pak xalçanın üzərinə yağış yağıb nəcis yerə keçsə, xalça nəcis olmaz, nəcis torpaq da paklanır.

M:47. Əgər yağış suyu, yaxud başqa bir su çuxur yerdə yığılsa və kürrdən az olsa, yağış kəsildəndən sonra ona bir nəcasət dəysə, nəcis olar.

5-QUYU SUYU

M:48. Yerdən qaynayan quyu suyu, kürrdən az olsa da belə, nəcasət ona dəyəndə, nə qədər ki, rəngi, iyi və ya dadı nəcasətin vasitəsi ilə dəyişməyib, pakdır. Amma müstəhəbdir ki, bə'zi nəcasətlər quyu suyuna dəyəndə (düşəndə) sair kitablarda müfəssəl şəkildə deyilən qədər o quyunun suyundan çəksinlər.

M:49. Əgər quyuya müəyyən bir nəcasət tökülsə, və onun rəngini, iyini və ya dadını dəyişsə, o vaxt pak olar ki, quyudan qaynayan su, onunla qarışsın və onun səbəbi ilə suda baş verən dəyişikliklər aradan getsin.

SULARIN HÖKMLƏRİ

M:50. Mə'nası yuxarıda deyilən muzaf su nəcis şeyi pak etmir, onunla alınan dəstəmaz və qusul batildir.

M:51. Əgər nəcasətin zərrələri muzaf suya dəysə, su da nəcis olur. Amma əgər yuxarıdan-aşağıya nəcis şeyin üstünə tökülsə, nəcis şeyə dəyən hissələr nəcis, ondan yuxarıdakı hissələr isə pakdır. Məsələn, əgər güləb suyunu güləbdən nəcis əlin üstünə töksələr, ələ dəyən hissələr nəcis, dəyməyən hissələr isə pakdır. Həmçinin, əgər fəvvarə suyu kimi təzyiqlə aşağıdan yuxarıya getsə və yuxarı hissəsinə nəcis dəysə, nəcis olur, aşağı hissələri isə pak qalır.

M:52. Əgər nəcis muzaf su kür, yaxud axar su ilə, daha muzaf su deyilməyəcəyi tərzdə qarışsa, pak olar.

M:53. Əvvəldə mütləq olan suyun muzaf olub-olmaması mə'lum olmazsa, mütləq su kimidir, yə'ni nəcis şeyi paklayır, onunla dəstəmaz və qusul səhihdir. Habelə, əvvəlcə muzaf olan suyun mütləq olub-olmaması mə'lum olmazsa, muzaf su kimidir, yə'ni nəcis şeyi pak etmir, onunla alınan dəstəmaz və qusul batildir.

M:54. Hal-hazırda mütləq, yaxud muzaf olması mə'lum olmayan, əvvəllər də muzaf və ya mütləq olması mə'lum olmayan su nəcasəti paklamır, onunla alınan dəstəmaz və qusul da batildir. Amma kür qədərində, yaxud ondan da çox olsa və nəcasət ona dəysə, onun nəcis olmasına hökm olunmur.

M:55. Nəcasətin eyni (qan, bovl və s. kimi) dəyən və rəngi, iyi, yaxud dadı dəyişən su, hətta kür, yaxud axar da olsa, nəcis olur. Amma suyun rəngi, iyi və ya dadı, sudan çöldə olan bir şeyin (məsələn, su kənarında olan ölü heyvanın) vasitəsi ilə dəyişsə, nəcis olmaz.

M:56. Nəcasətin eyni (bovl, qan kimi) tökülən və rəngi, iyi və ya dadı dəyişilən su kürrə, yaxud axar suya birləşmiş olsa, yaxud üstünə yağış yağsa və ya külək yağış suyunu onun üzərinə töksə, yaxud yağışın suyu yağış yağdığı vaxt navalçalardan axıb onun üstünə tökülsə və ondakı dəyişiklikləri aradan aparsa, paklanır. Amma ehtiyat-vacibə görə yağışın suyu, yaxud axar su və ya kürr su onunla qarışmalıdır.

M:57. Əgər nəcis bir şeyi kürr, yaxud axar suda suya çəksələr, onu çölə çıxartdıqdan sonra tökülən su pakdır.

M:58. Əvvəldə pak olan suyun nəcis olub-olmaması mə'lum olmasa, pakdır; habelə, əvvəldə nəcis olan suyun pak olub-olmaması mə'lum olmasa, nəcisdir.

M:59. İt, donuz və kafirin artığı nəcis və onun yeyilməsi haramdır. Əti haram olan heyvanların artığı pak, yeyilməsi isə məkrühdür.

TƏXƏLLİNİN HÖKMLƏRİ

M:60. Vacibdir ki, insan təxəlli halında (ayaq yoluna getdiyi vaxt) və s. vaxtlarda öz ovrətini mükəlləf şəxslərdən, hətta ana, bacı, qardaş kimi məhrəm olan şəxslərdən, həmçinin, dəlidən və yaxşını-pisi seçə bilən müməyyiz uşaqlardan örtsün. Amma ər-arvadın ovrətlərini bir-birindən örtməsi lazım (ilzami) deyil.

M:61. Ovrəti məxsus şeylə örtmək ilzami deyil; hətta əllə də örtsələr, kifayətdir.

M:62. Təxəlli halında gərək bədənin qabaq hissəsi (qarın, sinə) üzü, yaxud arxası qıbləyə olmasın.

M:63. Əgər təxəlli halında bir kəsin bədəninin qabaq, yaxud arxa tərəfi qıbləyə olsa, amma ovrətini qıblədən başqa tərəfə döndərsə, kifayət deyildir. Əgər bədənin qabağı, yaxud arxası qıbləyə tərəf olmasa, ehtiyat-vacib budur ki, ovrətini üzü, yaxud arxası qıbləyə etməsin.

M:64. Bovl və qaitin məxrəcini paklayanda, istibra edəndə bədənin üzü, yaxud arxası qıbləyə olmasının maneəsi yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, bu halda da üzü, yaxud arxası qıbləyə olmasın.

M:65. Bir kəs, naməhrəm onu görməsin deyə, üzü, yaxud arxası qıbləyə oturmağa məcbur olsa, gərək üzü, yaxud arxası qıbləyə otursun. Həmçinin, əgər başqa səbəblər üzündən də üzü, yaxud arxası qıbləyə oturmağa məcbur olsa, maneəsi yoxdur.

M:66. Ehtiyat-vacib budur ki, uşağı, təxəlli halında üzü, yaxud arxası qıbləyə oturtmasınlar. Amma əgər uşağın özü otursa, qarşısını almaq vacib deyil.

M:67. Aşağıdakı yerlərdə təxəlli etmək haramdır:

1-Sahibi icazə verməyən bağı küçələrdə (dalanlarda);

2-Təxəlli üçün icazə verməyən kəsin mülkündə;

3-Məxsus insanlar üçün vəqf edilən yerlərdə (bə'zi mədrəsələr kimi);

4-Ehtiramsızlıq olacağı halda, mö'minlərin qəbirlərinin üstünə.

M:68. Üç halda qaitin məxrəci təkcə su ilə paklanır:

1-Qaitlə başqa nəcasət (qan kimi) çölə gələrsə;

2-Xaricdən bir nəcis qaitin məxrəcinə dəymiş olarsa;

3-Məxrəcin kənar hissələri adi qaydadan artıq nəcasətə bulaşmış olarsa. Bunlardan başqa hallarda məxrəci həm su ilə yumaq olar, həm də sonradan deyiləcəyi qaydada parça, daş və s. kimi şeylərlə paklamaq olar. Amma su ilə yumaq daha yaxşıdır.

M:69. Bovlun məxrəci sudan başqa şeylə paklanmır. Əgər bovl aradan qaldırıldıqdan sonra bir dəfə su ilə yuyulsa, kifayətdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, iki dəfə yuyulsun. Bovlu özünün təbii məcrasından gəlməyən şəxslər iki dəfə yumalıdırlar. Xüsusilə, əgər bovlun o məcradan çölə gəlməsi qeyri-adi olarsa.

M:70. Əgər qaitin məxrəcini su ilə yusalar, gərək qaitdən bir şey orada qalmasın. Amma onun rəngi və iyinin qalmasının maneəsi yoxdur. Əgər birinci dəfədə yuyulanda qaitin zərrələri orada qalmasa, ikinci dəfə yuyulması lazım deyil.

M:71. Əgər qaiti məxrəcdən daş, kəsək və bu kimi şeylərlə təmizləsələr, pak olmasının təəmmül-məhəlli olmasına baxmayaraq, namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:72. Məxrəci üç daşla, yaxud üç parça ilə paklamaq lazım (ilzami) deyildir; Hətta bir daşın və ya parçanın müxtəlif tərəfləri ilə də paklamaq kifayətdir. Amma üç dəfədən az olmamalıdır. Məxrəci sümük, peyin, yaxud ehtiramı lazım olan şeylərlə (məsələn, Allahın adı yazılan kağız ilə) paklasalar, onunla namaz qılmaq olmaz.

M:73. Bir kəs məxrəci paklayıb-paklamamasında şəkk etsə, həmişə bovl, yaxud qaitdən sonra adəti dərhal paklamaq olmasına baxmayaraq, ehtiyat-vacibə görə, paklamalıdır.

M:74. Əgər namazdan sonra namazdan əvvəl məxrəci paklayıb-paklamamasında şəkk etsə, qıldığı namazlar səhihdir, amma sonrakı namazlar üçün paklamalıdır.

İSTİBRA

M:75. İstibra müstəhəb bir əməldir ki, kişilər bovl xaric olandan sonra (bovl kanalını tam təmizləmək üçün) yerinə yetirirlər. Bunun bir neçə yolu vardır. Ən yaxşısı budur ki, bovl kəsildəndən sonra əgər qaitin məxrəci nəcisdirsə, əvvəlcə onu paklasın, sonra üç dəfə sol əlin orta barmağı ilə qaitin məxrəcindən alətin dibinə qədər çəksin, sonra baş barmağı alətin üstünə, onun yanındakı barmağı isə alətin altına qoyub üç dəfə dəllək kəsən yerə qədər sıxaraq, daha sonra alətin başını üç dəfə sıxsın.

M:76. İnsandan mazaqlaşma zamanı xaric olan su (bu, məzi adlanır) pakdır. Həmçinin, bə'zi vaxtlar mənədən sonra gələn su (bu vəzi adlanır) da pakdır. Amma bə'zi vaxtlar bovlndan sonra gələn suya (bu, vədi adlanır) əgər bovl dəyməsə, pakdır. Əgər insan bovlndan sonra istibra etsə və sonra ondan su xaric olsa, onun ya bovl, yaxud bu (pak) sulardan biri olmasında şəkk etsə, pakdır.

M:77. Əgər insan istibra edib-etməməsi barədə şəkk etdikdən sonra ondan rütubət çıxsın, və o, bu rütubətin pak olub-olmamasını bilməsə, nəcisdir. Dəstəmaz almış olsa, dəstəmazı da batildir. Amma əgər etdiyi istibranın səhih olub-olmaması barədə şəkk etsə və bu halda ondan pak olub-olmamasını bilmədiyi rütubət xaric olsa, bu rütubət pakdır, dəstəmazı da batil etmir.

M:78. Bir kəs istibra etməsə və bovl etməsindən uzun müddət keçməsi səbəbi ilə bovlun məcrada qalmaması barədə yəqin etsə, sonra rütubət görüb pak olub-olmamasında şəkk etsə, o rütubət pakdır, dəstəmazı da batil etmir.

M:79. Əgər insan bovlndan sonra istibra edib dəstəmaz alsın və sonra rütubət görüb ya bovl, yaxud da məni olmasını bilsə, vacibdir ki, ehtiyatən həm qusl, həm də dəstəmaz alsın. Amma əgər dəstəmaz almamış olsa, təkcə dəstəmaz alması kifayətdir.

M:80. Qadınlar üçün bovlndan sonra istibra yoxdur və əgər bir rütubət görüb pak olub-olmaması barədə şəkk etsələr, pakdır, dəstəmaz və qusul da batil olmaz.

TƏXƏLLİNİN MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUHATI

M:81. Müstəhəbdir ki, insan təxəlli vaxtında elə yerdə otursun ki, heç kəs onu görməsin. Təxəlli yerinə (ayaq yoluna) sol ayaqla daxil olub sağ ayaqla çıxsın. Həmçinin müstəhəbdir ki, təxəlli halında başını örtün, bədənə ağırılığını sol ayağının üstünə salsın.

M:82 Təxəlli vaxtında günəş və ay ilə üzbəüz oturmaq məkruhdur. Amma əgər öz ovrətini müəyyən bir şeylə örtərsə, məkruh deyil. Həmçinin təxəlli

vaxtında küləklə üzbəüz, yolda, xiyabanda, küçədə, evin qapısında, meyvə verən ağacın altında oturmaq, həmçinin təxəlli halında bir şey yemək, çox qalmaq, sağ əllə təharət almaq məkruhdur. Həmçinin təxəlli halında danışmaq da məkruhdur. Amma danışmağa məcbur olsa, yaxud Allah zikri desə eybi yoxdur.

M:83 Ayaq üstə bovl etmək, habelə, bərk torpağın üstünə, heyvanların (həşəratların) yuvasına, suya, xüsusilə axarı olmayan (bir yerə yığılmış) suya bovl etmək məkruhdur.

M:84. Bovl və qaitin qarşısını almaq məkruhdur, amma insana zərər versə, gərək qarşısı alınmasın.

M:85. Müstəhəbdir ki, insan namaz, yuxu və cimadan əvvəl, həmçinin məni gələndən sonra bovl etsin.

NƏCASƏTLƏR

M:86. Nəcasət on bir şeydən ibarətdir: bovl, qait, məni, murdar olmuş heyvan, qan, it, donuz, kafir, şərab, pivə və nəcasət yeyən dəvənin təri.

1 VƏ 2-BOVL VƏ QAIT (İFRAZAT)

M:87. İnsanın və atıcı qanı olan (yə'ni damarını kəsdikdə qanı sıçrayışla gələn) haram ətli heyvanların bovl və qaiti nəcisdir.

M:88. Əti haram olan quşların fəzləsi pakdır.

M:89. Nəcis yeyən heyvanların bovl və qaiti nəcisdir. Habelə, insanın yaxınlıq etdiyi heyvanın və əti donuz südündən qidalanmaqla möhkəmlənən qoyunun bovl və qaiti nəcisdir.

3-MƏNİ

M:90. Atıcı qanı olan heyvanların mənisi nəcisdir.

4-MURDAR (ÖLÜ HEYVAN)

M:91. Atıcı qanı olan heyvanın ölüsü nəcisdir—istər özü ölmüş olsun, istərsə də başı Şəriətdə müəyyən olunmuş qaydaların əksinə olaraq kəsilmiş olsun. Balığın isə atıcı qanı olmadığından, hətta suda da ölsə pakdır.

M:92. Ölmüş heyvandan ayrılan və ruhu olmayan hissələri (yun, kürk, tük, sümük, diş kimi), it kimi zəttən nəcis olan heyvanlardan olmazsa, pakdır.

M:93. Əgər insanın bədənindən, yaxud atıcı qanı olan heyvanın bədənindən diri halda ət, yaxud ruhu olan başqa bir şey qoparılsa, nəcisdir.

M:94. İnsan dodağın və başqa bədən üzvlərinin kiçik dərilərinin, düşmə vaxtı çatanda, qopartsa pakdır.

M:95. Ölü toyuğun qarnından çıxan yumurtanın üstü və qabığı bərkiməmiş olsa da pakdır.

M:96. Əgər quzu və ya çəpiş ölsə onun qursağında olan pendir mayası pakdır. Amma onun üstünü, zahirini suya çəkmək lazımdır.

M:97. İnsanın qeyri-müsəlman ölkələrindən gətirilən dava-dərman, ətir, yağ, krem, maz və sabunların nəcis olmasına yəqinliyi olmazsa pakdır.

M:98. Müsəlmanın əlində olan ət, piy, dəri pakdır. Əgər bir kəs o müsəlmanın bunları kafirdən aldığını bilsə və Şəriətdə müəyyən olunmuş qayda-qanun üzrə kəsilməsi barədə axtarış aparmasa nəcis deyil, amma onu yemək haramdır və o dəridən hazırlanan paltarlarda namaz qılmaq caiz deyil.

5-QAN

M:99. İnsanın və atıcı qanı olan (yə'ni damarını kəsdikdə qanı sıçrayışla gələn) hər heyvanın qanı nəcisdir. Deməli atıcı qanı olmayan heyvanların (balıq və milçək kimi) qanı pakdır.

M:100. Əgər ətə halal olan heyvanı Şəriət qanunlarına müvafiq olaraq kəssələr və onun bədənindən normal qaydada qan getsə, bədənində qalan qan pakdır. Amma heyvanın nəfəs çəkməsi, yaxud başqa səbəblər ilə (məsələn, heyvanın başının ucada olması kimi) bədənində qayıdan qan nəcisdir.

M:101. Yumurtanın içində olan qan nəcis deyildir, amma ehtiyat-müstəhəbbə görə ondan ictinab etmək lazımdır.

M:102. Yara sağalan zaman onun ətrafında olan sarı rəngli suyun qanla qarışması mə'lum olmazsa, pakdır.

M:103. Heyvanları sağanda heyvanın döşündən gələn qan nəcisdir və südü də nəcis edir.

M:104. Dişlərin dibindən gələn qan, ağız suyu ilə qarışaraq aradan getsə pakdır və bu halda onu udmağın eybi yoxdur.

M:105. Əgər dırnağın, dərinin əzilməsi səbəbilə, onun altında olan ölü qanlara artıq qan deyilməzsə pakdır; yox əgər, onlara qan deyilsə, dırnaq və ya dəri dəşildiyi halda nəcis sayılır. Əgər məşəqqəti olmasa qusul və dəstəmaz üçün o qan təmizlənməlidir. Amma məşəqqəti olsa nəcasətin artıq yayılmaması şərti ilə onun ətrafı yuyulmalı, sonra onun üstünə parça və bu kimi şeylər qoyulmalı, yaş əllə parçanın üstünə çəkilməlidir.

M:106. Əgər insan, qanın dərinin altında ölməsini, yoxsa ətə əzilməsi səbəbilə bu hala düşməsinə bilməsə pakdır.

M:107. Əgər xörək qaynayan zaman içinə bir zərrə qan düşsə, xörək və onun qabı nəcis olur. Odun hərarəti və ya suyun qaynaması nəcisi paklamaz.

6 VƏ 7-İT VƏ DONUZ

M:108. Quruda yaşayan it və donuz, hətta onların tükü, sümüyü, pəncəsi, dırnağı və rütubəti nəcisdır. Amma su iti və su donuzu pakdır.

8-KAFİR

M:109. Kafir–yə’ni Allaha e’tiqadı olmayan və ya Ona şərik qoşan, yaxud Həzrət Mühəmməd ibni Əbdilləh (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-i qəbul etməyən şəxs nəcisdır. Əhli-kitaba gəliddikdə isə onlar pakdır (114-cü məsələdə qeyd olunacaq). Həmçinin dinin zəruri məsələlərini (müsəlmanların İslam dininin bir hissəsi saydıqları şeyləri) inkar edən şəxs, o şeyin dinin zəruri məsələlərindən olduğunu bilsə və o şeyi inkar etməsi nübüvvətin inkarına qayıtsa, həmin şəxs nəcisdır; yox əgər bu işi bilməsə ehtiyatən ondan ictinab etmək lazımdır.

M:110. Kafirin bədəninin hamısı: tükü, dırnağı və rütubəti nəcisdır.

M:111. Həddi-bülüğa çatmamış bir uşağın atası, anası, babası, nənəsi kafir olsa o uşaq da nəcisdır. Amma onlardan biri müsəlman olsa, uşaq da pakdır.

M:112. Əgər bir nəfərin müsəlman və ya kafir olması mə’lum olmasa, keçmişdə də onun müsəlman və ya kafir olması mə’lum olmasa pakdır, lakin müsəlmanların sair hökmləri ona aid edilmir. Məsələn, müsəlman qadınla evlənə, yaxud müsəlmanların qəbiristanlığında dəfn oluna bilməz.

M:113. Əgər müsəlman şəxs on iki İmam (əleyhimüs-salam)-dan birinə nalayiq söz desə (söysə), yaxud onlarla düşmən olsa nəcisdır.

M:114. Mürtəd–istər milli olsun, istərsə də fitri–nəcisdır. Amma əhli-kitab (yəhudilər və məsihilər kimi) pakdırlar.

9-ŞƏRAB

M:115. Şərab və insanı məst edən hər bir şey əgər öz-özlüyündə, zətən maye olsa nəcisdır; yox əgər narkotik maddələr olan həşiş kimi zətən maye olmasa, hətta bir şeydə həll edilib məhlul halına salınmaqla da axıcı olsa pakdır.

M:116. Qapı, stol, stul və s.-nin rənglənməsində işlənən texniki spirtin, məstedicilərdən hazırlanması və zətən maye (axıcı) olması mə’lum olmasa, pakdır.

M:117. Əgər üzüm və onun suyu öz-özlüyündə qaynasa (qıcqırsa), yeyilməsi haramdır, amma nəcis deyildir. Əgər bişirilməklə qaynasa, yeyilməsi haramdır, amma nəcis deyildir.

M:118. Xurma, meviz, kişmiş və onların suyu qaynadıldıqda pak, yeyilməsi də halaldır.

10-PIVƏ

M:119. Arpadan alınan və “arpa suyu” deyilən pivə nəcisdir. Amma təbibin göstərişi ilə arpadan alınan və “mauş-şəir” adlanan su pakdır.

HARAMDAN CÜNUB OLANIN TƏRİ

M:120. Haramdan cünub olan şəxsin təri nəcis deyil. Amma ehtiyat-vacib budur ki, o tərə bulaşan bədən və ya paltarda namaz qılınmasın.

M:121. Əgər insan, qadınla yaxınlıq etməyin haram olduğu vaxt (məsələn, Ramazan ayının gündüzündə) öz qadını ilə yaxınlıq etsə, ehtiyat-vacibə görə namazda öz tərindən qorunmalıdır.

M:122. Əgər haram yolla cünub olan şəxs qusul edə bilməyib qusul əvəzindən təyəmmüm etsə, ehtiyat-vacibə görə gərək namazda öz tərindən qorunsun.

M:123. Əgər bir kəs haram yolla cünub olsa və sonra öz halalı ilə yaxınlıq etsə, ehtiyat-vacibə görə namazda öz tərindən qorunmalıdır. Amma əgər əvvəlcə öz halalı ilə yaxınlıq edib sonra haram yolla yaxınlıq etsə, tərindən qorunması vacib deyil.

11-NƏCASƏT YEYƏN DƏVƏNİN TƏRİ

M:124. Nəcasət yeyən dəvənin təri nəcisdir, amma başqa heyvanlar nəcasət yeməyə adət etsələr, onların tərindən qorunmaq lazım deyil.

NƏCASƏTİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI

M:125. Hər şeyin nəcis olması üç yolla sübut olunur:

1-İnsanın özü bir şeyin nəcis olmasına yəqin etsin. Amma ki, bir şeyin nəcis olmasına güman etsə, ondan qorunması lazım deyil. Amma gümanı səbəbi ilə, adi camaatın yəqin hesab etdikləri xatircəmlilik hasil olsa, bu halda ictinab etmək lazımdır. Buna əsasən, laqeyd və nəcis-paklıq məsələlərinə riayət etməyən şəxslərin yemək yedikləri mehmanxanalarda, qəhvəxanalarda yemək yeyən zamanı onun üçün gətirilən şeyin nəcis olmasına yəqini olmasa, yeməyin eybi yoxdur.

2-İnsanın ixtiyarında olan bir kəs, hər hansı şeyin nəcis olmasını xəbər versə (məsələn, insanın həyat yoldaşı, nökrəri, yaxud ailə üzvləri müəyyən bir qabın, yaxud nəcis olmasını xəbər versə);

3-İki nəfər adil şəxs hər hansı bir şeyin nəcis olmasını desələr, ehtiyat-vacibə o şeydən ictinab etmək lazımdır.

M:126. Əgər məsələni bilməməzlik üzündən müəyyən bir şeyin nəcis və ya pak olmasını (məsələn, haram yolla cünub olan şəxsin tərinin nəcis və ya pak olmasını) bilməsə, məsələni soruşmalıdır. Amma məsələni bildiyi halda bir şeyin nəcis və ya pak olması barəsində şəkdə olsa (məsələn, bir şeyin qan olub-olmaması barəsində şəkk etsə, yaxud insanın və ya milçəyin qanı olmasını bilməsə) pakdır.

M:127. Bir kəs nəcis şeyin pak olub-olmamasında şəkk etsə, nəcisdir; pak bir şeyin nəcis olub-olmamasında şəkk etsə, pakdır. Hətta əgər onun pak və ya nəcis olmasını başa düşə bilməsi mümkün olsa da, təhqiqat aparması lazım deyil.

M:128. Hər ikisindən istifadə etdiyi iki qab, yaxud iki paltardan birinin nəcis olmasını bilsə, amma müəyyən şəkildə hansının nəcis olmasını bilməsə, hər ikisindən ictinab etməlidir. Hətta əgər öz libasının, yaxud ümumiyyətlə istifadə etmədiyi və başqasının olan paltarın nəcis olması barəsində şəkk etsə yenə də ehtiyat budur ki, öz paltarından ictinab etsin. Lakin bu, ilzami deyildir.

PAK ŞEYLƏRİN NƏCİS OLMASI YOLLARI

M:129. Əgər pak şey nəcis bir şeyə toxunsa və hər ikisi, yaxud biri, digərinə sirayət edə bilən həddə yaş olsa, pak şey də nəcis olur. Amma əgər rütubət çox az olsa və ona toxunan pak şeyə sirayət etməsə, əvvəldə pak olan şey nəcis olmaz.

M:130. Əgər pak bir şey nəcis şeyə toxunsa və insan onlardan hər ikisinin, yaxud birinin rütubətli olub-olmaması barədə şəkk etsə, pak şey nəcis olmaz.

M:131. Əgər pak bir şey, insanın hansının pak, hansının nəcis olmasını bilmədiyi iki şeydən birinə, rütubətli halda dəysə, nəcis olmaz; amma onlardan biri əvvəlcə nəcis olsa və insan pak olub-olmamasını bilməsə və pak şey ona toxunsa, nəcis olar.

M:132. Torpaq, parça və bu kimi şeylər rutubətli olsa nəcasətin onlara toxunduğu yerləri nəcis, qalan hissələr isə pakdır. Xiyar, qovun və s. kimi şeylər də bu qayda ilə.

M:133. Əgər maye halda olan şirə və yağın bir nöqtəsi nəcis olsa, hər yeri nəcis olur. Amma axıcı olmasa (bərk olsa) hamısı deyil, yalnız nəcasət dəyən yerlər nəcis olur.

M:134. Əgər milçək və s. kimi həşəratlar yaş və nəcis bir şeyin üstünə qonub sonradan rutubətli və pak bir şeyin üstündə otursa, bu halda insan o həşəratın

üstündə nəcasətin olmasını bilsə, bu halda pak şey nəcis olur; yox əgər həşəratla birlikdə nəcasətin olmasını bilməsə, onun qonduğu pak şey nəcis olmaz.

M:135. Əgər bədənin tərləmiş bir yeri nəcis olsa və tər oradan başqa yerlərə axsa, tərin dəydiyi hər yer nəcis olur. Amma tər başqa yerlərə axmasa, bədənin sair yerləri pakdır.

M:136. Burun və ya boğazdan gələn sulara qan olsa, qan olan yerləri nəcis, qalan yerləri isə pakdır. Deməli əgər bu sular ağızın çöl tərəfində dodaqlara və yaxud buruna dəysə o suyun nəcis yerinin dəydiyinə yəqin etdiyi yerlər nəcisdir. Amma suyun nəcis yerinin həmin yerlərə dəyib-dəyməməsində şəkk etsə, pakdır.

M:137. Altı deşik olan aftafanı nəcis torpağın üstünə qoysalar və aftafadan axan su onun altında bir yerə yığılıb onun suyu ilə bir hesab olunsa, aftafanın suyu nəcis olar. Amma əgər aftafanın altından çıxan su yerə batsa, yaxud axıb getsə, bu halda aftafanın deşiyi nəcis torpağa birləşmiş olsa, aftafanın suyu da nəcis olur. Əgər deşiyi nəcis torpağa birləşməmiş olsa və aftafanın altında olan su onun daxilindəki su ilə bir hesab olunmasa, aftafanın daxilindəki su nəcis olmaz.

M:138. Əgər bir şey bədənə daxil olub nəcisə dəysə və çölə çıxandan sonra nəcasətə qarışmamış olsa pakdır. Deməli imalə avadanlıqları, yaxud onun suyu qaitin məxrəcinə daxil edilsə, yaxud iynə, bıçaq və s. kimi şeylər bədənin hər hansı yerinə batsa və çölə çıxandan sonra nəcasətə bulaşmamış olsa, nəcis deyildir. Həmçinin əgər burunun, ağızın suyu daxilə qana dəyib çıxandan sonra qanla qarışmamış olsa (pakdır).

NƏCASƏTİN HÖKMLƏRİ

M:139. Qur'anın vərəqini, xəttini (yazısını) nəcisləmək haramdır; əgər nəcis olsa dərhal onu suya çəkmək lazımdır.

M:140. Əgər Qur'anın cildi nəcis olsa, onu suya çəkmək lazımdır.

M:141. Qur'anı nəcasətin eyni olan şeyin (qan, ölü heyvan və s.) üstünə, hətta nəcisin eyni quru da olsa, haramdır və Qur'anı o nəcis şeyin üstündən götürmək vacibdir.

M:142. Qur'anı, hətta bir hərfini də belə, nəcis mürəkkəblə yazmaq haramdır və əgər yazılsa onu suya çəkmək lazımdır, yaxud yonmaq və s. kimi işlərlə aradan aparmaq lazımdır. Əgər aradan aparmaq mümkün olmasa, suya çəkmək lazımdır.

M:143. Qur'anı kafirə vermək olmaz; amma Qur'an onun əlində olsa mümkün olan surətdə ondan almaq lazımdır. Amma Qur'anın kafirə verməkdə məqsəd, yaxud onun özünün Qur'anı olmaqda məqsədi din barəsində mütalifə,

təhqiqat aparmaq olsa, habelə, insan bilsə ki, kafir yaş əllə Qur'ana ləms etməyəcək, bu halda eybi yoxdur.

M:144. Əgər Qur'anın vərəqi, yaxud ehtiram qoyulması vacib olan bir şey (Allahın, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in və İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın adları yazılan kağız kimi) tualetə düşsə, onu oradan çıxardıb suya çəkmək–hətta xərci olsa belə vacibdir. Əgər onu tualetdən çıxarmaq mümkün olmasa ehtiyat-vacibə görə, o vərəqlərin çürüməsi barədə yəqin hasil olana qədər o tualetə gedilməməlidir. Həmçinin əgər İmam Hüseyn (əleyhissalam)-ın türbəti (qəbrinin torpağı) tualetə düşsə və onun çölə çıxarmaq mümkün olmasa, o torpağın tamamilə aradan getməsinə yəqinlik hasil olmayınca o tualetə gedilməməlidir.

M:145. Nəcis şeyi yemək, içmək haramdır. Həmçinin nəcisin eynini uşağa yedizdirmək də haramdır. Amma əgər uşağın özü nəcis xörəyi, yaxud sair qida məhsullarını yesə, yaxud nəcis əl ilə yeməyi murdarlayıb sonra yesə, onun qarşısını almaq lazım deyil.

M:146. Suya çəkilməsi mümkün olan nəcis bir şeyi satanda, yaxud ariyə verəndə nəcis olmasını deməməyin eybi yoxdur. Amma insan, alıcı və yaxud ariyə götürənin həmin şeyi yemək–içməkdə istifadə edəcəyini bilsə, nəcis olmasını həmin şəxsə deməlidir.

M:147. Əgər bir kəs başqa bir kəsin nəcis şeyi yeməsini, yaxud nəcis paltarda namaz qılmasını görsə, ona xəbər verməsi lazım deyil.

M:148. Əgər bir kəsin evinin, yaxud xalça, palaz kimi şeylərinin müəyyən bir yeri nəcis olsa və onun otağına daxil olan kəslərin paltarı və ya bədəninin bir hissəsi rütubətli halda nəcis olan yerə dəydiyini bilsə, onlara deməsi lazım deyildir.

M:149. Əgər ev sahibi yemək əsnasında yeməyin nəcis olduğunu başa düşsə, qonaqlara deməlidir. Amma qonaqlardan biri bu məsələni başa düşsə, sair qonaqlara xəbər verməsi lazım deyil.

M:150. Bir şəxsin icarəyə götürdüyü şey nəcis olsa və mal sahibinin həmin şeyi yeyib–içməkdə istifadə etməsini bilsə, ona xəbər verməsi vacibdir.

M:151. Əgər uşaq əlində olan bir şeyin nəcis olmasını, yaxud nəcis şeyi suya çəkdiyini desə, sözünü qəbul etmək olmaz–amma yaxşını–pisi seçə bilən müməyyiz, yaxud mürəhiq (yə'ni həddi-bülüğa yaxın olan) uşağın sözünün e'tibarlı olması ehtimalı var.

PAKLAYICILAR

M:152. On şey nəcasəti paklayır (bunlara mütəhhirat deyilir): **1-Su; 2-Yer; 3-günəş; 4-İstihalə** (bir haldan başqa hala keçmə); **5-intiqal** (bir yerdən başqa yerə nəql olunma); **6-İslam; 7-Təbəiyyət; 8-Nəcasətin** eyninin aradan qaldırılması; **9-Nəcasət** yeyən heyvanın istibrası; **10-Müsəlmanın** qaiб olması (və bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə müfəssəl şəkildə gələcəkdir).

1-SU

M:153. Su, dörd şərt daxilində nəcis şeyi pak edir:

1-ci şərt budur ki, mütləq olsun; (Deməli əgər muzaf olsa (güləb suyu və s. kimi) nəcis şeyi pak etməz.)

2-ci şərt budur ki, pak olsun;

3-cü şərt budur ki, nəcis şeyi yuyanda su muzaf olmasın və rəngi, iyi, yaxud dadı, nəcasətin rəngini, iyini, dadını özünə götürməsin;

4-cü şərt budur ki, nəcis şeyi suya çəkəndən sonra nəcasətin eyni onda qalmasın. (Nəcis şeyin qəlil (az) su ilə pak olmasının əlavə şərtləri vardır ki, sonradan qeyd olunacaq.

M:154. Nəcis qabı qəlil su ilə üç dəfə yumaq lazımdır amma kürr, yaxud cari (axar) suda bir dəfə yumaq kifayətdir. İtin yaladığı, yaxud su və ya maye şeylər yediyi qabı əvvəlcə pak torpaq ilə sürtmək, sonra isə ehtiyat-vacibə görə kürr, axar, yaxud qəlil suda iki dəfə yumaq lazımdır. Həmçinin itin ağzının suyu tökülən qabı da ehtiyat-vacibə görə yumaqdan əvvəl torpaqla sürtmək lazımdır.

M:155. Əgər itin ağzını vurduğu qabın ağzı dar olsa və onu torpaqla sürtmək mümkün olmasa, gərək torpağı onun içinə töküb möhkəm hərəkət etdirləsinlər ki, torpaq qabın hər tərəfinə çatsın. Bundan qeyri surətdə qabın pak olması işkallıdır.

M:156. Donuzun axıcı (maye) şey yediyi qabı qəlil su ilə yeddi dəfə; ehtiyat-vacibə görə kür və ya axar suda da 7 dəfə yumaq lazımdır. Onu torpaq ilə sürtmək vacib deyil. Amma, ehtiyat-müstəhəb budur ki, o da torpaqla sürtülsün.

M:157. Əgər şərab vasitəsilə nəcis olmuş qabı qəlil su ilə suya çəkmək istəsələr, gərək üç dəfə yusunlar. Daha yaxşı olar ki, yeddi dəfə yuyulsun.

M:158. Nəcis palçıqdan düzəldilən, yaxud nəcis suyun hopduğu kuzəni kürr, yaxud axar suda qoysalar və hər yerinə su dəysə, pak olar. Əgər onun batinini də paklamaq istəsələr, kürr, yaxud cari suda o qədər qalmalıdır ki, su onun hər yerinə hopsun (nüfuz etsin). Rütubətin hopması kifayət deyil.

M:159. Nəcis olmuş qabı, az su ilə iki cür yumaq olar: **1-**O qabı üç dəfə doldurub-boşaltsınlar; **2-**Bir miqdar suyu üç dəfə onun içinə töksünlər və hər dəfədə suyu onun içində elə hərəkət etdirsinlər ki, bütün nəcis yerlərinə çatsın, sonra isə suyu boşaltsınlar.

M:160. Xum, qazan və s. kimi böyük qablar nəcis olsa və onu üç dəfə su ilə doldurub-boşaltsalar, paklanar. Həmçinin üç dəfə ona yuxarıdan su töksələr və onun hər tərəfinə dəysə və hər dəfə də onun dibində yığılan suyu çölə töksələr, paklanar. Ehtiyat-vacib budur ki, o böyük qabın içində yığılan suyu çölə tökmək üçün istifadə olunan qab hər dəfə suya çəkilsin.

M:161. Əgər nəcis bir şeyi nəcasətin eyni aradan qaldırdıqdan sonra bir dəfə kürr, yaxud axar suya batırsalar və su onun nəcis yerlərinin hamısına dəysə, pak olar. Ehtiyat-vacib budur ki, xalça, palaz-paltar və s. kimi şeyləri elə sıxsınlar və ya hərəkət etdirsinlər ki, onun daxilindəki su çıxsın.

M:162. Əgər bovl ilə nəcis olmuş şeyi qəlil su ilə suya çəkmək istəsələr, suyu bir dəfə onun üstünə töksələr və ondan ayrılma, bovlun o şeydə qalmadığı halda üstünə ikinci dəfə su töküldükdə paklanar. Amma, əgər paltar-palaz və bu kimi şeylərdə hər dəfə su töküldükdən sonra sıxılmalıdır ki, onun içində olan güsələ suyu çölə çıxsın (güsələ o sudur ki, adətən yuyulma vaxtında, yaxud ondan sonra yuyulan şeydən öz-özünə, yaxud sıxılmaqla tökülür).

M:163. Əkər bir şey, iki yaşı tamam olmayan və xörək və donuz südü yeməyən oğlan uşağının bovl ilə nəcis olsa, onun üstünə bir dəfə su töksələr və su nəcis yerlərinin hamısına çatsa, pak olar. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, ikinci dəfə də həmin yerin üstünə su töksünlər. Bu halda paltar, palaz və s. kimi şeyləri sıxmaq lazım deyildir.

M:164. Əkər bir şey bovlndan başqa bir şeylə nəcis olsa, nəcasəti aradan qaldırdıqdan sonra, onun üstünə bir dəfə su töksələr və üstünə tökülən su həmin şeydən ayrılma pak olar. Həmçinin əgər onun üstünə birinci dəfə su töküləndə nəcasət aradan getsə, pak olar. Amma hər halda paltar və s. kimi şeyləri sıxmaq lazımdır ki, onun güsələsi çıxsın.

M:165. Əgər iplə toxunmuş həsir nəcis olsa və onu kürr, yaxud axar suya batırsalar, nəcasətin eyni aradan gedəndən sonra pak olar.

M:166. Əgər buğda, arpa, düyü, sabun və s. kimi şeylərin zahiri nəcis olsa kürr, yaxud axar suya batırmaqla pak olar. Amma batini nəcis olsa, pak olmaz.

M:167. Əgər insan nəcis suyun sabunun batininə keçib-keçməməsində şəkk etsə, batini pakdır.

M:168. Əgər düyü, ət və s. kimi şeylərin zahiri nəcis olsa və onları bir qabın içərisinə qoyub qabı, üstünə örtənə qədər üç dəfə su ilə doldurub-boşaltsalar

hәм onlar, hәм dә o şeylәрin qoyulduğı qab pak olar. Amma, әgәр paltar vә sıxılması lazım olan sair şeylәri bir qaba qoyub suya çәksәlәр, gәрәk suyu hәр dәfә onun üstünә tökәndә, sıxsınlar vә qabı әysinlәр ki, ondan çıxan ğüsälә çölә çıxsın.

M:169. Lilә vә bu kimi şeylәrlә rәnglәнmiş nәcis paltarı әgәр kür vә axar suya batırsalar vә su, lilә vә rәngin vasitәsilә muzaf olmamışdan qabaq paltarın hәр yerinә çatsa, sıxanda ondan muzaf, yaxud rәngli su çıxmasına baxmayaraq, paltar pakdır.

M:170. Әgәр paltarı kür vә ya axar suya çәkәndән sonra suyun çöküntülәri paltarda görünsә, bu halda o çöküntülәrin suyun paltarın hәр bir nөqtәsin çatmasının qarşısını alması ehtimalı verilmәzsә, o paltar pakdır.

M:171. Әgәр paltar vә s. kimi şeylәri suya çәkdikdән sonra (nәcis olan) palçıq vә ya başqa әşyaların kiçik zәrrәlәri onda görünsә, bu halda hәmin zәrrәlәrin, suyun paltarın hәр yerinә çatmasının qarşısını almadığı mә'lum olarsa, o paltar pakdır. Amma әgәр nәcis su palçığın vә kiçik әşyaların daxilinә keçsә, palçığın vә ya kiçik әşyaların zahiri pak, batini isә nәcis olar.

M:172. Hәр nәcis şeydән, nә qәdәр ki, nәcasәtin eyni aradan qaldırılmayıb, pak olmaz. Amma nәcasәtin rәngi vә ya iyi o şeydә qalsa eybi yoxdur. Demәli әgәр qanı paltardan tәmizlәyib suya çәkdikdән sonra qanın rәngi o paltarda qalsa pakdır. Amma әgәр nәcasәtin iyi vә ya rәngi vasitәsilә nәcasәtin zәrrәlәrinin o şeydә qalmasını yеqin etsәlәр, yaxud ehtimal versәlәр nәcisdir.

M:173. Әgәр bәdәnin nәcasәtinә kürr, yaxud axar suda aradan qaldırıb tәmizlәsәlәр, bәdән pak olur: vә sudan çölә çıxıb, yenidән suya girmәk lazım deyil.

M:174. Әgәр nәcis yemәk dişin dibindә qalsa vә suyu ağızda dolandırdıqda nәcis yemәk qalıqlarının hәр yerinә çatsa (pak etmәnin sair şərtlәrinә riәәt etmәklә) pak olar.

M:175. Әgәр üzün, yaxud başın tükü uzun olsa vә onun qәlil su ilә suya çәksәlәр, sıxmaladırlar ki, onun ğüsälәsi ayrılısın.

M:176. Әgәр bәdәnin vә ya paltarın bir yerini qәlil su ilә suya çәksәlәр, o yerә birlәşән vә adәtән nәcis olan әtraf hissәlәр, nәcasәt yerinin pak olması ilә (әtraf hissәlәri dә) pak olar. Hәмçinin pak bir şeyi nәcis şeyin yanına qoyub hәр ikisinin üstünә su töksәlәр, nәcis şey pak olanda hәр ikisi pak olur. Demәli, әgәр bir nәcis barmağı suya çәkmәk üçün barmaqların hamısına su tökülsә vә nәcis su bütün barmaqlara dәysә, nәcis barmaq pak olandan sonra bütün barmaqlar pak olur.

M:177. Nəcis olmuş ət, quyruq və s. şeylər kimi suya çəkilir. Həmçinin əgər bədən və yaxud paltar azacıq yağlı olsa və (bu yağlılıq) suyun onlara dəyməsinin qarşısını almasa suya çəkilməklə pak olur.

M:178. Əgər qab və ya bədən nəcis olduqdan sonra çox yağlı olsa, belə ki, yağlılıq suyun onlara çatmasının qabağını alarsa, bədəni və yaxud qabı suya çəkmək üçün əvvəlcə onun yağlılığı təmizlənməlidir ki, su onun hər yerinə çatsın.

M:179. Üzərində nəcasətin eyni olmayan nəcis şey kürr suya birləşmiş olan krantın altında bir dəfə yusalar, pak olar. Həmçinin əgər nəcasətin eyni də onun üstündə olsa, amma nəcasətin eyni krantın altında və ya başqa bir vasitə ilə aradan qaldırılsa və o şeydən axan su nəcasətin iy, rəng, yaxud dadını özünə götürməmiş olsa, krant suyu ilə pak olar. Amma əgər həmin nəcis şeydən axan su, nəcasətin iy, dad, və ya rəngini özünə götürmüş olsa, krantın suyu onun üstündən o qədər axmalıdır ki, ondan ayrılan suda nəcasətin iyi, rəngi, yaxud dadı olmasın.

M:180. Əgər bir şeyi suya çəkib pak olmasını yəqin etdikdən sonra nəcasətin eyninin ondan ayrılıb-ayrılmamasında şəkk etsə, o şey pakdır.

M:181. Əgər üstündən su axa bilməyən torpaq nəcis olsa, qəlil su ilə pak olmaz. Amma üstü çınqıllı, qumlu olan torpaq, su onun üstünə töküləndə ondan ayrılıb quma batdığına görə, qəlil su ilə pak olur. Amma, qumların altı nəcis qalır.

M:182. Suyun batmadığı daş, kərpic döşənən yerlər, həmçinin bərk torpaq nəcis olsa, qəlil su ilə pak olur. Amma, bu halda onun üstünə o qədər su tökülməlidir ki, o yerdə axmağa başlasın. Əgər onun üstünə tökülən su bir deşikdən axıb çölə çıxsas, torpağın hamısı pak olur. Amma axıb çölə çıxmasa, o suyun yığıldığı yer nəcis qalır. Onun pak olması üçün bir çala qazmalıdırlar ki, su çalaya yığılsın, sonra oranın suyunu çölə çəksinlər, həmin çalanı isə torpaq ilə doldursunlar.

M:183. Əgər daş duz və s. kimi şeylərin zahiri nəcis olsa kürrdən az su ilə də pak olur.

M:184. Əgər suda həll olmuş nəcis şəkərdən qənd düzəldib sonradan kürr, yaxud axar suya qoysalar pak olmaz.

2-TORPAQ

M:185. Torpaq üç şərtlə nəcis olmuş ayağı və ayaqqabının altını pak edir: **1**-Təmiz olsun; **2**-Quru olsun; **3**-Qan və ya bovl kimi nəcasətin eyni, yaxud nəcis dəymiş palçıq kimi şeylər ayağın və ya ayaqqabının altında olsa, yol

getmək, yaxud yerə sürtmək vasitəsilə aradan qaldırılsın. Həmçinin yer, torpaq və ya daş, yaxud kərpic kimi şeylərdən döşənmiş olsun. Fərş, xalça, palaz, həsir, çəmənlik və s. kimi yerlərdə getməklə ayağın və ya ayaqqabının altı pak olmaz. Əgər yol getməkdən başqa bir vasitə ilə nəcis olarsa, yol getmək vasitəsilə paklanmasının işkalı vardır.

M:186. Nəcis ayağın və ya ayaqqabının altı asfaltda, yaxud taxta döşənmiş yollarda getməklə təmizlənməsi işkallıdır.

M:187. Nəcis olmuş ayağın və ayaqqabının altını paklamaq üçün daha yaxşı olar ki, on beş və ondan artıq addım gedilsin—hətta on beş addımdan az yol getməklə və ya ayağı yerə sürtməklə nəcasət aradan qaldırılmış olsa da.

M:188. Ayağın və ayaqqabının nəcisinin yaş olması lazım deyil; əgər quru da olsa, yol getməklə paklanır.

M:189. Ayağın və ayaqqabının altı, yol getməklə paklanandan sonra, adi halda palçığa batan kənar hissələri də pak olur.

M:190. Əlləri və dizləri ilə yol gedənlərin əli və dizləri nəcis olsa, yol getməklə paklanması işkallıdır. Əsanın və sün'i (protez) ayaqların altı, habelə heyvanların nalı, avtomobillərin təkərləri və s. kimilərin də nəcis olduğu halda yol getməklə paklanması işkallıdır.

M:191. Əgər yol getdikdən sonra, nəcasətin gözlə görünməyən kiçik zərrələri ayağın, yaxud ayaqqabının altında qalsa, ehtiyat-vacibə görə, o zərrələr də aradan qaldırılmalıdır. Amma, rəng və ya iynin qalmasının eybi yoxdur.

M:192. Ayaqqabı və ya ayağın yerə dəyməyən hissəsi, yol getməklə pak olmur. Corabın altının yol getməklə paklanması işkallıdır. Amma corabın altı dəridən olsa, yol getməklə paklanır.

3-GÜNƏŞ

M:193. Günəş yeri, binanı və binada işlənən qapı-pəncərəni, həmçinin divara vurulan və binanın bir hissəsi sayılan mıxı, altı şərt daxilində pak edir.

1-Nəcis şey yaş olsun; əgər quru olsa, müəyyən vasitələrlə onu islatmaq lazımdır ki, günəş onu qurutsun;

2-Nəcasətin eyni (zərrələri) o şeyin üstündə olsa, günəşin onun üstünə düşməsindən qabaq, o zərrələr aradan qaldırılmış olsun;

3-Günəş şüalarının qarşısını bir şey almasın; deməli, əgər günəş pərdə, bulud və s. kimi şeylərin arxasından düşüb nəcis şeyi qurutsa, pak olmaz. Amma, əgər bulud və ya pərdə çox nazik olub günəşin qabağını almazsa, eybi yoxdur.

4-Günəş təklikdə nəcis şeyi qurutmuş olsun; deməli, əgər, misal üçün, nəcis şey külək və günəşin ikisinin vasitəsilə qurusa, pak olmaz. Amma külək çox az olsa və “həmin şeyin qurudulmasına cü’zi kömək edib”-deyilsə, eybi yoxdur.

5-Günəş binanın nəcis hopmuş yerini bir dəfəyə qurutsun; deməli, günəş bir dəfə nəcasət dəymiş binanın və yerin üst tərəfinə düşüb qurutsa, ikinci dəfə isə alt tərəfini qurutsa, təkcə onun üst tərəfi pak olur, alt tərəfi isə nəcisliyində qalır.

6-Günəşin düşdüyü yerin, yaxud binanın üzü ilə daxili arasında hava və yaxud başqa pak bir şey fasilə salmasın.

M:194. Günəş nəcis həsiri pak edir. Həmçinin, ağac və bitkilər (nəcis olarsa) günəşin vasitəsilə pak olur.

M:195. Əgər günəş nəcis torpağa düşsə və insan günəşin düşdüyü vaxt həmin yerin yaş olub-olmamasında şəkk etsə, yaxud şəkk etsə ki, onun yaşlığı təkcə günəşin vasitəsilə quruyub ya yox, o torpaq nəcisdir. Həmçinin, əgər insan günəşin düşməsindən qabaq nəcasətin eyninin aradan qalxıb-qalxmamasında, yaxud günəşin düşməsinin qabağını bir şey alıb-almamasında şəkk etsə, o torpaq nəcisdir.

M:196. Əgər günəş nəcis divarın bir tərəfinə düşsə, düşmədiyi tərəf pak olmur. Amma, divar çox nazik olsa və günəşin, onun bir tərəfinə düşməsi səbəbilə o biri tərəfi də qurusa pak olar.

4-İSTİHALƏ (BİR HALDAN BAŞQA HALA KEÇMƏK)

M:197. Əgər nəcis şeyin cinsi (zəti) dəyişilib başqa pak bir şeyə çevrilsə pak olar. Belə dəyişikliyə istihalə deyilir. Məsələn, nəcis çubuq, taxta yanıb külə çevrilsə, yaxud it duzlağa batıb duza çevrilsə, paklanır. Amma əgər cinsi dəyişilməsə, (məsələn, nəcis buğdanı üyüdüb un etsələr, yaxud çörək bişirsələr) pak olmaz.

M:198. Nəcis palçıqdan düzəldilən kuzə və s. kimi şeylər nəcisdir. Həmçinin, nəcis odundan düzəldilmiş kömürdən ictinab olunmalıdır.

M:199. İstihalə olub-olmaması mə’lum olmayan nəcis şey öz nəcisliyində qalır.

M:200. Əgər şərab öz-özünə, yaxud sirkə və duz tökülməsi vasitəsilə sirkəyə çevrilsə pak olar.

M:201. Nəcis üzümdən düzəldilən şərab sirkəyə çevrilməklə pak olmur. Hətta əgər xaricdən şəraba bir nəcasət dəysə ehtiyat-vacib budur ki, sirkə olduğdan sonrada ondan ictinab olunsun.

M:202. Nəcis üzüm, kişmiş və xurmadan hazırlanan sirkə nəcisdir.

M:203. Әгәр üzümün, yaxud xurmanın kiçik quru budaqları onun içində olsa və ona sirkə töksələr zərəri yoxdur. Həmçinin üzüm, kişmiş, xurma sirkə olmamışdan qabaq içinə xiyar, badımcan və s.-ni töksələr eybi yoxdur.

5-ÜZÜM SUYUNUN ÜÇDƏ İKİ HİSSƏSİNİN AZALMASI

M:204. Qaynayan üzüm suyunun üçdə iki hissəsi buxarlanmamışdan qabaq nəcis deyil, amma yeyilməsi haramdır. Amma məstedici olduğu mə'lum olsa, haram və nəcisdir. Təkcə sirkəyə çevrilməklə pak və halal olur.

M:205. Әгәр misal üçün, bir qora salxımında bir-iki üzüm giləsi olsa o salxımdan alınan, şirinlikdən əsər-əlamət olmayan qora suyu qaynasa pak, yeyilməsi halaldır.

M:206. Qora, yaxud üzüm olması mə'lum olmayan üzüm giləsi qaynasa haram olmaz.

6-İNTİQAL (BİR YERDƏN BAŞQA YERƏ NƏQL OLUNMA)

M:207. İnsanın, yaxud atıcı qanı olan (yə'ni damarı kəsildikdə qanı sıçrayışla çölə gələn) heyvanın qanı, atıcı qanı olmayan heyvanın (həşəratın) bədənində gedib (sorulub) o heyvanın qanı hesab olunsa, pak olur. Buna intiqal deyilir. Deməli, zəlinin insandan çəkdiyi qana “zəli qanı” deyil, “insan qanıdır” deyildiyinə görə nəcisdir.

M:208. Әгər bir kəs, bədənində qonmuş ağcaqanadı öldürsə və ondan çıxan qanın öz qanı, yaxud ağcaqanadın qanı olmasını bilməsə, pakdır. Həmçinin, әгәр həmin insandan sormasını bilsə, amma ağcaqanadın bədənindən hesab olunsa, yenə də pakdır. Amma әгər ağcaqanadın onun qanını çəkməsi ilə öldürməsi arasındakı zaman fasiləsi çox az olsa və “insan qanıdır” deyilsə, yaxud “insan və ya ağcaqanadın qanıdır” deyilməsi mə'lum olmasa nəcisdir.

7-İSLAM

Әгәр kafir şəhadəteyni (yə'ni “Əşhədü ən la ilahə illəllah və əşhədü ənnə Mühəmmədən Rəsulullah”) desə, müsəlman olar. Müsəlman olandan sonra onun bədən, ağzının, burnunun suyu və təri pakdır. Amma müsəlman olduğu zaman nəcasətin eyni onun bədənində olsa, onu təmizləməli, yerini suya çəkməlidir. Həmçinin әгər müsəlman olmamışdan qabaq nəcasətin eyni aradan qaldırılmış olsa, onun yerini suya çəkmək lazımdır.

M:210. Şəxs kafir olduğu vaxt paltar, rütubətlə bədənində dəymiş olsa və o paltar müsəlman olduğu vaxtda bədənində olmasa, nəcisdir. Hətta әгər bədənində də olsa ondan ictinab etməlidir.

M:211. Əgər kafir, şəhadəteyni desə və insan onun qəlbən müsəlman olub-olmamasını bilməsə, pakdır. Amma qəlbən müsəlman olmadığını bilsə, ehtiyat vacibə görə ondan ictinab etməlidir.

8-TƏBƏİYYƏT

M:212. Təbəiyyət odur ki, nəcis bir şey başqa nəcis şeyin pak olması ilə paklansın.

M:213. Əgər şərab sirkəyə çevrilsə, onun qabı da–şərab qaynayanda çatdığı yerə qədər–pak olur. Şərab qaynayan adətən qabın ağzına qoyulan parça və s. kimi şeylər şərabın rütubəti ilə nəcis olsa, (sirkəyə çevriləndən sonra) pak olur. Hətta əgər qaynadığı vaxt köpüklənib daşsa və qabın çöl tərəfini bulaşdırsa, sirkəyə çevriləndən sonra qabın çöl tərəfi də pak olur.

M:214. Üstündə meyyit yuyulan taxta və ya daş, habelə meyyitin ovrətinə örtülən parça, onu yuyan şəxsin əlləri, meyyitin yuyulduğu kisə və sabun qusul işi qurtarandan sonra paklanır.

M:215. Bir kəs öz əli ilə nəcis şeyi suya çəkəndə, əgər onun əli həmin şeylə birlikdə suya çəkilirsə, həmin şey paklanandan sonra əli də pak olur.

M:216. Əgər paltar və bu kimi şeyləri qəlil su ilə suya çəksələr, onun üstünə tökülən su xaric olsun deyə adi, normal halda sıxsalar, daxilində qalan su pakdır.

M:217. Nəcis qabı qəlil su ilə suya çəkəndə onun pak olması üçün üstünə tökülən suyun ondan ayrılmasından sonra, daxilində qalan az miqdarda su pakdır.

9-NƏCASƏTİN ARADAN GETMƏSİ

M:218. Əgər heyvanın bədəni nəcisin eyni (qan kimi), yaxud su kimi mütənəccislə (nəcis olmuş su ilə) nəcis olsa onlar aradan getdikdə, heyvanın bədəni də pak olur. Həmçinin insanın bədəninin batini (içəri) tərəfi, ağzın, burnunun içi də eyni qayda ilə. Məsələn, əgər dişin dibindən qan gəlsə və ağzı suyunu həll olub aradan getsə ağzın içini suya çəkmək lazım deyil.

M:219. Əgər bir kəsin dişinin dibində yemək qalıqı qalsa və ağızdan qan gəlsə, bu qanın ağızda qalan yemək qalıqlarına dəyib-dəyməməsini bilməsə ağızındakı yemək pakdır. Əgər qan o yemək qalıqlarına dəysə, ehtiyat-vacibə görə nəcis olur. Sün'i (protez) dişlər də həmin hökmdədir.

M:220. Əgər insanın bədəninin zahiri hissələrindən olub-olmamasını bilmədiyi yerləri nəcis olsa, suya çəkilməsi lazım deyil. Amma suya çəkilməsi əhvvətdir.

M:221. Әгәр нәcis тоz-торпаq palaz-paltar və s. kimi şeyләрин үстүнә qонса və һәр ikisi quru olsa нәcis olmaz. Amma әгәр, тоz-торпаq, yaxud palaz, paltar və bu kimi şeyләр yaş olsa onda тоz-торпақın oturduғu yerләр suya çәkilmәlidir.

10-NƏCASƏT YEYƏN HEYVANIN İSTİBRASI

M:222. İnsan нәcasәtini yemәyә adәt edән heyvanın bovlу və qaiti нәcisdir. Onların pak olması üçün heyvan istibra olunmalıdır. Yә’ni bir müddәt нәcasәt yemәsinin qabağı alınmalı, һәmin müddәt әrzindә ona “daha нәcasәt yeyән” deyilmәyәcәyi qәdәр pak yem verilmәlidir. Nәcasәt yeyән dәvәnin—40 gün, inәyin—20 gün, qoyunun—on gün, qaz-ördәyin—5 gün, ev toyuğunun—3 gün нәcasәt yemәsinin qabağı alınmalı, pak yemәklәр verilmәlidir.

11-MÜSƏLMANIN QAİB OLMASI

M:223. Әгәр bir müsәlmanın paltarı, bәdәni və yaxud ixtiyarında olan qab-qacaq, xalça və s. нәcis olsa və o müsәlман qaib olsa, һәmin шәхsin o şeyләринin suya çәkilmәsinі, yaxud misal üçün, axar suya düşüb pak olması ehtimal verilsә, ondan ictinab еtmәk lazım deyildir.

M:224. Әгәр insanın özü, нәcis olan şeyin pak olmasını yәqin еtsә, yaxud iki adil шәxs onun pak olmasını xәbәр versә o şey pakdır. Hәмçinin, нәcis şey ixtiyarında olan шәxs “o şey pak olub” desә və ya һәр hansı müsәlман нәcis şeyi suya çәkmiş olsa, һәттә әгәр düz, sәhih surәtdә suya çәkmәsi mә’lum olmasa belә, һәmin şey pakdır.

M:225. İnsanın paltarlarını yumağa vәkil olan bir kәs paltarlar onun ixtiyarında olduғu halda “suya çәkmişәм” desә, o paltarlar pakdır.

M:226. Әгәр insana bir halәt üz versә və nәticәdә нәcis şeyin suya çәkilmәsi barәsindә yәqinә çata bilmirsә, adi camaat kimi әmәl еtmәlidir, yәqinә çatması da lazım deyil.

QABLARIN HÖKMLƏRİ

M:227. İtin, donuzun, yaxud murdar olmuş heyvanın dәrisindән hazırlanan qablarda yeyib-içmәk haramdır və o qabları dәstәmaz, qusul və pak şeyләrlә yerinә yetirilmәsi lazım olan sair işlәrdә istifadә еtmәk olmaz. Hәттә ehtiyat-vacibә görә гәрәk it, donuz və ya murdar olmuş heyvanın dәrisi, һәттә qab olmasa da, (başqa şeyләр üçün dә) istifadә olunmasın.

M:228. Qızıl və gümüş qablarda yeyib-içmәk, onlardan, һәттә otağı zinәtlәndirmәk mәqsәdilә belә istifadә еtmәk haramdır. Amma o qabları saxlamaq haram deyildir.

M:229. Qızıl, gümüş qablar düzəltmək və onların düzəldilməsindən alınan mizd haram deyildir.

M:230. Qızıl və gümüş qabların al-veri, satıcının bu qablar müqabilində aldığı pul haram deyildir.

M:231. Əgər stəkanın tutacağı qızıl və ya gümüşdən hazırlansa, bu halda stəkanı götürdükdən sonra ona qab deyilərsə, həm təklikdə, həm də stəkanla birlikdə istifadə olunması haramdır. Amma ona (ayrılıqda) qab deyilməzsə, istifadə edilməsinin eybi yoxdur.

M:232. Üstü qızıl və gümüş suyu ilə işlənmiş qablardan istifadə etməyin eybi yoxdur.

Məsəl 233. Əgər hər hansı bir metalı qızıl və gümüş ilə xəlitə edib qab düzəltərsələr, bu halda o metalın miqdarı çox olsa və onlara artıq “qızıl və gümüş qab” deyilməzsə, istifadə edilməsinin eybi yoxdur.

M:234. Əgər insan qızıl və gümüş qabda olan xörəyi yalnız qızıl və ya gümüş qabı boşaltmaq məqsədi ilə başqa bir qaba töksə, yaxud ikinci qabdan xörək yemək istəsə bu növ istifadə etmək haramdır.

M:235. Qəlyanın əllə tutulan yeri, qılıncın və Qur'anın qabı qızıl və gümüşdən hazırlansa istifadə etməyin eybi yoxdur. Həmçinin, ətir və ya sürmə qabı və s. kimi şeylər də eynilə.

M:236. Qızıl və gümüş qablardan məcburiyyət halında istifadə etməyin eybi yoxdur. Amma dəstəmaz və ya qusul üçün həтта çarəsizlik halında belə qızıl və ya gümüş qablardan istifadə etmək olmaz.

M:237. Qızıl və gümüşdən, hazırlanması mə'lum olmayan qabdan istifadə etməyin eybi yoxdur.

DƏSTƏMAZ

M:238. Dəstəmazda vacibdir ki, üz və əllər yuyulsun. Başın qabaq tərəfinə və ayaqların üstünə məsh edilsin.

M:239. Üzün yuyulan hissəsi gərək alının yuxarı hissəsindən (tüklərin bitdiyi yerdən) çənənin axırına qədər olsun. Eni isə baş barmaqla orta barmağın arası qədər olmalıdır. Əgər bu miqdardan həтта azacıq yuyulmasa, dəstəmaz batildir. Bu miqdarın tamamilə yuyulmasını yəqin etmək üçün onun ətrafını bir az artıq yumaq lazımdır.

M:240. Əgər bir kəsin üzü, yaxud əli normal insan əli və üzündən böyük, yaxud kiçik olsa, adi insanların üzlərinin hansı miqdarda yuyulduğunu mülahizə etməli, onların yuduğu qədər yumalıdır. Əgər bir insanın əlləri və üzü, yaxud hər ikisi qeyri-normal, amma bir-birinə mütənasib olsa, adi camaatı mülahizə

etməsi lazım deyil, əksinə əvvəlki məsələdə qeyd olunan göstərişə uyğun olaraq, dəstəmaz almalıdır. Həmçinin əgər bir kəsin alnında tük göyərmiş olsa, yaxud alnının yuxarısında tük olmazsa, alnını və üzünü adi camaatın yuduğu qədər yumalıdır.

M:241. Əgər insan, qaşlarında, gözün künclərində, ağızın kənarlarında suyun çatmasına mane olan çirk və ya başqa şeylərin yığılmasını ehtimal versə və onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olarsa, dəstəmazdan qabaq axtarış aparmalıdır ki, əgər çirkli olarsa onları təmizləsin.

M:242. Əgər üzün dərisi tüklərin arasından görünərsə, onda suyu dəriyə çatdırmaq lazımdır. Amma görünməsə, tükləri yumaq kifayətdir, suyun tüklərin altına çatdırılması lazım deyil.

M:243. Əgər insan, üzünün dərisinin tüklərin arasından görünüb-görünməməsində şəkk etsə, ehtiyat-vacibə görə tükləri yumalı, suyu dəriyə çatdırmalıdır.

M:244. Burunun içi, dodaqlar və gözün içi yumulduğu halda görünməyən yerləri yumaq vacib deyildir. Amma yuyulmalı yerlərin tam yuyulmasına yəqin etmək üçün onlardan bir qədər yuyulmalıdır.

M:245. Ehtiyat-vacibə görə üzü yuxarıdan aşağı yumaq lazımdır: aşağıdan yuxarı yuyularsa, dəstəmaz batildir. Əlləri də dirsəkdən barmaqların ucuna tərəf istiqamətdə yuyulmalıdır.

M:246. Əgər insan əllərini isladıb üzünə və əllərinə çəksə, və əlinin yaşlığı çox olub üzə, əllərə çəkilməsi vasitəsilə su oradan axmağa başlasa, kifayətdir.

M:247. Üzü yuyandan sonra əvvəlcə sağ əli, sonra isə sol əli dirsəkdən barmağın ucuna qədər yumaq lazımdır.

M:248. Dirsəyin tamamilə yuyulmasını yəqin etmək üçün bir az dirsəkdən yuxarı yuyulmalıdır.

M:249. Üzünü yumamışdan qabaq, əllərini biləyə qədər yuyan bir kəs, dəstəmaz vaxtı barmaqların ucuna qədər yumalıdır; əgər biləyə qədər yusa dəstəmazı batildir.

M:250. Dəstəmazda üzü və əlləri yumaq birinci dəfə vacib, ikinci dəfə caiz, üçüncü və daha artıq dəfələrdə isə haramdır. Əgər bir ovuc su ilə bütün üzv yuyulsa və dəstəmaz niyyətilə bu su, üzvlərə tökülsə—istər birinci dəfəni qəsd etsin, istərsə də etməmiş olsun—birinci dəfə hesab olunur.

M:251. Əlləri yuduqdan sonra əldə qalan dəstəmaz suyu ilə başın qabaq tərəfinə məsh edilməlidir. Sağ əllə, yaxud yuxarıdan aşağı olması vacib deyildir.

M:252. Başın alın tərəfində olan dörd qismətdən biri məsh yeridir. Onun hər hansı yerinə, məsh qədərində çəksələr kifayətdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, uzunluğu bir barmağın uzunluğu, eni isə üç bağlı barmaq qədər məsh etsin.

M:253. Məshin başın dərisinə çəkilməsi vacib deyildir: başın qabaq tərəfindən olan tüklərə çəkilsə də səhihdir. Amma əgər bir kəsin başının qabaq tərəfinin tükləri çox uzun olsa (məsələn, darananda alının bir hissəsinə tökülsə, yaxud başın başqa bir yerinə çatsa), tüklərin dibinə məsh çəkməlidir. Yaxud başının tüklərini ortadan aralamalı və dəriyə məsh etməlidir. Əgər üzünə tökülən, yaxud başının başqa yerlərinə çatan tükləri başın qabağında bir yerə yığıb məsh etsə, yaxud başın, sair yerlərindən qabaq tərəfinə gələn tükünə məsh etsə batildir.

M:254. Başı məsh etdikdən sonra, əldə qalan dəstəmaz suyu ilə ayaqlara–barmaqlardan birinin ucundan, ayağın üstündə olan çıxıntıya qədər məsh etməlidir.

M:255. Ayağa çəkilən məshin eni nə qədər olur-olsun, kifayətdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əlin içinin hamısı ilə ayağın üstünə məsh edilsin.

M:256. Ehtiyat-vacibə görə ayaqların məshində əl barmaqların ucuna qoyulub ayağın üstündə tədricən məsh edilsin. Əgər bir kəs əlin içinin hamısını ayağın üstünə qoyub bir az çəksə səhih deyildir.

M:257. Başa və ya ayağın üstünə məsh çəkməkdə əli onların üstünə çəkmək lazımdır; əgər əli saxlayıb başı və yaxud ayağı hərəkət etdirsələr, dəstəmaz batildir. Amma əli məsh üçün çəkəndə baş və yaxud ayaq azacıq hərəkət etsə eybi yoxdur.

M:258. Məsh çəkilən yer quru olmalıdır. Əgər çox yaş olsa və əlin rütubətinin əsər-əlaməti olmasa, məsh batildir. Amma məsh yerinin rütubəti çox az olsa və məsh çəkiləndən sonra əlin rütubəti məsh yerində görünüb “təkcə əlin rütubətidir”-deyilsə, eybi yoxdur.

M:259. Əgər məsh üçün əldə rütubət qalmasa onu başqa su ilə islatmaq olmaz. Əksinə, dəstəmazın başqa üzvlərindən rütubət götürüb onunla məsh edilməlidir.

M:260. Əgər əlin rütubəti yalnız başın məshinə çatarsa, əldə olan həmin rütubətlə başa məsh çəkə bilər və ayaqların məshi üçün dəstəmazın başqa üzvlərindən rütubət götürməlidir.

M:261. Corabın və ya ayaqqabının üstündən məsh çəkmək batildir. Amma kəskin soyuq, yaxud oğru, yırtıcı heyvan və s. kimi şeylərdən qorxu törənersə və ayaqqabını, yaxud corabı çıxarmaq mümkün olmasa, onların üstünə məsh

çəkməyin eybi yoxdur. Bu halda ayaqqabının üstü nəcis olsa, pak bir şeyi onun üstünə atıb onun üstündən məsh etmək lazımdır.

M:262. Əgər ayağın üstü nəcis olsa və məhs üçün onu suya çəkmək mümkün olmasa, təyəmmüm edilməlidir.

İRTİMASİ DƏSTƏMAZ

M:263. İrtimasi dəstəmaz budur ki, insan üzünü, əllərini dəstəmaz almaq niyyəti və yuxarıdan-aşağıya yumaq qaydasına riayət etməklə suya batırsın, yaxud onları suya batırıb sonra dəstəmaz niyyəti ilə çölə çıxartsın. Əgər əllərini suya batırdığı vaxt, dəstəmaz niyyəti etsə və onları sudan çıxarana və suyun tökülməsi qurtarana qədər dəstəmaz niyyətində olsa, dəstəmazı səhihdir.

M:264. İrtimasi dəstəmazda da üz və əllər yuxarıdan-aşağıya tərəf yuyulmalıdır. Deməli əgər bir kəs üzünü və əlləri suya batırdığı vaxt dəstəmaz niyyəti etsə, gərək üzünü alın tərəfdən, əllərini isə dirsək tərəfdən suya batırsın; yox əgər sudan çıxartdığı vaxt dəstəmaz niyyəti etsə gərək üzünü alın, əllərini isə dirsək tərəfdən sudan çıxartsın.

M:265. Əgər dəstəmaz üzvlərindən bə'zilərini irtimasi, bə'ziləri isə qeyri-irtimasi yolla yerinə yetirsə, eybi yoxdur.

DƏSTƏMAZ VAXTI MÜSTƏHƏB OLAN DUALAR

M:266. Müstəhəbdir ki, dəstəmaz alan şəxsin nəzəri suya düşəndə desin:

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَلَمْ يَجْعَلْهُ نَجِسًا

“Bismillahi və billahi vəl-həmdü lillahilləzi cəələl-maə təhurən və ləm yəc'əlhu nəcisa.”

Allahın adı ilə. Həmd olsun Allaha ki, suyu pak edici qərar verib nəcis qərar vermədi.

Dəstəmazdan qabaq əllərini yuyanda desin:

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ

“Allahumməc'əlni minət-təvvabinə vəc'əlni minəl-mütətəhhirin.”

İlahi, məni tövbə edənlərdən, pak olanlardan qərar ver!

Ağzında suyu dolandıranda (yə'ni məzməzə edəndə) desin:

اَللّٰهُمَّ لَقِّنِيْ حُجَّتِيْ يَوْمَ الْقَاٰكِ وَاُطْلِقْ لِسَانِيْ بِذِكْرِكَ

“Allahummə ləqqini hüccəti yovmə əlqakə və ətliq lisani bizikrikə.”

İlahi, Səninlə görüşdüyüm gün hüccətimi mənə təlqin et! Və dilimi Sənin zikrinlə danışdır!

İstinşaq (yə'ni suyu buruna çəkdiyi) vaxtı desin:

اَللّٰهُمَّ لَا تُحَرِّم عَلَيَّ رِيْحَ الْجَنَّةِ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يَشُمُّ رِيْحَهَا وَرَوْحَهَا وَطِيْبَهَا

“Allahummə la tuhərrim ələyyə riyhəl-cənnəti, vəc”əlni mimmən yəşummu riyhəha və rəvhəha və tiybəha.”

İlahi, mənə cənnət iyini haram etmə və mənə cənnətin iyini iyləyənlərdən qərar ver!

Üzünü yuyanda desin:

اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِيْ يَوْمَ تَسْوَدُّ فِيْهِ الْوُجُوْهُ وَلَا تُسْوَدِّ وَجْهِيْ يَوْمَ تَبْيِضُ فِيْهِ الْوُجُوْهُ

“Allahummə bəyyiz vəchi yovmə təsvəddu fihil-vücuḥ və la tusəvvid vəchi yəvmə təbyəzzu fihil-vücuḥ.”

İlahi və Rəbbi, üzlərin qara olduğu gün, mənim üzümü ağart və üzlərin ağ olduğu vaxt mənim üzümü qaraltma!

Sağ əlini yuyanda desin:

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِيْ كِتَابِيْ بِيَمِيْنِيْ وَالْخُلْدَ فِي الْجَنَانِ بِيَسَارِيْ وَحَاسِبِنِيْ حَسَابًا يَّسِيْرًا

“Allahummə ə'tini kitabi bi yəmini vəl-xüldə fil-cinani biyəsari və hasibni hisabən yəsira.”

İlahi, mənim əməl kitabımı sağ tərəfdən əta et və cənnətlərdə əbədi qalmağı əta et və mənim hesabımı yüngül hesablardan qərar ver!

Sol əlini yuyanda desin:

اَللّٰهُمَّ لَا تُعْطِنِيْ كِتَابِيْ بِشِمَالِيْ وَلَا مِنْ وَّرَآءِ ظَهْرِيْ وَلَا تَجْعَلْهَا مَغْلُوْلَةً اِلَى عُنُقِيْ وَ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ مُّقْطَعَاتِ النَّيْرَانِ

“Allahummə la tu”tini kitabi bi şimali və la min vərai zəhri və la təc”əlhə məğlulətən ilə unuqi və əuzu bikə müqəttiatin-niyan.”

İlahi mənim əməl kitabımı sol əlimə və arxa tərəfdən vermə və əməl kitabımı boynumdan asılı halda qərar vermə! Mən odun parçalarından Sənə pənah aparıram!

Başına məsh çəkdiyi vaxt desin:

اَللّٰهُمَّ غَشِّنِيْ بِرَحْمَتِكَ وَبَرَكَاتِكَ وَعَفْوِكَ

“Allahummə gəşşini birəhmətikə və bərakətikə və əfvikə.”

İlahi və Rəbbi! Məni Öz rəhmət, bərekət və əfvilə ört!

Ayağına məsh edəndə desin:

اَللّٰهُمَّ تَبَتَّنِيْ عَلَي الصِّرَاطِ يَوْمَ تَنْزِلُ فِيْهِ الْاَقْدَامُ وَاجْعَلْ سَعْيِيْ فِي مَآثِرِضِيْكَ عَنِّيْ
يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ

“Allahummə səbbitni ələssirati yovmə təzillu fihil-əqdamu vəc’əl sə’yi fima yurzikə ənni, ya zəl-cəlali vəl-ikram.”

İlahi və Rəbbi! Qədəmlərin lərzəyə gəlib sürüşdüyü gündə məni Sıratda sabit qədəm et! Və sə'yimi Sənin məndən razı olduğun şeylərdə qərar ver, ey Cəlal və İkrəm sahibi!

DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ

Dəstəmazın səhih olmasının on üç şərti var:

1-ci şərt budur ki, dəstəmazın suyu pak olsun.

2-ci şərt budur ki, dəstəmazın suyu mütləq olsun.

M:267. Nəcis və muzaf su ilə alınan dəstəmaz batildir. Hətta əgər insan onun nəcis və muzaf olmasını bilməsə, yaxud unutsa da batildir. Əgər bu sularla alınan dəstəmazla namaz qılsa, o namazı yenidən, səhih dəstəmazla qılmalıdır.

M:268. Əgər palçıq qarışmış muzaf sudan başqa dəstəmaz üçün su olmasa, namazın vaxtı da az olduğu halda təyəmmüm etməlidir. Amma əgər, vaxtı olsa, suyun saflaşmasını gözləməlidir ki, onunla dəstəmaz alsın.

3-ü şərt budur ki, dəstəmazın suyu mübah olsun (qəsbi olmasın).

M:269. Qəsbi su, habelə sahibinin razı olub-olmadığı mə'lum olmayan su ilə dəstəmaz almaq haram və batildir. Amma əgər sahibi əvvəlcə razı olsa və sonradan insan onun razılığından dönüb-dönməməsini bilməsə, dəstəmaz alması səhihdir. Həmçinin, əgər dəstəmazın suyu üz və əllərdən qəsbi yerdə tökülsə, dəstəmazı səhihdir.

M:270. Ümumi istifadə üçün, yoxsa yalnız təhsil alan şagird və tələbələr üçün vəqf olunduğu mə'lum olmayan mədrəsənin hövuzunda dəstəmaz almağın—adətən camaat o sudan istifadə edərək dəstəmaz alırsa və bu iş ümumi camaatın istifadəsi üçün icazəni göstərir—eybi yoxdur.

M:271. Əgər bir kəs müəyyən bir məsciddə namaz qılmaq istəmirsə, bu halda onun hovuzunun hamı üçün, yoxsa yalnız həmin məsciddə namaz qılanlar üçün vəqf olunduğunu bilməsə, o məscidin hovuzunda dəstəmaz ala bilməz. Amma əgər o məsciddə namaz qılmayan şəxslər də adətən o hovuzda dəstəmaz alırlarsa və bu iş ümumi istifadə üçün icazə verildiyinə dəlalət edirsə o hovuzda dəstəmaz ala bilər.

M:272. Karvansara, müsafirxana və bu kimi yerlərin hovuzlarında dəstəmaz almaq, o yerin sakini olmayan şəxslər üçün, əgər oranın əhli olmayan kəslər də adətən orada dəstəmaz alırlarsa və camaatın dəstəmaz alması ümumi icazəni göstərir, səhihdir.

M:273. Böyük arxılarda dəstəmaz almaq hətta sahibinin razı olub-olmaması mə'lum olmasa, eybi yoxdur. Amma əgər, onun sahibləri dəstəmaz almaqdan nəhy etsələr, ehtiyat-vacibə görə oranın suyu ilə dəstəmaz almaq olmaz.

M:274. Әгәр bir кәs suyun qәsbi olmasını unudub dәstәmaz alsa, dәstәmazı sәhihdir.

4-ü şərt budur ki, dәstәmazın suyunun qabı da mübah olsun.

5-ci şərt budur ki, dәstәmazın suyunun qabı qızıl və ya gümüş olmasın.

M:275. Bir kәsin dәstәmazının suyu qәsbi qabda olsa və o sudan başqa suyu olmasa, tәyәmmüm etmәlidir. Әgәр o su ilə dәstәmaz alsa dәstәmazı batildir. Habelә, başqa mübah suyu olsa və o qәsbi qabda irtiması dәstәmaz alsa, yaxud üzünә və ya әllәrinә o qabdan su töksә, dәstәmazı batildir. Amma әgәр ovcu ilə suyu o qabdan götürüb üzünә və әllәrinә töksә, qәsbi qabdan istifadә etdiyi üçün haram işә mürtәkib olmasına baxmayaraq, dәstәmazı sәhihdir. Qızıl və gümüş qabdan istifadә edәрәk, aldığı dәstәmaz ehtiyat-vacibә әsasән qәsbi qabdan alınan dәstәmaz kimidir.

M:276. Bir daşı, yaxud kәrpici qәsbi olan hovuzda dәstәmaz alsa, dәstәmazı sәhihdir.

M:277. Әgәр әvvәllәrdә qәbiristan olan, sonradan İmamzadә və ya İmamın hәрәminin hәyәti olan yerdә hovuz, yaxud arx salsalar, insan o hәyәtin qәbiristan üçün vәqf olunmasını bilmәsә və orada dәstәmaz alsa, eybi yoxdur.

6-cı şərt budur ki, dәstәmaz üzvlәri yuyulduqda və mәsh edildikdә pak olsun.

M:278. Әgәр dәstәmaz qurtarmamışdan qabaq yuyulmuş, yaxud mәsh edilmiş yer nәcis olsa, dәstәmaz sәhihdir.

M:279. Dәstәmaz üzvlәrindән başqa yerlәр nәcis olsa dәstәmaz sәhihdir. Amma bovl və ya qaitin mәxrәcini paklamamış olsa yaxşı olar ki, әvvәlcә onu paklayıb sonra dәstәmaz alsın.

M:280. Әgәр dәstәmaz üzvlәrindән biri nәcis olsa və dәstәmazdan sonra, әvvәldә oranı suya çәkib-çәkmәmәsindә şәkk etsә, bu halda dәstәmaz aldığı vaxt o yerin pak, yaxud nәcis olmasını fikrinә gәtirmәyibsә, dәstәmazı batildir. Amma әgәр fikrinә gәtirmәsini bilirsә, yaxud şәkk edirsә, sәhihdir. Hәр halda nәcis olan yeri suya çәkmәlidir.

M:281. Әgәр üzdә, yaxud әllәrdә kәsilән yer, yaxud yara olsa və qanı dayanmasa, suyun da zәрәri olmasa, bu halda o üzvü kürr və ya axar suya batırıb o qәdәр sıxmaq lazımdır ki, qanı dayansın. Sonra da qeyd olunan göstәrişә әsasән irtiması dәstәmaz almalıdır.

7-ci şərt budur ki, namaz və ya dәstәmaz üçün kifayәt qәdәр vaxt olsun.

M:282. Әgәр vaxt çox dar olsa, belә ki, dәstәmaz alacağı halda namazın hamısı, yaxud bir hissәsi öz vaxtından sonraya (qәzaya) qalacaqsa, onda tәyәmmüm etmәlidir. Amma dәstәmaz və ya tәyәmmümün hәр biri üçün eyni qәdәр vaxt olarsa, dәstәmaz almalıdır.

M:283. Vaxtın azlığına görə tәyәmmüm etməli olan şəxs dәstәmaz alsa—istәр o namaz üçün, istәrsә dә başqa işlәр üçün dәstәmaz alsın—dәstәmazı səhihdir.

8-ci şərt budur ki, dәstәmazı qürbәt qәsdi ilә, yә’ni Allah Tәbarәk vә Tәalanın әmrini yerinә yetirmәk üçün dәstәmaz alsın. Amma sәrinlәmәk, yaxud başqa mәqsәdlә dәstәmaz alsa, batildir.

M:284. Dәstәmazın niyyәtini dildә demәk, yaxud qәlbdән keçirtmәk vacib deyil. Amma, dәstәmaz aldığı bütün müddәt әrzindә diqqәtli olmalıdır ki, dәstәmaz alır. Belә ki, ondan”nә edirsән?”-deyә soruşsalar, “dәstәmaz alıram” deyә bilsin.

9-cu şərt budur ki, dәstәmazı әvvәldә qeyd olunan ardıcılıqla yerinә yetirsin. Yә’ni әvvәlcә üzünü, sonra sağ әlini, daha sonra sol әlini yuyub әvvәlcә başına, sonra isә ayaqlarına mәsh etsin. Ehtiyat-vacibә görә sağ ayağa sol ayaqdan әvvәl mәsh etsin. Әgәр bu ardıcılıqla alınmasa, batildir.

10-cu şərt budur ki, dәstәmazın işlәrini fasilәsiz olaraq yerinә yetirsin.

M:285. Әgәр dәstәmazın işlәri arasında çoxlu fasilә düşsә, belә ki, bir yeri yuyub, yaxud mәsh etdikdә, ondan әvvәlki yerin vә ya mәhsin rütubәti qurusa, dәstәmaz batildir. Әgәр bir üzvü yumaq istәyәndә, ondan әvvәl yuduğu, yaxud mәsh etdiyi yerin rütubәti qurumuş olsa (mәsәlән, sol әli yumaq istәyәndә sağ әli qurusa, amma üzü yaş olsa), yaxşı olar ki, dәstәmazı әvvәldән başlasın.

M:286. Әgәр bir kәs dәstәmazın işlәri fasilәsiz yerinә yetirsә, amma havanın kәskin istisi, yaxud bәdәnin kәskin hәрәrәti sәbәbilә rütubәt qurusa, dәstәmazı səhihdir.

M:287. Dәstәmaz әsnasında yol getmәyin eybi yoxdur. Demәli, bir kәs üzü vә әllәri yuduqdan sonra bir neçә addım gedib sonra başa vә ya ayaqlara mәsh etsә, dәstәmazı səhihdir.

11-ci şərt budur ki, üzün, әllәrin yuyulmasını, başa vә ayağa mәsh çәkilmәsini insanın özü yerinә yetirsin: başqası ona dәstәmaz alsa, yaxud kömәk etsә, dәstәmazı batildir.

M:288. Әgәр bir şəxsin özü dәstәmaz ala bilmirsә, gәрәk başqasını kömәk üçün götürsün ki, ona dәstәmaz aldırınsın. Kömәk edән şəxs mұzd istәsә, verә bilәcәyi tәqdirdә gәрәk versin. Amma onun özü vә tutduğu naib (kөmәkçi) hәр ikisi dәstәmaz niyyәti etməli vә naib onun öz әli ilә mәsh çәkmәlidir. Әgәр bunu edә bilmәsә, gәрәk naibi onun әlini tutub mәsh yerlәринә çәksin. Bu da mümkün olmasa, naib onun әlinin rütubәtindән götürüb başına vә ayaqlarına mәsh etməlidir. Ehtiyat-vacib, imkan olan surәtdә bunun ardınca tәyәmmüm etməkdir. Yә’ni dәstәmazdan әlavә, tәyәmmüm dә etsin.

M:289. Dəstəmazın bə'zi işlərini təklikdə yerinə yetirə bilirsə onlar üçün kömək almamalıdır.

12-ci şərt budur ki, sudan istifadə olunmasının şəxs üçün heç bir maneəsi olmasın.

M:290. Əgər bir kəs dəstəmaz alarsa xəstələnəcəyindən, yaxud suyu dəstəmaz üçün istifadə edərsə susuz qalacağından qorxsə, ehtiyat-vacibə görə dəstəmaz almamalıdır. Amma suyun zərərli olub-olmamasını bilmədiyi halda dəstəmaz alıb sonradan zərərli olduğunu başa düşsə, dəstəmazı səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəbbə görə o dəstəmazla namaz qılmasın və təyəmmüm etsin. O dəstəmazla namaz qılıbsa, ehtiyat-müstəhəb budur ki, o namazı (təyəmmümlə) yenidən qılsın.

M:291. Əgər üzə və əllərə, dəstəmazın səhih olduğu az miqdarda suyun dəyməsinin zərəri olmasa, amma ondan artıq istifadə etməyin zərəri olsa, gərək az miqdar su ilə dəstəmaz alsın.

13-cü şərt budur ki, dəstəmazın üzvlərində suyun bədənə dəyməsinin qarşısını alan maneə olmasın.

M:292. Əgər dəstəmaz üzvlərindən birinə bir şey yapışdığını bilsə, amma suyun onun bədəninə çatmasının qarşısını alıb-almamasında şəkk etsə, gərək ya o şeyi aradan qaldırsın, ya da suyu onun altına çatdırsın.

M:293. Əgər dırnağın altında çirk olsa, dəstəmazın eybi yoxdur. Amma əgər dırnağı tutsa, dəstəmaz üçün o çirki təmizləməlidir. Həmçinin dırnaq adi qaydadan artıq uzun olarsa və onun altına yığışan çirk bədənə zahirindən hesab olunarsa, onda adi haldan uzun olan miqdarın altındakı çirk təmizlənməlidir.

M:294. Əgər üzdə, əllərdə, başın qabağında və ayaqların üstündə yanıq və ya başqa səbəblərlə şiş (qabar) olarsa, onun üstünü yumaq və ya məsh etmək kifayətdir. Əgər bu şiş (qabar) deşilsə, suyu onun altına, (içəridəki boşluğa) çatdırmaq lazım deyil. Hətta əgər onun bir hissəsinin dərisi qopsa, qopmayan hissələrin altına su çatdırmaq lazım deyil. Amma qopan dəri bə'zi vaxtlar bədənə yapışmış, bə'zi vaxtlar aralanırsa, onu qoparmalı, yaxud suyu onun həm altına həm də üstünə çatdırmaq lazımdır.

M:295. Əgər insan, dəstəmaz üzvlərinə bir şey yapışmış-yapışmamasında şəkk etsə, bu halda onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa (məsələn, palçıqla işlədikdən sonra, palçığın əlinə yapışmış-yapışmamasında şəkk etsə), bu halda axtarış aparmalı, yaxud əlini o qədər sürtməlidir ki, bir şey olubsa aradan qaldırılmasında, yaxud suyun onun altına çatmasında xatircəmlik hasil olsun.

M:296. Yuyulmalı və məsh edilməli yerlərdə nə qədər çirk olsa—suyun bədən üzvlərinə çatmasına maneçilik törətməzsə—eybi yoxdur. Həmçinin əgər kəs,

сувақ вә с. kimi işlərdən sonra suyun бәдәнин дәрисинә çatmasının qarşısını almayan maddə qalsa eybi yoxdur. Amma onun olması ilə suyun бәдәнә çatıb-çatmamasında şəkk etsə гәрәк onu tәmizləsin.

M:297. Әгәр дәстәмәздән qabaq, дәстәмәз üzvlәrinin бә'zisində, suyun дәриyә çatmasının qarşısını alan maneә olduғunu bilib дәстәмәздән sonra (дәстәмәз alan vaxt) suyun o hissәlərә çatıb-çatmamasında şəkk etsə, дәстәмәzi sәhihdir.

M:298. Әгәр дәстәмәз üzvlәrinin һәр hansı birində бә'zi vaxtlar suyun öz-özünә onun altındaki дәриyә çatıb, бә'zi vaxtlar isә çatmadığı bir maneә olsa, insan da дәстәмәздән sonra, suyun onun altına çatıb-çatmamasında şəkk etsə, bu halda дәстәмәз aldığı vaxt suyun onun altına çatmasına diqqәt yetirmәyibсә, дәстәмәzi yenidән almalıdır.

M:299. Әгәр дәстәмәздән sonra suyun дәриyә çatmasına mane olan bir şeyi дәстәмәз üzvlәrində гөрüb дәстәмәз vaxtı orada olduғunu, yoxsa sonradan әмәлә гәldiyini bilmәсә, дәстәмәzi sәhihdir. Amma дәстәмәз vaxtında o maneәnin olmasına diqqәtli olmadığını bilsә, ehtiyat-vacibә гөрә гәрәк ikinci dәfә дәстәмәз alsın.

M:300. Әгәр дәстәмәздән sonra ki, suyun дәриyә çatmasına mane olan bir şeyin дәстәмәз üzvlәrində olub-olmamasında şəkk etsə, дәстәмәzi sәhihdir.

DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ

M:301. Әгәр bir kәs дәстәмәzin işlәрində vә onun шәrtlərində (suyun pak olması, qәsbi olmaması) çox шәk etsә гәрәк өз шәkkinә e'tina еtmәsin.

M:302. Әгәр onun дәстәмәzinin batil olub-olmamasında şəkk etsә, niyyәti buna qoymalıdır ki, дәстәмәzi qalır. Amma әгәр bovlдан sonra istibra еtmәmiş дәстәмәз alsa vә дәстәмәздән sonra ondan rütubәt xaric olsa, bovl vә başqa şey olmasını bilmәсә дәстәмәzi batildir.

M:303. Дәстәмәз alıb-almamasında şəkk еdән шәxs дәстәмәз almalıdır.

M:304. Әгәр bir kәs дәстәмәз aldığını vә ondan һәдәс baş verdiyini (mәsәlән bovl еtmәsini) bilsә, amma hansının qabaq vә hansının sonra olduғunu bilmәсә, onda bu, namazdan әvvәldirsә, дәстәмәз almalıdır; әгәр namaz әsnasındadırsa, namazı pozub дәстәмәз almalıdır; әгәр namazdan sonra olsa дәстәмәз alıb qıldığı namazı yenidән qılmalıdır.

M:305. Әгәр namazdan sonra, дәстәмәз alıb-almamasında şəkk etsә, namazı sәhihdir, amma sonrakı namazlar üçün дәстәмәз almalıdır.

M:306. Әгәр namaz әsnasında дәстәмәз alıb-almamasında şəkk etsә, namazı batildir vә дәстәмәз alıb yenidән namaz qılmalıdır.

M:307. Әгәр namazdan sonra, dəstəmazının namazdan əvvəl yoxsa sonra batil olmasında şəkk etsə, qıldığı namaz səhihdir.

M:308. Әгər xəstəlik səbəbi ilə bir kəsin bovlı damcı-damcı axsa, yaxud qaitin çıxmasının qarşısını ala bilməsə, bu halda namazın vaxtının əvvəlindən axırına qədər dəstəmaz alıb namaz qılmaq miqdarında vaxt tapa biləcəyinə yəqin etsə, gərək namazı fürsət tapan vaxt qılsın. Әгər onun vaxtı namazın yalnız vacib əməlləri miqdarında olsa, fürsət olan vaxtda namazın yalnız vacib əməllərini yerinə yetirməli, müstəhəbb əməllərini isə (azan, iqamə, qunut və s. kimi) tərک etməlidir.

M:309. Әгər dəstəmaz və namaz miqdarında vaxt tapmasa, belə ki, namaz əsnasında ondan bir neçə dəfə bovlı xaric olsa, bu halda hər dəfədən sonra dəstəmaz ala bilsə və bu iş onun üçün çətin olmasa, onda öz yanında bir qabda su qoymalıdır ki, bovlı xaric olan hər dəfədə ehtiyat-vacibə görə dəstəmaz alıb namazın qalan hissəsini qılsın. Həmçinin әгər insandan, xəstəlik səbəbi ilə namazın əsnasında qait bir neçə dəfə xaric olsa, bu halda hər dəfədən sonra dəstəmaz almaq istəsə və bu işin onun üçün çətinliyi olmasa, onda yanına bir qab su qoymalıdır ki, hər dəfə qait xaric olanda dəstəmaz alıb namazının qalanını qılmalıdır.

M:310. Qaitin dalbadal xaric olduğu bir kəs namazının müəyyən miqdarını dəstəmaz ilə qıla bilsə, bu halda hər dəfə xaric olandan sonra, nə qədər ki, onun üçün çətin deyil öz dəstəmazını təkrarlamalıdır.

M:311. Bovlu ardıcıl olaraq xaric olan bir kəsdən iki namaz arasında bovlı xaric olmasa, bir dəstəmaz ilə hər iki namazı qıla bilər. Namazın əsnasında xaric olan qətrələrin eybi yoxdur.

M:312. Bovl və qaiti fasiləsiz olaraq xaric olan bir şəxs namazın heç bir hissəsini dəstəmazla qıla bilməsə, bir neçə namazı bir dəstəmazla qıla bilər. Amma ixtiyar üzündən bovlı və qait xaric etsə, yaxud dəstəmazı batil edən başqa işlər baş versə, qeyd olunan kimi əməl edə bilməz.

M:313. Әгər bir kəs xəstəlik səbəbi ilə hava çıxmasının qarşısını ala bilməsə, qaitin çölə gəlməsinin qabağını ala bilməyən şəxslər kimi əməl etməlidir.

M:314. Әгər bir kəsdən dalbadal qait xaric olursa, gərək hər namaz üçün dəstəmaz alıb dərhal namaza başlasın. Amma yerinə yetirilməsi namazdan dərhal sonra olan unudulmuş səcdə, təşəhhüd və ehtiyat namazı kimi işləri dərhal namazdan sonra yerinə yetirsə, dəstəmaz alması lazım deyil.

M:315. Әгər bir kəsdən damcı-damcı bovlı xaric olursa, namaz üçün əlində pambıq və başqa şey olan, bovlun və bədəninin başqa yerlərinə dəyməsini qabağını alan bir kəsin vasitəsi ilə özünü qorumağıdır. Ehtiyat-vacib budur ki,

hər namazdan qabaq bovlun nəcis olmuş məxrəcini suya çəksin. Həmçinin qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməyən şəxs, imkan daxilində, namaz qıldığı müddətdə qaitin başqa yerlərə sirayət etməsinin qarşısını almalıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, məşəqqəti olmayan halda hər namaz üçün qaitin məxrəcini suya çəksin.

M:316. Əgər bir kəs bovl və qaitin çölə çıxmasının qarşısı ala bilmirsə, mümkün olan halda namaz qıldığı müddətdə hətta xərci də olsa, bovl və qaitin çıxmasının qarşısını alsın. Ehtiyat-vacibə əsasən onun xəstəliyi asan yolla müalicə olunarsa gərək özünü müalicə etsin.

M:317 Bovl və qaitin xaric olmasının qarşısını ala bilməyən kəsin xəstəliyi sağalandan sonra xəstəlik halında öz vəzifəsinə uyğun olaraq qıldığı namazları qəza etməsi lazım deyil. Amma əgər namaz əsnasında xəstəliyi sağalsa gərək həmin namazı yenidən qılsın.

DƏSTƏMAZ ALINMASI VACİB OLAN ƏMƏLLƏR

M:318. Altı şey üçün dəstəmaz almaq vacibdir:

1-Meyyit namazından başqa sair vacibi namazlar üçün;

2-Unudulmuş təşəhhüd və səcdə üçün; (Əgər onlar ilə qıldığı namaz arasında hədəs (bovl kimi) baş vermiş olarsa.)

3-Allah Evinin (Kə'bənin) vacibi təvafı üçün;

4-Dəstəmaz alması üçün Allah ilə əhd bağlasa, and içsə və ya nəzir etsə;

5-Əgər bədənin hər hansı yerini Qur'anın yazılarına vurmağı nəzir etmişsə;

6-Nəcis olmuş Qur'anı suya çəkmək, yaxud onu, tualet və s. kimi yerlərə düşdüyü halda çıxartmaq üçün—əgər əli və bədənin başqa yerlərini Qur'anın yazılarına vurmağa məcbur olsalar. Amma dəstəmaz almaq qədərindəki fasilədə Qur'ana ehtiramsızlıq olarsa, dəstəmaz almadan Qur'anı tualetdən çıxartmaq, yaxud nəcis olduğu halda suya çəkmək lazımdır. Mümkün qədər gərək Qur'anın yazısına əl vurulmasın.

M:319. Dəstəmazı olmayan şəxslər üçün Qur'anın yazılarına məss etmək (yə'ni bədənin hər hansı bir hissəsini onun yazılarına vurmaq) haramdır. Amma Qur'anı fars dilinə və ya başqa dillərə tərcümə etsələr, məss etməyin eybi yoxdur.

M:320. Uşağın və dəlinin Qur'anı məss etməsinin qarşısını almaq vacib deyildir. Amma əgər onların məss etməsi Qur'ana ehtiramsızlıq olarsa, qarşısı alınmalıdır.

M:321. Dəstəmazı olmayan şəxs, yaxşı olar ki, hər dildə yazılmış olsa da, Allahın adına məss etməsin.

M:322. Әгәр bir кәs namaz vaxtından әvvәl, tәharәtli olmaq niyyәti ilә dәstәmaz alsa, yaxud qusul etsә sәhihdir. Habelә, namaz vaxtına yaxın olan vaxtlarda namaza hazır olmaq niyyәti ilә dәstәmaz alsa eybi yoxdur.

M:323. Әгәр namaz vaxtının daxil olmasını yәqin edән bir кәs, vacib dәstәmaz niyyәti edib dәstәmaz aldıqdan sonra, vaxtın daxil olmadığını başa düşsә, dәstәmazı sәhihdir.

M:324. Müstәhәbdir ki, insan meyyit namazı üçün, habelә qәbiristan әhlinin ziyarәtinә, mәscidә və İmamlar (әleyhimüs-salam)-ın hәрәminә getmәk üçün dәstәmaz alsın. Hәмçinin, Qur'anı özü ilә aparmaq, oxumaq və onu yazmaq, habelә onun haşiyәlәринә mәss etmәk, yatmaq üçün, dәstәmaz almaq müstәhәbdir. Hәмçinin dәstәmazı olan шәxsin ikinci dәfә dәstәmaz alması müstәhәbdir. Әгәр bu işlәrdән biri üçün dәstәmaz alsa, dәstәmazla yerинә yetirilmәli olan hәр işi görә bilәр. Mәsәlән, bu dәstәmaz ilә namaz qıla bilәр.

DӘSTӘMAZI BATİL EDӘN ŞEYLӘR

M:325. Yeddi şey dәstәmazı batil edir: **1**-bovl; **2**-qait; **3**-qaitin mәxrәcindән xaric olan mә'dә və ya bağırsağın yeli; **4**-gözün görmәdiyi, qulağın eştmәdiyi yuxu (amma әгәр göz görmәsә amma qulaq eşitsә dәstәmaz batil olmaz); **5**-әqli aradan aparın şeylәр (dәlilik, mәstlik, huşdan getmә kimi); **6**-qadının istihazәsi (sonradan deyilәcәk); **7**-qusul alması lazım olan işlәр (cәнabәt kimi).

CӘBİRӘ DӘSTӘMAZININ HÖKMLӘRİ

Yara və sınıq yerin bağlandığı şey, hәмçinin yaranın üstünә qoyulan dәрman cәbirә adlanır.

M:326. Әгәр dәstәmaz üzvlәrinin birindә yara, çiban, yaxud sınıqlıq olsa və onun üstü açıq olsa və suyun da zәрәri olmasa, adi qaydada dәstәmaz almalıdır.

M:327. Әгәр yara, çiban, yaxud sınıqlıq üzdә, әllәrdә olsa və onların üstü açıq, suyun tökülmәsinin dә zәрәri olsa, onun әtrafını yumaq, sonra yaş әllә onların üstünә çәkilmәsinin zәрәri olmasa, ehtiyata görә yaş әllә onun üstünә çәkmәk, sonra pak bir parçanı yaranın üstünә qoyub yaş әllә o parçanın dә üstünә çәkmәk lazımdır. Әгәр bu qәdәrin dә zәрәri olsa, yaxud yara nәcis olsa və suya çәkilmәsi mümkün olmasa, bu halda, dәstәmazın qaydalarında deyildiyi kimi, yaranın әtrafını yuxarıdan-aşağı yuyub ehtiyat-vacibә görә, sonuncu хәstәlikdә tәyәmmüm dә edilmәlidir.

M:328. Әгәр yara, çiban, yaxud sınıqlıq başın qabaq tәрәfindә, yaxud ayağın üstündә olsa və onların üstü dә açıq olsa, bu halda ona mәsh edilmәsi mümkün olmazsa, pak bir parçanı onun üstünә qoyub, parçanın üstünә dәstәmazın yaşlığı

ilə məsh çəkilməlidir. Əgər parça qoyulması mümkün olmazsa məsh lazım deyil, amma dəstəmazdan sonra təyəmmüm də etməlidir.

M:329. Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlığın üstü bağlı olsa, açılması mümkün olsa və (açmağın) zəhməti, məşəqqəti; suyun da zərəri olmazsa, onun üstü açılmalı və dəstəmaz alınmalıdır—istər yara və bu kimi şeylər üzdə və əllərdə olsun, istərsə də başın qabaq tərəfində, yaxud ayağın üstündə.

M:330. Əgər yara, çiban, yaxud sınıqlıq üzdə və əllərdə olsa və üstünü açmaq mümkün olsa, bu halda suyu onun üstünə tökməyin zərəri olsa, amma yaş əl çəkməyin zərəri olmasa, vacibdir ki, yaş əllə onun üstünə çəkilsin.

M:331. Əgər yaranın üstünü açmaq mümkün olmasa, amma yara və onun üstünə qoyulmuş parça və bu kimi şeylər pak, suyun da dəriyə çatdırılması mümkün olsa və zərəri, məşəqqəti olmasa, bu halda suyu yaranın üstünə çatdırmaq lazımdır. Əgər yara və ya onun üstünə qoyulan şey nəcis olsa, bu halda onu suya çəkmək və suyu yaranın üstünə çatdırmaq mümkün olsa və məşəqqəti olmasa, onu suya çəkmək, dəstəmaz alanda suyu yaraya çatdırmaq lazımdır. Amma əgər, suyun yaraya zərəri olsa, yaxud suyu yaranın üstünə çatdırmaq mümkün olmasa və ya yara nəcis olsa və suya çəkilməsi də mümkün olmasa, yaranın ətraf hissələrini dəstəmazda deyildiyi kimi, yumalıdır. Əgər cəbirə pak olsa, onun üstünə məsh edilməlidir. Amma nəcis olsa, yaxud onun üstünə yaş əllə çəkmək mümkün olmasa (məsələn, dərman ələ yapışırsa) pak bir parçanı cəbirənin bir hissəsi hesab olunduğu şəkildə onun üstünə qoyub, yaş əllə onun üstünə çəkmək lazımdır. Əgər bu da mümkün olmasa, ehtiyat-vacib budur ki, dəstəmaz alıb təyəmmüm də etsin.

M:332. Əgər cəbirə uzun, yaxud əllərdən birinin hər yerini örtmüş olsa, yenə də cəbirənin hökmləri tətbiq olunacaq və cəbirə dəstəmazı kifayətdir. Amma əgər dəstəmaz üzvlərindən çox yeri tutmuş olsa, cəbirənin hökmləri tətbiq olunmayacaq: təyəmmüm alınmalıdır.

M:333. Əgər cəbirə dəstəmaz üzvlərinin hamısını tutmuş olsa, gərək təyəmmüm edilsin.

M:334. Əgər bir kəsin əlinin içində və barmaqlarında cəbirə olsa, dəstəmaz alan zaman yaş əllə onun üstünə çəkibsə, başına və ayaqlarına həm həmin rütubətlə məsh çəkə bilər, həm də başqa dəstəmaz üzvlərindən rütubət götürə bilər.

M:335. Əgər cəbirə ayağın üstünün hamısını örtə, amma bir az barmaqların tərəfindən, bir az da ayağın yuxarı tərəfindən açıq qalsa, açıq olan yerlərin özünə, cəbirə olan yerlərdə isə cəbirənin üstünə məsh etməlidir.

M:336. Әгәр үздә və әлләрдә bir neçә cәbirә olsa, onların arası yuyulmalıdır. Әгәр cәbirәләр başda və ya ayaqların üstündә olsa onların arası мәш edilmәli, cәbirә olan yerләрдә isә cәbirә göstәrişlәринә uyğun әмәl olunmalıdır.

M:337. Әгәр cәbirә, yaranın әtrafını adi qaydadan artıq tutsa və onu götүrmәk мүmkүн olmasa, bu halda cәbirә göstәrişlәринә әмәl etmәli, ehtiyata әsasән тәyәmmüm дә almalıdır.

Әгәр cәbirәni götүrmәk мүmkүн olsa, götүrmәlidir. Demәli, yara үздә və әлләрдә olarsa onun әtrafını yumalıdır; başda və yaxud ayaqların üstündә olsa onun әtrafına мәш çәkmәli, yara olan yer үçünsә cәbirә göstәrişlәринә әмәl etmәk lazımdır.

M:338. Әгәр дәstәмazın yerindә yara, çiban və yaxud sınıqlıq yoxdursa, amma başqa səbəblərə görə suyun әlin və üzün hamısına zәrәri olsa, тәyәmmüm etmәlidir. Ehtiyat-vacibә görə әгәр әлләр və üzün müәyyән hissәsi үçün zәrәri olsa, onun әtrafını yumalı və тәyәmmüm etmәlidir.

M:339. Әгәр дәstәмaz üzvlәrinin bir yerinin damarı kәsilibsә və onu suya çәkmәk мүmkүн deyilsә, yaxud suyun ona zәrәri varsa, üstü bağı olan halda cәbirә qaydalarına әмәl etmәlidir; yox әгәр üstü açıqdırsa onun әtrafını yuyandan sonra ehtiyat-vacibә әsasән, üstünә bir parça qoyub yaş әllә onun üstünә çәkmәlidir.

M:340. Әгәр дәstәмaz və qusul yerlәринә qoparılması мүmkүн olmayan, yaxud qoparıldıqda dözүlmәsi мүmkүн olmayan qәdәр әziyyәti olan bir şey yapışbsa, cәbirәyә әмәl olunmalıdır.

M:341. Cәbirә quslu cәbirә дәstәмazı kimidir. Amma ehtiyat-vacibә әsasән onu irtimasi deyil, tәrtiblә yerинә yetirmәk lazımdır.

M:342. Vәzifәsi тәyәmmüm etmәk olan bir kәsin тәyәmmüm üzvlәrinin bә'zisindә yara, çiban, yaxud sınıqlıq olsa cәbirә дәstәмazının qaydalarına uyğun olaraq cәbirә тәyәmmümü almalıdır.

M:343. Cәbirә дәstәмazı və ya cәbirә quslu ilә namaz qılmalı olan şəxs namaz vaxtının axırına qәdәр üzrүнün aradan qalxmayacağını bilsә, namaz vaxtının әvvәlindә namaz qıla bilər.

Аmma vaxtın axırına qәdәр üzrүн aradan qalxmasına ümidi olsa, ehtiyat-vacibә görə gözlәmәlidir: әгәр üzrү aradan qalxmasa, namazı axır vaxtda cәbirә quslu, yaxud cәbirә дәstәмazı ilә qılmalıdır.

M:344. Әгәр insan gözündә olan xəstәlik үçün gözünün tükләrini yapışdırsa, cәbirә дәstәмazı almalıdır.

M:345. Әгәр bir kәs vәzifәsinin тәyәmmüm, yaxud cәbirә дәstәмaz olduğunu bilmirsә, ehtiyat-vacibә görə һәр ikisini yerинә yetirmәlidir.

M:346. İnsanın cəbirə dəstəməzi ilə qıldığı namazları səhihdir və üzrü aradan qaldırılsa, sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almamalıdır. Amma əgər vəzifəsinin cəbirə, yaxud təyəmmüm olduğunu bilmədiyi üçün hər ikisini yerinə yetirən şəxs sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.

QUSULLAR

Vacibi qusullar yeddi qismdir: **1-Cənabət quslu; 2-Heyz quslu; 3-Nifas quslu; 4-İstihazə quslu; 5-Meyyit quslu; 6-Məss-meyyit quslu; 7-Nəzir, and içmə sair səbəbilə vacib olan qusullar.**

CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ

M:347. İnsan iki yolla cünub olur: 1-Cima etməklə; 2-Məninin çölə gəlməsi ilə (istər yuxuda olsun, istərsə də ayıq olan vaxt; istər az olsun, istərsə də çox; istər şəhvətlə olsun, istərsə də şəhvətsiz; istər ixtiyar üzündən olsun, istərsə də ixtiyarsız).

M:348. Əgər insandan bir rütubət xaric olsa və onun bovl, məni və ya başqa şey olmasını bilməsə, bu halda əgər şəhvətlə, sıçrayışla çölə gəlsə və gələndən sonra bədən süstləşsə, o rütubət məni hökmündədir. Əgər onda bu üç əlamətdən heç biri, yaxud bə'zisi olmasa, məni hökmündə deyil. Amma qadında və xəstədə onun sıçrayışla gəlməsi ilzami deyil; hətta əgər təkə şəhvətlə gəlsə, məni hökmündədir, bədənin də süstləşməsi lazım deyil.

M:349. Müstəhəbdir ki, insan, məni gələndən sonra bovl etsin. Əgər bovl etməsə və qusuldan sonra məni və ya başqa bir şey olmasını bilmədiyi bir rütubət görsə, məni hökmündədir.

M:350. Əgər insan cima etsə və dəllək kəsən yerə qədər, yaxud daha çox daxil olsa, istər kişidə olsun, istərsə də qadında; istər qabaqdan olsun, istərsə də arxadan; istər baliğ olsunlar, istərsə də olmasınlar; hətta məni gəlməsə də hər ikisi cünub olur.

M:351. Əgər dəllək kəsən yerə qədər daxil olub-olmamasında şəkk etsə, qusul vacib deyil.

M:352. Əgər (nəuzu billah!) heyvanla yaxınlıq etsə və məni də gəlsə, təkə qusul kifayətdir. Amma əgər məni gəlməsə, bu halda vətydən əvvəl dəstəmazlı olsa, yenə də qusul kifayətdir. Amma əgər dəstəmazlı olmasa, ehtiyat-vacib budur ki, qusul alandan sonra dəstəmaz da alsın.

M:353. Əgər məni öz yerindən hərəkət etsə, amma çölə gəlməsə, yaxud məninin çölə gəlib-gəlməməsində şəkk etsə, qusul vacib deyil.

M:354. Qusul ala bilməyən, amma təyəmmüm ala bilən bir kəs namaz vaxtı daxil olandan sonra səbəb olmadan öz əyalı ilə yaxınlıq etsə, işkalı var. Amma əgər ləzzət almaq, yaxud özü üçün qorxudan olsa, eybi yoxdur.

M:356. Əgər bir şəxs öz bədənində məni görüb onun üçün qusul etmədiyi öz mənisindən olduğunu bilsə, qusul almalı, məninin gəlməsindən sonra qıldığını yəqini olan namazların qəzasını etməlidir. Amma məninin gəlməsindən sonra qılmasına ehtimal verdiyi namazların qəzasını etməsi lazım deyil.

CÜNUBA HARAM OLAN ŞEYLƏR

M:356. Cünub şəxsə beş şey haramdır:

1-Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın yazısına, yaxud Allahın mübarək adına vurmaq; Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in və İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın adları da ehtiyat-vacibə görə Allahın adının hökmündədir.

2-Məscidül-Hərama və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinə getmək; hətta əgər bir qapısından daxil olub digərindən çıxmaq kimi olsa da.

3-Başqa məscidlərdə dayanmaq; amma bir qapısından daxil olub, başqa qapısından çıxsa, yaxud hər hansı bir şeyi götürmək üçün məscidə daxil olsa eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın hərəmində də dayanmasın. Hərçənd daha üstün (hökm) budur ki, Məscidül-Həram və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinin hökmünə, İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın da hərəmində riayət olunsun.

4-Məscidə bir şey qoymaq;

5-Vacibi səcdəsi olan surələri oxumaq. O surələr bunlardan ibarətdir:

a) Qur'anın 32-ci Surəsi ("Əlif, Lam, Mim, Tənzil");

b) 41-ci Surə ("Ha-mim" ("Səcdə") Surəsi);

v) 53-cü Surə ("Vən-nəcm" Surəsi);

q) 96-cı Surə ("İqrə' bismi").

Bu Surələrin hətta bir hərfini belə oxumaq haramdır.

CÜNUB ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:357. Doqquz şey cünub şəxsə məkruhdur:

1 və **2-Yemək** və içmək; (amma əgər dəstəmaz alsə məkruh deyil.)

3-Vacibi səcdəsi olmayan Surələrin hər hansı birindən yeddi ayədən artıq oxumaq;

4-Bədənin hər hansı bir yerini Qur'anın cildinə, haşiyəsinə və yaxud yazılarının arasına vurmaq;

5-Qur'anı özü ilə gəzdirmək;

6-Yatmaq; (amma əgər dəstəmaz alsa, yaxud su olmaması səbəbilə qusul əvəzindən təyəmmüm etsə, məkrüh deyil.)

7-Həna qoymaq;

8-Bədənə yağ çəkmək;

9-(Möhtəlim olduqdan sonra) cima etmək.

CƏNABƏT QUSLU

Cənabət quslu öz-özlüyündə müstəhəbdir, amma vacibi namazlar və s. kimi işlər üçün vacibdir. Amma meyyit namazı, şükr səcdəsi və Qur'anın vacibi səcdələrini etmək üçün cənabət quslu lazım deyil.

M:359. Qusul alanda “vacib (və, yaxud müstəhəb) niyyəti ilə qusul alıram”-deyə niyyət etməsi lazım deyil. Əgər fəqət qürbət, yə'ni Allah-Təalanın fərmanını yerinə yetirmək məqsədi ilə qusul etsə kifayətdir.

M:360. Əgər namaz vaxtının daxil olmasını yəqin edib vacib qusul niyyəti etsə sonradan namaz vaxtından əvvəl qusul etdiyi mə'lum olsa, quslu səhihdir.

M:361. İstər vacib, istərsə də müstəhəb quslu iki cür almaq olar-tərtibi və irtiması.

TƏRTİBİ QUSUL

M:362. Tərtibi qusulda, qusul niyyəti ilə əvvəlcə başı və boynu, sonra bədənin sağ tərəfini, daha sonra isə sol tərəfini yumaq lazımdır. Əgər bir kəs qəsdən, yaxud unutqanlıq, və ya məsələni bilməməzlik üzündən bu tərtibə riayət etməsə, quslu batildir.

M:363. Göbək və ovrətin bir yarısını bədənin sağ tərəfi ilə, o biri yarısını isə sol tərəfi ilə yumaq lazımdır. Üstəlik daha yaxşı olar ki, göbəyin və ovrətin hamısı hər iki tərəflə yuyulsun.

M:364. Bədənin üç hissəsini, (yə'ni baş, sağ tərəf və sol tərəfini) tamamilə qusul etməsini yəqin etmək üçün hər tərəfi yuyanda, başqa tərəfdən də bir miqdarını yusun. Hətta ehtiyat-müstəhəb budur ki, boyunun sağ tərəfinin hamısını bədənin sağ tərəfi ilə, sol tərəfini isə bədənin sol tərəfi ilə yusun.

M:365. Əgər qusul alandan sonra bədəninin hər hansı bir yerinin yuyulmadığını, bilsə, amma hansı yeri olmasını dəqiq bilməsə yenidən qusul almalıdır.

M:366. Əgər qusuldan sonra bədənin bir hissəsinin yuyulmadığını başa düşsə, bu halda: yuyulmayan sol tərəfdən olsa, həmin miqdarı yumaq kifayətdir. Amma sağ tərəfdən olsa o miqdarı yuduqdan sonra yenidən sol tərəfi yumalıdır.

Әгәр baş və boyun tərəfdən qalmış olsa həmin miqdarı yuduqdan sonra, yenidən bədənini sağ tərəfini və daha sonra sol tərəfini yumalıdır.

M:367. Әгәр qusul qurtarmamışdan qabaq sol tərəfin bir hissəsinin yuyulub-yuyulmamasında şəkk etsə, həmin miqdarı yumaq kifayətdir. Amma әгәр sol tərəfi yumağa başlayandan sonra sağ tərəfin, yaxud onun bir miqdarını yuyulub-yuyulmamasında şəkk etsə, yaxud sağ tərəfi yumağa başlayanda baş və boyunun, yaxud onlardan bir miqdarının yuyulub-yuyulmamasına şəkk etsə, гәрәк şəkkinə e'tina etməsin.

İRTİMASİ QUSUL

M:368. İrtimasi qusulda гәрәк su bir anlığа бədənini hər yerini əhatə etsin. Deməli әгәр irtimasi qusul niyyəti ilə bir dəfəyə, yaxud tədrici olaraq suya girsə və bədənini suyun altında olsa, onun quslu səhihdir.

M:369. İrtimasi qusulda bədənini hamısını suyun altına aparıb sonra qusul niyyəti etsə və bədənini hərəkət etdirsə quslu səhihdir.

M:370. Әгәр irtimasi qusldan sonra, bədənini bir hissəsinin suya çatmadığını başa düşsə, istər onun müəyyən şəkildə hansı yer olduğunu bilsin, istərsə də bilməsin, yenidən qusul etməlidir.

M:371. Әгәр tərtibi qusul üçün vaxt olmasa, amma irtimasi qusul üçün vaxt olsa, гәрәк irtimasi qusul etsin.

M:372. Vacib oruc tutan, yaxud Həcc və ya Ömrə üçün ehram bağlayan bir kəs irtimasi qusul edə bilməz.

Amma әгәр unutmazlıq üzündən irtimasi qusul etsə səhihdir.

QUSLUN HÖKMLƏRİ

M:373. İrtimasi qusulda bədənini hər yeri pak olmalıdır. Amma tərtibi qusulda bədənini hamısının pak olması lazım deyil. Belə ki, әгәр bədənini hamısı nəcis olsa və hər qisməti qusul etməmişdən qabaq suya çəksə, kifayətdir.

M:374. Haram yolla cünub olan şəxsin təri nəcis deyil. Və haram yolla cünub olan şəxs isti su ilə də qusul etsə, səhihdir.

M:375. Әгәр qusulda bir yer iynənin ucu qədər yuyulmamış qalsa, quslu batildir. Amma bədənini görünməyən yerlərini (qulağın, burnun içi kimi) yumaq vacib deyil.

M:376. Bir yerin bədənini zahirindən, yaxud batinindən olmaması barədə şəkk etdikdə ehtiyat-vacibə görә o yeri yumaq lazımdır.

M:377. Әгәр сирғанın дешији вә с. kimi yerlər çox geniş olub daxili görünсә вә бәдәnin zahiri hesab olunsa, onu yumaq lazımdır. Amma görünмүрсә вә бәдәnin zahiri hesab olunmursa, onun daxilini yumaq lazım deyil.

M:378. Suyun бәдәнә çatmasına mane olan şeylər aradan qaldırılmalıdır. Әгәр aradan qaldırılmasına yəqin etмәдән qusul etsә, quslu batildir.

M:379. Әгәр qusul edән vaxt, бәдәnində suyun бәдәнә çatmasına mane olan bir şeyin olub-olmamasında şәkk etsә, bu halda onun şәkkinin мәнşәyi әql olsa axtarış aparmalıdır ki, maneənin olmamasına yəqin etsin.

M:380. Qusulda бәдәnin hissələrindən sayılan qısa tüklәр yuyulmalıdır. Ehtiyata әsasән uzun tüklәрin də yuyulması lazımdır.

M:381. Dәstәмazın səhih olması üçün qeyd olunan bütün şərtlər (suyun pak olması, qәsbi olmaması) quslun da səhih olmasında şərtidir. Amma qusulda бәдәni yuxarıdan aşağı yumaq vacib deyil. Hәмçinin tәrtibi qusulda hər üç qismәti, yuyandan sonra, növbәti hissәni dərhal yumaq vacib deyil. Belә ki, başı, boyunu yuduqdan sonra bir az gözlәyib sonra sağ tәрәfi yusa, sonra müəyyән fasilәdән sonra sol tәрәfi yusa, eybi yoxdur. Amma bovl və qaitin çölә gәlmәsinin qarşısını ala bilmәyән bir kәs әгәр qusul edib namaz qıla bilәcәyi vaxtda bovl və qait çölә gәlmәsә, bu halda бәдәnin qusul üzvlәrinin hər birinә, digәrindән sonra dərhal qusul vermәlidir. Qusuldan sonra da dərhal namaz qılmalıdır. Hәмçinin (sonradan deyilәcәk) müstәhazә qadın da belәdir.

M:382. Bir kәs hamamçının pulunu vermәmәyi niyyәt etsә, yaxud hamamçının nisyә, qusul etmәyә razı olub-olmamasını bilmәдән qusul etsә, hәttа sonradan hamamçı razı olsa da, quslu batildir.

M:383. Әгәр hamamçıya haram, yaxud xumsu verilmәyән puldan vermәk istәsә, quslu batildir.

M:384. Әгәр hamamçı nisyә qusul etmәyә razı olsa, amma qusul edән kәsin məqsәdi onun pulunu vermәmәk, yaxud haram puldan vermәk olsa, quslu işkallıdır.

M:385. Әгәр qaitin məxrәcini hamamın xəzinә suyu ilə paklayıb sonra, qusuldan qabaq hamamın suyundan pakladığı üçün hamamçının onun qusul etmәsinә razı olub-olmamasında şәkk etsә, onun quslu batildir. Amma, qusul almamışdan qabaq hamamçını razı salsa, batil olmaz.

M:386. Әгәр bir kәs qusul edib-etmәmәsində şәkk etsә, qusul etmәlidir. Amma qusuldan sonra, aldığı quslun səhihliyində şәkk etsә, yenidән qusul etmәsi lazım deyil.

M:387. Әгәр qusul әsnasında insandan kiçik hәdәs baş versә (mәsәlән, bovl etsә), bu halda quslu tamamlayıb, sonradan dәstәмaz ala bilәр. Daha yaxşı olar

ki, ehtiyatən, boynunda olması qəsdi ilə, quslu tamamlamaq, yaxud yenidən təkrarlamağın boynunda olması məqsədilə yenidən başlasın. Amma, bu halda qusuldan sonra dəstəmaz alması da vacibdir.

M:388. Əgər qusul və namaz üçün lazımı qədər vaxtın olduğunu güman edib namaz üçün qusul etsə və qusuldan sonra qusul qədərində vaxt olmadığını başa düşsə, quslu səhihdir.

M:389. Cünub olan şəxs qusul edib-etməməsi barədə şəkk etsə, qıldığı namazlar səhihdir. Amma sonrakı namazlar üçün qusul almalıdır.

M:390. Boynunda bir neçə vacibi qusul olan bir kəs həm onların hamısını niyyət edərək bir qusul ala bilər, həm də onların hər biri üçün ayrılıqda qusul ala bilər.

M:391. Cünub olan bir şəxsin bədəninin müəyyən yerində Qur'an ayəsi və ya Allah-Taalanın adı yazılmış olsa, əlini onun üstünə vurmaı haramdır. Əgər qusul etmək istəsə suyu bədənində elə tökməlidir ki, əli o yazılara dəyməsin.

M:392. Cənabət quslu alan bir kəs namaz üçün dəstəmaz almamalıdır. Amma başqa qusullar ilə namaz qılmaq olmaz: dəstəmaz da almaq lazımdır.

İSTİHAZƏ

Qadınlardan xaric olan qanlardan biri də istihazə qanıdır. İstihazə qanı görə müddətdə qadına müstəhazə deyilir.

M:393. İstihazə qanı əksər vaxtlar sarı rəngli, soyuq olur və təzyiq, yandırıcılıq olmadan çölə gəlir. Çox da qəliz deyil, amma ola bilsin ki, bə'zi vaxtlar qara, qırmızı, isti və qəliz olsun, təzyiqlə və yandıra-yandıra çölə gəlsin.

M:394. İstihazə üç qismdir: Qəlilə (az), mütəvəssitə (orta), kəsirə (çox).

Qəlilə istihazə budur ki, qan, qadının ovrətinin daxilinə qoyduğu pambığın bir tərəfindən keçib o biri tərəfində zahir olmasın.

Mütəvəssitə istihazə odur ki, qan qadının ovrətinə qoyduğu pambığa hopub o biri tərəfindən zahir olsun. Amma qadınların, adətən, qanaxmanın qarşısını almaq üçün qoyduqları dəsmala çatmasın.

Kəsirə istihazə budur ki, qan ora qoyulan pambıqdan keçib dəsmala çatsın.

İSTİHAZƏNİN HÖKMLƏRİ

M:395. Qəlilə istihazədə qadın hər namaz üçün bir dəstəmaz almalı, ovrətinin zahirinin qan dəyən yerlərini suya çəkməlidir. Ehtiyat-vacibə görə qoyduğu pambığı dəyişməli, yaxud suya çəkməlidir.

M:396. Əgər namazdan əvvəl, yaxud namaz əsnasında mütəvəssitə istihazə qanını görsə, o namaz üçün qusul etməlidir. Amma əgər mütəvəssitə istihazədə

sübh namazından qabaq qusul etsə, sonrakı günün sübhünə qədər hər namaz üçün (əvvəlki məsələdə deyilən) qəlilə istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Amma qəsdən, yaxud unutmamlıq üzündən qusul etməsə, zöhr və əsr namazları üçün qusul etməlidir. Əgər onun üçün də qusul etməsə, məğrib və işa namazlarından qabaq qusul etməlidir.

M:397. Kəsirə istihazədə, (əvvəlki məsələdə deyilən) mütəvəssitə istihazənin işlərindən əlavə, hər namaz üçün ovrətinə qoyduğu dəsmalı dəyişməli, yaxud suya çəkməlidir. Sonra bir qusul zöhr və əsr namazları üçün, bir qusul da məğrib və işa namazları üçün etməli, zöhr və əsr namazları arasında fasilə salmamalıdır. Əgər fasilə salsə əsr namazı üçün də yenidən qusul etməlidir. Həmçinin, əgər məğrib və işa namazları arasında fasilə salsə işa namazı üçün yenidən qusul almalıdır.

M:398. Əgər istihazə qanı namazın vaxtından əvvəl də gəlsə, hətta qadın o qan üçün dəstəmaz və quslu yerinə yetirmiş olsa da, ehtiyat-vacibə görə namaz vaxtı dəstəmaz və qusul etməlidir.

M:399. Dəstəmaz və qusul almağın vacib olduğu mütəvəssitə və kəsirə qanı olan qadın, qusul və dəstəmazdan hər hansını əvvəl yerinə yetirsə səhihdir. Amma daha yaxşı olar ki, əvvəl dəstəmaz alsın.

M:400. Əgər qadının qəlilə istihazə qanı sübh namazından sonra mütəvəssitəyə çevrilsə, bu halda zöhr və əsr namazı üçün qusul etməlidir; və əgər zöhr və əsr namazından sonra qəlilə mütəvəssitəyə çevrilsə, məğrib və işa namazları üçün qusul etməlidir.

M:401. Əgər qadının qəlilə və yaxud mütəvəssitə istihazəsi sübh namazından sonra kəsirə olsa, zöhr və əsr namazları üçün bir qusl, məğrib və işa namazı üçün başqa bir qusul almalıdır. Əgər zöhr və əsr namazından sonra kəsirə olsa məğrib və işa namazı üçün qusul etməlidir.

M:402. Kəsirə və ya mütəvəssitə qanı olan qadın əgər vaxtın daxil olmasından əvvəl namaz üçün qusul etsə, onun quslu batildir. Hətta əgər sübh namazının vaxtına yaxın olan vaxtlarda gecə namazı üçün qusul edib gecə namazı qılsa, ehtiyat-vacib budur ki, sübh namazının vaxtı daxil olandan sonra yenidən qusul və dəstəmaz alsın.

M:403. Müstəhazə qadın istər vacib, istərsə də müstəhəb namazın hər biri üçün dəstəmaz almalıdır. Həmçinin qıldığı namazı ehtiyatən yenidən, yaxud təkliddə qıldığı namazı yenidən camaatla qılmaq istəsə, gərək istihazədə deyilən bütün işləri yerinə yetirsin. Amma ehtiyat namazı, unudulmuş səcdə və təşəhhüdü, həmçinin səcdəyi-səhvi yerinə yetirmək üçün əgər onları namazdan sonra dərhal yerinə yetirsə, istihazə işlərini təkrarlaması lazım deyil.

M:404. Müstəhazə qadın, qanı dayandıqdan sonra qılacağı ilk namaz üçün izti hazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Sonrakı namazlar üçün isə lazım deyil.

M:405. Əgər bir qadın istihazəsinin hansı növdən olduğunu bilməsə, namaz qılmaq istədiyi vaxt bir miqdar pambığı öz ovrətinin daxilinə qoyub bir az gözlədikdən sonra çıxardıb istihazənin hansı növdən olduğunu bilməli, sonra həmin növün göstərişlərə əsasən əməl edilməlidir. Amma əgər namaz qıldığı vaxtda istihazəsinin dəyişilməyəcəyini bilsə, vaxt daxil olmamışdan əvvəl də özünü yoxlaya bilər.

M:406. Əgər müstəhazə qadın özünü yoxlamadan namaza başlasa, bu halda qüribət qəsdı olsa və öz vəzifəsinə əməl etsə (məsələn, istihazəsi qəlibə olsa və qəlibə istihazənin göstərişlərinə əməl etsə), namazı səhihdir. Amma əgər qüribət qəsdı olmasa, yaxud əməli öz vəzifəsinə müvafiq olmasa (məsələn, onun qanı mütəvəssitə olduğu halda qəlibə istihazə göstərişlərinə əməl etsə), qıldığı namaz batildir.

M:407. Əgər müstəhazə qadın özünü yoxlaya bilməsə, 100% vəzifəsi olduğu şeylərə əməl etməlidir. Məsələn, əgər istihazəsinin qəlibə, yaxud mütəvəssitə olmasını bilməsə, qəlibə istihazəsinin işlərini yerinə yetirməlidir; və əgər mütəvəssitə və ya kəsirə olduğunu bilməsə, mütəvəssitə işlərini yerinə yetirməlidir. Əgər, əvvəlcə bu üç növdən hansının olduğunu bilsə, onun göstərişlərinə uyğun əməl etməlidir.

M:408. Əgər istihazə qanı batində olub çölə gəlməsə onun dəstəmazı və quslu batil olmaz. Amma əgər çölə gəlsə, hətta az da olsa belə, dəstəmazı və quslu (əvvəldə qeyd olunduğu kimi) batil olur.

M:409. Əgər müstəhazə qadın namazdan sonra özünü yoxlayıb qan görməsə, ikinci dəfə qan gələcəyini bilsə də aldığı dəstəmaz ilə namazı qıla bilər.

M:410. Əgər müstəhazə qadın dəstəmaz, yaxud qusul almağa başladığı vaxtdan e'tibarən qan gəlməyəcəyini, həmçinin namazdan sonra da ovrətinin daxilində qan olmayacağını və çölə gəlmədiyini bilsə, namazını tə'xirə sala bilər.

M:411. Əgər müstəhazə qadın namazın vaxtının gəlməsindən əvvəl tamamilə paklanacağını, yaxud namaz müddətində qanın dayanacağını bilsə, bu halda gözləməli, namazını pak olduğu vaxtda qılmalıdır.

M:412. Əgər dəstəmaz və qusldan sonra qan zahirən dayansa və müstəhazə qadın, namazı tə'xirə salacağı halda dəstəmaz, qusul və namazı yerinə yetirə biləcəyi müddətdə paklanacağını bilsə, onda namazını tə'xirə salmalı, tamamilə paklandıqdan sonra yenidən dəstəmaz, qusul alıb namazını qılmalıdır. Amma

namazın vaxtı az olsa dəstəməzi və quslu yenidən təkrarlaması lazım deyil—əvvəlki qusul və dəstəməzi ilə namaz qıla bilər.

M:413. Kəsirə və mütəvəssitə istihazəsi olan qadın, qandan tamamilə paklandıqda qusul etməlidir. Amma əgər qabaqkı namaz üçün qusul etdiyi vaxtdan ondan qan gəlmədiyini bilsə, yenidən qusul alması lazım deyil.

M:414. Qəlilə istihazəsi olan qadın dəstəməzdan sonra, kəsirə və mütəvəssitə istihazəsi olan qadın isə qusul və dəstəməzdan sonra dərhal namaza başlamalıdır. Amma azanı və iqaməni deməyin, namazdan əvvəl olan duaları oxumağın eybi yoxdur. Namazda da qunut və s. kimi müstəhəb işləri yerinə yetirə bilər.

M:415. Əgər müstəhazə qadın qusul və namaz arasında fasilə salsə yenidən qusul etməli və dərhal namaza başlamalıdır. Amma qan onun ovrətinin daxili fəzasına gəlməsə qusul lazım deyil.

M:416. Əgər istihazə qadının qanı axsa və dayanmasa, bu halda zərəri olmazsa qusldan qabaq və sonra pambıq vasitəsilə qanın axmasının qarşısını almalıdır. Amma əgər həmişə axmasa, yalnız dəstəməz və qusldan sonra qanın qabağını almalıdır. Əgər e'tinasızlıq etsə və qan çölə gəlsə, ehtiyat-vacibə görə qusul etməli, dəstəməz da almalıdır. Namazı da qılmış olsa yenidən qılmalıdır.

M:417. Əgər qusul aldığı vaxtda qan dayanmasa, quslu səhihdir. Amma əgər qusul əsnasında mütəvəssitə istihazə kəsirəyə çevrilsə vacibdir ki, quslu yenidən başlasın.

M:418. Ehtiyat-vacib budur ki, istihazəsi olan qadın oruc olduğu bütün gün ərzində mümkün qədər qanın çölə gəlməsinin qarşısını alsın.

M:419. Qusul etməyin vacib olduğu müstəhazə qadının orucu o vaxt səhihdir ki, gündəlik namazlar üçün vacib olan qusulları gün ərzində yerinə yetirsin. Həmçinin ehtiyat-vacibə əsasən sabahı oruc tutacağı günün axşamı məğrib və işa namazı üçün quslu yerinə yetirsin. Amma məğrib və işa namazı üçün qusul etməsə, səhər azanından qabaq gecə namazı üçün qusul etsə və gün ərzində də gündəlik namazlarda vacib olan qusulları yerinə yetirsə, orucu səhihdir.

M:420. Əgər əsr namazından sonra müstəhazə olsa və qüruba qədər qusul etməsə, orucu səhihdir.

M:421. Əgər qəlilə istihazəsi olan qadın namazdan əvvəl mütəvəssitə, (yaxud kəsirə) olsa, bu halda mütəvəssitənin, (yaxud kəsirənin) qeyd olunan əməllərini yerinə yetirməlidir. Əgər mütəvəssitə istihazə kəsirə olsa, bu halda kəsirə istihazənin işlərini yerinə yetirməlidir. Deməli mütəvəssitə istihazə üçün qusul almış olsa, faydası yoxdur: kəsirə istihazə üçün yenidən qusul almalıdır.

M:422. Әгәр намаз әснасында мütәвәсситә истihazә кәсирәyə дөнсә, намазı pozmalı, кәсирә истihazә үчүн qusul edib дәстәmaz almalı və onun sair işlərini yerinə yetirib həmin намазı qılmalıdır. Әгәр qusul və дәстәmazdan heç biri үчүн vaxt olmasa, iki тәyəmmüm etməlidir: biri qusul әвәzindən, digəri isә дәстәmaz әвәzindən. Әгәр bunlardan biri үчүн vaxt olmasa həminkinin әвәzindən тәyəmmüm almalı, digərini də yerinə yetirməlidir. Amma әгәр тәyəmmüm үчүн də vaxt olmasa, намазı poza bilmәz; намазı qurtarmalı, ehtiyat-vacibә görә qəzasını da qılmalıdır. Həmçinin әгәр намаз әснасында qəlilә истihazә мütәвәсситәyə, yaxud кәсирәyə çevrilsә də bu qayda ilə әмәl etməlidir.

M:423. Әгәр намаз әснасында истihazəsi olan qadının qanı dayansa və o, batinində də dayanıb-dayanmadığını bilməsә, bu halda намаzdan sonra (batinində də) dayandığını bilsә, ehtiyat-vacibә görә дәстәmaz, qusul və намазı tәzәdән yerinə yetirməlidir.

M:424. Әгәр кәсирә истihazəsi olan qadının qanı мütәвәсситәyə çevrilsә, bu halda birinci намаз үчүн кәсирә, sonrakı намазlar үчүн isә мütәвәсситә истihazənin әмәllərini yerinə yetirməlidir. Məsələn, әгәр zöhr намаzından qabaq кәсирә, мütәвәсситәyə çevrilsә, bu halda zöhr намазı үчүн qusul etməli, әsr, мәğrib və işa намазları үчүн yalnız дәстәmaz almalıdır. Amma әгәр zöhr намазı үчүн qusul etmәsә və tәkcә әsr намазı qılmaq miqdarında vaxt qalsa, onda әsr намазı үчүн qusul etməlidir. Әгәр әsr намазı үчүн də qusul etmәsә, гәрәк мәğrib намазı үчүн qusul etsin. Onun үчүн də qusul etmәsә və işa намазı miqdarında vaxt qalsa, işa намазı үчүн qusul etməlidir.

M:425. Әгәр hər намаzdan qabaq кәсирә истihazә qanı dayanıb yenidən gəlsә hər намаз үчүн bir qusul etməlidir.

M:426. Әгәр кәсирә истihazә qəlilәyə çevrilsә, гәрәк birinci намаз үчүн кәсирә, sonrakı намазlar үчүн qəlilә истihazә әмәllərini yerinə yetirsin. Həmçinin әгәр мütәвәсситә истihazә qəlilә olsa, гәрәк birinci намаз үчүн мütәвәсситә, sonrakı намазlar үчүн isә qəlilә истihazә әмәllərini yerinə yetirsin.

M:427. Әгәр истihazəli qadın ona vacib olan әмәллərdən hər hansı birini, hətta pambığı дәyişməyi tәrk etsә onun намазı batildir.

M:428. Qəlilә истihazəsi olan qadın, намаzdan başqa, дәстәmazla şərtlənən bir iş görmək istəsә, (məsələn, bədəninin hər hansı yerini Qur'anın yazısına vurmaq istəsә) ehtiyat-vacibә görә дәстәmaz almalıdır. Çünki намаз үчүн aldığı дәстәmaz kifayət deyildir.

M:429. Әгәр истihazəsi olan qadın özünә vacib olan qusulları yerinə yetirsә, мәscidә getmək, orada dayanmaq, vacibi səcdəsi olan Surələri oxumaq, әri ilə

yaxınlıq etmək və s. kimi işlər–həтта namaz üçün vacib olan sair əməlləri (dəstəmaz almaq, pambığı dəyişmək, dəsmal qoymaq) yerinə yetirməmiş olsa da–ona halal olur.

M:430. Əgər kəsirə və ya mütəvəssitə istihazəsi olan qadın namaz vaxtından qabaq bədəninin hər hansı yerini Qur'an yazısına vurmaq istəsə qusul etməli və dəstəmaz da almalıdır.

M:431. Ayət namazı müstəhazə qadına vacibdir və bu namaz üçün də gündəlik namaz üçün vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir.

M:432. Əgər yovmiyyə namazı vaxtında, müstəhazə qadına ayət namazı da vacib olsa və o, hər ikisini bir-birinin ardınca qılmaq istəsə, gərək ayət namazı üçün də yovmiyyə namazı üçün olan əməllərin hamısını yerinə yetirsin. Və hər iki namazı bir qusul və bir dəstəmazla yerinə yetirə bilməz.

M:433. Müstəhazə qadın qəza namazı qılmaq istəsə hər namaz üçün əda namazında vacib olan əməlləri yerinə yetirməlidir.

M:434. Əgər qadın ondan xaric olan qanın yara qanı olmadığını bilsə və şər'ən də heyz və nifas hökmündə deyilsə, gərək istihazə göstərişlərinə əməl etsin. Həтта əgər qanın istihazə qanı, yoxsa sair qanlar olduğunda şəkk etsə, bu halda sair qanların əlamətləri olmasa, ehtiyat-vacibə görə istihazə əməllərini yerinə yetirməlidir.

HEYZ

Heyz, əksərən, hər ayda, bir neçə gün müddətində, qadınların bətnindən xaric olan bir qandır. Qadın heyz gördükdə haiz adlanır.

M:435. Heyz qanı əksər hallarda qəliz və istidir, rəngi qaraya çalan qırmızı, yaxud qara-qırmızıdır. Təzyiqlə və azacıq yandırıcılıqla çölə gəlir.

M:436. Seyyid olan qadınların altmış, seyyid olmayan qadınların isə əlli yaşları tamam olduqdan sonra yaisə olurlar, yə'ni heyz qanı görmürlər.

M:437. Qızın doqquz yaşı tamam olmamışdan əvvəl və qadının yaisə olduqdan sonra gördüyü qan heyz deyildir.

M:438. Hamilə və uşağa süd verən qadının heyz görməsi mümkündür.

M:439. Doqquz yaşının tamam olub-olmamasını bilməyən bir qız uşağı heyzin əlamətləri olmayan qan görsə, heyz deyildir. Həmçinin əgər heyzin nişanələri onda olsa, heyz olduğunu demək olmaz.

M:440. Yaisə olub-olmamasında şəkk edən qadın qan görsə və heyz olub-olmamasını bilməsə, yaisə olmamasına hökm etməlidir.

M:441. Heyzin müddəti üç gündən az, on gündən çox olmur, əgər üç gündən azacıq az olsa heyz deyildir.

M:442. Heyzin üç günü ardıcıl gəlməlidir. Deməli əgər misal üçün, iki gün qan görüb bir gün paklansa və yenidən bir gün qan görsə, heyz deyildir.

M:443. Tamam üç gün ərzində qanın çölə gəlməsi lazım deyil; hətta əgər ovrətinin daxilində də qan olsa kifayətdir. Bu üç gün müddətində müxtəsər olaraq pak olsa, belə ki, onun pak olma müddəti çox az olub nəzərə çarpmasa və nəticədə “üç gün onun ovrətində qan vardır” deyilsə, yenə də heyzdir.

M:444. Birinci və dördüncü gecədə qan görməsi lazım deyil. Amma ikinci və üçüncü gecələrdə qan dayanmamalıdır. Deməli əgər birinci günün səhər azanından üçüncü günün qürubuna qədər ardıcıl olaraq qan gəlsə, yaxud birinci günün ortalarında başlayıb dördüncü günün həmin vaxtında dayansa və ikinci və üçüncü günün gecələrində heç dayanmasa, heyzdir.

M:445. Əgər üç gün ardıcıl olaraq qan görüb sonra pak olsa və yenidən qan görsə, bu halda qan gördüyü və arada pak olduğu günlər üst-üstə on günü keçməsə, arada pak olduğu günlərdə də heyzdir.

M:446. Əgər üç gündən artıq, on gündən az müddətdə qan görüb onun çiban qanı, yaxud heyz qanı olduğunu və çibanın sağ və ya sol tərəfdə olmasını bilməsə, mümkün olan surətdə bir miqdar pambığı içəri daxil etməli, sonra çölə çıxarıb baxmalıdır: əgər qan sol tərəfdən gəlersə heyz, sağ tərəfdən gəlersə çibandır.

M:447. Əgər üç gündən artıq, on gündən az olan müddətdə qan görsə və bu qanın heyz və ya yara qanı olduğunu bilməsə, bu halda əgər əvvəldə heyz olubsa bu da heyzdir; yox əgər (əvvəldə heyzdən) pak olubsa, pak hesab etməlidir. Həmçinin, pak və yaxud heyz olduğunu bilməsə, haizə haram olan bütün şeyləri tərk etməli, haiz olmayan qadınlara vacib olan bütün ibadətləri yerinə yetirməlidir.

M:448. Əgər qan görüb heyz, yaxud nifas olmasında şəkk etsə, bu halda heyzin şərtləri varsa, heyz hesab etməlidir.

M:449. Əgər qan görüb heyz, yaxud bakirəlik qanı olmasını bilməsə özünü yoxlamalıdır. Belə ki, bir miqdar pambığı fərcin içinə daxil edib bir az gözləməli, sonra çıxartmalıdır. Əgər onun ətrafı qana bulaşsa, bakirəlik, hər yerinə dəymiş olsa, heyz qanıdır.

M:450. Əgər üç gündən az müddətdə qan görüb pak olsa və sonra yenidən üç gün qan görsə, ikinci dəfə gördüyü qanda heyzin əlamətləri olsa heyzdir. Əvvəlki qanlar isə heyz deyildir.

HAİZİN HÖKMLƏRİ

M:451. Haiz qadına bir neçə şey haramdır:

1-Dəstəmaz, qusul, yaxud təyəmmüm ilə yerinə yetirilməli olan ibadətlər; amma dəstəmaz, qusul və təyəmmüm lazım olmadığı ibadətləri (meyyit namazı kimi) yerinə yetirməsinin eybi yoxdur.

2-Cünub şəxsə haram olan şeylər; (Cənabətin hökmlərində deyilib.)

3-Fərcinə (cinsiyyət üzvünə) cima etmək; həm kişi, həm də qadın üçün—hətta əgər dəllək kəsən yerə qədər daxil olsa və məni gəlməsə də—haramdır. Hətta ehtiyat-vacib budur ki, dəllək kəsən yerdən az da daxil etməsin. Haiz qadına (razı olduğu halda) arxadan yaxınlıq etməyin kəskin kərahəti var.

M:452. Heyz olması qəti olmayan və şəər'ən özünü heyz hesab etdiyi günlərdə qadınla cima etmək haramdır. Deməli, on gündən artıq qan görəndə (qeyd olunacaq) əməllərə riayət edərək qadın, öz qohumlarının adətini götürməli olan qadının əri o günlərdə onunla yaxınlıq edə bilməz.

M:453. Əgər qadının heyz günləri üç yerə bölünsə və kişi onlardan birincidə öz qadını ilə qabaq tərəfdən cima etsə, ehtiyat-vacibə görə on səkkiz noxud qızıl, ikinci hissədə cima etsə, doqquz noxud qızıl, üçüncü hissədə cima etsə dörd noxud yarım qızıl kəffarə fəqirə verməlidir. Məsələn, altı gün heyz görəndə qadının əri birinci və ikinci gecədə (yaxud onun gündüzündə) onunla yaxınlıq etsə on səkkiz noxud, üçüncü və ya dördüncü gecədə (yaxud onun gündüzündə) yaxınlıq etsə doqquz noxud, beşinci və ya altıncı günün gecələrində (yaxud gündüzlərində) yaxınlıq etsə, dörd noxud yarım qızıl kəffarə verməlidir.

M:454. Heyz halında olan qadına arxadan yaxınlıq etməyin kəffarəsi yoxdur.

M:455. Əgər qızılın yaxınlıq etdiyi vaxtdakı qiyməti kəffarəni fəqirə vermək istədiyi vaxtla fərqlənsə, fəqirə vermək istədiyi vaxtın qiyməti ilə hesab etməlidir.

M:456. Əgər bir kəs heyzin həm birinci, həm ikinci, həm də üçüncü hissəsində öz qadını ilə yaxınlıq etsə, hər üç kəffarəni verməlidir ki, bu da 31,5 noxud qızıla bərabərdir.

M:457. Əgər kişi heyz halında qadını ilə cima etsə və onun kəffarəsini verdikdən sonra, yenidən cima etsə, yenə də kəffarə verməlidir.

M:458. Əgər heyz halında olan qadını ilə bir neçə dəfə yaxınlıq etsə və onların arasında kəffarə verməsə, ehtiyat-vacib budur ki, hər yaxınlıq üçün bir kəffarə versin.

M:459. Əgər kişi yaxınlıq halında qadının heyz olmasını başa düşsə, dərhal ondan ayrılmalıdır. Əgər ayrılmasa, ehtiyat-vacibə görə, kəffarə verməlidir.

M:460. Əgər bir kişi heyz halında olan qadınla zina etsə və ya heyz halında olan naməhrəm qadınla, öz əyalı olduğu güman edərək cima etsə, ehtiyat-vacibə görə, gərək kəffarə versin.

M:461. Kəffarə verməyən bir şəxs, ehtiyata əsasən bir fəqiri doyuzdurmaq qədərində sədəqə verməlidir. Əgər bunu da edə bilməsə Allahdan bağışlanmaq istəməli, tövbə etməli, hər vaxt imkanı olsa, kəffarə verməlidir.

M:462. Qadına heyz halında tələq vermək (tələq kitablarında deyildiyi kimi) batildir.

M:463. Əgər qadın “heyzəm”, yaxud “heyzdən pak olmuşam” desə onun sözü qəbul edilməlidir.

M:464. Əgər qadın namaz əsnasında heyz olsa namazı batildir.

M:465. Əgər qadın namaz əsnasında heyz olub-olmamasında şəkk etsə, namazı səhihdir. Amma namazdan sonra, namaz əsnasında heyz olduğunu başa düşsə, qıldığı namaz batildir.

M:466. Qadın heyzdən pak olduqdan sonra, namaz, habelə dəstəmaz, qusul, yaxud təyəmmümlə yerinə yetirilməli olan sair ibadətlər üçün qusul almalıdır. Bu qusul da eynilə cənabət quslu kimidir. Amma namaz üçün qusuldan qabaq, yaxud sonra dəstəmaz da almalıdır. Əgər qusuldan əvvəl alsa, daha yaxşıdır.

M:467. Qadın heyzdən pak olandan sonra qusul etməmiş olsa da tələq vermək səhihdir, əri də onunla yaxınlıq edə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, qusuldan qabaq onunla yaxınlıq etməsin. Heyz vaxtında ona haram olan şeylər (məsciddə dayanmaq, Qur'anın yazısına əl vurmaq və s.) isə qusul etməyincə ona halal deyil.

M:468. Əgər həm qusul, həm də dəstəmazın hər ikisi üçün deyil, təkcə dəstəmaz almaq qədərində su olsa, dəstəmaz almalı, qusul əvəzindən təyəmmüm etməlidir. Əgər bunlardan heç biri üçün su olmasa, iki təyəmmüm etməlidir: biri qusul əvəzindən, digəri isə dəstəmaz əvəzində.

M:469. Qadının heyz halında qılmadığı gündəlik namazların qəzası yoxdur. Amma vacibi orucların qəzasını tutmalıdır.

M:470. Əgər namazın vaxtı daxil olsa və namazı tə'xirə salarsa, heyz olacağını bilsə, dərhal namazını qılmalıdır.

M:471. Əgər qadın namazını tə'xirə salsa və namazın əvvəlindən, bir namazın vacibi əməllərini yerinə yetirmək miqdarında keçsə və sonra heyz görsə, o namazın qəzası ona vacibdir. Amma namazın tez və ya gec qılmasında və s. işlərdə öz halını mülahizə etməlidir. Məsələn, müsafir olmayan bir qadın zöhrün əvvəlində namazını qılmasa, onun qəzası o halda vacib olur ki, dörd rəkət namaz qılmaq miqdarında (qeyd olunan göstərişlərə əsasən) zöhrün əvvəlindən keçmiş olsun və o qadın da heyz görsün. Səfərdə olan qadın üçün isə iki rəkət namaz qılmaq miqdarında vaxt kifayətdir. Həmçinin mövcud olmayan şərtləri hazırlamaqda da öz halını mülahizə etməlidir. Deməli əgər o

müqəddimati işləri hazırlamaq və bir namaz qılmaq miqdarında vaxt keçsə və haiz olsa onun qəzası vacibdir. Əgər o miqdarda vaxt keçməsə vacib deyildir.

M:472. Əgər qadın namazın axır vaxtında qandan paklansa və qusl, dəstəmaz və namazın sair müqəddimati işlərini görüb (paltar hazırlamaq, yaxud onu suya çəkmək) və bir rəkət və daha artıq namaz qılmaq üçün vaxtı olsa, gərək namazı qılsın. Əgər qılmasa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:473. Əgər heyzli qadının qusul və dəstəmaz üçün vaxtı yoxdursa, amma namazı təyəmmüm ilə vaxtında qıla bilərsə, o namaz o qadına vacib deyildir. Amma əgər vaxtın azlığından əlavə, vəzifəsi də təyəmmüm etmək olsa, (məsələn, suyun ona zərəri varsa) təyəmmüm etməli, sonra namaz qılmalıdır.

M:474. Əgər qadın heyzdən pak olandan sonra namaz üçün vaxt olub-olmamasında şəkk etsə, namazı qılmalıdır.

M:475. Əgər namazın müqəddimati işlərini hazırlayıb bir rəkət namaz qılmaq üçün vaxt olmadığını güman edərək namaz qılmasa və sonradan vaxt olduğunu başa düşsə, o namazın qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:476. Müstəhəbdir ki, heyzli qadın namaz vaxtında qanlarını təmizləsin, pambığı və dəstmalı dəyişsin, dəstəmaz alsın, (əgər dəstəmaz ala bilmirsə təyəmmüm etsin) və namaz qıldığı yerdə üzünü qibləyə oturub zikr, dua, salavat desin.

M:474. Qur'an oxumaq, Qur'anı özü ilə aparmaq, bədənin hər hansı yerini onun haşiyəsinə, yaxud yazılarının arasına vurmaq, həna və s. kimi şeylər ilə rənglənmək haiz qadına məkrühdür.

HAİZ QADINLARIN NÖVLƏRİ

M:478. Heyz görən qadınlar altı qismdir:

1-Vəqtiyyə və ədədiyyə adət sahibi olan qadın; o qadındır ki, iki ayda, hər ayın müəyyən vaxtlarında heyz görsün, heyz olduğu günlərin sayı da hər iki ayda bir-birinə bərabər olsun. Məsələn, iki ayın hər birində, ayın əvvəlindən yeddisinə qədər qan görsün.

2-Vəqtiyyə adət sahibi olan qadın; o qadındır ki, hər iki ayın müəyyən günlərində heyz qanı görsün. Amma hər iki ayda heyz gördüyü günlərin sayı bir-birinə bərabər olmasın. Məsələn, iki ayda hər ayın əvvəlindən qan görsün, amma birinci ayda yeddinci gün, ikinci ayda isə səkkizinci gün qandan paklansın.

3-Ədədiyyə adət sahibi olan qadın; o qadındır ki, heyz günlərinin sayı iki ayda bir qədər olsun, amma o iki qanın görünmə vaxtı eyni olmasın. Məsələn,

birinci ayda ayın beşindən onuna qədər, iki ayda isə on ikisindən on yeddisinə kimi qan görsün.

4-Müztəribə; o qadındır ki, bir neçə ayda qan görsün amma müəyyən bir adəti olmasın, yaxud adəti pozulusun və təzə bir adət də tapmamış olsun.

5-Mübtədiə; o qadındır ki, ilk dəfə olaraq qan görsün.

6-Nasiyə; o qadındır ki, öz adətini unutmuş olsun.

(Bunlardan hər birinin özünə məxsus hökmləri vardır ki, gələcək məsələlərdə deyiləcək.)

1-VƏQTIYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBLƏRİ OLAN QADINLAR

M:479. Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadınlar üç qismdir:

1-İki ayda ardıcıl olaraq eyni vaxtda heyz qanı görüb eyni vaxtda da pak olanlar. Məsələn, iki ayda, hər ayın birinci günü qan görüb yeddinci günü pak olsa, onun heyz adəti hər ayın birindən yeddisinə qədərdir.

2-O qadınlardır ki, (arada) qandan pak olmur, amma iki ay ardıcıl olaraq müəyyən günlərdə (məsələn, ayın əvvəlindən səkkizinə qədər) gördüyü qanda heyzin əlamətləri vardır. Yə'ni qəliz, qara və istidir, təziqlə, yandırıcılıqla çölə gəlir. Onun qanının qalanında isə istihazənin əlamətləri vardırısa, adəti ayın əvvəlindən səkkizinə qədərdir.

3-O qadınlardır ki, iki ay ardıcıl olaraq müəyyən vaxtda heyz qanı görsün və üç gün, yaxud daha artıq qan görüb sonra bir və ya bir neçə gün pak olsun və yenidən qan görsün. Bu halda qan gördüyü günlərlə arada pak olduğu günlərin cəmi on gündən keçməyə və iki ayda qan gördüyü günlərlə pak olduğu günlərin sayı üst-üstə eyni olsa, belə qadının adəti qan gördüyü günlərlə arada pak olduğu günlərin cəmisinə bərabərdir. Arada pak olduğu günlərin hər iki ayda sayı bərabər olması lazım deyil. Məsələn, əgər birinci ayda ayın birindən üçünə kimi qan görüb arada üç gün pak olsa və yenidən üç gün qan görsə, ikinci ayda da yenə üç gün qan görüb sonra üç gündən artıq və ya az pak olsa və yenidən qan görsə, üst-üstə doqquz gün olsa bu günlərin hamısı (doqquz gün) heyz olub o qadının adət dövrüdür.

M:480. Vəqtiyyə və ədədiyyə adəti olan qadın əgər adəti dövründə, yaxud iki-üç gün əvvəl və ya sonra qan görsə, bu halda “heyz irəliyə atmışdır” və ya “tə'xirə düşmüşdür” deyilsə, hətta bu qanda heyzin əlamətləri olmasa da, haiz qadın üçün deyilən hökmlərə əməl etməlidir. Əgər sonradan heyz olmadığını başa düşsə (məsələn, üç gün tamam olmamış pak olsa), bu müddətdə yerinə yetirmədiyi ibadətlərin qəzasını etməlidir.

M:481. Vәqtiyyә vә әdәdiyyә әdәti olan qadın әgәр әdәtindән bir neçә gün qabaq, әdәtinin бүтүн günlәri vә әdәtdән bir neçә gün sonra qan görsә, qan gördüyü günlәр üst-üstә on gündән çox olmasa, hamısı heyzdir. Әgәр on gündән artıq olsa, öz әdәti günlәrindә gördüyü qan heyz, ondan әvvәl vә sonra gәlән qanlar isә istihazәdir. Әdәtindән sonra vә әvvәl yerinә yetirmәdiyi ibadәtlәrin qәzasını etmәlidir. Әgәр әdәt günlәrinin hamısı vә әdәtindән bir neçә gün әvvәl gördüyü qanlar üst-üstә on gündән çox olmasa, hamısı heyzdir. Amma on gündән artıq olsa, tәkcә әdәt günlәri heyz, ondan qabaq gördüyü qanlar isә istihazәdir. Vә o günlәrdә ibadәtlәrini tәrk edibdirsә, qәzasını etmәlidir. Әgәр әdәt günlәrinin hamısını vә bir neçә gün әdәtindән sonra qan görsә vә üst-üstә on gün olmasa, heyzdir; yox әgәр on gündән artıq olsa, әdәt günlәri heyz, yerdә qalanlar isә istihazәdir.

M:482. Vәqtiyyә vә әdәdiyyә әdәti olan qadın әgәр bir miqdar әdәt günlәrindә vә ondan әvvәl bir neçә gün qan görsә vә üst-üstә on gündән artıq olmasa, onda hamısı heyzdir. Әgәр on gündән artıq olsa, әdәt günlәrindә gördüyü qan, әdәtindән bir neçә gün qabaq gördüyü qanın әdәti miqdarına çatanı heyz, әvvәlki günlәri isә istihazә hesab edilmәlidir. Әgәр әdәt günlәrindән bir miqdarını vә әdәtindән bir neçә gün sonra qan görsә vә üst-üstә on gündән çox olmasa, hamısı heyzdir; әgәр on gündән artıq olsa, әdәti günlәrindә gördüyü qanla sonrakı bir neçә gün gördüyü qanın әdәt günlәrinә çatdığı qadәri heyz, qalanlarını isә istihazә hesab etmәlidir.

M:483. Әdәti olan qadın üç gün, yaxud üç gündән daha artıq qan görüb paklansa vә yenidән qan görsә, bu iki qan arasındakı zaman fasilәsi on gündән az olsa vә qan gördüyü günlәrin hamısı arada pak olduğı günlәrlә birlikdә on gündән artıq olsa, (mәsәlән, beş gün qan görüb sonra beş gün pak olsa vә yenidән beş gün qan görsә), bu halda bir neçә fәrz ola bilәр:

1-Birinci dәfә gördüyü qanın hamısı, yaxud bir miqdarı әdәt günlәrindә olsa vә paklandıqdan sonra gördüyü ikinci qan әdәt günlәrindә olmasa, birinci dәfәdәki qanın hamısını heyz, ikinci dәfәdәkini isә istihazә hesab etmәlidir.

2-Birinci qan әdәt günlәrindә olmasa vә ikinci qanın hamısı, yaxud bir miqdarı әdәt dövrünә düşsә, onda ikinci qanın hamısı heyz, birinci isә istihazәdir.

3-Birinci vә ikinci qanın bir miqdarı әdәt vaxtına düşsә vә әdәt vaxtına düşән birinci qan üç gündән az olmasa vә ortadakı paklıq vә әdәt dövründә olduğı ikinci qan qan ilә birlikdә on gündән çox olmasa, bunların hamısı heyzdir. Birinci qanın әdәt günlәrindән әvvәl olan hissәsi vә ikinci qanın әdәt günlәrindән sonra olan hissәsi istihazәdir. Mәsәlән, әgәр qadının әdәti аyin

үчүндән онуна қәдәр olsa, бу halda birinci ayın әvvәlindән altısına қәдәр қан гөрүб iki гүн paklansa və sonra ayın on beşinә kimi қан гөрсә, үчүндән онуна қәдәр heyз, birindән үчүнә və onundan on beşinә қәдәр istihazәdir.

4-Birinci və ikinci қanın bir miqdarı adәt гүnlәрindә olsun, amma adәt гүnlәрindә olan birinci қан үч гүндән az olsa, бу halda гөрдüyü birinci və ikinci қanın hamısı və aradakı paklıq müddәtindә haiz qadına haram olan işlәri (әvvәldә deyildi ki kimi) tәrk etmәli, istihazәnin әmәllәrini yerinә yetirmәlidir. Yә'ni müstәhazә qadın үчün deyilән göstәrişlәрә uyğun olaraq öz ibadәtlәrini yerinә yetirmәlidir.

M:484. Vәqtiyyә və әdәdiyyә adәti olan qadın adәti dövründә qan гөрмәsә və ondan başqa vaxtlarda heyз гүnlәri қәдәр қан гөрсә və бу, adәt vaxtından sonra olsa, қан гөрән kimi heyз hesab etmәlidir. Amma adәt vaxtından әvvәl гөрсә və onda heyzin әlamәtlәri olsa, onu heyз hesab etmәlidir; yox әgәр heyzin әlamәtlәri olmasa, үч гүн müddәtindә haizә haram olan әmәllәri tәrk, istihazә әmәllәrini yerinә yetirmәlidir ki, heyз, yaxud istihazә қanı olması мә'lum olsun.

M:485. Vәqtiyyә və әdәdiyyә adәti olan qadın әgәр өз adәti vaxtında qan гөрсә, amma onun гүnlәrinin sayı adәtinin vaxtından az və ya çox olsa, pak olduqdan sonra da yenidән өз adәti müddәtindә qan гөрсә, қан гөрдüyü һәр iki müddәtdә haizә haram olan işlәri tәrk, istihazә göstәrişlәrinә әmәl etmәlidir.

M:486. Vәqtiyyә və әdәdiyyә adәti olan qadın әgәр on гүндән artıq қан гөрсә adәti гүnlәрindә гөрдüyü қан–һәттә heyzin әlamәtlәri onda olmasa da–heyzdir; və adәti гүnlәrindән sonra гөрдüyü қан–һәттә heyз әlamәtlәri dә onda olsa istihazәdir. Mәsәlән, bir qadının heyз adәti ayın әvvәlindән yeddisinә қәдәр olsa və ayın әvvәlindән on ikisinә қәдәр қан гөрсә, әvvәldәki yeddi гүнү heyз, qalan beş гүнү isә istihazәdir.

2-VƏQTİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR

M:487. Vәqtiyyә adәti olan qadınlar үч qismdir:

1-İki ayın һәр birindә müәyyән vaxtda heyз қanı гөрүб bir neçә гүндән sonra paklanan, amma қан гөрдüyü гүnlәrin sayı һәр ayda bir-birinә bәrabәр olmayan qadın. Mәsәlән iki ayın һәр birindә ayın әvvәlindән қан гөрсә, amma birinci ayda yeddinci гүн, ikinci ayda isә səkkizinci гүн qandan paklansa ayın birinci гүнүнү heyз adәti гүнү hesab etmәlidir.

2-O qadınlardır ki, (arada) qandan pak olurlar, amma iki ayın һәр birindә müәyyән vaxta қан гөрүrlәр və onların қanında heyzin әlamәtlәri (yә'ni qәliz, qara və isti olub, tәziqlә, yandırıcılıqla çölә gәlir) və onun qalan қanlarında

istihazə əlamətləri var. Heyzin əlamətləri olan günlərin sayı hər iki ayda eyni deyil. Məsələn, birinci ayda, ayın əvvəlindən yeddisinə qədər, ikinci ayda isə ayın əvvəlindən səkkizinə qədər qanında heyz, qalan günlərdə isə istihazə əlaməti var. Bu qadınlar da ayın əvvəlini öz adətinin əvvəli hesab etməlidir.

3-O qadınlardır ki, iki ayın hər birində müəyyən vaxtda üç gün, yaxud daha artıq heyz qanı görüb sonra pak olurlar sonra yenidən qan görürlər. Qan gördüyü günlərlə pak olduğu günlərin cəmi on gündən keçmir. Amma ikinci ayda birinci aydan artıq, yaxud azdır. Məsələn birinci ayda səkkiz gün, ikinci ayda isə doqquz gün olsa, bu qadın ayın ilk gününü heyz adətinin ilk günü hesab etməlidir.

M:488. Vəqtiyyə adəti olan qadın əgər öz adətinin vaxtında, yaxud iki-üç gün adətdən qabaq və ya iki-üç gün sonra qan görsə, bu halda əgər “onun heyzi tez olubdur” və ya “tə’xirə düşübdür” desələr, o qanda heyzin əlamətləri olmasa belə, haiz qadınlar üçün deyilən hökmlərə uyğun olaraq əməl etməlidir. Amma sonradan heyz olmamasını başa düşsə (məsələn, üç gündən tez dayansa), yerinə yetirmədiyi ibadətlərin qəzasını etməlidir.

M:489. Vəqtiyyə adəti olan qadın əgər on gündən artıq qan görsə və heyzi, onun öz əlamətləri vasitəsilə ayırd edə bilməsə, öz qohumlarının adət günlərini özü üçün heyz hesab etməlidir. Bu qohumlar istər ata tərəfdən olsun, istərsə də ana tərəfdən; istər diri olsun, istərsə də ölü; amma qohumlarının heyz adətini o vaxt özü üçün heyz adəti götürə bilər ki, onların heyz günlərinin hamısının miqdarı eyni olsun. Amma əgər onların heyz günlərinin sayı eyni olmasa, (məsələn, bə’zilərinin adəti beş, bə’zilərininki isə yeddi gün olarsa) onların heyz günlərini özü üçün adət götürə bilməz. Amma adətləri başqalarının adətləri ilə çox cüzi fərqlənən halda (belə ki, bu fərq onların müqabilində hesaba gəlməz) onların arasında olan ən çox heyz günlərini özü üçün heyz adəti götürməlidir.

M:490. Vəqtiyyə adəti olan və qohumlarının adətini özü üçün adət götürən qadın hər ayda adətinin əvvəli olan günü heyzinin hesab etməlidir. Məsələn, əgər bir qadın hər ayda ayın ilk günü qan görürdüsə və bə’zi hallarda yeddinci, bə’zi hallarda isə səkkizinci gün pak olurdusa, bu halda birinci ayda on iki gün qan görsə və onun qohumlarının adəti yeddi gün olsa, onda əvvəlki yeddi günü heyz, qalan günləri isə istihazə hesab etməlidir.

M:491. Vəqtiyyə adəti olan və öz qohumlarının adətini öz heyz adəti götürməli olan qadının qohumu olmasa və ya qohumlarının adət günlərinin sayı bir-biri ilə eyni olmasa, bu halda hər ayda qan gördüyü günlərdən üç, yaxud altı, yaxud da yeddisini heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Sonrakı aylarda da həmin miqdarı heyz hesab etməlidir.

3-ƏDƏDİYYƏ ADƏTİ OLAN QADINLAR

M:492. Ədədiyyə adəti olan qadınlar da üç qismdir:

1-Heyz günlərinin sayı iki ayın hər birində eyni qədərdə olub, qan görməsi vaxtı hər iki ayda eyni olmayan qadınlar. Bu halda neçə gün qan görsə, hamısı onun adəti sayılır. Məsələn, əgər birinci ay, ayın birindən beşinə qədər, ikinci ayda isə on birindən on beşinə qədər qan görsə, onun adəti beş gündür.

2-(Arada) qandan pak olmayan, amma iki ayın hər birində bir neçə gün gördüyü qanlarda heyzin, yerdə qalanlarında isə istihazənin əlamətləri olan qadınlardır. Belə ki, heyz əlamətləri olan günlərin sayı hər iki ayda eynidir, amma onların vaxtları eyni deyildir. Belə olan halda qanında heyz əlaməti olan günlər onun adətidir. Məsələn, əgər birinci ay, ayın birindən beşinə qədər, sonrakı ay on birindən on beşinə qədər olan günlərdə heyz, yerdə qalan günlərin qanında isə istihazə əlamətləri olsa, onun adəti beş gündür.

3-İki ayın hər birində üç gün, yaxud daha artıq qan görən, arada bir gün, yaxud daha artıq pak olub yenidən qan görən və birinci ayda qan görmələrinin vaxtı ikinci aydakından fərqlənən qadınlardır. Belə ki, əgər qan gördüyü və pak olduqları günlər üst-üstə on gündən keçmirsə və iki ayda da bu günlərin sayı eynidirsə, qan gördüyü günlərin hamısı arasındakı pak olduğu günlərlə birlikdə heyz adətidir. Arada pak olduğu günlərin sayının hər iki ayda eyni olması lazım deyil. Məsələn, birinci ayda, ayın birindən üçünə qədər qan görüb iki gün paklansa və yenidən üç gün qan görsə, ikinci ayda da ayın on birindən on üçünə kimi qan görüb iki gün, yaxud az, yaxud da çox paklansa və yenidən qan görsə və üst-üstə səkkiz gündən çox olmasa, adəti səkkiz gündür.

M:493. Ədədiyyə adəti olan qadın əgər öz adət günlərindən çox qan görsə və onun sayı on gündən çox olsa, bu halda gördüyü qanların hamısı eyni cür olsa, ehtiyat-vacibə görə qan gördüyü gündən e'tibarən adət günlərinə qədər heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Əgər gördüyü qanların hamısı eyni olmayıb bir neçə günündə heyz, qalan günlərində isə istihazə əlaməti olsa, bu halda heyz nişanələri olan günlərinin sayı adət günləri ilə eyni olsa, həmin günləri heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Əgər qanda heyz nişanələri olan günləri adət günlərindən çox olsa, bu halda adət günləri qədərini heyz, qalanları isə istihazədir. Əgər qanın heyz əlamətləri olduğu günlərin sayı adət günlərindən az olsa, o günlərə sonrakı bir neçə günlə birlikdə (heyz günlərinə çata bilən qədər) əlavə edib heyz, yerdə qalanlarını isə istihazə saymalıdır.

4-MÜZTƏRİBƏ

M:494. Müstəribə—bir neçə ay qan görüb, amma müəyyən adət tapmayan qadına deyilir. Bu qadın on gündən artıq qan görsə və gördüyü qanların hamısı eyni olsa, bu halda onun qohumlarının adəti yeddi gün olsa o da yeddi gün heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Amma qohumlarının adət günləri yeddi gündən az olsa, məsələn, beş gün olsa, bu beş günü heyz hesab etməlidir. Ehtiyat-vacibə görə qohumlarının adət günlərinin yeddi gün ilə olan fərqi (yə'ni iki gün) haizə haram olan işləri tərk etməli, istihazə əməllərini yerinə yetirməlidir. Yə'ni müstəhazə qadın üçün deyilən göstərişlərə əsasən öz ibadətlərini yerinə yetirməlidir. Amma qohumlarının adəti yeddi gündən çox olsa (məsələn, doqquz gün olsa) gərək yeddi gün heyz hesab etsin. Ehtiyat-vacibə görə yeddi gün ilə onun qohumlarının adəti günləri arasında olan fərqi (yə'ni iki gün) istihazə əməllərini yerinə yetirsin, haizə haram olan əməlləri isə tərk etsin.

M:495. Əgər müztəribə qadın on gündən artıq qan görsə və onun bir neçə günündə heyz, bir neçə günündə isə istihazə əlamətləri olsa, bu halda heyz əlamətləri olan qan üç gündən az, yaxud on gündən çox olmasa heyz əlamətləri olan günləri heyz, istihazə əlamətləri olan günləri istihazədir. Əgər heyz əlamətləri olan qan üç gündən az olsa, bu halda öz qohumlarının adət günlərinə baxmalıdır: əgər yeddi gündürsə, o da yeddi günü heyz, qalanlarını istihazə hesab etməlidir; yox əgər qohumlarının adət günləri yeddi gündən az və ya çox olsa, qabaqkı məsələdə deyilənlərə əsasən əməl etməlidir. Yə'ni həmin günləri heyz hesab etməli, sonrakı yeddi günə çatana qədər əməlləri qabaqda deyilən əməllərə uyğun olaraq əməl etməlidir. Həmçinin heyz əlamətləri olan qandan on gün keçməmiş yenidən, heyz əlamətləri olan qan görsə (məsələn, beş gün qara qan, sonra doqquz gün sarı qan, daha sonra yenidən beş gün qara qan görsə) birinci gördüyü qanı heyz hesab etməli, sonrakı günlərdə yeddi günə çatana qədər qabaqdakı məsələdə deyilən kimi əməl etməlidir.

5-MÜBTƏDİƏ

M:496. Mübtədİə ilk dəfə qan görən qadına deyilir. Belə ki, on gündən artıq qan görsə və gördüyü qanların hamısı eyni olsa, öz qohumlarının adətlərini (vəqtiyyədə deyildiyi kimi) heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir.

M:497. Əgər mübtədİə on gündən artıq qan görsə və onun bir neçə günündə heyz, bir neçə günündə isə istihazə əlamətləri olsa, bu halda heyz əlamətləri olan qan üç gündən az və ya on gündən çox olmasa, heyz əlamətləri olan qan

heyz və heyz əlamətləri olmayan qan istihazədir. Amma əgər heyz əlamətləri olan qandan on gün keçməmişdən qabaq, yenidən heyzin əlamətləri olan qan görsə (məsələn, beş gün qara qan sonra isə doqquz gün sarı qan, daha sonra beş gün qara qan görsə), bu halda birinci gördüyü və heyzin əlamətləri olan qanın əvvəlindən heyzi hesab etməli, sayında isə öz qohumlarına müraciət edib qalanlarını istihazə hesab etməlidir.

M:498. Mübtədiə on gündən çox qan görsə və onun bir neçə günündə heyzin, bir neçə günündə isə istihazənin əlamətləri olsa, bu halda heyzin əlamətləri olan qan üç gündən az, yaxud on gündən çox olsa heyzin əlamətləri olan qanın əvvəlində heyzin əvvəli hesab etməli, heyz günlərinin sayında isə öz qohumlarına müraciət edib, qalanları isə istihazə hesab etməlidir.

6-NASIYƏ

M:499. Nasiyə—öz adətini unudan qadına deyilir. Belə qadın əgər on gündən artıq qan görsə, bu qanın heyz əlamətləri olduğu günləri—on günə qədər heyz, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Amma heyzi, əlamətləri vasitəsilə ayırd edə bilməsə, ehtiyat-vacibə görə ilk yeddi günü heyz, qalanını isə istihazə hesab etməlidir.

HEYZİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:500. Mübtədiə, müztəribə, nasiyə və ədədiyyə adəti olan qadınlar qan görsələr və bu qanda heyzin əlamətləri olsa, yaxud üç gün davam edəcəyinə yəqinlikləri olsa, ibadətləri tərk etməlidirlər. Sonradan heyz olmadığını başa düşsələr, tərk etdikləri ibadətlərin qəzasını etməlidirlər. Amma əgər üç gün müddətində davam edəcəyinə yəqinlikləri olmasa və heyzin əlamətləri də onda olmasa, ehtiyat-vacibə görə üç günə qədər istihazənin əməllərini yerinə yetirməli, haizə haram olan işləri tərk etməlidirlər. Əgər üç gündən əvvəl pak olmasalar, heyz hesab etməlidirlər.

M:501. Heyzində adəti olan qadın—istər heyzin vaxtında, istərsə də heyzin günlərinin sayında, yaxud həm vaxt, həm də sayında adəti olarsa—əgər iki ayın hər birində öz adətinin əksinə olaraq qan görsə və onun vaxtı, yaxud günlərinin sayı, yaxud həm sayı, həm də vaxtı eyni olsa, adəti bu iki ayda gördüyünə qayıdır. Məsələn, əvvəlki ayın birindən yeddisinə qədər qan görüb pak olurdusa, bu halda ikinci ayın onundan on yeddisinə qədər qan görüb pak olsa, bu halda ayın onundan on yeddisinə qədər onun adətidir.

M:502. Bir aydan məqsəd ayın əvvəlindən axırına qədər deyil, qanın görünməyə başlamasından otuz gün keçənə qədərdir.

M:503. Adət üzrə ayda bir dəfə qan görən qadın, əgər bir ayda iki dəfə qan görsə və onda heyzin əlamətləri olsa, onda arada pak olduğu günlərin sayı on gündən az olmasa hər ikisini heyz hesab etməlidir.

M:504. Əgər üç gün, yaxud üç gündən artıq heyzin əlamətləri olan qan görüb, sonra on gün, yaxud daha artıq istihazənin əlamətləri olan qan görsə və yenidən üç gün heyz əlamətləri olan qan görsə, (heyzin əlamətləri olan) birinci və axırını qalanları heyz hesab etməlidir.

M:505. Əgər qadın on gündən qabaq pak olsa və batinində qan qalmadığını bilsə, hətta on gün tamam olmamışdan qabaq yenidən qan görəcəyinə gümanı olsa da öz ibadətləri üçün qusul etməlidir. Amma əgər on gün tamam olmamışdan qabaq yenidən qan görəcəyinə yəqini olsa, qusul etməməlidir: namaz qıla bilməz və haizin hökmlərinə əməl etməlidir.

M:506. Əgər qadın on gündən qabaq pak olsa və batinində qan olmasına ehtimal versə, gərək bir miqdar pambığı ovrətinin daxilinə qoysun, bir az gözləyib sonra çıxartsın: əgər pakdırsa qusul edib ibadətlərini yerinə yetirməlidir; yox əgər pak deyilsə (bulaşıbsa), hətta əgər sarı rəngli suya bulaşmış olsa da, bu halda heyzində adəti yoxdursa və ya adəti on gündürsə, gözləməlidir ki, əgər on gündən tez pak olsa qusul etsin. Və əgər (onuncu günün tamam olduğu vaxt) pak olsa, yaxud qanı on gündən keçsə, on günün tamam olduğu vaxt qusul etməlidir. Əgər adəti on gündən azdırsa, on günü tamam olmamışdan qabaq, yaxud tamam olduğu vaxt pak olacağını bilsə qusul etməməlidir. Əgər qanın on gündən keçəcəyini ehtimal versə, ehtiyat-vacib budur ki, bir gün müddətinə qədər ibadətlərini tərk etsin. Ondan sonra on gün müddətinə qədər ibadətlərini tərk edə bilər. Daha yaxşı olar ki, on günə qədər haizə haram olan işləri tərk edib, müstəhazənin əməllərini yerinə yetirsin. Əgər on gün tamam olmamışdan qabaq, yaxud on gün tamam olan vaxt qandan pak olsa, hamısı heyzdir; yox əgər on gündən keçsə, bu halda öz adəti müddətini heyz, qalanlarını isə istihazə hesab edib adət günlərindən sonra yerinə yetirmədiyi ibadətləri qəza etməlidir.

M:507. Əgər bir neçə günü heyz hesab edib ibadət etməsə, sonradan heyz olmadığını başa düşsə, gərək o gündə yerinə yetirmədiyi namaz və orucun qəzasını etsin. Əgər bir neçə günü heyz olmaması gümanı ilə ibadət edib sonradan heyz olmasını başa düşsə, o günlərdə oruc tutmuş olsa, tutduğu orucun qəzasını etməlidir).

NİFAS

M:508. Uşağın ilk üzvü ananın bətnindən çıxdığı andan e'tibarən qadından gələn on gündən qabaq, yaxud on gün tamam olan müddətdə kəsilən hər qan nifas qanıdır. Nifas halında olan qadına "nəfsa" deyilir.

M:509. Qadının uşağın ilk üzvünün çölə gəlməsindən qabaq gördüyü qan nifas deyildir.

M:510. (Qanın nifas sayılmasında) uşağın xilqətinin kamil olması şərt deyil; hətta laxtalanmış qan surətində də bətdən xaric olsa və qadının özü bilsə, yaxud mamalardan dörd nəfəri "əgər bətdə qalsaydı, insan olacaqdı", desə, on gün müddətində gördüyü qan nifas qanıdır.

M:511. Nifas qanı bir anlıqdan artıq gəlməyə bilər. Amma on gündən də artıq ola bilməz.

M:512. Əgər bir şeyin siqt olub-olmamasında şəkk etsə, yaxud siqt olan şeyin qalacağı halda insan olub-olmayacağına şəkk etsə, axtarış aparması lazım deyil; ondan xaric olan qan şə'rən nifas qanı deyil.

M:513. Haizə haram olan işlər, o cümlədən məsciddə dayanmaq, Məscidül-Hərama, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinə getmək, bədənə hər hansı yerini Qur'anın yazısına vurmaq və s. kimi işlər nifaslı qadına da haramdır. Haiz qadına vacib, müstəhəb və məkrüh olan əməllər, eynilə nifaslı qadına da vacib, müstəhəb və məkrühdür.

M:514. Nifas halında olan qadına verilən talaq batil və bu halda yaxınlıq etmək haramdır. Əgər əri onunla (nifas halında) yaxınlıq etsə, ehtiyat-müstəhəbbə görə heyz bəhslərində deyilənlərə uyğun olaraq kəffərə versin.

M:515. Qadın nifas qanından pak olduqda, qusul etməli, öz ibadətlərini yerinə yetirməlidir. Əgər yenidən qan görsə və onun qan görüb pak olduğu günlər üst-üstə on gün, yaxud on gündən az olarsa, o günlərin hamısı nifas sayılır. Əgər pak olduğu günlərdə oruc tutmuş olsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:516. Əgər qadın nifas qanından pak olub bətnində qan qalmasına ehtimal versə, bir miqdar pambığı ovrətinə daxil edib bir az gözləməli, sonra çıxarıb baxmalıdır: əgər pakdırsa, öz ibadətləri üçün qusul etməlidir.

M:517. Əgər qadının nifas qanı on gündən keçsə, bu halda heyzdə adəti varsa, adətlərinin günü qədər nifas, qalanlarını isə istihazə hesab etməlidir. Amma əgər heyzdə adəti yoxdursa, on günə qədər nifas, qalanları isə istihazə sayılır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, adəti olan şəxs adətindən sonrakı gündən, adəti olmayan isə doğuşun onuncu günündən on yeddinci gününə qədər

istihazədə deyilən işləri yerinə yetirsin, nifaslı qadına haram olan işləri işə tərک etsin.

M:518. Heyz adəti on gündən az olan qadın əgər adət günlərindən artıq nifas qanı görsə, adət günləri qədərində nifas hesab etməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, bir, iki və yaxud on günə qədər ibadəti tərک etsin. Əgər on gündən keçsə adət günləri heyz, qalanları isə istihazədir. Əgər ibadətləri tərک etmiş olsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:519. Heyzdə adəti olan qadın əgər doğuşdan sonra bir ay, yaxud ondan da artıq müddətdə ardıcıl olaraq qan görsə, adət günləri qədəri nifasdır. Nifasdan sonra gördüyü qandan on günü adət günlərində də olsa istihazədir. Məsələn, əgər bir qadının heyz adəti hər ayın iyirmisindən iyirmi yeddisinə qədərdirsə, bu halda ayın onunda uşaq doğsa və bir ay, yaxud ondan da artıq ardıcıl olaraq qan görsə, ayın on yeddisinə qədər nifas, on yeddisindən on gün sonraya qədər hətta adət günlərində (iyirmisindən iyirmi yeddisinə qədər) gördüyü qan istihazədir. on gün keçdikdən sonra əgər gördüyü qan adət günlərində olsa heyzdir—istər heyzin əlamətləri olsun, istərsə də olmasın; və əgər adət günlərində olmasa, hətta heyzin əlamətləri onda olsa da, onu istihazə hesab etməlidir.

M:520. Heyzdə adəti olmayan bir qadın əgər doğuşdan sonra bir ay, yaxud daha artıq müddətdə qan görsə, onun əvvəldəki on gününü nifas, ikinci on gününü istihazə və ondan sonra gördüyü qanda heyz əlaməti olsa heyz, əks halda istihazə hesab etməlidir.

MƏSS-MEYYİT QUSLU

M:521. Əgər bir kəs bədəni soyumuş və qusul verilməmiş bir meyyitə məss etsə, yə'ni bədəninin bir hissəsini o meyyitə vursa, məss-meyyit quslu ələməlidir—istər yuxu halında məss etsin, istərsə də ayıq; istər ixtiyari olaraq məss etsin, istərsə də ixtiyarsız. Hətta əgər onun dırnağı meyyitin dırnağına, sumüyü də meyyitin sumüyünə dəysə, qusul etməlidir. Amma ölmüş heyvana məss etsə məss-meyyit quslu vacib deyil.

M:522. Bədəni tamamilə soyumamış ölüyə məss etdikdə—hətta bədəninin soyumuş hissələrinə məss etsə də—qusul vacib deyildir.

M:523. Əgər insan öz tüklərini meyyitin bədəninə vursa, bu halda “meyyitə məss etmişdir”—deyilmərsə, yaxud öz bədənini meyyitin tüklərinə və ya öz tüklərini meyyitin tüklərinə vursa qusul vacib deyil.

M:524. Ölmüş uşağa—hətta dörd ayı tamam olan siqt olunmuş uşağa məss etdikdə məss-meyyit quslu vacibdir. Hətta daha yaxşı olar ki, dörd ayı tamam olmazdan qabaq siqt olunan uşağa məss etdikdə də qusul alınsın. Buna əsasən,

әгәр дörd aylıq uşaq ölü halda dünyaya gəlsə, anası məss-meyyit quslu almalıdır. Hətta әгәр дörd aydan da az olsa, yaxşı olar ki, onun anası qusul etsin.

M:525. Anası öləndən sonra dünyaya gələn uşaq həddi-bülüğa çatdıqdan sonra məss-meyyit quslu almalıdır.

M:526. Әгәр insan üç quslu tamamilə verilmiş bir meyyitə məss etsə, ona məss-meyyit quslu vacib deyil. Amma әгәр üç quslu tamam olmamışdan əvvəl onun bədəninin bir hissəsinə məss etsə—hətta üç qusul həmin hissədə tamam olsa da belə məss-meyyit quslu etməlidir.

M:527. Әгәр dəli, yaxud həddi-bülüğa çatmamış uşaq bir meyyitə məss etsə, dəli ağillanandan, uşaq isə həddi-bülüğa çatandan sonra məss-meyyit quslu almalıdır.

M:528. Әгər diri insanın bədənindən, yaxud quslu verilməmiş ölü insanın bədənindən sümüyü olan bir hissə ayrılса və bu hissəyə qusul verilməzdən qabaq insan ona məss etsə, гәрәк məss-meyyit quslu etsin. Amma әгәр ayrılan hissənin sümüyü olmasа onu məss etdikdə qusul vacib deyil.

M:529. Ölü insandan ayrılan quslu verilməmiş diş və sümüyə məss etdikdə ehtiyat-vacibə əsasən qusul alınmalıdır. Amma diri insandan ayrılan əti olmayan sümük və dişə məss etdikdə, qusul almaq vacib deyil.

M:530. Məss-meyyit quslunu eynilə cənabət quslu kimi almaq lazımdır. Amma məss-meyyit qusulu alan bir kəs namaz qılmaq istəsə, dəstəmaz da almalıdır.

M:531. Әгәр insan bir neçə meyyitə məss etsə, yaxud bir meyyiti bir neçə dəfə məss etsə bir qusul kifayətdir.

M:532. Meyyitə məss etdikdən sonra qusul etməyən bir şəxsin məsciddə dayanması, cima etməsi, vacibi səcdəsi olan Surələr oxumasının eybi yoxdur. Amma namaz və bu kimi işlər üçün qusul və dəstəmaz almalıdır.

MÖHTƏZİRİN HÖKMLƏRİ

M:533. Ehtizar, yə'ni can verən halda olan müsəlmanı—istər kişi olsun, istərsə də qadın, istər böyük olsun istərsə də kiçik—arxası üstə elə yatırılmalıdırlar ki, ayaqlarının altı qiblə tərəfə olsun. Әгər onu tamamilə bu qaydada yatırmaq mümkün olmasа, mümkün olan qədər rəcaən bu göstərişə əməl etməlidirlər. Әгər onu, qeyd olunan kimi ümumiyyətlə yatırmaq mümkün olmazsa, rəca niyyəti ilə üzü qibləyə oturtılmalıdırlar. Bu da mümkün olmasа yenə də rəca niyyəti ilə onu sağ, yaxud sol böyrü üstə üzü qibləyə uzatılmalıdırlar.

M:534. Ehtiyat-vacib budur ki, nə qədər ki, meyyitin quslu tamam olmayıb onu üzü qibləyə yatırırsınlar. Amma quslu tamam oldandan sonra yaxşı olar ki, onu meyyit namazı qılınan vaxtdakı kimi yatırırsınlar.

M:535. Can verən insanı üzü qibləyə döndərmək hər müsəlmana vacibdir və can verənin qəyyumundan icazə almaq lazım deyildir.

M:536. Müstəhəbdir ki, can vermə halında olan hər kəsə şəhadət kəlmələrini, on iki İmam (əleyhis-salam)-ın adını və s. kimi haqq əqidələrini elə təlqin etsinlər ki, başa düşsün. Həmçinin, müstəhəbdir ki, qeyd olunan kəlmələri öldüyü ana qədər təkrar etsinlər.

M:537. Müstəhəbdir ki, aşağıdakı duanı can verən şəxsə elə təlqin etsinlər ki, başa düşsün:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ الْكَثِيْرَ مِنْ مَّعَاصِيْكَ وَاَقْبِلْ مِنِّي الْيَسِيْرَ مِنْ طَاعَتِكَ يَا مَنْ يَقْبَلُ الْيَسِيْرَ وَيَعْفُو عَنِ الْكَثِيْرِ اِقْبِلْ مِنِّي الْيَسِيْرَ وَاَعْفُ عَنِّي الْكَثِيْرَ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَفُوُّ الْغَفُوْرُ اَللّٰهُمَّ اَرْحَمْنِيْ فَاِنَّكَ رَحِيْمٌ

M:538. Müstəhəbdir ki, ağır can verən insanı narahat olmadığı halda namaz qıldığı yerə aparsınlar.

M:539. Müstəhəbdir ki, can verənin rahat olması üçün başının üstündə mübarək “Yasin”, “Saffat”, “Əhzab” Surələrini, “Ayətəl-kürsü”nü, həmçinin “Ə’raf” Surəsinin 54-cü ayəsini və “Bəqərə’ Surəsinin axırıncı üç ayəsini oxusunlar. Ümumiyyətlə, Qur’andan mümkün olan qədər oxusunlar.

M:540. Can verən şəxsi tək qoymaq, onun qarnının üstünə bir şey qoymaq, cənabətli, heyzli şəxslərin onun yanında olması, həmçinin onun yanında çox danışmaq, ağlamaq, qadınları can verənin yanında tək qoymaq məkrühdür.

ÖLÜMDƏN SONRANIN HÖKMLƏRİ

M:541. Ölümdən sonra müstəhəbdir ki, meyyitin ağzını bağlasınlar (ki, açıq qalmasın), gözlərini, çənəsini bağlasınlar, əllərini və ayaqlarını uzatsınlar, onun üstünə parça çəksinlər. Əgər gecə ölübsə, öldüyü yerdə çıraq yandırsınlar və onu dəfn etmək üçün mö’mirlərə xəbər versinlər. Onu dəfn etməkdə tələssinlər. Amma onun ölümünə yəqinlikləri olmasa, gözləməlidirlər ki, dəqiq mə’lum olsun. Əgər meyyit hamilə olsa və qarnındakı uşaq diri olsa, dəfn işini o qədər tə’xirə salmalıdırlar ki, onun sol tərəfdən qarnını yarıb uşağı çölə çıxartsınlar, sonra yarılan yeri tiksinlər.

QUSUL, KƏFƏN, NAMAZ VƏ DƏFNİN HÖKMLƏRİ

M:542. Müsəlman şəxsə, hətta on iki İmama inanan şəxə olmasa belə, qusul verib, kəfənə bükmək, namaz qılıb, dəfn etmək hər bir mükəlləf şəxsə vacibdir.

Әгәр bir neçə nəfər bu işləri yerinə yetirsə, başqalarından götürlər. Amma heç kəs bu işi görməsə, hamı günah etmişdir.

M:543. Әгәр bir kəs meyyitin qusul-kəfən işlərinə məşğul olsa başqalarının bu işə başlaması vacib deyil. Amma biri bu işi başlayıb yarımçıq qoysa, başqaları tamamlamalıdır.

M:544. Әгәр insan başqasının meyyitin kəfən və qusul işlərinə məşğul olmasını yəqin etsə, bu işlərə başlaması vacib deyil. Amma şəkk və ya güman etsə gərək bu işə başlasın.

M:545. Bir kəs meyyitin qusul, kəfən, namaz, dəfnini batil yerinə yetirildiyini bilsə, bu işləri yenidən yerinə yetirməlidir. Amma әгәр batil olmasını güman etsə, yaxud səhih olub-olmamasında şəkk etsə, bu işləri yerinə yetirməsi lazım deyil.

M:546. Meyyitin qusul, kəfən, namaz və dəfni üçün onun qəyyumundan icazə alınmalıdır.

M:547. Qadının qusul, kəfən, namaz və dəfn işlərindəki qəyyumu onun әridir. Ondan (әrindən) sonra meyyitdən irs aparan kişilər irs aparan qadınlardan irəlidir. Hər kəs irs aparmaqda irəlidirsə, bu işlərdə də irəlidir.

M:548. Әгәр bir kəs “mən meyyitin canişini və ya qəyyumuyam” və ya “meyyitin vәlisi mənә icazə vermişdir ki, onun qusul, kəfən və dəfn işlərini yerinə yetirәм” desə, bu halda başqası “mən meyyitin vәlisi və canişiniyәм”, yaxud “meyyitin vәlisi mənә icazə vermişdir”-deməsə, meyyitin bu kimi işlərini yerinə yetirmək hәmin şəxsин öhdәsindədir.

M:549. Әгәр meyyit, әvvәlcәdән özünün qusul, kəfən, dəfn və namazı üçün qəyyumundan başqa bir kәsi tә’yin etsə, ehtiyat-vacib budur ki, bu işdə meyyitin qəyyumu və icazәli olan şəxs–hәр ikisi icazә versin. Vә meyyitin bu işləri yerinə yetirmәsini müәyyән etdiyi şəxsин bu vәsiyyәti qәbul etmәsi lazım deyil. Amma qәbul etsə, gәрәk ona әmәl etsin.

MEYİT QUSLUNUN HÖKMLƏRİ

M:550. Meyyitә üç qusul: 1-sidr qatılmış su ilə; 2-kafur qatılmış su ilə və 3-xalis su ilə qusul vermәk vacibdir.

M:551. Sidr və kafur hәddindән artıq çox olmamalıdır ki, suyu muzafa döndәrsin; habelә, hәddindән artıq az da olmamalıdır ki, ona sidr və kafur qatılmamış kimi nəzәrә çarpsın.

M:552. Әгәр sidr və kafur lazım olan miqdarda tapılmasa ehtiyat-vacibә görә tapılan qәdәri suya töksünlәр. Amma o qәdәр az olmamalıdır ki, ümumiyyәtlә sidr və kafur suyu deyilә bilmәsin.

M:553. Әгәр һәцц үчүн еһрам бағlayan bir кәс Sәfa vә Mәrva arasındakı sә'y әmәlini tamamlamamışdan qabaq ölsә, ona kafur qatılmış su ilə qusul verilmәmәlidir: onun yerinә xalis su ilə qusul verilmәlidir. Hәмçinin әгәр ömrә eһramında, saçları qırxmamışdan qabaq ölsә dә bu qayda ilə.

M:554. Әгәр sidr vә kafur, yaxud ikisindən biri tapılmasa, yaxud istifadәsi caiz olmasa (mәsәlән qәsbi olsa), гәрәк мүmkün olmayan һәр birinin yerinә meyyitә xalis su ilə qusul versinlәр.

M:555. Meyyitә qusul verән şәxs müsәlman, on iki İmam şiaәsi, aqil, һәddi-bülüға çatmış vә qusul mәsәlәlәrini bilән olmalıdır.

M:556. Meyyitә qusul verән şәxs “qürbәtәn-ilәllah” qәsdi, yә'ni Allahın әmrini yerinә yetirmәk niyyәti ilə etmәlidir vә әгәр bu niyyәtlә üçüncü quslun axırına qәdәр qalsa, niyyәtini tәzәlәмәsi lazım deyil.

M:557. Müsәlman uşağına, һәтта zinadan da olsa qusul vermәk vacibdir. Kafir vә onun övladına qusul, kәfәn, dәfn işlәrini etmәk caiz deyildir. Uşaqılıqda dәli olub elә bu halda da һәddi-bülüға çatıb ölән bir kәsin ata-anası, yaxud onlardan biri müsәlman olsa, ona qusul vermәlidir. Әгәр onlardan һеç biri müsәlman olmasa ona qusul vermәk caiz deyildir.

M:558. Siqt olunmuş uşaға, dörd aylıq vә daha artıq olarsa, qusul verilmәlidir. Amma dörd ayı tamam olmasa, bir parçaya бүкüb qusul verilmәdән dәfn olunmalıdır.

M:559. Әгәр kişi qadına vә ya qadın kişiyә qusul versә batildir. Amma arvad öz әrinә, әr dә arvadına qusul verә bilәр. Amma ehtiyat-müstәһәb budur ki, arvad öz әrinә, әr dә öz arvadına qusul vermәsin.

M:560. Kişi yaşı üçdән keçmәmiş ölü qız uşağına, qadın da yaşı üçdән keçmәyән oğlan uşağına qusul verә bilәр.

M:561. Әгәр ölmüş kişiyә qusul vermәk үчүн kişi tapılmazsa, ona qohumluq sәbәbi ilə mәһrәм olan qadınlar (ana, bacı, bibi, xala), yaxud süd vermәklә mәһrәм olan qadınlar meyyitә paltarda qusul vermәlidirlәр. Hәмçinin әгәр ölmüş qadına qusul vermәk үчүн qadın tapılmazsa, onunla qohumluq sәbәbi ilə, yaxud süd vasitәsilә mәһrәм olan kişilәр ona paltarda qusul verә bilәр.

M:562. Әгәр meyyit vә ona qusul verән—һәр ikisi kişi, yaxud һәр ikisi qadın olsa yaxşı olar ki, ovrәtdән başqa meyyitin başqa yerlәri açıq olsun.

M:563. Meyyitin ovrәtinә baxmaq haramdır. Ona qusul verән кәс onun ovrәtinә baxsa, günah etmişdir, amma verdiyi qusul batil olmaz.

M:564. Әгәр meyyitin bәdәninin һәр hansı bir yeri nәcis olsa o yer, qusul verilmәmişдән qabaq suya çәkilmәlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, meyyitin bәdәninin һәр yeri qusla başlamazdan qabaq pak olsun.

M:565. Meyyitə verilən qusul cənabət quslu kimidir. Ehtiyat-vacib budur ki, nə qədər ki, tərtibi qusul mümkündür, irtimasi qusul verməsinlər. Amma tərtibi qusulda bədənə hər üç qismətindən birini kəsir suda suya batırıb qusul vermək caizdir.

M:566. Heyz və ya cənabət halında ölə bir kəsə heyz və cənabət qusulu vermək lazım deyil: meyyit quslu kifayətdir.

M:567. Meyyitə qusul vermək üçün muzd almaq caiz deyil. Amma quslun müqəddiməti işləri üçün muzd almaq haram deyil.

M:568. Əgər su tapılmasa və yaxud suyun istifadə olmasında müəyyən maneələr olsa hər quslun əvəzindən o meyyitə bir təyəmmüm verilməlidir.

M:569. Meyyitə təyəmmüm edən kəs öz əllərini yerə vurub meyyitin üzünə və əllərinin arxasına çəkməlidir. Əgər mümkün olsa, ehtiyat-vacibə görə meyyitin əlləri ilə də ona təyəmmüm versin.

MEYİTİN KƏFƏNİNİN HÖKMLƏRİ

M:570. Müsəlman meyyiti gerek long, köynək və sərtasər adlanan üç parça ilə kəfənə bükülsün.

M:571. Long göbəkdən dizlərə qədər olmalı, o qədər yerin hər tərəfini örtməlidir. Yaxşı olar ki, sinəsindən ayağının üstünə qədər çatsın. Ehtiyat-vacibə görə gerek köynək çiyindən baldırın yarısına (dizlə topuğun arasına) qədər örtün. Daha yaxşı olar ki, ayağın üstünə də çatsın. Sərtasərin uzunluğu o qədər olmalıdır ki, onun iki tərəfdən başını bağlamaq olsun. Eni də o qədər olmalıdır ki, (meyyiti onunla) bükükdə bir tərəfi o biri tərəfin üstünə gəlsin.

M:572. Göbəkdən dizlərə qədər örtən ləngin, həmçinin köynəyin çiyindən baldırın yarısına qədər örtən hissəsi kəfənin vacib hissəsidir. Bu miqdardan artıq kəfənin müstəhəb hissələridir.

M:573. Əgər meyyitin vərəsələri həddi-bülüğa çatmış olsalar və kəfənin (əvvəldəki məsələdə deyilən) vacibi miqdardan artığını onların irs paylarından götürülməsinə icazə versələr, eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, kəfənin vacib miqdarından artıq, həmçinin ehtiyatən lazım olan qədəri baliğ olmamış varisin payından götürməsinlər.

M:574. Əgər bir kəs kəfənin müstəhəb hissəsini, onun malının üçdə birindən götürülməsini, yaxud malının üçdə birinin onun özünə xərclənməsini vəsiyyəət etsə, amma onun məsrəf olunacağı yerləri müəyyən etməsə, yaxud onun fəqət müəyyən hissəsinin məsrəf olunacağı yerləri müəyyən etsə, bu halda kəfənin müstəhəb miqdarını onun malının üçdə birindən götrə bilərlər.

M:575. Qadının kəfəni–həttə özünün malı da olsa, ərinin öhdəsinədir. Həmçinin əgər qadına tələq kitabında deyildiyi kimi, rəc”i tələq versələr və iddəsi tamam olmamışdan qabaq ölsə, onun əri kəfənini verməlidir. Əgər onun əri həddi-bülüğa çatmamış və ya dəli olsa, ərinin qəyyumu (vəlisi) onun malından arvadının kəfənini verməlidir.

M:576. Meyyitin sağlığında həyat xərcləri qohumlarına vacib olsa da, öləndən sonra kəfəni onlara vacib deyil.

M:577. Ehtiyat-vacibə görə kəfənin hər üç parçası o qədər nazik olmamalıdır ki, meyyitin bədənini görünsün.

M:578. Əgər başqa bir şey tapılmasa da, meyyiti qəsbi şeylə kəfənə bükmək caiz deyildir. Əgər meyyitin kəfəni qəsbi olsa və onun sahibi razı olmasa, həttə onu dəfn etmiş olsalar belə, kəfəni onun bədənindən çıxartmaq lazımdır. Amma ehtiyata əsasən, çarəsizlik halında (yə’ni heç nə tapılmadıqda) murdar olmuş heyvanın dərisində kəfənə bükmək olar.

M:579. Meyyiti nəcis şey, xalis ipək, yaxud qızıldan toxunmuş parça ilə kəfənə bükmək caiz deyildir, amma çarəsizlik halında eybi yoxdur.

M:580. Meyyiti əti haram olan heyvanların tükündən, yaxud yunundan toxunmuş parça ilə kəfənə bükmək ixtiyar halında caiz deyildir. Amma əgər əti halal olan heyvanın dərisindən (kəfən üçün) müəyyən qaydada paltar hazırlasalar, yaxud kəfən əti halal olan heyvanın tükündən və yunundan da olsa, eybi yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, bu ikisi ilə də kəfənə bükməsinlər.

M:581. Əgər meyyitin kəfəni onun öz nəcisi, yaxud başqa bir nəcasətlə nəcis olsa, bu halda kəfən zay olmazsa, nəcis yeri yumalı, yaxud kəsməlidirlər. Amma əgər qəbrə qoymuş olsalar, yaxşı olar ki, kəssinlər. Həttə meyyitin qəbirdən çıxarılması ona qarşı hörmətsizlik olarsa, bu halda həmin yeri kəsmək vacibdir. Əgər onu yumaq və ya kəsmək mümkün olmazsa, dəyişdirilməsi mümkün olan halda dəyişdirilməlidir.

M:582. Həcc, yaxud ömrə üçün ehram bağlayan bir kəs ölsə, başqaları kimi kəfənə bükülməlidir; başının və üzünün örtülməsinin eybi yoxdur.

M:583. Müstəhəbdir ki, insan sağlığında kəfən, sidr və kafurunu hazırlasın.

HƏNUTUN HÖKMLƏRİ

M:584. Qusuldan sonra vacibdir ki, meyyitə hənut vursunlar, yə’ni alınına, əllərinin içinə, dizlərinin gözünə, ayaqlarının iki baş barmaqlarının ucuna kafur sürtsünlər. Müstəhəbdir ki, meyyitin burnunun ucuna da kafur sürtsünlər. Kafur təzə və əzilmiş olmalıdır. Əgər köhnəlmək səbəbilə ətri getsə, kifayət deyildir.

M:585. Meyyitə hənut vuranda səcdə üzvləri arasında tərtibə riayət etmək lazım deyildir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əvvəl kafuru meyyitin alnına vursunlar.

M:586. Daha yaxşı olar ki, meyyitə, kəfənə бүkməmişdən əvvəl hənut vursunlar. Amma kəfənə бүkmə əsnasında və ondan sonra da vurmağın maneəsi yoxdur.

M:587. Həcc üçün ehram bağlayan bir kəs, Səfa və Mərvə arasındakı sə'y əməlini yerinə yetirməyi tamamlamazdan əvvəl ölsə, ona hənut vurmaq caiz deyil. Həmçinin əgər ömrə ehramında başının tükünü qısaltmaqdan qabaq ölsə, ona hənut vurmaq olmaz.

M:588. Əri ölən və iddəsi tamam olmayan qadın özünü ətirləməsinin haram olmasına baxmayaraq, ölərsə, ona hənut vurmaq vacibdir.

M:589. Ehtiyat-vacib budur ki, meyyitə müşk, ənbər, ovd və s. ətirlər vurmasınlar, yaxud hənut edəndə onları kafura qarışdırməsınlar.

M:590. Müstəhəbdir ki, Həzrət Seyyidüş-şühəda (əleyhissalam)-ın türbətindən bir qədər kafura qarışdırsınlar. Amma gərək ondan ehtiramsızlıq olan bədən üzvlərinə vurmasınlar. Həmçinin, türbət o qədər çox olmamalıdır ki, kafurla qarışanda daha ona kafur deyilməsin.

M:591. Əgər kafur qusul və hənuta kifayət etməsə, bu halda qusul suyuna qarışdırmağı qabağa salmaq lazımdır; və əgər yeddi üzvün hənutuna çatmasa, alnına vurmağı qabağa salmaq lazımdır.

M:592. Müstəhəbdir ki, iki yaş, tər-təzə çubuğu meyyitlə yanaşı qəbrə qoysunlar.

MEYYİT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

M:593. Müsəlman meyyitə–hətta uşaq da olsa belə–namaz qılmaq vacibdir, amma gərək uşağın ata-anası, yaxud onlardan biri müsəlman olsun, altı yaşı da tamam olmuş olsun.

M:594. Meyyit namazı qusl, kəfən və hənut işlərindən sonra qılınmalıdır. Əgər bu işlərdən qabaq və ya bu işlər əsnasında hətta unutqanlıq, yaxud məsələni bilməməzlik üzündən qılınmış olsa, kifayət deyildir.

M:595. Meyyit namazı qılmaq istəyən şəxsin dəstəmaz, qusl, yaxud təyəmmüm alması, bədəninin, yaxud paltarının pak olması lazım deyil. Hətta onun paltarı qəsbi də olsa, eybi yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəbbə görə sair namazlarda riayət olunmalı məsələlər bunda da riayət olunsun.

M:596. Meyyitə namaz qılan şəxs üzü qibləyə dayanmalıdır. Həmçinin vacibdir ki, meyyiti onun qarşısında arxası üstə elə yatırınsınlar ki, başı namaz qılanın sağ tərəfində, ayağı isə sol tərəfində olsun.

M:597. Namaz qılanın məkanı meyyitin qoyulduğu yerdən alçaq və ya uca olmamalıdır. Amma azacıq alçaq və ya uca olsa, eybi yoxdur.

M:598. Namaz qılan şəxs meyyitdən uzaq olmamalıdır. Amma əgər meyyit namazını camaatla qılan şəxs meyyitdən uzaq olsa və camaat namazının cərgələri bir-birinə müttəsil olsa, eybi yoxdur.

M:599. Meyyit namazı qılan şəxs meyyitlə üzbəüz durmalıdır. Amma əgər namaz camaatla qılınsa və camaat namazının cərgələri iki tərəfdən meyyiti ötüb keçsə, meyyitin müqabilində durmayan şəxslərin namazının eybi yoxdur.

M:600. Meyyitlə namaz qılan şəxsin arasında pərdə, divar və s. kimi şeylər olmamalıdır. Amma əgər meyyit tabut və bu kimi şeylərin içində olsa, eybi yoxdur.

M:601. Meyyit namazı qılınan vaxt meyyitin ovrəti örtülməlidir. Əgər onu kəfənə bükmək mümkün olmazsa, (namaz vaxtı) ovrətini həтта taxta, kərpic və s. kimi şeylərlə örtmək lazımdır.

M:602. Meyyit namazı ayaq üstə, qürbətən iləllah niyyəti ilə qılınmalı və niyyətdə meyyit müəyyənləşdirilməlidir. Məsələn, “bu meyyitə namaz qılıram, qürbətən iləllah”-deyə niyyət etməlidir.

M:603. Əgər meyyitə ayaq üstə namaz qıla bilən bir kəs tapılmazsa, oturan halda namaz qılan şəxs ona namaz qıla bilər.

M:604. Əgər meyyit əvvəldə müəyyən bir şəxsin ona namaz qılmasını vəsiyyət etmiş olsa, ehtiyat-vacib budur ki, o şəxs meyyitin qəyyumundan icazə alsın. Qəyyumun da ehtiyat-vacibə əsasən icazə verməsi vacibdir.

M:605. Bir meyyitə bir neçə dəfə namaz qılmaq məkruhdur. Amma əgər meyyit elm, təqva əhli olarsa, məkruh deyil.

M:606. Əgər meyyiti qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən, və ya müəyyən bir üzr səbəbi ilə namazsız dəfn etmiş olsalar, yaxud dəfn etdikdən sonra qılınan namazın batil olması mə'lum olarsa, nə qədər ki, onun cəsədi çürüməyib, vacibdir ki, meyyit namazında deyilən şərtlər daxilində onun qəbrinə namaz qılsınlar.

MEYYİT NAMAZININ QAYDALARI

M:607. Meyyit namazının beş təkbiri vardır və əgər onlar aşağıdakı tərtiblə deyilsə, kifayətdir: Niyyətdən və birinci təkbirdən sonra desin:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

“Əşhədu ənla ilahə illəllah və ənnə Muhəmmədən Rəsulullah.” İkinci təkbirdən sonra desin:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Allahummə səlli əla Muhəmmədin və ali-Muhəmməd.” Üçüncü təkbirdən sonra desin:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

“Allahumməğfir lil-mu'mininə vəl-mu'minat.” Dördüncü təkbirdən sonra əgər meyyit kişidirsə, desin:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِهٰذَا الْمَيِّتِ

“Allahumməğfir li hazəl-məyyit”; əgər qadın olarsa, desin:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِهٰذِهِ الْمَيِّتِ

“Allahumməğfir li hazihil-məyyit” və sonra 5-ci təkbiri desin.

Daha yaxşı olar ki, birinci təkbirdən sonra bu duanı oxusun:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ إِلَهًا وَاحِدًا صَمَدًا فَرْدًا قَيُّوْمًا دَائِمًا أَبَدًا لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَنَذِيرًا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ

İkinci təkbirdən sonra bu duanı oxusun:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَبَارِكْ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَارْحَمْ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدًا
كَأَفْضَلِ مَا صَلَّيْتَ وَبَارَكْتَ وَتَرَحَّمْتَ عَلٰى اِبْرَاهِيْمَ وَآلِ اِبْرَاهِيْمَ اِنَّكَ
حَمِيْدٌ مَّجِيْدٌ وَصَلِّ عَلٰى جَمِيْعِ الْاَنْبِيَاءِ وَرُسُلَيْنِ

Üçüncü təkbirdən sonra bu duanı oxusun:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ تَابِعْ بَيْنَنَا
وَبَيْنَهُمْ بِالْخَيْرَاتِ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

Dördüncü təkbirdən sonra meyyit kişidirsə, bu duanı oxusun:

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هٰذَا الْمُسَجَّى قُدَّامَنَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ اَمَتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَاَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ
اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ قَبَضْتَ رُوْحَهُ اِلَيْكَ وَقَدْ اِحْتَاجَ اِلَى رَحْمَتِكَ وَاَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِهِ اَللّٰهُمَّ اِنَّا لَا نَعْلَمُ
مِنْهُ اِلَّا خَيْرًا وَاَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنَّا اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِيْ اِحْسَانِهِ وَ اِنْ كَانَ مُسِيْنًا
فَتَجَاوَزْ عَنْهُ وَاغْفِرْ لَنَا وَلَهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِيْ اَعْلَى الْعِلِّيْنِ وَخَلْفَ اَهْلِهِ فِي
الْغَابِرِيْنَ وَارْحَمْهُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

Dördüncü təkbirdən sonra meyyit qadıncırsa, bu duanı oxusun:

اَللّٰهُمَّ اِنَّ هٰذِهِ الْمُسَجَّاتَ قُدَّامَنَا اَمَتُكَ وَابْنَتُ عَبْدِكَ وَابْنَتُ اَمَتِكَ نَزَلَتْ بِكَ وَاَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ
بِهِ اَللّٰهُمَّ اِنَّا لَا نَعْلَمُ مِنْهَا اِلَّا خَيْرًا وَاَنْتَ اَعْلَمُ بِهَا مِنَّا اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَتْ مُحْسِنَةً فَزِدْ فِيْ اِحْسَانِهَا

وَإِنْ كَانَتْ مُسِيئَةً فَتَجَاوَزْ عَنْهَا وَاعْفُ رَحْمَةً لِّكَ فِي أَعْلَى عِلِّيِّينَ وَاخْلُفْ عَلَى أَهْلِهَا فِي الْغَابِرِينَ وَارْحَمْهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ

Sonra beşinci təkbiri desin.

M:608. Meyyit namazının təkbirləri və duaları elə ardıcıl oxunmalıdır ki, namaz surətindən çıxmasın.

M:609. Meyyit namazını camaatla birlikdə qılan kəs gerek təkbirləri və duaları oxusun.

MEYYİT NAMAZININ MÜSTƏHƏBBATI

M:610. Bir neçə şey meyyit namazında müstəhəbdir:

1-Meyyit namazını qılan şəxs dəstəmaz, yaxud qusl, yaxud da təyəmmüm almış olsun; Ehtiyat-müstəhəbbə görə o vaxt təyəmmüm almalıdır ki, dəstəmaz və qusul almaq mümkün olmasın, yaxud dəstəmaz və ya qusul alacağı təqdirdə meyyit namazına çata bilməyəcəyi gözlənilsin.

2-Əgər meyyit kişidirsə, camaata imamlıq edən, yaxud namazı təklikdə qılan şəxs, cənazənin orta hissəsinin; və əgər meyyit qadındırsa, sinəsinin müqabilində dursun;

3-Ayaqyalın namaz qılsın;

4-Hər təkbiri deyəndə iki əlini qaldırsın;

5-Onunla meyyitin arasındakı fasilə çox az olsun, belə ki, əgər külək onun paltarını hərəkət etdirsə, cənazəyə toxunsun;

6-Meyyit namazı camaatla qılsın;

7-Meyyit namazına imamət edən şəxs, təkbiri və duaları ucadan, onunla birlikdə namaz qılanlar isə astadan desinlər;

8-Meyyit namazı camaatla qılınanda, hətta iqtida edən (mə'mum) bir nəfər olsa da, imamın arxasında dayansın;

9-Namaz qılan şəxs meyyitə və mö'minlərə çoxlu dua etsin;

10-Namazdan qabaq üç dəfə "əssəlat" desin;

11-Namazı elə yerdə qılsın ki, camaat meyyit namazı qılmaq üçün əksərən oraya gedirlər;

12-Haiz qadın camaat namazına dayansa, bir cərgədə tək dayansın.

M:611. Meyyit namazını məscidlərdə qılmaq məkruhdur, amma Məscidül-Həramda məkruh deyildir.

DƏFNİN HÖKMLƏRİ

M:612. Vacibdir ki, meyyit elə dəfn edilsin ki, onun iyi çölə gəlməsin, vəhşi heyvanlar da bədənini çölə çıxarda bilməsin. Vəhşi heyvanlardan, həmçinin

meyyitin iyindən əziyyət çəkən şəxslərin oraya yaxınlaşması ehtimalı olmazsa, ehtiyat-vacibə görə qəbrin dərinliyi yuxarıda qeyd olunan qədər olmalıdır. Amma əgər yırtıcı heyvanların onun bədənini çıxarmasından qorxu törənsə, qəbri kərpic və s. kimi şeylərlə möhkəmlətməlidirlər.

M:612. Əgər meyyiti torpaqda dəfn etmək mümkün olmazsa, dəfn etmək yerinə, onu binada və ya tabutda qoymaq olar.

M:614. Meyyiti qəbirdə sağ çiyini üstə elə uzatmalıdırlar ki, bədəninin qabağı üzü qibləyə olsun.

M:615. Əgər bir kəs gəmidə ölsə, bu halda cəsədi çürüməzsə və gəmidə qalmasının maneəsi olmazsa, gözləməlidirlər ki, gəmi qraqlığa çatsın və onu torpaqda dəfn etsinlər. Əks halda, gəmidə qusul verib, hənüt-kəfən etməli, namaz qıldıqdan sonra ağır bir şeyi ayağına bağlayıb deryaya buraxmalı, yaxud onu böyük bir xuma qoyub ağzını bağlamalı, sonra deryaya atmalıdırlar. Mümkün olsa, elə yerdə atsinlər ki, dərhal heyvanlara yem olmasın.

M:616. Əgər düşmənin qəbri açıb meyyiti çıxaracağından və sonra qulağını, burnunu və ya başqa üzvlərini kəsəcəyindən qorxsalar, onda mümkün olan surətdə, əvvəlki məsələdə deyildiyi qaydada, onu deryaya atsinlər.

M:617. Meyyitin deryaya atılmasının və ya qəbrinin möhkəmləndirilməsinin xərcləri (lazım olan surətdə) meyyitin malının əslindən götürülməlidir.

M:618. Əgər kafir bir qadın ölsə və onun bətnindəki uşaq da ölmüş olsa, uşağın atası müsəlman olarsa, qadını qəbirdə sol böyrü üstə arxası qibləyə tərəf elə uzatmalıdırlar ki, uşağın üzü qibləyə olsun. Hətta əgər ruh uşağın bədənində daxil olmamışsa da, ehtiyat-vacibə görə həmin göstərişə əməl olunmalıdır.

M:619. Müsəlmanın kafir, kafirin də müsəlman qəbiristanlığında dəfn edilməsi caiz deyildir.

M:620. Müsəlmanı, ehtiramsızlıq olacağı yerlərdə (məsələn, toz-torpaq və zibil tökülən yerlərdə) dəfn etmək caiz deyildir.

M:621. Meyyit qəbri yerdə dəfn olunmamalıdır. Meyyitin dəfn olunmasından başqa işlər üçün vəqf olunan məscid kimi yerlərdə və məscid kimi dəfndən başqa işlər üçün vəqf olunan yerlərdə dəfn etmək caiz deyildir.

M:622. Bir meyyiti başqa bir meyyitin qəbrində dəfn etmək caiz deyildir, amma əgər qəbir çox köhnəlsə və əvvəlki meyyit çürüyüb aradan getmiş olarsa, eybi yoxdur.

M:623. Meyyitdən ayrılan şeylər, hətta tük, dırnaq, diş kimi olsa da belə, onunla dəfn olunmalıdır. İnsanın sağlığında ondan ayrılan dırnağı və dişi yerə basdırmaq müstəhəbdir.

M:624. Әгәр bir кәс quyuya düşüb ölsә və onu çıxarmaq mümkün olmasa, quyunun ağzını bağlayıb onun üçün qәbir etmәk lazımdır.

M:625. Әгәр uşaq ana bәtnində ölsә və onun bәtnində qalması ana üçün təhlükә doğursa, әn asan yolla onu çıxarmalıdırlar. Әгәр onu doğrayıb çıxarmağa naçar olsalar, eybi yoxdur. Amma әrinin vasitәsi ilә (әгәр әri bu sahədə mütәxәssisdirsә), yaxud mütәxәssis qadının vasitәsi ilә çölә çıxarılmalıdır. Әгәр bu da mümkün olmasa, mütәxәssis olan mәhrәм kişilər, bu da mümkün olmasa, mütәxәssis olan namәhrәм kişi onu çölә çıxarmalıdır. Bu da mümkün olmasa və mütәxәssis tapılmazsa, mütәxәssis olmayan bir şəxs də uşağı çölә çıxara bilər.

M:626. Әгәр ana ölsә və uşaq onun bәtnində diri olsa, hәтта onun (çıxarılmasından sonra) sağ qalmasına ümid olmasa da, әvvәlki mәsələdə deyilән qaydada, onun sol böyrü yarılıb uşağı çıxarmalı, sonra isә yarılan yer tikməlidirlәр.

DӘFNİN MÜSTӘHӘBBATI

M:627. Müstәhәbdir ki, qәbri normal insan boyunda qazsınlar və meyyiti әn yaxın qәbiristanlıqda dәfn etsinlər. Amma әгәр uzaqda olan qәbiristan müәyyән cәhәtlәrә görә yaxşı olsa (mәsәlән, yaxşı insanlar o qәbiristanlıqda dәfn edilirlәrsә, yaxud camaat qәbiristan әhlinә Fatihә oxumaq üçün oraya daha çox gәlirlәrsә) onda oraya aparsınlar.

Hәмçinin, meyyiti qәbiristanın bir neçә metrliyində yerә qoyub üç dәfәyә, yavaş-yavaş qәbiristanlığa yaxınlaşdırsınlar və hər dәfә də yerә qoyub götürsünlər. Dördüncü dәfә isә qәbrә daxil etsinlər. Әгәр meyyit kişidirsә, üçüncü dәfә elә yerә qoysunlar ki, onun başı qәbrin axır tәrәfinә düşsün və dördüncü dәfәdə başı tәrәfindән qәbrә daxil etsinlər; və әгәр qadındırsa, üçüncü dәfә qәbrin qiblә tәrәfinә qoyub, eninә qәbrә daxil etsinlər. Qәbrә daxil edәndә, qәbrin üstünә bir parça tutsunlar.

Hәмçinin cәnazәni aramlıqla tabutdan götürüb, qәbrә qoysunlar. Dәfndән qabaq və dәfn zamanı lazım olan duaları oxusunlar. Meyyiti lәhәdә qoyandan sonra kәfәnin düyünlәrini açıb üzünü torpağa qoysunlar, başının altında torpaqdan balış kimi düzәltsinlər, arxasına xam kәrpic, yaxud kәsәk qoysunlar ki, arxaya aşmasın. Lәhәdi örtmәздән әvvәl sağ әli meyyitin sağ çiyinә vurub sol әli qüvvәtlә meyyitin sol çiyinә qoysunlar, ağzı onun qulağına yapışdırıb möhkәм silkәlәsinlər və üç dәfә desinlər:

إِسْمَعِ اِفْهَمْ يَافُلَانَّ ابْنَ فُلَان

“İsmə’, ifhəm ya Fulanəbnə Fulan” Fulan kəlməsinin yerinə meyyitin adını və atasının adını desinlər. Məsələn, əgər meyyitin adı Məhəmməd, atasının adı Əli olarsa, üç dəfə deyilməlidir ki, “ismə’, ifhəm, ya Məhəmmədəbnə Əli”,

اسْمَعِ اِفْهَمْ يَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ

Deyib sonra isə bu sözləri desinlər:

هَلْ أَنْتَ عَلَى الْعَهْدِ الَّذِي فَارَقْتَنَا عَلَيْهِ مِنْ شَهَادَتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَسَيِّدُ النَّبِيِّينَ وَخَاتَمُ الْمُرْسَلِينَ وَأَنَّ عَلِيًّا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَيِّدُ الْوَصِيِّينَ وَإِمَامُ الْفَرَضِ اللَّهُ طَاعَتَهُ عَلَى الْعَالَمِينَ وَأَنَّ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَعَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَجَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ وَعَلِيَّ بْنَ مُوسَى وَمُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَحُجَّجُ اللَّهِ عَلَى الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ وَأَيُّمَّتْكَ أَيُّمَّتُهُ هُدًى بِهِمْ أَبْرَارُ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

“Fulan ibni fulan” kəlməsinin yerinə meyyitin adını və atasının adını deyib sonra desinlər:

إِذَا أَتَاكَ الْمَلَكَانِ الْمُقَرَّبَانِ رَسُولَيْنِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَسَأَلَاكَ عَنْ رَبِّكَ وَعَنْ نَبِيِّكَ وَعَنْ دِينِكَ وَعَنْ كِتَابِكَ وَعَنْ قِبْلَتِكَ وَعَنْ أُنْمَتِكَ فَلَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ وَقُلْ فِي جَوَابِهِمَا اللَّهُ رَبِّي وَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نَبِيِّي وَالْإِسْلَامُ دِينِي وَالْقُرْآنُ كِتَابِي وَالْكَعْبَةُ قِبْلَتِي وَأَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ إِمَامِي وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْمُجْتَبَى إِمَامِي وَالْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الشَّهِيدُ بَكْرَبَلَا إِمَامِي وَعَلِيُّ بْنُ زَيْنِ الْعَابِدِينَ إِمَامِي وَمُحَمَّدُ بْنُ الْبَاقِرِ إِمَامِي وَجَعْفَرُ الصَّادِقُ إِمَامِي وَمُوسَى الْكَاطِمُ إِمَامِي وَعَلِيُّ بْنُ الرِّضَا إِمَامِي وَمُحَمَّدُ بْنُ جَوَادٍ إِمَامِي وَعَلِيُّ بْنُ هَادِيٍّ إِمَامِي وَالْحَسَنُ الْعَسْكَرِيُّ إِمَامِي وَالْحُجَّةُ الْمُنتَظَرُ إِمَامِي هُوَ لَاءُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ أَيْمَتِي وَسَادَتِي وَقَادَتِي وَشُفَعَائِي بِهِمْ أَتَوَلَّى وَمِنْ أَعْدَائِهِمْ أَتَبَرَّءُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ثُمَّ أَعْلَمُ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ

“Fulanəbnə fulan” kəlmələrinin yerinə meyyitin adı, atasının adını deyib sonra desinlər:

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نِعَمَ الرَّبِّ وَأَنَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ نِعَمَ الرَّسُولِ وَأَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَوْلَادَهُ الْمَعْصُومِينَ الْأَنْمَةَ الْإِثْنَى عَشَرَ نِعَمَ الْأَيْمَةِ وَأَنَّ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَقٌّ وَأَنَّ الْمَوْتَ حَقٌّ وَسُؤَالَ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ وَالْبَعْثَ حَقٌّ وَالنُّشُورَ حَقٌّ وَالصِّرَاطَ حَقٌّ وَالْمِيزَانَ حَقٌّ وَتَطَايُرَ الْكُتُبِ حَقٌّ وَأَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ

Sonra desin:

أَفْهَمْتَ يَا فُلَانُ

“Fulan” kəlməsinin yerinə meyyitin adını desin, sonra isə bunları desin:

ثَبَّتَكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ وَهَدَاكَ اللَّهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ عَرَفَ اللَّهُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ أَوْلِيَائِكَ فِي مُسْتَقَرٍّ مِنْ رَحْمَتِهِ

Sonra bunu desin:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنْ جَنَبَيْهِ وَاصْعِدْ بِرُوحِهِ إِلَيْكَ وَلَقِّنْهُ مِنْكَ بُرْهَانًا اللَّهُمَّ عَفْوِكَ عَفْوِكَ

M:628. Müstəhəbdir ki, meyyiti qəbrə qoyan şəxs təharətli, başı açıq, ayaqyalın olsun və meyyitin ayaq tərəfindən qəbirdən çıxsın. Meyyitin qohumlarından başqa orada olan şəxslər əllərinin arxası ilə torpağı qəbrə töküb “inna lillahi və inna iləyhi raciun” desinlər. Əgər meyyit qadın olsa, onu, məhrəm olanlardan biri qəbrə qoysun. Əgər məhrəmi olmazsa, sair qohumları onu qəbrə qoysun.

M:629. Müstəhəbdir ki, qəbri dördbucaq şəklində düzəlsinlər, dörd barmaq qədərində yerdən ucaldıb üstünə müəyyən əlamət qoysunlar ki, səhv olunmasın. Sonra qəbrin üstünə su səpsinlər. Daha sonra orada olanlar əllərini qəbrin üstünə qoyub barmaqları açıq halda torpağa batırınsınlar və mübarəkə “İnna ənəzalna” Surəsini yeddi dəfə oxuyub sonra meyyit üçün Allahdan bağışlanmaq diləyib bu duanı oxusunlar:

اللَّهُمَّ جَافِ الْأَرْضَ عَنْ جَنَبَيْهِ وَاصْعِدْ إِلَيْكَ رُوحَهُ وَلَقِّنْهُ مِنْكَ رِضْوَانًا وَأَسْكِنْ قَبْرَهُ مِنْ رَحْمَتِكَ مَا تُغْنِيهِ بِهِ عَنْ رَحْمَةٍ مَنْ سِوَاكَ

M:630. Cənazənin dəfn mərasimində iştirak edənlər gedəndən sonra müstəhəbdir ki, meyyitin vəlisi, yaxud vəlisinin tərəfindən icazəsi olan bir kəs göstərişi verilən duaları meyyitə təlqin etsin.

M:631. Dəfndən sonra müstəhəbdir ki, matəm sahiblərinə başsağlığı verilsin. Amma əgər müəyyən müddət keçsə və başsağlığı verilməsi səbəbi ilə baş verən müsibət yadlarına düşərsə, onu etməmək daha yaxşıdır. Həmçinin müstəhəbdir ki, meyyitin ev əhlinə yemək göndərsin. Onların yanında və mənzillərində yemək yemək məkrühdür.

M:632. Müstəhəbdir ki, insan qohumlarının, xüsusilə də övladının ölümündə səbirli olsun, hər vaxt meyyiti yad edəndə, “İnna lillahi və inna iləyhi raciun” desin. Meyyit üçün Qur’an oxusun, ata-ananın qəbrinin yanında Allahdan hacətlərini istəsin. Qəbri möhkəm düzəlsinlər, tez xarab olmasın.

M:633. İnsanın bir kəsin ölümündə üzünü, yaxud bədənini cırmaqlaması, özünə xəsarət vurması caiz deyildir.

M:634. Ata və qardaş ölümü istisna olmaqla, sair şəxslərin ölümündə paltarın yaxasını cırmaq caiz deyildir.

M:635. Əgər kişi arvadının, yaxud övladının ölümündə paltarının yaxasını cırsa, yaxud qadın meyyitin matəmində üzünü cırsa və qan gəlsə, yaxud öz saçlarını yolsa, gərək bir qul azad etsin, yaxud on fəqirə təam versin, yaxud da onları geyimlə tə'min etsin. Bu işləri edə bilməsə, üç gün oruc tutmalıdır. Hətta əgər cırdığı yerlərdən qan gəlməsə də, ehtiyat-vacibə görə bu əmələ (kəffarə hökmünə) əməl etsin.

M:636. Ehtiyat-vacib budur ki, meyyitə ağlamaqda səsi çox ucaltmasınlar.

VƏHŞƏT NAMAZI

M:637. Müstəhəbdir ki, meyyitin dəfn olunduğu ilk gecə onun üçün iki rəkət vəhşət namazı qılsınlar. Onun qılınması qaydası belədir: birinci rəkətdə Həmddən sonra bir dəfə “Ayətəl-kürsü”, ikinci rəkətdə isə Həmddən sonra on dəfə “İnna ənzəlnə” Surəsi oxunsun, namazın salamından sonra deyilsin:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَابْعَثْ ثَوَابَهَا اِلٰى قَبْرِ فُلَانٍ

“Allahummə səlli əla Mühəmmədin və ali Mühəmməd vəb’əs səvabəha ilə qəbri fülən.” “Fulan” kəlməsinin yerinə mərhumun adını desin.

M:638. Vəhşət namazını, mərhumun dəfn olunduğu ilk gecənin hər saatında olsa, qılmaq olar. Amma daha yaxşı olar ki, işə namazından sonra gecənin əvvəlində qılınsın.

M:639. Əgər meyyiti uzaq bir şəhərə aparmaq istəsələr, yaxud başqa səbəblərə görə onun dəfni tə'xirə düşsə, bu halda vəhşət namazı onun qəbrə qoyulduğu ilk gecəyə qədər tə'xirə salınmalıdır.

QƏBRİN AÇILMASI

M:640. Məsəlmanın qəbrini açmaq–hətta uşaq və ya dəli olsa belə–haramdır. Amma əgər, bədəni çürüyüb aradan getsə və torpağa çevrilsə eybi yoxdur.

M:641. İmamzadələrin (yə'ni İmam övladlarının), şəhidlərin, alimlərin, saleh bəndələrin qəbrini açmaq–hətta illər ötüb keçsə də belə haramdır.

M:642. Bir neçə halda qəbri açmaq haram deyildir:

1-Meyyit qəsbi torpaqda dəfn olunsə və yerin sahibi də onun orada qalmasına razı olmasa;

2-Meyyitin dəfn olunduğu kəfən, yaxud onunla birlikdə dəfn olunan başqa şeylər qəsbi olsa, sahibi də qəbirdə qalmasına razı olmasa, həmçinin əgər meyyitin vərəsələrinə çatacaq bir şey onunla birlikdə dəfn olunsə, vərəsələr də o şeyin qəbirdə qalmasına razı olmasalar; Amma əgər meyyit dua kitabı və

Qur'an, yaxud üzüyünü onunla birlikdə dəfn olunmasını vəsiyyəət etsə və vəsiyyəti malının üçdə birindən artıq olmasa, onları çıxartmaq üçün qəbri açmaq olmaz.

3-Meyyit qusulsuz və ya kəfənsiz dəfn olunsa, yaxud quslunun batil olmasını bilsələr və ya Şəriət qanunlarına uyğun olmayaraq kəfənə bükmüş olsalar, yaxud da qəbirdə onu üzü qibləyə qoymamış olsalar;

4-Müəyyən bir haqqı subut etmək üçün meyyitin bədənini görmək istəsələr;

5-Meyyiti, ehtiramsızlıq olan bir yerdə (məsələn, kafirlərin qəbristanlığında, yaxud toz-torpaq, zibil tökülən yerlərdə) dəfn etmiş olsalar;

6-Əhəmiyyəti qəbrin açılmasından daha çox olan şəxsi bir mətləb üçün qəbri açsalar (məsələn, diri uşağı ölmüş anasının bətnindən çıxartmaq istəsələr);

7-Vəhşi heyvanların meyyitin bədənini parçalamasından, sel aparmasından, düşmənlərin çıxartmasından qorxsalar;

8-Meyyitin, onunla birlikdə dəfn olunmayan ə'zasını dəfn etmək istəsələr. Amma ehtiyat-vacib budur ki, bədənə o ə'zasını qəbrə elə qoysunlar ki, meyyitin bədənə görünməsin.

MÜSTƏHƏBB QUSULLAR

M:643. Müqəddəs İslam Şəriətində müstəhəb qusullar çoxdur, o cümlədən:

1-Cümə quslu. Onun vaxtı (cümə günü) səhər azanından zöhr azanına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, zöhrə yaxın vaxtlarda etsinlər. Əgər bir kəs zöhrə qədər də yerinə yetirə bilməsə, yaxşı olar ki, ədə və qəza niyyəti etmədən cümənin əsr vaxtına qədər yerinə yetirsin. Əgər cümə günü də qusul etməsə, ehtiyat budur ki, şənbə günü səhərdən qüruba qədər onun qəzasını yerinə yetirsin. Əgər bir kəs cümə günündə su tapmayacağından qorxsas, cümə axşamı günü qusul edə bilər. Hətta əgər cümə axşamı gecəsində "Allah Talanın istədiyidir" ümidi ilə etsə səhəhdür. Cümə quslu alan vaxt müstəhəbbdir ki, bu duanı oxusun:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُنْتَظَرِينَ

2-Mübarək Ramazan ayının birinci gecəsinin, həmçinin bu mübarək ayın tək günlərinin gecəsinin quslu; (məsələn 3, 5, 7-ci və s.) Amma 21-ci gecədən e'tibarən müstəhəbbdir ki, bütün gecələrdə qusul etsin. Həmçinin 1, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29-cu gecələrdə qusul etməyə daha artıq sifariş olunmuşdur. Mübarək Ramazan ayının gecələrinin quslunun vaxtı bütün gecədir və daha yaxşı olar ki, günəşin qürubuna yaxın olan vaxtlarda yerinə yetirilsin. Amma 21-ci gecədən ayın axırına qədərki qusullar yaxşı olar ki, məğrib və işə

namazları arasında yerinə yetirilsin. Həmçinin müstəhəbdir ki, 23-cü gecədə birinci qusuldan əlavə, gecənin axırında da bir qusul etsin.

3-Fitir və Qurban bayramı gününün quslu; Bunun da vaxtı sübh azanından günəş batana qədərdir. Daha yaxşı olar ki, onu bayram namazından qabaq etsinlər. Əgər zöhrdən qüruba qədərki vaxtda etsələr, ehtiyat budur ki, rəca niyyəti ilə yerinə yetirsinlər.

4-Fitr bayramının gecəsinin quslu; Onun da vaxtı məğribin əvvəlindən sübh namazına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, gecənin əvvəlində yerinə yetirilsin.

5-Zil-həccənin 8-ci və 9-cu günlərinin quslu; Və 9-cu günündə daha yaxşı olar ki, onu zöhrə yaxın vaxtlarda yerinə yetirsinlər.

6-Rəcəb ayının 1, 15, 27 və axıncı günlərinin quslu;

7-Qədir-Xum bayramının quslu; Bu da yaxşı olar ki, zöhrdən qabaq yerinə yetirilsin.

8-Zil-həccənin 24-ci gününün quslu.

9-Novruz bayramında, Şə'banın 15, Rəbiül-əvvəlin 9 və 17, Zilqə'dənin 25-ci günlərində rəca qəsdı ilə qusul etsin.

10-Təzə dünyaya gələn uşağa verilən qusul;

11-Ərindən başqası üçün ətir vuran qadının quslu;

12-Məstlik halında yatan insanın quslu;

13-Bədənin hər hansı bir yerini qusul verilmiş meyyitə vuran kəsin quslu;

14-Günəş, yaxud ay tutulan vaxtda qəsdən ayət namazını qılmayan bir kəsin quslu (və bu da günəş və yaxud ay tamamilə tutulandadır);

15-Dara asılan kəsə tamaşa etmək üçün gedən və onu görən şəxsin quslu. Amma əgər, təsadüfən, yaxud naçarlıq üzündən gözü ona düşsə və ya misal üçün, şəhadət vermək üçün getsə qusul alması müstəhəb deyil.

M:644. Məkkənin hərəminə, Məkkə şəhərinə, Məscidül-Hərama, Kə'bə Evinə, Mədinənin hərəminə, Mədinə şəhərinə, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinə, İmamların (əleyhimüs-salam) hərəminə daxil olmamışdan qabaq müstəhəbdir ki, insan qusul etsin. Əgər bir gündə bir neçə dəfə o yerlərə müşərrəf olsa, bir qusul kifayətdir. Bir kəs bir gündə Məkkəyə, Məscidül-Hərama və Kə'bə Evinə daxil olmaq istəsə, bunların hamısı üçün bir qusul etsə, kifayətdir; habelə, əgər bir gündə Mədinə hərəminə, Mədinə şəhərinə, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidinə daxil olmaq istəsə, onların hamısı üçün bir qusul kifayətdir. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)i və İmamları uzaqdan və yaxud yaxından ziyarət etmək, Allahdan hacət istəmək üçün, habelə tövbə etmək, ibadət səbəbilə şadlıq, səfərə, xüsusilə Həzrət Seyyidüş-Şühəda (əleyhis-salam)-ın ziyarətinə səfər

etmək üçün qusul etmək müstəhəbdir. Bu məsələdə deyilən qusullardan birini edib sonradan dəstəmazı batıl edən bir iş görsə (məsələn, yatsa) onun quslu batıl olur. Müstəhəbdir ki, yenidən qusul alsın.

M:645. İnsan müstəhəb qusul ilə, dəstəmazla şərtlənən əməli (namaz kimi) yerinə yetirə bilməz.

M:646. Əgər bir kəsə bir neçə qusul müstəhəb olsa və onların hamısının niyyəti ilə bir qusul etsə kifayətdir.

TƏYƏMMÜM

7 yerdə dəstəmaz və qusul əvəzindən təyəmmüm almaq lazımdır.

BİRİNCİ YER

Dəstəmaz və qusul almaq üçün lazım olan suyu tapmaq mümkün olmasa;

M:647. Əgər insan abadlıq yerdə olsa, dəstəmaz və qusul suyunu tapmaq üçün o qədər axtarış aparmalıdır ki, daha onu tapmaqdan naümid olsun. Amma əgər çöldə, biyabanda olsa, bu halda oranın məntəqəsi də-rə-təpəlik olsa, yaxud ağac və s. kimi şeylər vasitəsilə keçirməsi müşkül olsa, hər dörd tərəfə, qədim kamanlardan atılan bir ox uçuşu qədərində axtarış aparmalıdır. Amma əgər (coğrafi şəraiti) bu cür olmayan yerdə olsa, hər tərəfə iki ox uçuşu miqdarında axtarış aparmalıdır.

M:648. Əgər dörd tərəfdən bə'ziləri düzənlik, bə'ziləri isə də-rə-təpəlik, yaxud keçilməsi müşkül olsa, düzənlik tərəflərdə iki ox, bu cür olmayan tərəflərdə isə bir ox uçuşu miqdarda axtarış aparmalıdır.

M:649. Su olmadığına yəqin etdiyi tərəfdə axtarış aparmaq lazım deyil.

M:650. Namazın vaxtı az olmayan və su tapmaq üçün vaxtı olan bir kəs axtarmalı olduğu məkandan uzaq bir yerdə su olmasına yəqin etsə, bu halda maneəsi və məşəqqəti olmayan surətdə su tapmaq üçün getməlidir. Əgər su olmasına gümanı olsa, o yerə getməsi lazım deyil. Amma əgər yəqinə yaxın gümanı olsa, ehtiyat-vacibə görə, su tapmaq üçün o yerə getməlidir.

M:651. İnsanın özünün su axtarmaq üçün getməsi vacib deyil, hətta sözlərindən xatircəmlik hasil olan başqa bir adamı da göndərə bilər. Bu halda bir nəfər bir neçə nəfərin tərəfindən getsə, kifayətdir.

M:652. Əgər səfər yüklərinin arasında, yaxud mənzilində, yaxud da karvanda su olmasına ehtimal versə, o qədər axtarış aparmalıdır ki, suyun olmaması barədə yəqinlik tapsın, yaxud da onu tapmaqdan naümid olsun.

M:653. Əgər namaz vaxtı daxil olmamışdan əvvəl axtarış aparıb su tapmasa, namaz vaxtına qədər və həmin yerdə qalsa, namaz vaxtı daxil olandan sonra yenidən su axtarmağa getməsi lazım deyil.

M:654. Əgər namaz vaxtı daxil olandan sonra axtarış aparıb su tapmasa və sonrakı namaz vaxtına qədər həmin yerdə qalıb su tapılacağına ehtimal versə, ehtiyat-vacib budur ki, su axtarmağa getsin.

M:655. Əgər vəhşi heyvanlardan, oğrudan, öz mal və canının təhlükəyə düşməsindən qorxursa, yaxud su axtarmaq dözülsə mümkün olmayan qədər

çətin olsa, və ya namazın vaxtı çox az olsa və axtarış aparmağa heç vaxt olmasa, bu halda axtarış aparmaq lazım deyil.

M:656. Əgər su axtarmağa getməsə və namazın da vaxtının qurtarmasına az qalsa, günah etmişdir, amma namazı təyəmmümlə səhihdir.

M:657. Su tapmayacağına yəqini olan bir kəs su axtarmaq üçün getməyib təyəmmümlə namaz qılsa və namazdan sonra axtarış aparacağı halda su tapacağını bilsə, namazı batildir.

M:658. Əgər axtarış apardıqdan sonra su tapmayıb təyəmmümlə namazı qılsa və sonradan başa düşsə ki, axtarış apardığı filan yerdə su var imiş, namazı səhihdir.

M:659. Əgər namaz vaxtının daxil olmasından sonra dəstəmazı olsa və dəstəmazını batil edərsə su tapmasının mümkün olmayacağını bilsə, bu halda əgər bacarırsa, dəstəmazını saxlasın və onu batil etməsin.

M:660. Əgər namaz vaxtından əvvəl dəstəmazı olsa və öz dəstəmazını batil edəcəyi halda su tapmaq mümkün olmayacağını bilsə, bu halda öz dəstəmazını saxlaya bilsə ehtiyat-vacib budur ki, onu batil etməsin.

M:661. Əgər bir kəsin yalnız dəstəmaz və yaxud qusul almaq miqdarında suyu olsa və onu yerə tökərsə su tapmayacağını bilsə, namazın vaxtı daxil olandan sonra o suyu yerə tökmək haramdır. Ehtiyat-vacib budur ki, namaz vaxtı daxil olmamışdan qabaq da o suyu yerə tökməsin.

M:662. Su tapmayacağını bilən bir kəs, namazın vaxtı daxil olandan sonra öz dəstəmazını batil etsə, yaxud ixtiyarında olan suyu yerə töksə, günah etmişdir. Amma namazı təyəmmümlə səhihdir, ehtiyat-müstəhəb budur ki, bu namazın qəzasını da yerinə yetirsin.

İKİNCİ YER

M:663. Əgər bir kəs qocalıq səbəbilə, yaxud oğrudan, yırtıcı heyvandan və s. kimi şeylərdən qorxmaq və yaxud da suyu quyudan çıxartmaq üçün lazımi avadanlığın olmaması səbəbilə su əldə edə bilməsə, təyəmmüm etməlidir.

M:664. Əgər suyu quyudan çəkmək üçün ip vedrə və s. kimi şeylərə ehtiyac duyulsa və onları almağa, yaxud kirayə etməyə məcbur olsa, hətta onların qiyməti adi vaxtdakı qiymətdən bir neçə dəfə baha olsa da, onu almalıdır. Həmçinin, əgər suyu öz qiymətindən bir neçə qat baha qiymətə satsalar da eyni qayda ilə (yə'ni almalıdır). Amma əgər onları almaq üçün çoxlu pul istəsələr, belə ki, alanın vəziyyətinə zərər yetirsə, alması vacib deyil.

M:665. Әгәр bir кәs su әлдә etmәk үчүн borc almağa naçar olsa borc almalıdır. Amma öz borcunun qaytara bilmәмәsini bilsә vә yaxud güman etsә, borc alması vacib deyil.

M:666. Әгәр quyu qazmaq mәşәqqәtli olmasa, ehtiyat-vacibә görә, su әлдә etmәk үчүн quyu qazmalıdır.

M:667. Әгәр bir кәs adi halda minnәtsiz su ehsan bәxşiş etsә гәрәк onu qәbul etsin.

ÜÇÜNCÜ YER

M:668. Әгәр bir кәs suyun işlädilmәsinin səhhәtinә zәрәр verәcәyindən, yaxud onu istifadә edәcәyi halda hər hansı bir xəstәlik vә eybin vücudа gәlәcәyindən, yaxud xəstәliyinin uzanacağından, şiddәtlәnәcәyindən vә ya çәtinliklә müalicә olunacağından qorxsа, tәyәmmüm etmәlidir. Amma әгәр isti suyun zәрәri olmasа, isti su ilә dәstәmaz vә ya qusul etmәlidir.

M:669. Suyun insana zәрәri olmasını yәqin etmәk lazım (ilzami) deyil; hәttа әгәр zәрәр ehtimalı da versә vә onun ehtimalı, camaatın nəzәрində yerli ehtimal olsa vә bu ehtimaldan onun үчүн qorxu hasil olsa tәyәmmüm etmәlidir.

M:670. Göz ağrısı xəstәliyинә düçar olan vә su işlädilmәsi zәрәр olan şəxs tәyәmmüm etmәlidir.

M:671. Әгәр zәрәrin baş verәcәyinә yәqini olsa, yaxud zәрәrdән qorxub tәyәmmüm etsә vә namazdan sonra onun zәрәri olmadığını başа düşsә, tәyәmmümü batildir. Amma әгәр namazdan sonra başа düşsә qıldığını namaz səhihdir.

M:672. Suyun zәрәrli olmamasını bilән bir şəxs qusul, yaxud dәstәmaz alıb sonradan zәрәrli olduğunu başа düşsә, aldığı qusul vә dәstәmaz səhihdir.

DÖRDÜNCÜ YER

M:673. Әгәр insan suyu dәstәmaz vә qusul үчүн mәsrәf edәcәyi halda özü, әyalı, övladları, dostu vә ona aid olan şəxslәrin (nökәр vә ya külfәt) susuzluqdan ölәcәklәrindən, yaxud xəstәlәнәcәklәrindən, yaxud da dözүlmәsi mәşәqqәtli olan qәdәр susayacaqlarından qorxsа, dәstәmaz vә qusul әvәzindən tәyәmmüm etmәlidir. Hәмçinin özünün, yaxud başqasının malı olan heyvanın susuzluqdan tәlәf olmasından qorxsа, suyu onlara verib tәyәmmüm almalıdır. Hәмçinin әгәр, canının hifzi vacib olan bir кәs çox susuz olsa vә suyu ona vermәyәcәyi halda tәlәf olacaqsа, suyu ona verib tәyәmmüm etmәlidir.

M:674. Әгәр qusul vә dәstәmaz үчүн ayrılan pak sudan әlavә, özünün vә ya ona aid olan şəxslәrin içmәsi miqdarında nəcis suyu da olsa, pak suyu içmәk

үчүн sərf etməli, təyəmmüm ilə namaz qılmalıdır. Əgər suyu heyvana içirtmək istəsə, nəcis suyu ona verib pak su ilə dəstəmaz və qusul almalıdır.

BEŞİNCİ YER

M:675. Bədəni, yaxud paltarı nəcis olan və yalnız qusul və dəstəmaza çatan qədər suyu olan bir kəs, dəstəmaz və qusul aldıqda, bədənini və yaxud paltarını suya çəkmək üçün suyu qalmayacaqsə, bədənini və paltarını suya çəkib təyəmmümlə namaz qılmalıdır. Amma əgər təyəmmüm almaq üçün bir şeyi olmasa, o suyu dəstəmaz və qusul üçün istifadə edib, nəcis bədən və ya paltarla namaz qılmalıdır.

ALTINCI YER

M:676. Əgər istifadəsi haram olan su və ya qabdan başqa bir suyu və ya qabı olmazsa (məsələn, suyu, yaxud qabı qəsbi olsa və ondan da başqa suyu və yaxud qabı olmasa), dəstəmaz və ya qusul yerinə təyəmmüm etməlidir.

YEDDİNCİ YER

M:677. Əgər vaxt çox az olsa və dəstəmaz, yaxud qusul alacağı təqdirdə namazın hamısı, yaxud bir miqdarı namazın vaxtından sonra qılınacaqsə (qəza olacaqsə), təyəmmüm etməlidir.

M:678. Əgər qəsdən namazı çox tə'xirə salsa və qusul, yaxud dəstəmaz üçün vaxt olmasa, günah etmişdir, amma onun namazı təyəmmümlə səhihdir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, o namazın qəzasını yenidən qılsın.

M:679. Dəstəmaz və ya qusul alacağı təqdirdə namaz üçün vaxt qalıb-qalmayacağında şəkk edən bir kəs təyəmmüm etməlidir.

M:680. Vaxtın az olması səbəbilə təyəmmüm alan bir kəsin namazdan sonra ixtiyarında olan su əlindən çıxsa, hətta əgər öz təyəmmümünü pozmayıbsə, vəzifəsi təyəmmüm olan surətdə yenidən təyəmmüm etməlidir.

M:681. İxtiyarında su olan bir şəxs vaxtın az olması səbəbi ilə təyəmmüm alıb namaza başlasə və namaz əsnasında ixtiyarında olan su əlindən çıxsa, sonrakı namazlar üçün həmin təyəmmümlə namaz qıla bilməz, əksinə yenidən təyəmmüm almalıdır.

M:682. Əgər insanın dəstəmaz və ya qusul alıb namazı müstəhəb əməlləri (iqamə, qunut və s.) yerinə yetirmədən qılmağa vaxt varsa gərək qusul edib, yaxud dəstəmaz alıb namazı, onun müstəhəb əməllərini yerinə yetirmədən qılsın. Hətta əgər Surəni oxumaq üçün də vaxt olmasə, qusul edib dəstəmaz almalı, namazı Surəsiz qılmalıdır.

TƏYƏMMÜMÜN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR

M:683. Təyəmmüm torpağa, quma, kəsəyə, daşa (əgər pak olsalar) səhihdir. Həmçinin, bişmiş palçığa (kərpic, kuzə və s.) da səhihdir.

M:684. Gəc daşına, əhəng daşına, qara mərmər daşına və s. növlərdən olan daşlara təyəmmüm etmək səhihdir. Amma cəvahirələrə (əqiq, firuzə və s.) edilən təyəmmüm batildir. Ehtiyat-vacib budur ki, bişmiş əhəngə və gəcə də təyəmmüm edilməsin.

M:685. Əgər torpaq, qum, kəsək və daş tapılmasa, palaz-paltar, xalça və s. kimi şeylərin üstündə olan tozlara təyəmmüm edilməlidir. Əgər toz da tapılmasa, palçığa təyəmmüm edilməlidir. O da tapılmasa, ehtiyat-müstəhəbbə görə namazı təyəmmümsüz qılmalı, ehtiyata əsasən, sonra qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M:686. Əgər palaz-paltar və s. kimi şeyləri çırpmaqla torpaq əldə etmək mümkün olarsa, bu halda toza təyəmmüm etmək batildir. Əgər palçığı qurudub torpaq əldə etmək mümkün olarsa, bu halda palçığa edilən təyəmmüm batildir.

M:687. Suyu olmayan bir kəsin qarısı və ya buzu olsa, mümkün olan surətdə onu əridib su etməli və onunla dəstəmaz və ya qusul almalıdır. Amma əgər mümkün olmasa və təyəmmümün səhih olduğu şeylər də tapılmasa, ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazı dəstəmazsız, təyəmmümsüz qılsın, ehtiyat-vacibə görə sonradan qəzasını etsin.

M:688. Əgər torpağa və quma təyəmmümün batil olduğu şeylər (saman kimi) qarışsa, ona təyəmmüm etmək olmaz. Amma həmin qarışıq çox az olub torpaqda və ya qumda aradan getmiş hesab olunsa, onlara təyəmmüm etmək səhihdir.

M:689. Təyəmmüm etmək üçün bir şey olmazsa, imkan daxilində almaq və s. yollarla əldə etmək lazımdır.

M:690. Palçıq divara təyəmmüm etmək səhidir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, quru yer və quru torpaq olan halda, nəmli torpağa və yerə təyəmmüm olunmasın.

M:691. Üstünə təyəmmüm edilən şey pak olmalıdır. Əgər bir şəxsin təyəmmümün səhih olduğu pak şeyi olmazsa, namaz ona vacib deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, təyəmmümsüz və dəstəmazsız namaz qılıb ehtiyat-vacibə görə qəzasını da yerinə yetirsin.

M:692. Əgər bir şeyə təyəmmümün səhih olduğunu yəqin etdikdən sonra təyəmmüm edib sonradan, həmin şeyə batil olduğu mə'lum olsa, o təyəmmümlə qıldığı namazı yenidən qılmalıdır.

M:693. Üstünə təyəmmüm edilən şey qəsbi olmamalıdır.

M:694. Fəzası qəsbi olan yerdə edilən təyəmmüm batil deyil. Deməli, bir kəs öz mülkündə əllərini yerə vurub icazəsiz başqasının mülkünə daxil olaraq əllərini alınə çəksə, onun təyəmmümü batil deyil.

M:695. Əgər təyəmmüm aldığı yerin qəsbi olmasını bilməsə və ya bilib unutsa—hətta unudan şəxsin özü qəsb edən olsa da, onun təyəmmümü səhihdir.

M:696. Qəsbi yerdə məhbus olan bir kəs, o yerin suyu və torpağı da qəsbi olarsa, təyəmmümlə namaz qılmalıdır.

M:697. Müstəhəbdir ki, üstünə təyəmmüm edilən şeyin tozu olsun ki, əllərdə qalsın. Əlləri ona vurduqdan sonra müstəhəbdir ki, bir az hərəkət etdirsən, tozları tökülsün.

M:698. Çala-çuxur yerə, yolların torpağına, şoran yerə (əgər torpağının üzünü duz örtməyibsə) təyəmmüm etmək məkrühdür. Amma əgər duz onun üstünü tutmuş olsa, batildir.

TƏYƏMMÜMÜN QAYDASI

M:699. Təyəmmümdə dörd şey vacibdir: **1-Niyyət;** **2-İki əlin içini,** təyəmmümün səhih olduğu şeyə vurmaq; **3-İki əli birlikdə alnın hər yerinə və onun iki tərəfinə:** tüklər göyərən yerdən qaşlara qədər və burunun üst tərəfinə çəkmək. Ehtiyat-vacibə görə əllər qaşların da üstünə çəkilməlidir. **4-Sol əlin içini sağ əlin üstünün hər yerinə və sağ əlin içini sol əlin üstünə eyni qayda ilə çəkmək.**

M:700. Dəstəmaz və ya qusul əvəzindən olan təyəmmüm arasında heç bir fərq yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, şəxs, qusul əvəzindən olan təyəmmümü, əlləri iki dəfə yerə vurmaqla yerinə yetirsin: birinci dəfə əlləri yerə vurub alınə, ikinci dəfədə isə əllərin arxasına çəksin. Hətta ehtiyat-müstəhəb budur ki, dəstəmaz əvəzindən olan təyəmmümü də bu qayda ilə, yə'ni iki dəfə yerə vurmaqla yerinə yetirsin. Daha yaxşı olar ki, təyəmmümü, əlləri üç dəfə yerə vurmaqla yerinə yetirsin: iki dəfə yerə vurduqdan sonra alınə, sonra isə bir dəfə yerə vurub əllərin üstünə çəksin.

TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ

M:701. Əgər alın və ya əllərin üstünün kiçik bir yerinə məss etməsə—istər qəsdən, istərsə də məsələni bilməməzlik və ya unutqanlıq üzündən olsun, təyəmmüm batildir. Amma həddindən artıq diqqət etmək lazım deyil: belə ki, “alının və əllərinin üstünün hər yerinə məss çəkibdir”, desələr kifayətdir.

M:702. Әлләрин үстүнүн һамısına мәсс еtmәsini yәqin еtmәk үçün bilәkdән bir az yuxarı da мәсс еtmәlidir, amma barmaqların arasına мәсс еtmәk lazım deyil.

M:703. Alın və әлләрин үstүнü, ehtiyat-vacibә görә yuxarıdan-aşağı мәсс еtmәk, onun işlәрini bir-birinin ardınca (fasilәsiz) yerinә yetirmәk lazımdır. Әgәр onların arasında çox fasilә salsa və “tәyәmmüm alır” deyilmәsә, tәyәmmümü batildir.

M:704. Niyyәt edән zaman tәyәmmümü dәstәmaz və ya qusul әvәzindән almasını; və qusul әvәzindән olarsa, hansı qusul әvәzindән olduğunu da müәyyән еtmәlidir. Әgәр sәhvән dәstәmaz әvәzindән olan tәyәmmümü qusul әvәzindән olan, yaxud qusul әvәzindән olan tәyәmmüm yerinә dәstәmaz әvәzindән olan tәyәmmüm kimi niyyәt еtsә, habelә cәнabәt quslu әvәzindән olan tәyәmmümdә мәсс-meyyit quslu әvәzindән olan tәyәmmüm niyyәt еtsә və onun sәhvi “ayırd еtmәkdә olan sәhv” olmazsa, tәyәmmümü batildir.

M:705. Tәyәmmümdә alın, әлләрин içi və üstü pak olmalıdır. Әgәр әлләрин içi nәcis olsa və onu suya çәkmәk mümkün olmasa, еlә nәcis әllә tәyәmmüm еtmәlidir. Amma әlin içindәki nәcasәt yayılan olsa, bu halda әlin üstü, yaxud dirsәklә bilәk arasında olan yerlә tәyәmmüm еtmәlidir.

M:706. İnsan tәyәmmüm үçün әlindәki üzüyü çıxartmalı, alında, әлләрinin üstündә, içindә manеә olsa (mәsәlән, bir şey yapışmış olsa), aradan qaldırmalıdır.

M:707. Әgәр alın, әлләрин üstü yara olsa və üstünә bağlanan parça və ya başqa şeyi açа bilmәsә, әli onun (parçanın) üstünә çәkmәlidir. Hәмçinin әgәр әlin içindә yara olsa və parça (vә bu kimi şeylәр) ilә bağlanmış olsa, onu da açа bilmәsә, әli hәmin parça ilә tәyәmmümün sәhih olduğı şeyin üstünә vurub alına və әлләрин üstünә çәkmәlidir.

M:708. Әgәр alında, әлләрин üstündә tük olsa eybi yoxdur. Amma başın tükü alına tәkүlmüş olsa, onları dala çәkmәk lazımdır.

M:709. Әgәр alında, әлләрин içindә, üstündә manеә olmasını ehtimal versә və bu ehtimal camaatın nәzәрindә yerli ehtimal olsa, axtarış aparmalıdır ki, manеә olub-olmamasına dair yәqin, yaxud xatircәmlik tapsın.

M:710. Әgәр bir kәsin vәzifәsi tәyәmmüm olan halda tәyәmmüm ala bilmәsә, başqasını naib tutmalıdır. Naib tutulan şəxs onun öz әлләri ilә tәyәmmüm еtmәlidir. Әgәр mümkün olmasa, naib öz әлләrini tәyәmmümün sәhih olduğı şeylәрә vurub onun alına və әлләрinin üstünә çәkmәlidir.

M:711. Әgәр bir kәs һәр hansı yerin tәyәmmümünә başlayandan sonra, ondan әvvәlkilәri unudub-unutmamasında şәkk еtsә, gәрәk şәkkinә e'tina еtmәsin:

onun tәyәmmümü səhihdir. Həmcinin, hər bir hissənin əməlini yerinə yetirdikdən sonra, səhih, düzgün şəkildə yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, gərək şəkkinə e'tina etməsin: onun tәyәmmümü səhihdir.

M:712. Əgər sol ələ məsh etdikdən sonra, tәyәmmümü düzgün edib-etməməsində şəkk etsə, tәyәmmümü səhihdir.

M:713. Vəzifəsi tәyәmmüm olan bir kəs ehtiyat-vacibə görə gərək namaz vaxtı daxil olmamışdan qabaq, namaz üçün tәyәmmüm etməsin. Amma əgər başqa bir vacib, yaxud müstəhəb iş üçün tәyәmmüm etsə və namaz vaxtına qədər həmin üzrü yerində qalsa, o tәyәmmümlə namaz qıla bilər.

M:714. Vəzifəsi tәyәmmüm olan bir kəs, namaz vaxtının axırına qədər üzrünün qalacağını bilsə, vaxt geniş olan zaman tәyәmmümlə namaz qıla bilər. Amma vaxtın axırına qədər üzrünün aradan qalxacağını bilsə, gözləyib, dəstəmaz və ya qusulla; yaxud vaxtın az olduğu zaman tәyәmmümlə namaz qılmalıdır.

M:715. Dəstəmaz və ya qusul ala bilməyən şəxs, üzrünün tezliklə aradan qaldırılmasına ehtimal versə də, öz qəza namazlarını tәyәmmümlə qıla bilər. Amma üzrün qəza namazının fəvte getməsindən qabaq aradan qaldırılacağını bilsə, gərək gözləsin.

M:716. Dəstəmaz və ya qusul ala bilməyən bir kəs gecə-gündüzün nafilə namazları kimi vaxtı müəyyən olan müstəhəb namazları, hətta vaxtın əvvəlində də tәyәmmümlə qıla bilər. Bu şərtlə ki, vaxtın axırına qədər üzrün aradan qalxması barədə yəqini olmasın.

M:717. Ehtiyatən cəbirə quslu və tәyәmmüm alan (məsələn, arxasında, kürəyində yara olan) bir kəs qusul və tәyәmmüm edib namaz qılandan sonra ondan kiçik hədəs baş versə (məsələn, bovl etsə) sonrakı namazlar üçün dəstəmaz almalıdır.

M:718. Əgər bir kəs su olmaması, yaxud başqa səbəblərə görə tәyәmmüm etsə, üzrü aradan qaldırıldıqdan sonra tәyәmmümü batil olur.

M:719. Dəstəmazı batil edən şeylər onun əvəzindən olan tәyәmmümü də batil edir; habelə, quslu batil edən şeylər, onun əvəzindən olan tәyәmmümü də batil edir.

M:720. Qusl edə bilməyən bir kəsə bir neçə qusul vacib olarsa, ehtiyat-vacibə görə hər birinin əvəzindən bir tәyәmmüm etməlidir.

M:721. Qusul edə bilməyən bir kəs qusul edilməsi vacib olan bir iş görmək istəsə, qusul əvəzindən tәyәmmüm etməlidir. Əgər dəstəmaz ala bilməsə və dəstəmazın vacib olduğu hər hansı iş görmək istəsə, dəstəmaz əvəzindən tәyәmmüm almalıdır.

M:722. Әгәр җәнәбәт қуслу әвәзindән тәйәммүм етсә, намаз үчүн дәстәмәз алмасı lazım deyil. Amma әгәр sair қусulların әвәзindән тәйәммүм етсә, (намаз үчүн) дәстәмәз алmalıdır. Дәстәмәз да ала бilmәсә, onun әвәзindән дә başqa bir тәйәммүм алmalıdır.

M:723. Әгәр қусул әвәзindән тәйәммүм етдикдән sonra дәстәмәзı batil едән bir şey қарşıya чıкса, bu halda sonrakı namazlar үчүн қусул едә бilmәсә, гәрәк дәстәмәз alsın; әгәр дәстәмәз да ала бilmirsә, onun әвәзindән тәйәммүм еtmәlidir.

M:724. Vәzifәsi дәстәмәз vә қусул әвәзindән тәйәммүм еtmәк olan bir kәsә bu iki тәйәммүм kifayәt едәр; başqa тәйәммүм lazım deyil.

M:725. Vәzifәsi тәйәммүм olan bir kәs, müәyyән bir iş үчүн тәйәммүм етсә, нә қәдәр ki, тәйәммүмü vә üzrү yerindә qalır, дәстәмәз, yaxud қусул ilә yerinә yetirilmәli olan işlari görә bilәр. Amma әгәр vaxtın az olması, yaxud su olduğı halda meyyit namazı, yaxud yatmaq үчүн тәйәммүм етсә, yalnız тәйәммүм етdiyi hәmin işlari görә bilәр.

M:726. Bir kәs ашаğıdaki hallarda тәйәммүмлә қıldığı namazları yenidән қılması müstәһәбdir: 1-Sudan istifadә етdiyi halda zәрәр törәнәcәyindән qorxub, qәsdән özünü cünub етсә vә тәйәммүмлә намаз қılsa; 2-Su tapmayacağını bilib, yaxud güman етdiyi halda qәsdән özünü cünub етсә vә тәйәммүмлә намаз қılsa; 3-Vaxtın axırına qәдәр qәsdән su axtarmağa getmәyib, namazı тәйәммүмлә қılsa vә sonradan bilsә ki, әгәр su axtarmağa getsәydi, tapacaqdı; 4-Qәsdән namazı tә'xirә salıb, vaxtın axırında тәйәммүм ilә қılsa; 5-Su tapa bilmәyәcәyini bilib, yaxud güman етdiyi halda әlindә olan suyu yerә töksә vә тәйәммүмлә намаз қılsa.

NAMAZIN HÖKMLƏRİ

Namaz dinin ən mühüm əməllərindəndir ki, əgər Allah-Taalanın dərgahında qəbul olsa, sair ibadətlər də qəbul olar; yox əgər qəbul olunmazsa sair əməllər də qəbul olunmaz. Necə ki, insan gündə beş dəfə çayda çimsə, bədəni çirkədən təmizləndiyi kimi beşlik təşkil edən namazlar da insanı günahlardan təmizləyir. Daha yaxşı olar ki, insan namazı vaxtın əvvəlində qılsın. Hər kəs namazı alçaq və yüngül saysa, namaz qılmayanlar kimidir. Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) buyurub: “Namaza əhəmiyyət verməyən və onu yüngül sayan kəs axirət əzabına layiqdir.”

Günlərin birində Həzrəti Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məsciddə idi. Bir kişi məscidə daxil olub namaza başladı, amma rüku və səcdəni layiqincə yerinə yetirmədi. Həzrət buyurdu: “Əgər bu kişi, namazı belə olan halda dünyadan getsə, mənim dinimdə dünyadan getməyib.”

Deməli, insan gərək namazı əlüstü və tə’cili halda qılmasın. Namaz halında Allahı yad etsin, xüzu və xüšu və vüqarlı olsun. Xatırlasın ki, kiminlə danışır. Özünü Allahın böyüklüyü və əzəməti qarşısında çox zəlif və əhəmiyyətsiz görsün. Əgər insan namaz vaxtı bu məsələlərə tam diqqət yetirsə, özündən xəbərsiz olar. Necə ki, namaz halında oxu Əli (əleyhis-salam)-ın mübarək ayağından çıxartdılar və O Həzrət bunu hiss etmədi.

Həmçinin, namaz qılan şəxs tövbə və istiğfar etməli, namazın Allah dərgahında qəbul olmasının qarşısını alan günahları (həsəd, təkəbbür, qeybət, haram mal yemək, məstedici şeylər içmək, xums-zəkat verməmək, ümumiyyətlə hər günahı) tərک etsin. Həmçinin, daha yaxşı olar ki, namazın savabını azaldan işləri də görməsin. Məsələn, yuxulu halda, bovlun qabağını zorla saxladığı halda namaza dayanmasın, namazda göylərə tərəf baxmasın. Həmçinin namazın savabını artıran əməlləri yerinə yetirsin: əqiq üzük taxsın, pak-pakizə paltarlar geysin, başını darayıb, dişlərini yusun, özünü ətirləsin.

VACİBİ NAMAZLAR

Vacibi namazlar altıdır: gündəlik namazlar, ayət namazı, meyyit namazı, Allah Evinin vacibi təvaf namazı (təməttö və müfrəd ömrədəki təvaf namazı, təməttö həccində təvaf namazı, nisa təvaf namazı), ata-ananın (böyük oğula vacib olan) qəza namazı, icarə, nəzir, and, əhd və s. kimi şeylərlə vacib olan namaz. (Qeyd etmək lazımdır ki, icarə, nəzir, and, əhd kimi şeylər səbəblərlə vacib olan namazların özü vacib deyil, əksinə icarə, nəzir, and və əhdə vəfa etmək səbəbilə vacibdir.)

GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR

Gündəlik vacib namazlar beşdir: zöhr və əsr (hər biri dörd rəkət), məğrib (üç rəkət), işa (dörd rəkət), sübh (iki rəkət).

M:727. Səfərdə dörd rəkətli namazlar gələcəkdə deyilən şərtlərlə, iki rəkət qılınmalıdır.

ZÖHR VƏ ƏSR NAMAZLARININ VAXTI

M:728. Əgər çubuq və bu kimi şeyi düz yerə şaquli vəziyyətdə batırsalar, günəş çıxanda onun kölgəsi günbatan tərəfə düşür. Günəş yuxarı qalxdıqca, onun kölgəsi azalır. Günortadan keçəndə, çubuğun kölgəsi günçıxan tərəfə keçir. Günəş qüruba yaxınlaşdıqca, çubuğun kölgəsi də uzanır. Deməli, çubuğun kölgəsi azaldığı istiqamətdə ən az (minimum) nöqtəyə çatıb sonra artmağa başladığı vaxt şər'i zöhr olması mə'lum olur. Amma bə'zi şəhərlərdə (Məkkə kimi) bə'zi vaxtlar zöhr olanda çubuğun kölgəsi tamamilə yox olur. Kölgə yenidən görünməyə başlayanda mə'lum olur ki, zöhr olmuşdur.

M:729. Zöhrü müəyyən etmək üçün yerə batırılan çubuq və s. kimi şeylərə “şaxis” deyilir.

M:730. Zöhr və əsr namazlarının hər birinin məxsus və müştərək vaxtları vardır. Zöhr namazının məxsus vaxtı zöhrün əvvəlindən, zöhr namazı qılınan vaxt qədər keçənə qədərdir. Əsr namazının məxsus vaxtı isə məğribə, əsr namazı qılmaq miqdarında vaxt qalandadır ki, əgər bir kəs bu vaxta qədər zöhr namazını qılmasa qəza olur və əsr namazını qılmalıdır. Zöhr namazının məxsus vaxtı ilə əsr namazının məxsus vaxtı arasında olan vaxt bu namazların müştərək vaxtıdır. Əgər bir kəs müştərək vaxtda səhvən zöhr namazını əsrin yerinə, yaxud əsr namazını zöhrün yerinə qılsa səhihdir.

M:731. Əgər zöhr namazını qılmazdan əvvəl səhvən əsr namazına başlasa və namaz əsnasında səhvini başa düşsə, bu halda əgər müştərək vaxtdadırsa, niyyəti zöhr namazına döndərməlidir. (Yə'ni niyyət etməlidir ki, bu vaxta qədər qılmış olduğu, hal-hazırda qıldığı və bundan sonra qılacaqları—hamısı zöhr olsun.) Namazı qurtarandan sonra isə əsr namazı qılsın. Amma əgər zöhr namazının məxsus vaxtında olsa, niyyətini zöhr namazına döndərüb namazı qurtarmalı, sonra isə əsr namazını qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, əsr namazından sonra, zöhrü və əsri yenidən qılsın.

M:732. Cümə namazı iki rəkətdən ibarətdir və cümə günü zöhr namazının yerinə qılınır. Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in, məsum İmamlar (əleyhis-salam)-ın və onun naiblərinin hazır olduqları vaxtlarda

vacibi-eynidir, Qeybәti-Kübra zamanında isә vacibi-tәxyiridir, yә'ni bir kәs zöhr və cümә namazının һәр birini qılmaqda ixtiyar sahibidir. Amma әdalәtli İslam һökumәti zamanında cümә namazı qılınsa, daha yaxşı olar ki, cümә namazını qılsın.

M:733. Ehtiyat-vacib budur ki, cümә namazı camaat arasında zöhrün әvvәli hesab edilән vaxtdan o yana tә'xirә salınmasın; әgәр zöhrün әvvәlindән tә'xirә düşsә, cümә namazının yerinә zöhr namazı qılınсın.

M:734. 730-cu mäsәlәdә bәyan olunduğı kimi, zöhr və әsr, һәмçinin, мәğrib və işa namazlarının һәр biri üçün mәxsus vaxt vardır ki, әgәр mükәllәf şәxs qәsdән әsr namazını zöhrün mәxsus vaxtında, yaxud işa namazını мәğribin mәxsus vaxtında qılsa namazı batildir. Amma әgәр, başqa bir namazı (mäsәlән, sübh namazının qәzasını) zöhrün və ya мәğribin mәxsus vaxtında qılsa, namazı sәhihdir.

MӘĞRİB VƏ İŞA NAMAZLARININ VAXTI

Mәğrib o vaxtıdır ki, gün batandan sonra мәşriq tәрәfdән zahir olan qızartı, insanın başının üstündән (mәğribә tәрәf) keçmiş olsun.

M:736. Mәğrib və işa namazlarının һәр birinin һәм mәxsus, һәм dә müştәрәk vaxtı vardır. Mәğrib namazının mәxsus vaxtı мәğribin әvvәlindән başlayır və мәğribdән üç rәkәt namaz qılmaq qәdәр vaxt keçәndә tamam olur. Әgәр mäsәlән, bir kәs sәfәrdә olsa və işa namazının һamısını (iki rәkәti) sәhvән bu vaxtda qılsa, namazı batildir. İşa namazının da mәxsus vaxtı budur ki, onu qılmaq qәdәrinдә gecәnin yarisına vaxt qalmış olsun. Әgәр bir kәs bu vaxta qәdәр мәğrib namazını qәsdән qılmasa, әvvәlcә işa namazını qılmalı, sonra isә мәğribin qәzasını etmәlidir.

Mәğrib namazı ilә işa namazının mәxsus vaxtları arasındakı vaxt bu iki namazın müştәрәk vaxtıdır ki, әgәр bir kәs sәhvән işa namazını мәğrib namazından әvvәl qılsa və namazdan sonra, әvvәl qılmasını bilsә namazı sәhihdir və мәğrib namazını ondan sonra qılmalıdır.

M:737. Mә'nası qabaqkı mäsәlәdә deyilән mәxsus və müştәрәk vaxt müxtәlif şәxslәр üçün fәrqlidir. Mäsәlән, әgәр iki rәkәt namaz qılmaq qәdәrinдә zöhrün әvvәlindән keçsә, sәfәrdә olan şәxsin zöhr namazının mәxsus vaxtı tamam olur və müştәрәk vaxtda daxil olar. Amma müsafir olmayan kәslәр üçün zöhrün әvvәlindән dörd rәkәt namaz qılmaq müddәtinдә keçmәlidir.

M:738. Әgәр мәğrib namazını qılmamışdan әvvәl sәhvән işa namazına başlasa və namaz әsnasında sәhvini başa düşsә, bu halda әgәр qıldıqlarının һamısı və ya bir hissәsi müştәрәk vaxtda qılsa, dördüncü rәkәtin rükusuna

getməmiş olsa, niyyətini məğrib namazına döndərüb namazı qurtarmalı, sonra da işa namazını qılmalıdır. Əgər dördüncü rəkətin rükusuna getmiş olsa, işa namazını tamamlayıb sonra məğrib namazını qılmalıdır. Amma qıldıqlarının hamısı məğrib namazının məxsus vaxtında olarsa, namazı batildir.

M:739. İşa namazının vaxtının axırı gecə yarısıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, məğrib, işa və s. namazlarda kecəni qürubun əvvəlindən sübh azanına qədər hesab etsin. Gecə namazı və bu kimi işlər üçün də günəş çıxan vaxta qədər hesab edə bilər.

M:740. Əgər müəyyən üzrlər səbəbilə məğrib, yaxud işa namazını kecə yarısına qədər qıla bilməsə, ehtiyat-vacibə görə gərək sübh azanından qabaq ədə və qəza niyyəti etmədən qılsın.

SÜBH NAMAZININ VAXTI

M:741. Sübh azanına yaxın vaxtlarda günçıxan tərəfdən bir ağartı yuxarı tərəfə hərəkət edir ki, buna birinci fəcr deyilir. Bu ağılıq üfünün məşriq tərəfində genişləniş yayılsa, buna ikinci fəcr deyilir ki, sübh namazının əvvəl vaxtıdır. Axırncı vaxtı isə günəşin çıxdığı vaxtdır.

NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ

M:742. İnsan vaxtın daxil olmasına yəqin edəndən, yaxud iki adil şəxsin vaxtın daxil olmasını xəbər verəndən sonra namaza başlaya bilər. Bu şərtlə ki, onların xəbərləri və şəhadətləri hissi olsun. Məsələn, şəhadət versinlər ki, şaxisin kölgəsi qısalıb axır həddə çatdıqdan sonra artmağa başlayıbdır. Vaxtı bilən və sözündən arxayanlıq hasil olan şəxsin azanı kifayətdir.

M:743. Kor, zindanda olan və bu kimi şəxslər ehtiyat-vacibə görə nə qədər ki, vaxtın daxil olmasını yəqin etməyiblər, namaza başlamasınlar. Amma əgər, insan göydə müəyyən maneə (bulud, toz, duman və s.) səbəbilə namazın əvvəl vaxtının daxil olmasını yəqin edə bilməsə və bu hamı üçün yəqin hasil olmasına maneədirsə, bu halda vaxtın daxil olduğunu güman etdikləri vaxt namaza başlaya bilərlər.

M:744. Əgər insan namazın vaxtının daxil olduğunu yəqin etsə, yaxud iki nəfər adil kişi hiss üzündən vaxtın daxil olmasını xəbər versə və o şəxs namaza başlayıb namaz əsnasında hələ vaxtın daxil olmadığını başa düşsə, namazı batildir. Həmçinin əgər namazdan sonra, namazın hamısının vaxtından qabaq qıldığını başa düşsə, namazı batildir və yenidən qılmalıdır. Amma əgər namaz əsnasında vaxtın daxil olduğunu başa düşsə, yaxud namazdan sonra, vaxtın namaz əsnasında daxil olduğunu bilsə, səhihdir.

M:745. Әгәр insan qәflәt və ya unутqanlıq üzündән namaza, vaxtın daxil olmasına yәqinlik hasil olduqdan sonra başlamalı olacağına diqqәt yetirmәsә, bu halda әгәр namazdan sonra, namazın hamısını vaxtın daxilində qıldığını bilsә namazı səhihdir; әгәр namazın hamısını vaxtdan әvvәl qıldığını başa düşsә, habelә vaxtında qıldığını, yaxud vaxtdan әvvәl qıldığını bilmәsә namazı batildir. Hәttә әгәр namazdan sonra, vaxtın namaz әsnasında daxil olduğunu başa düşsә, ehtiyat-vacib budur ki, o namazı yenidән qılsın.

M:746. Әгәр vaxtın daxil olmasını yәqin edib namaza başlasa və namaz әsnasında yenidән vaxtın daxil olub-olmamasında şәkk etsә namazı batildir. Amma namaz әsnasında vaxtın olmasına yәqin edib, qıldığını miqdarın vaxt daxilində olub-olmamasında şәkk etsә namazı səhihdir.

M:747. Әгәр namazın vaxtı çox az olsa və onun bә'zi müstәhәblәrinin yerinə yetirilmәsi vacibatının bә'zisinin vaxtdan xaricdә qılınacağına səbəb olsa, o müstәhәblәri tәrk etmәlidir. Mәsәlән, әгәр qunutu yerinə yetirmәk səbəbilә namazın bir miqdarı vaxtdan xaricdә qılınacaqsа qunut tutmamalıdır; әгәр qunut tutsa, günah etmişdir, amma namazı səhihdir.

M:748. Bir kәsin bir rәkәt namaz qılmaq miqdarında vaxtı olsa, namazı әda niyyәti ilә qılmalıdır. Amma gәрәk namazı qәsdән bu vaxta qәdәр tә'xirә salmasın.

M:749. Müsafir olmayan bir kәsin мәғribә beş rәkәtlik namaz qәdәrinдә vaxtı qalsa, zöhr və әsr namazının hər ikisini qılmalıdır. Amma bundan az vaxt qalırsa, gәрәk tәkcә әsr namazını qılsın, sonra isә zöhrün qәzasını etsin. Habelә gecә yarısına qәdәр beş rәkәtlik namaz qılmaq qәdәrinдә vaxt qalsa, мәғrib və işa namazının hər ikisini qılmalıdır. Әгәр bundan az miqdarda vaxt qalsa tәkcә işa namazını qılıb, sonra мәғrib namazını ehtiyat-vacibә görә әda və qәza niyyәti etmәdән qılmalıdır.

M:750. Sәfәrdә olan bir kәsin әгәр мәғribә qәdәр üç rәkәt namaz qılmaq miqdarında vaxtı olsa, zöhr və әsr namazının hər ikisini qılmalıdır. Әгәр bundan az miqdarda vaxt olsa, tәkcә әsr namazını qılıb sonra isә zöhr namazının qәzasını etsin. Habelә, әгәр gecә yarısına qәdәр dörd rәkәt namaz qılmaq miqdarında vaxt olsa мәғrib və işa namazının hər ikisini qılmalıdır. Amma bundan az miqdarda vaxtı olsa, işa namazını qılıb sonra мәғrib namazını әda və qәza niyyәti etmәdән qılmalıdır. İşa namazını qıldıqdan sonra bir rәkәt və ya daha artıq namaz qılmaq qәdәр vaxt qaldığı mә'lum olarsa, kecә yarısına qәdәр dәрhal мәғrib namazını әda niyyәti ilә qılmalıdır.

M:751. Müstәhәbdir ki, insan namazı vaxtında qılsın. Bu bәrәdә çoxlu sifariş olunmuşdur. Namaz nә qәdәр әvvәl vaxtda yaxın vaxtlarda qılınsa bir o qәdәр

yaxşıdır. Amma əgər namazın tə'xirə salınması müəyyən səbəblərə görə (məsələn, namazı tə'xirə salıb camaatla birlikdə qılmaq istəsə) yaxşı olsa eybi yoxdur.

M:752. Əgər insan müəyyən üzr səbəbilə əvvəl vaxtda namaz qılmaq istəsə və nəticədə təyəmmümlə qılmağa məcbur olsa, bu halda əgər üzrünün vaxtın axırına qədər qalacağını bilsə və ya ehtimal versə, əvvəl vaxtda namaz qıla bilər. Amma əgər misal üçün, paltarı nəcis olsa, yaxud başqa bir üzrü olsa və üzrünün aradan qalxmasına ehtimal versə, ehtiyat-vacibə görə üzrü aradan qaldırılana qədər gözləməlidir ki, əgər üzrü aradan qalxmasa, axır vaxtda namaz qılsın. O qədər də gözləməməlidir ki, namazın təkcə vacib işlərini yerinə yetirə bilsin; hətta əgər namazın müstəhəb əməlləri üçün də (azan, iqamə, qunut) da vaxtı olsa, namazı nəcis paltarla, həmin müstəhəblə yerinə yetirsin.

M:753. Bir kəs namazın məsələlərini, şəkkiyyatı, səhviyyatı bilmirsə və bunlardan hər hansının namazda qarşıya çıxacağına ehtimal verirsə, ehtiyat-vacibə görə onları öyrənmək üçün namazı əvvəl vaxtdan sonraya tə'xirə salmalıdır. Amma əgər namazı səhih tərzdə tamam etməsinə xatircəmdirsə, əvvəl vaxtda qıla bilər: əgər namazda məsələsini bilmədiyi bir hökm qabağa gəlməsə, namazı səhihdir. Amma əgər hökmünü bilmədiyi bir məsələ qabağa gəlsə, ehtimal verdiyi iki tərəfdən birinə əməl edərək namazı qılıb qurtara bilər. Amma namazdan sonra məsələni soruşmalıdır ki, əgər batil olubsa, yenidən qılsın.

M:754. Əgər namazın vaxtı çox olsa və borclu da öz borcunu istəsə, mümkün olan surətdə gərək əvvəl borcunu verib, sonra namaz qılsın. Həmçinin əgər dərhal yerinə yetirilməsi vacib bir iş qarşıya çıxsə məsələn, məscidin nəcis olduğunu görsə, əvvəlcə məscidi təmizləyib sonra namazı qılmalıdır. Əgər əvvəl namazını qılsa mə'siyət etmişdir, amma namazı səhihdir.

TƏRTİBLƏ QILINMALI OLAN NAMAZLAR

M:755. İnsan əsr namazını zöhrdən, işə namazını isə məğribdən sonra qılmalıdır. Əgər qəsdən əsr namazını zöhrdən və işə namazını məğribdən əvvəl qılsa, batildir.

M:756. Əgər zöhr niyyəti ilə namaza başlasa və namaz əsnasında, zöhr namazını qıldığı yadına düşsə, niyyəti əsrə döndərə bilməz. O namazı pozub əsr namazını qılmalıdır. Məğrib və işə namazında da bu qayda ilə.

M:757. Əgər əsr namazı əsnasında zöhr namazını qılmadığını yəqin edib niyyəti zöhr namazına döndərsə, rüknə daxil olandan sonra yenidən zöhr namazını qılması yadına düşsə, ehtiyat-vacibə görə gərək niyyəti əsrə döndərüb

namazı qurtarandan sonra əsr namazını sonradan qılsın. Amma əgər rüknə daxil olmamışdan qabaq yadına düşsə, gərək niyyəti əsrə döndərüb zöhr niyyəti ilə qıldıqlarını əsr namazı niyyəti ilə yenidən qılsın və namazı səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəbbə görə gərək əsr namazını yenidən qılsın.

M:758. Əgər bir kəs əsr namazı əsnasında, zöhrü qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, niyyəti zöhrə döndərməlidir. Amma vaxt çox az olsa, belə ki, namazı qurtarandan sonra məğrib çatacaqsa, əsr namazı niyyəti ilə namazı qurtarıb sonra zöhrün qəzasını qılmalıdır.

M:759. Əgər işa namazı əsnasında dördüncü rəkətin rükusuna getməmişdən əvvəl, məğrib namazını qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, bu halda vaxt çox az olsa, belə ki, namazı qurtarandan sonra gecə yarısı olacaqsa işa namazı niyyəti ilə namazı tamamlamalıdır. Amma əgər vaxtı çox olsa, niyyəti məğribə döndərməli, namazı üç rəkətlə qurtarıb sonra işa namazını qılmalıdır.

M:760. Əgər işa namazında dördüncü rəkətin rükusuna çatandan sonra məğrib namazını qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə, gərək namazı qurtarıb sonra məğrib namazını qılsın. Amma əgər bu şəkk işa namazının məxsus vaxtında olsa, məğrib namazını qılmaq lazım deyil.

M:761. Əgər insan qıldığı namazı ehtiyatən yenidən qılsa və namaz əsnasında ondan qabaq qılmalı olduğu namazı qılmadığı yadına düşsə, niyyəti həmin namaza döndərə bilməz. Məsələn, əsr namazını ehtiyatən qıldığı vaxtda ki, zöhr namazını qılmadığı yadına düşsə, niyyəti zöhrə döndərə bilməz.

M:762. Niyyəti qəza namazından əda namazına, müstəhəbdən vacibə döndərmək caiz deyil.

M:763. Əgər əda namazının vaxtı çox olsa, insan namaz əsnasında niyyətini qəzaya döndərə bilər. Amma gərək niyyəti qəza namazına döndərmək mümkün olsun. Məsələn, zöhr namazını qılmağa məşğul olsa niyyəti üçüncü rəkətə daxil olmamış sübhün qəzasına döndərə bilər.

MÜSTƏHƏB NAMAZLAR

M:764. Müstəhəb namazlar çoxdur, onlara nafilə deyilir. Müstəhəb namazlar arasında gecə-gündüz namazların nafilələrini qılmağa daha çox tövsiyə olunubdur. Onlar cümə günü istisna olmaqla 34 rəkətdən ibarətdir ki, səkkizi zöhrün, səkkizi əsrin, dördü məğribin, ikisi işanın, on biri gecə namazının, ikisi sübh namazının nafiləsidir. İşa namazının nafiləsi ehtiyat-müstəhəbbə görə oturan yerdə qılınmalı olduğuna görə, bir rəkət hesab olunur. Cümə günündə zöhr və əsrin on altı rəkət nafiləsinə dörd rəkət də artırılır.

M:765. Gecə namazının on bir rəkət nafiləsindən səkkizi gecə namazı, iki rəkəti şəf' namazı, bir rəkəti də vətr namazı niyyəti ilə qılınmalıdır. Gecə namazının kamil qayda-qanunları dua kitablarında deyilmişdir.

M:766. Nafilə namazlarını oturan halda qılmaq olar. Amma daha yaxşı olar ki, iki rəkət oturan halda qılınan nafilə namazı bir rəkət hesab olunsun. Məsələn, zöhr namazının səkkiz rəkət nafiləsini oturan yerdə qılmaq istəyən şəxs, yaxşı olar ki, on altı rəkət qılsın. Əgər vətr namazını oturan yerdə qılsa, oturan halda iki dənə bir rəkətli namaz qılmalıdır.

M:767. Zöhr və əsrin nafiləsi səfərdə saqit olur və qılınmamalıdır. Amma işanın nafiləsini, “ola bilsin ki, Allahın istədiyidir” niyyəti ilə yerinə yetirmək olar.

GÜNDƏLİK NAFİLƏ NAMAZLARININ VAXTLARI

M:768. Zöhr namazının nafiləsi onun özündən əvvəl qılınır. Vaxtı isə zöhrün əvvəlindən başlayıb, əmələ gələn kölgənin o şaxisin uzunluğunun yeddidə ikisinə qədər keçəndədir. Məsələn, əgər şaxisin uzunluğu 70 sm. olsa, bu halda zöhrdən sonra əmələ gələn gölgənin uzunluğu 20 sm-ə çatanda, zöhrün nafiləsinin axıncı vaxtıdır.

M:769. Əsr namazının nafiləsi əsrdən əvvəl qılınır. Onun vaxtı isə şaxisin zöhrdən sonra əmələ gələn kölgəsinin şaxisin uzunluğunun yeddidə dördünə qədər çatdığı vaxtdır. Əgər zöhrün, yaxud əsrin nafiləsini ondan sonra qılmaq istəsə, ehtiyat-vacibə görə zöhrün nafiləsini zöhrdən, əsrin nafiləsini də əsrdən sonra qılsın və ehtiyat-vacibə görə əda və ya qəza niyyəti də etməsin.

M:770. Məğribin nafiləsinin vaxtı məğrib namazı tamam olandan sonra başlayıb, məğribdən sonra günbatan tərəfdə əmələ gələn qızartının aradan getdiyi vaxta qədər davam edir.

M:771. İşa namazının nafiləsinin vaxtı işa namazı qurtarandan başlayıb gecə yarısına qədər davam edir. Daha yaxşı olar ki, işa namazından sonra dərhal qılınsın.

M:772. Sübh namazının nafiləsi sübh namazından qabaq qılınır və onun vaxtı, gecə yarısından on bir rəkətlik namaz vaxtı keçənə qədərdir. Ehtiyat budur ki, birinci fəcrdən əvvəl qılınmasın. Amma gecə namazı nafiləsindən sonra dərhal qılınsa, bu halda maneəsi yoxdur.

M:773. Gecə nafiləsinin vaxtı gecə yarısından sübh namazına qədərdir. Daha yaxşı olar ki, sübh namazına yaxın vaxtlarda qılınsın.

M:774. Müsafir və gecə namazını gecə yarısından qabaq qılmaq çətin olan, yaxud vaxtında ayıla bilməməsindən qorxan bir kəs, onu gecənin əvvəlində qıla bilər.

ĞÜFEYLƏ NAMAZI

M:775. Müstəhəb namazlardan biri ğüfeylə namazıdır ki, məğrib və işa namazları arasında qılınır. Onun vaxtı, məğrib namazından sonra, məğrib tərəfdəki qızartı aradan gedənə qədərdir. O iki rəkətdən ibarətdir ki, birinci rəkətdə Həmdən sonra Surənin yerinə bu ayəni oxumaq lazımdır:

وَدَّالْنُونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ
سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ

“Və zənnuni iz zəhəbə muğazibən fə zənnə ən lən nəqdirə ələyhi fə nada fizzulumati ən la ilahə illa əntə subhanəkə inni kuntu minəzzaliminə, fəstəcəbna ləhu və nəccəynahu minəl-ğəmmi və kəzalikə nuncil-mu”minin.

İkinci rəkətdə isə Həmdən sonra deyilməlidir:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا
وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Və indəhu məfatihul-ğəybi la yə'ləmuha illa hu, və yə'ləmu ma fil-bərri vəl-bəhri və ma təsqu tu min vərəqətin illa yə'ləmuha və la həbbətin fi zulumatil-ərzi və la rətbini və la yabisini illa fi kitabini mubin.”

Qunutda isə deyilməlidir:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ
تَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا

“Allahummə inni əs'əlukə bi məfatihil-ğəybilləti la yə'ləmuha illa əntə, ən tusəlliyyə əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmmədin və ən təf'ələ bi” “Kəza və kəza” kəlmələrinin yerinə öz hacətlərini Allahdan istəyib sonra desin:

اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَالْقَادِرُ عَلَى طَلِبَتِي تَعْلَمُ حَاجَتِي فَاسْأَلْكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ
وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمَّا قَضَيْتَهَا إِلَى

“Allahummə əntə vəliyyu ne'məti, vəl-qadiru əla təlibəti, tə'ləmu hacəti, fə əs'əlukə bi həqqi Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd, ələyhi və ələyhimussəlam ləmma qəzəytəha li.”

QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ

M:776. Əzəmətli Məkkə şəhərində yerləşən Kə'bə Evi qiblədir ki, namazı onunla üzbəüz durub qılmaq lazımdır. Amma oradan uzaqda olan şəxs üzü

qibləyə dursa, belə ki, “üzü qibləyə durub”, desələr kifayətdir. Həmçinin bə’zi işlər də (heyvan başının kəsilməsi kimi) üzü qibləyə yerinə yetirilməlidir.

M:777. Vacibi namazı ayaq üstə qılan bir kəs elə dayanmalıdır ki, “üzü qibləyədir”-desinlər Amma dizləri və ayaqlarının uclarının üzü qibləyə olması lazım deyil.

M:778. Oturan yerdə namaz qılmalı bir kəs adi qaydada otura bilmirsə və oturanda ayaqlarının altını yerə qoyursa, gərək namaz qılan halda üzü, sinəsi, qarnı, üzü qibləyə olsun. Baldırlarının üzü qibləyə olması lazım deyil.

M:779. Oturan halda namaz qıla bilməyən bir kəs namaz halında sağ böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninin qabaq tərəfi üzü qibləyə olsun. Əgər bu da mümkün olmasa sol böyrü üstə elə uzanmalıdır ki, bədəninin qabaq tərəfi üzü qibləyə olsun; bu da mümkün olmasa arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı qibləyə tərəf olsun.

M:780. Ehtiyat namazı, unudulmuş səcdə və təşəhhüd üzü qibləyə yerinə yetirilməlidir, səcdəyi-səhvədə də ehtiyat-müstəhəbdir ki, üzü qibləyə olsun.

M:781. Müstəhəb namazı yol gedə-gedə, minikdə (maşın, qatar, təyyarə, gəmi) də qılmaq olar. Əgər insan bu iki halda müstəhəb namazı qılsa üzü qibləyə olması vacib deyil.

M:782. Namaz qılmaq istəyən bir kəs qibləni tapmaq, hansı tərəfdə olduğunu yəqin etmək üçün çalışmalıdır. İki adil şahidin hissi nişanələr üzündən verdiyi şəhadətə, yaxud elmi qaydalar üzündən qibləni tanıyan və sözündən xatircəmlik hasil olan şəxsin sözünə əsasən əməl edə bilər. Əgər bunlar mümkün olmasa, məscidin mehrabı, müsəlmanların qəbirləri və s. yollarla hasil olan gümana əməl etsin. Hətta əgər elmi qaydalar üzündən qibləni tanıyan fasiq və ya kafirin dediyinə əsasən, qibləni tanıya bilsə, kifayətdir.

M:783. Qiblənin müəyyən istiqamətdə olduğuna gümanı olan bir şəxs, ondan daha güclü bir güman tapsa, əvvəlki gümanına əməl edə bilməz. Məsələn, əgər qonaq, ev sahibinin dediyindən qiblənin istiqamətinə güman tapsa və elə, bu halda başqa bir yolla (məsələn, qiblənamənin göstərişinə əsasən) daha güclü bir güman tapsa, ev sahibinin dediyinə əməl etməməlidir.

M:784. Adi qiblənamələr düz işlədiyi halda qibləni tanımaq üçün yaxşı vasitələrdəndir. Ondan hasil olan güman, sair yollarla hasil olan gümanlardan heç də geri qalmır, üstəlik əksər hallarda onlardan daha dəqiqdir.

M:785. Əgər qiblənin istiqamətini bilməsə, məscidlərin mehrabına, müsəlmanların qəbirlərinə müraciət etməklə qibləni tapa bilər, amma əgər namaz qılmazdan əvvəl öz sə’yi ilə, yaxud sair vasitələrdən (qiblənamə və s.) istifadə etməklə başqa bir cəhətə yəqin və ya xatircəmlik tapsa, ehtiyat-vacibə

görə, məscidin mehrabı və müsəlmanların qəbirlərini əsas tutub qiblə götürə bilməz. Xüsusilə o, bu məntəqənin müsəlmanlarının məscidin mehrabını tikməkdə və qəbirləri düzəltməkdə təxminə yol verib kifayət qədər diqqət etmədiklərinə çoxlu güman tapsa namazı daha güclü zənn, yaxud xatircəmlik tapdığı tərəfə qılmalıdır.

M:786. Əgər qibləni tapmaq üçün vəsaiti olmasa, yaxud sə'y etməsinə baxmayaraq gümanı heç bir tərəfə çatmazsa, bu halda namazın vaxtı çoxdursa, dörd tərəfə namaz qılmalıdır; əgər dörd namaz qılmağa vaxtı yoxdursa, vaxtın çatacağı tərəflərə namaz qılmalıdır. Məsələn, əgər təkcə bir namaz qılmaq qədərində vaxtı varsa, onda hər tərəfə olursa olsun, bir namaz qılmalıdır. Namazları da elə qılmalıdır ki, heç olmasa, birinin qibləyə tərəf olmasına yəqinlik olsun.

M:787. Əgər bir kəs, iki tərəfdən birinin qiblə olmasını güman etsə, hər iki tərəfə namaz qılmalıdır. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, güman etdiyi surətdə dörd tərəfə namaz qılsın,

M:788. Bir neçə tərəfə namaz qılmalı olan şəxs, əgər zöhr və əsr, yaxud məğrib və işə namazını qılmaq istəsə, yaxşı olar ki, birinci namazı vacib olan hər tərəfə qılıb sonra ikinci namazı başlasın.

M:789. Qiblənin istiqamətinə yəqini olmayan bir kəs, namazdan başqa, üzü qibləyə yerinə yetirilməli olan sair işləri (məsələn, heyvanın başını kəsmək kimi) görmək istəsə gümana əməl etməlidir. Əgər gümanı da mümkün olmasa, hər tərəfə yerinə yetirsə səhihdir.

M:790. Əgər qiblə tərəfə zənn tapsa, amma namaz əsnasında zənni başqa bir istiqamətə dönsə, namazın qalan hissəsini ikinci istiqamətə qılmalıdır. Amma əgər qıldığı namaz sağa, sola, yaxud qiblənin arxasına olmuşdursa, bu halda gərək namazını qibləyə tərəf tamlasın. Ehtiyat-müstəhəbbə görə namazı yenidən qılsın.

M:791. Əgər qiblə barəsində təhqiqat aparmadan, qəflət, yaxud səhlənkarlıq üzündən namaza başlasa, bu halda namazdan sonra qiblənin səhih olmasını başa düşsə və namazı da qılmasında qürbət qəsdı olsa, namazı səhihdir. Amma namazdan sonra qiblənin səhih olmadığını başa düşsə, batildir—yenidən qılmalıdır.

M:792. Əgər bir kəs qoyun, yaxud dəvənin başını qəsdən qiblədən başqa tərəfə kəssə, yaxud nəhr etsə, o qoyunun və dəvənin ətinə yemək haramdır. Amma əgər (onları kəsəndə) qiblənin istiqamətini bilməsə, yaxud unutsa və ya cahil və üzrlü olaraq başı qiblədən başqa istiqamətə kəsmiş olsa, yemək halaldır.

NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ

M:793. Kişi namaz halında—hətta əgər bir kəs onu görmürsə də—ovrəteynini örtməlidir. Daha yaxşı olar ki, göbəkdən dizlərə qədər də örtsün.

M:794. Qadın namaz halında bütün bədənini, hətta başını və tüklərini örtməlidir. Amma üzünü, dəstəmazda yuyulan miqdarda, əllərini biləyə qədər, ayaqlarını topuğa qədər örtməsi lazım deyil. Amma vacib miqdarın örtülməsinə yəqin etmək üçün üzünün ətrafını və biləkdən bir az aşağı hissəni də örtməlidir.

M:795. İnsan unudulmuş səcdə, yaxud təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirdiyi vaxt, habelə ehtiyat-vacibə görə səcdəyi-səhvi də yerinə yetirdiyi vaxt özünü namaz halında olduğu kimi örtməlidir.

M:796. Qadınlar üçün namaz halında sün'i tükləri (pariki), gizlində olan zinətlərini (bilərzik, boyunbağı) və üzündə olan zinəti (gözün sürməsi kimi) örtməsi lazım deyil. Amma naməhrəmdən örtməsi vacibdir.

M:797. Əgər insan namazda qəsdən ovrətini örtməsə, namazı batildir. Hətta əgər məsələni bilməməzlik üzündən də olsa, ehtiyat-vacibə görə yenidən qılmalıdır.

M:798. Əgər namaz əsnasında ovrətinin açıldığını başa düşsə, örtməlidir. Əgər ovrətini örtmək vaxt çox tutsa, ehtiyat-vacib budur ki, namazı qurtarıb yenidən qılsın. Amma əgər namazdan sonra, namazda ovrətinin açıldığını başa düşsə, namazı səhihdir.

M:799. Əgər bir kəs ayaq üstə olanda paltarı ovrətini örtüb başqa hallarda (məsələn rükuya, səcdəyə gedəndə) örtməməsi gözlənilirsə, bu halda ovrəti açıq olan vaxtlar müəyyən vasitələrlə onu örtə bilsə, namazı səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəbdir ki, bu cür paltarla namaz qılmasın.

M:800. İnsan namaz halında özünü ot və yarpaqla örtə bilər, amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, başqa şey tapılmayan halda bu kimi şeylərlə özünü örtsün.

M:801. Əgər namazda özünü örtmək üçün palçıqdan başqa bir şeyi olmasa, palçıq satır (örtük) olmadığından, çılpaq halda namaz qıla bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, hər ikisinə əməl etsin: bir dəfə çılpaq halda, bir dəfə isə palçıqla ovrəteyni örtüb namaz qılsın.

M:802. Əgər özünü namazda örtmək üçün bir şey tapa bilməsə və tapacağına ehtimal versə, ehtiyat-vacibə görə namazı təxirə salmalıdır. Amma əgər bir şey tapmasa, gərək namaz vaxtının axırında öz vəzifəsinə müvafiq olaraq namazı qılsın.

M:803. Namaz qılmaq istəyən bir kəsin həтта ağac yarpağı və otu olmasa və vaxtın axırına kimi də bir şey tapacağına ehtimal verməsə, onu naməhrəm görəcəyi surətdə oturan halda namaz qılmalı, ovrətini budları ilə örtməlidir; yox əgər bir kəs onu görmürsə, ayaq üstə namaz qılıb əlləri ilə ovrətini örtün. Hər iki halda ruku və səcdəni işarə ilə yerinə yetirsin və səcdədə başını azacıq aşağı endirsin.

NAMAZ QILANIN PALTARI

M:804. Namaz qılanın paltarında altı şərt lazımdır: 1-Pak olsun; 2-Ehtiyat-vacibə görə mübah olsun (qəsbi olmasın); 3-Paltarının hissələri ölü heyvandan olmasın; 4-Əti haram olan heyvanlardan olmasın; 5 və 6-Əgər namaz qılan kişidirsə, paltarı xalis ipəkdən və ya qızıldan toxunmuş olmasın. (Bunların təfəsilatı gələcək məsələlərdə bəyan olunacaq.)

BİRİNCİ ŞƏRT

M:805. Namaz qılanın paltarı pak olmalıdır; əgər bir kəs qəsdən nəcis paltar və ya bədənlə namaz qılsa, namazı batildir.

M:806. Nəcis paltar və nəcis bədənlə qılınan namazın batil olmasını bilməyən bir kəs nəcis paltar və nəcis bədənlə namaz qılsa, namazı batildir.

M:807. Əgər nəcis şeyin nəcis olmasını, məsələn, nəcasət yeyən dəvənin, yaxud kafirin tərinin nəcis olmasını bilməsə və bu tərlərin dəydiyi bədən, yaxud paltarla namaz qılsa, namazı batildir.

M:808. Əgər namazdan əvvəl bədən və ya paltarının nəcis olmasını bilməyib namazdan sonra bilsə, namazı səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əgər vaxtı varsa, o namazı (paklıqdan sonra) yenidən qılsın.

M:809. Əgər paltar və ya bədəninin nəcis olmasını unutsa və namaz əsnasında, yaxud ondan sonra yadına düşsə, namazı yenidən qılmalı; vaxtı keçmiş olarsa, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:810. Əgər bir kəs namaz vaxtının çox olduğu vaxtda namaza məşğul olub namaz əsnasında bədəni və ya paltarı nəcis olsa və namazın hər hansı bir əməlini bu halda qılmazdan əvvəl nəcis olmasını bilsə; yaxud bədən və ya paltarının nəcis olmasını görüb həmin vaxt, yaxud əvvəldən nəcis olmasında şəkk etsə, onda bədən və ya paltarı suya çəkmək, dəyişdirmək və ya bədənədən çıxarmaq namazın surətini pozmazsa, gərək namaz əsnasında bu işləri etsin; və yaxud başqa bir şey ovrətini örtmüş olsa, paltarını çıxartsın, sonra namazını davam etdirdsin. Amma əgər bədən və ya paltarını suya çəkəcəyi, dəyişəcəyi, yaxud çıxaracağı surətdə namazın surəti pozulsa, yaxud paltarını çıxaracağı

təqdirdə tam çılpaq qalacaqsa, namazı pozmalı, pak bədən və ya paltarla namaz qılmalıdır.

M:811. Namaz vaxtının az olduğu bir vaxtda, namaz qılmağa məşğul olan bir kəsin namaz əsnasında bədən və ya paltarı nəcis olsa və namazın hər hansı bir hissəsini nəcasətlə qılmamışdan qabaq nəcis olmasını başa düşsə, yaxud onun paltarının nəcis olmasını görüb həmin vaxt nəcis olduğu, yoxsa əvvəldən nəcis olduğunda şəkk etsə, bu halda onu suya çəkmək, dəyişmək və ya çıxartmaq namazın surətini pozmursa və paltarını çıxara bilərsə, paltarını çıxarıb suya çəkməli və ya dəyişdirməli, yaxud bir şey onun ovrətini örtmüşsə paltarını çıxartmalı və namazı tamamlamalıdır. Amma başqa bir şey ovrətini örtməmişsə, paltarını da suya çəkə, yaxud dəyişə bilmirsə, paltarını çıxarmalı, çılpaq adamın namaz qılmasında deyilən göstərişlərə əsasən, namazı tamamlamalıdır. Amma əgər paltarını suya çəkdikdə, yaxud dəyişdikdə namazın surəti pozulursa, yaxud soyuq və s. səbəbilə paltarını çıxara bilmirsə, elə həmin halda namazını qurtarmalıdır və namazı da səhihdir.

M:812. Namaz vaxtının az olduğu vaxtda namaza başlayan bir kəsin namaz əsnasında bədəni nəcis olsa və namazın hər hansı hissəsini həmin halda qılmamışdan əvvəl nəcis olduğunu bilsə, yaxud nəcis olduğunu görüb həmin vaxtda, yaxud namazdan əvvəl nəcis olmasında şəkk etsə, bu halda bədənini suya çəkəndə namazın surəti pozulmursa gərək suya çəksin; yox əgər namazın surəti bir-birinə dəyərsə həmin halda namazı tamam etməlidir, namazı da səhihdir.

M:813. Öz paltar və ya bədəninin pak olmasında şəkk edən bir kəs namazdan sonra bədən və ya paltarının nəcis olmasını başa düşsə namazı səhihdir.

M:814. Əgər paltarını suya çəkib pak olduğunu yəqin etsə və onunla namaz qılıb sonradan pak olmadığını başa düşsə ehtiyat-vacibə görə namazın vaxtı varsa yenidən qılmalı, əgər vaxtı keçmişsə qəzasını etməlidir.

M:815. Əgər öz bədənində, yaxud paltarında qan görüb nəcis qanlardan olmadığını yəqin etsə (məsələn, ağcaqanad qanı olduğunu bilsə), amma namazdan sonra onunla namaz qılmağın səhih olmadığı qan olduğunu bilsə, namazı səhihdir.

M:816. Bədənində və ya paltarında olan qanın namaz qılmağın səhih olduğu nəcis qanlardan (məsələn, yara qanı və ya çiban qanı) olmasını yəqin etsə namazdan sonra, həmin qanla namazın batil olduğunu bilsə, namazı səhihdir.

M:817. Əgər hər hansı bir şeyin nəcis olmasını unutsa və bədəni, yaxud paltarı rütubətlə ona dəysə və bunu unudub namaz qılsa, namazdan sonra yadına düşsə namazı səhihdir. Amma əgər bədəni, rütubətlə, nəcis olduğunu unutduğu

şeyə dəysə və onu suya çəkmədən qusul edib namaz qılsa, quslu və namazı batildir. Həmçinin dəstəmaz üzvlərindən bir yeri rütubətlə, nəcis olduğunu unutduğu bir şeyə dəysə və o yeri suya çəkmədən dəstəmaz alıb namaz qılsa, dəstəmazı və namazı batildir.

M:818. Əgər bir nəfərin təkcə bir paltarı olsa və bədəni, paltarı nəcis olsa, su da onların birini suya çəkmək miqdarında olsa, bu halda paltarını çıxarda bilərsə, gərək bədənini suya çəkib, çılpaqların namaz qaydalarına əməl edərək namazını qılsın. Amma soyuq, yaxud başqa səbəbdən paltarını çıxara bilməsə, bu halda paltarın və bədənin nəcasəti–hər ikisi bərabər olsa (məsələn, hər ikisi bovl, yaxud hər ikisi qan ilə nəcis olsa), yaxud bədənin nəcasəti artıq və ya daha şədid olsa (məsələn, bədən bovl ilə nəcis olmuşsa) və bunu da iki dəfə qəlil su ilə suya çəkmək lazımdırsa, ehtiyat-vacib budur ki, bədəni suya çəksin. Əgər paltarının nəcasəti çox, yaxud daha şədid olsa, bədən və paltardan hər birini suya çəkməkdə ixtiyar sahibidir.

M:819. Nəcis paltarından başqa paltarı olmayan bir kəs, namaz üçün vaxt az olsa, yaxud pak paltar tapmasına ehtimal vermirsə, gərək namazı çılpaqar üçün deyilən qaydalara əsasən qılsın. Amma həmin şəxs, havanın soyuq olması və s. səbəblərə görə paltarını çıxarda bilmirsə, o paltarda namaz qılmalıdır, namazı da səhihdir.

M:820. Əgər bir kəsin iki paltarı olsa və ikisindən birinin nəcis olmasını bilsə, amma onları suya çəkmə və hansının nəcis olmasını bilməsə, vaxt olan halda hər ikisində namaz qılmalıdır. Məsələn, əgər zöhr və əsr namazlarını qılmaq istəyirsə, hər paltarda bir zöhr və bir əsr namazı qılmalıdır. Amma əgər vaxt az olsa, ehtiyat-vacibə görə namazı çılpaqların namazlarında deyilən göstərişlərə əsasən qılmalı və ehtiyat-vacibə görə pak paltarda həmin namazın qəzasını qılmalıdır.

İKİNCİ ŞƏRT

M:821. Namaz qılan şəxsin paltarı, ehtiyat-vacibə görə, mübah olmalıdır. Qəsbi paltarı geyməyin haram olmasını bilən bir kəs qəsdən qəsbi paltarda, yaxud sapı, düyməsi, yaxud başqa şeyləri qəsbi olan bir paltarda namaz qılsa, ehtiyat-vacibə görə namazı batildir. Onu qəsbi olmayan paltarda yenidən qılmalıdır.

M:822. Qəsbi paltarı geyməyin haram olduğunu bilən, amma namazı batil etdiyini bilməyən bir kəs, qəsdən qəsbi paltarda namaz qılsa ehtiyat-vacibə görə namazı batildir və onu qəsbi olmayan paltarda yenidən qılmalıdır.

M:823. Әгәр paltarının qəsbi olmasını bilməsə və ya unudub onunla namaz qılsa, namazı səhihdir. Amma әгәр paltarı özü qəsb etmiş olsa və səhlənkarlıq, e'tinasızlıq üzündən qəsb etməsini unutsa, lazım ehtiyata əsasən, namazı batildir, o namazı, qəsbi olmayan paltarda yenidən qılmalıdır.

M:824. Qəsbi əşyalar–istər kiçik olsun, istərsə də böyük (təsbəh, dəsmal və s. kimi) namaz qılanın üstündə (cibində) olsa, namazı batil etmәz.

M:825. Әгәр bir kəs canını qorumaq üçün qəsbi paltarda namaz qılsa, yaxud misal üçün, oğrunun onun qəsb etdiyi paltarı aparmasın deyә, o paltarda namaz qılsa, namazı səhihdir.

M:826. Әгәр bir kəs paltarının qəsbi olmasını bilməsə, yaxud unutsa və namaz əsnasında başa düşsə, onda başqa bir şey onun ovrətini örtmüş olsa və namazın muvalatına xələl yetirmədən və namazın surətini pozmadan dərhal onu çıxarda bilirsə, kərək onu çıxartsın, namazı davam etdirib tamamласın, namazı da səhihdir. Amma әгәр ovrətini bir şey örtmürsə, yaxud qəsbi paltarı dərhal bədənindən çıxara bilmirsə və ya bədənindən çıxaracağı halda namazın surəti pozulacaqsа, bu halda hətta bir rəkətlik namaz üçün də vaxt varsa, namazı pozub qəsbi olmayan paltarla yenidən qılmalıdır.

Әгәр bu qədər də vaxt olmazsa namaz üstündə paltarını çıxarıb çılpаq şəxsин namazında deyilən göstərişlərə əməl edərək namazı qurtarmalıdır.

M:827. Әгәр zəkati və ya xumsu verilməmiş pulun eyni ilə paltar alsа, bu paltar qəsbi paltar hökmündədir və onunla qılınan namaz batildir.

Аmma әгәр zimməsinə alsа, yə'ni müamilə vaxtında xumsu-zəkati verilməyən puldan verəcəyini nəzərdə tutsa, bu halda yanında xumsu verilməsi lazım olmayan başqa pulu da olsa və zimməsinə alıb xumsu verilməmiş puldan versə, (o paltarda) namazı səhihdir. Əks halda isə batildir.

ÜÇÜNCÜ ŞƏRT

M:828. Namaz qılanın paltarı gərək atıcı qanı olan (yə'ni damarını kəsdikdə qan sıçrayışla gələn) heyvanların ölüsünün hissələrindən olmasın. Hətta әгәр atıcı qanı olmayan (balıq və ilan kimi) heyvanların ölüsündən paltar hazırlasalar, ehtiyat-müstəhəb budur ki, onunla namaz qılınmasın.

M:829. Әгәр murdar olmuş heyvanın ruhu olan ət, dəri və s. kimi şeyləri namaz qılanın üstündə olsa–hətta onun paltarı da olmasа belə namazı batildir.

M:830. Әгәр murdar olmuş əti halal heyvanın ruhu olmayan hissələri (tükü, yunu və s.) namaz qılanın üstündə olsa, yaxud onlardan hazırlanmış paltarda namaz qılsa, namazı səhidir.

DÖRDÜNCÜ ŞƏRT

M:831. Namaz qılanın paltarı əti haram olan heyvanlardan hazırlanmamalıdır. Əgər o heyvanların, hətta bir tükü belə namaz qılanın üstündə olsa, namazı batildir.

M:832. Əgər əti haram olan heyvanların (pişik kimi) ağzının, burnunun suyu, yaxud başqa rütubəti namaz qılanın bədənində, yaxud paltarında yaş olsa, namazı batildir. Quru və eyni aradan qaldırılmış olsa, namazı səhihdir.

M:833. Əgər bir kəsin tükü, təri, yaxud ağzının suyu namaz qılanın bədənində və ya paltarında olsa, həmçinin, namaz qılanın üstündə mirvarid, mum, bal olsa, eybi yoxdur.

M:834. Əgər paltarının əti halal olan, yaxud haram olan heyvandan hazırlanmasında şəkk etsə—istər ölkə daxilində istehsal olunanlardan olsun, istərsə də xaricdə—onunla namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:835. Əgər insan sədəfdən olan düymə və bu kimi şeylərin heyvandan olduğunu ehtimal versə, onunla namaz qılmağın maneəsi yoxdur. Əgər sədəf olmasını ehtimal versə və sədəfin də əti olmasa, onda namaz qılmağın eybi yoxdur.

M:836. Xəz adlanan heyvanların dərisindən hazırlanan paltarda namaz qılmağın eybi yoxdur. Ehtiyat-vacibə görə sincabın dərisi ilə namaz qılmasınlar.

M:837. Bir kəs əti haram olan heyvanlardan olub-olmaması mə'lum olmayan paltar ilə namaz qılsa namazı səhihdir. Amma bunu unutmuş olsa ehtiyat-vacibə görə bu namazı yenidən qılmalıdır.

M:838. Plastik mə'mulatlar və s. kimi şeylərdən hazırlanan sün'i dərilərdə namaz qılmağın eybi yoxdur. Deməli hər vaxt insan bir şeyin sün'i, yaxud həqiqi dəridən və habelə əti haram olan heyvanın, yaxud ölü heyvanın dərisindən hazırlanmasında şəkk etsə, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

BEŞİNCİ VƏ ALTINCI ŞƏRTLƏR

M:839. Qızıldan toxunmuş paltar geymək kişiye haramdır və onunla namaz qılsa batildir. Amma qadın üçün namaz və s. hallarda eybi yoxdur.

M:840. Qızıl ilə zinət vermək (məsələn, boynuna qızıl zəncir (sep) asmaq, ələ qızıl üzük və qızıl saat taxmaq) kişilər üçün haramdır və onlarda namaz qılmaq batildir. Ehtiyat-vacib budur ki, qızıl eynəkdən də istifadə olunmasın. Amma qadın üçün qızıldan zinət verməyin həm namaz, həm də qeyri-namaz vaxtlarında eybi yoxdur.

M:841. Әгәр bir kişi üzük və ya paltarının qızıldan hazırlandığını bilməyib onunla namaz qılsa namazı səhihdir. Amma paltarı, yaxud üzüyünün qızıldan olduğunu unudub namaz qılsa, ehtiyat-vacibə görə namazı batildir.

M:842. Kişi üçün qızıl ilə zinət vermək, qızılla toxunmuş paltar geymək—istər görünən yerdə olsun, istərsə də görünməyən yerdə—haram, onunla namaz qılmaq batildir. Deməli əgər kişinin alt köynəyi qızıldan olsa, yaxud boynunda qızıl zəncir (sep) olsa—hətta görünməsə də haram, namazı isə batildir.

M:843. Namaz qılan kişinin paltarı gərək xalis ipəkdən olmasın. Həmçinin ehtiyat-vacibə görə (təklidə ovrətini örtməyə kifayət olmayan) araqçın və ya bu kimi şeylərin, hətta namazdan başqa vaxtlarda da geyilməsi kişiyyə haramdır.

M:844. Әгәр paltarın astarının hamısı, yaxud bir hissəsi xalis ipəkdən olsa, onun geyilməsi kişi üçün haram, onunla qılınan namaz da batildir.

M:845. Әгәр qızıl üzük, zəncir və s. kişinin cibində olsa, eybi yoxdur, namazı da batil etmir.

M:846. Xalis ipəkdən və ya başqa şeydən hazırlanması mə'lum olmayan paltarı geyməyin eybi yoxdur, onunla namaz qılmaq səhihdir.

M:847. İpək dəsmal və bu kimi şeylər kişinin cibində olsa eybi yoxdur, namazı da batil etmir.

M:848. Qadının namazda və qeyri-namazda ipək paltar geyməsinin eybi yoxdur.

M:849. Məcburiyyət qarşısında qəsbi, xalis ipəkdən və ya qızıldan toxunan, murdar olmuş heyvandan hazırlanan paltar geyməyin maneəsi yoxdur. Həmçinin bir kəs paltar geyməyə məcbur olsa və bunlardan başqa paltarı da olmasa, namaz vaxtının axırına kimi də onun bu halı davam etsə bu paltarlarla namaz qıla bilər.

M:850. Әгәр namaz qılan kişinin paltarı ipək və başqa şeylə qarışıq toxunmuş olsa, onda namaz qılmaq səhihdir. Bu şərtlə ki, həmin qarışıq namazın səhih olduğu şeylərdən olsun. Amma ipəyə qatılan şey çox az olub hesaba gəlməzsə o paltarda namaz qılmaq kişi üçün caiz deyildir.

M:851. Әгәр qəsbi və ölmüş heyvandan hazırlanmış paltardan əlavə paltarı olmasa və paltar geyməyə nəçar olmasa, çılpaqların hökmündə deyilənlərə uyğun olaraq namaz qılmalıdır.

M:852. Әгәр əti haram olan heyvandan hazırlanmış paltardan başqa paltarı olmasa və bu paltarı geyməyə məcbur olsa, həmin paltar ilə namaz qıla bilər. Amma nəçar olmasa, çılpaqların namazında deyilən göstərişlərə əsasən namaz qılıb sonra ehtiyat-vacibə görə bir dəfə də həmin paltarda namaz qılmalıdır.

M:853. Әгәр кишинин xalis ipək və ya qızıldan toxunmuş paltardan başqa paltarı olmasa, bu halda həmin paltarı geyməyə məcbur olmasa, çılpalarının namazında deyilən göstərişlərə əsasən namaz qılmalıdır.

M:854. Әгәр ovrətini namazda örtmək üçün bir şey olmasa, vacibdir ki, kirayə və pulla almaqla da olsa paltar hazırlasın. Amma әгәр həmin paltarı almaq üçün çoxlu pul tələb olunursa və bu pullar onun var-dövlətinə nisbətən çoxdursa, yaxud bu pulları həmin paltarı almağa xərcləsə, halına zərər yetirəcəksə, bu halda çılpalarının namazının göstərişlərinə əsasən namaz qılmalıdır.

M:855. Paltarı olmayan bir kəsə başqası paltar bağışlasa və yaxud kirayə versə, bu halda onu qəbul etmək o şəxs üçün məşəqqətli deyilsə, qəbul etməlidir. Hətta әгәр əmanət götürmək, yaxud bəxşiş istəmək onun üçün çətin deyilsə paltarı olan kəsdən bəxşiş istəməli və yaxud əmanət almalıdır.

M:856. Ehtiyat-vacibə görə гәрәк insan parçası, rəngi və tikilişi onun üçün adi olmayan şöhrət paltarlarını geyməkdən çəkinsin. Amma o paltarla namaz qılsa eybi yoxdur.

M:857. Ehtiyat-vacibə görə гәрәк kişi qadın paltarı, qadın da kişi paltarı geyməsin. Amma әгәр o paltarda namaz qılsalar, eybi yoxdur

M:858. Örtüyü olmayan və vaxtın axrına qədər örtük tapa bilməyəcəyini ehtimal verən bir kəs ehtiyat-vacibə görə гәрәк namazı əvvəl vaxtdan tə'xirə salıb namazı örtüklə qılsın.

M:859. Uzanan halda namaz qılmalı olan bir kəs çılpaq olsa və onun yorğan-döşəyi nəcis, yaxud xalis ipəkdən və ya əti haram olan heyvanlardan olsa, ehtiyat-vacibə görə гәрәк namazda özünü onlarla örtməsin.

NAMAZ QILANIN PALTAR VƏ BƏDƏNİNİN PAK OLMASININ LAZIM OLMADIĞI HALLAR

M:860. Təfsilatı sonrakı məsələdə deyiləcək üç halda namaz qılanın bədənini və ya paltarı nəcis olsa, onun namazı səhihdir:

1-Bədənini yara və ya çibən səbəbilə qana bulaşarsa;

2-Onun paltarı və ya bədənini dirhəmdən az qana bulaşarsa;

3-Nəcis paltar və ya bədənle namaz qılmağa naçar olsa.

İki halda isə namaz qılanın təkcə paltarı nəcis olsa, namazı səhihdir:

1-Onun kiçik paltarı (corab, əlcək kimi) nəcis olarsa;

2-Uşaq saxlayan qadının paltarı nəcis olarsa. (Bu beş surətin təfsilatı deyiləcək.)

M:861. Әгәр namaz qılanın bədənində və paltarında yara, yaxud çiban qanı olsa, bu halda bədən və paltarın suya çəkilməsi, yaxud dəyişdirilməsi əksər camaat üçün və ya o şəxsin özü üçün çətin olsa, nə qədər ki, onun yarası, yaxud çibanı sağalmayıb, o qanla namaz qıla bilər. Həmçinin qanla birlikdə çölə gələn çirk, yaxud yaranın üstünə qoyulan dərman nəcis olub bədənində, yaxud paltarında olsa da (namaz qıla bilər).

M:862. Әгər namaz qılanın bədənində və ya paltarında yuyulması asan olan kəsik yerin qanı, yaxud tezliklə sağalan yara qanı dirhəm qədərində və ondan çox olarsa, namazı batildir.

M:863. Әгər bədən, yaxud paltarın yara yerdən aralı olan hissəsi yaranın rütubəti ilə nəcis olsa, onunla namaz qılmaq caiz deyil. Amma bədən və ya paltarın adətən yaranın rütubətinə bulaşan hissələri onun rütubəti ilə nəcis olsa, onunla namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:864. Әгər ağız, burun və bu kimi üzvlərin içindən bədənə və ya paltara qan dəysə, namaz üçün onu suya çəkmək lazımdır: onunla namaz qılmaq olmaz. Amma, babasil qanı ilə, hətta şişləri daxilə də olsa, namaz qılmaq olar.

M:865. Bədəni yara olan bir kəs bədənində, yaxud paltarında qan görüb yara qanı və ya başqa qan olduğunu bilməsə, onunla namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:866. Әгər bədən bir neçə yerində yara olsa və onlar bir-birinə çox yaxın olub bir yara hesab olunsalar, nə qədər ki, hamısı sağalmayıb, onlarla namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma əgər bir-birindən çox aralı olsalar və hər biri bir yara hesab olunsa, onda hər biri sağalanda, namaz üçün bədən və paltarını onun qanından təmizləmək, suya çəkmək lazımdır.

M:867. Әгər heyz qanından iynənin ucu qədər namaz qılanın bədən və ya paltarında olsa, onun namazı batildir. Ehtiyat-vacibə görə gərək nifas və istihazə qanı da namaz qılanın bədənində və ya paltarında olmasın. Daha yaxşı olar ki, əti haram olan heyvanların qanından da namazda ictinab olunsun. Amma başqa qanlar (insanın, yaxud əti halal olan heyvanın qanı) paltarın bir neçə yerində olub üst-üstə dirhəmdən az olsa, onunla namaz qılmağın eybi yoxdur.

M:868. Әгər qan astarsız paltara tökülüb o biri tərəfinə keçsə bir qan hesab olunur. Amma onun arxası ayrılıqda qana bulaşsa, hər birini (hər iki tərəfdə olan qanı) ayrılıqda hesab etmək lazımdır: əgər paltarın içində və üstündə olan qan üst-üstə dirhəmdən az olsa namaz səhih, çox olsa batildir.

M:869. Әгər qan astarlı paltarın üstünə tökülüb, astarına keçsə, yaxud astara tökülüb paltarın üstünə çıxsın və paltar da qanlı olsa, hər birini ayrılıqda hesab

etmək lazımdır. Deməli, paltarın üstündə və astarında olan qan üst-üstə dirhəmdən az olsa və namaz səhih, çox olsa batildir.

M:870. Bədəndə, yaxud paltarda olan qan dirhəmdən az olsa və ona rütubət dəysə, bu halda qan və ona dəyən rütubət–ikisi birlikdə dirhəm qədərində, yaxud ondan çox olub ətrafını bulaşırsa onunla qılınan namaz batildir. Hətta əgər rütubətlə qan birlikdə dirhəm qədərində olmasa və ətrafına bulaşmasa da onunla namaz qılmağın işkalı var. Amma əgər rütubət qanla qarışıb aradan getsə, namaz səhih, əks halda (aradan getməsə) batildir.

M:871. Əgər bədən, yaxud paltar qanlı olmasa, amma qana dəymək səbəbilə nəcis olsa, hətta nəcis olan miqdar dirhəmdən az olsa da onunla namaz qılmaq olmaz.

M:872. Əgər bədəndə, yaxud paltarda olan qan dirhəmdən az olsa və ona başqa bir nəcasət dəysə (məsələn, üstünə bovl damcısı düşsə) onunla namaz qılmaq caiz deyil.

M:873. Əgər namaz qılanın, ovrəti örtə bilməyən kiçik paltarları (araqçın, corab, əlcək və s.) nəcis olsa, bu halda əti haram və ya murdar olmuş heyvandan hazırlanmış olmasa, onunla namaz qılmaq səhihdir. Həmçinin nəcis üzük və eynəklə namaz qılmağın eybi yoxdur.

M:874. Ehtiyat-vacib budur ki, ovrəti örtə bilən nəcis şey namaz qılanın üstündə olmasın. Amma bir kəs bu məsələni bilməyib bir müddət bu cür namaz qılsa namazlarının qəzasını qılması lazım deyil. Ovrəti örtə bilməyən (kiçik dəsmal, açar, bıçaq, pul və s.) nəcis şeyin isə namaz qılanın üstündə olmasının eybi yoxdur.

M:875. Uşağa baxan qadının birdən artıq paltarı olmasa və pulla, icarə və əmanət kimi ala bilməsə, gün ərzində paltarını bir dəfə suya çəksə, sonrakı günə qədər paltarı uşağın bovlı ilə nəcis olsa da belə, namaz qıla bilər. Amma ehtiyat-vacibə görə, gün ərzində bir dəfə, paltarı ondan qabaq nəcis olan birinci namaz üçün suya çəksin. Həmçinin birdən artıq paltarı olsa və onların hamısını geyməyə məcbur olsa, bu halda gün ərzində yuxarıdakı göstərişə əsasən onların hamısını bir dəfə suya çəksə kifayətdir.

NAMAZ QILANIN PALTARINDA MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M:876. Namaz qılanın paltarında bir neçə şey müstəhəbdir. O cümlədən: təhtül-hənəki olan əmmamə qoymaq, əba geymək (xüsusilə imam üçün); ağ paltar geymək, paltarların ən təmizini geymək, xoş iyli ətirdən istifadə etmək, əqiq üzük taxmaq.

NAMAZ QILANIN PALTARINDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:877. Namaz qılanın paltarında bir neçə şey məkruhdur. O cümlədən: qara, çirkli, dar paltar geymək, şərab içənin və nəcasətdən pərhiz etməyən şəxsin paltarını, üstündə şəkil olan paltar geymək; həmçinin paltarın düymələrinin açıq olması, üstündə şəkil olan üzüyün taxılması da məkruhdur.

NAMAZ QILANIN YERİ

Namaz qılanın məkanında bir neçə şərt vardır:

1-ci şərt budur ki, mübah olsun.

M:878. Əgər bir kəs qəsbi yerdə namaz qılırsa, hətta palaz, paltar, taxt və s. kimi şeylərin üstündə də olsa, namazı batildir. Amma qəsbi tavan və qəsbi xeymənin (çadırın) altında namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:879. Mənfəəti başqasına məxsus olan yerdə, mənfəət sahibinin icazəsi olmadan namaz qılmaq batildir. Məsələn, icarə olunmuş evdə evin sahibi, yaxud başqa bir kəs namaz qılmaq istəsə, (və icarə edən şəxs icazə verməsə) namazı batildir. Həmçinin, başqasının haqqı olan bir mülkdə namaz qılsa, namazı batildir. Məsələn, əgər meyyit, malının üçdə birini müəyyən yerə məsrəf edilməsini vəsiyyəət etsə, nə qədər ki, onun üçdə biri ayrılmayıb, onun mülkündə namaz qılmaq olmaz.

M:880. Əgər bir kəs məsciddə otursa və başqası onun yerini qəsb edib orada namaz qılsa, ehtiyat-vacibə görə namazını başqa yerdə yenidən qılmalıdır.

M:881. Əgər qəsbi olmasını bilmədiyi yerdə namaz qılıb namazdan sonra başa düşsə, yaxud qəsbi olduğunu unutsa və namazdan sonra yadına düşsə, namazı səhihdir. Amma əgər özü qəsb etmiş olsa, səhih deyildir.

M:882. Əgər bir yerin qəsbi olduğunu bilsə, amma qəsbi yerdə namazın batil olduğunu bilməyib orada namaz qılsa, namazı batildir.

M:883. Vacibi namazını süvari halında qılmağa məcbur olan bir şəxsin mindiyi heyvan, yaxud onun palanı qəsbi olsa, namazı batildir. Müstəhəb namazlar da eyni qayda ilə.

M:884. Hal-hazırda müəyyən bir maliki və sahibi olmayan qəsbi torpaqda təsərrüf etmək caiz deyildir və orada qılınan namaz batildir. Burada vəzifəni müəyyənləşdirmək üçün cameüş-şərait müctəhidə müraciət etmək lazımdır. Həmçinin müəyyən tikinti materiallarını (dəmir, kərpic və s.) qəsb edib onunla ev, yaxud mağaza tikmələr və o materialların sahibini tanımasalar, o ev və mağazadan istifadə etmək camaat arasında qəsbi malı ələ keçirmək hesab

olunsa, caiz deyil, onda qılınan namaz da batildir. Bu barədə cameüş-şərait müctəhidə müraciət etmək lazımdır.

M:885. Əgər bir kəs müəyyən bir mülkdə başqası ilə şərik olsa, şərikinin payı ayrılmasa, onun icazəsi olmadan o mülkdə təsərrüf edə və namaz qıla bilməz.

M:886. Xumsu və zəkati verilməmiş pulun eyni ilə müəyyən bir mülk alınsa, o mülkdə təsərrüf etmək haram, onda qılınan namaz batildir. Həmçinin, əgər zimməsinə alsə və aldığı vaxt məqsədi pulunu xumsu və zəkati verilməmiş maldan vermək istəsə də bu qayda ilə (təsərrüf haram, namaz batildir).

M:887. Əgər mülkün sahibi dildə namaz qılmaq icazəsi versə və insan onun qəlbən razı olmadığını bilsə, o mülkdə namaz qılmaq batildir; əgər icazə verməsə və insan onun qəlbən razı olduğunu bilsə, namazı səhihdir.

M:888. Xums və ya zəkat borcu olan meyyitin mülkündə təsərrüf etmək haram, onda namaz qılmaq batildir. Amma əgər onun, borclarını vermək niyyəti olubsa, batil olmaz.

M:889. Camaata borclu olan şəxs ölsə, onun mülkündə–borcu, malının hamısı qədərində olarsa–təsərrüf etmək haram, onda namaz qılmaq batildir. Amma meyyitin təchizatına (kəfən-dəfn işlərinə) vərəsələrin tərəfindən xərclənən adi, cüz”i təsərrüfün maneəsi yoxdur. Əgər borcu malından az olsa və onun borclarının az olması səbəbilə borc sahibinin (və ya sahiblərinin) razı olmasını, vərəsələrin də səhlənkərləşmədən onun borclarını verəcəklərini bilsələr, bu halda o mülkdə təsərrüf edib namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma ehtiyat-vacibə görə meyyitin qəyyumundan da icazə almaq lazımdır.

M:890. Əgər meyyitin borcu olmasa, amma vərəsələrindən bə’zisi səğir, dəli və ya qaib olsalar, onun mülkündə təsərrüf etmək haram, namaz qılmaq da batildir. Amma kəfən və dəfn işlərində adət olan bu cür təsərrüflərin eybi yoxdur.

M:891. Ümumi məkanlarda–müştəri və müsafirlərin daxil olması üçün hazırlanan ümumi otel, müsafirxana və ya hamamlarda namaz qılmağın eybi yoxdur. Amma bu kimi yerlərdə müsafir və müştəri olmayan kəslərin, oranın sahibinin razılığını göstərən əlamətlərin olduğu halda namaz qılmasının eybi yoxdur. Məxsus yerlərdə isə mülk sahibinin icazəsi olmadan namaz qılmaq caiz deyildir. Əgər bu kimi yerlərdə sair təsərrüflərə icazə versə və bundan da namaz qılmağa icazə verməsi mə’lum olsa, orada namaz qılmaq olar. Məsələn, bir şəxs yeməyə də’vət olunsa, şübhəsiz ki, namaz qılmağa da razılıqları var imiş.

M:892. Şəhər və kəndlərdən çox uzaqda yerləşən, adətən heyvanların otlağı olan və hal-hazırda otlaq üçün istifadə olunmayan geniş sahəli torpaqların sahiblərinin razı olmamalarına baxmayaraq, orada namaz qılmaq, oturmaq və

yatmağın eybi yoxdur. Həmçinin şəhər və kəndlərin yaxınlığındakı hasarsız əkin yerlərində, hətta sahibləri səgir və dəli olsalar da, namaz qılmaq, oradan ötüb keçmək və məhsula zərər yetirməyən cüz'i təsərrüf etməyin eybi yoxdur. Amma əgər sahiblərindən biri narazı olsa, orada təsərrüf etmək haram, namaz qılmaq batildir.

2-i şərt budur ki, namaz qılanın yeri hərəkətsiz, qərarlaşan olsun.

M:893. Namaz qılanın məkanı hərəkətsiz olmalıdır. Əgər vaxtın azlığı, yaxud başqa zəruri məsələlər ucbatından hərəkət edən yerdə (avtomobil, qatar gəmi, qayıq) namaz qılmağa məcbur olsa, bu kimi vasitələr qiblədən başqa tərəfə hərəkət etsələr, namaz qılan qibləyə tərəf dönməlidir və mümkün qədər hərəkət halında bir şey deməməlidir. Amma zaman fasiləsi çox olsa və namazın muvalatı pozulsa, nəticədə namaz surətindən çıxsa, namazı batildir.

M:894. Avtomobil, gəmi, qatar, təyyarə və bu kimi şeylər dayanmış olsalar onda namaz qılmağın maneəsi yoxdur.

M:895. Üstündə dayanmaq mümkün olmayan arpa-buğda dəyirman xırmanında, qum təpəsində və s. kimi yerlərdə namaz batildir. Amma əgər onların hərəkəti çox az olsa və namazın vacibatını yerinə yetirib başqa şərtlərə də riayət etmək mümkün olsa maneəsi yoxdur.

M:896. Külək, yağış, camaatın çox olması və bu kimi şeylərin ehtimal verilməsi səbəbilə namazın tamam qılınmasına yəqinlik olmayan yerdə bir kəs namazı qurtarmaq ümidi ilə başlasa, eybi yoxdur. Əgər, bu halda hər hansı bir maneəyə rastlaşsa, namaz səhihdir. Qalmaq haram olan yerlərdə (məsələn, tavanın uçması, dağın sürüşməsi, sel gəlməsi ehtimalı olan yerlərdə, ağır trafiki olan avtomobil yollarında, xüsusilə gecə vaxtı) gərək namaz qılınmasın; əgər bir kəs qılsa namazı səhihdir, lakin haram işə mürtəki olmuşdur. Həmçinin, üstündə dayanmaq və ya oturmaq haram olan yerlərdə (məsələn, Allahın adı və Qur'an ayələri yazılan paltar, palaz və qəzet kimi) namaz qılmaq olmaz. Amma əgər bir kəs namaz qılsa, namazı səhihdir, lakin günaha mürtəki olmuşdur.

3-cü şərt budur ki, namaz elə yerdə qılınmalıdır ki, onun vacibatını yerinə yetirmək mümkün olsun.

M:897. Tavanı alçaq olan və düz dayanmaq mümkün olmayan yerlərdə, yaxud rüku və səcdə üçün yer olmayan kiçik yerlərdə namaz qılmaq olmaz. Əgər belə yerlərdə namaz qılmağa məcbur olsa qiyam, rüku, səcdəni mümkün olan qədər yerinə yetirməlidir.

M:898. İnsan gərək ədəb qaydalarına riayət edib Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in, İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın qəbrindən qabaqda namaz qılmasın (yə'ni arxası qəbrə tərəf olmasın). Əgər belə yerlərdə namaz qılması

ehtiramsızlıq olsa bu iş haram, namazı da batildir. Amma İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın, mə'sumların mütəhhər qəbri ilə bərabər (bir xətt boyunca) durub namaz qılsa, batil olmaz. Hərçənd ki, mə'sumların ehtiramına riayət etmək, ədəb qaydalarına riayət etmək bəyənilən və yaxşı işlərdəndir.

M:899. Əgər namazda divar kimi bir şey onunla mə'sumun mütəhhər qəbri arasında fasilə salsa və ehtiramsızlıq sayılmasa eybi yoxdur. Amma şərif sandığın və zərihin, habelə qəbrin üstünə salınan parçanın fasilə salması kifayət deyildir.

4-cü şərt budur ki, namaz qılanın yeri nəcis olmasın.

M:900. Namaz qılanın yeri nəcis olarsa o qədər yaş olmamalıdır ki, rütubəti bədəninə, yaxud paltarına sirayət etsin. Əgər namazda əfv olunan (icazə verilən) nəcasətlərdən olsa eybi yoxdur. Amma alının qoyduğu yer nəcis hətta quru da olsa, namaz batildir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, namaz qılanın məkanı ümumiyyətlə nəcis olmasın.

M:901. Namazda qadın kişidən arxada dayanmalıdır. Daha yaxşı olar ki, qadının səcdə yeri kişinin dayandığı yerdən bir az arxada olsun. Deməli, əgər qadın kişidən qabaqda və yaxud onunla bir cərgədə (bir xətt boyunca) dayansa, namazı batildir. Bu hökmdə məhrəmlə naməhrəm, ərlə arvad arasında, namazın müstəhəb, yaxud vacib olmasının heç bir fərqi yoxdur.

M:902. Əgər qadın kişi ilə bir səviyyədə və ya ondan qabaqda dursa və hər ikisi birlikdə namaza başlasa, hər ikisinin namazı batildir. Amma əgər biri əvvəlcə namaza başlasa, onun namazı səhih, sonradan başlayanın namazı batildir.

M:903. Əgər qadınla kişi arasında divar, pərdə, yaxud bir-birini görmədikləri şey, yaxud aralarında on zira (təqribən 5 m) fasilə olsa, namazları səhihdir.

M:904. Əgər qadın ikinci mərtəbədə namaz qılsa, kişidən qabaqda, yaxud onunla bir cərgədə dursa da–hətta əgər ikinci mərtəbənin ucalığı on ziradan az olsa da, namazı səhihdir.

Beşinci şərt budur ki, namaz qılanın alnının yeri dizlərindən dörd bağlı barmaq qədər uca, yaxud alçaq olmasın.

M:905. Namaz qılanın alnının yeri dizlərindən dörd bağlı barmaq qədər uca, yaxud alçaq olmamalıdır. Ehtiyat-vacibə görə ayaq barmaqlarının ucundan da bu qədər alçaq və ya uca olmasın.

M:906. Naməhrəm kişi və qadının, başqalarının daxil ola bilmədiyi xəlvət yerdə olmaları haramdır. Orada qıldıqları namaz da səhih deyil. Amma əgər onlardan biri namaza başlasa və ona naməhrəm olan sonrakı daxil olsa birincinin namazının eybi yoxdur.

M:907. Günah məclisi təşkil olunmuş yerdə (məsələn, şərab içilən, qumar oynanılan, qeybət edilən, tar və bu kimi şeylər çalınan yerdə) namaz qılmaq batildir.

M:908. Ehtiyat-vacibə görə Kə'bə Evində və onun damında vacib namaz qılınmasın, amma çarəsizlik halında eybi yoxdur.

M:909. Kə'bə Evində və onun damında müstəhəb namaz qılmağın eybi yoxdur. Üstəlik Kə'bə Evindəki hər rüknün müqabilində iki rəkət namaz qılmaq müstəhəbdir.

NAMAZ QILMAĞIN MÜSTƏHƏB OLDUĞU YERLƏR

M:910. Müqəddəs İslam Şəriətində namazın məsciddə qılınmasına dair çoxlu tövsiyə olunmuşdur. Məscidlərdən ən yaxşısı Məscidül-Həram, sonra Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidi, sonra Kufə məscidi, sonra Beytül-Müqəddəs məscidi, ondan sonra hər şəhərin came məscidi, sonra məhəllə məscidi, nəhayət bazar məscididir.

M:911. Qadınlar üçün daha yaxşı olar ki, namazı evdə, öz xüsusi otaqlarında qılsınlar. Amma özlərini naməhrəmlərdən tam qoruya bilsələr, yaxşı olar ki, məsciddə namaz qılsınlar. Şəriət hökmlərini, islami məsələləri öyrənmək üçün məscidə getməkdən başqa bir yol yoxdursa, vacibdir ki, məscidə getsinlər.

M:912. İmamlar (əleyhis-salam)-ın hərəmində namaz qılmaq müstəhəbdir. Üstəlik məsciddən də yaxşıdır. Əmirəl-mö'minin Əli (əleyhissalam)-ın mütəhhər hərəmində qılınan namaz iki yüz min rəkətə bərabərdir.

M:913. Məscidə çox getmək və namaz qılan olmayan məscidə getmək müstəhəbdir. Məscidin qonşuluğunda olan bir kəsin üzrü olmasa, məsciddən başqa yerlərdə namaz qılması məkruhdur.

M:914. Müstəhəbdir ki, insan e'tinasızlıq üzündən müsəlmanların məscidinə getməyən bir kəslə dostluq əlaqəsi bərqərar etməsin, onunla birlikdə çörək yeməsin, işlərində onunla məşvərət etməsin, onunla qonşu olmasın, ona qız verib qız almasın.

NAMAZ QILMAĞIN MƏKRUH OLDUĞU YERLƏR

M:915. Bir neçə yerdə namaz qılmaq məkruhdur, o cümlədən: hamamda, şoran (duzlu) torpaqda, insanın qabağında, açıq qapı ilə üzbəüz, böyük yollarda, küçə və xiyabanlarda (əgər oradan keçənlərə əziyyət verməsə; amma əgər əziyyət versə haram, namazı da batildir), habelə, odun və çırağın müqabilində, aşpazxanada, ümumiyyətlə od yandırılan hər yerdə; bovl edilən quyunun, çalaların müqabilində, şəkillə üzbəüz, ruhu olan şeylərin heykəlinin qarşısında

(amma әгәр onların üstünә pәрдә çәксәләр, eybi yoxdur); cünub şəxsин olduğu otaqda, şəkil olan otaqda (hәttә әгәр namaz qılanla üzбәүz olmasa da), qәbrin müqabilindә, üstündә, iki qәbrin arasında və ümumiyyәtlә qәbiristanlıqda.

M:916. Bir kәs camaatın get-gәl etdiyi yerdә namaz qılsa, yaxud bir kәs namaz qılanla üzбәүz olsa, müstәһәbdir ki, öz qabağına bir şey qoysun ki, özü ilә onların arasında fasilә salsın. Hәttә әsa, tәsbәh, ip və s. kimi şeylәр dә kifayәtdir.

MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ

M:917. Mәscidin yerini, tavanını, damını, içәri tәrәfdән divarını murdarlamaq haramdır. Hәр kәs bunların nәcis olduğunu bilsә, dәрhal nәcasәti aradan qaldırmalıdır. Ehtiyat-vacibә görә mәscidin divarını çöl tәrәfdән dә murdarlamaq olmaz. Әгәр nәcis olsa, görәk nәcasәti aradan qaldırsınlar. Amma әгәр vәqf edән şəxs hәmin hissәləri mәsciddән hesab еtmәsә, vacib deyil.

M:918. Әгәр bir kәs mәscidi paklaya bilmәsә və ya lazımi kömək еdә bilmәsә, yaxud avadanlıq tapa bilmәsә, mәscidi paklamaq ona vacib deyil. Amma ehtiyat-vacibә görә onu paklaya bilән bir şəxsә xəbәр vermәlidir.

M:919. Әгәр mәscidin müәyyән yeri nәcis olsa və onu qazmaqdan, uçurmaqdan başqa yolla paklamaq mümkün olmasa, oranı qazmalı və ya çox uçurulması lazım gәlmәzsә, uçurulmalıdırlar. Qazılmış yeri doldurmaq, uçurulmuş yeri düzәltmək vacib deyil. Amma әгәр oranı nәcis edән şəxs qazsa və ya uçursa, imkan olan surәtdә qazdığı yeri doldurmalı, uçurduğu yeri tә'mir еtmәlidir.

M:920. Әгәр hәр hansı mәscidi qәsb edib yerindә ev və s. tiksәләр, yaxud şəһәр və ya kәndin, küçә və xiyabanların genişlәndirilmәsindә mәscidin bir hissәsi küçәyә düşsә, belә ki, daha ona mәscid demәsәләр, yеnә ehtiyat-vacibә görә oranı nәcislәmək haram, (nәcis olduqda) paklamaq vacibdir.

M:921. Cәnazәyә qusul vermәzdән qabaq mәscidә qoymaq, nәcasәt mәscidә sirayәt еtmәsә və ya еhtiramsızlığa sәbәb olmasa, maneәsi yoxdur. Amma daha yaxşı olar ki, cәnazәni mәscidә qoymasınlar. Lakin qusul verdikdән sonra eybi yoxdur.

M:922. Peyğәmbәр (sәllәllahu әleyhi və alihi və sәllәм) mәscidini, İmamlar (әleyhis-salam)-ın hәрәmini nәcis еtmәk haramdır. Әгәр nәcis olsa və nәcasәtin orada qalması еhtiramsızlıq olsa onu paklamaq vacibdir. Hәttә ehtiyat-müstәһәbbә görә еhtiramsızlıq olmasa da paklamaq lazımdır.

M:923. Әгәр mәscidin hәsiri, palazı, xalçası nәcis olsa ehtiyat-vacibә görә suya çәkilmәlidir. Amma suya çәkmәk sәbәbilә xarab olsa və nәcis olan yeri

kəsmək daha yaxşı olsa gərək kəsilsin. Əgər nəcis edən kəs oranı kəssə, xəsarəti ödəməlidir.

M:924. Nəcasətin eynini (qan, bovl və s. kimi) məscidə aparmaq ehtiramsızlıq olarsa haramdır. Həmçinin nəcis olmuş şeyləri (nəcis ayaqqabı və nəcis paltar kimi) ehtiramsızlıq olacağı surətdə məscidə aparmaq haramdır.

M:925. Əgər əzadarlıq, rovxəxanlıq, matəm, dini bayramlar və s. kimi mərasimləri təşkil etmək üçün məsciddə çadır qursalar və qara vursalar, çay, yemək hazırlamaq üçün lazım olan avadanlıqları məscidə aparsalar, bu halda əgər bu işlərdən məscidə zərər çatmazsa və namaz qılmağa mane olmazsa, eybi yoxdur.

M:926. Ehtiyat-vacibə görə gərək məscidə qızılla zinət verməsinlər, həmçinin insan və heyvan kimi ruhu olan şeylərin şəklini məscidə çəkməsinlər. Ruhu olmayan şeylərin (gül, ağac budağı və s.) şəklini çəkmək məkruhdur.

M:927. Əgər bir məscid xarab olsa da, onu satmaq, yaxud hər hansı bir mülkə qatmaq, üstündən yol salmaq olmaz.

M:928. Məscidin qapı, pəncərə, və s. kimi şeylərini satmaq haramdır. Əgər məscid xarab olsa, onları satıb həmin məscidin tə'mirinə sərf etmək lazımdır. Amma əgər həmin məsciddə gərəksiz olsa, başqa məscidlərə məsrəf olunmalıdır. Əgər başqa məscidlərə də lazım olmasa, satıb pulu ilə mümkün olan surətdə həmin məscidi tə'mir etməlidirlər; əgər mümkün olmazsa, sair məscidlərin tə'mirinə sərf edilməlidir.

M:929. Məscid düzəltmək, xarab olma ərəfəsində olan məscidi tə'mir etmək müstəhəbdir. Əgər bir məscid, tə'mir edilməsi mümkün olmayacaq dərəcədə xarab olsa, onu uçurub yenidən tikmək lazımdır. Hətta, xarab olmayan məscidi də camaatın ehtiyacını tə'min etmək üçün söküb genişləndirmək olar.

M:930. Məscidi təmizləmək, çıraqban etmək müstəhəbdir. Müstəhəbdir ki, məscidə getmək istəyən bir kəs özünü ətirləsin, pak-pakizə, gözəl və qiymətli paltarını geysin. Ayaqqabısını diqqətlə yoxlasın ki, nəcis olub-olmamasına yəqini olsun. Məscidə daxil olanda əvvəl sağ ayağını, çıxanda isə sol ayağını atsin, hamıdan tez məscidə gedib, hamıdan gec məsciddən çıxsın.

M:931. Bir kəs məscidə daxil olsa müstəhəbdir ki, məscidə ehtiram və salam (təhiyyət) niyyəti ilə iki rəkət namaz qılsın. Əgər başqa müstəhəb və ya vacib namaz qılsa kifayətdir.

M:932. Məsciddə yatmaq (əgər çarəsizlik üzündən olmazsa) dünya işləri barəsində söhbət etmək, nəsə bir şeyi düzəltmək, öyüd-nəsihəti olmayan şe'rlər oxumaq məkruhdur. Həmçinin ağızın, burunun suyunu, sinədən gələn bəlğəmi

mәscidә atmaq, itmiş şeyi tәlәb etmək, öz sәsini ucaltmaq мәkruhdur. Amma azan üçün sәsi ucaltmaqın maneәsi yoxdur.

M:933. Uşağı və dәlini мәscidә buraxmaq мәkruhdur. Amma әgәр uşaqların oraya gәtirilmәsi başqalarının narahatçılığına sәbәb olmazsa və onlarda namaza, мәscidә qarşı mәhәbbәt yaranmasına sәbәb olarsa, müstәhәbdir.

M:934. Bir kәs sarımsaq, soğan və bu kimi şeylər yeyib, ağızından gәlән qoxu ilə camaata әziyyәt verәrsә, мәscidә gәtmәsi мәkruhdur.

AZAN VӘ İQAMӘ

M:935. Kişi və qadın üçün müstәhәbdir ki, gündәlik namazlardan әvvәl azan və iqamә desinlәр. Amma Fitir və Qurban bayramı namazlarından qabaq müstәhәbdir ki, üç dәfә “әs-sәlat”, sair vacib namazlarda isә üç dәfә “әs-sәlat” rәca niyyәti ilə deyilsin.

M:936. Müstәhәbdir ki, uşağın dünyaya gәldiyi ilk gündә, yaxud göbәyi dүşmәzdән әvvәl sağ qulağına azanı, sol qulağına isә iqamәni desinlәр.

M:937. Azan 18 cümlәdән ibarәtdir: 4 dәfә “Allahu әkbәр”, 2 dәfә “әşhәdu әn la ilahә illәllah”, 2 dәfә “әşhәdu әnnә Mühәmmәdән Rәsulullah”, 2 dәfә “hәyyә әlәssәlat”, 2 dәfә “hәyyә әlәlfәlah”, 2 dәfә “hәyyә әla xeyril әmәl”, 2 dәfә “Allahu әkbәр”, 2 dәfә “la ilahә illәllah”.

İqamә dә 17 cümlәdән ibarәtdir: Yә’ni azanın әvvәlindәki dörd “Allahu әkbәр”dән ikisi, axırdakı “la ilahә illәllah”dan biri azalır. Hәмçinin “hәyyә әla xeyril-әmәl”dән sonra iki dәfә “qәd qamәtis-sәlat” әlavә deyilmәlidir.

M:938. “Әşhәdү әnnә Әliyyән vәliyyullah” azan və iqamәnin hissәlərindән deyil. Amma yaxşı olar ki, “әşhәdү әnnә Mühәmmәdән Rәsulullah” dedikdән sonra qürbәt qәsdi ilə deyilsin.

AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ

اللَّهُ أَكْبَرُ

“Allahu əkbər”–Allah, Onu vəsf etdiklərindən çox-çox böyükdür.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“Əşhədu ənla ilahə illəllah”–şəhadət verirəm ki, yeganə və misilsiz olan Allahdan başqa, heç bir mə’bud yoxdur.

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

“Əşədu ənnə Muhəmmədən Rəsulullah”–şəhadət verirəm ki, Həzrət Muhəmməd ibni Əbdilləh (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Allahın peyğəmbəri, elçisidir.

أَشْهَدُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيًّا وَلِيُّ اللَّهِ

“Əşhədu ənnə Əmirəl-mu”mininə Əliyyən vəliyyullah”–şəhadət verirəm ki, Həzrət Əli (əleyhis-salam) mö’mirlərin əmiri, Allahın bütün məxluqat içərisində vəlisi, dostudur.

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ

“Həyyə ələs-səlat”–namaza tələsin!

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ

“Həyyə ələl-fələh”–nicat tapmaq üçün tələsin!

حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ

“Həyyə əla xəyri-əməl”–işlərin ən yaxşısı olan namaz üçün tələsin!

قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ

“Qəd qaməti səlat”–həqiqətən namaz bərqərar olub!

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

“La ilahə illəllah”–yeganə və misilsiz olan Allahdan başqa mə’bud yoxdur.

M:939. Azan və iqamənin cümlələri arasında çox zaman fasiləsi olmamalıdır. Əgər onların arasında adi qaydadan artıq fasilə düşsə, yenidən demək lazımdır.

M:940. Əgər azan və iqamədə səs boğaza salınıb qına (yə’ni, toy məclislərində oxunan avazlar kimi) olsa haram və batildir. Amma əgər qına olmasa, məkrühdür.

M:941. Əvvəlki namazla qılınan (ikinci) namazın azanı saqit olur. İstər o namazı əvvəlki namazla birlikdə qılmaq müstəhəb olsun, istərsə də olmasın. Deməli aşağıdakı hallarda azan saqit olur, ehtiyat-vacibə görə onu tərk etmək lazımdır:

1-Cümə günü əsr namazının azanı (cümə, yaxud zöhr namazı ilə birlikdə qılınarsa);

2-Zil-həccənin 9-cu günü olan Ərəfə gününün əsr namazı (zöhr ilə birlikdə qılınarsa);

3-Məş”ərül-həramda olan bir kəsin Qurban bayramı gecəsinin işa namazının azanı (əgər onu məğriblə birlikdə qılıbsa);

өлki namazı birlikdə (birincidən dərhal sonra) qılmaq qeyd olunan üç halda müstəhəbdir.π

4-Əsr namazını zöhrdən, işa namazını məğribdən dərhal sonra qılmalı olan müstəhəzə qadının (əsr və işa) namazı;

5-Bovl və qaitin çölə çıxmasının qarşısını ala bilməyən bir kəsin əsr və işa namazı.

Bu beş namazda azan o vaxt saqit olur ki, əvvəlki namazla fasiləsi olmasın, yaxud bu fasilə çox az olsun. Amma zahirən, nafiləni qılmaqla zaman fasiləsi düşür. Əgər namazları bir-birindən ayrılıqda, hər birini onun öz fəzilətli vaxtında qılsa, hər ikisinin azan və iqaməsinə oxumaq müstəhəbdir.

M:942. Əgər hər hansı camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsa, o camaatla birlikdə namaz qılan bir kəs öz namazı üçün azan və iqamə deməməlidir. Hətta əgər azan və iqaməni eşitməmiş olsa da, yaxud azan deyildiyi vaxt camaatın cərgələrində olmasa da.

M:943. Əgər namaz qılmaq üçün məscidə gedib orada təşkil olunan camaat namazının qurtardığını görsə, nə qədər ki, cərgələr pozulmayıb və camaat dağılışmayıb öz namazı üçün azan və iqamə deyə bilməz. (Bu o haldadır ki, camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsun.)

M:944. Əgər bir yerdə bir neçə nəfər camaat namazına məşğul olsa, yaxud onların namazı təzəcə qurtarmış, cərgələri pozulmamış olsa və insan namazını furada, yaxud başqa camaatla təşkil olunan camaat namazı ilə qılmaq istəsə, beş şərt daxilində ondan azan və iqamə saqit olur:

1-Əvvəlki camaat namazı üçün azan və iqamə deyilmiş olsun;

2-Həmin camaat namazı batil olmasın;

3-Onun namazı camaat namazı ilə eyni məkanda olsun; (Deməli əgər camaat namazı məscidin içində olsa və insan məscidin damında namaz qılmaq istəsə müstəhəbdir ki, azan və iqamə desin.)

4-Onun namazı ilə camaat namazı—hər ikisi əda vaxtında olsun;

5-Onun namazı ilə camaat namazının vaxtı müştərək vaxtda olsun. Məsələn, hər ikisi zöhr və ya hər ikisi əsr qılsın; yaxud camaatla qılınan namaz zöhr namazı, onun namazı isə əsr namazı olsun; yaxud o zöhr namazını qılsın, camaat namazında isə əsr namazı qılınsın.

M:945. Əgər bir kəs (qabaqkı məsələdə deyilən) ikinci şərtə (yə'ni camaat namazının səhih olub-olmamasında) şəkk etsə, azan və iqamə ondan saqitdir. Amma əgər yerdə qalan dörd şərtə şəkk etsə, yaxşı olar ki, rəca niyyəti ilə azan və iqamə desin.

M:946. Əgər bir kəs başqasının dediyi azan və iqaməni eşidirsə müstəhəbdir ki, eşitdiyi hissələri təkrar etsin. Amma “həyyə ələs-salat”dan “həyyə əla xəyri-l-əməl”ə qədər savab niyyəti ilə təkrar etsin.

M:967. Bir kəs başqasının azan və iqaməsini eşitsə (istər onunla desin, istərsə də deməsin) və o azan və iqamə ilə qılmaq istədiyi namaz arasında çox fasilə düşməsə, öz namazı üçün azan və iqamə deməyə bilər.

M:948. Əgər kişi qadının azanını ləzzət məqsədi ilə eşitsə azan ondan saqit olmur; hətta əgər ləzzət məqsədi ilə olmasa da ehtiyat-vacibə görə azan ondan saqit olmur. Amma əgər qadın kişinin azanını eşitsə, ondan saqit olur.

M:949. Qadınların və kişilərin iştirak etdiyi camaat namazının azan və iqaməsini kişi deməlidir. Amma hamısı qadınlardan ibarət olan camaat namazında azan və iqaməni qadın desə, kifayətdir.

M:950. İqamə azandan sonra deyilməlidir; əgər ondan əvvəl deyilsə, səhih deyildir.

M:951. Əgər bir kəs azan və iqamənin cümlələrini tərtibsiz, ardıcılıq olmadan desə (məsələn, “həyyə ələl-fələh”ı “həyyə ələs-səllat”dan qabaq desə) əvvəlcə qayıdıb tərtibi pozduğu yerdən yenidən deməlidir.

M:952. Azan və iqamə arasında fasilə salınmamalıdır. Əgər onların arasında çox fasilə düşsə və deyilən azan, sonradan deyilən iqamənin azanı hesab olunmazsa, müstəhəbdir ki, yenidən azan və iqamə deyəlsin. Həmçinin əgər azan-iqamə ilə namaz arasında çox fasilə düşsə və o namazın azan və iqaməsi hesab olunmasa, müstəhəbdir ki, həmin namaz üçün yenidən azan və iqamə deyəlsin.

M:953. Azan və iqamə ərəbcə səhih deyilməlidir. Əgər ərəbcə səhv oxusalar, yaxud hər hansı hərfin yerinə başqa bir hərf desələr, və ya onun tərcüməsini başqa dildə desələr, səhih deyildir.

M:954. Azan və iqamə namaz vaxtı daxil olandan sonra deyilməlidir. Əgər qəsdən, yaxud unutqanlıq üzündən namaz vaxtından qabaq deyilsə, batildir.

M:955. Әгәр bir кәс iqamәdән әvvәl azanı deyib-demәмәsində şәkk etsә azanı demәlidir. Amma әгәр iqamә demәyә başlayandan sonra azanı deyib-demәмәsində şәkk etsә azanı demәk lazım deyil.

M:956. Әгәр azan vә ya iqamәnin әsnasında müәyyән bir hissәni demәmişdән әvvәl, ondan әvvәlki hissәni deyib-demәмәsində şәkk etsә, şәkk etdiyi hissәni demәlidir. Amma әгәр azanın, yaxud iqamәnin müәyyән hissәsini deyән halda ondan әvvәlki hissәni deyib-demәмәsində şәkk etsә hәmin hissәni demәk lazım deyil.

M:957. Müstәhәbdir ki, insan azan deyән vaxt üzü qiblәyә dursun, dәstәmaz, qusul almış olsun, әllәrini qulağının dibinә qoyub sәsini ucaltsın, onu uzada-uzada desin. Azanın cümlәlәri arasında azacıq fasilә versin vә cümlәlәrin arasında danışmasın.

M:958. Müstәhәbdir ki, insanın bәdәni, iqamә dediyi vaxt aram olsun vә onu azandan ahәstә desin, cümlәlәrini bir-birinә yapışdırmasın. Amma azanın cümlәlәri arasındakı fasilә qәdәр iqamәdә fasilә salmasın.

M:959. Müstәhәbdir ki, azan vә iqamә arasında bir addım irәli getsin, yaxud müәyyән qәdәр otursun, sәcdә etsin vә ya zikr desin, yaxud da dua oxusun, yaxud bir qәdәр sakit olsun, yaxud müәyyән söz danışsın, yaxud iki rәkәt namaz qılsın. Amma sübh namazının azanı ilә iqamәsi arasında danışmaq, mәğrib namazının azanı ilә iqamәsi arasında namaz qılmaq müstәhәb deyil.

M:960. Müstәhәbdir ki, azan demәk üçün müәyyән olunan şәxs adil, vaxt tanıyan, sәsi uca olsun, azanı uca yerdә desin. Mikrofonlardan istifadә olunması mane olmayan halda azan deyән şәxs nisbәtән ашаğı yerdә dayansın.

M:961. Azanı radio, maqintofon yerlәrdән ешитмәk namaz üçün kifayәt deyil:, әksinә namaz qılanın özü azan demәlidir.

M:962. Ehtiyat-vacib budur ki, azanı hәmişә namaz qәsdi ilә deyilsin. Azanın, vaxtın daxil olması üçün, ondan sonra namaz qәsdi olmadan deyilmәsi müşküldür.

M:963. Әгәр bir кәс azan vә iqamәni namaz üçün desә vә sonra bir neçә nәfәр ondan imam olmasını xahiş etsәlәр, yaxud mә'mum kimi namazı onlarla birlikdә qılmaq istәsә, onun dediyi azan vә iqamә kifayәt deyil: müstәhәbdir ki, yenidән desinlәр.

NAMAZIN VACİBATI

Namazın vacibatı 11-dir: **1**-Niyyәt, **2**-Qiyam (yә'ni ayaq üstә durmaq), **3**-Tәkbirәtul-ehram, (yә'ni namazın әvvәlindә "Allahu әkbәр" demәk), **4**-Rüku,

5-Səcdə, 6-Qiraət, 7-Zikr, 8-Təşəhhüd, 9-Salam, 10-Tərtib, 11-Muvalat (yə'ni namazın hissələrini dalbadal, fasiləsiz demək).

M:964. Namazın vacibatından bə'ziləri rükndür. Yə'ni əgər insan onu yerinə yetirməsə, yaxud namazda artırsa—istər qəsdən olsun istərsə də səhvən—namaz batil olur. Bə'ziləri isə rükn deyil. Yə'ni əgər qəsdən azaldılıb-artırılsa, namaz batil olur, amma səhvən azaldılıb-artırılsa batil olmaz.

Namazın rüknləri beşdir: niyyət, təkbirətül-ehram, təkbirətül-ehram dediyi vaxt, həmçinin rükuya müttəsil olan (yə'ni rükudan qabaqkı) qiyam, ruku, iki səcdə.

NİYYƏT

M:965. İnsan namazı qürbət qəsdı ilə (yə'ni Allah-Taalanın əmrini yerinə yetirmək niyyəti ilə qılmalıdır. Niyyəti qəlbdən keçirmək və ya misal üçün, dildə “dörd rəkət zöhr namazı qılıram, qürbətən iləllah” demək lazım (ilzami) deyil.

M:966. Əgər zöhr və əsr namazında “dörd rəkət namaz qılıram” deyə niyyət etsə, amma onların hansını qıldığını müəyyənləşdirməsə, namazı batildir. Həmçinin zöhr namazının qəzası vacib olan bir şəxs zöhr namazı vaxtında onun qəzasını qılmaq istəsə, qıldığı namazı niyyətdə müəyyənləşdirməlidir.

M:967. İnsan namazın əvvəlindən axırına qədər öz niyyətində sabit qalmalıdır. Deməli əgər namaz əsnasında qafil olsa, belə ki, “nə edirsən?”—deyə soruşsalar nə deyəcəyini bilməsə, namazı batildir.

M:968. İnsan namazı yalnız Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün qılmalıdır. Deməli əgər bir kəs riya etsə, yə'ni özünü camaata göstərmək üçün namaz qılsa, namazı batildir—istər təkcə camaata göstərmək üçün olsun, istərsə də həm Allah üçün, həm də camaata göstərmək üçün olsun (yə'ni hər ikisini nəzərdə tutsun).

M:969. Əgər namazın müəyyən hissəsini Allahdan başqası üçün qılsa, namazı batildir. İstər riya etdiyi o hissə vacib olsun (Həmd-Surə kimi), istərsə də müstəhəb (qunut kimi). Hətta əgər namazın hamısını Allah xatirinə qılsa, amma camaata göstərmək üçün məxsus yerlərdə (məscid kimi) və ya məxsus vaxtlarda (məsələn, namazın əvvəl vaxtında), yaxud da məxsus tərzdə (məsələn, camaatla) qılsa, namazı batildir.

TƏKBİRƏTÜL-EHRAM

M:970. Hər namazın əvvəlində “Allahu əkbər” demək vacib və rükndür. “Allah” kəlməsinin və “əkbər” kəlməsini hərflərini və iki—”Allah” və “əkbər”

kəlmələrini ardıcıl və ərəb dilində səhih deməlidir. Deməli bir kəs bunları ərəbcə səhv desə, yaxud tərcümələrini desə, səhih deyil.

M:971. Ehtiyat-vacib budur ki, namazın təkbirətül-ehramı ondan əvvəl deyilən hissələrə (iqaməyə, yaxud təkbirətül-ehramdan əvvəl oxunan duaya) birləşdirilməsin.

M:972. Əgər namaz qılan “Allahu əkbər” kəlməsini ondan sonra oxuduğu kəlməyə (məsələn “bismillahir-rəhmanir-rəhim”ə) birləşdirmək istəsə, gərək “əkbər” kəlməsinin rey hərfinə zəmmə versin (yə’ni “Allahu əkbəru bismillahir-rəhmanir-rəhim” desin).

M:973. Təkbirətül-ehram deyən vaxt bədən aram olmalıdır. Əgər bir kəs təkbirətül-ehramı qəsdən hərəkət halında desə batildir. Həmçinin səhvən hərəkət etsə, ehtiyat-vacibə görə gərək namazı batil edən hər hansı əməl edib sonra yenidən təkbir desin.

M:974. Təkbir, Həmd, Surə, zikr və dua elə oxunmalıdır ki, şəxsin özü eşitsin. Əgər qulağın ağırlığı, karlığı və ya səs-küyün çoxluğu səbəbi ilə eşitməsə, elə deməlidir ki, mane olmazsa eşidə bilsin.

M:975. Lal və ya dili xəstə olan bir kəs “Allahu əkbər”i düzgün deyə bilməsə, necə bacarırsa, elə də deməlidir. Əgər ümumiyyətlə deyə bilməsə, qəlbindən keçirtməli, təkbir üçün işarə olaraq dilini (əgər bacarırsa) tərpətməlidir.

M:976. Müstəhəbdir ki, təkbirətül-ehramdan qabaq bu dua oxunsun:

يَا مُحْسِنُ قَدْ آتَاكَ الْمُسِيءُ وَقَدْ أَمَرْتُ الْمُحْسِنَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنِ الْمُسِيءِ أَنْتَ الْمُحْسِنُ وَأَنَا الْمُسِيءُ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ صَلَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَجَاوَزَ عَنْ قَبِيحٍ مَا تَعْلَمُ مِنِّي

Yə’ni “Ey bəndələrinə ehsan edən Allah, Sənin günahkar bəndən Sənin dərgahına gəlmişdir. Sən də ehsan edənə əmr etmisən ki, günahkarın günahından keçsin. Sən ehsan edən, mən isə günahkaram. Səni and verirəm Mühəmməd və Ali-Mühəmmədin hörmətinə, Öz rəhmətini Mühəmməd və Ali-Mühəmmədə göndər, mənim pis əməllərimdən keç!”

M:977. Müstəhəbdir ki, namazın birinci təkbirini, habelə namaz əsnasındakı sair təkbirləri deyəndə əlləri qulaqların yuxarısına qədər qaldırsın. Bunun əksi müşküldür, hətta caiz də deyil.

M:978. Əgər təkbirətül-ehramı deyib-deməməsində şəkk etsə, bu halda qiraətə məşguldursa, öz şəkkinə e’tina etməməlidir; yox əgər bir şey oxumamışdırsa, təkbiri deməlidir.

M:979. Əgər təkbirətül-ehramı deyəndən sonra, onu düzgün deyib-deməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə e’tina etməməlidir. Amma müstəhəbdir ki, namazı qurtarandan sonra yenidən qılsın.

QIYAM

M:980. Təkbirətül-ehram deyilən vaxtdakı və rükudan əvvəlki qiyam (buna rükuya müttəsil olan qiyam deyilir) rükndür. Amma Həmd-Surənin oxunduğu və rükudan sonrakı qiyam rükn deyildir. Bir kəs unudaraq onu tərk etsə, namazı səhihdir.

M:981. Vacibdir ki, təkbiri deyəndən əvvəl və sonra bir az dayansın ki, aramlıq halında təkbir deməsinə yəqin etsin.

M:982. Əgər rükunu unutsa və Həmd-Surəni deyib oturandan sonra rüku etmədiyi yadına düşsə, ayağa qalxıb yenidən rükuya getməlidir. Amma ayağa durmadan, elə oturduğu yerdən birbaşa rükuya qalxsə, rükuya müttəsil olan qiyamı yerinə yetirmədiyi üçün, namazı batildir.

M:983. Namaz qılan şəxs ayaq üstə olan halda bədənini hərəkət etdirməməli, hər hansı tərəfə əyilməməli, bir şeyə söykənməməlidir. Amma əgər çarəsizlik üzündən olsa və rükuya əyləndə ayaqlarını hərəkət etdirsə eybi yoxdur.

M:984. Ayaq üstə durduğu vaxt unudaraq bədənini hərəkət etdirsə və ya hər hansı tərəfə əyilsə, yaxud bir şeyə söykənsə eybi yoxdur. Amma təkbirətül-ehram dediyi qiyamda və rükuya müttəsil olan qiyamda unutmazlıq üzündən olsa da, ehtiyat-vacibə görə namazı qurtarıb yenidən qılmalıdır.

M:985. Ayaq üstə olan vaxt hər iki ayağın yerdə olması vacibdir. Amma bədən ağırlığının hər iki ayağın üstünə düşməsi lazım (ilzami) deyil, hətta bir ayağın üstünə də düşsə eybi yoxdur.

M:986. Düz dayana bilən bir kəs ayaqlarını çox aralı qoysa və adi ayaq üstə durmaq halında olmasa, namazı batildir.

M:987. Namaz vaxtında insan, azacıq dala və ya qabağa getmək istəsə, yaxud bədənini sağa-sola hərəkət etdirsə, bu halda (hərəkət halında) heç nə deməməlidir. Amma “bihovlillahi və quvvətihi əqumu və əq’ud” kəlməsini ayağa qalxanda deməlidir. Vacib zikrləri deyən vaxtda da bədən hərəkətsiz olmalıdır. Hətta ehtiyat-vacibə görə müstəhəb zikrləri deyəndə də bədən aram olmalıdır.

M:988. Əgər bir kəs bədəni hərəkət edən halda zikr desə (məsələn, rükuya, yaxud səcdəyə gedən halda təkbir desə), bu halda əgər onu namazda əmr olunan zikr qəsdilə desə namazını ehtiyatən yenidən qılmalıdır. Amma əgər bu qəsdilə deməsə (ümumiyyətlə zikr demək niyyəti olsa) namazı səhihdir.

M:989. Həmd oxuyan zaman əli və barmaqları hərəkət etdirməyin eybi yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onları da hərəkət etdirməsin.

M:990. Әгәр Һәмд-Сурәни, yaxud təsbihatı oxuyanda ixtiyarsız olaraq müəyyən qədər hərəkət etsə və bədəni aramlıq halından çıxsa, ehtiyat-vacib budur ki, bədən aram olandan sonra hərəkət halında dediklərini yenidən desin.

M:991. Әгər bir kəs namaz əsnasında ayaq üstə dura bilməsə, oturmalı, otura da bilməsə, uzanmalıdır. Amma bədəni aramlaşmayınca heç nə deməməlidir. Amma ümumiyyətlə qürbət qəsdı olsa eybi yoxdur.

M:992. Nə qədər ki, insan ayaq üstə namaz qıla bilir, oturan halda qılmamalıdır. Məsələn, bir kəs ayaq üstə duranda bədəni hərəkət etsə, yaxud müəyyən bir şeyə söykənməyə məcbur olsa və ya bədənini əyməyə, əyilməyə, ayaqlarını adi haldan artıq aralı qoymağa naçar olarsa, gərək ayaq üstə necə qıla bilsə, elə də qılsın. Amma əgər heç cür mümkün olmasa–hətta rüku halında belə ayaq üstə dayana bilmirsə, düz oturmalı, namazı oturan halda qılmalıdır.

M:993. İnsan nə qədər ki, otura bilir, uzandığı yerdə namaz qılmamalıdır. Әгәр düz otura bilmirsə, onda necə otura bilsə, elə də oturmalıdır. Ümumiyyətlə heç cür otura bilmirsə, qiblənin hökmündə deyildiyi kimi, gərək sağ tərəfi üstə, bunu da edə bilməsə sol tərəfi üstə uzansın. Bu da mümkün olmasa arxası üstə elə uzanmalıdır ki, ayaqlarının altı üzü qibləyə olsun.

M:994. Oturan halda namaz qılan bir kəs Һәмд-Сурәни oxuduqdan sonra ayağa durub rükunu ayaq üstə yerinə yetirə bilsə gərək ayağa dursun və ayaq üstə olan halda rükuya getsin. Әгər bunu da edə bilməsə oturan halda rüku etməlidir.

M:995. Uzanan halda namaz qılan bir kəs əgər namaz əsnasında otura bilsə, gərək bacardığı, mümkün olan qədər oturduğu yerdə qılsın. Həmçinin əgər ayaq üstə dura bilsə, gərək bacardığı qədər ayaq üstə durub, namazı ayaq üstə qılsın, bədəni aramlaşmayınca heç nə deməsin. Amma əgər ümumiyyətlə qürbət qəsdı olsa (aram olmamasının) eybi yoxdur.

M:996. Ayaq üstə dura bilən bir kəs ayaq üstə durması səbəbilə xəstələnəcəyindən, yaxud müəyyən bir zərər çatacağından qorxsə oturan halda namaz qıla bilər. Oturduğu yerdə də bu kimi işlərdən qorxsə uzanan halda namaz qıla bilər.

M:997. Әгər insan vaxtın axırına qədər ayaq üstə namaz qıla biləcəyinə ehtimal versə, əvvəl vaxtda namaz qıla bilər.

M:998. Müstəhəbdir ki, ayaq üstə duran halda bədəni düz saxlasın, çiyinlərini aşağı salsın, əllərini budlarının üstünə qoysun, barmaqlarını bir-birinə yapışdırsın, səcdə etdiyi yerə baxsın, bədənin ağırlığını ayaqlarına bərabər halda salsın, xüzu və xüşu halında olsun, ayaqlarını dal-qabaq

qoymasın; әгәр kişidirsə ayaqlarını üç barmaqdan bir qarışa qədər aralı qoysun; әгәр qadındırsa, ayaqlarını bir-birinə yapışdırsın.

QIRAƏT

M:999. Gündəlik vacibi namazların birinci və ikinci rəkətində əvvəlcə Həmd, sonra isə bir Surə bütöv oxunmalıdır.

M:1000. Әгәр namazın vaxtı az olsa, yaxud insan Surəni oxumamağa məcbur olsa, məsələn, Surəni oxuyacağı təqdirdə oğru və ya yırtıcı heyvan, yaxud başqa bir şey ona xəsarət yetirəcəksə, Surəni oxumamalıdır. Әгər müəyyən bir iş üçün tələssə Surəni oxumaya bilər.

M:1001. Әгər qəsdən Surəni Həmddən qabaq oxusa, namazı batildir. Әгər səhvən Həmddən qabaq oxusa və Surə oxuyanda yadına düşsə, gərək onu yarımçıq kəsib Həmd oxuduqdan sonra yenidən Surəni oxusun.

M:1002. Әгər Həmd və Surəni, yaxud onlardan birini unutsa və rükuda yadına düşsə, namazı səhihdir.

M:1003. Әгər rükuya əyilməmişdən qabaq Həmd-Surəni oxumadığını bilsə gərək oxusun. Әгər təkcə Surəni oxumaması yadına düşsə, təkcə onu oxumalıdır. Amma әгәр Həmd oxumadığı yadına düşsə, gərək Həmd oxusun, sonra isə Surəni yenidən oxusun. Həmçinin müəyyən qədər əyilsə və rükuya çatmamışdan qabaq Həmd-Surəni, yaxud onlardan birini oxumadığını bilsə gərək qalxıb həmin göstərişə əməl etsin.

M:1004. Әгər namazda vacibi səcdəsi olan Surələrdən birini qəsdən oxusa namazı batildir.

M:1005. Әгər vacibi səcdəsi olan Surəni səhvən oxumağa başlasa və səcdə ayəsinə çatmamış yadına düşsə, gərək o Surəni kəsib başqa Surə oxusun; yox әгər səcdə ayəsini oxuyandan sonra başa düşsə, namaz əsnasında, ehtiyata əsasən, gərək işarə ilə onun səcdəsini yerinə yetirib oxuduğu Surə ilə kifayətlənsin.

M:1006. Әгər namaz əsnasında səcdəsi olan ayəni eşidib işarə ilə səcdə etsə namazı səhihdir.

M:1007. Müstəhəbbi namazda Surə oxumaq–hətta o namaz nəzir etmək səbəbilə vacib olsa da lazım deyil. Amma bə'zi müstəhəbbi namazlarda (məxsus Surəsi olan vəhşət namazı kimi) әгər o namazın göstərişlərinə əməl etmək istəsə onun Surəsini oxumalıdır.

M:1008. Cümə namazında, həmçinin cümə gününün zöhr namazında müstəhəbdir ki, birinci rəkətdə Həmddən sonra “Cümə” Surəsi, ikinci rəkətdə

isə Həmddən sonra “Münafiqun” Surəsi oxunsun. Əgər bir kəs bunlardan birini oxumağa başlasa, ehtiyat-vacibə görə, onu kəsib başqa Surə oxuya bilməz.

M:1009. Əgər Həmddən sonra “Qul huvəllah”, yaxud “Qül ya əyyühəl kafirun” Surəsini oxumağa başlasa, onu kəsib başqa Surə oxuya bilməz. Amma cümə namazında və cümə gününün zöhr namazında əgər unudaraq “Cümə” və “Münafiqun” Surələrinin yerinə qeyd olunan iki Surədən birini oxusa, yarısına çatmadığı vaxta qədər onu kəsib “Cümə” və ya “Münafiqun” Surəsini oxuya bilər.

M:1010. Əgər cümə namazında, yaxud cümə gününün zöhr namazında qəsdən “Qul huvəllah”, yaxud “Qül ya əyyühəl kafirun” Surəsini oxusa, hətta yarısına çatmamış olsa da, ehtiyat-vacibə görə, onu kəsib “Cümə” və “Münafiqun” Surəsini oxuya bilməz.

M:1011. Əgər namazda “Qul huvəllah” və ya “Qül ya əyyühəl kafirun” Surəsindən savayı, başqa Surə oxusa, yarıya çatmamışdan onu kəsib başqa Surə oxuya bilər.

M:1012. Əgər Surənin müəyyən hissəsi yadından çıxsın, yaxud çarəsizlik üzündən (məsələn, vaxtın az olması və yaxud başqa səbəblərə görə) onu qurtara bilməsə–hətta yarısından keçmiş olsa da və oxuduğu Surə “Qul huvəllah” və ya “Qül ya əyyühəl kafirun” olsa da, o Surəni kəsib başqasını oxuya bilər.

M:1013. Kişi üçün vacibdir ki, sübh, məğrib, işa namazının (əvvəldəki iki rəkətində) Həmd-Surəsini ucadan oxusun. Həmçinin kişi və qadının hər ikisinə vacibdir ki, zöhr və əsr namazının Həmd-Surələrini astadan oxusun.

M:1014. Kişi diqqətli olmalıdır ki, sübh, məğrib və işa namazlarında (əvvəlki iki rəkətində) Həmd-Surənin bütün kəlmələrini, hətta onların axıncı hərflərini belə ucadan desin.

M:1015. Qadın sübh, məğrib və işa namazının (əvvəldəki iki rəkətinin) Həmd-Surəsini həm ucadan, həm də alçaqdan qıla bilər. Amma əgər naməhrəm onun səsinə eşitsə, ehtiyat-vacibə görə ahəstə qılmalıdır.

M:1016. Əgər namazı ucadan qılmalı olduğu yerdə qəsdən alçaqdan və ya alçaqdan qılmalı olduğu yerdə qəsdən ucadan qılsa namazı batildir. Amma unutqanlıq, yaxud məsələni bilməməzlik üzündən olsa, səhihdir. Həmd və Surəni oxuduğu vaxtda səhv etdiyini başa düşsə, oxuduğu miqdarı yenidən oxuması lazım deyil.

M:1017. Əgər namaz qılan şəxs Həmd-Surəni oxuduğu zaman səsinə adi haldan ucaya qaldırırsa (məsələn, qışqıra-qışqıra oxusa) namazı batildir.

M:1018. İnsan namazı öyrənməlidir ki, səhv oxumasın. Əgər bir kəs namazı düzgün şəkildə ümumiyyətlə öyrənə bilmirsə, bacardığı kimi qılmalıdır və ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazı camaatla qılsın.

M:1019. Əgər bir kəs namazın Həmd-Surəsini və ya başqa hissələrini yaxşı bilmirsə və öyrənə bilirsə, namazın vaxtı geniş olduğu halda öyrənməlidir. Amma namazın vaxtı az olsa ehtiyat-vacibə görə gərək mümkün olan halda namazını camaatla qılsın.

M:1020. Ehtiyat-vacib budur ki, namazın vacibatını öyrətməkdə mizd alınmasın. Amma onun müstəhəbbatı üçün mizd almağın eybi yoxdur.

M:1021. Əgər bir kəs Həmd və Surənin kəlmələrindən birini bilməsə, yaxud onu qəsdən deməsə və ya bir hərfin yerinə başqa hərf desə (məsələn, “zad” hərfinin yerinə “za” desə), yaxud fəthə və kəsre ilə oxunmamalı yerdə fəthə və kəsre desə, yaxud da təşdidi deməsə, namazı batildir.

M:1022. Əgər insan müəyyən bir kəlməni səhih bilsə və namazı da elə o cür qılıb, sonradan səhv dediyini başa düşsə, ehtiyat-müstəhəbbə görə gərək namazı yenidən qılsın, əgər vaxtı keçmişsə, qəzasını etsin.

M:1023. Əgər müəyyən bir kəlmənin fəthə və kəsresini bilməsə öyrənməlidir. Amma axırında vəqf etmək caiz olan bir kəlmədə həmişə vəqf etsə, onun fəthə və kəsresini öyrənmək lazım deyil. Həmçinin əgər kəlməni “sin” və ya “sad” ilə olmasını bilməsə, gərək öyrənsin. Əgər iki, yaxud daha artıq yolla qılsa (məsələn, “ihtinəs-siratəl-müstəqim” kəlməsinin “sirat” sözünü bir dəfə “sin”, bir dəfə isə “sad” ilə oxusa) namazı batildir. Amma əgər hər iki cür qiraət mövcud olsa, həqiqətə çatmaq ümidi ilə oxumasının eybi yoxdur.

M:1024. Əgər bir kəlmədə “vav” olsa və ondan qabaqkı kəlmənin zəmməsi olsa, “vav”dan sonrakı hərf isə həmzə olsa (məsələn, “su” kəlməsi kimi) daha yaxşı olar ki, “vav”a mədd verilsin, yə’ni uzadılsın. Həmçinin əgər bir kəlmədə “əlif” olsa və ondan qabaqkı hərfin fəthəsi olsa, “əlif”dən sonra isə “hənzə” olsa (“caə” kəlməsi kimi) daha yaxşı olar ki, onun “əlif” hərfi uzadılsın. Həmçinin əgər bir kəlmədə “yey” olsa və ondan əvvəlki hərf kəsrelə, “yey”dən sonrakı hərf isə həmzə olsa (“ciə” kəlməsi kimi) daha yaxşı olar ki, “yey” mədd ilə oxunsun. Əgər bu kimi “vav”, “əlif” və “yey”dən sonra həmzənin yerinə, sakın olan başqa (fəthə, kəsre və zəmməsi olmayan) bir hərf olsa, yenə də yaxşı olar ki, bu üç hərf mədd ilə oxunsun. Məsələn, “vələzzallin” kəlməsində “əlif”dən sonra “lam” hərfi sakınlə olduğundan, daha yaxşı olar ki, onun “əlif”i uzadılsın.

M:1025. Əqvaya görə namazda hərəkə ilə vəqf, sükun ilə vəsl edilməsinə riayət olunması lazım deyil. Hərəkə üzrə vəqf etməyin mə’nası budur ki,

kəlmənin axırını hərfinin fəthə, kəsre və ya zəmməsini deyib o kəlmə ilə sonrakı kəlmə arasında fasilə salsın. Məsələn, “ər-rəhmanir-rəhim” deyib, “rəhim” kəlməsinin “mim”inə kəsre versin, sonra bir az fasilə salıb “maliki yovmiddin” desin. Sükun ilə vəsl etməyin mənası budur ki, bir kəlmənin fəthə, kəsre və zəmməsini demədən, həmin kəlməni sonrakı kəlməyə birləşdirsin. Məsələn, “ər-rəhmanir-rəhim” deyib, “rəhim” kəlməsinin “mim”inə kəsre vermədən dərhal “maliki yovmiddin”i desin.

M:1026. Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində, ya təkcə Həmd deyilməlidir, ya da üç dəfə təsbihati-ərbəə.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Subhanəllahi vəlhəmdu lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər.” Ehtiyat-vacib budur ki, təsbihati-ərbəə üç dəfə deyilsin. Həmçinin, birinci rəkətdə Həmdi, o biri rəkətdə isə təsbihatı demək olar. daha yaxşı olar ki, hər iki rəkətdə təsbihat deyilsin.

M:1027. Vaxtın az olduğu hallarda təsbihatı bir dəfə demək lazımdır.

M:1028. Kişi və qadına vacibdir ki, namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmdi, yaxud təsbihati-ərbəəni alçaqdan oxusunlar.

M:1029. Namazın üçüncü və dördüncü rəkətlərində Həmd oxunsa, ehtiyat-vacibə görə onun “bismillah”ı da ahəstə deyilməlidir. Xüsusilə, mə’lum və namazı furada qılanlar üçün.

M:1030. Təsbihati-ərbəəni öyrənə, yaxud düzgün şəkildə deyə bilməyən şəxs üçüncü və dördüncü rəkətlərdə Həmdi oxumalıdır.

M:1031. Əgər bir kəs namazın əvvəldəki iki rəkətini onun axırındakı iki rəkəti olduğunu güman edərək təsbihatı oxusa və rükudan əvvəl yadına düşsə, Həmdi və Surəni oxumalıdır; ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazdan sonra artıq təsbihat dediyinə görə səcdəyi-səhv etsin. Amma rükuda yadına düşsə, namazı səhihdir.

M:1032. Əgər namazın axırındakı iki rəkətini, əvvəldəki iki rəkət güman edərək Həmd oxusa, yaxud əvvəldəki iki rəkətdə namazın axırını iki rəkət olduğunu güman etməsinə baxmayaraq, Həmdi oxusa və rükudan əvvəl, yaxud sonra yadına düşsə, namazı səhihdir.

M:1033. Əgər namazın üçüncü və dördüncü rəkətində Həmd oxumaq istədiyinə baxmayaraq, təsbihat dilinə gəlsə, yaxud əksinə olsa (təsbihat oxumaq istədiyi halda Həmd dilinə gəlsə), bu halda əqva budur ki, Həmdi və ya təsbihatı kəsib digərini (istədiyini) oxusun. Amma əgər adəti üzrə oxuduğu şey dilinə gəlsə və qəlbində də onu qəsd etmiş olarsa, oxuduğunu tamamlaya bilər, namazı da səhihdir.

M:1034. Namazın üçüncü və dördüncü rəkətində adəti təsbihat oxumaq olan bir şəxs əgər qəsd etmədən Həmd oxumağa başlayıbsa, əqva budur ki, onu kəsib təsbihatı və ya Həmd oxusun.

M:1035. Namazın üçüncü və dördüncü rəkətində təsbihatdan sonra istiğfar etmək (məsələn, “əstəğfirullahə”, yaxud “Allahumməğfir li” demək) müstəhəbdir. Əgər Həmd və ya təsbihatı deməsini güman edib istiğfar deməyə başlasa və Həmd, yaxud təsbihatı deyib-deməməsində şəkk etsə, gərək şəkkinə e’tina etməsin. Həmçinin əgər namaz qılan şəxs rüku üçün əyilməkdən qabaq, istiğfara məşğul olmayan halda, Həmd, yaxud təsbihatı oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, öz şəkkinə e’tina etməməlidir.

M:1036. Əgər üçüncü və ya dördüncü rəkətin rükusunda, yaxud rükuya gedən halda Həmd, yaxud təsbihatı oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, öz şəkkinə e’tina etməməlidir.

M:1037. Əgər hər hansı ayə və ya kəlməni səhih deyib-deməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı kəlmə və ya ayəni deməyə başlamayıbsa, həmin ayə və kəlməni səhih tərzdə deməlidir; yox əgər ondan sonrakı hissəyə başlayıbsa, onda: o şey rükndürsə (məsələn, rükuda Surənin hər hansı hissəsini düzgün oxuyub-oxumamasında şəkk etsə) öz şəkkinə e’tina etməməlidir; əgər rükun deyilsə (məsələn, “Allahus-səməd” deyəndə, “Qul huvəllahu əhəd”i düzgün deyib-deməməsində şəkk etsə) yenə də şəkkinə e’tina deməyə bilər. Amma əgər ehtiyatən o ayə və ya kəlməni səhih tərzdə desə, eybi yoxdur. Əgər bir neçə dəfə şəkk etsə, o qədər də deyə bilər. Amma əgər vəsvəslə həddinə çatıb yenə desə, ehtiyat-vacib budur ki, namazını yenidən qılsın.

M:1038. Müstəhəbdir ki, birinci rəkətdə Həmdədən qabaq “əuzu billahi minəş-şəytanir-rəcim” deyilsin, zöhr və əsr namazının birinci və ikinci rəkətlərində pişnamaz istisna olmaqla, qalanları “bismillah”ı ucadan deməsinlər; Həmd və Surəni kəlmə-kəlmə oxusunlar, hər ayənin axırında vəqf etsinlər, (yə’ni tələffüzdə onu, sonrakı ayəyə birləşdirməsinlər.) Həmd və Surəni oxuyan zaman mə’nalarına diqqət yetirsinlər. Əgər namazı camaatla birlikdə qılırsa, imamın Həmd qurtarandan sonra; və əgər fəridə qılırsa, öz Həmdini qurtarandan sonra “əl-həmdü lillahi Rəbbil-ələmin”, “Qul huvəllahu” Surəsini qurtarandan sonra isə bir, iki və ya üç dəfə “kəzalikəllahu Rəbbuna”, yaxud üç dəfə “kəzalikəllahu Rəbbi” desin. Surəni oxuyandan sonra azacıq dayanıb rükudan əvvəlki təkbiri desin, yaxud da qunut tutsun.

M:1039. Müstəhəbdir ki, bütün namazların birinci rəkətində “İnna ənzəlna”, ikinci rəkətində isə “Qul huvəllahu” Surəsi oxunsun.

M:1040. Mәkruhdur ki, insan gecә-gündüz namazlarında “qulhuvәllah” Surәsini oxumasın.

M:1041. “Hәmd”, habelә “Qulhuvәllah” Surәsini birnәfәsә oxumaq mәkruhdur.

M:1042. Birinci rәkәtdә oxunan Surәni ikinci rәkәtdә dә oxumaq mәkruhdur. Amma “Qul huvәllah” Surәsini һәр iki rәkәtdә oxumaq mәkruh deyildir.

RÜKU

M:1043. Namaz qılan һәр rәkәtdә qiraәtdән sonra o qәdәр әyilmәlidir ki, әllәrini dizinә qoya bilsin. Bu әmәlә rüku deyilir.

M:1044. Әгәр rüku qәdәrinдә әyilib әllәrini dizlәrinә qoymasa, ehtiyatın xilafını etmişdir. Demәli, ehtiyat budur ki, әllәrini dizlәrinә qoysun.

M:1045. Әгәр rükunu qeyri-adi şәkildә yerinә yetirsә, (mәsәlән, saға, sola tәrәf әyilsә) әllәrinin rükuya çatmasına baxmayaraq, rükusu sәhih deyildir.

M:1046. Rükuya әyilmәk rüku niyyәti ilә olmalıdır. Demәli başqa iş üçün (mәsәlән, һәр hansı һәşәratı öldürmәk niyyәti ilә) әyilsә onu rüku hesab etmәk olmaz: ayağa qalxıb yenidән rükuya getmәlidir vә bu әmәl vasitәsi ilә rükn artırılmamışdır, namaz da batil deyildir.

M:1047. Әгәр bir kәsin әli vә dizlәri normal insanın әl vә dizlәrindән fәrqlәnsә, (mәsәlән, qolları çox uzun olsa vә azacıq әyilәndә dizlәrinә çatса, yaxud dizlәri normal dizdән ашаğıда olsa vә çox әyildikдә belә, әllәri dizlәrinә çatмаса) normal insanın әyildiyi qәdәр әyilmәlidir.

M:1048. Oturan halda namaz qılan şәxs rüku üçün o qәdәр әyilmәlidir ki, üzü dizlәrinin müqabilinә çatсın. Daha yaxşı olar ki, o qәdәр әyilsin ki, üzü sәcdә etdiyi yerin yaxınlığıна çatсın.

M:1059. İnsan rükuda һәр zikri desә kifayәtdir. Amma ehtiyat-vacib budur ki, üç dәfә “subhanәllah”, yaxud bir dәfә “subhanә Rәbbiyәl әzimi vә bi һәмdih”дән az olmasın.

M:1050. Rükunun zikri bir-birinin ardınca vә әrәbcә sәhih deyilmәlidir. Müstәһәbdir ki, 5, 7 dәfә vә һәттә daha artıq deysin.

M:1051. Rükuda vacibi zikr deyildiyi vaxt, bәdән aram olmalıdır. Müstәһәb zikrdә dә, әгәр onu rükunun göstәrişlәрindә deyilән zikr niyyәti ilә desә, ehtiyat-vacibә görә bәdәnin aram olması lazımdır.

M:1052. Әгәр rükunun zikrini deyән vaxt ixtiyarsız olaraq müәyyән qәdәр һәрәkәt edib aramlıq halından çıxsа, ehtiyat-müstәһәbbә görә bәdән aramlaşandan sonra һәмін zikri yenidән desin. Amma çox az һәрәkәt etsә vә bәdән aramlıq halından çıxmаса, yaxud barmaqlarını tәrpәtsә, eybi yoxdur.

M:1053. Әгәр рүку һәддинә қәдәр әйилмәздән вә бәдән арам олмәздән қабәқ рүкунун зикрини десә, намазı батилдир.

M:1054. Әгәр vacibi zikr qurtarmazdan әvvәl qәsdән başını rükudan qaldırsa, намазı батилдир; амма әгәр сәһвән qaldırsa вә rүku halından çıxmamışdan qabaq, zikri axıra qәdәр demәdiyi yadına düşsә, гәрәк rükунун zikrini бәдәnin арам olduғu halda yenidән desin. Әгәр rүku halından чıxandan sonra yadına düşsә, намазı сәһihdir.

M:1055. Әгәр zikr demәk miqdarında rükuda qala bilmәsә, bu halda rүku hәddindән чıxmazdan qabaq rükунун zikrini deyə bilsә, гәрәк elә o halda tamam etsin; әks halda, ehtiyata әsasән, qalxan halda zikri demәlidir.

M:1056. Әгәр хәстәлик вә s. kimi сәбәblәр үзүндән rükuda aramlaşa bilmәsә, намазı сәһihdir. Амма гәрәк rүku halından xaric olmazdan qabaq vacibi zikri (yә’ni bir dәfә “subhanә Rәbbiyәl әzimi вә bihәmdih”, yaxud üç dәfә “subhanәllah”) desin.

M:1057. Әгәр rүku qәdәrinдә әyilә bilmәsә, müәyyән bir şeyә söykәnib rүku etmәlidir; әгәр söykәndiyi halda rükunu adi qaydada edә bilmәsә, гәрәк nә qәdәр мүmkündürsә, o qәdәр әyilsin. Әгәр ümumiyyәtlә әyilә bilmәsә, onda rүku halında oturmalı, oturan halda rүku etmәlidir. Ehtiyat-müstәһәb budur ki, başqa bir namaz da qılıb onun rükusunu başı ilә işarә etsin.

M:1058. Әгәр bir kәs ayaq üstә namaz qıla bilirsә ayaq üstә, yaxud oturan halda rүku edә bilmәsә, ayaq üstә namaz qılıb rүku үçün başı ilә işarә etmәlidir. Әгәр işarә dә edә bilmәsә, rүku niyyәti ilә gözlәrini yumub zikri demәli, rükudan qalxmaq niyyәti ilә gözlәrini açmalıdır. Әгәр bunu da edә bilmәsә, qәlbindә rүku niyyәti edib zikrini demәlidir.

M:1059. Bir kәs ayaq üstә, yaxud oturan halda rүku edә bilmirsә вә rүku үçün yalnız oturan halda azacıq әyilә, ya da ayaq üstә başı ilә işarә edә bilirsә, ayaq üstә namaz qılıb rүku үçün başı ilә işarә etmәlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, başqa bir namaz qılıb rükusunda yerә otursun вә rүku үçün мүmkün olan qәdәр әyilsin.

M:1060. Әгәр bir kәs rükuya çatandan вә бәдәni aramlaşandan sonra başını qaldırıb yenidән rүku niyyәti ilә rүku hәddinә qәdәр әyilsә, намазı батилдир. Hәмçinin rүku qәdәrinдә әyildikдән вә бәдәni aramlaşdıqдан sonra rүku qәsdi ilә bir qәdәр dә әyilib rүku hәddindән keçsә вә yenidән rүku hәddinә qayıtsa, ehtiyat-vacibә гәрә намазı батилдир. Daha yaxşı olar ki, намазı qurtarıb yenidән qılsın.

M:1061. Rükунун zikri tamam olduqдан sonra qalxıb düz dayanmaq, бәдән арам olduqдан sonra sәcdәyә getmәk lazımdır. Әгәр qәsdән ayağa qalxmadan,

yaxud ayağa qalxıb bədәni aram olmamışdan qabaq sәcdәyә getsә, namazı batildir.

M:1062. Әgәр rükunu unutsa və sәcdәyә çatmazdan qabaq yadına düşsә, ayağa qalxıb sonra rükuya getməlidir. Әgәр yarım әyilmiş halda rükuya qayıtsa, namazı batildir.

M:1063. Әgәр alını yerә çatmazdan qabaq rüku etmədiyi yadına düşsә, ehtiyat-vacibә görә ayağa qalxıb rükunu yerinə yetirmәli, namazı qurtarandan sonra isә yenidән qılmalıdır.

M:1064. Müstәhәbdir ki, (namaz qılan şəxs) rükuya getməzdән әvvәl, bәdән düz olan halda tәkbir desin, rüku halında dizlərini arxaya tәrәf versin, kürәyini düz saxlasın, boynunu çәkib kürәyi ilә bir səviyyədə (bir xətt boyunca) saxlasın, ayaqlarının arasına baxsın; zikrdән әvvәl və ya sonra salavat desin. Rükudan qalxıb düz durduqdan və bәdәni aramlaşdıqdan sonra “sәmi”әllahu limән hәmidәh” desin.

M:1065. Müstәhәbdir ki, rükuda qadınlar әllәrini dizlərindән bir az yuxarıya qoysunlar və dizlərini dala vermәsinlər.

SƏCDƏ

M:1066. Namaz qılan şəxs vacib və müstәhәb namazların hər rәkәtindә rükudan sonra iki sәcdә etməlidir. Sәcdә o әmәldir ki, alın, iki әlin içi, iki dizin gözü və iki ayağın baş barmağının ucu yerә qoyulsun.

M:1067. İki sәcdә birlikdә bir rükndür ki, bir kәs vacibi namazda qәsdән və ya unudaraq hər ikisini tәrk etsә, yaxud onlara iki sәcdә әlavә etsә, namazı batildir.

M:1068. Әgәр qәsdән bir sәcdәni artırıb-azaltsa, namazı batildir, amma səhvən etsә bunun hökmü sonrakı məsələlərdә deyilәcәk.

M:1069. Әgәр alını qәsdән və ya səhvən yerә qoymasa–hәttә sair sәcdә ә’zalarını yerә qoysa da, sәcdә etməmişdir. Amma әgәр alını yerә qoyub sair sәcdә üzvlәrini səhvән yerә qoymasa, yaxud səhvән sәcdәnin zikrini demәsә, namazı səhihdir.

M:1070. Sәcdәdә hər zikr deyilsә, kifayәtdir. Bu şərtlә ki, onun miqdarı üç dәfә “subhanәllah” və ya bir dәfә “subhanә Rәbbiyәl ә’la və bi hәmdih”dән az olmasın. Müstәhәbdir ki “subhanә Rәbbiyәl ә’la və bi hәmdih” 3, 5, 7 dәfә deyilsin.

M:1071. Sәcdәdә vacib zikr deyilән vaxt bәdән aram olmalıdır. Hәttә müstәhәb zikrdә belә, әgәр onu sәcdәdә göstәriş verilән zikr niyyәti ilә oxusa, bәdәnin aram olması lazımdır.

M:1072. Əgər alnı yerə çatmazdan və bədən aramlaşmamışdan qabaq qəsdən səcdənin zikrini desə, yaxud zikr tamam olmamışdan qabaq qəsdən başını səcdədən götürsə, namazı batildir.

M:1073. Əgər alnı yerə çatmazdan və bədən aramlaşmamışdan qabaq səhvən, səcdənin zikrini desə və başını səcdədən götürməzdən qabaq səhv etdiyini bilsə, gərək yenidən, bədəni aram olan halda zikri desin.

M:1074. Əgər başını səcdədən götürdükdən sonra zikri, bədənin aram olmadığı halda dediyini, yaxud səcdənin zikri tamam olmamışdan qabaq başını qaldırdığını bilsə, namazı səhihdir.

M:1075. Səcdənin zikrini dediyi vaxt əgər yeddi səcdə üzvündən birini qəsdən yerdən qaldırsa, namazı batildir. Amma zikr demədiyi vaxt alından başqa, sair üzvləri yerdən qaldırıb yenidən yerə qoysa, eybi yoxdur.

M:1076. Əgər səcdənin zikri tamam olmamışdan qabaq səhvən alnını yerdən qaldırsa, yenidən yerə qoya bilməz və onu bir səcdə hesab etməlidir. Amma əgər sair səcdə üzvlərini səhvən yerdən qaldırsa, gərək yenidən yerə qoyub zikri desin.

M:1077. Birinci səcdənin zikri qurtarandan sonra qalxıb oturmaq, bədən aram olduqdan sonra yenidən səcdəyə getmək lazımdır.

M:1078. Namaz qılanın alnının yeri dizlərinin və (ayaq) barmaqlarının qoyulduğu yerdən dörd bağlı barmaqdan alçaq və ya uca olmamalıdır.

M:1079. Çala-çuxur olan və çala-çuxur olması dəqiq şəkildə mə'lum olmayan yerlərdə, ehtiyat-vacib budur ki, namaz qılanın alnını qoyduğu yer ayaqlarını və dizlərini qoyduğu yerdən dörd bağlı barmaqdan uca olmasın.

M:1080. Əgər səhvən alnını barmaqlarının ucundan və dizlərindən dörd bağlı barmaqdan hündür olan yerə qoysa və onun ucalığı "səcdə halındadır" deyilməyəcəyi qədərdirsə, bu halda başını qaldırıb ucalığı dörd bağlı barmaq, yaxud ondan az olan şeyin üstünə qoya bilər, yaxud başını hündürlüyü dörd bağlı barmaq və ya ondan da az olan şeyin üstünə çəkə bilər. Amma əgər onun ucalığı çox az olsa və "səcdə halındadır", deyilsə, ehtiyat-vacib budur ki, alnını onun üstündən dörd bağlı barmaq, yaxud ondan da az olan şeyin üstünə çəksin. Əgər alnı çəkmək mümkün olmasa, ehtiyat-vacibə görə namazı qurtarıb yenidən qılmalıdır.

M:1081. Alın ilə səcdə edilən şeyin arasında bir şey olmamalıdır. Deməli, möhür çox çirkli olsa və alının özü möhürə dəyməsə, səcdə batildir. Amma, misal üçün, möhürün rəngi dəyişmiş olsa eybi yoxdur.

M:1082. Səcdədə əllərin içi yerə qoyulmalıdır. Amma çarəsizlik halında əllərin üstünü yerə qoymağın maneəsi yoxdur. Əgər bu da mümkün olmasa,

onda bilək yerə qoyulmalıdır; bu da mümkün olmasa dirsəyə qədər olan hər yer mümkün olsa, onu yerə qoyulmalıdır; bu da mümkün olmasa qolun qoyulması kifayətdir.

M:1083. Səcdədə ehtiyat-vacibə görə ayağın iki baş barmağının ucu yerə qoyulmalıdır. Əgər başqa barmaqlar, yaxud ayağın üstü yerə qoyulsa və ya dırnağın uzun olması səbəbilə barmağın başı yerə dəyməsə, namaz batildir. Məsələn bilməməzlik üzündən öz namazlarını bu cür qılan bir kəs ehtiyat-müstəhəbbə görə onu yenidən qılmalıdır.

M:1084. Əgər bir kəsin ayağının baş barmağının bir miqdarı kəsilibsə, gərək onun qalan hissəsini yerə qoysun. Amma əgər o baş barmaqdan heç nə qalmayıbsa, yaxud qalanlar çox qısadırsa, onda sair barmaqları qoymalıdır. Əgər ümumiyyətlə barmağı olmasa, ayağın nə qədər hissəsi varsa oranı yerə qoymalıdır.

M:1085. Əgər bir kəs qeyri-adi halda səcdə etsə (məsələn, qarnını və sinəsini yerə yapışdırsa), ehtiyat-vacibə görə namazı yenidən qılmalıdır. Əgər ayaqlarını uzatsa, hətta yeddi səcdə üzvü yerdə olsa da, namazı yenidən qılmalıdır.

M:1086. Möhür, yaxud səcdə olunan sair şeylər pak olmalıdır. Amma misal üçün, möhürü nəcis palazın üstünə qoysalar, yaxud möhürün bir tərəfi nəcis olsa və alın (o biri) pak tərəfə qoyulsa eybi yoxdur.

M:1087. Əgər alında çiban və s. kimi şeylər olsa, mümkün olan surətdə alının sağlam yerləri ilə səcdə etməlidir. Əgər mümkün olmasa yeri bir az çala edib çibanı çalaya salmalı və alının səcdə üçün kifayət edən sağlam yerini yerə qoymaq lazımdır.

M:1088. Əgər çiban, yara alının hər yerini tutmuş olsa, onda alının iki tərəfindən biri ilə səcdə edilməlidir. Əgər bu da mümkün olmasa çənə ilə; çənə ilə də mümkün olmasa ehtiyat-vacibə görə uzun mümkün olan hər yeri ilə səcdə etməlidir. Üzünün də heç bir yeri mümkün olmasa, başının qabağı ilə səcdə etməlidir.

M:1089. Alnını yerə çatdırma bilməyən bir kəs bacardığı qədər əyilib möhürü, yaxud səcdənin səhih olduğu başqa bir şeyi uca bir şeyin üstünə qoymalı, alnını da onun üstünə elə qoymalıdır ki, “səcdə edir” desinlər. (Əgər möhürü yuxarı qaldırıb alnına yapışdırsa, səcdə səhih deyildir.) Amma əllərin içini, dizləri, ayaqların barmaqlarını adi qaydada yerə qoymalıdır.

M:1090. Ümumiyyətlə əyilə bilməyən bir kəs səcdə üçün yerə oturub başı ilə işarə etməlidir. Əgər bunu da edə bilməsə, gözləri ilə işarə etməlidir. Hər iki halda ehtiyat budur ki, mümkün olarsa, möhürü qaldırıb alnına qoysun; əgər

başı və gözləri ilə də işarə edə bilməsə, qəlbində səcdə niyyəti etməli, ehtiyat-vacibə görə əli və s. ilə səcdəyə işarə etməlidir.

M:1091. Otura bilməyən bir adam ayaq üstə səcdə niyyəti etməlidir. Əgər mümkündürsə, başı ilə səcdə üçün işarə etməlidir. Bunu da edə bilməsə gözləri ilə işarə etməlidir (yə'ni, gözlərini səcdə niyyəti ilə yummalı, başını səcdədən qaldırmaq niyyəti ilə gözlərini açmalıdır); və əgər bunu da edə bilməsə, qəlbində səcdə niyyəti edib ehtiyat-vacibə görə əli və s. ilə səcdəyə işarə etməlidir.

M:1092. Əgər alın ixtiyarsız olaraq səcdə yerindən qalxsə, bu halda mümkün olarsa, qoymamalıdır ki, yenidən səcdə yerinə qayıtsın (və bu, bir səcdə hesab olunur—istər səcdənin zikrini demiş olsun, istərsə də deməmiş olsun). Əgər başını saxlaya bilməsə və ixtiyarsız olaraq yenidən səcdə yerinə qayıtsa, üst-üstə bir səcdə hesab olunur. Və (əvvəldə) zikri deməmişdirsə, bu dəfə deməlidir.

M:1093. İnsan təqiyə etməli olduğu yerlərdə palaz və bu kimi şeylərə səcdə edə bilər: namaz üçün başqa yerə getməsi lazım deyil. Amma əgər o məkanda həsir, daş, yaxud səcdənin səhih olduğu sair şeylər mövcud olsa, gərək onun üstünə səcdə etsin.

M:1094. Əgər bədənin üstündə aramlaşmadığı bir şeyin üstünə səcdə etsə, batildir. Amma dolu döşəyin, yaxud başı qoyduqdan və bir az aşağı getdikdən sonra aramlaşan şeylərin üstünə səcdə etməyin eybi yoxdur.

M:1095. Əgər insan palçıqlı torpaqda namaz qılmağa məcbur olsa və bədən, yaxud paltarının palçığa bulaşmasının onun üçün məşəqqəti olmazsa, səcdə və təşəhhüdü adi qaydada etməlidir; yox əgər məşəqqəti olsa, ayaq üstə olan halda səcdə üçün başı ilə işarə edib, təşəhhüdü də ayaq üstə oxuya bilər. Lakin təşəhhüdü və səcdəni adi qaydada da yerinə yetirsə, namazı səhihdir.

M:1096. Təşəhhüdün vacib olmadığı yerlərdə (zöhr, əsr və işa namazlarının üçüncü rəkətində) ikinci səcdədən sonra daha yaxşı olar ki, bir anlığa oturub, sonrakı rəkət üçün qalxsın. Buna “istirahət oturuşu” deyilir.

SƏCDƏ ETMƏYİN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR

M:1097. Səcdə yerə, habelə yerdən göyərrib yeyilməli olmayan şeylərə (çubuq, ağacın yarpağı və s.) edilməlidir. Yeyilən və geyilən şeylərə səcdə etmək səhih deyildir. Həmçinin, mə'dəndən çıxarılan faydalı qazıntılara (məsələn, filizlərə, qızıla, gümüşə, əqiqə, firuzəyə və s.) səcdə etmək batildir. Amma mə'dəndən çıxarılan daşlara (mərmər daşı, qara daşlar kimi) səcdə etməyin eybi yoxdur.

M:1098. Üzüm ağacının yarpağına səcdə etmək təzə halda olarsa caiz deyil, amma quruduqdan sonra ona səcdə etmək olar.

M:1099. Yerdən göyərən və heyvanların yemi olan şeylərə (ot, saman kimi) səcdə etmək səhihdir.

M:1100. Yeyilməyən güllərə səcdə etmək səhihdir. Amma, yerdən göyərən və yeyilən dərman bitkilərinə (bənövşə, maldili kimi) səcdə etmək səhih deyildir.

M:1101. Yeyilməsi bə'zi yerlərdə adət olan, bə'zi yerlərdə isə adət olmayan bitkilərə, həmçinin, yetişməmiş meyvəyə səcdə etmək səhih deyildir. Amma tütünə səcdə etmək caizdir.

M:1102. Əhəng daşına, gəc daşına səcdə etmək səhihdir. Hətta bişmiş gəcə, əhəngə, kərpicə, palçıq kuzəyə və bu kimi şeylərə də səcdə etmək olar.

M:1103. Əgər kağızı, səcdənin səhih olduğundan (məsələn, saman, yaxud ağacdən) düzəltməyə, ona səcdə etmək olar. Pambıqdan hazırlanan kağıza səcdə etməyin eybi yoxdur. Amma ehtiyat-vacibə görə ipəkdən hazırlanan kağıza səcdə etmək olmaz.

M:1104. Səcdə üçün hər şeydən yaxşı Həzrət Seyyidüş-Şühəda (əleyis-salam)-ın türbətidir. Ondan sonra adi torpaq, sonra daş və daha sonra bitkilərdir.

M:1105. Əgər bir kəsin səcdənin səhih olduğu şeyləri olmasa, yaxud olmasına baxmayaraq, şiddətli soyuq, istilik, yaxud təqiyyə və s. kimi səbəblər üzündən ona səcdə edə bilməsə, bu halda onun paltarını pambıq və ya kətandan toxunmuş olsa, ona səcdə etməlidir. Amma paltar başqa şeydən toxunmuş olsa, həmin paltara səcdə etməlidir; o da olmasa, əlinin üstünə səcdə etməlidir; bu da mümkün olmasa, mə'dəndən çıxarılan şeylərə (əqiq üzük kimi) səcdə etməlidir.

M:1106. Palçığa və alnın aram olmadığı yumşaq torpağa səcdə etdikdə, əgər bir miqdar gedəndən sonra aramlaşırsa, eybi yoxdur.

M:1107. Əgər birinci səcdədə möhür alınə yapışsa və alınəndan qoparmadan yenidən səcdəyə getsə, eybi yoxdur və iki səcdə hesab olunur. Amma daha yaxşı olar ki, möhürü alınəndan qopartsın.

M:1108. Əgər namaz əsnasında səcdə etdiyi şey yoxa çıxsə və səcdənin səhih olduğu başqa bir şey olmasə, bu halda vaxt çox olsa və başqa yerdə səcdənin səhih olduğu şey mövcuddursa, namazı pozmalıdır. Əgər vaxt azdırsa, yaxud səcdənin səhih olduğu şey yoxdursa, paltarına—əgər pambıq və kətandan toxunubsa—səcdə etməlidir. Amma başqa şeydən toxunmuş olsa, həmin şeyə səcdə etməlidir. Bu da mümkün olmasə, əlin üstünə, o da mümkün olmasə ehtiyata görə mə'dəndən çıxarılan şeylərə (əqiq üzük kimi) səcdə etməlidir.

M:1109. Əgər insan səcdə halında, alnını, səcdənin batil olduğu şeyin üstünə qoyduğunu bilsə, mümkün olan surətdə alnını həmin şeyin üstündən səcdənin səhih olduğu şeyin üstünə çəkməlidir. Əgər vaxt azdırsa, əvvəlki məsələdə deyilənlərə uyğun olaraq əməl etməlidir.

M:1110. Əgər səcdədən sonra, alnını səcdənin batil olduğu şeyin üstünə qoyduğunu bilsə, eybi yoxdur.

M:1111. Allah-Taaladan başqası üçün səcdə etmək haramdır. Avam camaatdan bə'zilərinin İmamlar (əleyhimüs-salam)-ın qəbirləri müqabilində alınlarını yerə qoymaları Allaha şükür etmək niyyəti ilə olsa, eybi yoxdur; əks halda (yə'ni şükür üçün olmazsa) haramdır.

SƏCDƏNİN MÜSTƏHƏB, BATİL VƏ MƏKRUHATI

M:1112. Səcdədə bir neçə şey müstəhəbdir: **1-**Ayaq üstə namaz qılan şəxs, rükudan qalxdıqdan və bədəni tam aram olduqdan sonra; oturan halda namaz qılan şəxs isə tam düz oturduqdan sonra səcdəyə getmək üçün təkbir desin; **2-**Kişi səcdəyə gedəndə əvvəl əllərini, qadın isə əvvəl dizlərini yerə qoysun; **3-**Alından əlavə, burnu da möhürün, yaxud səcdənin səhih olduğu şeyin üstünə qoysun; **4-**Səcdə halında əlin barmaqlarını bir-birinə yapışdırsın və əllərini qulaqlarının müqabilində yerə elə qoysun ki, barmaqların ucu qibləyə tərəf olsun; **5-**Səcdədə dua edib Allahdan hacətlərini istəsin. Səcdədə münasib olan dualardan biri budur:

يَا خَيْرَ الْمُسْتُولِينَ وَيَا خَيْرَ الْمُعْطِينَ أَرْزُقْنِي وَارْزُقْ عِيَالِي مِنْ فَضْلِكَ فَإِنَّكَ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

“Ya xəyrəl-məs’ulinə və ya xəyrəl-mu’tinə urzuqni vərzuq iyali min fəzlikə fə innəkə zul-fəzlil-əzim”

“Ey hacət istənilənlərin ən yaxşısı və ey əta edənlərin ən yaxşısı! Mənə və mənim əhl-əyalıma Öz fəzlindən ruzi əta et. Çünki Sən, həqiqətən böyük fəzl və kərəm sahibsən.”

6-Səcdədən sonra sol budunun üstündə otursun, sağ ayağını sol ayağın üstünə qoysun (buna “təvərrük” deyilir); **7-**Hər səcdədən qalxıb oturandan və bədəni aram olandan sonra təkbir desin; **8-**Birinci səcdədən sonra, bədəni aram olduğu vaxt (ikinci səcdəyə getməzdən əvvəl) “əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh” desin; **9-**Səcdəni uzatsın, oturanda isə əllərini budlarının üstünə qoysun; **10-**İkinci səcdəyə getmək üçün bədən aram olan halda “Allahu əkbər” desin; **11-**Səcdələrdə salavat desin; **12-**Qalxanda əlləri dizlərdən sonra yerdən götürsün; **13-**Kişilər dirsəyi və qarnı yerə yapışdırmasınlar və qollarını

bədənəndən aralı saxlasınlar (qabırğalara yapışdırmasınlar); qadınlar isə dirsək və qarınlarını yerə qoysunlar, bədən üzvlərini bir-birinə yapışdırınsınlar.

Səcdənin sair müstəhəb əməlləri müfəssəl kitablarda bəyan olunmuşdur.

M:1113. Səcdədə Qur'an oxumaq məkruhdur. Həmçinin, səcdə yerinin toz-torpağını təmizləmək üçün üfürmək də məkruhdur. Əgər üfürmə nəticəsində ağızdan iki hərf tələffüz olunarsa, namaz batildir. (Səcdədə məkruh olan sair işlər müfəssəl kitablarda deyilmişdir.)

QUR'ANIN VACIBİ SƏCDƏ OLAN SURƏLƏRİ

M:1114. Qur'anın dörd Surəsində vacibi səcdə vardır: 1-"Ən-nəcm" (53-cü Surə); 2-"İqrə" (96-cı Surə); 3-"Əlif-Lam-Mim Tənzil" (32-ci Surə); 4-"Ha-Mim Səcdə" (41-ci Surə). İnsan hər vaxt bu Surələrdən birinin səcdə ayəsini oxusa və ya eşitsə dərhal səcdəyə getməlidir. Əgər unudarsa, hər vaxt yadına düşsə, səcdə etməsi vacibdir. Amma qulaq asmasa və səcdə ayəsi qulağına dəysə, ehtiyat-vacibə görə səcdə etməlidir.

M:1115. Əgər insan səcdə ayəsini oxuyan vaxt başqasından da (səcdə ayəsini) eşitsə, iki səcdə etməlidir.

M:1116. Bir şəxs namazdan başqa hallarda bu ayələri səcdə halında oxusa, yaxud ona qulaq assa, başını səcdədən qaldıraraq yenidən səcdə etməlidir.

M:1117. Əgər səcdə ayəsini radio, televiziya və ya maqnitofondan eşitsə, səcdə etməlidir.

M:1118. Ehtiyat-vacibə görə Qur'anın vacibi səcdələrində yeyilən və geyilən şeylərə səcdə etmək olmaz. Amma namazın səcdəsində lazım olan sair şərtlər bu səcdədə vacib deyil.

M:1119. Qur'anın vacibi səcdəsini elə etmək lazımdır ki, "səcdə edir" deysin. Yə'ni, niyyət və səcdənin zahiri surəti (formasını) kifayət edir.

M:1120. Əgər Qur'anın vacibi səcdələrində alın səcdə niyyəti ilə yerə qoyulsa - hətta zikr deyilməsə də, kifayətdir. Amma zikri demək müstəhəbdir. Daha yaxşı olar ki, bu zikr deysin:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيْمَانًا وَتَصَدِيقًا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عِبَادِيَّةً وَرِقًّا سَجَدْتُ لَكَ يَا رَبِّ تَعْبُدًا وَرِقًّا لَا مُسْتَكْبِرًا وَلَا مُسْتَكْبِرًا بَلْ أَنَا عَبْدٌ ذَلِيلٌ ضَعِيفٌ خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ

"La ilahə illəllahu həqqən həqqa. La ilahə illəllahu iymənən və təsdiqa. La ilahə illəllahu ubudiyyədən və riqqa. Səcdətu ləkə ya Rəbbi, təəbbudən və riqqa. La mustənkifən və la mustəkbirən bəl ənə əbdun zəlilun, zəifun, xaifun, mustəcir."

M:1121. Qur'anın vacibi səcdəsində təkbirətül ehram, təşəhhüd və salam yoxdur. Lakin ehtiyat-vacibə görə başı səcdədən qaldırdıqdan sonra təkbir deyilsin.

TƏŞƏHHÜD

M:1122. Bütün vacibi namazların ikinci rəkətində, (bundan əlavə,) məğrib namazının üçüncü, zöhr, əsr və işa namazlarının dördüncü rəkətində ikinci səcdədən sonra oturub bədənin aram olduğu halda təşəhhüd oxunmalıdır. Yə'ni deməlidir ki:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Əşhədu ən la ilahə illəllah, vəhdəhu la şərikə ləh, və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh. Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd.”

M:1123. Təşəhüdün kəlmələri ərəbcə səhih və adi qaydada, bir-birinin ardınca deyilməlidir.

M:1124. Əgər bir kəs təşəhhüdü unudub ayağa qalxsə və rükudan əvvəl yadına düşsə, oturub təşəhhüdü deməli, yenidən ayağa durub həmin rəkətdə yerinə yetirməli olan şeyləri oxuduqdan sonra namazı qurtarmalıdır. Amma rükuda və ya ondan sonra yadına düşərsə, namazı qurtarmalı, salamdən sonra təşəhhüdü qəza etməli və unudulmuş təşəhhüd üçün iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M:1125. Müstəhəbdir ki, namaz qılan şəxs təşəhhüd deyən halda sol budunun üstünə oturub, sağ ayağı sol ayağın üstünə qoysun. Təşəhüddən qabaq “Əlhəmdü lillah” və ya “Bismillahi və billahi vəlhəmdü lillahi və xəyrul-əsməi lillillah” deyilsin. Həmçinin müstəhəbdir ki, əlləri dizlərinin üstünə qoysun, barmaqlarını bir-birinə yapışdırıb, ələyinə baxsın. Təşəhhüd qurtarandan sonra isə

“Vətəqəbbəl şəfaətəhu vərfə’ dərəcətəh”-desin.

M:1126. Müstəhəbdir ki, qadınlar təşəhhüd oxuyanda budlarını bir-birinə yapışdırsınlar.

SALAMLAR

M:1127. Namazın axıncı rəkətinin təşəhhüdündən sonra müstəhəbdir ki, oturan və bədənin aram olduğu halda deyilsin:

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahu və bərəkətu”

Ondan sonra gərək

اَسْلَامٌ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”, yaxud

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَىٰ عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin” desin. Amma əgər bu salanı desə, ehtiyat-vacib budur ki, ondan sonra

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”u da desin.

M:1128. Əgər bir kəs namazın salamını unutsa və namazın surəti pozulmamış yadına düşsə, bu halda qəsdən, yaxud səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən birini (məsələn, üzü qiblədən başqa tərəfə çevirmək) görməmişdirsə, salanı deməlidir, namazı da səhihdir.

M:1129. Əgər namazın salamını unutsa və namazın surəti pozulandan sonra yadına düşsə, bu halda namazın surəti pozulmamışdan əvvəl qəsdən, yaxud səhvən edilməsi namazı batil edən işlərdən (arxası qibləyə oturmaq kimi) görməyibsə namazı səhihdir. Amma namazın surəti pozulmamışdan əvvəl, səhvən və ya qəsdən edilməsi namazı batil edən işlərdən görübsə, namazı batildir.

TƏRTİB

M:1130. Əgər insan namazın tərtibini qəsdən pozsa (məsələn, Surəni Həmdən qabaq oxusa, yaxud səcdəni rükudan qabaq etsə) namazı batildir.

M:1131. Əgər namazın rükündən birini unudub sonrakı rüknu yerinə yetirsə (məsələn, rükunu yerinə yetirməmişdən əvvəl iki səcdə etsə) namazı batildir.

M:1132. Əgər bir rüknu unudub ondan sonrakı, rüknu olmayan bir əməli yerinə yetirsə (məsələn, iki səcdəni yerinə yetirməmişdən qabaq təşəhhüd oxusa), unuduğu rüknu yerinə yetirməli, ondan qabaq səhvən qıldıqlarını yenidən yerinə yetirməlidir. Ehtiyat-vacibə görə hər artıq əməl üçün iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

M:1133. Əgər rüknu olmayan bir şeyi unudub sonrakı rüknu yerinə yetirsə, məsələn, Həmdi unudub rükuya getmiş olsa, namazı səhihdir. Unudulmuş Həmd üçün ehtiyat-vacibə görə gərək iki səcdəyi-səhv yerinə yetirsin.

M:1134. Əgər rüknu olmayan bir şeyi unutsa və ondan sonra rüknu olmayan başqa bir şeyi yerinə yetirsə (məsələn, Həmdi unudub Surəni oxumuş olsa), bu halda ondan sonrakı rüknu məşguldursa (məsələn, rükuda Həmdi oxumadığı yadına düşsə) gərək keçsin, namazı da səhihdir. Hər unudulmuş vacib əməl üçün ehtiyat-vacibə görə iki səcdəyi-səhv etməlidir. Amma sonrakı rüknu daxil olmayıbsa unutduqlarını yerinə yetirməli, sonra səhvən əvvəlcə oxuduqlarını

yenidən oxumalı, artıq əməl etdiyi üçün ehtiyat-vacibə görə iki səcdəyi-səhv də etməlidir.

M:1135. Əgər birinci səcdəni “ikinci səcdədir” gümanı ilə və ya ikinci səcdəni birinci səcdə gümanı ilə yerinə yetirsə namazı səhihdir. Onun birinci səcdəsi birinci, ikinci səcdəsi də ikinci səcdə hesab olunur.

MUVALAT

M:1136. İnsan namazı muvalat ilə oxumalıdır, yə'ni namazın hissələrini (rüku, səcdə, təşəhhüd kimi) bir-birinin ardınca, fasiləsiz yerinə yetirməlidir. Namazda oxuduqları da adi qaydada bir-birinin ardınca, fasiləsiz olmalıdır. Əgər bunların arasında müəyyən qədər fasilə salsa və “namaz qılır” deyilməsə–hətta əgər səhvən olsa da namazı batildir.

M:1137. Əgər namazda, hərflərin, yaxud kəlmələrin arasında qəsdən fasilə salsa və bu fasilə, namazın surətini poza biləcəyi qədər də olmasa, namazı batildir. Amma əgər bu işlər səhvən olsa nə qədər ki, sonrakı rüknə başlamayıb, o hərf və kəlmələri adi qaydada oxumalıdır. Amma sonrakı rüknə daxil olubsa, namazı səhihdir. Təkbirətül-ehramda isə əgər onun kəlmələri arasında fasilə düşsə, belə ki, təkbirətül-ehram halətindən çıxsə, namaz batildir.

M:1138. Rüku, səcdə və qunutı uzatmaq, böyük Surələri oxumaq namazın muvalatına xələl yetirmir.

QUNUT

M:1139. Bütün vacibi və müstəhəbbi namazlarda, ikinci rəkətin rükusundan qabaq müstəhəbdir ki, qunut tutulsun. Vətr namazının bir rəkət olmasına baxmayaraq, onun rükusundan qabaq qunut tutmaq müstəhəbdir. Cümə namazının hər rəkətində bir qunut vardır: birinci rəkətdə rükudan əvvəl, ikinci rəkətdə isə rükudan sonra tutulur. Ayət namazının beş, Fitir və Qurban bayram namazlarının isə hər birinin birinci rəkətində beş, ikinci rəkətində isə dörd qunut vardır.

M:1140. Əgər namaz qılan qunut tutmaq istəsə, ehtiyat-vacibə görə əlləri üzünün müqabilinə qaldırmalıdır. Müstəhəbdir ki, əlin içi səmaya doğru olsun və əllərini bir-birinin yanında (qoşa) tutsun, baş barmaq istisna olmaqla, sair barmaqlarını bir-birinə yapışdırıb əllərinin içinə baxsın.

M:1141. Qunutda hər zikri, hətta bir dəfə “subhanəllah” desə kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, bu dua oxunsun:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ
وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“La ilahə illəllahul-həlimul-kərim. La ilahə illəllahul-əliyyul-əzim. Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb’i və Rəbbil-ərəzinəs-səb’i və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim. Vəlhəmdü lillahi Rəbbil-aləmin.”

M:1142. Müstəhəbdir ki, insan qunutu ucadan oxusun. Amma namazı camaatla qılan bir kəsin səsinə imam eşidərsə, qunutu ucadan oxması müstəhəb deyil.

M:1143. Əgər qəsdən qunut tutmasa qəzası yoxdur. Amma unutsa və rüku qədərində əyilməzdən qabaq yadına düşsə, müstəhəbdir ki, qayıdıb qunut tutsun. Əgər rükuda yadına düşsə müstəhəbdir ki, rükudan sonra qəzasını etsin; və əgər səcdədə yadına düşsə, müstəhəbdir ki, namazın salamından sonra qəza etsin.

NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ

1. HƏMD SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾
 بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bismillahir-rəhmanir-rəhim”–yə’ni başlayıram dünyada həm mö’minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mö’minə rəhm edən Allahın adı ilə.

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيمِ﴾
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الْعَلِيمِ

“Əlhəmdü lillahi Rəbbil-ələmin”–yə’ni həmd və səna yalnız o Allaha məxsusdur ki, bütün mövcudatı, aləmləri tərbiyə edəndir.

﴿الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾
 الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Ər-rəhmanir-rəhim”–yə’ni, dünyada həm mö’minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mö’minə rəhm edəndir.

﴿مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾
 مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

“Maliki yovmiddin”–yə’ni, o Allah Qiyamət gününün padşahı və ixtiyar sahibidir.

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾
 إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

“İyyakə nə’budu və iyyakə nəstəin”–yə’ni, yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək istəyirik.

﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾
 اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

“İhdinəs-siratəl müstəqim”–yə’ni, bizi (İslam dinindən ibarət olan) doğru yola hidayət et!

﴿صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾
 صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

“Siratəl-ləzinə ən’əmtə ələhim”–yə’ni, o kəslərin yoluna hidayət et ki, onlara ne’mət vermişən (və onlar peyğəmbərlər və onların canişinləridir).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ وَالَّتِي عَلَيْهَا لَعْنٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ إِنَّهُمْ قَوْمٌ مُّسْتَقِيمُونَ﴾

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ وَالَّتِي عَلَيْهَا لَعْنٌ ۖ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ إِنَّهُمْ قَوْمٌ مُّسْتَقِيمُونَ﴾

غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

“Ğeyril-məğzubi ələyhim vələzzallin”–yə’ni, o kəslərin yoluna hidayət etmə ki, onlara qəzəb etmisən; və onların yoluna yox ki, yollarından azıblar.

2. “QUL HUVƏLLAH” SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾

“Bismillahir rəhmanir rəhim.” yə’ni başlayıram dünyada həm mö’minə, həm də kafirə, axirətdə isə yalnız mö’minə rəhm edən Allahın adı ilə.

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

“Qul huvəllahu əhəd”–yə’ni, (Ey Peyğəmbər,) de ki: Allah yeganə olan Allahdır.

﴿لَا شَيْءٌ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ ۚ يُدْرِكُ الْبَاطِنَ وَالظَّاهِرَ ۚ﴾

اللَّهُ الصَّمَدُ

“Allahus-səməd”–yə’ni, O Allah ki, bütün mövcudatlardan ehtiyacsızdır.

﴿لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۚ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ۚ﴾

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

“Ləm yəlid və ləm yuləd”–yə’ni, övladı yoxdur və heç kəsin də övladı deyil.

﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

“Və ləm yəkun ləhu kufuvən əhəd”–yə’ni, məxluqatdan heç kəs Onun misli, tayı-bərabəri deyil.

3. Ruku, səcdə və onlardan sonra müstəhəb olan zikrlərin tərcüməsi:

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَ بِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdi”–yə’ni, mənim böyük Pərvərdigarım hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir və mən də Ona həmd-sitayiş etməyə məşğulam.

سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى وَ بِحَمْدِهِ

“Subhanə Rəbbiyəl-ə’la və bihəmdih”–yə’ni, mənim hamıdan uca məqamlı Pərvərdigarım hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir, mən də Ona həmd-sitayiş etməyə məşğulam.

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

“Səmiəllahu limən həmidəh”–yə’ni, Allah, Ona həmd-səna edənlərin həmd-sənasını qəbul etsin!

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَتُوبُ إِلَيْهِ

“Əstəğfirullahə Rəbbi və ətubu iləyh”–bağışlanmaq və məğfirət tələb edirəm o Allahdan ki, mənə pərvəriş verəndir və mən Onun tərəfinə qaydıram.

يَا أَلِ اللَّهِ وَتَهْ لَقَدْ مَوْأَقَعْدُ

“Bihovlillahi və quvvətihi əqumu və əq’ud”–Mütəal Allahın köməyi və hövl-qüvvəsi ilə oturub-dururam.

4. QUNUTUN TƏRCÜMƏSİ

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ

“La ilahə illəllahul-həlimul-kərim”–Kərəm və helm sahibi olan Allahdan başqa bir mə’bud, ibadətə layiq olan kimsə yoxdur.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

“La ilahə illəllahu-əliyyul-əzim”–Böyük, uca mərtəbə əzəmətli olan Allahdan başqa ibadətə layiq olan bir mə’bud yoxdur.

سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَمَا فِيهِنَّ وَمَا بَيْنَهُنَّ وَرَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

“Subhanəllahi Rəbbis-səməvatis-səb”i və Rəbbil-ərəzinəs-səb”i və ma fihinnə və ma bəynəhunnə və Rəbbil-ərşil-əzim”–Pak, hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir o Allah ki, yeddi qat göylərin, yeddi qat yerlərin və onların arasında olanların, əzəmətli ərşin Pərvərdigarıdır.

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Vəlhəmdu lillahi Rəbbil-aləmin”–Həmd və səna, aləmlərə pərvəriş verən, bütün mövcudatları tərbiyə edən Allaha məxsusdur.

5-Təsbihati-ərbəənin tərcüməsi:

سُبْحَانَ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

“Subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər”–hər eyb və nöqsandan pak və münəzzəhdir Allah, həmd yalnız Allaha məxsusdur, Allahdan başqa heç bir həmd-sənaya, ibadətə layiq olan bir mə’bud yoxdur. Allah, Onu vəsf edənlərin vəsfindən daha böyükdür.

6-Тәşəhhüd və salamın tərcüməsi:

الْحَمْدُ لِلَّهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ

“Əlhəmdü lillah, əşhədu ənla ilahə illəllahu vəhdəhu la şərikə ləh”–sitayiş və həmd Allaha məxsusdur. Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa heç bir mə’bud, pərəstişə layiq şəxs yoxdur. Təkdir, şəriki yoxdur.

وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

“Və əşhədu ənnə Muhəmmədən əbduhu və Rəsuluh”–Şəhadət verirəm ki, Mühəmməd (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) Allahın bəndəsi və Onun Rəsulu, göndərdiyidir.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”–Ey Xudavənd! Rəhmət göndər Mühəmmədə və Onun Əhi-beytinə.

وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ

“Və təqəbbəl şəfaətəhu vərfə’ dərəcətəh”–Peyğəmbərin şəfaətini qəbul et, O Həzrətin dərəcəsini Öz yanında ucalt!

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh”–Salam olsun Sənə ey Peyğəmbər! Allahın rəhmət və bərəkəti Sənə olsun!

السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ

“Əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”–Allah tərəfindən salam biz namaz qılanlara və bütün yaxşı bəndələrə olsun!

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh”–Allahın salam, rəhmət və bərəkəti siz mö’minlərə olsun!

NAMAZIN TƏ’QIBATI

M:1144. Müstəhəbdir ki, insan namazdan sonra müəyyən qədər tə’qibatla məşğul olsun. Yə’ni zikr etsin, dua və Qur’an oxusun. Daha yaxşı olar ki, öz yerindən hərəkət etməmiş, dəstəmaz, qusul və ya təyəmmümü batil olmamış üzünü qibləyə durub tə’qibatı oxusun. Tə’qibatın ərəbcə olması vacib deyil. Amma daha yaxşı olar ki, dua kitablarında qeyd olunanları oxusun.

İmamlarımız (əleyhimüs-salam)-dan daha çox sifariş olunan tə'qibatlar Həzrəti Zəhra (salamullahi əleyha)-nın zikridir ki, bu tərtiblə deyilməlidir: 34 dəfə Allahu Əkbər, 33 dəfə əlhəmdü lillah, 33 dəfə subhanəllah. Subhanəllahı əlhəmdü lillahdan qabaq da demək olar, amma daha yaxşı olar ki, sonra deyilsin.

M:1145. Müstəhəbdir ki, namazdan sonra şükür səcdəsi edilsin. Əgər alını şükr etmək məqsədi ilə yerə qoysalar kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, 100 dəfə, yaxud (heç olmazsa) üç dəfə və ya bir dəfə “şükrən lillah”, yaxud “şükrən”, yaxud da “əfvən” deyilsin. Həmçinin müstəhəbdir ki, insana hər vaxt ne'mət yetişsə, yaxud hər hansı belə ondan uzaqlaşsa şükür səcdəsi etsin.

***PEYĞƏMBƏRƏ (SƏLLƏLLAHU ƏLEYHİ VƏ ALİHİ VƏ SƏLLƏM)
SALAVAT***

M:1146. Hər vaxt insan Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in mübarək adını (Mühəmməd, Əhməd), yaxud ləqəbini, künyəsini (Mustəfa, Əbul-Qasim və s.) desə, yaxud eşitsə, hətta namaz üstündə də olsa müstəhəbdir ki, salavat göndərsin.

M:1147. Həzrət Rəsuli Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in adını yazanda müstəhəbdir ki, salavat da yazılsın. Həmçinin daha yaxşı olar ki, hər vaxt O Həzrəti yad etsə salavat göndərsin.

NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR

M:1148. 12 şey namazı batil edir (və onlara mübtilat deyilir):

1-Namaz əsnasında onun şərtlərindən hər hansı birinin pozulması.

(Məsələn, namaz qılan, namaz əsnasında yerin qəsbi olduğunu başa düşsə.)

2-Namaz əsnasında qəsdən, səhvən, yaxud çarəsizlikdən dəstəmazı, quslu batil edən şeylərin baş verməsi.

(Məsələn, insandan bovl xaric olsa.) Amma bovl və qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməyən bir şəxsdən namaz əsnasında bovl və qait xaric olarsa və dəstəmaz bölməsində deyilən göstərişlərə əsasən əməl edərsə, namazı batil olmaz. Həmçinin əgər namaz əsnasında istihazəli qadından qan xaric olarsa və istihazədə göstərilən qaydaya əməl edərsə namazı səhihdir.

M:1149. Əgər bir kəs ixtiyarsız olaraq yuxlasa, amma namaz əsnasında, yaxud ondan sonra yuxladığını bilməsə, namazı yenidən qılmalıdır. Amma namazın tamam olmasını bilsə, amma namaz əsnasında, yaxud namazdan sonra yuxladığında şəkk etsə, namazı səhihdir.

M:1150. Әгәр өз ixtiyarı ilə yatdığını bilsə amma, namazdan sonra və ya namaz əsnasında, namaz qılmasını unudaraq yatdığını bilməsə, namazı səhih deyil.

M:1151. Әгәр səcdə halında yuxudan ayılıb namazın axıncı səcdəsi və ya şükür səcdəsində olmasında şəkk etsə, namazı yenidən qılsın.

3-Şiə olmayan bə'zi kəslər kimi əlləri bir-birinin üstünə qoymaq.

M:1152. Әгər namaz qılan şəxs ədəb üçün əlləri bir-birinin üstünə qoysa, hətta onlar kimi də olmasa, ehtiyat-vacibə görə namazı yenidən qılmalıdır. Amma әгәр unутqanlıq, yaxud naçarlıq üzündən, yaxud da, başqa işlər (əli qaşımaq və s.) üçün əlləri bir-birinin üstünə qoysa eybi yoxdur.

4-Həmdi oxuyandan sonra “amin” demək.

Amma әгәр səhvən və ya təqiyyə üzündən desə, namazı batil olmaz.

5-Qəsdən və ya unudaraq qiblədən arxaya, sağa, yaxud sola dönmək.

Hətta әгәр qəsdən bir az dönsə və “üzü qibləyədir” deməsələr, sağ tərəfə, sol tərəfə tamamilə dönməsə də, namazı batildir.

M:1153. Әгәр qəsdən, yaxud səhvən başını bir qədər döndərsə, belə ki, öz arxasını görə bilsə, namazı batildir. Amma әгәр başını azacıq döndərsə—istər qəsdən, istərsə də səhvən—namazı batil deyil.

6-Qəsdən mə'nası olan bir kəlmə demək.

İstər bu kəlmə bir hərfli, istərsə də çox hərfli olsun, mə'nasını qəsd etsə namazı batildir. Amma səhvən desə, namazı batil deyil.

M:1154. Әгәр bir hərfli mə'nası olan kəlmə desə (məsələn, ərəb dilində “qi, □” (iki səslə, bir hərfli) kəlməsi “saxla” mə'nasındadır), bu halda әгәр onun mə'nasını bilib və qəsd etsə, namazı batildir. Hətta әгәр onun mə'nasını bilib qəsd etməsə də, ehtiyat-vacib budur ki, namazı yenidən qılsın.

M:1155. Namazda öskürmək, ah çəkmək və gəyirməyin eybi yoxdur. Amma “ah”, “ax” kimi iki hərfli kəlmələri qəsdən desə batildir.

M:1156. Әгәр müəyyən bir kəlməni zikr qəsdilə desə, (məsələn, zikr qəsdilə “Allahu əkbər” desə) amma onu deyən vaxt səsinə ucaldaraq başqasına bir şey anlatmaq istəsə, eybi yoxdur. Amma müəyyən bir şeyi bir kəsə başa salmaq üçün onu desə, hətta zikr qəsdilə deyilsə də, namazı batildir.

M:1157. Namazda vacibi səcdəsi olan (və hökmləri cənabət bölməsində deyilən) dörd Surədən başqa Qur'an oxumaq, həmçinin dua etməyin eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, bunlar (dua) ərəbcə olsun.

M:1158. Әгәр Həmd-Surənin bə'zi hissələrini, namazın sair vacib zikrlərini qəsdən, yaxud ehtiyatən bir neçə dəfə təkrar etsə eybi yoxdur. Amma әгәр vəsvəsləşmə üzündən bir neçə dəfə desə, namazı batildir.

M:1159. İnsan namaz halında gərək başqasına salam verməsin. Amma başqası ona salam versə, gərək elə cavab versin ki, salam kəlməsi əvvəldə olsun. Məsələn, “əssəlamu əleykum” və ya “salamun əleykum”. Amma “əleykumus-salam” deməməlidir (salam kəlməsini axıra salmamalıdır).

M:1160. İnsan salamın cavabını—istər namaz halında olsun, istərsə də başqa vaxtlarda—dərhal deməlidir. Əgər qəsdən, yaxud unudaraq salamın cavabını gec versə, (belə ki, artıq cavab hesab olunmasa) bu halda namaz halındadırsa daha cavab verməməlidir; yox əgər namaz üstə olmasa, cavabını vermək vacib deyil.

M:1161. Salamın cavabı elə verilməlidir ki, salam verən eşitsin. Əgər salam verən kar olsa, səsi ucaltmaqla, yaxud işarə ilə cavabı elə verilməlidir ki, eşitsin, yaxud salamın cavabı olduğunu anlasın.

M:1162. Namaz qılan şəxs salamın cavabını dua qəsdı ilə deyil, cavab qəsdı ilə verməlidir.

M:1163. Əgər qadın və ya naməhrəm kişi, yaxud müməyyiz (yə’ni, yaxşını-pisi seçə bilən) uşaq namaz qılan şəxsə salam versə, salanı ala bilər. Daha yaxşı olar ki, dua qəsdı ilə cavab versin.

M:1164. Əgər namaz qılan şəxs salamın cavabını verməsə günah etmişdir, amma namazı səhihdir.

M:1165. Əgər bir kəs namaz qılana səhv salam versə, belə ki, salam hesab olunmasa, onun cavabı vacib deyil. Amma salam hesab olunsə, onun cavabı vacibdir. Daha yaxşı olar ki, dua qəsdı ilə cavab versin.

M:1166. Zarafat və məsxərəbazlıq üzündən salam verən bir kəsin salamını almaq vacib deyil. Ehtiyat-vacib budur ki, qeyri-müsəlman kişi və ya qadının salamının cavabında “əleykə” deyilsin.

M:1167. Əgər bir kəs (bir yerdə olan) bir neçə nəfərə salam versə onun salamının cavabı hamısına vacibdir. Amma, əgər biri cavab verərsə, kifayətdir.

M:1168. Əgər bir kəs bir neçə nəfərə salam versə və salam verənin qəsd etmədiyi bir nəfər cavabını versə o salamın cavabı yenə də oradakıların hamısına vacibdir.

M:1169. Əgər bir kəs bir neçə nəfərə salam versə və onların arasında namaz qılmağa məşğul olan bir kəs salamın onu da qəsd edərək verdiyində şəkk etsə, cavabını verməməlidir. Həmçinin əgər onu da qəsd etdiyini bilsə, amma salamın cavabını başqası versə cavab verməməlidir; əgər onu da qəsd etdiyini bilsə və başqası onun cavabını verməsə, namaz qılan şəxs cavabını verməlidir.

M:1170. Salam vermək müstəhəbdir. Bu barədə İmamlarımız (əleyhimüs-salam) çoxlu tövsiyələr etmişlər ki, süvari piyadaya, ayaq üstə olan oturana və kiçiklər böyüklərə salam versinlər.

M:1171. Әгәр iki nəfər (eyni zamanda) bir-birinə salam versə, hər birinə vacibdir ki, o digərinin cavabını qaytarsın.

M:1172. Namazdan başqa hallarda müstəhəbdir ki, salamın cavabı verildiyindən daha yaxşı verilsin. Məsələn, əgər bir kəs “səlamun əleykum” deyər salam versə, cavabında “səlamun əleykum və rəhmətullah” deyilsin.

7-Namazı səsli və tərci” gülüşlə qılmaq.

Ehtiyat-vacibə görə səsli gülüş tərci” ilə olmasa da, qəsdən olsa batildir; səhvən də ucadan gülsə və namazın surəti pozulsa, namaz batildir. Amma gülümsəmək (təbəssüm) namazı batil etmir.

M:1173. Әгәр gülüş səsinin qarşısını almaq istədikdə halı dəyişsə, məsələn, rəngi qızarsa və bu qızartı namazın surətini poza biləcək həddə olsa, namaz batildir.

8. Dünya işləri üçün ucadan ağlamaq. Ehtiyat-vacib budur ki, namaz qılan dünya işləri üçün astadan da ağlamasın. Amma əgər Allah xovfundan, yaxud Qiyaməti yada salıb ağlasa—istər alçaq səslə olsun, istərsə də uca səslə—eybi yoxdur. Üstəlik bu, daha yaxşı əməllərdən hesab olunur.

9. Namazın surətini pozan işlərdən görmək.

Məsələn, əl çalmaq, rəqs etmək, havaya tullanmaq və s. Bu işlər istər az olsun, istərsə də çox; istər qəsdən, istərsə də unutqanlıq üzündən olsun, heç bir fərqi yoxdur. Amma namazın surətini pozmayan işlərin (məsələn əllə bir şeyə işarə etmək kimi) eybi yoxdur.

M:1174. Әгәр namaz əsnasında namaz qılmaq halından xaric olana qədər sakit qalsa, namaz batildir.

M:1175. Әгәр namaz əsnasında müəyyən bir iş görsə, yaxud müəyyən qədər sakit qalıb sonra namazın pozulub-pozulmamasında şəkk etsə, namazı səhihdir.

10. Yemək və içmək.

Әгәр namaz üstündə, namazın surətini poza biləcək qədər bir şey yesə və ya içsə—hətta namazın surəti pozulmasa da ehtiyat-vacibə görə namaz batildir.

M:1176. Ehtiyat-vacib budur ki, namazın surəti aradan getməsə də onun adi (ürfi) muvalatını pozan yeyib-içməkdən pərhiz edilsin.

M:1177. Әгәр namaz əsnasında ağızda, yaxud dişlərin dibində qalan yemək qalıqlarını udsa, namaz batil olmaz. Amma qənd, şirini və s. kimi şeyləri ağzında saxlasa və məqsədi də namaz halında onu yavaş-yavaş həll edib udmaq olsa, namazı işkallıdır.

11. İki rəkətli və üç rəkətli namazlarda, həmçinin dörd rəkətli namazların ilk iki rəkətində şəkk etmək.

12. Namazın rüknünü qəsdən və ya səhvən azaldıb-çoxaltmaq, yaxud rükn olmayan şeyləri qəsdən artırıb-azaltmaq.

M:1178. Əgər bir kəs namazdan sonra, namaz əsnasında onu batil edən işlərdən görüb-görməməsi barədə şəkk etsə, namazı səhihdir.

NAMAZDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:1179. Namazda üzü azacıq sağa və ya sola döndərmək, gözləri yummaq, yaxud sağa, sola döndərmək, saqqal və əllərlə oynamaq, barmaqları bir-birinə keçirtmək, ağızın suyunu yerə atmaq, Qur'anın, kitabın, üzüyün yazılarına baxmaq; həmçinin, Həmd və Surəni oxuyan və zikrləri deyən vaxtda başqasının sözünü eşitmək üçün səsi alçaltmaq məkruhdur. Ümumiyyətlə, Allah dərgahında xüzu və xüşunu aradan aparan hər hansı bir işlə məşğul olmaq məkruhdur.

M:1180. İnsanın yuxusu gəldiyi, habelə bovl və qaitin qarşısını aldığı vaxt namaz qılması məkruhdur. Həmçinin ayağı sıxan dar corab geymək də məkruhdur. (Bundan başqa sair məkruhatlar da vardır ki, müfəssəl fiqhi kitablarda qeyd olunmuşdur.)

VACİBİ NAMAZI POZMAĞIN CAİZ OLAN YERLƏRİ

M:1181. İxtiyar üzündən vacibi namazı pozmaq haramdır, amma can və malın hifz olunması, cana və mala dəyən zərərin qarşısını almaq üçün pozmağın eybi yoxdur.

M:1182. Əgər öz canını, yaxud canının qorunması vacib olan bir kəsi, yaxud qorunub-saxlanması vacib olan əmlakı (malı) hifz etmək namazı pozmadan mümkün olmazsa, gərək namazı pozsun. Amma çox əhəmiyyəti olmayan bir şeyi hifz etmək üçün namazı pozmaq məkruhdur.

M:1183. Əgər bir kəs namaz vaxtının çox olduğu vaxtda namaza başlasa və borc sahibi öz borcunu ondan istəsə, onda namaz üstündə verə bilərsə, elə o halda verməlidir; yox əgər namazı pozmadan verə bilməzsə, namazı pozub borcunu qaytardıqdan sonra qılmalıdır.

M:1184. Əgər namaz əsnasında məscidin nəcis olduğunu bilsə, vaxtın az olduğu halda namazı qılıb qurtarmalıdır; amma vaxt çox olsa və namazı pozmadan məscidi paklamaq mümkün olarsa, gərək namaz əsnasında məscidi təmizləyib sonra qalan hissəsini qılsın. Amma əgər namazı pozmalı olarsa, (namazı pozub) məscidi pakladıqdan sonra yenidən qılmalıdır.

M:1185. Namazı pozmalı olan bir kəs onu tamamlasa (axıra çatdırsa), günah etmişdir, amma namazı səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazı yenidən qılsın.

M:1186. Əgər rüku qədərində əyilməzdən qabaq azan və iqaməni unutduğu yadına düşsə, namazın vaxtı çox olan halda müstəhəbdir ki, onları demək üçün namazı pozsun (və təzədən azan və iqamə ilə qılsın).

NAMAZIN ŞƏKKİYYATI

Namazın şəkkiyyatı 23 qismdir ki, onlardan səkkizi namazı batil edir, altısına e'tina olunmamalıdır, doqquzunda isə namaz səhihdir.

NAMAZI BATİL EDƏN ŞƏKLƏR

M:1187. Namazı batil edən şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

1-İki rəkətli namazların rəkətlərinin sayındakı şəkk; (sübh namazı və səfərdə olan şəxsin (iki rəkətli) namazları kimi). Amma iki rəkətli müstəhəb namazların, habelə bə'zi ehtiyat namazlarının rəkətlərinin sayındakı şəkk namazı batil etmir.

2-Üç rəkətli namazın rəkətlərinin sayındakı şəkk;

3-Dörd rəkətli namazda bir rəkət və ya daha artıq qılınmasındakı şəkk;

4-Dörd rəkətli namazlarda, ikinci səcdənin qurtarmasından qabaq iki rəkətlə daha artıq arasındakı şəkk. (Bu məsələnin təfəsilatı üçün səhih şəklərin dördüncü qisminə müraciət edin.)

5-İki rəkətlə beş, yaxud iki rəkətlə beşdən artıq rəkət arasındakı şəkk;

6-Üç rəkətlə altı rəkət və ya üç rəkətlə altı rəkətdən artıq arasındakı şəkk;

7-Neçə rəkət qıldığını bilmədiyi namazlardakı şəkk;

8-Dörd rəkətlə altı və ya dörd rəkətlə altıdan artıq rəkətlərdəki şəkk—istər ikinci səcdənin qurtarmasından əvvəl olsun, istərsə də sonra. Amma əgər ikinci səcdədən sonra dördlə altı, yaxud dördlə altıdan artıq rəkətlərdə şəkk etsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, niyyətini dörd rəkətə qoyub namazı qurtarsın, sonra iki səcdəyi-səhv yerinə yetirib namazı da yenidən qılsın.

M:1188. Əgər batil edən şəklərdən hər hansı biri insanın qarşısına çıxsa, namazı poza bilməz. Amma əgər çox fikirləşsə və şəkki qərarlaşsa, namazı pozmağın eybi yoxdur.

E'TİNA OLUNMAMALI ŞƏKLƏR

M:1189. E'tina olunmamalı şəklər aşağıdakılardan ibarətdir:

1-Yerinə yetirilmə məhəlli keçmiş olan şeylərdəki şəkk; (Məsələn, rükuda Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə.)

2-Salamdan sonrakı şəkk;

3-Namazın vaxtı keçəndən sonrakı şəkk;

4-Kəsirül-şəkk, yə'ni çox şəkk edən şəxsin şəkki. Əgər namaz vaxtında olsa, öz şəkkinə əməl edərək namazı qılmalıdır. Amma əgər namaz vaxtından sonra şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

5-Pişnamazın, namazın rəkətlərinin sayında etdiyi şəkk–əgər mə'mum onların sayını bilirsə. Həmçinin mə'mumun namazın rəkətlərinin sayında etdiyi şəkk–əgər imam onların sayını bilirsə;

6-Müstəhəb namazlardakı şəkk.

1-MƏHƏLLİ KEÇƏN ŞEYLƏRDƏ ŞƏKK

M:1190. Əgər bir kəs namaz əsnasında onun vacibi əməllərindən birini yerinə yetirib-yetirməməsində məsələn, Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, bu halda ondan sonra yerinə yetirilməli olan əmələ başlamamış olsa şəkk etdiyi hissəni yerinə yetirməlidir. Amma ondan sonra yerinə yetirilməli olan işə məşğul olsa öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1191. Əgər hər hansı ayəni oxuyanda, ondan qabaqkı ayəni oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, yaxud ayənin axırını oxuyanda onun əvvəlini oxuyub-oxumamasında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1192. Əgər rüku, yaxud səcdədən sonra onun vacibi işlərini (zikr, bədənin aram olması) yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1193. Əgər səcdəyə gedən halda rüku edib-etməməsində, yaxud rükudan sonra ayağa qalxıb-qalxmamasında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1194. Əgər ayağa qalxan halda təşəhhüdü deyib-deməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma səcdəni yerinə yetirməsində şəkk etsə, qaydıb səcdəni yerinə yetirməlidir.

M:1195. Oturan, yaxud uzanan halda namaz qılan bir kəs Həmdi, yaxud təsbihatı oxuyan vaxt səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər Həmd və ya təsbihatı oxumamışdan qabaq səcdə və ya təşəhhüdü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, gərək onları yerinə yetirsin.

M:1196. Əgər namazın rüklərindən hər hansı birini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı işə başlamayıbsa onu yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər təşəhhüdü yerinə yetirməmişdən iki səcdəni

edib-etməməsində şəkk etsə, gərək yerinə yetirsin. Amma sonradan yerinə yetirmiş olduğu mə'lum olsa, rükn artıq olduğuna görə, namazı batildir.

M:1197. Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı işə məşğul olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər Surəni oxumamışdan qabaq Həmdi oxumasında şəkk etsə, Həmdi oxumalıdır. Əgər Surəni oxuyandan sonra yerinə yetirmiş olduğu mə'lum olarsa, rükn artıq olmadığı üçün, namaz səhihdir.

M:1198. Əgər hər hansı rüknü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda təşəhhüdə məşğuldursa və iki səcdəni yerinə yetirməməsində şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma o rüknü yerinə yetirdiyi yadına düşsə, bu halda sonrakı rüknə başlamayıbsa onu yerinə yetirməlidir; yox əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı batildir. Məsələn, rükudan qabaq əvvəlki iki səcdəni yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, onu yerinə yetirməlidir. Amma rükuda, yaxud ondan sonra yadına düşsə, namazı batildir.

M:1199. Əgər rükn olmayan bir əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda ondan sonrakı əmələ başlayıbsa öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Məsələn, Surəni oxuyanda Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Əgər sonradan onu yerinə yetirmədiyini yadına düşsə, sonrakı rüknə başlamayıbsa, yerinə yetirməlidir. Amma rüknə başlamış olsa, namazı səhihdir. Misal üçün, qunutda, Həmdi oxumadığı yadına düşsə, gərək oxusun. Əgər rükuda yadına düşsə namazı səhihdir. Amma vacibdir ki, oxumadığı Həmd üçün səcdəyi-səhv etsin. Əgər yerinə yetirmədiyini vacib təşəhhüd, yaxud səcdə olarsa onun qəzasını etmək vacibdir.

M:1200. Əgər namazın salamını deyib-deməməsində, yaxud düz deyib-deməməsində şəkk etsə, bu halda namazın tə'qibatına, yaxud başqa bir namaza başlayıbsa, yaxud namazın surətini pozan, camaat arasında “o, namazı qurtarmış, namaz halından çıxmışdır” deyilən başqa bir işə məşğul olubsa, öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma bu kimi işlərdən əvvəl şəkk etsə salamları deməlidir. Əgər salamın düzgün, səhih deyilib-deyilməməsində şəkk etsə, hər bir halda: istər başqa işə başlamış olsun, istərsə də olmasın—öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

2-SALAMDAN SONRAKI ŞƏKK

M:1201. Əgər salamlardan sonra namazın səhih olub-olmamasında şəkk etsə, məsələn, rüku edib-etməməsində şəkk etsə, yaxud dörd rəkətli namazın salamından sonra dörd rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma əgər şəkkinin hər iki tərəfi batil olsa (məsələn dörd

rəkətli namazın salamından sonra üç rəkət, yaxud beş rəkət qılmasında şəkk etsə) namazı batildir.

3-VAXT KEÇƏNDƏN SONRAKI ŞƏKK

M:1202. Əgər bir kəs namazın vaxtı keçəndən sonra namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma vaxtı keçməmişdən qabaq namaz qılıb-qılmamasında şəkk etsə, yaxud qılmadığını güman etsə, o namazı qılmalıdır. Hətta əgər qıldığını güman etsə də, yenidən qılmalıdır.

M:1203. Əgər namazın vaxtı keçəndən sonra onu düzgün qılıb-qılmamasında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1204. Əgər zöhr və əsr namazının vaxtı keçəndən sonra dörd rəkət namaz qılıb amma zöhr, yoxsa əsr niyyəti ilə qıldığını bilməsə, ona vacib olan namazın (ma fiz-zimmə) qəzası niyyəti ilə bir dörd rəkətli namaz qılmalıdır.

M:1205. Əgər məğrib və işa namazının vaxtı keçəndən sonra bir namaz qıldığını bilsə, amma üç, yoxsa dörd rəkət qıldığını bilməsə, hər iki namazın qəzasını qılmalıdır.

4-KƏSİRÜL-ŞƏKK

M:1206. Əgər bir kəs bir namazda üç dəfə, yaxud üç namazda ardıcıl olaraq (məsələn sübh, zöhr və əsr namazında) şəkk etsə, ona kəsirül-şəkk deyilir. Əgər onun çox şəkk etməsi qəzəb, qorxu, halının pərişan olması səbəbi ilə olmazsa öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1207. Çox şəkk edən adam əgər bir şeyi yerinə yetirməkdə şəkk etsə, bu halda onu yerinə yetirmək namazı batil etmirsə, niyyətini onun yerinə yetirildiyinə qoymalıdır. Məsələn əgər rüku edib-etməməsində şəkk etsə, niyyətini rüku etmiş olduğuna qoymalıdır; yox əgər onu yerinə yetirmək namazı batil edirsə, niyyəti onu yerinə yetirmədiyinə qoymalıdır. Məsələn, əgər bir və ya daha artıq rüku etdiyində şəkk etsə, rükün artıqlığı namazı batil etdiyindən, niyyəti birdən artıq rüku etmədiyinə qoymalıdır.

M:1208. Namazın bir əməlində çox şəkk edən adam onun başqa hissələrində də şəkk etsə, onun göstərişinə uyğun olaraq əməl etməlidir. Məsələn səcdə edib-etməməsində çox şəkk edən bir adam, rükunu yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, onun göstərişinə müvafiq əməl etməlidir. Yə'ni əgər hələ ayaq üstədirsə, gərək rükunu yerinə yetirsin; səcdəyə gedibse şəkkinə e'tina etməsin.

M:1209. Məxsusi namazda (məsələn, zöhr namazında) çox şəkk edən bir adam başqa namazda da (məsələn, əsr namazında) şəkk etsə öz şəkkinin göstərişinə müvafiq olaraq əməl etməlidir.

M:1210. Əgər bir kəs məxsus bir yerdə namaz qılanda çox şəkk edirsə, bu halda o yerdən başqa yerdə namaz qılanda şəkk hasil olsa, öz şəkkinin göstərişinə uyğun olaraq əməl etməlidir.

M:1211. Əgər insan özünün kəsirül-şəkk olub-olmamasında şəkk etsə, şəkkin göstərişinə mövzuıyyə şübhəsi kimi əməl etməlidir. Və kəsirül-şəkk nə qədər ki, adi adamların halına qayıdıb-qayıtmadığını bilmir, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1212. Çox şəkk edən adam müəyyən rüknü yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk edib e'tina etməsə və sonradan onu yerinə yetirmədiyi mə'lum olsa, bu halda sonrakı rüknə daxil olmayıbsa, onu yerinə yetirməlidir; yox əgər sonrakı rüknə başlayıbsa, namazı batildir. Məsələn əgər rüku edib-etməməsində şəkk edib e'tina etməsə və səcdədən əvvəl etmədiyi yadına düşsə, rüku etməlidir; əgər səcdədə yadına düşsə namazı batildir.

M:1213. Çox şəkk edən insan rükn olmayan bir şeyi yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə və öz şəkkinə e'tina etməyib sonradan yerinə yetirməməsi mə'lum olsa, bu halda onun yerinə yetirilməsi məhəlli keçməyibsə, yerinə yetirməlidir; yox əgər məhəllindən keçibsə namazı səhihdir. Məsələn, əgər Həmdi oxyub-oxumamasında şəkk edib e'tina etməsə və qunutda oxumadığı yadına düşsə, Həmdi oxumalıdır. Əgər rükuda yadına düşsə namazı səhihdir.

5-İMAM VƏ MƏ'MUMUN ŞƏKKİ

M:1214. Əgər imam namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, məsələn, üç və ya dörd rəkət qılmasında şəkk etsə, bu halda mə'mum dörd rəkət qıldığını yəqin, yaxud güman edib imama başa salsə, imam namazı qurtarmalıdır. Ehtiyat namazı da qılmaq lazım deyil. Həmçinin əgər imam neçə rəkət qıldığını yəqin, yaxud gümanla bilsə, mə'mum da rəkətlərin sayında şəkk etsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

6-MÜSTƏHƏB NAMAZDAKI ŞƏKK

M:1215. Əgər bir kəs müstəhəb namazların rəkətlərinin sayında şəkk etsə, bu halda şəkkin çox tərəfi namazı batil edirsə, niyyəti az tərəfə qoymalıdır. Məsələn, əgər sübh namazının nafiləsində iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə, niyyəti iki rəkət qıldığını qoymalıdır. Amma şəkkin çox tərəfi namazı batil

etmirsə (məsələn, iki rəkətlə bir rəkət arasında şəkk etsə) şəkkin hər tərəfinə əməl etsə səhihdir.

M:1216. Ehtiyat-vacibə görə rüknün az olması nafilə namazını batil edir, amma artıq olması batil etmir. Deməli, əgər nafilənin işlərindən hər hansı birini unutsa və sonrakı rüknə başladığı vaxt yadına düşsə, o işi yerinə yetirib yenidən həmin rüknü yerinə yetirməlidir. Məsələn, əgər rükuda Surəni oxumadığı yadına düşsə, qayıdıb Surəni oxumalı, yenidən rükuya getməlidir.

M:1217. Əgər nafilə namazının işlərinin hər hansı birində şəkk etsə—istər rükn olsun, istərsə də qeyri-rükn—əgər məhəlli keçməyibsə, yerinə yetirməlidir; yox əgər məhəlli keçibsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1218. Əgər iki rəkət müstəhəb namazında gümanı üç rəkətə, yaxud daha artığa getsə, yaxud iki rəkətə və az tərəfə getsə həmin gümana əməl etməlidir. Amma əgər gümana əməl etməsi namazın batil olmasına səbəb olarsa, bu halda güman şəkk hökmündədir. Məsələn, əgər gümanı bir rəkətə gedirsə ehtiyatən bir rəkət də qılmalıdır.

M:1219. Əgər nafilə namazında səcdəyi-səhvün vacib olduğu bir iş etsə, yaxud bir səcdəni və ya təşəhhüdü unutsa, namazdan sonra səcdəyi-səhv, yaxud səcdə və təşəhhüddün qəzasını etməsi lazım deyil.

M:1220. Bir kəs müstəhəb namazı qılıb-qılmamasında şəkk etsə, bu halda o namaz “Cə'fəri-təyyar” namazı kimi vaxtı müəyyən olmayan namazlardan olsa, qılmadığını niyyət etməlidir. Həmçinin əgər gündəlik namazların nafiləsi kimi vaxtı müəyyən olsa və vaxtının keçməsindən əvvəl, yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə də eyni qayda ilə. Amma əgər vaxtı keçəndən sonra şəkk etsə, şəkkinə e'tina etməməlidir.

SƏHİH ŞƏKKLƏR

M:1221. Doqquz halda əgər namaz qılan şəxs dörd rəkətli namazın rəkətlərinin sayında şəkk etsə, fikirləşməlidir: əgər şəkkin bir tərəfinə yəqin və ya güman tapsa həmin tərəfi əsas tutub namazı qurtarmalıdır. Əks halda isə deyiləcək göstərişlərə əməl etməlidir. Bu doqquz hal aşağıdakılardan ibarətdir:

1-İkinci səcdədən başını qaldırdıqdan sonra iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə; bu halda niyyəti üç rəkətə qoyub bir rəkət də qılaraq namazı tamamlamalı, namazdan sonra bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı (qaydası sonradan deyiləcək) qılmalıdır.

2-İki rəkətlə dörd rəkət arasında, başını ikinci səcdədən qaldırdıqdan sonra şəkk etsə; bu halda niyyəti dörd rəkətə qoyub namazı tamamlamalı, namazdan sonra ayaq üstə iki rəkət ehtiyat namazı qılmalıdır.

3-Баşını ikinci сәcdәдән qaldırdıqdan sonra iki, üç və dörd rәkәt arasında şәkk etsә; bu halda niyyәti dördә qoyub namazı tamamlamalı, sonra iki rәkәt ayaq üstә və iki rәkәt oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır. Amma birinci сәcdәдән sonra, yaxud başını ikinci сәcdәдән qaldırmazdan әvvәl bu üç şәkdән һәр hansı biri hasil olsa, namazı pozub yenidән qıla bilәр.

4-İkinci сәcdәдән başını qaldırdıqdan sonra dörd rәkәtlә beş rәkәt arasında şәkk etsә; bu halda niyyәti dördә qoyub namazı tamamlamalı, namazdan sonra iki сәcdәyi-sәhv etmәlidir. Amma әgәр birinci сәcdәдән sonra, yaxud başını ikinci сәcdәдән qaldırmazdan әvvәl belә şәkk etsә, ehtiyat-vacib budur ki, qeyd olunan göstәrişә әmәl edib sonra namazı yenidән qılsın.

5-Üç rәkәtlә dörd rәkәt arasında olan şәkk; bu şәkk namazın һәр yerindә olsa, niyyәti dördә qoyub namazı qurtarmalı, sonra isә bir rәkәt ayaq üstә, yaxud iki rәkәt oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

6-Ayaq üstә оlanda dörd rәkәtlә beş rәkәt arasında olan şәkk; bu halda yerә oturub tәşәhhüd, salamları deyib, bir rәkәt ayaq üstә, yaxud iki rәkәt oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

7-Ayaq üstә оlanda üç rәkәtlә beş rәkәt arasındakı şәkk; bu halda yerә oturub tәşәhhüd və salamı deyib sonra namazı qurtarmalı, ayaq üstә iki rәkәt ehtiyat namazı qılmalıdır.

8-Ayaq üstә оlanda üç, dörd, beşinci rәkәtlәр arasındakı şәkk. Bu halda yerә oturub tәşәhhüd və salamı demәli, iki rәkәt ayaq üstә, sonra isә iki rәkәt oturan halda ehtiyat namazı qılmalıdır.

9-Ayaq üstә оlanda beşinci rәkәtlә altıncı rәkәtdәki şәkk; bu halda yerә oturmalı, tәşәhhüd və salamları deyib namazı qurtarmalı, sonra isә сәcdәyi-sәhv yerinә yetirmәlidir.

M:1222. Әgәр sәhih şәklәrdән biri insanın qarşısına çıxsа, namazı pozmamalıdır; әgәр pozsa, günah etmişdir. Namazı batil edән işlәri (mәsәlән, üzü qiblәdән döndәrmәk kimi) görmәdән ikinci namaza başlasа, ikinci namazı da batildir. Amma әgәр bu kimi işlәri yerinә yetirdikdән sonra (ikinci namaza) başlasа, sәhihdir.

M:1223. Әgәр ehtiyat namazı vacib olan şәklәrdән biri namaz әsnasında qarşıya çıxsа, bu halda insan namazı qurtarsа və ehtiyat namazı qılmadan namazı yenidән başlasа, günah etmişdir, amma namazı batil edән işlәrdән birini görmәdән namazı başlasа, ikinci namazı da batildir; yox әgәр namazı batil edән işlәri gördükdән sonra ikinci namaza başlasа, ikinci namazı sәhihdir.

M:1224. Әgәр sәhih şәklәrdән һәр hansı biri insanın qarşısına çıxsа, qeyd olunduğu kimi, dәрhal fikirlәşmәlidir; әgәр iki tәrәfdән birinә yәqin və ya

güman tapması üçün olan vasitələrdən biri onun üçün mövcud olmasa və şəkki aradan getməsə, hətta azacıq ondan sonra fikirləşsə də eybi yoxdur. Məsələn, əgər səcdədə şəkk etsə fikirləşməyi səcdədən sonraya qədər tə'xirə salmalıdır.

M:1225. Əgər əvvəldə gümanı iki tərəfdən birinə çox olsa, sonra isə hər iki tərəfə bərabərləşsə, şəkkın göstərişinə əməl etməlidir. Əgər şəkk əvvəldə hər iki tərəfə bərabər olsa və niyyəti vəzifəli olduğu tərəfə qoysa, sonradan gümanı başqa tərəfə getsə, həmin tərəfi əsas götürüb namazı tamamlamalıdır.

M:1226. Gümanın bir tərəfə artıq olduğunu, yaxud hər iki tərəfə bərabər olduğunu bilməyən şəxs ehtiyat etməlidir. Hər iki halda ehtiyat məxsus haldadır ki, müfəssəl fiqhi kitablarda deyilmişdir.

M:1227. Əgər namazdan sonra, namaz əsnasında tərəddüddə olduğunu başa düşsə, məsələn, iki rəkət, yaxud üç rəkət qılmasında tərəddüddə olub və niyyəti üç rəkətə qoyubsa, amma bu niyyət üç rəkət qılmağa güman üzündən ya hər iki tərəf onun nəzərində bərabər olması əsnasında olduğunu bilməsə, gərək ehtiyat-vacibə görə ehtiyat namazı qılsın.

M:1228. Əgər təşəhhüd oxuyan vaxtda, yaxud ayağa qalxandan sonra iki səcdəni yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə və elə həmin vaxt iki səcdənin tamam olmasından sonra baş verəndə səhih olan şəklər irəli gəlsə (məsələn, iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə) o şəkkın göstərişinə əsasən əməl etməli və ehtiyat-vacibə görə namazı da yenidən qılmalıdır.

M:1229. Əgər təşəhhüdə başlamamışdan, yaxud təşəhhüddü olmayan rəkətlərdə ayağa qalxmamışdan əvvəl iki səcdəni yerinə yetirməməsində şəkk etsə və həmin vaxt iki səcdənin tamam olmasından sonra səhih olan şəklərdən biri baş versə, namazı batildir.

M:1230. Əgər ayaq üstə olan halda üçlə dörd, yaxud üçlə dörd və beş arasında şəkk etsə və əvvəlki rəkətin iki səcdəsini yerinə yetirmədiyi yadına düşsə, namazı batildir.

M:1231. Əgər insanın şəkki aradan getsə, amma başqa bir şəkk yaransa (məsələn, əvvəl iki rəkətlə üç rəkət arasında şəkk etsə, sonra isə üçlə dörd arasında şəkk etsə) ikinci şəkkın göstərişinə əməl etməlidir.

M:1232. Əgər namazdan sonra, namaz vaxtı məsələn, iki ilə dörd arasında, yoxsa üç ilə dörd arasında şəkk etdiyində şəkk etsə, ehtiyat-vacib budur ki, hər ikisinin göstərişinə əməl etsin, namazı da yenidən qılsın.

M:1233. Əgər namazdan sonra, namaz əsnasında şəkk irəli gəldiyini bilsə, amma batil şəklərdən, yoxsa səhih şəklərdən olmasını bilməsə; habelə səhih şəklərdən olmuşsa, hansı qismdən olmasını bilməsə ehtiyat-vacibə görə gərək

səhih olan ehtimal verdiyi şəklərin göstərişinə əməl edib namazı da yenidən qılsın.

M:1234. Oturan halda namaz qılan bir şəxs üçün bir rəkət ayaq üstə, yaxud iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılmalı olan bir şəkk baş versə, bir rəkət oturan halda yerinə yetirməlidir. Hətta əgər iki rəkət ehtiyat namazı qılmalı olan bir şəkk qarşıya çıxsə, iki rəkət oturan halda qılmalıdır.

M:1235. Ayaq üstə namaz qılan bir kəs ehtiyat namazı qılan vaxt daha ayaq üstə dura bilməsə, ehtiyat namazını namazı oturan halda qılan şəxslər kimi (hökmü əvvəldəki məsələdə deyildi) qılmalıdır.

M:1236. Oturan halda namaz qılan bir kəs ehtiyat namazı qılan vaxt ayaq üstə dura bilsə, namazı ayaq üstə qılan kəslərin vəzifəsinə əməl etməlidir.

EHTİYAT NAMAZI

M:1237. Ehtiyat namazı vacib olan bir kəs namazın salamından sonra dərhal ehtiyat namazı niyyəti edib təkbir deməli, Həmdi oxuyub rüku və səcdəni etməlidir. Əgər bir rəkət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra təşəhhüdü oxumalı, salamları deməlidir. İki rəkət ehtiyat namazı vacibdirsə, iki səcdədən sonra bir rəkət də (əvvəlki kimi) qılıb sonra təşəhhüdü və salamları deməlidir.

M:1238. Ehtiyat namazının Surəsi və qunutu yoxdur və ahəstə qılınmalıdır, niyyəti də dildə deyilməməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, “bismillah”ı da ahəstə deyilsin.

M:1239. Əgər ehtiyat namazını qılmamışdan qabaq qıldığı namazın səhih olduğunu başa düşsə, ehtiyat namazı qılması; əgər ehtiyat namazı əsnasında başa düşsə onu tamamlaması lazım deyil.

M:1240. Əgər ehtiyat namazı qılmamışdan qabaq namazının rəkətinin az olduğunu başa düşsə, bu halda namazı batil edən işlərdən görməyibsə qılmadıqlarını qılmalı, yersiz salam dediyinə görə iki səcdəyi-səhv etməlidir. Amma namazı batil edən işlərdən görübsə (məsələn, arxasını qibləyə çeviribsə) namazı yenidən qılmalıdır.

M:1241. Əgər ehtiyat namazından sonra, namazının kəsirinin ehtiyat namazı qədər olduğunu bilsə (məsələn, üçlə dörd arasında şəkk edib bir rəkət ehtiyat namazı qılsa və sonradan namazını üç rəkət qıldığını başa düşsə) namazı səhihdir.

M:1242. Əgər ehtiyat namazını qıldıqdan sonra namazının kəsirinin ehtiyat namazından az olduğunu bilsə (məsələn, iki ilə dörd arasında şəkk edib iki rəkət ehtiyat namazı qılsa və sonra namazı üç rəkət qıldığını bilsə) ehtiyat-vacibə

görə namazın kəsirini—əgər namazın surətini pozan bir iş görməyibsə—namaza müttəsil etməli, namazı da yenidən qılmalıdır.

M:1243. Əgər ehtiyat namazı qılandan sonra namazın kəsirinin ehtiyat namazından artıq olduğunu bilsə (məsələn, üçlə dörd rəkət arasındakı şəkkdə bir rəkət ehtiyat namazı qılıb sonradan namazın iki rəkət qıldığını bilsə), bu halda ehtiyat namazından sonra namazı batil edən işlərdən görmüş olsa (məsələn, arxası qibləyə dönmüş olsa) namazı yenidən qılmalıdır; yox əgər namazı batil edən işlərdən görməyibsə namazın iki rəkət kəsirini yerinə yetirməli, namazın özünü də yenidən qılmalıdır.

M:1244. Əgər iki, üç, dörd arasında şəkk edib iki rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılandan sonra namazı iki rəkət qıldığını başa düşsə, iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılması lazım deyil.

M:1245. Əgər üçlə dörd arasında şəkk etsə və oturan halda iki rəkət, yaxud bir rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılan vaxt üç rəkət qıldığı mə'lum olsa ehtiyat namazını qurtarmalıdır, namazı da səhihdir.

M:1246. İki, üç, dörd rəkət arasında şəkk etsə və iki rəkət ayaq üstə ehtiyat namazı qılan vaxt ikinci rəkətin rükusuna getməzdən qabaq namazı üç rəkət qıldığını bilsə oturub ehtiyat namazını bir rəkətlə tamamlamalı, ehtiyat-vacibə görə namazını da yenidən qılmalıdır.

M:1247. Əgər ehtiyat namazı əsnasında namazın kəsirinin ehtiyat namazından az, yaxud çox olduğunu başa düşsə, bu halda ehtiyat namazını namazın kəsirinə müvafiq tamam edə bilməsə, onu pozub namazının kəsirini yerinə yetirməlidir. Ehtiyat-vacibə görə namazı da yenidən qılmalıdır. Məsələn, əgər üçlə dörd arasındakı şəkkdə iki rəkət oturan halda ehtiyat namazı qılan vaxt namazını iki rəkət qıldığını başa düşsə, iki rəkət oturan haldakı namaz iki rəkət ayaq üstə olan namaz hesab edilə bilmədiyinə görə, oturan halda ehtiyat namazını boşlayıb iki rəkət namazının kəsirini qılmalıdır. Ehtiyatən namazını da yenidən qılmalıdır.

M:1248. Əgər vacib olan ehtiyat namazını yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, bu halda namazın vaxtı keçibsə öz şəkkinə e'tina etməməlidir. Amma əgər vaxtı olsa başqa işə başlamayıbsa və namaz yerindən qalxmayıbsa, habelə namazı batil edən işlərdən (məsələn, qiblədən dönmək kimi) görməyibsə ehtiyat namazını qılmalıdır. Əgər başqa işə məşğuldursa, yaxud namazı batil edən işlərdən birini görübsə və ya namazla şəkk arasında çox vaxt keçibsə, ehtiyat budur ki, ehtiyat namazını yerinə yetirib, namazı da yenidən qılsın.

M:1249. Əgər ehtiyat namazında hər hansı rüknu artırsa, yaxud misal üçün, bir rəkət yerinə iki rəkət qılsa, ehtiyat namazı batildir. Və bu halda namazın özünün yenidən qılınması ilə kifayətlənmək ehtimalı gözlənilir.

M:1250. Ehtiyat namazını qılmağa məşğul olan vaxt onun işlərindən hər hansı birinə şəkk etsə, bu halda onun məhəlli keçməyibsə yerinə yetirməlidir; amma məhəlli keçmiş olarsa, gərək öz şəkkinə e'tina etməsin. Məsələn, rükuya getməmişdən əvvəl Həmdi oxuyub-oxumamasında şəkk etsə, onu oxumalıdır. Amma rükuya gedibə öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1251. Əgər ehtiyat namazının rəkətlərinin sayında şəkk etsə, niyyəti çox tərəfə qoymalıdır. Amma əgər şəkkin çox tərəfi namazı batil edirsə, namazı əvvəldən başlamalıdır. Ehtiyat namazını isə qılmaq lazım deyil.

M:1252. Əgər ehtiyat namazında rükun olmayan bir şeyi səhvən artırıb-azaltsa, əqvaya görə sədeyi-səhvi yoxdur.

M:1253. Əgər ehtiyat namazının salamından sonra onun hissələrini, yaxud şərtlərini yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:1254. Əgər ehtiyat namazında təşəhhüdü və yaxud bir səcdəni unutsa, ehtiyat-müstəhəb budur ki, salamdan sonra onu qəza etsin.

M:1255. Əgər bir şəxs ehtiyat namazı və bir səcdənin, yaxud bir təşəhhüdün qəzası, yaxud iki sədeyi-səhv vacib olsa, əqvaya əsasən əvvəl ehtiyat namazını qılmalıdır.

M:1256. Namazın rəkətlərində gümanın hökmü yəqinin hökmüdür. Məsələn, əgər insan dörd rəkətli namazda namazı dörd rəkət qılmasını güman etsə, ehtiyat namazı qılmamalıdır. Amma əgər rəkətlərdən başqalarında güman etsə, ehtiyata əməl etməlidir. Hər halın məxsus göstərişi var ki, müfəssəl fiqhi kitablarda deyilmişdir.

M:1257. Şəkk, səhv və gümanın hökmünün gündəlik vacib namazlarında və s. vacibi namazlarda heç bir fərqi yoxdur. Məsələn, əgər ayət namazında bir rəkətlə iki rəkət arasında şəkk etsə, iki rəkətli namazda şəkk batil olduğundan, onun da namazı batildir.

SƏCDEYİ-SƏHV

M:1258. Üç şey üçün namazın salamından sonra iki sədeyi-səhv yerinə yetirilməlidir (onun qaydası sonradan deyiləcək):

1-Namaz əsnasında səhvən danışsa;

2-Bir səcdəni unutsa;

3-Dörd rəkətli namazın ikinci rəkətindən sonra dörd rəkətlə beş rəkət arasında şəkk etsə.

İki halda da ehtiyat-vacib budur ki, səcdəyi-səhv yerinə yetirsin:

1-Namazın salamını verməli olmadığı yerdə (məsələn, birinci rəkətdə) səhvən salam desə;

2-Təşəhhüdün unutsa.

M:1259. Əgər insan səhvən, yaxud namazını tamam olmuş hesab edərək danışsa, iki səcdəyi-səhv yerinə yetirməlidir.

M:1260. Ah çəkmək və öskürmək səbəbilə yaranan bir hərf üçün səcdəyi-səhv vacib deyil. Amma əgər məsələn, səhvən “ah”, “ax” desə, səcdəyi-səhv etməlidir.

M:1261. Əgər səhv oxuduğu bir şeyi yenidən düzgün surətdə oxusa, onu ikinci dəfə oxuması üçün səcdəyi-səhv vacib deyil.

M:1262. Əgər namazda səhvən bir müddət danışsa və onun hamısı bir dəfə hesab olunsa, salamdən sonra iki səcdəyi-səhv hamısı üçün kifayətdir.

M:1263. Əgər səhvən təsbihəti-ərbəəni deməsə, yaxud üç dəfədən az və ya çox desə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazdan sonra iki səcdəyi-səhv yerinə yetirsin.

M:1264. Əgər namazın salamını deməli olmadığı yerdə səhvən “əssəlamu ələyna və əla ibadillahis-salihin”, yaxud “əssəlamu ələykum və rəhmətullahi və bərəkətuh” desə, iki səcdəyi-səhv etməlidir. Amma əgər səhvən bu iki salamın bir miqdarını desə, yaxud “əssəlamu ələyə əyyuhənnəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh” desə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, iki səcdəyi-səhv yerinə yetirsin.

M:1265. Əgər salam verməməli olduğu yerdə səhvən hər üç salamı desə, iki səcdəyi-səhv kifayətdir. Amma ehtiyat çox deməkdir. Yə'ni, bir səcdəyi-səhv onların hamısı üçün və sonra hər biri üçün isə ayrılıqda bir səcdəyi-səhv etsin.

M:1266. Əgər bir səcdəni və ya təşəhhüdün unutsa və sonrakı rəkətin rükusuna çatmamışdan qabaq yadına düşsə, qayıdıb yerinə yetirməli, etdiyi artıq hərəkət üçün bir səcdəyi-səhv etməlidir.

M:1267. Əgər rükuda, yaxud ondan sonra əvvəlki rəkətdən bir səcdəni, yaxud təşəhhüdün unuduğu yadına düşsə, namazın salamından sonra səcdəni və ya təşəhhüdün qəza edib sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M:1268. Əgər səcdəyi-səhvi namazın salamından sonra qəsdən etməsə, günah etmişdir. Vacibdir ki, dərhal onu yerinə yetirsin. Əgər səhvən yerinə yetirməsə, hər vaxt yadına düşsə dərhal yerinə yetirsin. Namazı yenidən qılmaq lazım deyil.

M:1269. Əgər sədeyi-səhvın vacib olub-olmamasında şəkk etsə yerinə yetirməsi lazım deyil.

M:1270. Əgər insan ona iki, yaxud dörd sədeyi-səhv vacib olmasında şəkk etsə, ikisi kifayətdir.

M:1271. Əgər iki sədeyi-səhvdən birini yerinə yetirmədiyini bilsə, onda iki sədeyi-səhv etməlidir. Əgər səhvən üç səcdə yerinə yetirdiyini bilsə, yenidən sədeyi-səhv etməlidir.

SƏCDEYİ-SƏHVİN QAYDASI

M:1272. Sədeyi-səhvın qaydası budur ki, namazın salamından sonra dərhal sədeyi-səhv niyyəti edib alını səcdənin səhih olduğu şeylərin üstünə qoyub desin:

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Bismillahi və billahi və səlləllahu əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”, yaxud

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ اَللّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ

“Bismillahi və billahi, Allahummə səlli əla Muhəmmədin və Ali-Muhəmməd”. Amma daha yaxşı olar ki,

بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ

“Bismillahi və billahi, əssəlamu ələykə əyyuhən-Nəbiyyu və rəhmətullahi və bərəkətuh” desin. (Və bu ehtiyat daha yaxşıdır.) Sonra səcdədən qalxıb otursun, yenidən səcdəyə gedib yuxarıdakı zikrlərdən birini desin. Sonra səcdədən qalxıb otursun, təşəhhüd və salamları desin.

UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI

M:1273. İnsanın unuduğu və namazdan sonra qəzasını yerinə yetirdiyi təşəhhüd və səcdədə, namazda olan bütün şərtlər (bədənin və paltarın pak olması, üzü qibləyə olmaq və s.) olmalıdır.

M:1274. Əgər təşəhhüdü və səcdəni bir neçə dəfə unutsa, (məsələn, bir səcdəni birinci rəkətdən, birini də ikinci rəkətdən unutsa) gərək namazdan sonra hər birinin qəzasını, onlar üçün lazım olan sədeyi-səhv ilə birlikdə yerinə yetirsin. Hansının yerinə yetirdiyini də müəyyən etməsi lazım deyil.

M:1275. Əgər bir səcdə və bir təşəhhüdü unudubsa, ehtiyat-vacibə görə hansını birinci unudubsa, əvvəlcə onun qəzasını yerinə yetirsin. Amma əgər əvvəlcə hansını unuduğunu bilməsə, ehtiyatən bir səcdə və bir təşəhhüd, sonra isə başqa bir səcdə yerinə yetirsin, yaxud bir təşəhhüd və bir səcdə, onların

ardınca isə başqa bir təşəhhüd yerinə yetirsin ki, tərtibini unutduğu səcdə və təşəhhüdün qəzasını tərtiblə yerinə yetirməsinə yəqin etsin.

M:1276. Əgər əvvəlcə səcdəni unutmasını güman edərək onun qəzasını yerinə yetirib təşəhhüdü oxuduqdan sonra, əvvəlcə təşəhhüdü unutduğunu bilsə, ehtiyat-vacib budur ki, yenidən səcdənin qəzasını etsin. Həmçinin, əgər əvvəlcə təşəhhüdü unutduğunu güman edərək əvvəlcə onun qəzasını yerinə yetirsə və səcdədən sonra, əvvəlcə səcdəni unutması yadına düşsə, ehtiyat-vacibə görə yenidən təşəhhüd oxumalıdır.

M:1277. Əgər namazın salamı ilə səcdə və ya təşəhhüdün qəzası arasında həm qəsdən, həm də səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən birini görsə (məsələn, arxası qibləyə çevrilsə), gərək səcdə və təşəhhüdün qəzasını yerinə yetirsin və ehtiyat-vacibə görə namazı təzədən qılsın.

M:1278. Əgər namazın salamından sonra, axırıncı rəkətin bir səcdəsini unutduğu yadına düşsə, onun qəzasını yerinə yetirməli və ondan sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir. İstər namazı batil edən işlərdən görmüş olsun, istərsə də görməmiş olsun. Əgər axırıncı rəkətin təşəhhüdünü unutsa, qəzasını yerinə yetirib sonra iki səcdəyi-səhv etməlidir.

M:1279. Əgər namazın salamı ilə səcdə və ya təşəhhüdün qəzası arasında səcdəyi-səhvin vacib olduğu bir iş etsə (məsələn, səhvən danışsa) gərək səcdənin, yaxud təşəhhüdün qəzasını etsin.

M:1280. Əgər təşəhhüd və səcdədən hansını unutduğunu bilməsə, hər ikisinin qəzasını etməlidir. Hər birini əvvəlcə yerinə yetirsə, eybi yoxdur.

M:1281. Əgər səcdəni, yaxud təşəhhüdü unudub-unutmamasında şəkk etsə qəza etməsi vacib deyil.

M:1282. Əgər səcdə və ya təşəhhüdü unutduğunu bilsə, amma sonrakı rəkətin rükusundan əvvəl yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə ehtiyat-vacib budur ki, onu qəza etsin.

M:1283. Təşəhhüdü və səcdəni qəza etməli olan bir kəsə başqa iş üçün də səcdəyi-səhv vacib olsa, gərək namazdan sonra təşəhhüdü, yaxud səcdəni qəza edib sonra səcdəyi-səhvi yerinə yetirsin.

1284. Əgər namazdan sonra, unudulmuş səcdə və ya təşəhhüdün qəzasını edib-etməməsində şəkk etsə, bu halda əgər namazın vaxtı keçməyibsə, təşəhhüdün və ya səcdənin qəzasını etməlidir; yox əgər namazın vaxtı keçmiş olsa da ehtiyat-vacibə görə təşəhhüd və səcdəni qəza etməlidir.

NAMAZIN HİSSƏLƏRİNİ VƏ ŞƏRTLƏRİNİ ARTIRIB-AZALTMAQ

M:1285. Əgər namazın vacibatından bir şeyi qəsdən artırıb azaltsa, hətta bir hərf olsa belə, namaz batildir.

M:1286. Əgər məsələni bilməməzlik üzündən namazın hissələrindən birini artırıb-azaltsa namazı batildir. İstər o vacib hissə rükn, istərsə də qeyri-rükn olsun.

M:1287. Əgər namaz əsnasında quslunun batil olduğunu, yaxud dəstəmazsız, qusulsuz namaza başladığını başa düşsə namazı pozub yenidən, dəstəmaz və ya qusul alıb qılmalıdır. Əgər namazdan sonra başa düşsə, namazı dəstəmaz və qusulla yenidən qılmalı, vaxt keçmiş olarsa, qəzasını etməlidir.

M:1288. Əgər rükuya çatandan sonra qabaqdakı rəkətin iki səcdəsini unutduğu yadına düşsə, namazı batildir. Amma əgər rükudan əvvəl yadına düşsə, qayıdıb iki səcdəni etməli, sonra ayağa qalxıb Həmd, Surəni, yaxud təsbihəti deyib namazı qurtarmalıdır.

M:1289. Əgər “əssəlamu ələyna” və ya “əssəlamu ələykum” deməmişdən qabaq axırcı rəkətin iki səcdəsini yerinə yetirmədiyi yadına düşsə gərək iki səcdəni edib yenidən təşəhhüdü və salamları oxusun.

M:1290. Əgər namazın salamından qabaq, namazın axırından bir rəkət, yaxud daha artıq qılmadığını başa düşsə, unutduğu qədəri yerinə yetirməlidir.

M:1291. Əgər salamdan sonra namazın axırından bir rəkət, yaxud daha çox qılmadığı yadına düşsə, bu halda həm qəsdən, həm də səhvən baş verməsi namazı batil edən işlərdən görübsə (məsələn, arxası qibləyə dönübsə) namazı batildir. Amma əgər bu işlərdən görməmiş olarsa, dərhal unutduğu hissəni yerinə yetirməlidir.

M:1292. Əgər namazın salamından sonra, həm qəsdən, həm də səhvən baş verməsi namazı batil edən bir əməl görüb (məsələn, arxası qibləyə dönüb) sonra axırcı iki səcdəni etmədiyi yadına düşsə, namazı batildir. Hətta namazı batil edən işlərdən görmədiyi halda da axırcı rəkətin iki səcdəsini unutduğu yadına düşsə, gərək onu yerinə yetirib yenidən təşəhhüdü, salamı desin, əvvəldə dediyi salam üçün iki səcdəyi-səhv etsin. Ehtiyat-vacib budur ki, namazı da yenidən qılsın.

M:1293. Əgər namazı, vaxt daxil olmamışdan qabaq, yaxud qiblənin tərsinə, yaxud sağ tərəfə və ya sol tərəfə qıldığını bilsə, namazı yenidən qılmalı, vaxtı keçibbsə qəzasını etməlidir.

MÜSAFİRİN NAMAZI

Müsafir (səfərdə olan şəxs) zöhr, əsr və işa namazını səkkiz şərt daxilində şikəstə, yə'ni iki rəkət qılmalıdır:

1-ci şərt budur ki, onun səfəri səkkiz şə'r'i fərsəxdən az olmasın.

M:1294. Əgər gedib-qayıtması səkkiz fərsəx olan bir kəsin, getməsi dörd fərsəxdən az olmasa, gərək namazı şikəstə qılsın. Amma getməsi üç fərsəx, qayıtması beş fərsəx olsa namazı tamam qılmalıdır.

M:1295. Əgər gedib-qayıtması səkkiz fərsəx olsa, istər həmin gecə-gündüzdə, istərsə ondan başqa gecə-gündüzdə qayıtmasına baxmayaraq, namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1296. Əgər bir kəsin səfəri səkkiz fərsəxdən bir müxtəsər az olsa, yaxud səfərin səkkiz fərsəx olub-olmaması mə'lum olmasa, namazı şikəstə qılmamalıdır. Əgər səfərin səkkiz fərsəx olub-olmamasında şəkk etsə, bu barədə axtarış aparmaq məşəqqətli olarsa (məşəqqət dedikdə əqli məşəqqət deyil, camaat arasında məşəqqət sayılan işlər nəzərdə tutulur) gərək namazını bütöv qılsın. Əgər qeyd olunan mə'nada məşəqqətli olmasa, ehtiyat-vacibə görə axtarış aparmalıdır: əgər səfərin səkkiz fərsəx olmasını iki adil şəxs xəbər versə, yaxud camaat arasında bu qədər olması mə'lum olsa namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1297. Əgər bir nəfər adil şəxs səfərin səkkiz fərsəx olduğunu xəbər versə, zahirən vahid adil şəxsin xəbəri ilə səkkiz fərsəx sübut olunmur, namazı cəm (həm şikəstə, həm də bütöv) qılması vacib deyil, əhvətdir.

M:1298. Səfərinin səkkiz fərsəx olmasına yəqini olan bir kəs namazı şikəstə qılıb sonradan səkkiz fərsəx olmadığını başa düşsə, gərək onu dörd rəkətli qılsın; vaxtı keçmişsə, ehtiyat-vacibə görə qəzasını etsin.

M:1299. Səfərinin səkkiz fərsəx olmamasına yəqin edən, yaxud o qədər olub-olmamasında şəkk edən bir şəxs yolda səfərinin səkkiz fərsəx olmasına yəqin etsə, hətta yolun az bir hissəsi qalmış olsa da, namazı şikəstə qılmalıdır. Əgər bütöv qılmış olsa, yenidən şikəstə qılmalıdır.

M:1300. Əgər aralarındakı fasilə dörd fərsəxdən az olan iki yer arasında bir neçə dəfə gedib-gəlsə, üst-üstə səkkiz fərsəx olmasına baxmayaraq, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1301. Əgər bir məntəqəyə iki yol olsa və onlardan biri səkkiz fərsəxdən az, digəri isə səkkiz fərsəx, yaxud ondan çox olsa, bu halda bir kəs həmin yerə səkkiz fərsəx olan yolla getsə, namazı şikəstə qılmalıdır. Amma səkkiz fərsəxdən az olan yolla getsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1302. Әгәр şəhərin divarı olsa, onda səkkiz fərsəxin əvvəlini şəhərin divarından; divarı olmasa şəhərin axırncı evlərindən hesab etməlidir. Həddindən artıq böyük şəhərlər üçün, onun bir məntəqəsindən o biri məntəqəsinə getmək camaatın nəzərində səfər hesab olunmazsa, xas bir hökm və xüsusiyyət yoxdur.

2-ci şərt budur ki, səfərin əvvəlindən səkkiz fərsəx getməyi qəsd etmiş olsun. Deməli əgər səkkiz fərsəxdən az olan yerə səfər edib ora çatandan sonra, gəldiyi yol ilə birlikdə səkkiz fərsəx olacaq bir yerə səfər etsə, bu halda əvvəldən səkkiz fərsəxi qəsd etmədiyi üçün namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər o yerdən səkkiz fərsəx getmək, yaxud dörd fərsəx gedib vətəninə və ya on gün qalmaq istədiyi yerə çatıb qayıtmaq istəsə, (bu şərtlə ki, onun getməsi dörd fərsəxdən az olmasın) namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1303. Səfərinin neçə fərsəx olacağını bilməyən (məsələn, itmiş şeyi axtarmaq üçün səfər edən, itiyini axtarmaq üçün nə qədər yol gedəcəyini bilməyən) bir şəxs namazı tamam qılmalıdır. Amma qayıdan vaxt, vətəninə, yaxud on gün qalmaq istədiyi bir yerə qədər səkkiz fərsəx və ya daha artıq olsa namazı şikəstə qılmalıdır. Həmçinin əgər getdiyi vaxt dörd fərsəx gedib-qayıdacağını qəsd etsə, bu halda onun gedib-qayıtması səkkiz fərsəx olsa və getməsi dörd fərsəxdən az olmasa namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1304. Səfər edən kəs o halda namazını şikəstə qılmalıdır ki, səkkiz fərsəx getməyi qərara almış olsun. Deməli, bir kəs şəhərdən çölə çıxsa və məqsədi yoldaş tapacağı halda səkkiz fərsəx getmək olsa, bu halda yoldaş tapacağına xatircəm olarsa, namazı şikəstə, əks halda isə bütöv qılmalıdır.

M:1305. Səkkiz fərsəx getmək qəsdində olan bir şəxs, hətta əgər hər gün bir az yol getsə də, şəhərin divarları görünməyən, yaxud azanı eşidilməyən bir yerə çatsa, gərək namazını şikəstə qılsın. Amma əgər hər gün çox az miqdarda yol getsə və ona artıq “səfər edən” deyilməzsə, namazını bütöv qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1306. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan bir şəxs (məsələn, öz ağası ilə səfərə gedən nökrə) səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu bilsə namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1307. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan bir şəxs dörd fərsəxə çatmamışdan qabaq ondan ayrılacağını bilsə, yaxud güman etsə namazını bütöv qılmalıdır.

M:1308. Səfərdə başqasının ixtiyarında olan bir şəxs əgər dörd fərsəxə çatmamışdan qabaq ondan ayrılıb-ayrılmayacağına şəkk etsə, zahirən gərək namazı bütöv qılsın. Amma əgər ayrılmayacağına xatircəm olsa, həmçinin onun

şəkki, səfəri üçün maneə irəli gələcəyinə ehtimal verməsindən irəli gəlsə, bu halda onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa namazını şikəstə qılmalıdır.

3-ü şərt budur ki, yolda öz məqsədindən dönməsin. Deməli əgər dörd fərsəxə çatmamışdan qabaq öz niyyətindən dönsə, yaxud tərəddüddə qalsa namazı bütöv qılmalıdır.

M:1309. Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfər niyyətindən dönsə, bu halda həmin yerdə qalmağı, yaxud on gündən sonra qayıdacağını qərara alsın və ya qayıtmaqda, yaxud qalmaqda tərəddüddə olsa, namazını bütöv qılmalıdır.

M:1310. Əgər dörd fərsəxə çatandan sonra səfər niyyətindən dönüb qayıtmaq qərarına gəlsə, namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1311. Əgər müəyyən bir yerə getmək üçün hərəkət etsə və bir qədər yol getdikdən sonra başqa yerə getmək istəsə, bu halda hərəkət etdiyi ilk yerdən, getmək istədiyi yerə qədər səkkiz fərsəx olsa, namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1312. Əgər səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq yolun qalanını gedib-getməkdə tərəddüddə qalsa və tərəddüddə qaldığı vaxt yol getməsə, sonra yolun qalan hissəsini getmək qərarına gəlsə gərək səfərin axırına kimi namazı şikəstə qılsın.

M:1313. Əgər səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq yolun qalanını gedib-getməkdə tərəddüddə qalsa və tərəddüddə düşdüyü vaxtdan müəyyən qədər yol gedib sonra başqa səkkiz fərsəx getməsi və ya dörd fərsəx gedib-qayıtməsi barədə qərara gəlsə, səfərin axırına qədər namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1314. Əgər səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq yolun qalanını gedib-getməkdə tərəddüddə düşsə və tərəddüddə olduğu vaxt bir az yol gedib sonradan yolun qalanını da getməyi qərara alsın, bu halda onun səfərinin qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa və ya dörd fərsəx olsa, amma gedib-qayıtmağı nəzərdə tutsa, gərək namazı şikəstə qılsın. Əgər tərəddüddə düşməmişdən qabaqki və ondan sonra getdiyi yol üst-üstə səkkiz fərsəx olsa Ehtiyat-vacibə görə namazı həm şikəstə, həm də tamam qılmalıdır.

4-cü şərt budur ki, səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq öz vətənindən keçmək, yaxud on gün və ya ondan artıq bir yerdə qalmaq istəməsin. Deməli səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq öz vətənindən keçmək istəyən, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir kəs namazını bütöv qılmalıdır.

M:1315. Səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq öz vətənindən keçib-keçməyəcəyini bilməyən, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalıb-qalmayacağını bilməyən bir kəs namazını bütöv qılmalıdır.

M:1316. Səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq öz vətənindən keçmək, yaxud müəyyən yerdə on gün qalmaq istəyən, habelə vətənindən keçib-keçməyəcəyində, yaxud müəyyən bir yerdə on gün qalmaqda tərəddüddə qalan bir kəs on gün qalmaq, yaxud vətənindən keçmək niyyətindən dönsə, yenə də namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər yolun qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa, yaxud dörd fərsəx olsa, amma həmin yolu gedib-qayıtmaq istəsə namazı şikəstə qılmalıdır.

5-ci şərt budur ki, haram iş üçün səfər etməsin. Əgər bir kəs haram işlər üçün (oğurluq kimi) səfər etsə namazı bütöv qılmalıdır. Həmçinin əgər, səfərin özü haram olsa, məsələn, səfər onun üçün zərərli olsa, yaxud qadın ərinin icazəsi olmadan, övlad ata-ananın nəhy etməsinə baxmayaraq vacib olmayan səfərə getsə, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər Həcc kimi vacib səfər olsa namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1317. Ata-ananın əziyyətə düşməsinə səbəb olan səfər haramdır. Belə səfərlərdə insan namazı bütöv qılmalı, orucu da tutmalıdır.

M:1318. Səfəri haram olmayan və haram iş üçün səfər etməyən bir kəs, səfərdə günah bir iş görsə də (məsələn, qeybət etsə, şərab içsə) namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1319. Əgər, xüsusilə vacib bir işi tərk etmək üçün səfər etsə namazı tamam qılmalıdır. Deməli borclu olan bir kəs öz borcunu verə bildiyi halda borc sahibi də istəsə, bu halda səfərdə borcunu verə bilməsə və məxsusən borcu verməkdən boyun qaçırtmaq üçün səfər etsə, ehtiyat-vacibə görə namazı həm şikəstə, həm də bütöv qılmalıdır. Amma əgər, məxsusən vacib əməli tərk etmək üçün səfər etməsə gərək namazını şikəstə qılsın. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1320. Əgər bir kəs səfəri haram olmasa, amma, mindiyi heyvan və ya başqa səfər vasitələri qəsbi olsa, namazı şikəstə qılmalıdır. Qəsbi yerdə səfər etsə, ehtiyat-vacibə görə namazı həm şikəstə, həm də tamam qılmalıdır.

M:1321. Zülmkar şəxs ilə səfər edən bir kəs, bu işə naçar olmasa və onun səfəri zalımın zülmünə kömək olsa gərək namazını tamam qılsın. Amma əgər naçar olsa, (məsələn, hər hansı bir məzluma nicat vermək üçün səfər etsə) namazı şikəstədir.

M:1322. Əgər əyləncə və gəzinti üçün səfər etsə, haram deyildir və namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1323. Əgər bir kəs vaxtını xoş keçirmək və ləhv (eyş-işrət) üçün şikara getsə namazı tamam; həyat güzəranını tə'min etmək üçün ova getsə, namazı şikəstə; mal-dövlətini artırmaq, qazanc əldə etmək üçün şikara getsə,

ehtiyat-vacib budur ki, namazı həm şikəstə, həm də bütöv qılsın. Amma oruc tutmamalıdır.

M:1324. Günah etmək üçün səfərə gedən bir kəs səfərdən qayıdanda tövbə etsə, gərək namazını şikəstə qılsın; yox əgər tövbə etməsə, bu halda səfərdən qayıtmaq camaatın nəzərində səfərə getməyin bir hissəsi kimi günah hesab olunursa, namazını bütöv qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1325. Səfəri günah səfəri olan bir kəs yolda günah niyyətindən dönsə, bu halda yolun yerdə qalan hissəsi səkkiz fərsəx olsa, yaxud dörd fərsəx olsa və o yolu gedib-qayıtmaq istəsə (bu şərtlə ki, getməsi dörd fərsəxdən az olmasın), namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1326. Günah üçün səfər etməyən bir şəxs əgər yolda qalan miqdarı günah etmək üçün səfər etsə, namazını bütöv qılmalıdır. Amma şikəstə qıldığı namazlar səhihdir.

6-cı şərt budur ki, səhralarda köçəri həyat tərzini keçirən, hər yerdə özü və mal-qaraları üçün su, yem tapdıqda orada qalıb bir müddətdən sonra başqa yerlərə köçənlərdən olmasın. Köçəri həyat tərzini keçirənlər bu səfərlərdə namazlarını bütöv qılmalıdırlar.

M:1327. Əgər köçəri həyat tərzini keçirənlərdən biri mənzil və heyvanlar üçün otlaq tapmaq üçün səfər etsə və səfəri səkkiz fərsəx olsa, ehtiyat-vacib budur ki, namazı həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1328. Əgər köçəri həyat tərzini keçirən bir şəxs ziyarət, həcc, ticarət və s. üçün səfər etsə, namazını şikəstə qılmalıdır.

7-ci şərt budur ki, onun işi, peşəsi səfər olmasın. Deməli, dəvə, qoyun, mal-qara otaran çobanlar, sürücülər, gəmiçi və s. kimi şəxslər öz mənzil vəsaitlərini aparmaq üçün səfər etsələr də belə, birinci səfər istisna olmaqla namazı bütöv qılmalıdırlar. Amma birinci səfər uzun çəksə də, namazı şikəstə qılmalıdırlar.

M:1329. İş səfəri olan bir kəs başqa bir iş üçün (məsələn, ziyarət, həcc və s.) səfər etsə, namazı şikəstə qılmalıdır. Amma əgər sürücü öz maşınını ziyarət üçün kirayəyə verib özü də onunla birlikdə ziyarətə getsə, namazını bütöv qılmalıdır.

M:1330. Təkcə həcc aylarında səfərlə məşğul olan bir kəs, namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1331. Həcc mövsümündə iş səfəri olan və hacıları uzaq yerlərdən Məkkəyə aparan bir kəs, əgər bütün il boyu, yaxud bir ildən artıq yolda olsa, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1332. Əgər bir kəsin işi ilin müəyyən fəslindəki səfər olsa (qışda və ya yayda öz maşını kirayə verən bir sürücü kimi) işi səfər olan vaxtlarda namazını tamam qılmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1333. Şəhərin iki-üç fərsəxliyinə get-gəl edən sürücülər və al-verçilər təsadüfən səkkiz fərsəx getsələr, namazı şikəstə qılmalıdırlar.

M:1334. İş səfər olan bir kəs öz vətəninə on gün və daha artıq qalsa—istər əvvəldə on gün qalmaq niyyəti olsun, istərsə də qəsd olmadan qalsın—on gündən sonra getdiyi ilk səfərdə namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1335. İş səfər olan bir kəs öz vətənindən başqa yerdə on gün qalsa, on gündən sonra etdiyi ilk səfərdə—istər əvvəldən on gün qalmaq niyyəti olsun, istərsə də olmasın—namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1336. İş səfər olan bir kəs əgər öz vətəninə, yaxud başqa yerdə on gün qalıb-qalmadığında şəkk etsə namazını bütöv qılmalıdır.

M:1337. Şəhərlərə səyahət edən və özü üçün vətən seçməyən bir kəs namazını tamam qılmalıdır.

M:1338. İş səfər olmayan bir kəsin bir şəhərdə, yaxud kənddə müəyyən qədər malı varsa və o mal üçün ardıcıl səfərlər edirsə namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1339. Öz vətəninə qalmaq fikrindən dönüb özü üçün başqa bir vətən seçmək istəyən bir kəsin işi səfər olmasa bu səfərdə namazını şikəstə qılmalıdır.

8-ci şərt budur ki, tərəxxüs həddinə çatсын yə'ni, öz vətənindən o qədər uzaqlaşsın ki, şəhərin divarlarını görməsin, azanın səsinə də eşitməsin. Amma gərək havada divarların görünməsinin, azan səsinin eşidilməsinin qarşısını alan toz-torpaq, duman və s. kimi şeylər olmasın. O qədər də uzaqlaşması lazım deyil ki, şəhərin məscidinin minarə və günbəzlərini görməsin, yaxud divarlar ümumiyyətlə görünməsin. Əksinə, elə divarlar tamamilə ayırd oluna bilmirsə kifayətdir. Əgər bir kəs on gün qalmağı qəsd etdiyi yerdən səkkiz fərsəx xaric olsa və tərəxxüs həddinə çatmasa ehtiyat-vacibə görə gərək namazını həm şikəstə, həm də bütöv qılsın. Böyük şəhərlərin tərəxxüs həddi səfər edən şəxsin mənzilinin yerləşdiyi məntəqədir.

M:1340. Səfərə gedən bir kəs əgər bir yerə çatıb azanı eşitməsə, amma şəhərin divarlarını görsə, yaxud şəhərin divarlarını görməsə amma azanın səsinə eşitsə və orada namaz qılmaq istəsə, ehtiyat-vacibə görə həm şikəstə, həm də bütöv qılmalıdır.

M:1341. Vətəninə qayıdan bir kəs öz vətəninə divarını görsə və azan səsinə eşitsə, gərək namazını bütöv qılsın. Amma müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir müsafir o yerin divarını görsə və azan səsinə eşitsə, ehtiyat-vacibə

görə mənzilə çatana qədər namazı tə'xirə salmalı, yaxud namazı həm şikəstə, həm də bütöv qılmalıdır.

M:1342. Əgər şəhər uca yerdə olsa və uzaqdan görünsə, yaxud çuxur yerdə olsa və azacıq uzaqlaşanda divarları görünmürsə, bu halda həmin şəhərdən səfər edən bir kəs o şəhərdən müəyyən miqdarda uzaqlaşsa, belə ki, o şəhər düzənlikdə olsaydı, divarlar həmin yerdən görünməyəcəkdi, onda namazı şikəstə qılmalıdır. Həmçinin əgər evlərin alçaq-ucalığı adi qaydadan çox olsa, adi halda olanlar mülahizə edilməlidir.

1343. Əgər bir kəs evi və divarı olmayan yerdən səfər edib bir yerə çatsa ki, əgər o yerin divarı olsaydı, həmin yerdən görünəcəkdi, onda namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1344. Əgər müəyyən qədər uzaqlaşsa və eşitdiyi səsin azan və ya başqa səs olmasını bilməsə, namazı şikəstə qılmalıdır. Amma əgər azan olduğunu başa düşüb kəlmələrini ayırd edə bilməsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1345. Əgər müəyyən qədər uzaqlaşsa və şəhərin axırındakı evlərin azan səsini eşitməsə, amma şəhərin adətən uca yerindən deyilən azan səsini eşitsə namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1346. Əgər müəyyən bir yerə çatsa və şəhərin adətən uca yerində deyilən azan səsini eşitməsə, amma daha uca yerdə deyilən azan səsini eşitsə, namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1347. Əgər səfər edən şəxsin gözü, qulağı və ya azanın səsi qeyri-adi olsa namazı, normal gözün o evlərin divarlarını gördüyü, normal qulağın adi azan səsini eşitdiyi yerdə şikəstə qılmalıdır.

M:1348. Əgər tərəxxüs həddində olub-olmamasında şəkk etdiyi bir yerdə namaz qılmaq istəsə, namazını bütöv qılmalıdır. Amma qayıdanda tərəxxüs həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə, namazı şikəstədir. Bə'zi hallarda işkal qabağa gəldiyinə görə, ya həmin yerdə namaz qılmasın, qılsa da həm şikəstə, həm də bütöv qılsın.

M:1349. Səfərində öz vətəninədən keçib gedən bir müsafir öz vətəninə divarlarını görüb, azan səsini eşitdiyi yerə çatanda namazı bütöv qılmalıdır.

M:1350. Səfəri əsnasında öz vətəninə çatan müsafir orada olduğu müddətdə namazlarını bütöv qılmalıdır. Amma əgər o yerdən səkkiz fərsəx getmək və ya dörd fərsəx gedib-qayıtmaq istəsə vətəninə divarlarını görmədiyi, azan səsini eşitmədiyi bir yerə çatanda namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1351. İnsanın yaşamaq üçün seçdiyi yer onun vətənidir: istər o yerdə dünyaya gəlmiş olsun və ata-anasının vətəni olsun, istərsə də onu yaşamaq üçün seçmiş olsun. Bu şərtlə ki, bu yerdə daimi qalmaq qəsdı olsun.

M:1352. Әгәр қәсди әсл вәтәни olmayan bir yerdә müәyyән müddәt qalıb sonra başqa bir yerә getmәk olsa o yer onun вәтәни hesab olunmur.

M:1353. Әсли вәтәни olmayan bir yerdә һәмшәлик qalmaқ qәсdi olmayan bir insan үчүн o yer onun вәтәни hesab olunmur. Amma әгәр qalmaқ qәсdi olmadan чох qalsa, нәticәдә oranın camaatı “bura onun вәтәnidir” desәләр, bu halda вәтәни hesab olunur.

M:1354. Bir kәs iki yerdә yaşasa (мәсәлән, altı ay bir шәһәрдә, altı ay da başqa шәһәрдә qalsa) һәр iki yer onun вәтәnidir. Amma әгәр ikidән artıq yeri yaşamaқ үчүн seçsә, ehtiyat-vacibә görә гәрәк үчүncü вә ya ondan artıq yerләрдә namazını һәм шикәстә, һәм дә бütöv qılsın.

M:1355. Bir kәs әсли вәтәниндән вә qeyri-әсли вәтәниндән başqa yerләрдә iqamәt qәсdi etmәsә—istәр orada onun мүлкү olsun, istәrsә дә olmasın; istәр orada altı ay qalmış olsun, istәrsә дә qalmamış olsun—namazı шикәстәdir.

M:1356. Әгәр bir kәs әvvәlcә вәтәни olan, sonradan isә orada yaşamaқ fikrindән döndüyü bir yerә, yaxud qeyri-әсли вәтәни olan, amma orada qalmaқ qәсdi olmayan bir yerә чатса, özü үчүн başqa вәтән seçmәmiş olsa da, namazı бütöv qılmamalıdır.

M:1357. Әгәр bir kәs müәyyән yerdә on gün ardıcıl olaraq qalmağı qәsd etsә, yaxud ixtiyarsız olaraq on gün qalacağını bilsә, namazını tamam qılmalıdır.

M:1358. Müәyyән bir yerdә on gün qalmaқ istәyән bir müsafir birinci, yaxud on birinci gecәni qalmağı qәsd etmәsi lazım deyil: елә birinci günün sübh azanından onuncu günün мәғrib azanına kimi qalmağı qәsd etsә, namazını бütöv qılmalıdır. Hәмçinin, әгәр birinci günün zöhründән on birinci günün zöhrünә kimi qalmağı da qәsd etsә, namazı бütöv qılmalıdır.

M:1359. Müәyyән bir yerdә on gün qalmaқ istәyән müsafir o halda namazı бütöv qılmalıdır ki, on günün hamısını bir yerdә qalmaқ istәsin. Demәli әгәр on günü iki шәһәрдә (мәсәлән, Nәcәflә Kufәдә) qalmaқ istәsә namazı шикәстә qılmalıdır.

M:1360. Müәyyән bir yerdә on gün qalmaқ istәyән bir müsafir әгәр әvvәldән on gün arasında o yerin әtraf мәntәqәlərinә getmәyi qәsd etmiş olsa вә getmәk istәdiyi yer шәһәрin тәрәxxüs һәddindән uzaq olmasa бütүн on günün әrzindә namazını бütöv qılmalıdır. Amma тәрәxxüs һәddindән uzaqda olsa, on günün hamısını шикәстә qılmalıdır. Amma әгәр 1-2 saat әrzindә gedib-qayıtmaq istәsә, on günün hamısında namazını tamam qılmalıdır.

M:1361. Müәyyән bir yerdә on gün qalmağı qәrara алmayan bir kәs (мәсәлән, мәqsәdi dostu гәләrsә, yaxud yaxşı мәнзил taparsa on gün qalmaқ olsa) namazı шикәстә qılmalıdır.

M:1362. Müəyyən bir yerdə on gün qalmaq istəyən bir kəs həttə qalması üçün maneə yaranacağını ehtimal versə, bu halda camaat onun ehtimalına e'tina etməsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1363. Əgər müsafir, ayın axırına on gün və ya ondan artıq qaldığını bilib ayın axırına qədər müəyyən bir yerdə qalmağı qərara alsın, namazı bütöv qılmalıdır. Amma əgər ayın axırına nə qədər qaldığını bilmədiyi halda ayın axırına qədər qalmağı qəsd etsə–həttə nəzərdə tutduğu vaxtdan ayın axırına qədər on gün, yaxud daha artıq qalsa belə, namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1364. Əgər müsafir on gün müəyyən yerdə qalmağı qərara alsın, bu halda bir dörd rəkətli namaz qılmazdan qabaq orada qalmaq fikrindən dönsə, yaxud orada qalmağında və ya başqa yerə getməsində tərəddüddə olsa, namazı şikəstə qılmalıdır. Amma əgər bir dörd rəkətli namaz qıldıqdan sonra orada qalmaq fikrindən dönsə, yaxud tərəddüddə olsa, orada olduğu müddətdə namazı bütöv qılmalıdır.

M:1365. Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən bir müsafir, əgər oruc tutsa və günortadan sonra orada qalmaq fikrindən dönsə, bu halda əgər dörd rəkətli bir namaz qılıbsa orucu səhihdir; və nə qədər ki, oradadır namazlarını bütöv qılmalıdır. Əgər dörd rəkətli bir namaz qılmamış olsa, tutduğu oruc səhihdir. Amma namazlarını şikəstə qılmalıdır. Sonrakı günlərdə də oruc tuta bilməz.

M:1366. Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən bir müsafir, həmin yerdə qalmaq fikrindən dönsə və qalmaq məqsədindən dönməmişdən qabaq dörd rəkətli namaz qılıb-qılmaması barədə şəkk etsə öz namazlarını şikəstə qılmalıdır.

M:1367. Əgər müsafir namazı şikəstə qılmaq niyyəti ilə namaza başlasa və namaz əsnasında on gün və ya daha artıq qalmaq qərarına gəlsə, namazı dörd rəkətlə qurtarmalıdır.

M:1368. On gün bir yerdə qalmağı qəsd edən müsafir, dörd rəkətli namaz əsnasında öz niyyətindən dönsə, bu halda üçüncü rəkətə başlamayıbsa namazı iki rəkətdə qurtarmalı, qalan namazlarını da şikəstə qılmalıdır. Amma üçüncü rəkətə başlamış olsa, namazı batildir və orada olduğu müddətdə namazlarını, üçüncü rəkətin rükusuna daxil olmasına baxmayaraq, şikəstə qılmalıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, namazı bütöv qılıb, sonradan iki rəkət şikəstə qılsın.

M:1369. Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən bir müsafir on gündən artıq orada qalsa nə qədər ki, səfər etməyibdir namazını bütöv qılmalıdır. Və yenidən on gün qalmasını qəsd etməsi lazım deyil.

M:1370. Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir vacib orucu tutmalıdır. Həmçinin müstəhəb oruc da tuta bilər, cümə namazını, zöhr, əsr və işə namazlarının nafilələrini də qıla bilər.

M:1371. Müəyyən bir yerdə on gün qalmasını qəsd edən müsafir dörd rəkətli bir namaz qıldıqdan sonra, dörd fərsəxdən az olan bir yerə getmək və öz qaldığı yerə qayıtmaq istəsə, namazı tamam qılmalıdır.

M:1372. Müəyyən bir yerdə on gün qalmasını qəsd edən müsafir dörd rəkətli namaz qıldıqdan sonra səkkiz fərsəxdən az olan bir yerə gedib orada on gün qalmaq istəsə getdiyi vaxtda, həmçinin on gün qalmaq istədiyi yerdə namazlarını bütöv qılmalıdır. Amma əgər getmək istədiyi yer səkkiz fərsəx, yaxud daha artıq olarsa getdiyi vaxt namazlarını şikəstə, çatdığı yerdə isə on gün qalmaq istəsə, namazı bütöv qılmalıdır.

M:1373. Müəyyən bir yerdə on gün qalmağı qəsd edən müsafir dörd rəkətli bir namaz qıldıqdan sonra dörd fərsəxdən az olan bir yerdə gedib sonra əvvəlki yerinə qayıtmaqda tərəddüd etsə, yaxud ümumiyyətlə oraya qayıtmaqdan qafil olsa və ya qayıtmaq istədiyi halda orada on gün qalıb-qalmayacağında tərəddüd etsə, yaxud orada on gün qalmasından və o yerdən səfər etməsindən qafil olsa, gərək getdiyi vaxtdan qayıtdığı vaxta qədər və qayıdandan sonra namazlarını tamam qılsın.

M:1374. Əgər dostlarının bir yerdə on gün qalacaqlarını güman edib o da on gün qalmağı qəsd etsə, bir dörd rəkətli namaz qıldıqdan sonra onların bu fikirdə olmadıqlarını başa düşsə, hətta özü də qalmaq fikrindən dönsə, orada olduğu müddətdə namazlarını bütöv qılmalıdır.

M:1375. Müsafir əgər səkkiz fərsəxə çatandan sonra 30 gün bir yerdə qalsa və 30 günün hamısında gedib, yaxud qalmaqda tərəddüddə olsa, 30 gün keçəndən sonra hətta orada az miqdar qalsa belə namazını bütöv qılmalıdır. Amma əgər səkkiz fərsəxə çatmamışdan qabaq yolun qalanını getməkdə tərəddüddə olsa, tərəddüdə düşdüyü vaxtdan namazını bütöv qılmalıdır.

M:1376. Doqquz gün, yaxud daha az müddətdə bir yerdə qalmaq istəyən müsafir, orada doqquz gün, yaxud ondan az qalandan sonra yenidən doqquz gün, yaxud ondan da az qalmaq istəsə və bu qayda ilə 30 gün keçsə, 31-ci gündən etibarən, hətta bir namaz qılmaq miqdarında da vaxt qalsa namazlarını bütöv qılmalıdır.

M:1377. 30 gün müddətində tərəddüddə qalan müsafir namazını o halda bütöv qılmalıdır ki, 30 günü bir yerdə qalmış olsun. Deməli əgər onlardan bir miqdarını bir yerdə, qalanlarını isə başqa yerdə qalsa 30 gün tamam olandan sonra da namazlarını şikəstə qılmalıdır.

MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

M:1378. Müsafir Məscidül-Həramda, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) məscidində və Kufə məscidində namazını bütöv və ya şikəstə qılmaqda ixtiyar sahibidir. Bu üç məsciddə ilk və əsl bina ilə sonradan əlavə olunan yerlər arasında fərq yoxdur. Həmçinin müsafir Həzrət Seyyidüş-Şühəda (əleyhis-salam)-ın hərəmində və hərəminin həyətidə, hətta hərəmə birləşən məsciddə də namazını həm şikəstə, həm də bütöv qıla bilər.

M:1379. Müsafir olmasını və namazını şikəstə qılacağını bilən bir kəs əvvəlki məsələdə deyilən dörd məkandan başqa yerlərdə qəsdən bütöv qılsa namazı batildir. Həmçinin müsafirin namazının şikəstə olduğunu unudub tamam qılsa ehtiyat-vacibə görə (yenidən qılsın) vaxtı keçmiş olsa da qəzasını etsin.

M:1380. Müsafir olduğunu və namazı şikəstə qılmalı olduğunu bilən bir kəs əgər adət üzrə, məsələyə diqqət yetirmədən namazı bütöv qılsa namazı batildir. Həmçinin əgər müsafirin və öz səfərinin hökmünü unutsa (və namazı bütöv qılsa), bu halda vaxt varsa, namazını yenidən qılmalıdır. Hətta əgər vaxtı keçmiş olsa da, ehtiyat-vacibə görə qəzasını etməlidir.

M:1381. Namazı şikəstə qılacağını bilməyən müsafir əgər bütöv qılsa namazı səhihdir.

M:1382. Namazının şikəstə olduğunu bilən müsafir əgər onun xüsusiyyətlərindən bə'zisini bilməyib (məsələn, səkkiz fərsəxlik məsafədə şikəstə qılacağını bilməyib) bütöv qılsa, bu halda vaxt vardırsa, namazı şikəstə qılmalıdır; yox əgər vaxt keçmiş olsa, şikəstə namazın qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:1383. Namazın şikəstə olduğunu bilən müsafir səfərinin səkkiz fərsəxdən az olmasını güman edib namazını bütöv qılsa və sonradan səfərinin səkkiz fərsəx olduğunu başa düşsə, bütöv qıldığı namazı yenidən şikəstə qılmalıdır; əgər vaxtı keçibsə, qəzasını şikəstə yerinə yetirməlidir.

M:1384. Əgər müsafir olduğunu unudub namazını bütöv qılsa, bu halda namaz vaxtında yadına düşsə, yenidən şikəstə qılmalıdır. Amma namaz vaxtından sonra yadına düşsə namazın qəzası ona vacib deyil. Amma ehtiyata görə əgər hökmü unutmaq səbəbilə olarsa, qəzası vaxtdan xaricdə vacibdir.

M:1385. Namazını tamam qılmalı bir kəs şikəstə qılsa hər halda namazı batildir.

M:1386. Əgər dörd rəkətli namaz qılmağa başlayıb namaz əsnasında müsafir olduğu yadına düşsə, yaxud səfərinin səkkiz fərsəx olduğu yadına düşsə, üçüncü

rəkətin rükusuna getməmişdirsə, namazı iki rəkətlə qurtarmalıdır. Amma əgər üçüncü rəkətin rükusuna getmiş olsa, namazı batildir. Hətta bir rəkət qılmaq miqdarında vaxtı olsa, gərək namazı şikəstə qılsın.

M:1387. Əgər müsafir namazının bə'zi xüsusiyyətlərini (məsələn, əgər dörd fərsəx gedib həmin günün gündüzü, yaxud gecəsi qayıtdıqda şikəstə qılmalı olduğunu) bilməsə, bu halda dörd rəkətli namaz niyyəti ilə namaza başlayıb üçüncü rəkətin rükusundan qabaq məsələni başa düşsə namazı iki rəkətli tamam etməlidir. Amma rükuda başa düşsə, namazı batildir və hətta bir rəkət miqdarında vaxtından qalmış olsa belə, namazı şikəstə qılmalıdır.

M:1388. Namazı tamam qılmalı olan müsafir, məsələni bilməməzlik səbəbi ilə iki rəkətli namaz niyyəti ilə namaza başlasa və namaz əsnasında məsələni başa düşsə namazını dörd rəkətdə tamam etməlidir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, namaz qurtarandan sonra onu, yenidən dörd rəkət qılsın.

M:1389. Namaz qılmamış olan müsafir vaxt tamam olandan qabaq vətəninə, yaxud on gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, namazını tamam qılmalıdır. Müsafir olmayan bir kəs əgər namazın əvvəl vaxtında namaz qılmayıb səfər etsə səfərdə namazını şikəstə qılmalıdır.

M:1390. Əgər namazını şikəstə qılmalı olan bir müsafirdən zöhr, əsr, yaxud işa namazı qəzaya getsə, qəzasını iki rəkətlə qılmalıdır–hətta səfərdən qeyri yerlərdə də qəzasını yerinə yetirmək istəsə; və əgər müsafir olmayan bir şəxsdən bu üç namazdan biri qəza olsa onu dörd rəkətdə qəza etməlidir–hətta onun qəzasını səfərdə də qılmaq istəsə.

M:1391. Müstəhəbdir ki, müsafir şikəstə qıldığı hər namazdan sonra 30 dəfə “subhanəllahi vəlhəmdü lillahi və la ilahə illəllahu vəllahu əkbər” desin.

QƏZA NAMAZI

M:1392. Öz vacibi namazını, onun öz vaxtında qılmayan bir kəs, hətta vaxtın hamısında yuxuda olsa, yaxud məstlik səbəbi ilə namaz qılmamış olsa da, qəzasını yerinə yetirməlidir. Amma qadının heyz və nifas halında qılmaqları gündəlik vacibi namazların qəzası yoxdur.

M:1393. Əgər namazın vaxtı qurtarandan sonra, qıldığı namazın batil olduğunu başa düşsə, qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:1394. Əgər uşaq namaz vaxtının daxil olmasından qabaq–hətta bir rəkətlik namaz qədərində belə–baliğ olsa, namaz ona əda olaraq vacib olacaq. Əgər bunu tərک etsə, qəzası ona vacibdir. Həmçinin, haiz və nəfsa qadının vaxtın tamam olmasından qabaq üzrü aradan qalxsə, eyni qayda ilə.

M:1395. Cümə namazı vacib olan bir şəxs onu vaxtında yerinə yetirməsə, zöhr namazını qılmalıdır. Zöhr namazını da qılmasa, onun qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:1396. Vacib namazların qəzasını günün istənilən vaxtında—istər səfərdə olsun, istərsə də adi halda (qeyri-səfərdə)—qılmaq olar. Lakin əgər səfərdə olmadığı vaxt səfər namazının qəzasını etmək istəsə, şikəstə qəza etməlidir; və əksinə, əgər səfərdə olduğu vaxt, səfərdə olmadığı vaxtın qəzasını qılmaq istəsə onu bütöv qılmalıdır.

M:1397. Mükəlləfin namazı tamam, yaxud şikəstə qılmaqda ixtiyar sahibi olduğu Məscidül-Həram və s. kimi yerlərdə namazı qılmamış olsa, ehtiyat-vacib budur ki, o məkanlardan xaricdə qılmaq istəsə, şikəstə qılsın, amma həmin məkanlarda olarsa, həm şikəstə, həm də bütöv qıla bilər.

M:1398. Boynunda qəza namazı olan bir kəs onu qılmaqda süstlük, səhlənkarlıq etməməlidir. Amma dərhal yerinə yetirməsi vacib deyil.

M:1399. Qəza namazı olan bir kəs müstəhəb namaz qıla bilər.

M:1400. Ehtiyat-vacib—gündəlik namazların qəzasını qılmaqda gündəlik tərtibə riayət etməkdir. Ədə vaxtında tərtibin lazım olduğu namazların (zöhr və əsr kimi) qəzasında da bu tərtibə riayət olunması lazımdır.

M:1401. Əgər gündəlik namazından başqa bir neçə namazın (məsələn, ayət namazının) qəzasını qılmaq istəsə, yaxud bir gündəlik və bir neçə gündəlik olmayan namazın qəzasını qılmaq istəsə, qəzaya getməsi tərtibi ilə qılması lazım deyil.

M:1402. Əgər bir kəs, ondan qəzaya gedən namazların hansının qabaqca olduğunu bilməsə, tərtib hasil olacağı tərzdə qılması lazım deyil: hansını istəsə, onu da qabağa sala bilər.

M:1403. Əgər meyyitin qəza namazlarını qılmaq istəsələr və onun vərəsələri də meyyitin qəzaya getmiş namazlarının tərtibini bilsələr, bu tərtibə riayət etmələri lazımdır. Deməli, belə meyyit üçün bir neçə nəfəri eyni vaxtda onun namazları üçün əcir tutmaq səhih deyildir: onlardan hər biri üçün müəyyən vaxt ayırmaq lazımdır.

M:1404. Əgər bir kəsin bir neçə namazı qəzaya getsə və onların sayını (məsələn, dörd, yaxud beş dənə olduğunu) bilməsə, bu halda az miqdarın qəzasını qılsa, kifayətdir. Lakin ehtiyat-vacib budur ki, əgər əvvəllər sayını bilib sonra unudubsa, çox tərəfi yerinə yetirsin.

M:1405. Bir kəs ədə namazı qılmaq istədiyi vaxt həmin günün qəza namazını da qılmaq istəsə, ehtiyat-vacibə görə qəza namazını həmin günün ədə namazından qabaq qılmalıdır.

M:1406. Nə qədər ki insan diridir, hətta öz qəza namazlarını qıla bilməsə də, başqası (naibi) onun qəza namazlarını qıla bilməz.

M:1407. Qəza namazını camaat namazı ilə birlikdə qılmaq olar—istər imamın namazı əda olsun, istərsə də qəza. Hər ikisinin də (imam və mə'mum) eyni namazı qılmaları lazım deyil. Məslən, sübh namazının qəzasını imamın zöhr və ya əsr namazı ilə birlikdə qılsa, eybi yoxdur.

M:1408. Müstəhəbdir ki, müməyyiz (yaxşını və pisi başa düşən) uşağı namaza və s. ibadətlərə adət etdirlərsinlər. Hətta müstəhəbdir ki, onu qılmadığı namazların qəzasını qılmağa vadar etsinlər.

ATA-ANANIN BÖYÜK OĞULA VACİB OLAN QƏZA NAMAZI

Əgər ata müəyyən üzrlü səbəblərə görə namazını qılmamış olsa, böyük oğula vacibdir ki, onun vəfatından sonra onların qəzasını etsin, yaxud da həmin namazları qılmaq üçün əcir tutsun. Habelə, əgər ata, orucunu xəstəlik, yaxud səfərdə olduğu üçün tutmayıbsa və sağlığında da qəzasını tutmaq mümkün olmayıbsa, böyük oğul onun vəfatından sonra qəzasını tutmalıdır.

M:1409. Ehtiyat-vacib budur ki, böyük oğul anasının da oruc-namazlarının qəzasını yerinə yetirsin.

M:1410. Böyük oğula, ata-ananın özlərinin qəzaya getmiş namazları vacibdir; amma onlara icarə və s. səbəbilə vacib olan namazın qəzası, yaxud onların da öz ata-anasının böyük oğula vacib olan oruc-namazları, böyük oğula vacib deyil.

M:1411. Meyyitin namazının qəzası oğlunun oğluna (nəvəsinə) əgər meyyit ölən vaxtda, hamıdan böyük olsa, vacib deyil. Ehtiyat-vacib budur ki, meyyitin övladı yoxdursa, namazlarının qəzasını o (nəvəsi) yerinə yetirsin.

M:1412. Böyük oğulun, atanın, yaxud ananın vəfatı zamanı həddi-bülüğa çatması lazım deyil. Hətta uşaq da olsa, həddi-bülüğa çatandan sonra qəzaları yerinə yetirməlidir. O da həddi-bülüğa çatmazdan qabaq ölsə, ondan sonrakı övlada vacib deyil.

M:1413. Əgər övladlardan biri yaşca, başqası isə həddi-bülüğ cəhətindən böyük olsa, namazların qəzası birinciyə vacibdir.

M:1414. Böyük oğulun meyyitin mal-dövlətini irs aparması lazım (ilzami) deyil. Hətta əgər (müəyyən səbəblərə görə—qətl, küfr və s.) irsdən məhrum edilmiş olsa da belə qəzası vacibdir.

M:1415. Övladlardan hansının böyük oğul olması mə'lum olmazsa, qəzaları yerinə yetirmək onların heç birinə vacib deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur

ki, ata-ananın oruc-namazlarını öz aralarında bölsünlər, yaxud da püşk atmaqla onlardan biri bu işləri yerinə yetirmək üçün tə'yin edilsin.

M:1416. Əgər meyyit, onun qəza oruc-namazları üçün əcir tutulmasını vəsiyyəət etmiş olsa, əcir tutulan şəxs də onun oruc-namazlarını səhih tərzdə yerinə yetirsə, böyük oğula heç nə vacib deyil. Həmçinin bir kəs meyyitin oruc-namazlarını pulsuz qəza etsə (böyük oğula vacib deyil).

M:1417. Namazı ucadan və ya astadan oxumaqda böyük oğul öz vəzifəsinə əməl etməlidir: yə'ni, sübh, məğrib və işa namazlarının ilk iki rəkətini ucadan qılmalıdır–hətta əgər anasının qəza namazlarını da qılsa.

M:1418. Əgər iki oğlan ekiz olsalar, hansı daha tez doğulubsa o böyük sayılır–hətta o birisinin nütfəsi daha tez mayalanmış olsa da.

M:1419. Əgər bir kəs namaz qılmağın mümkün olduğu miqdar vaxt keçəndən sonra, namaz vaxtında ölsə, o namazın qəzası böyük oğula vacibdir.

M:1420. Əgər meyyitin böyük oğlu olmasa, yaxud böyük oğul qəzaları yerinə yetirmədən ölsə, sair övladlara qəza vacib deyil. Əgər qəzalarını yerinə yetirməyi vəsiyyəət etmiş olsa, onun malının üçdə birindən vəsiyyəətə əməl olunmalıdır.

CAMAAT NAMAZI

M:1421. Müstəhəbdir ki, vacibi namazlar, xüsusilə gündəlik vacib namazları camaatla birlikdə qılınsın. Sübh, məğrib və işa namazlarında, məxsusən məscidə qonşu olan və məscidin azan səsini eşidənlər üçün camaat namazında iştirak etmək daha çox sifariş olunub.

M:1422. Bir rəvayətdə gəlib ki, əgər bir nəfər imama iqtida etsə, onların namazlarının hər rəkətinin 150 rəkət namaz savabı vardır. Əgər iki nəfər iqtida etsə, hər rəkətinin 600 rəkət namaz savabı var. İqtida edənlər nə qədər artsa, namazlarının savabı da bir o qədər artacaq. Əgər onların sayı 10 nəfərdən keçsə, bütün asimanlar kağız, dəryalar mürəkkəb, ağaclar qələm, cin, ins və mələikələr yazan olsalar, o namazın bir rəkətinin savabını yazıb qurtara bilməzlər.

M:1423. E'tinasızlıq üzündən camaat namazında iştirak etməmək caiz deyildir. İnsanın üzrü olmadan camaat namazına getməməsi layiq deyil.

M:1424. Müstəhəbdir ki, insan gözləsin və namazı camaatla qılsın. Camaatla qılınan namaz, əvvəl vaxtda təklikdə qılınan namazdan daha yaxşıdır. Həmçinin, müxtəsər və qısa şəkildə qılınan camaat namazı təklikdə uzun-uzadı qılınan namazdan daha yaxşıdır.

M:1425. Camaat namazı təşkil olunanda müstəhəbdir ki, təklikdə namaz qılan bir kəs namazı yenidən camaatla qılsın. Əgər sonradan birinci namazının batıl olduğunu başa düşsə, ikinci namazı kifayətdir.

M:1426. Əgər imam və yaxud mə'mum camaatla qıldığı namazı yenidən camaatla qılsa, bu halda əgər ikinci camaat namazına gələnlər birinci namazdakılardan başqa şəxslər olsa və o şəxs də imam olsa eybi yoxdur.

M:1427. Namazda vəsvas olan və namazı yalnız camaatla qıldıqda vəsvaslıqdan xilas olan bir kəs namazı camaatla qılmalıdır.

M:1428. Əgər ata və ya ana öz övladına, namazı camaatla qilmasını əmr etsələr, onu tərک etmək ata-ananın əziyyətlərinə, narahatlıqlarına, yaxud onlara qarşı ədəbsizlik, hörmətsizlik olarsa, namazı camaatla qilması vacibdir.

M:1429. Yağış yağması üçün qılan istisqa, habelə Fitir və Qurban namazları istisna olmaqla (onları camaatla qilmaq olar) müstəhəb namazları camaatla birlikdə qilmaq olmaz.

M:1430. Pişnamaz gündəlik namazını qılanda gündəlik namazlardan hər birini ona iqtida edib qilmaq olar. Amma əgər imam gündəlik namazını ehtiyatən ikinci dəfə qılırsa, mə'mum öz namazında ona iqtida edə bilməz; amma hər ikisi bir cəhətdən—ehtiyat cəhətindən bir olsalar, eybi yoxdur.

M:1431. Əgər imam özünün gündəlik namazının qəzasını qılsa ona iqtida etmək olar; amma namazını ehtiyatən qəza edirsə, yaxud başqa bir kəsin namazının ehtiyatən qəzasını edirsə, hətta onun üçün pul almasa da, ona iqtida etmək işkallıdır. Amma əgər insan namazı fəvte getmiş bir kəsin qəza namazını qilmasını bilsə, ona iqtida etməyin eybi yoxdur.

M:1432. Əgər imam mehrabda olsa və bir nəfər də onun arxasında olub iqtida etməsə, mehrabın iki tərəfində durub mehrabın divarının səbəbilə imamı görməyən şəxslər ona iqtida edə bilməzlər. Hətta əgər imamın arxasında bir kəs iqtida etmiş olsa, onun iki tərəfində duran şəxslərin, imamı mehrabın divarının vasitəsilə görmədikləri halda iqtida etməsi, ehtiyat-vacibə görə səhih deyil.

M:1432. Birinci cərgənin uzun olması səbəbilə cərgənin iki tərəfində duran şəxslər imamı görməsələr də, ona iqtida edə bilərlər. Həmçinin əgər (birinci cərgədən başqa) sair cərgələrdən birinin də uzun olması səbəbilə, onun iki tərəfində duran şəxslər öz qabaqlarındakı cərgəni görməsələr, iqtida edə bilərlər.

M:1434. Əgər camaat namazının cərgələri məscidin qapısına çatsa, qapının müqabilindəki cərgənin arxasında duran şəxsin namazı səhihdir. Həmçinin onun arxasında durub iqtida edən şəxslərin də namazı səhihdir. Amma onun iki

tərəfində durub qabaqdakı cərgəni görməyənlərin iqtida etmələri, ehtiyat-vacibə görə səhih deyil.

M:1435. Sütunun arxasında duran bir kəs əgər sağ, yaxud sol tərəfdən başqa mə'mumun vasitəsilə imama müttəsil olmasa, iqtida edə bilməz. Amma əgər sağ, yaxud sol tərəfdən müttəsil olsa, iqtida edə bilər.

M:1436. İmamın dayandığı yer mə'mumun dayandığı yerdən uca olmamalıdır. Amma əgər imamın dayandığı yer azacıq uca olsa, eybi yoxdur. Həmçinin əgər namaz qılınan yer alçaqlı və ucalı yer olsa və imam uca olan yerdə dayansa, bu halda onun alçaqlığı-ucalığı çox olmasa və adi camaat arasında "düzənlik yerdir"-deyilsə, maneəsi yoxdur.

M:1437. Əgər mə'mumun yeri imamın yerindən uca olsa, bu halda qədim zamanlarda adət olan qədərdə uca olsa və camaat arasında bir ictimə (toplantı) hesab olunsə, eybi yoxdur. Amma əgər bu zamanın çox mərtəbəli evləri kimi olsa, camaat namazının işkalı vardır.

M:1438. Əgər bir cərgədə dayanan şəxslərin içərisində müməyyiz (yaxşını və pisi başa düşən) uşaq fasilə salsa və onun namazının batil olmasını bilməsələr, iqtida edə bilərlər.

M:1439. İmamın təkbirindən sonra qabaqdakı cərgə namaza hazır olsa və onların təkbir demələri yaxın olsa sonrakı cərgədə dayanan şəxslər təkbiri deyə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, birinci cərgənin təkbiri qurtarana qədər gözləsin.

M:1440. Əgər qabaqdakı cərgələrdən hər hansı birinin namazının batil olduğu mə'lum olsa, sonrakı cərgələr iqtida edə bilməz. Amma onların (qabaqdakıların) namazlarının səhih olub-olmaması mə'lum olmasa, iqtida edə bilər.

M:1441. Əgər bir kəs imamın namazının batil olmasını bilsə (məsələn, onun dəstəmazsız olduğunu bilsə) hətta imamın özü bu işdən agah olmasa da, ona iqtida edə bilməz.

M:1442. Əgər mə'mum namazdan sonra imamın adil olmadığını, yaxud kafir olduğunu, yaxud müəyyən səbəblər üzündən namazının batil olduğunu bilsə (məsələn, dəstəmazsız namaz qıldığını bilsə) mə'mumun namazı səhihdir.

M:1443. Əgər namaz əsnasında iqtida edib-etməməsində şəkk etsə, bu halda mə'mumun vəzifəli olduğu bir haldadırsa, (məsələn, imamın Həmd-Surəsinə qulaq asan haldadırsa) namazını camaatla qılıb qurtara bilər. Əgər həm imamın, həm də mə'mumun vəzifəsi olan işlərə məşğuldursa (məsələn, rükuda və ya səcdədədirsə) namazı furada niyyəti ilə tamam etməlidir.

M:1444. İnsan camaat namazı əsnasında furada niyyəti edə bilər.

M:1445. Әгәр мә’мум имамın Hәмд Surәsi qurtarandan sonra fүrada niyyәt etsә, onları oxuması lazım deyil. Amma әгәр Hәмд-Surәnin tamam olmasından qabaq fүrada niyyәti etsә, ehtiyat-vacibә görә onları әvvәldән oxumalıdır.

M:1446. Әгәр bir kәs camaat namazı әsnasında fүrada niyyәti etsә, ehtiyat-vacibә görә yenidән camaat namazı niyyәti etmәmәlidir. Amma әгәр fүrada niyyәti edib-etmәmәsində tәрәddüddә qalsa və sonradan camaatla birlikdә tamamlamaq qәrarına gәlsә, namazı sәhihdir.

M:1447. Әгәр fүrada niyyәti edib-etmәmәsində şәkk etsә, гәрәк niyyәtini fүrada etmәmәsinә döndәrsin.

M:1448. Әгәр imam rükuda olan vaxt iqtida edib onun rükusuna çatsa, hәтта imamın rükusu tamam olsa belә, namazı camaatla sәhihdir və bir rәkәt hesab olunur. Amma әгәр rüku qәdәrində әyilib imamın rükusuna çatmasa, onun camaat namazı batildir.

M:1449. İmam rükuda olan vaxtda iqtida edib rüku qәdәrində әyilsә və imamın rükusuna çatıb-çatmamasında şәkk etsә namazı batildir. Ehtiyat budur ki, namazı qurtarandan sonra yenidән qılsın.

M:1450. Әгәр imam rükuda olan vaxt iqtida etsә və rüku qәdәrində әyilmәzdән qabaq imam başını rükudan qaldırsa, fүrada niyyәti dә edә bilәr, yaxud da gözlәyә bilәr ki, imam sonrakı rәkәt üçün qalxanda niyyәt edib onu öz namazının birinci rәkәti hesab etsin. Amma әгәр imamın ayağa qalxması çox uzun çәksә və “bu şәxs camaat namazı qılır”-deyilmәsә, fүrada niyyәti etmәlidir.

M:1451. Әгәр namazın әvvәlində, yaxud Hәмд-Surә oxunan vaxt iqtida etsә və rükuya gәtmәmişдән qabaq imam başını rükudan qaldırsa, onun namazı camaatla sәhihdir: rüku edib özünü imama çatdırmalıdır.

M:1452. Әгәр imama axırncı rәkәtin tәşәhhüdünü oxuduğu vaxt çatsa, bu halda camaat namazının savabını qazanmaq istәyәrsә, гәрәк niyyәt edib, tәkbirәtül-ehram dedikдән sonra oturub tәşәhhüdü imamla birlikdә oxusun, amma salamları demәyib gözlәmәlidir ki, imam salamı desin, sonra ayağa qalxıb yenidән niyyәt etmәдән, tәkbir demәдән Hәмд-Surәni oxumalıdır. Bunu, öz namazının birinci rәkәti hesab etmәlidir.

M:1453. Mә’мум imamdan qabaqda durmamalıdır. Ehtiyat-vacibә görә imamdan bir qәdәр arxada dayanmalıdır. Әгәр onun boyu imamdan uca olsa və rükuda, sәcdәдә ondan qabaqda olsa, eybi yoxdur.

M:1454. Camaat namazında мә’мум və imam arasında arxası görünmәyән pәрдә və bu kimi şeyләр fasilә salmamalıdır. Hәмçinin insan ilә onun, imama

müttəsil olduğı bir şəxs arasında da fasilə düşməməlidir. Əgər mə'mum qadın, imam isə kişi olsa pərdə və bu kimi şeylərin fasilə salmasının eybi yoxdur. Qadınla, kişi olan sair mə'mum arasında pərdə və bu kimi şeylər fasilə salsə (belə ki, qadın onun vasitəsilə imama müttəsildirə) eybi yoxdur. Amma əgər imam və mə'mum—hər ikisi qadın olsa, bunun hökmü kişilərin hökmü kimidir, yə'ni onların arasında heç nə fasilə salmamalıdır.

M:1455. Əgər namaza başlayandan sonra imamla mə'mum arasında, yaxud həmin mə'mumun imama müttəsil olduğı şəxs arasında pərdə və ya o biri tərəfi görünməyən başqa bir şey fasilə salsə, namazı furadadır və səhihdir.

M:1456. Ehtiyat-vacib budur ki, mə'mumun səcdə yeri ilə imamın durduğı yerin arasında bir normal addımdan artıq fasilə olmasın. Həmçinin əgər insan, qabağında dayanan mə'mumun vasitəsilə imama müttəsil olsa, ehtiyat-vacibə görə onun səcdəsinin yeri qabaqdakının dayandığı yerdən bir normal addımdan artıq olmasın. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, mə'mumun səcdəsinin yerinin, onun qabağında duran kəsin dayandığı yerlə, ümumiyyətlə fasiləsi olmasın.

M:1457. Əgər mə'mum, sağında və ya solunda olan kəsin vasitəsilə imama müttəsil olub amma qabaqdan müttəsil olmasa, bu halda bir normal addımdan artıq fasiləsi olmazsa namazı səhihdir.

M:1458. Əgər namazda mə'mumla imam, yaxud mə'mumla onun imama müttəsil olduğı şəxs arasında bir addımdan artıq fasilə düşsə onun namazı furada olur və səhihdir.

M:1459. Əgər qabaqdakı cərgədə dayananların hamısının namazı tamam olsa, yaxud hamısı furada niyyəti etsələr, bu halda fasilə normal addımdan çox olmasa, sonrakı cərgənin namazı camaat namazı şəklində səhihdir. Əgər bu miqdardan artıq olsa furada olur və səhihdir.

M:1460. Əgər bir kəs ikinci rəkətdə iqtida etsə, qunut və təşəhhüdü imamla birlikdə oxumalıdır. Ehtiyat budur ki, təşəhhüdü oxuyan zaman əllərin barmaqlarını və ayaqlarının pəncəsini yerə qoyub, dizlərini qaldırsın, təşəhüddən sonra imamla birlikdə qalxıb Həmd və Surəni oxusun. Əgər Surə üçün vaxt qalmasa, təkcə Həmd oxuyub rükuda və ya səcdədə özünü imama çatdırsın, yaxud da furada niyyət etsin, namazı da səhihdir.

M:1461. Əgər imam dörd rəkətli namazın ikinci rəkətində olanda iqtida etsə, namazın ikinci (imamın üçüncü) rəkətində iki səcdədən sonra oturub təşəhhüdün vacibi qədərini oxumalı, sonra ayağa qalxmalıdır. Əgər təsbihəti üç dəfə deməyə vaxt olmazsa, gərək bir dəfə deyib rükuda və ya səcdədə özünü imama çatdırsın.

M:1462. Əgər imam üçüncü və ya dördüncü rəkətdə olsa və mə'mum iqtida edib Həmdi oxuyacağı surətdə imamın rükusuna çatmayacağını bilsə, ehtiyat-vacibə görə gözləməlidir ki, imam rükuya getsin, sonra iqtida etsin.

M:1463. Əgər imamın üçüncü və ya dördüncü rəkətində iqtida etsə, gərək Həmd-Surəni oxusun. Əgər Surə oxumağa vaxt olmasa, Həmdi tamamlamalı, rükuda özünü imama çatdırmalıdır. Amma əgər imama səcdədə çatsa, daha yaxşı olar ki, ehtiyatən namazı ikinci dəfə qılsın.

M:1464. Surəni və ya qunutu yerinə yetirdiyi surətdə rükuda imama çatmayacağını bilən bir kəs, Surəni oxumamalı, yaxud qunutu tutmalıdır. Amma əgər oxusa namazı səhihdir.

M:1465. Bir kəs Surəni başlayacağı, yaxud qurtaracağı halda imamın rükusuna çatacağına xatircəmdirsə, ehtiyat-vacib budur ki, Surəni başlasın və ya başlayıbsa qurtarsın.

M:1466. Surəni oxuyacağı təqdirdə imamın rükusuna çatacağına yəqini olan bir kəs Surəni oxusa, amma imamın rükusuna çatmasa, namazı səhihdir.

M:1467. İmam ayaq üstə olanda, mə'mum onun hansı rəkətdə olduğunu bilmirsə, ona iqtida edə bilər. Amma gərək Həmd-Surəni qürbət qəsdı ilə oxusun. Sonradan imamın birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu bilsə, namazı səhihdir.

M:1468. Bir kəs imamın birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu güman edərək Həmd-Surəni oxumasa, rükudan sonra onun üçüncü, yaxud dördüncü rəkətdə olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir. Amma rükudan qabaq başa düşsə, Həmd-Surəni oxumalıdır. Vaxtı olmasa təkcə Həmdi oxumalı, rükuda və ya səcdədə özünü imama çatdırmalıdır.

M:1469. İmamın üçüncü, yaxud dördüncü rəkətdə olmasını güman edən bir kəs Həmd-Surəni oxusa və rükudan əvvəl və ya sonra onun birinci, yaxud ikinci rəkətdə olduğunu başa düşsə, namazı səhihdir. Həmd-Surə əsnasında başa düşsə onları axıra çatdırması lazım deyil.

M:1470. Əgər bir kəs müstəhəbbi namaza məşğul olduğu vaxt camaat namazı təşkil olunsa, bu halda namazını qurtararsa camaat namazına çatacağına xatircəm deyilsə, müstəhəbdir ki, namazı kəsib camaatla birlikdə namaz qılsın. Hətta əgər birinci rəkətə çatacağına xatircəm olmasa da, müstəhəbdir ki, həmin göstərişə əməl etsin.

M:1471. Üç, yaxud dörd rəkətli namazı qılmağa məşğul olan zaman camaat namazı təşkil olunsa, bu halda üçüncü rəkətin rükusuna getməyibsə və namazı axıra qədər qılacağı təqdirdə camaat namazına çatacağına xatircəm deyilsə,

müstəhəbdir ki, namazı müstəhəb namaz niyyətində döndərib iki rəkətdə qurtarsın və özünü camaat namazına çatdırsın.

M:1472. Əgər imamın namazı qurtarsa, mə'mum da birinci təşəhhüdü və ya birlikdə salamı deməyə məşğuldursa, furada niyyəti etməsi lazım deyil.

M:1473. İmamdan bir rəkət dala qalan bir kəs onun axırıncı rəkətinin təşəhhüdünü oxuduğu vaxt, furada niyyətini edə, qalxıb namazını qurtara bilər və ya əllərinin barmaqlarını, ayaqlarının pəncəsini yerə qoyub dizlərini yerdən aralayaraq imamın, namazın salamını deməsini gözləməli, sonra isə ayağa qalxmalıdır.

PİŞNAMAZIN ŞƏRTLƏRİ

M:1474. İmam camaat baliğ, aqıl 12 İmam şiəsi, adil, halazadə olmalı, namazı səhih tərzdə oxumalıdır. Həmçinin, ehtiyat-vacibə görə imam camaat kişi olmalıdır. Yaxşı və pisi başa düşə bilən müəyyiz uşağın başqa bir uşağa iqtida etməsinin maneəsi yoxdur.

M:1475. Bir kəs əvvəlcə imamın adil olduğunu bilib sonradan ədalətində qalıb-qalmamasında şəkk etsə, ona iqtida edə bilər.

M:1476. Ayaq üstə namaz qılan bir kəs oturan, yaxud uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilməz. Habelə, oturan halda namaz qılan bir kəs uzanan halda namaz qılana iqtida edə bilməz.

M:1477. Oturan halda namaz qılan bir kəs elə o halda namaz qılan başqa bir kəsə iqtida edə bilər. Amma ehtiyat-vacib budur ki, uzanan halda namaz qılan bir kəs, uzanan və ya oturan halda namaz qılan şəxsə iqtida etməsin.

M:1478. Əgər piş namaz müəyyən üzr səbəbi ilə təyəmmüm, yaxud cəbirə dəstəmaz ilə namaz qılsa ona iqtida etmək olar. Amma müəyyən səbəblərə görə nəcis paltarda namaz qılırsa, ehtiyat-vacibə görə gərək ona iqtida olunmasın.

M:1479. Əgər imam, müəyyən xəstəlik səbəbi ilə bovl və ya qaitin çölə gəlməsinin qarşısını ala bilməsə, ehtiyat-vacibə görə ona iqtida etmək olmaz. Habelə, müstəhazə olmayan qadın müstəhazə qadına iqtida edə bilməz.

M:1480. Ehtiyat-vacibə görə gərək cüzam (xora) və bərəs (alaca) xəstəliyinə yoluxan şəxs, habelə, şə'r'i hədd (şallaq) vurulan şəxs imam olmasın.

CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ

M:1481. Mə'mum niyyət edəndə imamını müəyyən etməlidir, amma adını bilməsi lazım deyil. Məsələn, “bu, hal-hazırdakı imama iqtida edirəm”-deyə niyyət etsə, namazı səhihdir.

M:1482. Мә'мум Һәмд-Сурә истисна олмаqlа, намазın қалан һиссәләринин һамısını өзү демәлидир. Амма әгәр onun биринци və ya икинци рәкәти, имамın исә үчүнцү və ya дөрдүнцү рәкәти оlsa, Һәмд-Сурәни oxumalıdır.

M:1483. Әгәр мә'мум сүһ, мәғриб və işа намазının биринци və икинци рәкәтләриндә имамın Һәмд-Сурәсинин сәсини eşitsә, һәттә onun кәлмәләрини бир-бириндән айыр дә бilmәсә дә, Һәмд-Сурәни oxumamalıdır. Амма әгәр имамın сәсини eşitmәсә, мүстәһәбдир ки, Һәмд-Сурәни oxusun. Lakin ahәstә oxumalıdır; səhvən ucadan oxusa, eybi yoxdur.

M:1484. Әгәр мә'мум имамın Һәмд-Сурәсинин бә'зи кәлмәләрини eşitsә, ehtiyat-vacib budur ki, Һәмд-Сурәни oxumasın.

M:1485. Әгәр мә'мум səhvən Һәмд-Сурәни oxusa və ya eşitdiyi sәsin imамın sәsi olmadıgını güman edərək Һәмд-Сурә oxuyub sonradan onun sәsi olduğunu başa düşsә, namazı səhihdir.

M:1486. Әгәр имамın сәсини eşidib-eşitmәмәсиндә şәkk etsә, yaxud bir sәs eşidib, imамın, yaxud başqa kәsin sәsi olduğunu bilmәsә, Һәмд-Сурәни, ümumiyyətlә qüribәt qәsdi ilә oxuya bilər.

M:1487. Ehtiyat-vacib budur ki, мә'мум zöhr və әsr namazlarının биринци və икинци рәкәтләриндә Һәмд-Сурәни oxumasın və мүстәһәбдир ки, onun yerinә zikr desin.

M:1488. Мә'мум тәкбирәтүл-ehramı imамdan qabaq demәмәлидир. Hәттә ehtiyat-vacib budur ki, onun тәкбирәтүл-ehramı qurtarmayınca, тәкбир demәsin.

M:1489. Әгәр мә'мум имамın salamlarını eşitsә və ya onun nə vaxt salam deyəcəyini bilsә, ondan qabaq salamları demәмәлидир. Әгәр qәsdән imамdan qabaq desә, işkalı vardır. Амма әгәр səhvən ondan qabaq desә, namazı səhihdir və salamları yenidән demәsi lazım deyil.

M:1490. Әгәр мә'мум намазın тәкбирәтүл-ehram və salamlarından başqa қалан һиссәләрини imамdan qabaq desә, eybi yoxdur. Амма әгәр onları eşitsә və ya imамın onları nə vaxt demәsinini bilsә, ehtiyat-müstәһәb budur ki, ondan qabaq demәsin.

M:1491. Мә'мум, намазда тәквә имамın oxumalı olduđu şeylər istisna олмаqlа, sair әмәлләри (rükü, səcdә kimi) imамla birlikdә, yaxud ondan azacıq sonra yerinә yetirmәлидир. Әгәр qәsdән imамdan qabaq, yaxud ondan bir müddәt sonra yerinә yetirsә, мә'siyәt etmişdir və ehtiyat-vacib budur ki, namazı qılıb qurtarandan sonra yenidән qılsın.

M:1492. Әгәр səhvən başını rükudan qaldırıb imамın rükuda olduğunu görsә, rükuya qayıtmalı, imамla birlikdә qalxmalıdır. Bu halda rükn olan

rükunun artıqlığı səbəbi ilə namazı batil olmur. Amma əgər rükuya çatmamış imam rükudan qalxsə, namazı batildir.

M:1493. Əgər mə'mum səhvən başını səcdədən qaldırıb imamın hələ səcdədə olduğunu görsə, gərək səcdəyə qayıtsın. Əgər hər iki səcdədə bu iş təkrar olsa, rükun olan iki səcdənin artıqlığı ilə namaz batil olmur.

M:1494. İmamdan qabaq səhvən başını səcdədən qaldıran bir kəs, səcdəyə qayıtsa və səcdəyə çatmamış imam başını səcdədən qaldırsa, namazı səhihdir. Amma əgər bu iş bir rəkətin hər iki səcdəsində baş versə, namazı batildir.

M:1495. Əgər səhvən rükudan və ya səcdədən qalxıb imama çatmayacağını güman edərək yenidən rükuya, yaxud səcdəyə getməsə, namazı səhihdir.

M:1496. Əgər başını səcdədən qaldırıb imamın səcdədə olduğunu görsə və imamın birinci səcdəsi olduğunu güman edərək imamla birlikdə səcdəyə getməyi qəsd edib səcdəyə getsə, sonra onun ikinci səcdəsi olduğunu başa düşsə, onun da ikinci səcdəsi hesab olunur. Əgər imamın ikinci səcdəsi olduğunu güman edərək səcdəyə getsə və səcdədən qalxandan sonra imamın birinci səcdəsi olduğunu başa düşsə, imama tabe olmaq hesab olunur və imamla birlikdə yenidən səcdəyə getməlidir. Hər iki halda ehtiyat-vacib budur ki, namazı camaatla qılıb qurtarandan sonra yenidən qılsın.

M:1497. Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya getsə və rükudan qalxacağı halda imamın qiraətindən bir hissəsinə çatarsa, bu halda qalxıb yenidən imamla birlikdə rükuya getsə, namazı səhihdir. Əgər qəsdən qayıtmasa, ehtiyat-vacibə görə namazı batildir. Birinci halda hər iki rükuda zikri deməlidir, lakin ehtiyat-vacib budur ki, birinci rükuda bir kiçik zikrdən artıq deməsin.

M:1498. Əgər səhvən imamdan qabaq rükuya getsə və başını qaldıracağı halda imamın qiraətindən bir hissəsinə çatmayacağına, bu halda imamın ona çatmasını gözləyə, namazı səhidir.

M:1499. Əgər səhvən imamdan qabaq səcdəyə getsə və imamın ona çatmasını gözləyə, namazı səhihdir.

M:1500. Əgər imam qunut olmayan bir yerdə qunut tutsa, yaxud təşəhhüdü olmayan yerdə təşəhhüd oxumağa başlasa, mə'mum qunut və təşəhhüdü yerinə yetirməməlidir, amma imamdan qabaq rükuya gedə bilməz, yaxud ondan əvvəl ayağa dura bilməz. Üstəlik müəyyən əlamət və ya işarələrlə onu başa salmalıdır. Bu da mümkün olmasa, imamın təşəhhüdü və ya qunutunun qurtarmasını gözləməli, namazın ardını onunla qılmalıdır.

CAMAAT NAMAZINDA MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M:1501. Əgər mə'mum bir kişi olsa, müstəhəbdir ki, imamın sağ tərəfində dayansın; bir qadın olsa, müstəhəbdir ki, imamın sağ tərəfində elə dursun ki, səcdəsinin yeri imamın dizləri, yaxud ayaqları ilə bərabər olsun. Əgər mə'mum bir kişi və bir qadın, yaxud bir kişi və bir neçə qadın olsa, müstəhəbdir ki, kişi imamın sağ tərəfində, qadınlar isə imamın arxa tərəfində dursunlar. Əgər bir neçə kişi və bir neçə qadın olsa, müstəhəbdir ki, kişilər imamın arxasında, qadınlar da kişilərin arxasında dursunlar.

M:1502. Müstəhəbdir ki, imam cərgənin ortasında, elm, kamal və təqva sahibi olan sair şəxslər isə birinci cərgədə dayansınlar.

M:1503. Müstəhəbdir ki, camaat namazının cərgələri münəzzəm (nizam-intizamlı) olsun, bir cərgədə duran şəxslərin aralarında fasilə düşməsin, çiyinləri bir xətt boyunda olsun.

M:1504. Müstəhəbdir ki, “qəd-qamətissalat” deyildəndən sonra mə'mumlar ayağa qalxsınlar.

M:1505. Müstəhəbdir ki, imam, mə'mumların arasında halı başqalarına nisbətən zəif olanları nəzərə alsın, tələsməsin ki, zəiflər də ona çatsın. Habelə, müstəhəbdir ki, qunut, rüku və səcdələri uzatmasın. Amma ona iqtida edənlərin hamısının bu kimi işlərə meylli olduqlarını bilsə, eybi yoxdur.

M:1506. Müstəhəbdir ki, imam camaat Həmd-Surədə və ucadan oxunmalı zikrlərdə səsinə o qədər ucaltsın ki, hamı eşitsin. Amma həddindən artıq uca olmamalıdır.

M:1507. Əgər imam rükuda olanda, təzə gələnlərin ona iqtida etmək istədiklərini başa düşsə, müstəhəbdir ki, rükunu həmişəkindən ikiqat artırıb sonra—hətta bundan sonra iqtida etmək üçün başqalarının da gəldiyini bilsə—qalxsın.

CAMAAT NAMAZINDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:1508. Əgər camaat namazının cərgələrində yer olsa insan təklikdə dayanması məkruhdur.

M:1509. Məkruhdur ki, insan zikrləri, imamın eşidəcəyi tərzdə desin.

M:1510. Zöhr, əsr və işa namazlarını şikəstə (2 rəkət) qılan müsafirin, bu namazlarda müsafir olmayanlara, habelə, müsafir olmayan şəxsin bu namazlarda müsafir olana iqtida etməsi məkruhdur.

AYƏT NAMAZI

M:1511. Qaydası sonradan deyiləcək ayət namazı dörd şey vasitəsilə vacib olur:

1 və 2-Günəşin və ayın tutulması (hətta onların azacıq tutulsa və bir kəs də qorxmasa);

3-Zəlzələ (hətta bir kəs qorxmasa da);

4-İldırım, şimşək və yaxud qara-qırmızı küləklər və s. kimi şeylər (o halda bunlara namaz vacib olur ki, camaatın əksəriyyəti qorxsun); Həmçinin ehtiyat-vacibə görə yerdə baş verən dəhşətli, qorxunc hadisələrdə (yerin yarılması, batması) camaatın çoxunun qorxduğu halda ayət namazı qılınsın.

M:1512. Əgər ayət namazı vacib olan hadisələrdən bir neçəsi baş versə, insan onun hər biri üçün bir ayət namazı qılmalıdır. Məsələn, həm günəş tutulsa, həm də zəlzələ baş versə, iki ayət namazı qılınmalıdır.

M:1513. Bir kəsə bir neçə ayət namazı vacib olsa və onların hamısı eyni şey üçün vacib olsa (məsələn, üç dəfə günəş tutulsa) və onları qılmamış olsa, qəzasını yerinə yetirdiyi vaxt onların hansı üçün qılmasını müəyyən etməsi lazım (ilzami) deyil. Həmçinin əgər bir neçə ayət namazı ildırım, şimşək və qara-qırmızı küləklər və üçün insana vacib olsa da eyni qayda ilə. Amma əgər günəşin və ayın tutulması, zəlzələ baş verməsi, yaxud bunlardan ikisi üçün namaz vacib olsa, ehtiyat-vacibə görə niyyətdə ayət namazını hansı üçün qıldığını müəyyənləşdirməlidir.

M:1514. Ayət namazının vacib olduğu şeylər hər şəhərdə baş versə, təkcə o şəhərin əhalisi ayət namazı qılmalıdır, başqa yerlərin əhalisinə isə vacib deyil. Amma əgər onların məntəqələri bir-birinə çox yaxın olsa və ikisi bir şəhər hesab olunsay, onlara da vacib olur.

M:1515. Ayət namazı günəş və ya ay tutulmağa başlayanda qılınmalıdır. Əqvaya əsasən onun vaxtı, hər yeri açıldığı vaxta qədərdir. Ehtiyat-vacibə görə o qədər tə'xirə salınmamalıdır ki, açılmağa başlasın.

M:1516. Əgər bir kəs ayət namazını çox tə'xirə salsa və gün, yaxud ay açılmağa başlasa, ehtiyat-vacibə görə əda və qəza niyyəti etməməlidir. Amma əgər onun hər yerinin açılmasından sonra namaz qılsa, qəza niyyəti etməlidir.

M:1517. Əgər ay və günəşin tutulması müddəti bir rəkət namaz qılmaq müddətindən çox olsa amma insan namazı qılmasa və onun axırına bir rəkət namaz qılmaq qədər vaxt qalsa, əda niyyəti etməlidir. Hətta əgər onların tutulması bir rəkətlik namaz qılmaq qədərində və ya daha az olsa ayət namazı qılınmalıdır və ədadır.

M:1518. Zəlzələ, ildırım və s. baş verəndə insan dərhal ayət namazı qılmalıdır. Qılmasa mə'siyət etmişdir və ömrünün axırına kimi ona vacibdir. Hər vaxt qılsa, ədədir.

M:1519. Əgər ayın, günəşin açılmasından sonra hamısının tutulmuş olduğunu bilsə, o ayət namazının qəzasını etməlidir. Amma hamısı deyil, bir miqdarının tutulduğunu bilsə qəzasını qılmaq vacib deyil.

M:1520. Əgər bir neçə nəfər ay və ya günəşin tutulmasını xəbər versə, bu halda əgər insan onların sözündən yəqinə çatmayıb ayət namazını qılmasa, sonradan düz dedikləri mə'lum olsa, ayın və ya günəşin hər yeri tutulmuş olarsa ayət namazı qılınmalıdır. Əgər adil olmaları mə'lum olmayan iki nəfər günəşin və ya ayın tutulmasını xəbər versə, sonra isə adil olmaları mə'lum olsa, gərək ayət namazı qılınsın. Hətta əgər hər iki halda onların bir miqdarının tutulması mə'lum olsa ehtiyat-vacib budur ki, ayət namazı qılınsın.

M:1521. Əgər bir kəs münəccimlərin (astronomların), yaxud elmi qaydalar üzrə günəş və ya ayın tutulmasını xəbər verən şəxslərin sözündən xatircəmlik tapsa, gərək ayət namazını qılsın. Həmçinin əgər “filan vaxt ay və ya günəş tutulub filan qədər davam edəcək”-desələr və insan da onların sözlərindən xatircəmlik tapsa, gərək onların sözlərinə əsasən əməl etsin Məsələn, əgər “günəş filan saatda açılmağa başlayacaq”-desələr, ayət namazını o vaxta qədər tə'xirə salmamalıdır.

M:1522. Əgər qıldığı ayət namazının batıl olduğunu bilsə yenidən qılmalı, vaxtı keçmiş olsa qəzasını etməlidir.

M:1523. Əgər gündəlik namazı vaxtında ayət namazı da insana vacib olsa və hər ikisini qılmaq üçün vaxt olsa, onda hər birini əvvəldə qılsa, eybi yoxdur; əgər onlardan birinin vaxtı az olsa, onu əvvəlcə qılmalıdır; hər ikisinin vaxtı az olsa, əvvəlcə gündəlik namazını qılmalıdır.

M:1524. Əgər gündəlik namazı əsnasında ayət namazının vaxtının az olduğunu başa düşsə, bu halda gündəlik namazının da vaxtı az olsa onu qurtarıb sonra ayət namazını qılmalıdır. Əgər gündəlik namazın vaxtı az olmasa onu pozub əvvəlcə ayət namazı sonra isə gündəlik namazı qılmalıdır.

M:1525. Əgər ayət namazını qılan vaxtda gündəlik namazının vaxtının az olduğunu başa düşsə, ayət namazını yarıda saxlayıb gündəlik namazı qılmalı; namazı qurtarandan sonra onu batıl edən bir iş görməyibsə ayət namazını, qaldığı yerdən qılmalıdır.

M:1526. Əgər qadın heyz və ya nifas olduğu halda gün, yaxud ay tutulsa və onların açılmasına qədər nifas və ya heyz halında qalsa ayət namazı ona vacib deyil. Amma ehtiyat-vacibə görə pak olandan sonra gərək qəzasını etsin.

Hәмçinin әгәр zәlzәлә və s. kimi ilahi ayәlər, nişanәlər baş versә, ehtiyat-vacib budur ki, pak olandan sonra ayәt namazı qılsın.

AYƏT NAMAZININ QAYDALARI

M:1527. Ayәt namazı iki rәkәtdir və hər rәkәtində beş rüku vardır. Onun qılınma qaydası belәdir: niyyәtdән sonra tәkbir deyib bir Hәmd və bir Surәni tam oxumalı, rükuya getməli, rükudan qalıb yenә dә bir Hәmd və bir Surә oxumalı, sonra rükuya getməlidir. Belәliklә bu işi beş dәfә tәkrar etməlidir. Beşinci rükudan qalxdıqdan sonra iki sәcdә etməli, ayağa qalxıb ikinci rәkәti dә eynilә birinci rәkәt kimi yerinә yetirmәli, tәşәhhüd və salāmı deyib namazı qurtarmalıdır.

M:1528. Ayәt namazını başqa cür dә qılmaq olar: niyyәt, tәkbirәtül-ehram və Hәmddән sonra bir Surәni beş yerә bölsün, bir və ya birdән artıq ayәsini oxuyub rükuya getsin, sonra qalxıb Hәmd oxumadan o Surәnin ikinci hissәsini oxusun, sonra rükuya getsin. Bu qayda ilә qılıb beşinci rükudan әvvәl Surәni qurtarmalıdır. Mәsәlән, “Qul huvәllah” Surәsi niyyәti ilә (birinci rәkәtin Hәmd Surәsindән sonra) “Bismillahir-rәhmanir-rәhim” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “Qul huvәllahu әhәd” deyib yenidән rükuya getsin. Sonra qalxıb “Allahus-sәмәd” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “lәм yәlid və lәм yulәd” deyib rükuya getsin, sonra qalxıb “vә lәм yәkun lәhu kufuvән әhәd” deyib beşinci rükuya getsin. Rükudan qalxıb iki sәcdә etsin, ikinci rәkәti dә birinci rәkәt kimi yerinә yetirsin, ikinci sәcdәdән sonra tәşәhhüd və salamları deyib namazı qurtarsın.

M:1529. Әгәр ayәt namazının bir rәkәtində beş dәfә Hәmd-Surә oxusa, o biri rәkәtində isә Hәmd oxuyub Surәni beş yerә bölsә, eybi yoxdur.

M:1530. Gündәlik namazlarda vacib və müstәhәb olan әmәllәр ayәt namazında da eynilә vacib və müstәhәbdir. Amma ayәt namazında müstәhәbdir ki, azan və iqamәnin yerinә üç dәfә, savab ümidi ilә “әssәlat” deyilsin.

M:1531. Müstәhәbdir ki, beşinci və onuncu rükudan sonra “sәmi”әllahu limән hәmidәh” deyilsin. Hәмçinin hər rükudan әvvәl və sonra tәkbir deyilsin. Amma beşinci və onuncu rükudan sonra tәkbir müstәhәb deyil.

M:1532. Müstәhәbdir ki, 2, 4, 6, 8 və 10-cu rükulardan qabaq qunut tutulsun. Әгәр 10-cu rükudan qabaq bir qunut tutulsa kifayәtdir.

M:1533. Әгәр ayәt namazında neçә rәkәt qıldığına şәkk etsә və fikri dә bir yerә çatmasa, namazı batildir.

M:1534. Әгәр birinci rәkәtin axırncı rükusunda, yaxud ikinci rәkәtin birinci rükusunda olmasında şәkk etsә və fikri dә bir yerә çatmasa namaz batildir.

Амма әгәр мисал үчүн дөрд və ya беш рүку еtmәсиндә шәkk еtsә, сәcdәyә getmәk үчүн әyilmәyibсә, шәkk еtdiyi rükunu yerinә yetirmәlidir. Амма сәcdә үчүн әyilmiş olsa өз шәkkinә е'tina еtmәmәlidir.

M:1535. Ayәt namazının һәр rükusu rükndür; әгәр qәsdән və ya sәhvән azaldılıb-artırılsa, namaz batildir.

CÜMƏ NAMAZI

M:1536. İmam Zamanın (ә) qaib olduğı dövrdә cümә namazı tәxyiri vacibdir (yә'ni, mükәllәf шәxs cümә günündә ya zöhr namazını, ya da cümә namazını qılmaqda ixtiyar sahibidir). Амма cümә namazını qılmaq әfzәl, zöhrü qılmaq isә әhvәtdir. Daha çox ehtiyat budur ki, һәр ikisi yerinә yetirilsin.

M:1537. Cümә namazını qılan bir шәxsә, zöhr namazını da qılması vacib deyildir, amma ehtiyat-müstәһәbdir ki, onu da qılsın.

CÜMƏ NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ

M:1538. Cümә namazı yalnız kişilәrin vasitәsilә bәrqәrar olur. Амма qadınlар da onda iştirak еdә bilәrlәр.

M:1539. Cümә namazı camaat namazı шәklindә qılınmalıdır. Onu furada qılmaq olmaz.

M:1540. Camaat namazında mö'tәbәр olan bütün шәrtlәр cümә namazında da lazımdır. Mәsәlән, pәrdәnin olmaması, imamın yerinin yüksәkdә və fasilәnin çox olmaması və s.).

M:1541. İmam-camaatda lazım olan bütün шәrtlәр (mәsәlән, aqıl, imanlı, halalzadә, әdalәtli olmaq) imam-cümәdә dә olmalıdır. Амма uşaqların və qadınlарın cümә namazına imamәt еtmәlәri caiz deyil. (Hansı ki, başqa namazlarda mümәyyiz uşaqların özlәri үчün caizdir.) Qadınlarda isә onu tәrk еtmәk vүcubi-ehtiyatdır.

M:1542. Kor, xәstә və һәddindән artıq qoca olmayan һәр qeyri-müsafir, azad, mükәllәf kişiyә cümә namazı vacibdir. Әlbәttә bu шәrtlә ki, onunla cümә namazı qılan yerin fasilәsi iki fәrsәxdән artıq olmasın. Demәli bu шәrtlәrdән һәр hansı birinә malik olmayan шәxs һәttә cümә namazı tә'yini-vүcub da olsa, cümә namazına getmәsi vacib deyil, һәttә orada iştirak еtmәyin mәşәqqәti olmasa da.

M:1543. İki cümə namazı qılınan yerin arasında lazım olan ən az məsafə bir fərsəxdir.

M:1544. Cümə namazının bərqərar olması üçün lazım olan ən az say beş nəfərdir ki, onlardan biri imam olmalıdır. Deməli, cümə namazı beş nəfərdən azla vacib deyildir və bərqərar olunmur. Amma əgər yeddi və daha artıq olsalar cümə namazının fəziləti də artacaq.

M:1545. Lazımi şərtlər mövcud olduqda, cümə namazı böyük və kiçik şəhərlər və onların ətraf nahiyyələrində olanlara, kəndlilərə, çadırlarda, səhralarda yaşayanlara (həyat tərzləri bu cür olanlara) vacibdir.

M:1546. Cümə namazının şərtlərinə malik olmayan şəxslər təsadüfən cümə namazına gəlsələr, yaxud məşəqqətlə özlərini ora çatdırsalar namazları səhihdir, zöhr namazı da onlara vacib deyil. Həmçinin, bir kəs şiddətli yağış və soyuğun olması ilə, yaxud ayaq və ya sair ə'zalarının olmaması kimi məşəqqət yaradan, cümə namazını saqit edən işlərlə belə, iştirak etsə, namazı səhihdir. Amma əgər dəli cümə namazı qılsa, namazı səhih deyildir. Həddi-bülüğa çatmayan oğlan uşaqları cümə namazı qılsalar, səhihdir. Amma təkliddə cümə namazı bərqərar edə bilmədikləri kimi, cümə namazında lazım olan sayı da təkmil edə bilməzlər.

M:1547. Müsafir şəxs cümə namazında iştirak edə bilər və bu halda zöhr namazı ondan saqit olur. Amma müsafirlər ayrılıqda (cümə namazında hazır olanların iştirakı olmadan) cümə namazı təşkil edə bilməzlər və bu halda zöhr namazı onlara vacibdir. Həmçinin, müsafir cümə namazı üçün lazım olan sayı (5 nəfəri) təkmil edə bilməz, amma müsafirlər (10 gün və ya daha artıq) qəsdi-iqamə etsələr, cümə namazı təşkil edə bilərlər.

M:1548. Qadınlar cümə namazında iştirak edə bilər amma namazları da səhihdir və zöhrün də əvəzindən müczidir (kifayətdir). Amma onlar təkliddə cümə namazının bərqərar olması üçün lazım olan sayı (5 nəfəri) təkmil edə bilmədikləri kimi, (kişilərin iştirakı olmadan) cümə namazı təşkil edə bilməzlər. Çünki, cümə namazı kişilərin iştirakı ilə təşkil olunur.

M:1549. Müşkilə xonsa (kişi ya qadın olması ümumiyyətlə mə'lum olmayan) cümə namazında iştirak edə bilər. Amma cümə namazının bərqərar olması üçün lazım olan sayın təkmil edicisi, yaxud imam-cümə ola bilməz. Deməli əgər ondan başqa dörd nəfər bir yerə yığılsa, cümə namazı bərqərar ola bilməz: zöhr namazını qılmalıdırlar.

CÜMƏ NAMAZININ VAXTI

M:1550. Cümə namazının vaxtı, gün asimanın ortasından keçdikdə başlayır, şaxisin kölgəsi iki adı addıma çatana qədər davam edir. Amma ehtiyat-vacib

budur ki, camaat arasında günortanın əvvəlləri sayılan vaxtdan sonraya qədər tə'xirə salınmasın. Əgər tə'xirə düşsə ehtiyat-müstəhəb budur ki, zöhr namazını qılsınlar.

M:1551. Əgər imam-cümə xütbələri günortadan qabaq başlayıb günorta olanda qurtarsa və cümə namazını başlasa, səhihdir.

M:1552. Cümə namazında imamın, xütbələri namazın vaxtı keçənə qədər uzatması caiz deyildir. Əks halda, zöhr namazını qılmalıdır. Çünki, cümə namazının vaxtı keçəndən sonra qəzası yoxdur.

M:1553. Əgər cümə namazı əsnasında onun vaxtı qurtarsa və onun bir rəkəti öz vaxtında qılınmış olsa, səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onu qurtarandan sonra zöhr namazını da qılsınlar. Əgər heç bir rəkəti də cümə namazının vaxtında qılınmayıbsa batildir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onu qılıb qurtarsınlar və sonra zöhr namazını qılsınlar.

M:1554. Əgər cümə namazını, bir rəkət namaz qılmaq vaxtı qalana qədər qəsdən tə'xirə salsalar, ehtiyat-vacib budur ki, zöhr namazını qılsınlar.

M:1555. Əgər cümə namazının iki xütbəsi və iki rəkət namazının heç olmasa vaciblərini yerinə yetirmək üçün vaxt olduğuna yəqin etsə, cümə namazı ilə zöhr namazının hər hansını qılmaqda ixtiyar sahibidir. Bu qədər vaxt olmamasına yəqini olsa, zöhr namazını qılmalıdır, amma şəkk də olsa cümə namazı səhihdir. Və əgər namazdan sonra hətta bir rəkət namaz üçün də vaxt qalmadığı mə'lum olsa zöhr namazı qılınmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, hətta onun bir rəkəti də öz vaxtında qılınmış olsa, zöhr namazını qılsınlar.

M:1556. Əgər vaxtın miqdarını bilsə, amma bu vaxt daxilində cümə namazını qıla biləcəyində şəkk etsə, cümə namazını başlaması caizdir. Sonradan vaxtın bütün namaz üçün kifayət olması mə'lum olsa səhih, əks halda zöhr namazını qılmalıdır. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, bu halda elə əvvəldən zöhr namazını seçsin.

M:1557. Əgər cümə namazı lazım olan sayın kamil və vaxtın geniş olduğu halda başlasa, amma bir mə'mum birinci rəkətə çatmasa, ikinci rəkətə, hətta onun rükusuna çatıb iqtida etsə, namazı səhihdir. (Bu şərtlə ki, onun ikinci rəkətinin, cümə namazının vaxtında vəqə olması üçün vaxt qaldığına yəqin etsin.) Bu halda namazın ikinci rəkətini furada şəkildə yerinə yetirməlidir. Amma, imamın ikinci rəkətinin rükusunun təkbirinə çata bilməyən bir kəs, daha yaxşı olar ki, niyyətini zöhrə döndərib zöhr namazını qılsın.

CÜMƏ NAMAZININ QAYDASI

M:1558. Cümə namazı iki rəkətdən ibarətdir və eynilə sübh namazı kimi qılınır. Müstəhəbdir ki, Həmd-Surə uca səslə oxunsun; birinci rəkətdə Həmdən sonra “Cümə”, ikinci rəkətdə isə “Münafiqun” surəsi qiraət olunsun.

M:1559. Cümə namazında iki qunut vardır ki, birinci qunut birinci rəkətin rükusundan əvvəl, ikinci qunut isə ikinci rəkətin rükusundan sonra yerinə yetirilir.

M:1560. Cümə namazında iki xütbə vardır ki, namazın özü kimi vacibdir və imam-cümənin vasitəsilə deyilməlidir. Bu iki xütbə olmadan cümə namazı gerçəkləşmir.

M:1561. Vacibdir ki, bu iki xütbəni cümə namazından qabaq oxusunlar. Əgər əvvəlcə cümə namazını qılsalar batildir və vaxt qalarsa xütbələrdən sonra yenidən cümə namazını qılsınlar. Amma əgər məsələnin hökmünü bilməsə, yaxud səhv etsə xütbələri yenidən demək, hətta namazı da yenidən qılmaq lazım deyil.

M:1562. Cümə namazının iki xütbəsini şə'r'i zöhrdən qabaq oxumaq caizdir. Bu şərtlə ki, xütbələrin axırı şə'r'i zöhlə eyni vaxta düşsün. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onları zöhr vaxtında oxusunlar.

M:1563. Birinci xütbədə ilahi həmd hesab olunan hər kəlmə ilə həmd etmək vacibdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, Ləfzi-Cəlalə (“Allah” kəlməsi) ilə olsun. Ehtiyat-vacib budur ki, ondan sonra Allaha səna (tə'rif) etsin, sonra Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-ə salavat göndərsin. Vacibdir ki, camaatı təqvası tövsiyə etsin və Qur'anın kiçik surələrindən birini oxusun. İkinci xütbədə də həmçinin Allaha, əvvəldə qeyd olunduğu kimi həmd-səna etmək, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-ə salavat göndərmək vacibdir. Ehtiyat-vacib budur ki, bu xütbədə də xətib camaatı təqvası tövsiyə edib Qur'andan bir kiçik surə oxusun. Ehtiyat-müstəhəb və tə'kid olunmuş müstəhəb budur ki, ikinci xütbədə Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-ə salavat göndərəndən sonra, mə'sum İmamlarımıza (əleyhimüs-salam) da salavat göndərüb mö'minlər üçün istiğfar etsin.

Daha yaxşı olar ki, Əmirəl-mö'minin Əli (əleyhis-salam)-a mənsub olan xütbələri, yaxud mə'sum İmamlar (əleyhimüs-salam)-dan gəlib çatan hədisləri seçsin.

M:1564. Daha yaxşı olar ki, xətib-imam bəlağətli olsun. Vəziyyətə, şəraitə mütənəsb olaraq danışsın. Gözəl və fəsahtli, səlis kəlmələr işlətsin. Dünyada müsəlmanların baş verən hadisələrdən, xüsusilə öz məntəqələrinin

hadisələrindən xəbərdar olsun. İslam və müsəlmanların mənafeylərini təhlil edə, seçə bilsin. O qədər şücaətli olsun ki, Allah yolunda hər hansı bir kəsin məzəmmət və tə'nəsindən özündə qorxuya yol verməsin. Haqqı izhar, batili ibtal etməkdə zaman və məkanın şəraitinə əsasən bəyanı aşkar olsun. Namazın vaxtlarına diqqət yetirmək, salehlərin, ilahi övliyaların getdiyi yolla, camaata tə'sir buraxmasına səbəb olan əməllərinə riayət etsin; onun işləri, müjdə və cəhənnəm əzabına dair dediyi sözlərlə uyğun olsun. Onun sözünün və özünün yüngüllüyünə səbəb ola bilən şeylərdən–hətta çox danışmaq, zarafat etmək, boş-boş söhbət etməkdən uzaq olsun. Bütün bu işlərə də yalnız Allahın razılığı üçün əməl etsin, niyyəti də dünyapərəstlikdən, məqampərəstlikdən uzaq olsun (bu kimi işlər bütün günahların başıdır) ki, kəlamı camaata canı-dildən tə'sir etsin.

M:1565. Daha yaxşı olar ki, xətib-imam, cümə namazının xütbələrində müsəlmanların dini və dünyəvi mənafeylərini xatırlatsın, islami və qeyri-islami ölkələrin, onları ziyanlı və faydalı məsələlərin gedişatında qoysun; müsəlmanların məəd və dünyəvi ehtiyaclarını, siyasi və iqtisadi məsələlərdə müsəlmanların istiqlalıyyəti üçün mühüm rol oynayan işləri xatırlatsın. Onların sair millətlərlə səhih rabitə bərqərar etməsi yollarını bəyan etsin, camaatı, istismarçı, müstəmləkəçi dövlətlərin müsəlmanların siyasi və iqtisadi işlərində, onların müstəmləkə və istismarına aparıb çıxaracaq müdaxilələri barədə agahlıq verib müsəlmanları bu kimi işlərdən çəkindirsin.

Xülasə, cümə namazı və onun iki xütbəsi həcc və camaatın oraya yığıldığı mərkəzə, Qurban, Fitr namazları kimi böyük səngərlərə bənzəyir. Təəssüflə qeyd etmək lazımdır ki, müsəlmanların əksəriyyəti özlərinin onda olan mühüm siyasi vəzifələrindən qafil qalmışlar. Necə ki, islami siyasətin sair böyük qərargahlarından da qafildirlər. İslam siyasət dinidir, özü də siyasətin bütün sahələrində nəzəri olan dindir. Bir kəs İslamın məhkəmə, siyasət, iqtisadiyyat və ictimai məsələlərində azacıq təfəkkür etsə, qeyd olunanları səhih şəkildə anlaya bilər. Hər kəs İslamın siyasətdən ayrı olmasını güman etsə, bir cahildir ki, nə dindən xəbəri var, nə də siyasətdən başı çıxır.

M:1566. Müstəhəbdir ki, xətib-imam qışda və yayda əməmə qoysun, bordi-yəmani, yaxud ədən əbası geysin, özünü səliqəli saxlasın, ən təmiz paltarlarını geysin, xoş iyli ətirlərdən istifadə etsin. Vüqarlı və təmkinli olsun. Xitabədən əvvəl, müəzzinin azan dediyi vaxt minbərdə oturmuş olsun. Elə ki, azan sona çatdı, xütbəni başlasın. Xitabə minbərinə çıxıb camaatla üzbəüz dayansın, onlara salam versin, camaat da öz üzvlərini ona çevirsinlər. Xətib

kaman, qılinc (silah) və əsa kimi şeylərə söykənsin. Camaat da onunla üzbəüz olsunlar.

M:1567. Vacibdir ki, imam-cümə xütbələri şəxsən özü və ayaq üstə oxusun. Əgər xütbələri ayaq üstə oxuya bilməsə, başqası xütbələri oxumalı və namaz qılmağı da öz öhdəsinə almalıdır. Əgər xütbəni ayaq üstə deyə bilən bir kəs tapılmasa, cümə namazı saqit, zöhr namazı vacib olur.

M:1568. Caiz deyil ki, imam cümə xütbələri, xüsusilə möv'izə və təqvaya tövsiyəni astadan desin. Ehtiyat-vacib budur ki, xütbələri uca səsələ desin. Belə ki, cümə namazının bərqərar olması üçün lazım olan say (4 nəfər) onun səsini eşidə bilsin. Hətta ehtiyat-müstəhəb budur ki, möv'izə və təqvaya sifariş edən vaxt öz səsini o qədər ucaltsın ki, iştirak edənlərin hamısı onun möv'izələrini eşitsinlər. Böyük toplantılarda da mikrofon ilə xütbəyə başlasın ki, yaxşı işlərə təşviq, pis işlərdən çəkəndirmək və s. kimi mühüm məsələləri hamıya çatdıra bilsin.

M:1569. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, imam, xütbə deyən halda xütbəyə aidiyyəti olmayan sözlər danışmasın. Əlbəttə xütbələrlə namaz arasındakı fasilədə başqa söz danışmağın eybi yoxdur.

M:1570. Vacibdir ki, imam birinci xütbədən sonra azacıq otursun, sonra qalxıb ikinci xütbəyə başlasın.

M:1571. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, imam və dinləyicilər xütbə halında (namazda şərt olan) kamil təharətlə olsunlar.

M:1572. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, mə'mumlar xütbə halında imamla üzbəüz olub, namazda icazə verilən qədərdən artıq o yana-bu yana dönməsinlər.

M:1573. Vacibdir ki, mə'mumlar imamın xütbələrinə qulaq assınlar. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, sakit olsunlar və bir-biri ilə danışmasınlar ki, xütbə vaxtında söhbət etmək məkrühdür. Hətta əgər onların danışmaqları xütbənin eşidilməməsinə, onun faydasının aradan getməsinə səbəb olsa, sükut etmələri lazımdır.

M:1574. Ehtiyat-vacib budur ki, imam cümə xütbədə Allaha həmd-səna, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) və İmamlarımız (əleyhimüs-salam)-a salavatı-hətta o və onu dinləyənlər ərəb olmasa da belə-ərəb dilində desin. Amma möv'izə və təqvaya sifariş məqamında başqa dildə danışa bilər. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, möv'izə və müsəlmanların mənafeyinə aid olan şeylər dinləyicilərin dilində deyilsin. Əgər dinləyicilərin dilləri müxtəlif olsa, onları müxtəlif dillərdə təkrar etsin. Hətta mə'mumlar həddi-nisabdan (4 nəfər) çox olsalar da, elə nisab həddindəki dillərdə (4 dildə)

deməklə kifayətlənə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəbə görə gerek onlara, öz dillərində möv'izə etsin.

M:1575. Cümə günündə ikinci azan bid'ət və haramdır.

CÜMƏ NAMAZININ HÖKMLƏRİ

M:1576. Cümə namazını hər hansı bir imama iqtida edən kəs, əsr namazını da həmin imama iqtida edə bilər. Amma əgər ehtiyatən zöhr namazını da qılmaq istəsə, gerek camaat namazı qurtarandan sonra yenidən zöhr və əsr namazlarını furada şəkildə yerinə yetirsin. Amma əgər imam da cümə namazından sonra zöhrü ehtiyatən qılmış olsa, mə'mum da həmin qaydada əməl etmiş olsa, əsr namazını təkrarlaması lazım deyildir.

M:1577. Əgər imam və mə'mum cümə namazından sonra zöhrü ehtiyatən qılmaq istəsələr, onu camaat namazı şəklində qıla bilərlər. Amma cümə namazında iştirak etməyən bir mə'mum, bu ehtiyat namazına iqtida edib zöhrü qılsa, bu namaz onun üçün (zöhrün əvəzindən) müczi (kifayət) deyil; onu yenidən qılmalıdır.

M:1578. İmam-cümənin birinci rəkətinin rükusuna çatan bir mə'mum, camaatın çox olması, yaxud başqa səbəblərə görə səcdələri imamla birlikdə yerinə yetirə bilməyibsə, bu halda mümkün olarsa (imam ikinci rəkətin qiyamına qalxandan sonra) səcdələri özü yerinə yetirib rükudan əvvəl və ya rüku halında imama çatsa, namazı səhihdir. Əks halda öz halında (oturan halda) qalmalıdır ki, imam ikinci rəkətin səcdələrinə çatsın və bu vaxt iki səcdəni öz namazının birinci rəkətinin səcdələri niyyəti ilə imamla birlikdə yerinə yetirməli, sonra ikinci rəkəti furada qılmalıdır, namazı da səhihdir. Amma əgər onları ikinci rəkətin səcdələri, yaxud imama tabe olmaq niyyəti ilə yerinə yetirsə, ehtiyat-vacib budur ki, o iki səcdəni nəzərə almayıb başqa iki səcdə də (birinci rəkətin səcdələri niyyəti ilə) yerinə yetirsin, sonra ikinci rəkətə başlayıb namazı qurtarsın. Sonra isə zöhr namazını qılsın.

M:1579. Əgər mə'mum namaza müttəsil olmaq niyyəti ilə ikinci rəkətin rükusunda təkbir deyib rükuya getsə, amma imamın rükusuna çatıb-çatmamasında şəkk etsə, onun cümə namazı gerçəkləşmir. Ehtiyat-vacib budur ki, o namazı zöhr niyyəti ilə sona çatdırıb sonra zöhr namazını yenidən qılsın.

M:1580. Əgər mə'mumlar imamın xütbələri qurtarandan və namaza başlayandan sonra ona iqtida etməyib tək qoysalar, cümə namazı bərqərar olmur və batildir. İmam da o namazı pozub zöhr namazını başlaya bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, öz niyyətini zöhrə döndərüb qurtarandan sonra bir

daha zöhrü yenidən qılsın. Daha artıq ehtiyat budur ki, namazı elə cümə namazı niyyəti ilə qurtarıb sonra zöhrü qılsın.

M:1581. Əgər cümə namazı kamil sayla (yə'ni imamla birlikdə beş nəfər) bərqərar olub sonra, hətta təkbirini də dedikdən sonra dağılışsalar, namaz batil olur—istər mə'mumların hamısı, istərsə də bə'ziləri dağılışıb imam tək qalsın, istərsə də əksinə; istər bir rəkətini tamam qılmış olsunlar, istərsə də ondan az. Amma ehtiyat- müstəhəb budur ki, qalanlar cümə namazının qalanını qurtarıb sonra isə zöhrü qılsınlar. Amma onlardan bə'ziləri ikinci rəkətin axırlarında, hətta ikinci rəkətin rükusundan sonra dağılışsalar, cümə namazı səhihdir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, ondan sonra zöhrü də qılsınlar.

M:1582. Əgər mə'mumların sayı lazım olan qədərdən (4 nəfər) çox olsa, onların bə'zilərini dağılışmasının ümumiyyətlə zərəri yoxdur, bu şərtlə ki, yerdə qalanlar dörd nəfərdən az olmasın.

M:1583. Əgər beş nəfər (yaxud daha artıq) cümə namazı üçün hazırlaşsalar, amma xütbə əsnasında, yaxud xütbədən sonra və iqamədən əvvəl dağılışıb qayıtmassalar və beş nəfərdən az adam qalsa, vəzifələri zöhr namazını qılmaqdır.

M:1584. Əgər xütbədə vacib qədər adlana bilən (yə'ni xütbə adlandırıla bilən) ən az vacibat yerinə yetirilməzdən qabaq mə'mumlardan bir qədəri dağılışıb dörd nəfərdən az qalsa və qısa müddətdən sonra qayıtsalar (belə ki, beş nəfər kamil olsa), bu halda əgər imam bu fasilədə sükut etmiş olsa, onlar qayıdandan sonra xütbəni, saxladığı yerdən davam etdirməlidir. Amma əgər (mə'mumların lazımı həddən az olması ilə belə) xütbəni davam etdirsə və bu iş camaat arasında xütbələrin vəhdətinə yetirilən xələl kimi hesab olunsay, gərək imam xütbəni yenidən oxusun. Hətta yeni mə'mumların gəlişi ilə lazım olan say (beş nəfər) kamil olsa belə, xütbəni yenidən demək zəruridir.

M:1585. Əgər mə'mumlar xütbədən sonra və ya xütbə əsnasında dağılışsalar (və beş nəfərdən az qalsa) və sonra yenidən qayıdıb lazım olan sayı təkmil etsələr, bu halda xütbə adı gerçəkləşsə, onların dağılışdığı vaxtın uzun olmasına baxmayaraq, onu yenidən demək vacib deyil. Amma xütbə adlana bilən qədər gerçəkləşməmiş olsa, bu halda dağılışmalarının səbəbi mə'mumların cümə namazı qılmaq fikrindən dönmələri olsa, ehtiyat-vacib budur ki, onlar qayıdandan sonra imam xütbələri yenidən başlasın (hətta dağılışdıqları vaxt az olsa da belə); yox əgər onların dağılışması səbəbi yağış və s. kimi işlər olsa, bu halda onun vaxtı çox uzun olsa və camaat arasında xütbələrin vəhdətinə xələl sayılsa, vacibdir ki, xütbələri yenidən oxusun; əks halda (xələl sayılmazsa), əvvəlki xütbəni davam etdirməlidir və səhihdir.

M:1586. Әгәр bir yerdә cümә namazı bәrqәrar olsa, ondan bir fәrsәxdән az mäsafәdә başqa bir cümә namazı bәrqәrar ola bilmәz. Demәli, aralarındakı mäsafә bir fәrsәx olan iki yerdә cümә namazı bәrqәrar olsa, һәр ikisi sәhiһdir. Qeyd etmәk lazımdır ki, cümә namazının qılınmasında әsas me'yar onun qılındığı шәһәр deyil, cümә namazı qılınan mәkandır. Demәli, uzunluğu bir neçә fәrsәx olan шәһәrdә bir neçә cümә namazı tәşkil etmәk olar.

M:1587. Ehtiyat-müstәһәb budur ki, cümә namazının tәşkil olunmasından qabaq müәyyән olunmuş mäsafәdән az olan yerdә onlardan qabaq, yaxud onlarla eyni zamanda başqa bir cümә namazı tәşkil olunmadığına, yaxud olunmayacağına yәqin etsinlәр.

M:1588. Әгәр eyni zamanda vә müәyyән olunmuş mäsafәdән (bir fәrsәxdән) az olan yerdә iki cümә namazı tәşkil olunsa, һәр ikisi batildir. Amma әгәр onlardan biri öncә başlamış olsa, һәттә tәkcә tәkbirәtül-ehramı da demiş olsalar, ikincisi batildir—istәр namaz qılanlar, onlardan qabaq bir fәrsәxdән az mäsafәdә başqa cümә namazının başladığını, yaxud başlayacağını bilsinlәр, istәrsә dә bilmәsinlәр. Bu halda onun sәhiһ olması me'yarı xütbәlәрә deyil, namaza әvvәlcә başlamaqdır. Demәli әгәр iki cümә namazından birinin xütbәsi, digәrinin isә namazı әvvәlcә başlasa, ikinci namaz sәhiһ, birinci batildir.

M:1589. Әгәр lazım olan mäsafәdән az yerdә cümә namazı tәşkil olunmasına yәqin etsәlәр, amma o namazın әvvәlcә, yaxud bu namazla eyni zamanda olub-olmamasında şәkk etsәlәр, һәр iki halda özlәri cümә namazı tәşkil еdә bilәrlәр. Hәмçinin başqa yerdә ümumiyyәtlә cümә namazının tәşkil olunub-olunmaması barәdә xatircәm olmasalar da eyni qayda ilә.

M:1590. Әгәр cümә namazı sona çatandan sonra başqa bir cümә namazının müәyyән olunmuş mäsafәdән az olan yerdә tәşkil olduğunu bilsәlәр vә o namazlarda olanların һәр birinin digәrindән әvvәl başladığını ehtimal versәlәр, һеç biri cümә namazını yenidән qılmamalıdır, zöһr dә vacib deyil. Baxmayaraq ki, yenidән qılmağın vacibliyini һökm etmәk ehtiyatla müvafiqdır. Amma әгәр üçüncü bir qrup һәmin әtraflarda cümә namazı qılmaq istәsә, o iki cümә namazının batil olmasına yәqinliklәri olmalıdır. Birinin sәhiһ olmasına ehtimal versәlәр, başqa cümә namazı qıla bilmәzlәр.

M:1591. Hәzrәt Vәliyyi-Әsr (әleyhis-salam)-ın qeybdә olduğu zamanda cümә namazı tә'yini vacib deyildir. (Vә bu halda cümә namazının әzanından sonra al-ver vә s. әmәllәр haram deyildir.)

FİTR VƏ QURBAN NAMAZLARI

M:1592. Fitr və Qurban bayramı namazları İmamın (ə) hazır olduğu (qeybdə olmadığı) vaxt vacibdir və camaatla qılınmalıdır. İmamın (ə) qaib olduğu bizim zamanəmizdə isə müstəhəbdir. Onu camaatla da, furada da qılmaq olar.

M:1593. Fitr və Qurban bayramı namazlarının vaxtı gün çıxan vaxtdan zöhrə qədərdir.

M:1594. Müstəhəbdir ki, Qurban bayramı namazını günəş qalxandan sonra qılsınlar; Fitr bayramında isə, müstəhəbdir ki, gün qalxandan sonra iftar edib fitrə zəkati verəndən sonra bayram namazı qılsınlar.

M:1595. Fitr və Qurban bayramı namazları iki rəkətdir. Birinci rəkətdə Həmd-Surədən sonra beş təkbir deyilməli, hər təkbirdən sonra bir qunut tutulmalıdır. Beşinci qunutdan sonra isə bir təkbir deyib rüku və iki səcdəni yerinə yetirib ayağa qalxmalı, ikinci rəkətdə isə (Həmd-Surədən sonra) dörd təkbir deyilməli, hər təkbirdən sonra qunut tutub beşinci təkbirdən sonra rüku, səcdəni yerinə yetirib namazı qurtarmaq lazımdır.

M:1596. Fitr və Qurban bayramı namazlarının qunutunda hər dua oxunsa, kifayətdir. Amma daha yaxşı olar ki, aşağıdakı dua oxunsun:

اَللّٰهُمَّ اَهْلَ الْكِبَرِيَاءِ وَالْعَظَمَةِ وَاَهْلَ الْجُودِ وَالْجَبَرُوتِ وَاَهْلَ الْعَفْوِ وَالرَّحْمَةِ وَاَهْلَ التَّقْوَى
وَالْمَغْفِرَةِ اَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيْدًا وَلِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ
دُخْرًا وَشَرْفًا وَكِرَامَةً وَمَزِيْدًا اَنْ تُصَلِّيَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَاَنْ تُدْخِلْنِيْ فِيْ كُلِّ خَيْرٍ
اَدْخَلْتَ فِيْهِ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ وَاَنْ تُخْرِجَنِيْ مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ
صَلُّوْا تُوَكِّلُ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا سَأَلْتُكَ بِهٖ عِبَادُكَ الصّٰلِحُوْنَ وَاَعُوْذُ بِكَ مِمَّا
اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبَادُكَ الْمُخْلِصُوْنَ

M:1597. Müstəhəbdir ki, Fitr və Qurban bayramı namazlarında qiraət ucadan olsun.

M:1598. Bayram namazının məxsus surəsi yoxdur, amma daha yaxşı olar ki, birinci rəkətdə “Şəms”, ikinci rəkətdə isə “Ğaşiyə’ Surəsi oxunsun. Yaxud birinci rəkətdə “Səbbihismə’, ikinci rəkətdə isə “Şəms” Surəsi oxunsun.

M:1599. Müstəhəbdir ki, Fitr bayramı günündə bayram namazından qabaq xurma ilə iftar etsinlər, Qurban bayramında isə namazdan sonra qurbanlıq ətindən yesinlər.

M:1600. Müstəhəbdir ki, şəxs bayram namazından qabaq qusul alıb piyada, ayaqyalın, vüqarla bayram namazına getsin. Başına ağ əmmamə qoysun.

M:1601. Müstəhəbdir ki, bayram namazında yerə səcdə etsinlər. Təkbirləri deyəndə əlləri yuxarı qaldırıb namazı ucadan qılsınlar.

M:1602. Müstəhəbdir ki, bayram namazı səhrada qılınsın. Məkkədə isə müstəhəbdir ki, Məscidül-Həramda qılınsın.

M:1603. Fitr bayramı gecəsinin məğrib və işa namazından sonra, habelə bayram günü səhər, zöhr və əsr namazlarından sonra, həmçinin Fitr namazından müstəhəbdir ki, bu təkbirlər deyilsin:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَبِاللَّهِ الْحَمْدُ اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا هَدَانَا

M:1604. Müstəhəbdir ki, insan Qurban bayramında əvvəli bayram gününün (zilhəccə ayının onu) zöhr, axırı isə ayın 12-ci gününün səhər namazı olan on namazdan sonra, əvvəlki məsələdə deyilən təkbirləri deyib sonra isə bunları desin:

اللَّهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا رَزَقَنَا مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا آتَانَا

Amma əgər bir kəs Qurban bayramında Minada olsa, müstəhəbdir ki, bu təkbirləri, əvvəli Qurban bayramının zöhrü, axırı isə zilhəccənin on üçünün səhər namazı olan 15 namazdan sonra desin.

M:1605. Bayram namazını tavanı olan yerdə qılmaq məkrühdür.

M:1606. Əgər bayram namazının təkbir və qunutlarında şəkk olursa, bu halda şəkkın yeri keçmiş olsa, e'tina olunmamalıdır. Amma əgər təkbirin məhəlli keçməyibsə, niyyəti az tərəfə qoymaq lazımdır. Sonradan demiş olduğu mə'lum olarsa, eybi yoxdur.

M:1607. Əgər qiraəti, yaxud təkbirləri və ya qunutları unudub yerinə yetirməsə və rükuya gedəndən sonra yadına düşsə, namazı səhihdir.

M:1608. Əgər rükunu, iki səcdəni və ya təkbirətül-ehramı unutsa, namazı batildir.

M:1609. Əgər bayram namazında bir səcdəni, yaxud təşəhhüdü unutsa, ehtiyat-müstəhəbbə görə namazdan sonra rəca niyyəti ilə yerinə yetirsin. Əgər gündəlik namazlarda səcdəyi-səhvə səbəb olan işlərdən birini görsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, namazdan sonra rəca niyyəti ilə bir cüt səcdəyi-səhv yerinə yetirsin.

NAMAZ ÜÇÜN ƏCİR TUTULMASI

M:1610. İnsanın sağlığında yerinə yetirmədiyi ibadətlərin qəzasını öləndən sonra etmək üçün bir nəfəri əcir edə bilərlər, yə'ni həmin ibadətləri yerinə yetirmək üçün ona muzd verə bilərlər. Əgər bir kəs muzd almadan yerinə yetirsə, səhihdir.

M:1611. İnsan bə'zi müstəhəb işlər üçün (Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) və İmamların (ə) qəbrini ziyarət etmək kimi) diri şəxsin tərəfindən əcir oluna bilər. Həmçinin, hər hansı müstəhəb işi görüb savabını ölənlər, yaxud diri adamlar üçün hədiyyə edə bilər.

M:1612. Meyyitin qəza namazları üçün əcir olan şəxs ya müctəhid olmalıdır, ya da namazı təqlid üzündən səhih tərzdə qıla bilməlidir, yaxud da ehtiyata əməl etməlidir.

M:1613. Əcir tutulan şəxs niyyət etdiyi vaxt, onu müəyyənləşdirməlidir. Onun meyyitin adını bilməsi lazım (ilzami) deyil. Əgər “məni əcir edən şəxs tərəfindən namaz qılıram” deyərək niyyət etsə, kifayətdir.

M:1614. Əcir tutulan şəxs özünü meyyitin yerinə fərz etməli, ibadətlərinin qəzasını onun əvəzindən (niyabətən) yerinə yetirməlidir. Əgər müəyyən bir əməli yerinə yetirib savabını meyyitə hədiyyə etsə kifayət deyildir.

M:1615. Elə bir kəsi əcir tutmalıdırlar ki, namazı səhih tərzdə oxumasına xəticəmlər olsunlar. Amma o, namazı qılandan sonra səhih qılıb-qılmamasında şəkk etsə, eybi yoxdur.

M:1616. Meyyitin namazları üçün başqasını əcir tutan bir şəxs, onun müəyyən bir əməli yerinə yetirmədiyini, yaxud batil yerinə yetirdiyini bilsə, yenidən əcir tutmalıdır.

M:1617. Əcir tutduğu şəxsin hər hansı əməli yerinə yetirib-yetirməməsində şəkk etsə, hətta “yerinə yetirmişəm” desə o əməllər üçün yenidən əcir tutulmalıdır. Amma yerinə yetirdiyi əməlin səhih olub-olmamasında şəkk etsə, yenidən əcir tutmaq lazım deyil.

M:1618. Müəyyən üzrü olan (məsələn, təyəmmümlə, yaxud oturan yerdə namaz qılan) şəxsi, hətta meyyitdən də elə həmin tərzdə qəza olmuşsa da, meyyitin namazları üçün əcir tutmaq olmaz.

M:1619. Qadın kişi üçün, kişi də qadın üçün əcir ola bilər. Namazı ucadan, yaxud astadan qılmaqda isə öz vəzifəsinə əməl etməlidir.

M:1620. Əgər meyyitin qəza namazlarının tərtibi mə'lum olsa, tərtiblə qılınmalıdır. Əks halda isə tərtibə riayət etmək lazım (ilzami) deyil. Amma bir günün zöhr və əsr, yaxud məğrib və işa namazlarında tərtibə riayət etmək lazımdır.

M:1621. Əgər əcir tutulan şəxs ilə müstəhəb əməllərin nə qədər yerinə yetirəcəyi barədə şərt etməsələr, onun müstəhəbbatını adi qaydada olduğu qədər yerinə yetirməlidir.

M:1622. Əgər insan bir neçə nəfəri meyyitin qəza namazını qılmaq üçün əcir tutsa onların hər biri üçün müəyyən vaxt ayırmalıdır. Məsələn, əgər onlardan

biri ilə sübhdən zöhrə qədər qəza namazını qılmağı qərara alsalar, digəri ilə zöhrdən axşama qədər qılmasını qərarlaşmalıdırlar. Həmçinin hər dəfə başladığı namazı müəyyən etməlidir. Məsələn, qərara almalıdırlar ki, birinci qılacağı namaz sübh, yaxud zöhr və ya əsr namazı olsun. Habelə onlarla qərarlaşmalıdırlar ki, hər dəfə bir günlük namazı tamam etsin. Əgər yarımçıq saxlasa, onu hesaba almasın və sonrakı dəfə bir gecə-gündüzün namazını yenidən qılsın.

M:1623. Əgər bir kəs, meyyitin bir ildəki namazlarını qılmaq üçün əcir olunsə və il tamam olmamışdan əvvəl ölsə ehtiyat-vacib budur ki, yerinə yetirmədiyini bildikləri, yaxud ehtimal verdikləri namazlar üçün başqa bir şəxsi əcir tutsunlar.

M:1624. Meyyitin namazları üçün əcir tutulan kəs, onun namazlarını qurtarmamışdan qabaq ölsə və muzdun hamısını almış olsa, bu halda namazların hamısını onun özünün qılmasını şərt etmiş olsalar, qılmadığı namazların muzdunu onun malından alıb meyyitin qəyyumuna verməlidirlər. Məsələn, əgər onların yarısını qılmış olsa, aldığı pulun yarısını onun malından alıb meyyitin qəyyumuna verməlidirlər. Amma bunu şərt etməmiş olsalar, vərəsələri onun malından əcir tutmalıdırlar. Əgər malı olmasa, vərəsələrinə heç nə vacib deyil. Amma daha yaxşı olar ki, meyyitin borcunu versinlər.

M:1625. Əgər əcir tutulan şəxs meyyitin namazlarını qılıb qurtarmamışdan qabaq ölsə və özünün də qəza namazı olsa, onda əcir tutulduğu namazlar üçün onun malından başqasını əcir etməlidirlər. Əgər artıq qalsa, bu halda onun bütün namazları üçün əcir tutulmasını vəsiyyət etmiş olsa və vərəsələri də icazə versələr, bütün namazları üçün əcir tutulmalıdır; yox əgər icazə verməsələr, malının üçdə birindən namazlarına sərf etməlidirlər.

ORUCUN HÖKMLƏRİ

M:1626. Oruc o əməldir ki, insan Allah-Taalanın fərmanını yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər orucu batil edən şeylərdən (onların şərhı sonradan gələcək) pəhriz etsin.

NİYYƏT

M:1627. İnsanın oruc niyyətini qəlbindən keçirtməsi, yaxud “sabah oruc tuturam” deməsi vacib deyil. Hətta əgər Allahın əmrini yerinə yetirmək üçün sübh azanından məğribə qədər orucu batil edən işləri görməsə kifayətdir. Bu müddətin hamısında oruc olduğunu yəqin etmək üçün bir az sübh azanından qabaq, həmçinin bir az məğribdən sonra orucu batil edən işlərdən çəkinməlidir.

M:1628. Vaxtı müəyyən olan vacib orucda (Ramazan ayının orucu kimi) gecənin əvvəlindən sübh azanına qədər hər vaxt sabahkı günün orucunun niyyətini etsə eybi yoxdur. Əgər Ramazan ayı, yaxud vaxtı müəyyən olan başqa vacibi orucda bilməsə, yaxud unutsa və zöhrdən qabaq yadına düşsə, bu halda orucu batil edən işlərdən görməyibsə, niyyət etməlidir, orucu da səhihdir; yox əgər orucu batil edən işlərdən görmüş olsa, yaxud zöhrdən sonra yadına düşsə, orucu batildir, lakin məğribə qədər orucu batil edən işləri görməməli, sonradan isə həmin orucun qəzasını tutmalıdır.

Müstəhəb orucun vaxtı isə gecənin əvvəlindən məğribə, niyyət etmək üçün vaxt qalana qədərdir ki, əgər bu vaxta qədər orucu batil edən işlərdən görməsə və müstəhəb oruc niyyəti etsə, orucu səhihdir.

M:1629. Sübh azanından qabaq oruc niyyəti etmədən yatan bir şəxs zöhrdən qabaq oyanıb niyyət etsə—istər vacib olsun istərsə də müstəhəb—orucu səhihdir. Amma əgər zöhrdən sonra oyansa vacibi oruc niyyəti edə bilməz.

M:1630. Əgər Ramazan ayından başqa bir orucu tutmaq istəsə gərək onu müəyyənləşdirsin. Məsələn, “qəza orucu, yaxud nəzir orucu tuturam”, deyər niyyət etsin. Amma Ramazan ayında “bu ayın orucunu tuturam”, deyər niyyət etməsi vacib deyil. Hətta əgər Ramazan ayı olduğunu bilməsə və ya unudub başqa bir oruc niyyəti etsə də onun orucu Ramazan ayının orucu hesab olunur.

M:1631. Əgər bir kəs Ramazan ayı olduğunu bilsə və qəsdən Ramazan ayından başqa orucu niyyət etsə, onun orucu nə Ramazan ayının orucu hesab olunur, nə də niyyət etdiyi oruc.

M:1632. Əgər sübh azanından qabaq niyyət edib məst olsa və günün əsnasında huşa gəlsə, ehtiyat-vacibə görə o günün orucunu axıra çatdırıb sonradan qəzasını da yerinə yetirməlidir.

M:1633. Әгәр сүбһ азанından qabaq niyyәt edib һушдан getsә və гүн әснасында һуша гәлсә, ehtiyat-vacibә гөрә о гүнүн orucunu tamamlamalıdır. Әгәр tamamlamasa, гәрәк qәzasını yerinə yetirsin.

M:1634. Әгәр сүбһ азанından qabaq niyyәt edib yatsa və мәғрибдән sonra oyansa orucu səhihdir.

M:1635. Әгәр мәсәлән, Ramazan ayının birinci гүнүнүн niyyәti ilə oruc tutub sonradan ikinci, yaxud üçüncü гүн olduğunu başa düşсә orucu səhihdir.

M:1636. Әгәр Ramazan ayı olduğunu bilmәsә, yaxud unutsa və гүнortadan qabaq başa düşсә, bu halda orucu batil edән işlərdән görmәyibsә, niyyәt etməlidir, orucu da səhihdir; yox әгәр orucu batil edән işlərdән görmüş olsa, yaxud zöhrdән sonra Ramazan ayı olduğunu başa düşсә, orucu batildir, lakin мәғрибә qәdәр orucu batil edән işləri görmәмәli, Ramazan ayından sonra isә qәzasını tutmalıdır.

M:1637. Uşaq Ramazan ayının сүбһ азанından qabaq həddi-bülüğa çatsa oruc tutmalıdır. Amma әгәр сүбһ азанından sonra həddi-bülüğa çatsa, о гүнүн orucu ona vacib deyil.

M:1638. Meyyitin orucunun qәzasını tutmaq üçün әcir tutulan bir şəxs әгәр müstəhəb oruc tutsa eybi yoxdur. Amma qəza orucu olan bir şəxs müstəhəb oruc tuta bilməz. Başqa vacibi orucun qәzası olsa, ehtiyat-vacibә гөрә müstəhəb oruc tuta bilməz. Әгәр unutsa və müstəhəb oruc tutsa, bu halda zöhrdән qabaq yadına düşсә müstəhəb orucu pozulur və öz niyyәtini vacibi oruc niyyәtinә döndәрә bilәр; yox әгәр zöhrdән sonra başa düşсә orucu batil, мәғрибдән sonra yadına düşсә səhihdir.

M:1639. Әгәр kafir Ramazan ayında zöhrdән qabaq müsəlman olsa və сүбһ азанından һәмин vaxta qәdәр orucu batil edән işlərdән görmәmiş olsa, ehtiyat-vacibә гөрә гәрәк niyyәt edib oruc tutsun; әгәр tutmasa, qәzasını etsin.

M:1640. Әгәр xəstə Ramazan ayı гүнortadan qabaq sağalsa və сүбһ азанından о vaxta qәdәр orucu batil edән işlərdән görmәmiş olsa oruc niyyәti edib о гүнү oruc tutmalıdır. Amma zöhrdән sonra sağalsa, о гүнүн orucu ona vacib deyil.

M:1641. İnsan Ramazan ayının һәр gecəsində onun sabahının orucu üçün niyyәt edә bilәр. Daha yaxşı olar ki, ayın ilk gecəsi də bütün ayın orucunu niyyәt etsin.

M:1642. İnsan Şə'banın axırı, yaxud Ramazanın əvvəli olmasında şəkk etsә, oruc tutması vacib deyil. Amma oruc tutmaq istәsә, Ramazan ayının orucunun niyyәtini edә bilmәz. Qəza və s. kimi orucların niyyәtini etsә və sonradan Ramazan ayı olduğu mə'lum olsa Ramazan ayının orucundan hesab olunur.

M:1643. Şə'banın axırı, yaxud Ramazanın əvvəli olmasında şəkk etdiyi halda qəza, müstəhəb və bu sair kimi oruc tutub günün əsnasında—hətta zöhrdən sonra Ramazan olduğunu başa düşsə, onun orucunu niyyət etməlidir. Amma Ramazan ayı niyyəti ilə oruc tutsa, hətta əgər həqiqətdə Ramazanda vaxt olsa da batildir.

M:1644. Əgər bir kəs vaxtı müəyyən olan vacibi orucda (məsələn, Ramazan ayının orucunda) oruc tutmaq niyyətindən dönsə orucu batildir. Amma orucu batil edən işlərdən görməyi niyyət edib görməsə orucu səhihdir.

Həmçinin müstəhəb və vaxtı müəyyən olmayan vacibi orucda zöhrdən əvvəl yenidən oruc niyyəti etsə orucu səhihdir.

ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏR

M:1645. On şey orucu batil edir: **1-Yemək; 2-İçmək; 3-Cima; 4-İstimna** (istimna—mənin xaric olmasına səbəb olan müəyyən bir iş görmək); **5-Allah, Peyğəmbər** (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) və onun canişinlərinin (əleyhimüs-salam) adından yalan demək; **6-Qəliz tozu boğaza çatdırmaq; 7-Başın hər yerini suya batırmaq; 8-Sübh azanına qədər cənabət, heyz və nifas halında qalmaq; 9-Axıcı** (maye) şeylərlə imalə etmək; **10-Qusmaq.** (Bunların hər birinin hökmü sonrakı məsələlərdə gələcək.)

1-2-YEMƏK VƏ İÇMƏK

M:1646. Əgər oruc tutan şəxs qəsdən bir şey yesə və ya içsə orucu batil olur—istər o şeyin yeyilib-içilməsi adət olsun (çörək və su kimi), istərsə də adət olmasın (torpaq, ağacın şirəsi kimi); istər az olsun, istərsə də çox, hətta əgər sapı ağzının suyu ilə isladıb yenidən ağzına qoyaraq rütubətini udsə orucu batil olur. Həmçinin diş fırçasının rütubəti də bu qayda ilə. Amma əgər onların rütubəti ağzının suyunda aradan getsə və ona xarici rütubət deyilməsə (batil etmir). Həmçinin, dişlərin dibindən çıxan yemək qalıqlarını udmaq orucu batil edir.

M:1647. Əgər oruc tutan şəxs səhvən bir şey yesə və ya içsə orucu batil olmaz.

M:1648. Oruc tutan şəxs qida maddələri əvəzindən iynə vurdurmaqdan çəkinməlidir. Amma bədən üzvlərini keyləşdirən, yaxud dəva-dərman yerinə istifadə olunan ampullardan istifadə etməyin maneəsi yoxdur.

M:1649. Əgər bir kəs yemək əsnasında sübhün açıldığını başa düşsə ağzındakı tikələri çıxarmalıdır. Əgər qəsdən udsə orucu batildir və sonrakı deyəcək göstərişlərə əsasən kəffarə də vacibdir.

M:1650. Әгәр oruc tutan şəxs həddindən artıq susuz olsa və susuzluqdan ölüm təhlükəsi gözlənilsə, ölümdən nicat tapacaq qədər su içə bilər, lakin orucu batıl olur. Әгәр bu iş Ramazan ayında baş versə, günün qalan hissəsində orucu batıl edən işlərdən çəkinməlidir.

M:1651. Oruc tutmaq istəyən bir kəsin azandan qabaq dişlərini yuması, hətta dişlərin dibində qalan yemək qalıqlarının gündüz boğazına gedəcəyinə ehtimal versə də vacib deyil. Amma əgər dişinin dibində qalan qida qalıqlarının boğazına gedəcəyini bilsə, bu halda dişlərini təmizləməsə, orucu batıl olar: İstər o şey boğazına getsin, istərsə də getməsin.

M:1652. Ağız suyunu udmaq–hətta əgər turşluq və s.-ni xəyala gətirməklə də ağıza yığılsa, orucu batıl etmir.

M:1653. Başdan, sinədən gələn suyu (bəlğəm və burun suyunu), qədər ki, ağızın fəzasına çatmayıb udmağın eybi yoxdur. Amma ağızın fəzasına daxil olsa, ehtiyat-vacibə görə gərək onu udmasın.

M:1654. Quş və ya uşaq üçün yeməyi çeynəmək, yeməyin dadına baxmaq və adətən boğaza çatmayan bu kimi işlərdə təsadüfən boğaza çatsa, oruc batıl olmur. Amma əgər insan əvvəldən onun, boğaza çatacağını bilsə, bu halda boğazına getsə orucu batıl olur. Onun qəzasını tutmalıdır, kəffarə də verməlidir.

M:1655. İnsan zəifliyə görə orucunu yeyə bilməz. Amma onun zəifliyi həddindən artıq olsa və adətən dözə bilməsə orucu yeməsinin eybi yoxdur.

3-CİMA

M:1656. Cima–istər qabaqdan olsun, istərsə də arxadan; istər kiçik olsun, istərsə də böyük–cima edən və olunan hər ikisinin orucunu batıl edir. Hərçənd dəllək kəsən yerə qədər daxil olsa da və məni gəlməsə də belə. Amma dəllək kəsən yerdən az daxil olsa və məni gəlməsə oruc batıl olmur. Aləti kəsik olan bir kəs dəllək kəsilən yerə qədər daxil etsə və “daxil etmişdir” deyilsə, orucu batıldır.

M:1657. Әгәр bir kəs oruc olduğunu unudub cima etsə, yaxud yuxuda cima etsə, və ya onu cimaya məcbur etsələr, orucu batıl olmaz. Amma cima əsnasında yadına düşsə (birinci halda), yaxud daha bu işə məcbur olmasa, dərhal cima halından çıxmalıdır. Әгər çıxmasa, orucu batıldır.

M:1658. Әгər dəllək kəsən yerə qədər daxil olub-olmamasında şəkk etsə, orucu səhihdir. Aləti kəsik olan şəxs duxul olub-olmamasında şəkk etsə, orucu səhihdir.

4-İSTİMNA

M:1659. Əgər oruc tutan şəxs istimna etsə, (yə'ni özü ilə məninin xaric olmasına səbəb olan bir iş görsə), orucu batildir. Amma əgər məni ixtiyarsız olaraq gəlsə, oruc batil deyil. Lakin bir iş görsə və məni ixtiyarsız xaric olsa, orucu batildir.

M:1660. Əgər oruc tutan şəxs gündüz yatarsa möhtəlim olacağını (yuxuda məni xaric olacağını) bilsə yata bilər. Əgər yatsa və möhtəlim olsa, orucu səhihdir. Xüsusilə də əgər yuxunu tərk etmək ona məşəqqəti olsa (yata bilər).

M:1661. Oruc tutan şəxs möhtəlim olsa qusuldan qabaq bovl edib (əvvəllər deyilən qaydada) istibra edə bilər. Amma əgər qusul edəndən sonra bovl, yaxud istibra edəcəyi halda məcrada qalan məninin çölə gələcəyini bilsə, onda istibra edə bilməz. Əgər oruc tutan şəxs məni gələn vaxt yuxudan oyansa onun qarşısını alması vacib deyil.

M:1662. Oruc tutan şəxs möhtəlim olsa və məninin məcrada qaldığını bilib qusuldan qabaq bovl etməsə və qusuldan sonra məni gəlsə, yaxşı olar ki, qusuldan əvvəl bovl etsin.

M:1663. Əgər məninin çölə gəlməsi məqsədi ilə müəyyən bir iş görsə, amma məni gəlməsə, orucu batil olmaz.

M:1664. Əgər oruc tutan şəxs məninin çölə gəlməsi qəsd olmadan bir kəslə oynasa və ya zarafat etsə, bu halda onun adəti bu cür işlərlə məninin çölə gəlməsi olarsa və məni xaric olsa, orucu batildir; yox əgər adəti bu cür işlərlə məninin ondan xaric olması deyilsə və təsadüfən xaric olsa, yenə də orucu batildir. Amma əgər məninin ondan xaric olmayacağına xatircəm olsa, batil deyildir.

5-ALLAHIN VƏ PEYĞƏMBƏRİN ADINDAN YALAN DANIŞMAQ

M:1665. Əgər oruc tutan şəxs Allah, Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm) və o həzrətin canişinlərinin (əleyhimüs-salam) adından demək, yazmaq, işarə etmək və s. kimi işlərlə yalan desə, hətta əgər dərhal “yalan deyirəm” desə və ya tövbə etsə də, orucu batildir. Ehtiyat-vacib budur ki, sair peyğəmbərlər və onların canişinləri, habelə, həzrət Zəhra (əleyha salam) da bu hökmdə eynilədir.

M:1666. Əgər səhih və ya yalan olduğunu bilmədiyi bir hədisi nəql etmək istəsə, ehtiyat-vacibə görə o xəbəri deyən kəsdən, yaxud nəql etdiyi kitabdan nəql etsin. Lakin əgər özü də yüz faizlik xəbər versə və onun yalan olmasına zənn, yaxud ehtimal versə də belə orucu batil olmur.

M:1667. Әгәр bir şeyin düzlüyünә e'tiqad bәslәyәрәk Allahın və ya Peyğәmbәrin adından nәql etsә, sonra isә yalan olduғunu başa düşsә, orucu batil olmaz.

M:1668. Әгәр Allah və Peyğәmbәrin adından yalan demәyin orucu batil etdiyini bilsә və yalan hesab etdiyi bir şeyi onlara aid edib sonradan düz olduғunu başa düşsә, orucu sәhihdir.

M:1669. Әгәр başqasının quraşdırdığı yalan xəbәri Allaha, Peyğәmbәrә və onların canişinlərinin adından desә, orucu batildir. Amma әgәр o yalanı quraşdıran kәsin adından nәql etsә, eybi yoxdur.

M:1670. Әгәр oruc tutan şəxsдән “Peyğәmbәр (sәllәllahu әleyhi və alihi və sәllәм) filan şeyi buyurub ya yox?” deyə soruşsalar və o “yox” demәli olduғu halda qәsdән “bәli” desә, yaxud әksinә, “bәli” demәli olduғu yerdә qәsdән “yox” desә, orucu batil olur.

M:1671. Әгәр Allah və ya Peyğәmbәrin adından düz bir şey deyib sonradan “yalan deyirәм” desә, yaxud gecә hər hansı bir yalanı onların adından deyib sabahı gün oruc halında “dünән dediyim düzdür” desә, orucu batil olur.

6-QƏLİZ TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ

M:1672. Qәliz (qatı) tozu boğaza çatdırmaq–istәр həmin qәliz şeyin yeyilmәsi halal olsun (un kimi), istәrsә dә haram (torpaq və s. kimi) olsun, orucu batil edir.

M:1673. Ehtiyat-vacib budur ki, oruc tutan şəxs, qәliz buxarı, siqaret və tәnbәki və s. kimi şeylərin dә tüstüsünü boğazına çatdırmasın.

M:1674. Әгәр bir kәs özünü gözlәмәsә və toz, buxar, tüstü və s. kimi şeylər boğazına daxil olsa, bu halda әgәр boğaza çatmayacağına xatircәм imişsә, orucu sәhihdir. Әгәр oruc olduғunu unudub özünü gözlәмәsә və ya ixtiyarsız olaraq toz və s. kimi şeylər boğazına çatsa, eybi yoxdur.

7-BAŞI SUYA SALMAQ

M:1675. Әгәр oruc tutan şəxs başının hər yerini qәsdән suya batırsa, hәttә bәdәni sudan çöldә olsa da, ehtiyat-vacibә görә o orucun qәzasını tutmalıdır. Amma әgәр bәdәninin hamısı suyun altında, başının bir qәdәri isә çöldә olsa, oruc batil olmaz.

M:1676. Әгәр әvvәlcә başın bir yarısını, sonra isә o biri yarısını suya batırsa, orucu batil olmaz.

M:1677. Әгәр başının hamısının suyun altına girib-girmәмәsində şәkk etsә, orucu sәhihdir.

M:1678. Әгәр başın hamısı suyun altına batsa, amma tüklərin bir miqdarı çöldə qalsa, oruc batildir.

M:1679. Ehtiyat-vacib budur ki, başı gülaba da batırmasınlar. Amma sair muzaf sulara və maye şeylərə batırmağın eybi yoxdur.

M:1680. Әгәр oruc tutan şəxs ixtiyarsız olaraq suya düşsə və başının hamısı suya batsa, yaxud oruc olduğunu unudub başını suya batırsa orucu batil olmaz.

M:1681. Әгәр bir kəs suya düşəndə adətən başı suyun altına gedirsə, bu halda bu məsələni nəzərə alaraq özünü suya atsa və başı suyun altına getsə orucu batil olur.

M:1682. Әгər oruc olduğunu unudub başını suya batırsa, yaxud bir kəs zorla onun başını suya batırsa, bu halda suyun altında oruc olması yadına düşsə və ya məcbur edən kəs əl çəksə dərhal başını sudan çıxartmalıdır. Әгər sudan çıxartmasa orucu batildir.

M:1683. Әгər bir kəs oruc olduğunu unudub qusul niyyəti ilə başını suya batırsa, orucu və quslu səhihdir.

M:1684. Әгər oruc olduğunu bilib qusul üçün qəsdən başını suya batırsa, bu halda əgər onun orucu Ramazan ayının orucu kimi vaxtı müəyyəndirsə, ehtiyat-vacibə görə quslu yenidən alıb, orucunu da qəza etməlidir. Amma əgər müstəhəb, yaxud kəffarə orucu kimi vaxtı müəyyən olmayan başqa oruc tutmuş olsa quslu səhih, orucu isə batildir.

M:1685. Әгər suda boğulan bir kəsi xilas etmək niyyəti ilə suya cumsa, ona nicat verməyin vacib olmasına baxmayaraq, orucu batildir.

8-SÜBH AZANINA QƏDƏR CƏNABƏT, HEYZ VƏ NİFAS HALINDA QALMAQ

M:1686. Әгər cünub şəxs qəsdən sübh azanına qədər qusul etməsə, yaxud vəzifəsi təyəmmüm olduğu halda qəsdən təyəmmüm etməsə orucu batildir.

M:1687. Әгər Ramazan ayının orucu kimi vaxtı müəyyən olan vacibi orucda sübh azanına qədər qusul almasa və təyəmmüm də etməsə, amma bu işlər qəsdən olmasa (məsələn, başqası onu qusul, təyəmmüm etməyə qoymasa) orucu səhihdir.

M:1688. Cünub olan və Ramazan ayı kimi vaxtı müəyyən olan vacibi oruc tutmaq istəyən bir kəs, qəsdən qusul etməsə və vaxtı azalsa təyəmmüm ilə oruc tuta bilər, orucu da səhihdir.

M:1689. Әгər cünub olan şəxs Ramazan ayında quslu unutsa və bir gündən sonra yadına düşsə, həmin günün qəzasını etməlidir; əgər bir neçə gündən sonra yadına düşsə, cünub olduğuna yəqini olan hər günün qəzasını etməlidir.

Məsələn, əgər üç, ya dörd gün cünub olduğunu bilsə üç günün orucunu qəza etməlidir.

M:1690. Ramazan ayının gecəsində qusul və təyəmmümün heç biri üçün vaxtı olmayan bir kəs, özünü cünub etsə orucu batildir, qəzası və kəffarəsi də vacibdir. Amma əgər təyəmmüm üçün vaxtı olan halda özünü cünub etsə təyəmmüm ilə orucu səhihdir. Günahkar da hesab olunmur.

M:1691. Bir kəs Ramazan ayının gecəsində cünub olsa və yatacağı halda sübhə qədər oyana bilməyəcəyini bilsə yatmamalıdır. Əgər yatsa və sübhə qədər oyanmasa, orucu batildir. Qəza və kəffarə də vacibdir.

M:1692. Əgər cünub olan şəxs Ramazan ayının gecəsində yatıb sonra ayılsa, bu halda əgər yenidən yatarsa qusul üçün oyanacağına ehtimal versə və adətən də oyanırsa, yata bilər.

M:1693. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaq, bu halda oyanandan sonra qusul alacağını qərara alsın və bu niyyətlə yatıb azana qədər yuxuya qalsa orucu səhihdir.

M:1694. Ramazan ayının gecəsində cünub olan şəxs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaqdır, bu halda oyandıqdan sonra qusul edəcəyindən qafil olub yatsa və sübh azanına qədər yuxuya qalsa orucu səhihdir.

M:1695. Ramazan ayının gecəsində cünub olan kəs bilsə, yaxud ehtimal versə ki, yatsa sübh azanından qabaq oyanacaq, bu halda oyandıqdan sonra qusul etmək istəməsə, yaxud qusul edib-etməyəcəyində tərəddüd edib yatsa və oyanmasa, orucu batildir.

M:1696. Əgər cünub şəxs Ramazan ayının gecəsində yatıb oyansa və yenidən yatarsa sübh azanından qabaq oyanacağını bilsə, yaxud ehtimal versə, habelə oyanandan sonra qusul edəcəyini qərara alsın, bu halda yenidən yatsa və sübh azanına qədər oyanmasa, o günün qəzasını etməlidir. Həmçinin əgər ikinci dəfə yatıb-ayıldıqdan sonra yenidən, üçüncü dəfə yatsa da eyni qayda ilə. Ehtiyat-vacibə görə üçüncü dəfə yatanda kəffarə də lazımdır.

M:1697. Möhtəlim olduğu yuxu birinci yuxu hesab edilməməlidir, əksinə möhtəlim olandan sonra yuxudan ayılsa, yenidən yatması onun birinci yatmağı hesab olunur.

M:1698. Əgər oruc tutan şəxs gündüz möhtəlim olsa dərhal qusul alması vacib deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, dərhal qusul etsin.

M:1699. Әгәр bir кәс Ramazan ayında sübh azanından sonra ayılıb möhtəlim olduğunu bilsə, hətta sübh azanından qabaq möhtəlim olduğunu bilsə də, orucu səhihdir.

M:1700. Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmaq istəyən bir кәс әгәр sübh azanına qədər cünub halında qalsa, hətta qəsdən olmasa da orucu batildir.

M:1701. Ramazan ayının orucunun qəzasını tutmaq istəyən bir кәс әгәр sübh azanından sonra oyanıb möhtəlim olduğunu görsə və sübh azanından qabaq möhtəlim olduğunu bilsə, bu halda orucun qəzasının vaxtı az olsa (məsələn, beş gün Ramazan ayının qəzası varsa və Ramazan ayına da beş gün qalıbsa) ehtiyat-vacib budur ki, həm o gün, həm də onun əvəzini Ramazan ayından sonra oruc tutsun. Amma qəza orucunun vaxtı az olmasa, başqa gün tutsun.

M:1702. Vaxtı müəyyən olan vacibi oruc ehtiyat-vacibə görə Ramazan ayının orucu kimidir. Deməli, sübh azanına qədər qəsdən cənabət halında qalmağın onun batil olmasına səbəb olar. Әгәр nəzir orucu kimi kəffarəsi də olsa, kəffarə də ona vacib olur.

M:1703. Әгәр Ramazan ayının və onun qəzasından başqa vacibi orucda sübh azanına qədər cünub halında qalsa amma bu iş qəsdən olmasa–istər onun vaxtı müəyyən olsun, istərsə də olmasın, orucu səhihdir.

M:1704. Әгәр qadın sübh azanından qabaq heyz və ya nifasdan paklanıb qəsdən qusul etməsə, yaxud vəzifəsi təyəmmüm olduğu halda qəsdən təyəmmüm etməsə, orucu batildir.

M:1705. Әгәр qadın sübh azanından sonra heyz və ya nifasdan paklansa, amma qusul üçün vaxtı olmasa, bu halda Ramazan ayının orucu kimi vaxtı müəyyən olan vacibi oruc tutmaq istəsə, təyəmmümlə orucu səhihdir və sübhə qədər oyaq qalması lazım (ilzami) deyil. Әгər müstəhəb, yaxud kəffarə orucu kimi vaxtı müəyyən olmayan başqa vacibi oruc tutmaq istəsə, təyəmmümlə oruc tuta bilməz.

M:1706. Әгər qadın sübh azanına yaxın vaxtlarda heyz, yaxud nifasdan paklansa, amma qusul və təyəmmümün heç biri üçün vaxtı olmasa, yaxud azandan sonra, azandan qabaq pak olduğunu başa düşsə, onun orucu Ramazan ayının orucu kimi müəyyən olan vacibi orucda səhihdir. Amma Ramazan ayının orucunun qəzasında səhih olması işkallıdır.

M:1707. Әгər qadın sübh azanından sonra heyz və ya nifas qanından paklansa, yaxud gün ərzində heyz və ya nifas qanı görsə–hətta məğribə yaxın vaxtlarda da olsa, orucu batildir.

M:1708. Әгәр qadın heyz və ya nifas quslunu unutsa və bir və ya bir neçə gündən sonra yadına düşsə, tutduğu oruclar səhihdir. Ehtiyat-müstəhəbbə görə gerek onların qəzasını etsin.

M:1709. Әгәр qadın sübh azanından qabaq heyz və ya nifas qanından qabaq pak olub qusul etməkdə səhlənkarlıq etsə və sübh azanına qədər qusul etməsə, habelə vaxtın az olduğu vaxt təyəmmüm də etməsə orucu batildir. Amma əgər səhlənkarlıq etməsə (məsələn, hamamda qadınların növbəsinin çatmasını gözləsə) hətta əgər üç dəfə yatıb dursa və sübh azanına qədər qusul etməsə də, təyəmmümlə orucu səhihdir.

M:1710. Әгər istihazə halında olan bir qadın öz qusullarını istihazə hökmlərində deyilən qaydalara uyğun olaraq yerinə yetirsə orucu səhihdir.

M:1711. Meyyitə məss edən kəs, məss-meyyit quslu almadan oruc tuta bilər. Hətta oruc halında da meyyitə məss etsə, orucu batil olmaz.

9-İMALƏ

M:1712. Maye şeylərlə imalə etmək hətta məcburiyyət üzündən və ya müalicə üçün olsa da orucu batil edir. Amma müalicə üçün istifadə olunan qeyri-maye dərmanların eybi yoxdur. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, onların da istifadəsindən pərhiz olunsun. Ehtiyat-vacib budur ki, maye, yaxud bərk olması şəkkli olan şeylərdən də pərhiz olunsun.

10-QƏSDƏN QUSMAQ

M:1713. Әгər oruc tutan şəxs qəsdən qussa—hətta xəstəlik və s. səbəbilə qusmağa naçar olsa, orucu batildir. Amma səhvən, yaxud ixtiyarsız olaraq qussa, eybi yoxdur.

M:1714. Әгər gecə bir şey yesə və onu yemək vasitəsilə gündüz ixtiyarsız olaraq qusacağını bilsə, ehtiyat-vacibə budur ki, o günün orucunun qəzasını tutsun.

M:1715. Әгər oruc tutan şəxs qusmağın qarşısını ala bilərsə və bunun da zərəri və məşəqqəti olmazsa, gerek qabağını alsın.

M:1716. Әгər milçək oruc tutan şəxsin boğazına getsə, bu halda onun udulması yemək hesab olunmayacağı yerə qədər (boğaza) getsə onu çıxartmaq lazım deyil, orucu da səhihdir. Amma bu qədər aşağı getməsə və çıxarılması mümkün olsa, onu çıxarmalıdır. Әгər qusmağa səbəb olsa onun qəzasını tutmalıdır.

M:1717. Әгər bir şeyi səhvən udsa və mə'dəsinə çatmamış oruc olduğu yadına düşsə, bu halda çox getmiş olsa və onu udmaq yemək hesab olunmazsa,

çıxartmaq lazım deyil, orucu da səhihdir. Amma əgər boğazın ortasında və yaxud əvvəlinə çatmış olsa onu çıxartmalıdır. Bu halda ona qusmaq deyilmir.

M:1718. Əgər gəyirmək səbəbilə bir şeyin, boğazına gələcəyinə yəqini olsa, qəsdən gəyirməməlidir. Amma əgər yəqini olmasa, eybi yoxdur.

M:1719. Əgər gəyirsə və ixtiyarsız olaraq bir şey boğazına və ya ağzına gəlsə, onu çölə tökməlidir. Əgər ixtiyarsız olaraq udulsa eybi yoxdur. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, onun qəzasını yerinə yetirsin.

ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ

M:1720. Əgər insan qəsdən və ixtiyar üzündən orucu batil edən işlərdən görsə, orucu batil olur. Amma qəsdən olmasa eybi yoxdur. Bu hökmdə Ramazan ayının orucu ilə başqa oruclar arasında, habelə vacibi oruclarla müstəhəb oruclar arasında heç bir fərq yoxdur. Amma cünub şəxs yatsa və 1609-cu məsələdə deyildiyi kimi, sübh azanına qədər qusul etməsə, orucu batildir.

M:1721. Əgər oruc tutan şəxs səhvən orucu batil edən işlərdən birini görsə və orucunun batil olmasını güman edərək o işlərdən yenə də görsə, orucu batildir.

M:1722. Əgər bir şeyi zorla oruc tutanın boğazına töksələr və ya başını zorla suya batırsalar orucu batil olmaz. Amma əgər (özünün) orucunu batil etməyə məcbur etsələr (məsələn “orucu yeməsən, mal-dövlətinə, canına zərər yetirəcəyik” desələr) və zərərin qarşısını almaq üçün özü orucunu yesə orucu batil olur.

M:1723. Oruc tutan şəxs boğazına bir şey töküləcəyini bildiyi yerə, yaxud onu, orucunu özünün yeməsinə məcbur edəcəklərini bildiyi yerə getməməlidir. Amma getməyi məqsədində tutub getməsə, yaxud gedəndən sonra ona bir şey yedizdirməsələr, orucu səhihdir. Əgər çarəsizlik üzündən orucu batil edən bir iş görsə və əvvəldən də məcbur olacağını bilsə, orucu batildir.

ORUC TUTAN ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:1724. Bir neçə şey oruc tutana məkruhdur, o cümlədən: gözə dərman tökmək, sürmə çəkmək (əgər dadı, iyi boğaza çatarsa), zəifliyə səbəb olan iş görmək (qan almaq, hamama getmək kimi), burunotu çəkmək (əgər boğaza çatacağını bilməsə; amma əgər bilsə caiz deyildir), ətirli gülləri, bitkiləri iyləmək, qadının suda oturması, qeyri-maye şeylərlə imalə etmək, bədəndəki paltarları islatmaq, diş çəkdirmək, ağızdan qan gəlməsinə səbəb olan bütün işlər, yaş çubuqdan diş fırçası kimi istifadə etmək məkruhdur. Həmçinin insan məninin çölə gəlməsi qəsd olmadan öz qadınını öpsə, yaxud şəhvətini təhrik

edən bir iş görsə və adəti də bu qəbil işlərdən məninin çölə gəlməsi olmasa, məkruhdur. Amma məninin çölə gəlməsi qəsdilə olsa və məni gəlsə, orucu batildir.

ORUCUN QƏZASI VƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR

M:1725. Əgər bir kəs Ramazan ayının orucunda qəsdən qussa, təkcə o günün qəzasını tutmalıdır. Əgər gecə cünub olub 1642-ci məsələdə deyildiyi kimi üç dəfə oyanıb yatsa və sübh azanına qədər oyanmasa, yaxud qəsdən imalə etsə və ya başını suya batırsa, yaxud Allah və Peyğəmbər (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in adından yalan danışsa, ehtiyat-vacibə görə kəffarə də verməlidir. Amma bunlardan başqa, orucu batil edən sair işləri qəsdən görsə, bu halda o işin orucun batil etdiyini bildiyi halda həm qəza, həm də kəffarə vacibdir.

M:1726. Əgər məsələni bilməməzlik üzündən orucu batil edən işlərdən birini görsə, bu halda məsələni öyrənə bilərdisə, ehtiyata görə kəffarə ona vacibdir. Amma əgər məsələni öyrənə bilməzdisə və ya ümumiyyətlə məsələdən agah deyildisə, yaxud filan şeyin orucu batil etmədiyinə yəqini var idisə, kəffarə vacib deyil.

ORUCUN KƏFFARƏSİ

M:1727. Ramazan ayının orucunun kəffarəsi vacib olan bir kəs ya bir qul azad etməli, ya sonrakı məsələdə deyilən göstərişə uyğun olaraq iki ay oruc tutmalı, ya da 60 fəqiri doyuzdurmali, yaxud onların hər birinə bir müdd (təqribən 10 sir) təam (yə'ni buğda, arpa və bu kimi şeylər) verməlidir. Əgər bir şəxs üçün bunlar mümkün olmasa, on yeddi gün oruc tutmaqla mümkün olan qədər müdd fəqirə təam vermək arasında ixtiyar sahibidir. Əgər verə bilməsə, hətta bir dəfə “əstəğfirullah” deməklə də istiğfar etməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, hər vaxt imkanı olsa, kəffarəni versin.

M:1728. Ramazan ayının orucunun kəffarəsi kimi iki ay oruc tutmaq istəyən bir kəs onun 31 gününü ardıcıl, arada fasilə salmadan tutmalıdır, amma yerdə qalan günlər ardıcıl olmasa, eybi yoxdur.

M:1729. Ramazan ayının orucunun kəffarəsi kimi iki ay oruc tutmaq istəyən bir kəs, əvvəldə ardıcıl tutmalı olduğu 31 günü elə gündə başlamalıdır ki, bu 31 günün içində orucu haram olan günlərdən (Qurban bayramı kimi) olmasın.

M:1730. Ardıcıl oruc tutmalı olan bir şəxs arada üzrsüz səbəbə görə bir gün oruc tutmasa, yaxud tutduğu oruc günləri arasında orucu vacib olan bir günə çatsa (məsələn, oruc tutmağı nəzir etdiyi günə təsadüf etsə) gərək oruqları əvvəldən başlasın.

M:1731. Әгәр ардıcıl oruc tutmalı olan гүнләр әснасында heyz, nıfas kimi üzr, yaxud getməyə məcbur olduğı bir səfər qarşıya çıxsа, üzrү aradan qalxandan sonra гүнләрү әvvәлдән başlaması vacib deyil: yerdә qalanları üzrү aradan qalxandan sonra tutmalıdır.

M:1732. Әгәр bir kәs orucu haram şeylə batil etsә—istәр bu şey ümumiyyətlә haram olsun (şәrab, zina və s. kimi), istәrsә dә müәyyән səbəblәrә görә haram olsun (öz әyalı ilә heyz halında yaxınlıq etmək kimi), ehtiyat-vacibә görә ona cәм kәffarәsi vacib olur. Yә’ni һәм bir qul azad etməli, һәм iki ay oruc tutmalı, һәм dә 60 fәqiri doyuzdurmalıdır (yaxud da onların һәр birinә bir müdd tәam vermәlidir). Әгәр bu üçünün һamısını yerinә yetirmәk mümkün olmazsa, mümkün olan qәdәrinı yerinә yetirmәlidir.

M:1733. Әгәр oruc tutan şәxs Allah və Peyğәmbәр (sәllәllahu әleyhi və alihi və sәllәм)-in adından yalan danışsa ehtiyat-vacibә görә cәм kәffarәsi deyil, bir kәffarә vermәsi lazımdır.

M:1734. Әгәр oruc tutan şәxs Ramazan ayının bir гүнүндә bir neçә dәfә cıma etsә, ehtiyata әsasән, o qәdәр dә kәffarә vacibdir. Әгәр onun cıması haram cıma olsa, һәмин qәdәр dә cәм kәffarәsi vacib olur.

M:1735. Әгәр oruc tutan şәxs Ramazan ayının bir гүнүндә bir neçә dәfә (cımadan başqa) orucu batil edән sair işlәр görsә, onların һamısı üçүн bir kәffarә kifayәtdir. Ehtiyat-müstәһabbә görә nә qәdәр edibsә, bir o qәdәр dә kәffarә versin.

M:1736. Әгәр oruc tutan şәxs әvvәlcә haram cıma, sonra isә öz halalı ilә cıma etsә, һәр biri üçүн ayrıca kәffarә vacibdir.

M:1737. Әгәр oruc tutan kәs orucu batil edән halal işlәrdән görsә (mәsәlән, su içsә), sonra isә orucu batil edән haram işlәrdән görsә (mәsәlән, haram yemәklәrdән yesә), bir kәffarә kifayәtdir.

M:1738. Әгәр oruc tutan gәyirdiyi vaxt ağzına bir şey gәlsә və onu qәsdән udsa, orucu batildir. Qәzasını tutmalı, kәffarә dә vermәlidir. Әгәр ağzına gәlән şey haram olsa, mәsәlән, gәyirdiyi vaxt yemәk halәtindән çıxan qıda və ya qan gәlsә və qәsdән onu udsa, o гүнүн qәzasını tutmalıdır, ehtiyata görә cәм kәffarәsi dә vacibdir.

M:1739. Әгәр bir kәs müәyyән гүндә oruc tutacağını nәzir etsә və һәмин гүнү oruc tutub qәsdән batil etsә, gәрәk ya bir qul azad etsin, ya iki ay dalbadal oruc tutsun, ya da 60 fәqirә tәam versin.

M:1740. Vaxtı ayırd edә bilән bir şәxs, “mәğrib olmuşdur” deyән bir kәsin sözüne inanıb iftar etsә və sonradan һәлә mәğrib olmadığı mә’lum olsa, ehtiyata görә һәм qәzası, һәм dә kәffarәsi vacibdir.

M:1741. Öz orucunu qəsdən batil edən bir şəxs, zöhrdən sonra səfərə çıxs, yaxud zöhrdən qabaq kəffarədən qaçmaq üçün səfər etsə, kəffarəsi boynundan götürülmür; hətta əgər zöhrdən qabaq qarşıya çıxan səfərə getsə, ehtiyata görə, kəffarə ona vacibdir.

M:1742. Əgər bir kəs qəsdən orucunu batil etsə və sonradan heyz, nifas və ya başqa xəstəlik kimi üzr qarşıya çıxs, kəffarə ona vacib deyil.

M:1743. Əgər Ramazan ayının birinci günü olduğunu yəqin edib qəsdən orucunu batil etsə və sonradan şə'banın axırı olması mə'lum olsa, ona kəffarə vacib deyil. Həmçinin əgər bir kəs Ramazanın axırı, yaxud şəvvalın əvvəli olduğunda şəkk etdiyi halda qəsdən orucunu batil etsə və sonradan şəvvalın əvvəli olduğu mə'lum olsa, kəffarə ona vacib olmaz.

M:1744. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında özünün oruc tutmuş arvadı ilə cima etsə, bu halda arvadını cimaya məcbur etmişsə, həm özünün, həm də arvadının kəffarəsini verməlidir. Amma əgər qadın cimaya razı olsa, hər birinə bir kəffarə vacibdir.

M:1745. Əgər qadın, oruc tutmuş ərinin cimaya, yaxud orucu batil edən başqa bir işə məcbur etsə, ərinin kəffarəsini verməsi vacib deyildir.

M:1746. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında özünün oruc tutmuş arvadı ilə cima etsə, bu halda qadını, özündən ixtiyarı olmayan halda məcbur etsə və cima əsnasında da qadın razı olsa, ehtiyat-vacibə görə kişi iki, qadın isə bir kəffarə verməlidir. Əgər öz ixtiyar və iradəsi ilə cima etsə, ərinin onu məcbur etməsinə baxmayaraq, hər biri öz kəffarəsini verməlidir.

M:1747. Əgər oruc tutan şəxs Ramazan ayında, oruc tutmuş arvadı yuxuda olan halda onunla cima etsə, kişiye bir kəffarə vacibdir. Qadının orucu səhihdir, kəffarə də vacib deyildir.

M:1748. Əgər kişi, qadınını cimadan başqa orucu batil edən sair işlərə məcbur etsə, qadının kəffarəsini verməməlidir, qadının özünə də kəffarə vacib deyil.

M:1749. Səfərdə olmaq və ya xəstəlik səbəbi ilə oruc tutmayan bir şəxs, oruc tutmuş qadınını cimaya məcbur edə bilməz. Amma məcbur edərsə, ona kəffarə vacib deyil.

M:1750. İnsan kəffarəni verməkdə səhlənkarlıq etməməlidir. Amma onu dərhal verməsi lazım (ilzami) deyil.

M:1751. Əgər bir kəsə kəffarə vacib olsa və bir neçə il onu verməsə, üstünə bir şey əlavə olunmur.

M:1752. Bir günün kəffarəsi üçün 60 fəqirə təam verməli olan bir kəs 60 fəqirə tapa bilməsə, gərək tapdığıнын hər birinə bir müddən artıq təam verməsin,

yaxud bir fəqiri bir dəfədən artıq doyuzdurmasın. Amma əgər fəqirin ailəsi olsa insan onun fəqir ailə üzvlərinin hər biri üçün, hətta səğir olsalar da, bir müddətəm verə bilər. Bu şərtlə ki, hər birinin payını ayrılıqda deyil, hamısını üst-üstə töküb, bir yerdə təhvil versin.

M:1753. Ramazan ayının orucunun qəzasını tutan bir kəs, zöhrdən sonra qəsdən orucu batıl edən bir iş görsə, 10 fəqirin hər birinə bir müddətəm verməlidir. Əgər bunu edə bilməsə, üç gün oruc tutmalıdır, ehtiyat-müstəhəbbə görə 60 fəqirə təm verməlidir.

ORUCUN TƏKCƏ QƏZASI VACİB OLAN YERLƏR

M:1754. Bir neçə halda orucun təkcə qəzası vacib olur və kəffarə vacib deyil:

1-Əgər Ramazan ayının gecəsində cunub olub 1640-cı məsələdə deyildiyi kimi, səbh azanına qədər ikinci yuxudan oyanmasa;

2-Orucu batıl edən əməllərdən görməsə, amma oruc niyyəti etməsə və ya riyə etsə, yaxud oruc olmamasını qəsd etsə;

3-Ramazan ayında cənabət quslunu unudub bir və ya bir neçə gün cənabətli halda oruc tutsa;

4-Ramazan ayında səbhün daxil açılıb-açılmamasında təhqiqat aparmadan orucu batıl edən işlərdən görsə və sonradan səbh olduğu mə'lum olsa; Habelə əgər təhqiqat aparandan sonra səbh olmasını güman etdiyi halda orucu batıl edən bir iş görsə, sonra səbh olması mə'lum olsa, o günün qəzası ona vacibdir. (Amma əgər təhqiqatdan sonra səbh olmamasını yəqin və ya güman edib bir şey yesə, sonradan da səbh olduğu mə'lum olsa, qəza vacib deyildir.) Əgər təhqiqat aparandan sonra səbh olub-olmamasında şəkk etsə və orucu batıl edən işlərdən görsə, sonra da səbh olması mə'lum olsa, ehtiyat-vacibə görə gərək o günün qəzasını yerinə yetirsin;

5-Bir kəs səbhün açılması barədə xəbər versə və başqası da onun dediyinə əsasən orucu batıl edən işlərdən görsə, sonradan səbhün daxil olduğu mə'lum olsa;

6-Bir kəs "səbh olmuşdur" desə və insan onun sözünə yəqin etməsə, yaxud zarafat etdiyini güman edərək orucu batıl edən işlərdən görsə və sonra səbhün açıldığı mə'lum olsa;

7-Kor və s. kimi şəxslər başqa şəxsin dediyinə istinad edərək iftar etsə və sonradan hələ iftar vaxtı olmadığı mə'lum olmasa; Hətta əgər yalançı şəxsin dediyinə əsasən iftar etsə, kəffarə də vacibdir.

8-Bir kəs təmiz havada qaranlıq səbəbi ilə məğrib olmasını yəqin edib iftar etsə, sonradan məğrib olmaması mə'lum olsa; (Amma əgər buludlu havada

məğrib olmasını güman edərək iftarını açsa və sonradan məğrib olmadığı mə'lum olsa, qəzası lazım deyildir.

9-Sərinləmək və ya heç bir səbəb olmadan suyu ağzında qar-qara etsə və ixtiyarsız olaraq qarnına getsə; (Amma əgər oruc olduğunu unudub suyu udsa, yaxud dəstəmaz üçün suyu qar-qara edəndə ixtiyarsız olaraq udulsa, onun qəzası vacib deyil.

10-Bir şəxs öz arvadı ilə mazaqlaşsa və ixtiyarsız olaraq məni çölə gəlsə; hətta əvvəldən məqsədi bu olmasa və adəti də mazaqlaşanda məninin çıxması olmasa da. (Bu halda onun qəzası müstəhəbdir.)

M:1755. Əgər bir kəs sudan başqa bir şeyi ağzına qoyub ixtiyarsız udsa, yaxud burnuna su çəkəndə ixtiyarsız olaraq udsa, qəzası vacib deyildir.

M:1756. Oruc tutan şəxsin su ilə çox məzməzə etməsi məkruhdur. Məzməzədən sonra ağzının suyunu udmaq istəsə, yaxşı olar ki, üç dəfə ağzının suyunu çölə töksün.

M:1757. Əgər məzməzə edəcəyi halda ixtiyarsız, yaxud unutqanlıq üzündən suyun boğazına gedəcəyini bilsə, məzməzə etməməlidir.

M:1758. Əgər Ramazan ayında təhqiqat aparıb sübh olmadığını yəqin etdikdən sonra orucu batil edən işlərdən birini görsə və sonradan sübh olduğu mə'lum olsa, qəzası lazım deyil.

M:1759. Əgər insan məğrib olub-olmamasında şəkk etsə, iftar edə bilməz. Amma sübh olub-olmamasında şəkk etsə təhqiqat aparmazdan qabaq da orucu batil edən işlərdən görə bilər.

QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

M:1760. Əgər dəli insan ağıllansa, dəli olduğu vaxtlardakı orucların qəzasını tutması vacib deyil.

M:1761. Əgər kafir müsəlman olsa, kafir olduğu vaxtlardakı orucların qəzasını tutması vacib deyil. Həmçinin, müsəlman olduğu günün orucunun qəzası da vacib deyil. Amma əgər günortadan qabaq müsəlman olsa və o vaxta qədər orucu batil edən işlərdən görməmiş olsa, ehtiyat-vacibə görə niyyət edib oruc tutmalıdır. Əgər o günü oruc tutmasa, ehtiyat-vacibə görə qəzasını tutmalıdır. Mürtəd müsəlman olsa, mürtəd olduğu vaxtlarda qəzaya gedən oruclarının qəzasını tutmalıdır.

M:1762. İnsandan məstlik səbəbi ilə fəvte gedən oruc qəza edilməlidir—onu məst edən şeyi istər müalicə məqsədi ilə qəbul etsin, istərsə də dəlilsiz, heç bir fərqi yoxdur.

M:1763. Әгәр мүәyyəһн үзр үчүн бир нечә гүн орuc tutмайыб сонрадан үзрүнүн нә вaxт арaдан қалxdығында шәкк етсә, еhtимал вердиyi аз гүнләрин орucуну қәза едә биләр. Мәсәләһ, Рамазан айындан қабар сәфәр едиб айыһ бешиндә, yoxsa алтıda қайытмасынı бильмәйән бир кәс беш гүн қәза орucu tuta биләр. Һәмчәһин, үзрүн нә вaxт yarандығынı бильмәйән бир кәс (ehtimal verdiyi) аз миқдары қәза едә биләр. Мәсәләһ, Рамазан айынын ахырларында сәфәрә gedib, Рамазан айындан sonra сәфәрдән қайытса вә 25-дә, yoxsa 26-да сәфәр етдиyини бильмәсә, аз миқдары, yә'ni беш гүнү қәза едә биләр. Ehtiyat-vacib budur ki, әгәр сәфәрин вaxтынı билиб, амма миқдарынı бильмирсә еhtimal verdiyi чох миқдары қәза етсин.

M:1764. Әгәр бир нечә Рамазан айынын қәзалары қалмыш olsa һәр биринин қәзасынı әvvәл tutsa maneәsi yoxdur. Амма әгәр ахырыңы Рамазанын орucуну қәзасынын вaxты аз olsa (мәсәләһ, Рамазанын башламына беш гүн қалса вә onun да ахырыңы Рамазан айындан беш гүн қәзасы қалмыш olsa) еhtiyat-vacibә гәрә әvvәлсә, ахырыңы Рамазанын қәзасынı tutмалыдыр.

M:1765. Әгәр бир нечә Рамазан айынын орucларынын қәзасы бир кәсә vacib olsa, ниyyәтдә дә tutдуқларынын һансынын қәзасы олмасынı мүәyyəһнләшдирмәсә, tutдуқлары орuc бирини илн Рамазан айынын қәзасы һесабы олунур.

M:1766. Бир кәс Рамазан айынын орucуну қәзасынı tutsa, бу һалда әгәр о орucларын қәзасынын вaxты аз олмаса, зөһрдән қабар өз орucуну batil едә биләр.

M:1767. Әгәр бир кәс башқасынын орucларынын қәзасынı tutubsa, еhtiyat-vacib budur ki, ону зөһрдән sonra batil етмәсин.

M:1768. Әгәр хәстәлик, yaxud heyz вә ya nifas сәбәбилә Рамазан айынын орucуну tutмаса вә Рамазан айы қуртarmamışдан қабар өлсә, tutмадығы гүнләрнн онун үчүн қәза етмәләрн лaзым (ilzami) deyil.

M:1769. Әгәр мүәyyəһн хәстәлик сәбәбилә Рамазан айынын орucуну tutмаса вә онун хәстәлиyi гәлән илн Рамазан айына kimi davam етсә, орuc tutмадығы гүнләрнн қәзасы она vacib deyil, амма гәрәк һәр гүн үчүн бир мүдд тәам (буғда, арпа вә s. kimi şeylər) фәқирә versin. Амма башқа үзр сәбәбилә (мәсәләһ, сәфәрә getdiyi үчүн) орuc tutmamış olsa вә онун үзрү гәлән Рамазан айына қәдәр davam етсә орuc tutмадығы гүнләрнн қәзасынı етмәлидыр. Ehtiyat-vacibә гәрә гәрәк һәр гүн үчүн бир мүдд тәам да фәқирә versin.

M:1770. Әгәр мүәyyəһн хәстәлик сәбәбилә Рамазан айынын орucуну tutмаса вә Рамазандан sonra хәстәлиyi сағалса, лakin тапылан башқа бир үзр сәбәбилә сонракы Рамазан айына қәдәр орucларынын қәзасынı tuta бильмәсә, гәрәк орuc tutмадығы гүнләрнн қәзасынı tutsun. Һәмчәһин әгәр Рамазан айында хәстәликдән башқа бир үзрү olsa вә Рамазандан sonra үзрү арaдан қалкса, амма гәлән илн

Ramazan ayına qədər xəstəlik səbəbilə oruclarının qəzasını tuta bilməsə qəza etməlidir. Ehtiyat-vacibə görə hər gün üçün bir müdd təam da fəqirə verməlidir.

M:1771. Əgər Ramazan ayında müəyyən üzr səbəbilə oruc tutmasa və Ramazan ayından sonra üzrü aradan qalxsə, amma növbəti Ramazan ayına qədər onların qəzasını qəsdən tutmasa, gərək onların qəzasını etsin, hər gün üçün də bir müdd təam (arpa, buğda və s. kimi şeylər) fəqirə versin.

M:1772. Əgər orucun qəzasında səhlənkarlıq etsə və nəticədə vaxt az qalsa, vaxtın azlığında da bir üzrlü iş qarşıya çıxsə, qəzaları tutmalı, hər gün üçün də bir müdd təam fəqirə verməlidir. Üstəlik əgər üzrlü olduğu vaxt, üzrü aradan qalxandan sonra oruclarının qəzasını tutmaq niyyətində olsa və qəza etməmişdən qabaq vaxtın az olduğu vaxtda bir üzr tapılsa, onun qəzasını tutmalıdır. Ehtiyat-vacib budur ki, hər gün üçün bir müdd təam fəqirə versin.

M:1773. Əgər insanın xəstəliyi bir neçə il davam etsə, sağalandan sonra, növbəti Ramazan ayına qədər qəzaları tutmaq miqdarında vaxt olsa, gərək axıncı Ramazan ayının qəzasını tutsun, əvvəlki illərin qəzaları üçün də hər gün üçün bir müdd təam fəqirə versin.

M:1774. Hər gün üçün fəqirə bir müdd təam verməli olan bir kəs, bir neçə günün kəffarəsini bir fəqirə verə bilər.

M:1775. Əgər Ramazan ayının oruclarının qəzasını bir neçə il tə'xirə salsə, qəza edib hər gün üçün də bir müdd təam fəqirə verməlidir.

M:1776. Əgər bir kəs Ramazan ayının orucunu qəsdən tutmasa, onların qəzalarını yerinə yetirdikdən sonra hər gün üçün iki ay oruc tutmalı, yaxud 60 fəqirə təam verməli və ya bir qul azad etməlidir. Əgər növbəti Ramazana qədər onların qəzasını tutmasa, hər gün üçün bir müdd təam da verməlidir.

M:1777. Əgər Ramazan ayının orucunu qəsdən tutmasa və gün ərzində orucu batıl edən işlərdən təkrarən görsə (məsələn, bir neçə dəfə cima etsə) ehtiyat-vacibə görə həmin qədər kəffarə verməsi lazımdır.

M:1778. Atanın vəfatından sonra böyük oğul, onun oruc-namazlarını “qəza namazı” bölməsində deyilən təfsilat ilə yerinə yetirməlidir. Ehtiyat-vacibə görə ananın da orucunun qəzasını yerinə yetirməlidir.

M:1779. Əgər ölən şəxsin Ramazan ayının oruclarından başqa yenə vacibi orucuları (məsələn, nəzir orucu kimi) qalmışsa ehtiyat-vacibə görə böyük oğul onu da qəza etməlidir.

MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ

M:1780. Dörd rəkətli namazları səfərdə iki rəkət qılmalı olan müsafir, oruc tutmamalıdır. Amma namazını bütöv qılan müsafir (məsələn, işi səfər olan, yaxud səfəri haram olan şəxs) səfərdə orucunu tutmalıdır.

M:1781. Ramazan ayında səfərə çıxmağın eybi yoxdur. Amma orucdan boyun qaçırmaq üçün səfər etmək məkrumdur.

M:1782. Əgər Ramazan ayının oruclarından əlavə, vaxtı müəyyən olan digər bir oruc insana vacib olsa (məsələn, müəyyən gündə oruc tutmağı nəzir etsə) həmin gün səfərə gedə bilər. Həmçinin, vaxtın az olduğu zamanda əgər Ramazan ayının orucunun qəzası boynunda olsa da bu qayda ilə.

M:1783. Əgər bir kəs oruc tutmağı nəzir edib, amma gününü müəyyən etməsə, onu səfərdə tuta bilməz. Amma səfərdə müəyyən bir günü oruc tutmağı nəzir etsə, onu səfərdə tutmalıdır. Həmçinin, əgər səfərdə olub-olmamasından asılı olmayaraq müəyyən bir günü oruc tutmağı nəzir etsə, hətta səfərdə də olsa, o günü oruc tutmalıdır.

M:1784. Müsafir, Allahdan hacətlərini istəmək üçün şərif Mədinə şəhərində üç gün müstəhəb oruc tuta bilər.

M:1785. Müsafirin orucunun batil olduğunu bilməyən bir şəxs, əgər səfərdə oruc tutsa və günü əsnasında məsələni başa düşsə, orucu batil olar. Əgər məğribə qədər başa düşməsə, orucu səhihdir.

M:1786. Əgər səfərdə olduğunu, yaxud müsafirin orucunun batil olduğunu unudub səfərdə oruc tutsa, orucu batildir.

M:1787. Əgər oruc tutan şəxs zöhrdən sonra səfər etsə, orucunu axıra çatdırmalıdır. Əgər zöhrdən qabaq səfər etsə, tərəxxüs həddinə (yə'ni şəhərin divarlarının görünmədiyi və azan səsinin eşidilmədiyi yerə) çatanda öz orucunu batil etməlidir. Əgər o həddə çatmamışdan qabaq batil etsə, ehtiyat-vacibə görə kəffarə vacib olur.

M:1788. Əgər müsafir zöhrdən qabaq öz vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, bu halda orucu batil edən işlərdən görməyibsə, o günü oruc tutmalıdır; yox əgər orucu batil edən işlərdən birini görsə və ya zöhrdən sonra vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatsa, o günün orucu ona vacib deyil.

M:1789. Müsafir və oruc tutmaqda üzrü olan bir şəxsin, Ramazan ayının gündüzlərində cima etməsi habelə, doyunca yeyib-içməsi məkrumdur.

ORUC VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR

M:1790. Əgər bir şəxs qocalıq səbəbi ilə oruc tuta bilməsə, yaxud ona məşəqqəti olsa, oruc ona vacib deyil. Amma ikinci halda (məşəqqəti olan halda) hər gün üçün bir müdd təam (buğda, arpa və s.) fəqirə verməlidir.

M:1791. Qocalıq səbəbi ilə oruc tutmayan bir şəxs, Ramazan ayından sonra oruc tuta bilərsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki, tutmadığı günlərin qəzasını tutsun.

M:1792. Əgər bir insan çox susuz olan və ya susuzluğa dözə bilməyən və ya susuzluğun məşəqqəti olan bir xəstəliyə tutularsa, oruc ona vacib deyil. Amma ikinci halda (məşəqqətli olan halda) hər gün üçün bir müdd təam fəqirə verməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, naçar olduğu miqdardan artıq su içməsin. Əgər sonradan oruc tuta bilərsə, tutmadıqlarının qəzasını tutmalıdır.

M:1793. Doğum vaxtı yaxınlaşan və oruc tutmağın bətnindəki uşağa zərəri olan qadına oruc vacib deyil. Həmçinin, əgər orucun onun özü üçün də zərəri olsa, oruc ona vacib deyil. Bu halda hər gün üçün bir müdd təam fəqirə verməlidir. Hər iki halda isə tutmadığı günlərin qəzasını etməlidir.

M:1794. Uşağa süd verən və südü az olan-qadın istər uşağın anası olsun, istər dayəsi, istərsə də uşağa muzd almadan süd verən bir şəxsin oruc tutması süd verdiyi uşağa zərər versə, oruc ona vacib deyil. Habelə, əgər özü üçün də zərəri olsa, oruc ona vacib deyil. Bu halda gərək hər gün üçün bir müdd təam fəqirə versin. Hər iki halda isə tutmadığı oruccların qəzasını etməlidir. Amma uşağa muzd almadan süd verən bir kəs tapılsa, yaxud uşağa süd vermək üçün onun ata-anasından və ya başqa şəxslərdən birinin verdiyi muzdu alan bir kəs tapılsa, uşağı ona verib oruc tutmalıdır.

AYIN ƏVVƏLİNİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI

M:1795. Ayın əvəli bir neçə yolla sübut olunur:

1-İnsanın özü ayı görsə;

2-Sözlərindən yəqin hasil olan bir neçə nəfər “ayı gördük” desələr, həmçinin, yəqinlik hasil olan hər şeyin vastəsi ilə;

3-Şə’ban ayının əvvəlindən 30 gün keçmiş olsa, bunun vasitəsi ilə Ramazan ayının əvvəli olması sübuta yetir. Yaxud Ramazan ayının əvvəlindən 30 gün keçsə, bu halda şəvval ayının olması sübut olunur.

4-İki adil kişi “gecə ayı görmüşük” deyə xəbər versələr, amma ayın xüsusiyyətlərini bir-birinin əksinə desələr, yaxud verdikləri şəhadət həqiqətin xilafına olsa (məsələn, “ayın dairəsi üfüq tərəfində idi” deyə xəbər versələr) ayın əvvəli olması sübuta yetmir. Amma əgər bə’zi xüsusiyyətləri ayırd etməkdə

ixtilaflı olsalar (məsələn, biri “ay ucada idi”, digəri isə “ay ucada deyildi” desə), onların deməsi ilə ayın əvvəli olması sübuta yetir.

5-Cameüş-şərait müctehid ayın əvvəli olmasına dair hökm versə.

M:1796. Əgər cameüş-şərait müctehid ayın əvvəli olmasını hökm etsə, hətta ona təqlid etməyən şəxslər də onun hökmünə əməl etməlidirlər. Amma cameüş-şərait müctehidin səhv etdiyini bilən bir şəxs, onun hökmünə əməl edə bilməz.

M:1797. Ayın əvvəli astronomların qabaqcadan verdikləri xəbəərə əsasən sübuta yetmir. Amma əgər bir şəxs üçün onların dediklərindən yəqin hasil olsa, gərək ona əməl etsin.

M:1798. Ayın yuxarıda olması, yaxud gec batması keçən gecənin ayın əvvəli olmasına dəlil ola bilməz.

M:1799. Əgər bir kəs üçün Ramazan ayının əvvəli olması sübuta yetməsə və oruc tutmasa, sonradan iki adil kişi “keçən gecə ayı görmüşük” deyər xəbər versələr, o şəxs həmin günün qəzasını tutmalıdır.

M:1800. Əgər bir şəhərdə ayın əvvəli olması sübuta yetsə, onun başqa şəhər camaatı üçün faydası yoxdur. Amma o iki şəhər bir-birinə çox yaxın olarsa, yaxud insan o şəhər-lərin şə'r'i üfüqlərinin bir olmasını bilsə, sübut olunur.

M:1801. Ayın əvvəli teleqraf yolu ilə bir şəhərdən başqasına verilən xəbərlə sübuta yetmir. Amma əgər bir şəhərdən başqa şəhərə teleqrafla xəbər verilsə və bu iki şəhər bir-birinə yaxın, yaxud üfüqləri eyni olsa, insan da teleqrafın cameüş-şərait müctehidin hökmü, yaxud iki adil şəxsin şəhadəti əsasında olduğunu bilsə, sübuta yetir.

M:1802. Ramazan ayının axırı, yaxud şəvvalın əvvəli olmasını bilməyən bir şəxs, oruc tutmalıdır. Amma məğribdən qabaq şəvvalın əvvəli olduğunu bilsə, orucunu açmalıdır.

M:1803. Əgər zindənda olan bir kəs, ayın əvvəli olmasına yəqin edə bilməsə, öz gümanına əməl etməlidir. Bu da mümkün olmasa hər ayı oruc tutsa səhihdir və oruc tutduğu aydan 11 ay keçdikdən sonra yenidən bir ay oruc tutsa və sonradan onun xilafı mə'lum olsa, orucu səhihdir. Amma hələ Ramazan ayının gəlib çatmadığı mə'lum olsa, yenidən oruc tutmalıdır.

MƏKRUH VƏ HARAM ORUCLAR

M:1804. Fitr və Qurban bayramları günündə oruc tutmaq haramdır. Həmçinin şə'banın axırı yoxsa Ramazanın əvvəli olması mə'lum olmayan gündə Ramazan ayının əvvəli niyyəti ilə oruc tutmaq haramdır.

M:1805. Әгәр qadının müstəhəb oruc tutması səbəbilə ərinin haqqı aradan gedərsə, oruc tutması caiz deyil. Hətta ərinin haqqı aradan getməsə də, amma əri onun müstəhəb oruc tutmasına mane olsa, ehtiyat-vacibə görə oruc tutmamalıdır.

M:1806. Övladın müstəhəb oruc tutması ata-ananın, yaxud babanın əziyyətdə düşməsinə səbəb olsa, caiz deyil. Hətta əgər onların əziyyətdə düşmələrinə səbəb olmasa, amma onun müstəhəb oruc tutmasına mane olsalar ehtiyat-vacibə görə gərək oruc tutmasın.

M:1807. Əgər oğul atanın icazəsi olmadan müstəhəb oruc tutsa və gün əsnasında ata onu nəhy etsə orucunu açmalıdır.

M:1808. Orucun zərəri olmadığını bilən bir kəs, hətta həkim “zərəri var”, desə də oruc tutmalıdır. Orucun zərərli olmasına yəqini, yaxud gümanı olan bir kəsə, hətta həkim “zərəri yoxdur”, desə gərək oruc tutmasın. Əgər oruc tutsa səhih deyildir. Amma əgər qürbət qəsdı ilə tutsa və sonradan zərərli olmadığı mə'lum olsa, səhihdir.

M:1809. Əgər insan orucun zərərli olmasını ehtimal versə və bu ehtimaldan onun üçün qorxu törənsə, bu halda onun ehtimalı camaatın nəzərində yerli ehtimal olsa, gərək oruc tutmasın. Əgər oruc tutsa səhih deyildir. Amma əgər qürbət qəsdı ilə tutsa və sonradan zərərli olmaması mə'lum olsa səhihdir.

M:1810. Bir kəs orucun ona zərərli olmamasına əqidəsi olan halda oruc tutub məğribdən sonra zərərli olmasını başa düşsə o günün qəzasını tutmalıdır.

M:1811. Qeyd olunan günlərdən başqa yenə də oruc tutulması haram olan günlər var ki, müfəssəl fihi kitablarda deyilmişdir.

M:1812. “Aşura” gününün, habelə Ərəfə, yaxud Qurban bayramı günü olmasında şəkk olan günün orucu məkruidur. Amma müstəhəbdir ki, insan “Aşura” günü əsrə qədər oruc qəsdı olmadan yeyib-içməkdən çəkinsin.

MÜSTƏHƏB ORUCLAR

M:1813. Məkruid və haram günlərdən başqa ilin bütün günlərində oruc tutmaq müstəhəbdir. Bə'zi günlərdə oruc tutmaq üçün daha artıq sifariş olunmuşdur. O cümlədən:

1-Hər ayın birinci və axırıncı cümə axşamı günləri, ayın 10-dan sonra olan birinci çərşənbə; əgər bir kəs bunları tuta bilməsə, müstəhəbdir ki, qəza etsin. Əgər qayda üzrə oruc tuta bilməsə, müstəhəbdir ki, hər gün üçün bir müdd təam, yaxud 12,6 noxud gümüş fəqirə versin.

2-Hər ayın 13, 14, 15-ci günləri;

3-Rəcəb və Şə'ban aylarının hamısı və onlardan bə'zi günlər, hətta bir gün də olsa belə;

4-Novruz bayramı günü, Zilqə'dənin 25-ci və 29-cu günü, Zilhəccənin birindən 10-a kimi, "Ərəfə" günü. Amma əgər zəiflik səbəbilə "Ərəfə" gününün dualarını oxuya bilməsə, o günün orucu məkruhdur. Habelə "Qədir-Xum" bayramında (18 Zilhəccə), Məhərrəm ayının 1-i və 3, Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-in səadətli miladı (17 Rəbiül-əvvəl) və be'səti (27 Rəcəb).

Əgər bir kəs müstəhəb oruc tutsa, onu axıra çatdırması vacib deyil. Hətta əgər mö'min qardaşı onu yeməyə də'vət etsə, müstəhəbdir ki, onun də'vətini qəbul edib günün ortasında iftarını açsın.

***ORUCU BATİL EDƏN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYİN MÜSTƏHƏB
OLDUĞU YERLƏR***

M:1814. Altı nəfər üçün Ramazan ayında oruc tutmamalarına baxmayaraq, müstəhəbdir ki, orucu batil edən işlərdən çəkinsinlər.

1-Səfərdə orucu batil edən işlərdən görüb zöhrdən qabaq vətəninə və ya 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatan şəxs;

2-Zöhrdən sonra vətəninə, yaxud 10 gün qalmaq istədiyi yerə çatan müsafir;

3-Zöhrdən qabaq sağalan və orucu batil edən işlərdən birini görən xəstə;

4-Zöhrdən sonra sağalan xəstə;

5-Gün əsnasında heyz və ya nifas qanından pak olan qadın;

6-Ramazan ayı günləri əsnasında müsəlman olan kafir.

M:1815. Müstəhəbdir ki, oruc tutan şəxs məğrib və işə namazını iftardan qabaq qılsın. Amma əgər bir kəs onu gözləyirsə, yaxud yeməyə daha çox meyli varsa və nəticədə hüzeni-qəlb ilə namaz qıla bilməzsə, yaxşı olar ki, əvvəl iftar edib sonra namazı, mümkün olan qədər fəzilətli vaxtında qılsın.

XUMSUN HÖKMLƏRİ

M:1816. Yeddi şeydə xums vacibdir: **1-Qazanc** mənfəəti; **2-Mə'dən;** **3-Xəzinə;** **4-Harama qarışmış** halal mal; **5-Suya cummaq** vasitəsilə əldə edilən cəvahirat; **6-Müharibə** qənimətləri; **7-Zimmi** kafirin müsəlmandan aldığı torpaq. (Bunların hər birinin hökmü müfəssəl deyiləcək.)

1-QAZANC MƏNFƏƏTİ

M:1817. Əgər insan ticarətdən, sənətkarlıqdan, yaxud sair qazanc yerlərindən müəyyən qədər qazanc əldə etsə, məsələn, meyyitin namaz, orucunun qəzasını muzdla yerinə yetirsə və ona verilən muzddan müəyyən sərvət əldə etsə, bu halda bu özünün və ailəsinin illik xərclərindən artıq qalsa, onda xumsunu, yə'ni beşdən birini sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən versin.

M:1818. Əgər qazancıdan başqa bir şey insanın əlinə gəlsə, (məsələn, ona bir şey bağışlasalar), bu halda onun illik xərclərindən çox olsa, ehtiyat-vacib budur ki, onun da xumsunu versin.

M:1819. Qadının aldığı mehriyyənin xumsu yoxdur. Habelə, insana çatan irs də eyni ilə. Amma insanın bir kəslə qohumluğu olsa və ondan irs aparmağa gümanı olmadığı halda (elə həmin cəhətdən) irs çatsa ehtiyat-vacib budur ki, ondan çatan irs illik xərclərindən çox olsa xumsunu versin.

M:1820. Əgər bir kəsə müəyyən miqdarda mal irs çatsa və malı irs çatan şəxs, öz malının xumsunu vermədiyini bilsə, onun xumsunu verməlidir. Həmçinin əgər o malın özündə xums olmasa, amma malı irs olaraq ona çatan şəxs xums borcu olduğunu bilsə, gərək xumsu onun malından versin.

M:1821. Əgər qənaət etməklə müəyyən bir şey illik xərclərdən artıq qalsa, onun da xumsunu verməlidir.

M:1822. Əgər bir kəsin xərclərini başqaları verirsə, əldə etdiyi bütün malın xumsunu verməlidir. Amma əgər onun müəyyən miqdarını ziyarətə və s.-yə xərcləsə, yerdə qalanların xumsunu verməlidir.

M:1823. Əgər bir kəs hər hansı bir mülkü müəyyən şəxslərə (məsələn, öz övladlarına) vəqf etsə və o mülkdə ağac, əkin əkilib müəyyən gəlir əldə olunsə və illik xərclərdən artıq qalsa, xumsu verilməlidir.

M:1824. Əgər fəqirin xums və ya zəkat kimi aldığı şeylər illik xərclərindən çox olsa, onun xumsunu verməsi vacib deyil. Amma əgər ona verilən maldan müəyyən mənfəət əldə etsə (məsələn, ona xums kimi verilən ağacdən məhsul əldə etsə) və illik xərclərindən də artıq olsa, onun xumsunu verməlidir. Ehtiyat budur ki, fəqir, müstəhəb sədəqə kimi aldığı malın, xumsunu versin.

M:1825. Əgər bir kəs xumsu verilməmiş pulun eyni ilə müəyyən bir şey alsın (yə'ni satıcıya "bu malı bu pul ilə alıram desə"), bu halda cameüş-şərait müctəhid onun beşdə bir hissəsinin müamiləsinə icazə versə, o miqdarın müamiləsi səhihdir. Və o, aldığı malın beşdən birini cameüş-şərait müctəhidə verməlidir; yox əgər icazə verməsə, həmin miqdarın müamiləsi batildir. Bu halda satıcının aldığı pul aradan getməyibsə, cameüş-şərait müctəhid o pulun xumsunu almalıdır. Əks halda, xumsun əvəzini ya satıcıdan, ya da alıcıdan tələb edəcək.

M:1826. Əgər bir kəs müəyyən bir malı alıb müamilədən sonra onun pulunu xumsu verilməmiş puldan versə müamiləsi səhihdir, amma xumsu verilməyən pulu satıcıya verdiyindən, o pulun beşdən biri qədər ona borclu olur; satıcıya verdiyi pul aradan getməyibsə, cameüş-şərait müctəhid onun beşdən birini almalıdır; yox əgər aradan getmiş olsa, onun əvəzini satıcıdan və ya alıcıdan tələb etməlidir.

M:1827. Bir kəs xumsu verilməmiş bir şeyi alsın və cameüş-şərait müctəhid onun beşdən birinin müamiləsinə icazə verməsə, o miqdarın müamiləsi batildir. Cameüş-şərait müctəhid o malın beşdən birini ala bilər; yox əgər icazə vermiş olsa müamilə səhihdir və alıcı onun pulunun beşdən birini cameüş-şərait müctəhidə verməlidir. Əgər satıcıya vermişsə, ondan geri ala bilər.

M:1828. Əgər xumsu verilməyən bir şeyi bir kəsə bağışlasa, o şeyin beşdən biri həmin şəxsin malı deyildir.

M:1829. Əgər insanın əlinə kafirdən, yaxud xums verməyə e'tiqadı olmayan bir şəxsdən müəyyən qədər mal düşsə, onun xumsunu verməsi vacib deyil.

M:1830. Tacir, qazanc əldə edən, sənətkar və s. kimi şəxslər işə başladığı vaxtdan bir il keçəndə, illik xərclərindən artıq qalanın xumsunu verməlidirlər. Amma peşəsi kəsb-ticarət olmayan bir kəs, təsadüfən müəyyən qədər mənfəət əldə etsə, ondan bir il keçdikdən sonra illik xərclərindən artıq qalan hissəsinin xumsunu verməlidir.

M:1831. İnsan, ilin əsnasında hər vaxt mənfəət əldə etsə, onun xumsunun verə bilər. Xums verməyi ilin axırına qədər tə'xirə salmaq da caizdir. Əgər xumsu vermək üçün şəmsi ili başlanğıc götürsə maneəsi yoxdur.

M:1832. Tacir, qazanc edən şəxs kimi xums üçün il tə'yin etməli olan bir şəxs, mənfəət əldə edib ilin əsnasında ölsə, ölümünə qədər olan xərclərini o mənfəətdən çıxıb yerdə qalanın xumsunu verməlidirlər.

M:1833. Əgər bir kəsin ticarət üçün aldığı mallarının qiyməti bahalaşsa və onu satmasa, yenidən, ilin ortasında qiyməti aşağı düşsə, qiymətlər bahalanan miqdarın xumsu ona vacib deyil.

M:1834. Әгәр ticarət üçün aldığı malların qiyməti bahalansa və daha da bahalanacağı ümidi ilə il başa çatandan sonraya qədər satmasa və sonradan qiymətlər aşağı düşsə, bahalanan miqdarın xumsu vacibdir. Hətta əgər tacirlərin adətən qiymətlərin bahalaşması üçün saxladıqları vaxta qədər də saxlasa, bahalaşan miqdarın xumsunu verməlidir.

M:1835. Әгər ticarət malından başqa xumsunu vermiş olduğu və ya ümumiyyətlə xumsu olmayan malı olsa, bu halda qiyməti bahalanandan sonra satsa, qiymətinə əlavə olunan miqdarın xumsu vardır. Amma əgər, misal üçün, aldığı ağac məhsul versə və ya qoyunu kökəlsə, bu halda onu saxlamaqdan məqsədi mənfəət əldə etmək olmuşdursa, artan hissənin xumsunu verməlidir.

M:1836. Әгər qiyməti bahalanandan sonra satmaq məqsədi ilə bağ salsın, onun meyvəsinin və ağaclarının artımının və bağın qiymətinin artıq qalan miqdarının xumsunu verməlidir. Amma əgər məqsədi meyvəsindən istifadə etmək olmuşsa, təkcə meyvələrin xumsunu verməlidir. Ehtiyata görə ağacların artımının da xumsunu verməlidir.

M:1837. Әгər söyüd, çinar və s. kimi ağac əkilərsə hətta onların satılmalı vaxtına çatdığı ildə satmasa da xumsunu verməlidir. Amma əgər, misal üçün, hər ildə adətən qırılan budaqlardan istifadə etsə və onlar təklildə və ya illik mənfəətlərlə birlikdə illik xərclərindən artıq olsa, ilin axırında onun xumsunu verməlidir.

M:1838. Bir neçə işi, kəsbə olan bir kəs (məşğul olan bir mülkə icarəyə verən, al-ver, əkinçilik edən və s.) ilin axırında illik xərclərindən artıq qalan hissənin xumsunu verməlidir. Amma əgər bir sahədən qazanıb digər sahədə zərərə düşsə, ehtiyat-vacibə görə əldə etdiyi mənfəətin xumsunu verməlidir. Amma əgər iki ticarəti olsa və birindən mənfəət qazanıb, digərindən isə zərərə düşsə, zərərini mənfəətdən ödəyə bilər.

M:1839. Fayda əldə etmək (dölləlik, yükdaşıma və s.) üçün insanın etdiyi xərclər illik xərclərindən hesab olunmalıdır.

M:1840. İl boyunca qazanc mənfəətindən yeyib-içmək, geymək, mənzil və mənzil avadanlığı almaq, toy etmək, cəhizlik almaq, ziyarət və s. kimi şeylərə məsrəf olunan miqdar əgər həmin şəxsin layiqindən, şəxsinə çox olmasa və adətən ehtiyacı olan vaxt hazırlayıb ifrat etməmiş olsa, onların xumsu yoxdur.

M:1841. İnsanın nəzirə, kəffarəyə məsrəf etdiyi mal, illik xərclərindən hesab olunur. Həmçinin, bir kəsə bağışladığı, hədiyyə və mükafat verdiyi şeylər onun layiqindən artıq olmasa, illik xərclərindən hesab olunur.

M:1842. Әгər insan qızının cəhizliyini bir yerdə ala bilməsə və hər il müəyyən miqdarını almağa məcbur olsa, yaxud adətən hər il cəhizliyini müəyyən

miqdarı alınan bir şəhərdə olsa və onları da hazırlamağa ehtiyac duyulursa, bu halda il boyu o ilin mənfəətlərindən cəhizlik alsın, onun xumsunu verməməlidir. Əgər o ilin mənfəətindən gələsi il cəhiz alsın, onun xumsunu verməlidir.

M:1843. Həcc və s. ziyarətlərdə səfər xərci kimi sərf olunan mal, minik vasitəsi kimi eyni qalıb mənfəətindən (yenidən) istifadə olunan şeylərdən olsa, hətta onun səfəri sonrakı ilin bir hissəsinə qədər gedib çıtsa da, səfər etməyə başladığı ilin xərclərindən hesab olunacaq. Amma əgər yeyinti məhsulları kimi aradan gedənlərdən olsa sonrakı ildə vəqə olanların xumsunu verməlidir.

M:1844. Kəsb və ticarətdən müəyyən qədər gəlir əldə edən bir kəsin xumsu vacib olmayan başqa malı da olsa, illik xərclərini həmin kəsb-ticarətin gəlirindən hesab edə bilər.

M:1845. Əgər qazanc mənfəətindən illik məsrəf olunan azuqə alsın və ilin axırında artıq qalsın, artıq qalanın xumsunu verməlidir. Əgər onun qiymətini hesablayıb pulunun xumsunu vermək istəsə və qiyməti, aldığı vaxtdakı qiymətdən artıq olarsa, ilin axırındakı qiymətlə hesab etməlidir.

M:1846. Əgər qazanc mənfəətinin xumsunu verməmişdən qabaq mənzil üçün avadanlıq alsın və ehtiyacı təmin olunsun, onun xumsunu verməsi vacibdir. Həmçinin, qadınların zinət əşyaları eyni qayda ilə: əgər onların vaxtı keçmiş olarsa, onun da xumsunu verməlidir.

M:1847. Əgər bir ildə mənfəət əldə edə bilməsə o ilin xərclərini sonrakı iki ildən sonra əldə edəcəyi mənfəətdən çıxsa bilməz.

M:1848. Əgər ilin əvvəlində mənfəət əldə etməyib sərmayədən xərcləsə və ilin tamam olmasından qabaq müəyyən mənfəət də əldə etsə, sərmayədən götürdüyü miqdarı mənfəətdən çıxsa bilər.

M:1849. Əgər bir sahənin qazancı sərmayəsindən bir miqdarı tələf, yaxud müamilədə zərər səbəbi ilə (təqsir olmadan) azalsa, yaxud aradan getsə və yerdə qalan sahədən illik xərclərindən çox olan müəyyən mənfəət qazansa, sərmayəsindən azalan miqdarı mənfəətdən götürə bilər.

M:1850. Əgər sərmayədən başqa bir şey mallarından aradan getsə əlinə gələn mənfəətdən o şeyi hazırlaya bilməz. Amma həmin ildə o şeyə ehtiyacı olsa həmin il boyundakı qazanc mənfəətlərindən o şeyi hazırlaya bilər.

M:1851. Əgər ilin əvvəlində öz xərcləri üçün borc etsə və ilin qurtarmasından qabaq mənfəət əldə etsə, öz borcunun miqdarını o mənfəətdən çıxsa bilməz.

M:1852. Əgər bütün il boyu mənfəət əldə etməsə və öz xərclərini təmin etmək üçün borc etsə borcunun miqdarını sonrakı illərin mənfəətlərindən çıxsa

bilməz. Bu və əvvəlki məsələdəki surətdə öz borcunu, ilin əsnasındakı mənfəətlərindən verə bilər və o miqdara xums düşür.

M:1853. Əgər mal-dövlətini çoxaltmaq, yaxud ehtiyacı olmadığı bir mülkü almaq üçün borc etsə qazanc mənfəətindən o borcu verə bilməz. Və əgər borc etdiyi mal və borc pulla aldığı şey aradan getsə və borcunu verməyə nəçar olsa, qazanc mənfəətindən borcunu ödəyə bilər.

M:1854. İnsan hər şeyin xumsunu həmin şeyin özündən, yaxud borclu olduğu xumsun qiymətini pul ilə verə bilər. Amma başqa bir mal vermək istəsə, məhəli-ışkaldır. Ancaq cameüş-şərait müstəhidin icazəsi ilə olsa, eybi yoxdur.

M:1855. Nə qədər ki, malın xumsunu verməyib o malda, xums vermək qəsdli olmasına baxmayaraq, təsərrüf etmək olmaz.

M:1856. Xums borcu olan bir kəs onu zimməsinə ala bilməz. Yə'ni, özünü xums əhlinə borclu hesab edə bilməz və malının hamısında təsərrüf edə bilməz. Əgər təsərrüf etsə və o mal tələf olub aradan getsə, xumsunu verməlidir.

M:1857. Xums borcu olan bir kəs cameüş-şərait müctəhidlə razılaşsa, malının hamısında təsərrüf edə bilər. Razılaşmadan sonra ondan əldə olunan mənfəətlər onun öz malıdır.

M:1858. Başqası ilə şərik olan bir kəs öz mənfəətlərinin xumsunu versə, şəriki isə verməsə və sonrakı ildə xumsunu vermədiyi maldan şirkətin sərmayəsi üçün qoysa heç biri orada təsərrüf edə bilməzlər.

M:1859. Əgər səğir uşağın sərmayəsi olsa və ondan müəyyən mənfəət əldə olunsa, uşağın qəyyumuna vacibdir ki, o həddi-bülüğa çatmamışdan qabaq onun xumsunu versin.

M:1860. İnsan xumsunun verilmədiyinə yəqini olan malda təsərrüf edə bilməz. Amma xumsunu verib-verməməsində şəkk etdiyi malda təsərrüf edə bilər.

M:1861. Əgər təklifin əvvəlindən xumsunu verməyən bir kəs mülk alsın və onun qiyməti bahalaşsa, bu halda həmin mülkü bahalaşandan sonra satmaq niyyəti ilə almaq olmayıbsa (məsələn, müəyyən torpaq sahəsini əkin üçün alsın) və xumsu verilməmiş pulu satıcıya verib ona: "Bu mülkü bu pulla alıram" desə, bu halda cameüş-şərait müctəhid onun beşdə birinin müamiləsinə icazə versə alıcı o mülkün dəyərinin xumsunu verməlidir.

M:1862. Təklifin (həddi-bülüğa çatdığı vaxtın) əvvəlindən xums verməyən bir şəxs qazanc mənfəətindən ehtiyacı olmayan bir şey alsın və üstündən bir il keçsə xumsunu verməlidir. Əgər ehtiyacı olan və şə'ninə yaraşan ev əşyaları, mənzil avadanlığı və s. alsın onda fayda əldə etdiyi ilin əsnasında onları aldığını

bilsə, xumsunu verməsi lazım deyil. İl boyunda, yaxud il tamam olandan sonra almasını bilməsə ehtiyat-vacib budur ki, cameüş-şərait müctəhidlə razılaşsın.

2-МӘ'DӘН

M:1863. Əgər mə'dəndən qızıl, gümüş, bürünc, mis, dəmir, neft, daş kömür, füzə, əqiq, mineral maddələr, duz və ümumiyyətlə "mə'dən qazıntıları" adlana bilən hər şey əldə olunsə, nisab həddinə çatanda xumsu verilməlidir.

M:1864. Ehtiyata əsasən, mə'dəndən çıxarılan şeylərin nisabı 105 gümüş, yaxud 15 qızıl misqal qədərdir. Ehtiyat-vacib budur ki, nisab, mə'dəndən çıxarılan şeylərin ixracına, saflaşdırılmasına, e'malına çəkilən xərcləri çıxılmazdan qabaq hesab olunsun. Lakin, xumsu verilməli olan miqdar xərclər çıxıldıqdan sonradır.

M:1875. Mə'dəndən çıxarılan şey nisab həddinə çatmasə və təklikdə, yaxud başqa qazanc mənfəətləri ilə birlikdə illik xərclərdən artıq olsa xumsunu vermək vacibdir.

M:1866. Gəc, əhəng, baş yumaq üçün istifadə olunan gil (gilabı), qırmızı gil ehtiyat-vacibə görə mə'dən qazıntılarından hesab olunur və xumsu vardır.

M:1867. Əgər bir kəs mə'dəndən bir şey əldə etsə, xumsunu verməlidir. İstər mə'dən yerin səthində olsun, istərsə də dərinliyində; istər mülkdə olsun, istərsə də sahibi olmayan bir yerdə.

M:1868. Əgər mə'dəndən çıxartdığı şeyin nisab həddinə çatıb-çatmamasında şəkk etsə ehtiyat-vacib budur ki, yoxlasın, yə'ni, çəkməklə, yaxud başqa yollarla qiymətini tə'yin etsin.

M:1869. Əgər bir neçə nəfər birlikdə mə'dəndən bir şey çıxartsalar, onun üçün sərf edilən xərcləri çıxdıqdan sonra hansının payı 105 misqal gümüş, yaxud 15 misqal qızıla çatsə xumsunu verməlidirlər.

M:1870. Başqasının mülkündə olan bir mə'dəni, sahibinin icazəsi olmadan istixrac etsələr əldə olunan şeylər mülkün sahibinə məxsusdur. Mülkün sahibi onların çıxarılmasına bir şey xərcləmədiyindən, mə'dəndən çıxarılanların hamısının xumsunu verməlidir.

M:1871. Mə'dəndən bir şey çıxartmaq üçün muzzla adam tutmaq caizdir. Əcir tutulan şəxs xüsusi şəraitdə olsa, yə'ni, bütün mənfəətlər, yaxud çıxartmağa məxsus olan mənfəəti icarə edən üçün olarsə, icarə verən mə'dənin maliki olur. Amma əgər əcir tutulan şəxs ümumi halda (şərtsiz) tutulsə və özünün sahib olmasını qəsd etsə, malik olur.

M:1872. Əgər mə'dən abadlıq yerdə olsa və müsəlmanlar onu zorla, qələbə ilə əldə etmiş olsalar (İran və İraqın əksər əraziləri kimi), bu halda bir müsəlman

o мә'dәni istixrac etsә, onun maliki olur və xumsunu da vermәlidir. Әгәр qeyri-müsәlman istixrac etsә, maliki olmur. Әгәр kafir шәxs müәyyән bir мә'dәni, müsәlmanların fәth etdiyi halda ölü torpaqlar (mәvat) sırasında olan yerdән istixrac etsә onun maliki olmur.

3-ХӘЗİNӘ

M:1873. Хәzinә o mala deyilir ki, yerdә, ağacda, dağda, divarda gizlädilmiş olsun və bir kәs дә onu tapsın. Elә olmalıdır ki, ona хәzinә deyilsin.

M:1874. Әгәр insan һеç кәsin мүлкү olmayan yerdә müәyyән қәдәр хәzinә tapsa onun өзүнүн malıdır, xumsunu da vermәlidir.

M:1875. Хәzinәnin nisabı ehtiyata гөрә 105 misqal гүмүш, yaxud 15 misqal qızıldır. Yә'ni әгәр хәzinәдән әлдә edilән şeyin qiymәti, onu әлдә еtmәк үçүн sәrf olunan хәрclәri çıxdıqdan sonra 105 misqal sikkәli гүмүш, yaxud 15 misqal sikkәli qızıla çatsa ehtiyat-vacibә гөрә xumsu verilmәlidir.

M:1876. Әгәр insan başqasından aldıғı torpaqdan müәyyән қәдәр хәzinә tapsa və әvvәләр o yerin maliki olan шәхslәrin olmadıғını bilsә, onun өзүнүн malı olur, xumsunu da vermәlidir. Amma әгәр onun әvvәlki sahiblәрindән birinin malı olduғunu ehtimal versә ona хәбәр vermәlidir. Onun da malı olmadıғı мә'lum olsa һәмин yerin qabaqca malik olduғu кәsә хәбәр vermәlidir və bu qayda ilә, ehtiyat-vacibә гөрә ondan qabaq һәмин torpağın sahibi olan шәхslәrin һамısına хәбәр vermәlidir. Әгәр onlardan һеç birinin olmadıғı мә'lum olsa, өз malı hesab olunur və xumsunu da vermәlidir.

M:1877. Әгәр bir yerdә basdırılmış bir neçә qabda müәyyән қәдәр хәzinә tapsa və onların qiymәti üst-üstә 15 qızıl misqala çatsa, xumsunu vermәlidir. Amma bir neçә yerdә tapsa (yә'ni, ayrı-ayrı yerlәrdә) onlardan һәр birinin qiymәti bu miqdara çatsa, onun xumsu vacibdir, qiymәti bu miqdara çatmayanların isә xumsu yoxdur.

M:1878. Әгәр iki нәfәр birlikdә müәyyән қәдәр хәzinә tapsalar və onun qiymәti 15 misqal sikkәli qızıla çatsa, onların һәр birinin payının ayrılıqда bu miqdara çatmamasına baxmayaraq xumsunu vermәlidirlәр.

M:1879. Әгәр bir kәs bir heyvan alıb qarnından müәyyән mal tapsa və satıcının malı olduғunu ehtimal versә, ona хәбәр vermәlidir. Onun malı olmaması мә'lum olarsa ehtiyat-vacibә гөрә тәrtiblә әvvәlki sahiblәринә дә хәбәр vermәlidir. Onlardan һеç birinin malı olmadıғı мә'lum olsa və qiymәti һәтта 105 гүмүш, yaxud 15 qızıl misqal olmasa da, ehtiyat-vacibә гөрә xumsunu vermәlidir. Amma әгәр балıq alıb qarnından гөvhәр tapsa, өз malıdır. Балıғı

ovlayana, yaxud satana xəbər verməsi lazım deyil. Ehtiyat-vacibə görə xumsunu da verməlidir.

4-HARAMA QARIŞAN HALAL MAL

M:1880. Əgər halal mal, haram mala, ayrılaraq edilə bilməyəcəyi tərzdə qarışsa və haram malın sahibi və miqdarı—heç biri mə'lum olmasa, bütün malın xumsu verilməlidir. Xumsu verildikdən sonra qalan mal halal olur. Ehtiyat-vacibə görə bu xumsu “ma fizzimmə” qəsdilə (istilahi və sədəqə xumsundan daha geniş mə'nada) onun sahibi tərəfindən verməlidir.

M:1881. Əgər halal mal harama qarışsa və insan haram malın miqdarını bilsə, ancaq sahibini tanımasa, o miqdarı sahibinin niyyəti ilə sədəqə verməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, cameüş-şərait müctəhiddən də icazə alsın.

M:1882. Əgər halal mal harama qarışsa və insan haram malın miqdarını bilməsə, ancaq sahibini tanısa, gərək razılaşsınlar. Amma malın sahibi razı olmasa və insan müəyyən bir şeyin onun olduğunu bilib ondan artıq da onun malı olub-olmamasında şəkk etsə, yəqini olduğu miqdarı ona qaytarmalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, onun olmasını ehtimal verdiyi artıq malı da ona versin.

M:1883. Əgər bir kəs harama qarışan halal malın xumsunu verib sonradan haram malın xumsun miqdarından artıq olduğunu bilsə, ehtiyat-müstəhəbbə görə gərək xumsdan artıq olduğunu bildiyi miqdarı onun sahibi tərəfindən sədəqə versin.

M:1884. Əgər harama qarışmış halal malın xumsunu versə və sonradan sahibi mə'lum olsa, onun boynuna heç nə gəlmir. Ancaq sahibini tanımadığı malı, onun niyyəti ilə sədəqə versə, sonra sahibi tapılsa onun malı miqdarında qaytarması vacibdir.

M:1885. Əgər halal mal harama qarışsa və haramın miqdarı mə'lum olsa, insan da onun sahibinin bir neçə nəfərdən başqası olmadığını bilib ancaq dəqiq şəkildə hansı olduğunu bilməsə, püşk atmalıdır: hər kəsin adına çıxsa, malı ona verməlidir.

5-SUYUN DİBİNƏ GİRMƏKLƏ ƏLDƏ OLUNAN CƏVAHİR

M:1886. Əgər suyun dibinə girmək vasitəsilə lö'lö, mərcan, yaxud hamısı dənizdən çıxarılan başqa cəvahir—istər göyərənlərdən olsun, istərsə də mə'dən şeylərindən—onların çıxarılmasına sərf edilən xərclər çıxıldıqdan sonra qiyməti 18 qızıl noxuda çatarsa xumsunu verməlidir; istər bir dəfəyə, istərsə də bir neçə dəfəyə dərindən çıxarmış olsun; istər çıxartdığı şey bir növdən olsun, istərsə də

bir neçə növdən. Amma əgər onu bir neçə nəfər birlikdə çıxartmış olsalar, onda hər hansının payı 18 qızıl noxuda çatsa, o, xumsunu verməlidir.

M:1887. Əgər dənizin dibinə girmədən, müəyyən vasitələrlə cəvahir çıxarılsa, ona sərf olunan xərclər çıxıldıqdan sonra, qiyməti 18 qızıl noxuda çatarsa, ehtiyat-müstəhəbbə görə gerek xumsunu versinlər. Amma suyun üzündən, yaxud sahildən cəvahir tapsa, onun xumsunu o vaxt verməlidir ki, bu iş onun daimi işi olsun və ayrılıqda, yaxud başqa mənfəətlərlə birlikdə illik xərclərindən çox olsun.

M:1888. İnsanın, deryaya girmədən əldə etdiyi balıq və s. heyvanların xumsu o vaxt vacibdir ki, onları qazanc üçün tutsun və təklikdə, yaxud sair qazanc mənfəətləri ilə birlikdə illik xərclərindən çox olsun.

M:1889. Əgər insan, deryadan bir şey çıxartmaq qəsdı olmadan deryaya girsə və təsadüfən cəvahir tapsa, o şeyin öz mülkü olmasını qəsd etsə, xumsunu verməlidir.

M:1890. Əgər insan suyun altına gedib müəyyən bir heyvan tutsa və onun qarnından cəvahir tapsa, o cəvahirin qiyməti 18 qızıl noxud, yaxud ondan çox olsa, bu halda o heyvan, qarnında adətən cəvahir olanlardan (sədəf kimi) olsa, xumsunu verməlidir. Amma əgər o heyvan təsadüfən cəvahiri udmuş olsa ehtiyat-vacib xumsunu verməkdir.

M:1891. Əgər böyük çaylarda (Dəclə-Fərat və s. kimi) çaylara girib cəvahir çıxartsa, həmin çaylarda adətən cəvahir əldə olunursa, onun xumsunu verməlidir.

M:1892. Əgər insan suya girib müəyyən miqdar ənbər çıxartsa və onun qiyməti 18 qızıl noxud, yaxud daha artıq olsa, xumsunu verməlidir. Amma suyun üzündən, yaxud sahildən tapsa, bu halda qiyməti 18 qızıl noxuda çatmasa da, ehtiyata görə xumsu vacibdir.

M:1893. Əgər bir kəsin qazancı deryaya girmək, yaxud mə'dən şeyləri çıxartmaqdırsa onların xumsunu versə və illik xərclərindən artıq qalsa, yenidən onların xumsunu verməsi lazım deyil.

M:1894. Əgər uşaq mə'dəndən müəyyən bir şey çıxartsa, yaxud onun harama qarışmış halal malı olsa, yaxud müəyyən xəzinə tapsa və ya deryaya girib cəvahir əldə etsə, onun qəyyumu xumsunu verməlidir.

6-QƏNİMƏT

M:1895. Qənimət məsələsi İmam (əleyhis-salam)-ın hazır olduğu zamana məxsus olduğundan, onun bəhsini etmirik.

7-ZİMMİ KAFİRİN MÜSƏLMANDAN ALDIĞI TORPAQ

M:1896. Əgər zimmi kafir müsəlmandan müəyyən qədər torpaq alsın onun xumsunu həmin torpaqdan verməlidir. Əgər onun xumsunun pulunu da versə, eybi yoxdur. (Amma puldan başqa bir şey verərsə, cameüş-şərait müctehidin icazəsi ilə olmalıdır.) Həmçinin əgər ev, mağaza və s. kimi şeyləri müsəlmandan alsın, bu halda onun torpağını ayrılıqda hesab edib satsalar, xumsunu verməlidir. (Əgər dükanı və ya evi onun yeri ilə birlikdə satsalar və nəticədə torpaq sahəsi də təbii olaraq kafirin ixtiyarına keçsə, torpağın xumsunu vermək vacib deyil.) Bu xumsu verməkdə qüribət qəsdı lazım (ilzami) deyil. Hətta cameüş-şərait müctehidin də xumsu aldığı vaxt qüribət qəsdı etməsi lazım (ilzami) deyil.

M:1897. Əgər zimmi kafir müsəlmandan aldığı torpaq sahəsini başqa müsəlmana da satsa, gərək zimmi kafir onun xumsunu versin. Həmçinin əgər o ölsə və bir müsəlman o torpağı irs aparsa, onun xumsunu həmin torpaqdan, yaxud başqa malından verməlidir.

M:1898. Əgər zimmi kafir yeri alan zaman xums verməyəcəyini, yaxud satıcının onun xumsunu verməsini şərt etsə, onun şərti səhih deyil və xumsunu verməlidir. Amma əgər satıcının, xums miqdarını onun tərəfindən xums sahiblərinə verməsini şərt etsə eybi yoxdur.

M:1899. Əgər bir müsəlman müəyyən bir torpaq sahəsini al-ver qəsdı olmadan zimmi kafirin mülkünə keçirsə və onun əvəzini alsın (məsələn, onunla razılaşsa) zimmi kafir onun xumsunu verməlidir.

M:1900. Əgər zimmi kafir səğir olsa və onun qəyyumu onun üçün torpaq sahəsi alsın, yaxud irs vasitəsilə ona çatsa qəyyumuna vacibdir ki, onun xumsunu həmin torpaqdan, yaxud qiymətinin xumsunu versin.

XUMSUN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ

M:1901. Xums iki yerə bölünməlidir: bir qismi səyyidlərindir. Ehtiyat-vacibə görə ya cameüş-şərait müctehidə, ya da onun icazəsi ilə fəqir, yetim, yaxud da səfərdə yolda qalmış səyyidlərə verilməlidir. Digər yarısı isə İmam (əleyhis-salam)-ın payıdır ki, bu zamanəmizdə cameüş-şərait müctehidə verilməli, yaxud onun icazə verdiyi yerlərdə məsrəf olunmalıdır. Amma əgər insan İmam (əleyhis-salam)-ın payını təqlid etmədiyi bir müctehidə vermək istəsə, ona o vaxt icazə verilə bilər ki, o müctehidlə təqlid etdiyi müctehidin İmam (əleyhis-salam)-ın payını eyni tərzdə məsrəf etmələrini bilsin.

M:1902. Xums verilən yetim seyyid fəqir olmalıdır; ancaq səfərdə yolda qalan seyyid, hətta öz vətəninə fəqir olmasa da, ona xums vermək olar.

M:1903. Səfərdə yolda qalan bir seyyidin səfəri günah səfəri olsa ehtiyat-vacibə görə ona xums verilməməlidir.

M:1904. Adil olmayan seyyidə xums vermək olar; amma 12 İmam (əleyhis-salam)-ı qəbul etməyən seyyidə xums vermək olmaz.

M:1905. Əgər günahkar seyyidə xums verilməsi onun günahlarına kömək olarsa, ona xums vermək olmaz. Amma aşkar surətdə günah edən seyyidə, hətta xumsun onun günahlarına kömək edən olmasa da, ehtiyat-vacibə görə ona xums verilməməlidir.

M:1906. Əgər bir kəs “seyyidəm”-desə, ona xums vermək olmaz. Amma iki nəfər adil şəxs onun seyyid olmasını təsdiq etsələr və ya camaat arasında məşhur olsa və nəticədə insan onun seyyid olmasını yəqinlik və ya xatircəmlik tapsa eybi yoxdur.

M:1907. Bir kəs öz məhəlləsində seyyid olması ilə məşhur olsa, hətta insanın onun seyyid olmasına yəqini olmasa da xums vermək olar—əgər onun seyyid olmasına e’timad taparsa.

M:1908. Arvadı seyyid olan bir kəsə, ehtiyat-vacibə görə xums verilməməlidir ki, öz xərclərinə sərf etsin. Amma əgər başqalarının xərci o qadına vacib olsa və onların xərclərini tə’min edə bilməsə, xumsu o qadına vermək caizdir ki, həmin işlərə məsrəf etsin.

M:1909. Əgər öz zövcəsi olmayan seyyidə qadının xərcləri insana vacib olsa, ehtiyat-vacibə görə onun yemək və geyimini xumsdan verə bilməz. Amma əgər xumsun bir miqdarını öz xərclərindən başqa şeylərə (xums verənə vacib olan xərclərə) sərf etsin deyə, onun mülkünə keçirsə, eybi yoxdur.

M:1910. Xərcləri başqa şəxslərə vacib olan fəqir və öz xərclərini tə’min edə bilməyən seyyidə xums vermək olar.

M:1911. Ehtiyat-vacib budur ki, bir seyyid fəqirə bir illik xərclərindən artıq miqdarda xums verilməsin.

M:1912. Əgər insanın yaşadığı şəhərdə müstəhəq seyyid tapılmasa və tapılmasına da ehtimal verilməsə; yaxud müstəhəqqin tapılmasına qədər xumsu saxlamaq mümkün olmasa, onu başqa şəhərə aparıb müstəhəqlərə çatdırmalıdır. Onu aparmaq üçün lazım olan yol xərcini xumsdan götürə bilər. Amma əgər xums tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq etmişsə onun əvəzini verməlidir. Amma səhlənkarlıq etməmiş olsa, ona daha bir şey vacib deyil.

M:1913. Əgər xums verməli olan şəxs öz şəhərində müstəhəq tapmasa və tapılmasına ehtimal versə, xumsu müstəhəq tapılana qədər saxlamaq mümkün

olsa da, başqa şəhərə apara bilər. Əgər onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və tələf olsa, bir şey verməməlidir. Amma xumsu o biri yerə aparmağın xərcini ondan götürə bilməz.

M:1914. Əgər bir şəxs öz şəhərində müstəhəq tapılsa, yenə də xumsu başqa şəhərə aparıb müstəhəqqə çatdırı bilər. Amma bu halda onun yol xərclərini özü verməlidir və xums tələf olsa hətta onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə də, zəmindir.

M:1915. Əgər cameüş-şərait müctəhidin icazəsi ilə xumsu başqa şəhərə aparsa və tələf olsa, yenidən xums verməsi lazım deyil. Əgər, cameüş-şərait müctəhidin tərəfindən xumsu alıb o şəhərdən başqa şəhərə aparmağa vəkil olan kəsə versələr də, eyni qayda ilə.

M:1916. Əgər xumsu malın özündən deyil, cameüş-şərait müctəhidin icazəsi ilə başqa maldan versə, o malın həqiqi qiyməti ilə hesablamalıdır. Əgər öz qiymətindən baha hesablasa, müstəhəqqin o qiymətlə razılaşmasına baxmayaraq, artıq hesabladığı miqdarı verməlidir.

M:1917. Müstəhəq şəxslərdə borcu olan bir kəs öz borcunu xumsdan hesab etmək istəsə, ehtiyat-vacibə görə xumsu ona verməlidir, sonra isə müstəhəq borcunu ona qaytarmalıdır.

M:1918. Müstəhəq şəxs xumsu alıb onu verənə bağışlaya bilməz. Amma çoxlu miqdarda xums borcu olub özü də fəqir olan, sonradan varlanmağa ümidi olmayan bir kəs, xums əhlinə borclu olmaq istəmirsə müstəhəqqin, xumsu ondan alıb yenidən ona bağışlamasına razı salsın, eybi yoxdur.

M:1919. Əgər xumsu, cameüş-şərait müctəhidlə, yaxud onun vəkili, yaxud seyyidlə əldə dolandırır sonrakı il ödəmək istəsə o ilin mənfəətlərindən azaldı bilməz. Deməli əgər, misal üçün, 1000 tümən əldə dolandırılıbsa və sonrakı ilin mənfəətlərindən 2000 tümən (xərclərindən artıq) qalıbsa, gərək 2000 tümənin xumsunu versin, sonradan xums kimi borclu olduğu 1000 tüməni yerdə qalanlardan versin.

ZƏKATIN HÖKMLƏRİ

M:1920. Zəkat 9 şeyə vacibdir: **1-Buğda; 2-Arpa; 3-Xurma; 4-Kişimiş; 5-Qızıl; 6-Gümüş; 7-Dəvə; 8-İnək; 9-Qoyun.**

Əgər bir kəs bu 9 şeydən hər hansının sahibi olsa, gərək sonradan deyiləcək şərtlər daxilində bir miqdarını müəyyən olunan yerlərə sərf etsin. Amma müstəhəbdir ki, kəsb-ticarət və qazanc sərmayəsinin də hər il zəkatını versin.

M:1921. Dənli bitkilərdən olan sültün (buğdanın yumşaqlığı və arpanın xüsusiyyəti var) zəkati yoxdur. Amma buğda kimi dənli bitkilərdən olan ələsin (Sən'a əhalisinin yemək məhsuludur) zəkati ehtiyat-vacibə görə verilməlidir.

ZƏKATIN VACİB OLMASI ŞƏRTLƏRİ

M:1922. Zəkat o halda vacib olur ki, mal (sonradan deyiləcək) nisab həddinə çatsın və onun maliki həddi-bülüğa çatmış, aqıl və azad olsun, öz malında təsərrüf edə bilsin.

M:1923. Əgər insanın 11 ay müddətində inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşü olsa, 12-ci ayın əvvəlində onun zəkatinı verməlidir. Amma sonrakı ilin əvvəlini 12-ci ay tamam olandan sonra hesab etməlidir.

M:1924. Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi ilin əsnasında həddi-bülüğa çatsa ehtiyat-vacibə görə gərək zəkat versin.

M:1925. Buğda və arpanın zəkati o vaxt vacib olur ki, dən bağlamış olsun və ona “buğda” və “arpa” deyilsin. Kişmişin zəkati ehtiyata görə qora olanda, xurmanın da rəngi sarı və ya qırmızı olub yeyilə biləndə ehtiyata görə zəkati vacib olur. Amma arpa və buğdada zəkatin verilməsi vaxtı xərməndə samandan ayrıldığı, kişmişdə üzümün quruyub kişmiş olduğu, xurmada isə yaş xurmanın (rütəbin) quru xurma (təmr) olduğu vaxtdır.

M:1926. Əgər buğda, arpa, kişmiş və xurmanın zəkatinın vacib olduğu vaxt onların sahibi həddi-bülüğa çatsa, zəkatinı verməlidir.

M:1927. Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi bütün il boyu dəlilik halında olsa, zəkat vacib deyil. Ancaq ilin müəyyən hissəsini dəli olub ilin axırında ağıllansa, dəli olduğu vaxt çox az olsa da, zəkat vacib olmur.

M:1928. Əgər inək, qoyun, dəvə, qızıl və gümüşün sahibi ilin bir miqdarını məst və bihuş halda olsa, zəkat ondan düşmür. Həmçinin əgər buğda, arpa, kişmiş və xurmanın vacib olduğu vaxt məst və ya bihuş olsa eyni qayda ilə (saqit olmur).

M:1929. Bir kəsin qəsb etdiyi və onda təsərrüf edə bilmədiyi malın zəkati yoxdur.

M:1930. Əgər bir kəs zəkatin vacib olduğu qızıl, gümüş və başqa şeyləri borc alsə və bir il onun yanında qalsa, zəkatinı verməlidir. Borc verənə isə heç nə vacib deyil.

BUĞDA, ARPA, XURMA VƏ KIŞMIŞIN ZƏKATI

M:1931. Buğda, arpa, xurma və kişmişin zəkati o vaxt vacib olur ki, nisab həddinə çatsın. Onların nisabı da 288 “mən” Təbriz ölçüsündən 45 misqal azdır ki, təqribən 847 kq-a bərabərdir.

M:1932. Əgər zəkat verməmişdən qabaq zəkati vacib olan üzüm, xurma, arpa, buğdadan özü və əhli-əyalı yesə, yaxud fəqirə versələr məsrəf olunan miqdarın zəkati vacib deyil.

M:1933. Əgər buğda, arpa, xurma və üzümün zəkati vacib olandan sonra onun sahibi ölsə, zəkatını onun malından verməlidir. Amma əgər zəkat vacib olmamışdan qabaq ölsə, bu halda vərəsələrin hər birinin payı nisab həddinə çatsa, o öz payının zəkatını verməlidir.

M:1934. Cameüş-şərait müctehidin tərəfindən zəkati yığmağa vəzifəli olan bir şəxs xərmən vaxtı (buğda və arpanı samandan ayıldığı vaxt) və üzümün kişmiş, yaş xurmanın qurumasından sonra zəkati tələb edə bilər. Əgər maliki verməsə və zəkati vacib olan şey tələf olub aradan getsə, əvəzini verməlidir.

M:1935. Əgər xurma, üzüm ağaclarını, yaxud buğda və arpa əkin sahələrinə malik olandan sonra zəkat vacib olsa (məsələn, xurma onun mülkündə sarı və qırmızı olsa) zəkatını verməlidir.

M:1936. Əgər buğda, arpa, xurma və üzümün zəkati vacib olandan sonra əkin sahəsini və ağacı satarsa, satıcı onun zəkatını verməlidir.

M:1937. Əgər insan buğda, arpa, xurma və üzüm alıb satıcının onların zəkatlarını verdiyini bilsə, yaxud verib-verməməsində şəkk etsə ona heç nə vacib deyil. Amma əgər zəkati vermədiyini bilsə, bu halda cameüş-şərait müctehid zəkati verilməyən hissənin müamiləsinə icazə verməsə, o miqdarın müamiləsi batildir və cameüş-şərait müctehid zəkati alıcıdan ala bilər; yox əgər zəkat miqdarının müamiləsinə icazə versə, müamilə səhihdir və alıcı onun (zəkatın) qiymətini cameüş-şərait müctehidə verməlidir. Əgər onun qiymətini satıcıya vermiş olsa, geri ala bilər.

M:1938. Əgər buğda, arpa, xurma və kişmişin yaş olan vaxtdakı çəkisi nisab həddinə çatsa, amma quruyandan sonra bu miqdardan az olsa zəkat vacib deyil.

M:1939. Əgər bir kəs buğda, arpa, xurmanı qurumamışdan qabaq məsrəf etsə, hətta quruyanda nisab həddinə çatardısı da, zəkati vacib deyil.

M:1940. Təzə vaxt yeyilən xurma əgər qaldıqda çox azalarsa, bu halda əgər qurusaydı, nisab həddinə çatardısı, zəkati vacibdir.

M:1941. Zəkati verilmiş buğda, arpa, xurma və kişmiş bir neçə il insanın əlində qalsa, üstünə zəkat gəlmir.

M:1942. Әгәр буғда, арпа, хурма və üzüm çay, yaxud yağış suyundan suvarılsa və ya Misirdə olduğu kimi, yerin rütubətindən (suvarılmağa ehtiyacı olmadan) məhsul verərsə, zəkatı məhsulun onda biri qədərdir. Әгәр vedrə, su motoru və s. kimi vasitələrlə, hal-hazırda mövcud olan dərin, yaxud nisbətən dərin quyulardan suvarılarsa, zəkatı məhsulun iyirmidə biri qədərdir. Әгər məhsul torpağın bir hissəsindən yağış, çay suyu və yerin rütubətindən istifadə edilərk, elə həmin miqdar da vedrə, su motoru və s. kimi vasitələrlə suvarılaraq əldə edilərsə, birinci yarısının zəkatı onda bir, ikincinin zəkatı iyirmidə birdir ki, bütün məhsulun qırxdə bir hissəsi zəkat kimi verməlidir.

M:1943. Әгәр буғда, арпа, хурма və üzüm həm yağış və çay suyundan, həm də vedrə, motor və s. kimi şeylərdən istifadə edilərk suvarılarsa, bu halda camaat arasında “yağış suyu ilə deyil, motor və vedrə ilə suvarılıb”, desələr, onun zəkatı iyirmidə birdir; yox әгәр camaat arasında “vedrə ilə deyil, yağış suyu ilə suvarılıb”, deyilsə, zəkatı onda birdir.

M:1944. Әгәр suvarılması yağış suyu ilə, yaxud motor və vedrə ilə olmasında şəkk olsa iyirmidə bir qədər zəkat vacibdir. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, onda bir qədər verilsin.

M:1945. Әгәр буғда, арпа, üzüm yağış, yaxud çay suyu ilə suvarılsa və vedrə, motor kimi şeylərə ehtiyac olmasa, amma eyni zamanda vedrə və motor ilə də suvarılıb bunların suyunun məhsulun artımında tə'siri olmasa, onun zəkatı onda birdir. Әгәр vedrə və motor kimi şeylərlə suvarılsa və çay, yağış suyuna ehtiyacı olmasa, çay və yağış suyu ilə də suvarılsa amma, məhsulun artımında yağışın və çayın tə'siri olmasa, zəkatı iyirmidə birdir.

M:1946. Әгәр müəyyən əkin sahəsi vedrə və ya motor vasitəsilə suvarılsa və onun yanında olan sahədə də əkilən əkin sahəsi həmin yerin rütubətini cəzb edib daha suvarılmağa ehtiyac olmasa, vedrə ilə suvarılan əkin sahəsinin zəkatı iyirmidə bir, onun yanında olan əkin sahəsinin isə zəkatı onda birdir.

M:1947. Buғda, арпа, хурма və üzüm üçün sərf olunan xərcləri, hətta əkin əkmək səbəbilə paltar və avadanlıqların qiymətinin azalan hissəsini də məhsuldan çıxə bilər. Әгər bunları çıxmamışdan qabaq nisab həddinə çatsa, ehtiyat-vacib budur ki, yerdə qalanın zəkatı verilsin.

M:1948. Zəkat vacib olmayan, yaxud zəkatı verilmiş toxumların qiyməti əkinin xərclərinin bir hissəsi hesab oluna bilər. Amma taxılın əkildiyi vaxtın qiyməti ilə hesablanmalıdır.

M:1949. Әгər əkin yeri və əkinçilik avadanlıqları, yaxud bu ikisindən biri şəxsin öz mülkü olsa, onların kirayəsini xərclərdən hesab etməməlidir.

Hәмçinin, özünün, yaxud başqasının pulsuz gördüyü işlər üçün də məhsuldan bir şey çıxmamalıdır.

M:1950. Əgər bir şəxs üzüm və ya xurma ağacını alsa onun dəyəri xərclərdən deyil. Amma əgər xurmanı və üzümü yığımdan əvvəl və zəkat vacib olmamışdan qabaq alsa onun üçün verdiyi pul xərclərdən hesab olunur.

M:1951. Əgər bir nəfər müəyyən torpaq sahəsi alıb buğda və ya arpa əksə, yerin alınması üçün verilən pul xərclərdən hesab olunmur. Amma əkin sahəsini zəkat vacib olmamışdan qabaq alsa, onun alınmasına verdiyi pulu xərclərdən hesab edib məhsuldan çıxı bilər. Əldə edilən samanın qiymətini isə, əkin sahəsi üçün verdiyi puldan çıxmalıdır. Məsələn, əgər əkin sahəsini 500 tükənə alsa və onun samanının qiyməti 100 tükənə olsa, yalnız 400 tükənəni xərclərdən hesab etmək olar.

M:1952. Əgər bir kəs əkinçilikdə lazım olan öküz və s. əkinçilik vasitələri olmadan əkin əkə bilsə, bu halda həmin avadanlıqları alsa, onlara verdiyi pulu xərclərdən hesab etməməlidir.

M:1953. Əgər bir kəs öküz və əkinçilik üçün lazım olan sair avadanlıqlar olmadan əkin əkə bilməsə, bu halda onları alsa və əkində işlədilmək səbəbilə tamamilə aradan getsə onun qiymətinin hamısını xərclərdən hesab edə bilər. Əgər onların qiymətinin bir miqdarı azalsa o miqdarı da xərclərdən hesab edə bilər. Amma əkindən sonra onların qiymətindən bir şey azalmasa onların qiymətini xərclərdən hesab etməməlidir.

M:1954. Əgər bir torpaqda arpa, buğdadan əlavə zəkatı vacib olmayan düyü və lobyə kimi şeylər də əkilsə, hər biri üçün nə qədər xərcləyibsə, həmin şeyin hesabına yazmalıdır. Amma hər ikisi üçün xərc etmiş olsa, bu halda onu iki yerə bölməlidir. Məsələn, hər ikisi eyni qəddərdə olsa, bu halda xərclərin yarısını zəkatı onların hesabından çıxı bilər.

M:1955. Əgər şümləməyə, yaxud bir neçə il əkinçilik üçün faydalı olan başqa işlərə xərcləsə, ehtiyat-vacibə görə onun xərclərini bir neçə ilə bölməlidir.

M:1956. Əgər insan fəsiləri bir-biri ilə fərqlənən, habelə əkinçilik məhsulları və meyvəsi bir vaxtda yetişməyən bir neçə məntəqədə buğda, arpa, xurma, yaxud üzümü olsa və onların hamısı bir ilin məhsulu hesab olunsa, bu halda birinci yetişən şey nisab həddinə çatsa, onun zəkatını yetişdiyi vaxt, qalanlarının zəkatını isə sonra, hər vaxt yetişsə, o vaxt verməlidir. Əgər əvvəldə yetişən nisab həddinə çatmasa, bu halda sonradan əldə olunan məhsullarla birlikdə nisab həddinə çatmasına yəqini olsa, yenə də yetişənlərin zəkatını həmin vaxtda, qalanlarını isə sonradan, yetişdikləri vaxtda vermək vacibdir. Əgər hamısının birlikdə nisab həddinə çatacağına yəqini olmasa, bu halda qalanlarının da

yetişməsinə gözləməlidir: əgər üst-üstə nisab həddinə çatarsa, zəkatı vacibdir, əks halda isə vacib deyil.

M:1957. Əgər üzüm və ya xurma ağacı bir ildə iki dəfə meyvə versə və hər dəfə də nisab həddinə çatmasa, zəkat vacib deyil. Çünki iki fəsildəki əkin, iki ildəki əkin hesab olunur.

M:1958. Əgər quruduqda nisab həddinə çatan bir miqdar təzə xurma və ya üzümü olsa, bu halda zəkat vermək niyyəti ilə onların təzəsindən, quruyarsa ona vacib olan zəkat qədərində olan miqdarda müstəhəqqə versə, eybi yoxdur.

M:1959. Əgər quru xurma və ya kişmişin zəkatı bir nəfərə vacib olsa onun zəkatını təzə xurma və ya təzə üzümdən verə bilməz. Həmçinin təzə xurma və ya təzə üzümün zəkatı ona vacib olan halda zəkatını quru xurma və ya kişmişdən verə bilməz. Amma əgər bunlardan birini, yaxud başqa bir şeyi zəkatın qiyməti dəyəri niyyəti ilə versə, maneəsi yoxdur.

M:1960. Həm borclu, həm də zəkatı verməsi vacib olan malın sahibi ölərsə, əvvəlcə zəkatı vacib olan malın hamısının zəkatını verməli, sonra isə onun borclarını qaytarmalıdırlar.

M:1961. Həm borclu olan, həm də buğda arpa və xurma, üzümü olan bir kəs ölsə və onların zəkatı vacib olmamışdan qabaq vərəsələri onun borclarını başqa maldan versələr, bu halda hər birinin payı nisab həddinə çatsa, zəkatını verməlidir. Əgər onların zəkatı vacib olmamışdan qabaq ölənün borcunu verməsələr, bu halda meyyitin malı təkcə borcları qədərində olsa, onların zəkatını vermələri vacib deyil. Əgər meyyitin malı borclarından artıq olsa, bu halda əgər onun borclarını vermək istəsələr, müəyyən miqdar buğda, arpa, xurma, kişmiş də borc sahibinə verməli olacaqlarsa, borc sahibinə verdiklərinin zəkatı yoxdur. Yerdə qalanlar da vərəsələridir: hər birinin payı nisab həddinə çatsa, zəkatını verməlidir.

M:1962. Əgər zəkatı vacib olan buğda, arpa, kişmiş və xurmanın həm yaxşısı, həm də pisi olsa, ehtiyat-vacibə görə hər birinin zəkatını onun özündən (yaxşılardan zəkatını yaxşıdan, pislərini pisdən), yaxud da hamısının zəkatını yaxşıdan verməlidirlər. Amma hamısının zəkatını pis məhsuldan vermək olmaz.

QIZILIN NİSABI

M:1963. Qızılın iki nisab həddi vardır:

Birincisi–İyirmi şər'i misqaldır (hər misqalı 18 noxud); əgər qızılın miqdarı 20 şər'i (15 adi misqal) qızıla çatsa, lazım olan sair şərtlər də mövcud olarsa onun qırxdan birini (9 noxud) zəkat verməlidir. Əgər bu həddə çatmasa, zəkatı vacib deyil.

İkincisi—(Birinciyə əlavə olunan) dörd şə'r'i misqaldır ki, üç adi misqala bərabərdir. Deməli əgər, 15 (adi) misqala üç (adi) misqal əlavə olunsay, 18 misqalın hamısının zəkatını—qırxdan birini verməlidirlər. Əgər üç misqaldan az əlavə olsa, təkcə 15 misqalın zəkatı verilməlidir və onun artıq qalan hissəsinin zəkatı yoxdur. Həmçinin hər nə qədər yuxarı getsə, yə'ni üç misqal-üç misqal artsa (15, 18, 21, 24...) onların hamısının zəkatı verilməlidirlər. Əgər üç misqaldan az əlavə olunsay, artan hissənin zəkatı yoxdur.

GÜMÜŞÜN NISABI

M:1964. Gümüşün də iki nisab həddi vardır:

Birincisi—105 adi misqaldır; əgər gümüş 105 misqala çatsa sonradan deyiləcək sair şərtlər də mövcud olsa, insan onun qırxdan birini (2 misqal və 15 noxud) zəkat verməlidir. Əgər bu miqdara çatmasa, zəkatı vacib deyil.

İkincisi—(Birinciyə əlavə olunan) 21 misqaldır. Yə'ni 105 misqala 21 misqal əlavə olunsay, bütün 126 misqalın zəkatı qeyd olunduğu kimi verilməlidir. Əgər 21 misqaldan az əlavə olunsay, təkcə 105 misqalın zəkatı verilməlidir. Artıq qalan hissənin zəkatı yoxdur. Həmçinin bu qayda ilə nə qədər yuxarı getsə (yə'ni 21-21 misqal əlavə olunsay), hamısının zəkatı verilməlidir. Amma əgər əlavə olunan miqdar 21 misqaldan az olsa, zəkatı yoxdur. Deməli əgər insan malik olduğu qızıl və gümüşün qırxdan birini zəkat versə ona vacib olan zəkatı ödəmiş olur, bə'zi hallarda isə vacib olan miqdardan artıq vermiş olur. Məsələn, 110 misqal gümüşü olan bir kəs onun qırxdan birini zəkat versə, 105 misqalının vacib olan zəkatını vermişdir. Hansı ki, onun beş misqalının da verməsi vacib deyilmiş.

M:1965. Əgər qızılı və ya gümüşü nisab halına çatan bir kəs hətta zəkatını versə də, nə qədər ki, birinci nisabdan azalmayıb hər ildə onun zəkatını verməlidir.

M:1966. Qızıl və gümüşün zəkatı o vaxt vacib olur ki, sikkə vurulmuş və onunla al-ver rəvac tapmış olsun. Əgər onun sikkəsi aradan getmiş olsa da, zəkatı verilməlidir.

M:1967. Qadınların zinət üçün istifadə etdikləri sikkəli qızıl və gümüş əgər al-ver onunla rəvac tapmaqda qalırsa, yə'ni yenə də qızıl və gümüş pul onunla müamilə olunarsa, ehtiyata görə zəkatı vacibdir. Amma onların müamiləsi rəvacdan düşübsə, zəkatı vacib deyil.

M:1968. Bir kəsin qızılı və gümüşü olsa və heç biri nisab həddinə çatmasa (məsələn, 104 misqal gümüşü və 14 misqal qızılı olsa) ona zəkat vacib deyil.

M:1969. Əvvəldə qeyd olunduğu kimi, qızıl və gümüşün zəkati o vaxt vacib olur ki, insan 11 ay müddətində nisab həddində olanlara malik olsun. Əgər 11 ay içində onun qızıl və gümüşü nisab həddindən azalsa, ona zəkat vacib deyil.

M:1970. Əgər 11 ay içində malik olduğu qızıl və gümüşü başqa qızıl və gümüşlə, yaxud başqa şeylə dəyişdirsə, və ya əritsə, zəkat vacib olmaz. Amma əgər zəkat verməkdən boyun qaçıрмаq üçün bu işləri görsə, ehtiyat-müstəhəb budur ki zəkati versin.

M:1971. Əgər qızıl və gümüşünü 12-ci ayda əritsə zəkati verməlidir. Əgər əritməklə onların çəkisi, yaxud qiyməti azalsa, əridilməmişdən qabaq vacib olan zəkati verməlidir.

M:1972. Əgər qızıl və gümüşünün həm yaxşısı, həm də pisi olsa, hər birinin zəkati onun özündən (yaxşının zəkati yaxşıdan, pisini pisdən) verə bilər. Amma yaxşı olar ki, hamısının zəkati yaxşı qızıl və yaxşı gümüşdən versin.

M:1973. Adi qaydadan artıq başqa metallarla qarışan (xəlitə olan) qızıl və gümüşün xalisi nisab həddinə çatarsa, onun zəkati verilməlidir. Həmçinin, əgər adi qaydadan artıq başqa metallarla qarışığı olan qızıl və gümüş pulu “qızıl pul” və “gümüş pul” deyilərsə, nisab həddinə çatdıqda zəkati–hərçənd xalisi nisab həddinə çatmasa da–ehtiyata görə vacibdir. Əgər onun xalisinin nisab həddinə çatıb–çatmamasında şəkk etsə, ehtiyat-vacibə görə əritmək və s. yollarla onun xalisinin miqdarını təyin etsin. Yaxud o qədər zəkat versin ki, zəkat vacibinin boynundan götürülməsinə, lazım olan miqdarı verməsinə yəqin etsin.

M:1974. Əgər malik olduğu qızıl və gümüş adi qaydada başqa metallarla qarışıq olsa, onun zəkati adi haldan artıq qarışıq olan başqa qızıl və gümüşdən verə bilməz. Amma onda (verdiyində) xalis qızıl və gümüşün, zəkati vacib olan qədərində olmasına yəqini olarsa, eybi yoxdur.

DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATI

M:1975. Dəvə, inək və qoyunun zəkati qeyd olunan şərtlərdən əlavə, iki şərti də var:

1-Həmin heyvanlar bütün il boyu işsiz olsunlar; (Amma əgər, il boyunda 1-2 gün işlədilsə və iş heyvanı hesab olunmasa, zəkati vacibdir.)

2-Bütün il boyu çölün otlarından yesin; (Deməli əgər bütün ili, yaxud ilin müəyyən müddətində biçilmiş otdan, onların malikinin, yaxud başqasının mülkü olan əkin yerindən otlasa, zəkati yoxdur. Amma əgər il boyunda 1-2 gün malikinin otundan yesə, zəkati vacibdir.

M:1976. Әгәр insan öz inәyi, дәвәси вә қойуну үчүн һеç кәсин әкмәдиyi bir otlaq (өрүш) alsa, yaxud icarә etsә onda zәkatın vacib olması müşküldür. Amma әгәр orada otarmaq үчүн vergi versә zәkatını vermәlidir.

DӘVӘNİN NISABI

M:1977. Dәvәnin 12 nisabı vardır:

1. 5 baş дәвә; onun zәkatı bir қойundur. Nә қәдәр ki, дәвәләрin sayı 5-ә çatmayıb, zәkatı yoxdur.

2. 10 baş дәвә; zәkatı iki қойundur.

3. 15 baş дәвә; zәkatı üç қойundur.

4. 20 baş дәвә; zәkatı дörd қойundur.

5. 25 baş дәвә; zәkatı beş қойundur.

6. 26 baş дәвә; zәkatı iki yaşına daxil olmuş bir дәвәdir.

7. 36 baş дәвә; zәkatı üç yaşına daxil olan bir дәвәdir.

8. 46 baş дәвә; zәkatı дörd yaşına daxil olmuş bir дәвәdir.

9. 61 baş дәвә; zәkatı beş yaşına daxil olmuş bir дәвәdir.

10. 76 baş дәвә; zәkatı üç yaşına daxil olmuş iki дәвәdir.

11. 91 baş дәвә; zәkatı дörd yaşına daxil olmuş iki дәвәdir.

12. 121 baş дәвә вә ondan yuxarıdır ki, 40-40 hesab olunmalıdır. Hәр 40 başın zәkatı üç yaşına daxil olmuş bir дәвәdir; yaxud 50-50 hesablanmalıdır ki, hәр 50 дәvәnin zәkatı дörd yaşına daxil olmuş bir дәvәdir. Yaxud 40-50, 40-50 hesab etməlidir. Amma elә hesab olunmalıdır ki, bir şey (qalıqsız bölünән) qalmasın, qalsa da 9-dan artıq olmasın. Mәsәlән, әгәр bir nәfәrin 140 дәvәsi olsa, 100 дәvә үчүн дörd yaşına daxil olmuş iki дәvә, 40 дәvә үчүн üç yaşına daxil olmuş dişi дәvә vermәlidir.

M:1978. İki nisab arasında olan say үчүн zәkat vacib deyil. Demәli әгәр дәvәләрin sayı birinci nisabdan (beşдән) keçib ikinci nisaba (ona) çatmasa, tәkcә 5 дәvәnin zәkatını vermәlidir. (Sair nisablarda da eyni qayda ilә.)

İNӘYİN NISABI

M:1979. İnәyin iki nisabı vardır:

1. 30-dur: inәklәrin sayı 30-a çatanda qeyd olunan шәrtlәrә malik olarsa, iki yaşına daxil olmuş bir dana zәkat verilmәlidir.

2. 40-dır ki, onun da zәkatı üç yaşına daxil olmuş dişi danandır.

30-la 40 arasında olanların zәkatı vacib deyil. Mәsәlән, bir kәsin 39 inәyi olsa, yalnız 30-un zәkatını vermәlidir. Hәмçinin әгәр 40-dan artıq inәyi olsa, nә қәдәр ki, 60-a çatmayıb yalnız 40-ın zәkatını vermәlidir. 60-a çatandan sonra

birinci nisab ikiqat olduğundan, iki baş iki yaşına daxil olmuş dana verməlidir. Həmçinin yuxarı getdikcə ya 30-30, ya 40-40, ya da 30-40-la hesablanmalı, qeyd olunan göstərişə əsasən zəkatını verməlidir. Elə hesab edilməlidir ki, bir şey qalmasın (qalıqsız olsun), qalsa da 10-dan artıq olmasın. Məsələn, əgər 70 baş inəyi olsa, 30-40-la hesab etməlidir. 30 baş üçün 30-un, 40 baş üçün 40-ın zəkatını verməlidir. Çünki əgər 30-30 hesab etsə 10 baş inək zəkatsız qalır.

QOYUNUN NİSABI

M:1980. Qoyunun beş nisabı var:

1. 40 baş qoyundur ki, onun zəkatı bir qoyundur. Qoyunların sayı 40-a çatmayınca, zəkat vacib deyil.

2. 121 baş qoyundur ki, zəkatı 2 qoyundur.

3. 201 baş qoyunudur ki, zəkatı 3 qoyundur.

4. 301 baş qoyundur ki, zəkatı 4 qoyundur.

5. 400 baş və ondan artıqdır ki, onları yüz-yüz hesab etməli, hər yüz baş üçün bir qoyun verməlidir. Zəkatı qoyunların özündən verməsi lazım (ilzami) deyil, hətta başqa qoyun da, yaxud onun qiymətinə uyğun pul versə kifayətdir. Bu ikisindən başqa bir şey versə, işkalı var.

M:1981. İki nisab arasında olanlar üçün zəkat vacib deyil. Deməli əgər bir kəsin qoyunlarının sayı birinci nisab olan 40-dan artıq olub 121 olan ikinci nisaba çatmasa, təkcə 40 başın zəkatını verməlidir. Ondan artıq qalanın zəkatı yoxdur. Sonrakı nisablarda da eyni qayda ilə.

M:1982. Nisab həddinə çatan dəvə, inək və qoyunun zəkatı vacibdir. İstər hamısı erkək olsun, istərsə də dişi, yaxud bə'zisi erkək olsun, bə'zisi də dişi.

M:1983. Zəkatda inəklə camış, ərəb dəvəsi ilə qeyri-ərəb dəvəsi, keçi ilə qoyun və şişək zəkatda eyni cinsdən hesab olunur və bir-birilə fərqi yoxdur.

M:1984. Əgər zəkat üçün qoyun versə ehtiyat-vacibə görə iki yaşına, keçi versə ehtiyata görə üç yaşına daxil olmalıdır.

M:1985. Zəkat kimi verilən qoyunun qiyməti sair qoyunlardan azacıq az olsa, eybi yoxdur. Amma daha yaxşı olar ki, qiyməti sair qoyunların qiymətindən çox olanı zəkat kimi versin. Həmçinin inək və dəvədə də eyni qayda ilə.

M:1986. Əgər bir neçə nəfər şərik olsalar, hər birinin payı birinci nisab həddinə çatsa, zəkatını verməlidir. Payı birinci nisab həddindən az olan şəxsə zəkat vacib deyil.

M:1987. Əgər bir nəfərin bir neçə yerdə inəyi, dəvəsi, yaxud qoyunu olsa və üst-üstə nisab həddinə çatsalar, onların zəkatını verməlidir.

M:1988. Әгәр инәк, дөвә, yaxud qoyunların içәrisində xəstә, yaxud eyblisi də olsa zәkatlarını vermәlidir.

M:1989. Әгәр bir şəxsин инәк, дөвә, qoyunlarının hamısı xəstә, yaxud eybli və ya qoca olsalar, hər birinin zәkatını onların özündән verә bilәр. Amma әгәр hamısı sağlam, eybsiz və cavan olsalar zәkatlarını xəstә, eybli və qocalardan verә bilmәz. Hәttә әгәр onların бә'zilәri sağlam, бәzilәri xəstә; бә'zilәri eybli və бә'zilәri isә eybsiz; бә'zilәri qoca və бә'zilәri cavan olsalar, ehtiyat-vacib budur ki, onların zәkatını sağlam, eybsiz və cavanlardan versin.

M:1990. Әгәр 11-ci ay tamam olmamışdan qabaq qoyun, инәк və дөвәlərini başqa şeylə dəyişсә, yaxud nisab qәdәrinдә olanları həmin cinsдән olan nisab miqdarında dəyişсә (мәсәлән 40 qoyun verib başqa 40 qoyun alsa) onun zәkatı vacib deyil.

1991. Инәк, qoyun, дөвәnin zәkatını vermәli olan bir кәс onların zәkatını başqa maldan versә, нә qәдәр ki, onların sayı nisabdan azalmayıb, hər il zәkatını vermәlidir. Әгәр onların özündән versә və birinci nisabdan azalsa, ona zәkat vacib deyil. Мәсәлән, bir nəфәрin 40 qoyunu olsa və zәkatını başqa malından versә, нә qәдәр ki, onun qoyunları 40-dan azalmayıb, hər il bir qoyun vermәlidir; yox әгәр onların özündән versә нә qәдәр ki, 40-a çatmayıbdır, zәkat ona vacib deyildir.

ZƏKATIN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ

M:1992. İnsan zәkatı 8 yerә məsrəf edә bilәр:

1-Fәqirә; Fәqir-özünün və ailәsinin illik xərclәrini tә'min edә bilmәyән кәсdir. Amma öz illik xərclәrini tә'min edә bilән sәнәti, yaxud mülkü və ya sәrmayәsi olan bir кәс fәqir deyil.

2-Miskinә; Miskin-vәziyyәti fәqirdән дә ağır olan кәсdir.

3-İmam (әleyhis-salam)ın, yaxud onun naibinin tәрәfindән zәkatı yığıb saxlamağa, onun mühasibәsinә, onu İmam (әleyhis-salam)-a, yaxud onun naibinә və ya fәqirlәrә çatdırmağa vәzifәli olan şəxsә; O zәhmәt çәkdийi qәdәр zәkatdan istifadә edә bilәр.

4-Zәkat verilәrsә İslam dininә yönәлән, yaxud müharibәdә müsәlmanlara kömək edән kafirlәrә, həmçinin zәkat verilәrsә imanları güclәнән zәif imanlı müsәlmanlara;

5-Qulların alınıb azad olunmasına;

6-Öz borcunu verә bilmәyән borclulara; (Bu şərtlә ki, o borcu günah işdә sәrf etməmiş olsun.)

7-Allah yolunda; Yə'ni, məscid, mədrəsə tikmək, ümumi-dini mənfəəti olan işlər görmək, yaxud körpü tikilməsi, yolların tə'mir olunması kimi xeyri müsəlmanlara çatan və ümumiyyətlə İslam və müsəlmanların xeyrinə olan hər bir işə.

8-İbnüs-səbilə, (səfərdə pulu qurtarıb yolda qalan şəxs).
(Bunların hökmləri sonrakı məsələdə deyiləcək.)

M:1993. Ehtiyat-vacib budur ki, fəqir və miskin zəkatdan özünün və əhli-əyalının illik xərclərindən artıq götürməsin. Əgər müəyyən miqdarda pul və yaxud malı varsa, bu halda illik xərclərinin çatmayan hissəsi qədər götürməlidir.

M:1994. Əgər bir kəsin illik xərcləri qədər malı olsa və bu miqdar sərf etdikdən sonra yerdə qalanının illik xərclərinə çatıb-çatmayacağında şəkk etsə, zəkat ala bilməz.

M:1995. Qazancı illik xərclərindən az olan sənətkar, yaxud mülk sahibi, yaxud tacir öz xərclərinin kəsiri üçün zəkat ala bilər və öz iş avadanlıqlarını, əmək alətini, mülkünü, yaxud sərmayəsini xərclərinə sərf etməsi lazım (ilzami) deyil.

M:1996. Özünün və ailəsinin bir illik xərcini tə'min edə bilməyən bir fəqirin, öz mülkü olan bir evi varsa və orada oturubsa, yaxud minik heyvanı varsa, əgər bunlarsız yaşaya bilməzsə, hətta abırının hifz olunması üçün də olsa, zəkat ala bilər. Həmçinin, ehtiyacı olduğu ev əşyaları, qab-qacaq, qış və yay paltarları və sair şeyləri də bu qayda ilə. Əgər fəqir qeyd olunlara malik olmasa və onlara ehtiyacı olsa zəkatdan ala bilər.

M:1997. Müəyyən peşəni, sənəti öyrənmək çətin olmayan bir fəqir ehtiyat-vacibə görə öyrənməli, zəkatla güzəranını tə'min etməməlidir. Amma nə qədər ki, öyrənməyə məşğuldur, zəkat ala bilər.

M:1998. Əvvəllər fəqir olan və “fəqirəm” deyən bir şəxsin sözündən xatircəmlilik hasil olsa, ona zəkat vermək olar.

M:1999. Əgər bir kəs “fəqirəm” desə və əvvəllər fəqir olmasa, yaxud fəqir olub-olmaması mə'lum olmasa, bu halda onun sözündən xatircəmlilik hasil olmazsa, ehtiyat-vacib budur ki, ona zəkat verilməsin.

M:2000. Zəkat verməli olan bir kəsin fəqirdə borcu olsa, ona verməli olduğunu zəkatdan hesab edə bilər.

M:2001. Əgər fəqir şəxs ölsə və onun malı borcuna çatmasa, insan, ona vermiş olduğu borcu zəkatdan hesab edə bilər. Hətta əgər onun malı borcu qədərində olsa, amma vərəsələri onun borcunu verməsə, yaxud başqa səbəblərə görə insan öz borcunu ondan ala bilməsə, bu halda ona verdiyi borcu zəkatdan hesab edə bilər.

M:2002. Ёнсанн фəқирə зəкат кими вердиџи шəџин зəкат олдуғуну демəsi лəзим (илзəми) деџил. Һəтта əғər фəқир хəцəлəт чəксə мустəһəбдир ки, онə зəкат ниџџəти илə вериб, əмма зəкат олдуғуну ашкар етмəсин.

M:2003. Əғər бир кəсин фəқир олдуғунə инəнəрəқ онə зəкат версəлər вə сонрə фəқир олмəдиғи мə'лум олсə; џəхуд мəсəлəни бilməмəзлик ўзўндən фəқир олмəнəн бир кəсə зəкат версəлər, бу хəлдə онə verilən шəџ қəлрсə гəри əлиб мустəһəққə верə билər. Əмма əғər əрəдəн гəтмиш олсə, бу хəлдə ону əлən шəхс зəкат олдуғуну билиб, џəхуд еhtимəл вермиш олсə, гəрəк əвəзини версин вə мустəһəққə чəтдирилсин; џəх əғər зəкатдəн бəшқə əд илə verilmiş олсə, ондəн бир шəџ əлмəқ олмəз. Əғər зəкат верən шəхс мустəһəққи тəнiмəқдə сəһлəнкəрлиқ етмəџибсə (мəсəлən, əдџин шəр'i дəлillər онун фəқир олдуғунə дəлəлəт едирдисə) џенidən ўз мəлiндəн зəкат вермəsi лəзим деџил.

M:2004. Борclu олəн вə ўз борcуну верə бilməџəн шəхс, Һəтта иллиқ хəрцлəрини тə'mин едə билдиџи хəлдə дə ўз борcуну вермəк ўчўн зəкат əлə билər. Əмма гəрəк борc етдиџи мəлi мə'sиџəт џолундə хəрцлəмəмиш олсун, џəхуд мə'sиџəт ўчўн хəрцлəџибсə ондəн тўвбə етсин ки, бу хəлдə фəқирлəрин пəџиנדəн онə вермəк олəр.

M:2005. Əғər инсəн борclu олəн вə борcуну верə бilməџəн бир шəхсə зəкат вериб сонрəдəн борcуну мə'sиџəтдə хəрцлəдиџини билсə, бу хəлдə о борclu шəхс фəқирдирсə, онə verilənləri зəкат хəсəб едə билər. Əмма əғər о мə'sиџəтдən тўвбə етмəмиш олсə, еhtиџəт-вəцибə гəрə онə veriləni зəкатдəн хəсəб етмəмəлидир.

M:2006. Борclu олəн вə ўз борcуну верə бilməџəн шəхс Һəтта фəқир олмəсə дə, инсəн, онə вердиџи борcu зəкатдəн хəсəб едə билər.

M:2007. Пулу, хəрци қуртəрəн, џəхуд миник вəсiтəsi хəрəб олəн бир мўсəфирин сəфəri мə'sиџəт сəфəri олмəсə вə борc етмəклə, џəхуд ўзўндə олəн бир шəџи сəтмəқлə мəнзилə чəтə бilməзсə, Һəтта ўз вəтəниндə фəқир олмəсə дə, зəкат əлə билər. Əмма əғər бəшқə бир џердə мўəџџəн қədər борc етмəк, џəхуд бир шəџ сəтмəқлə сəфər хəрцини тə'mин едə билəрсə, џəлнџз Һəмин џерə чəтмəси ўчўн лəзим олəн қədər зəкат əлə билər.

M:2008. Ўлдə қəлən вə зəкат гəтўрən мўсəфир вəтəнинə чəтəндəн сонрə зəкатдəн əртиқ қəлсə, ону cəмəўш-шəрəит мўцтəхидə вериб зəкат олмəсини дəмəлидир.

ZƏKATA MÜSTƏHƏQ OLAN ŞƏXSLƏRİN ŞƏRTLƏRİ

M:2009. Zəkati alan şəxs 12 İmam şiaəsi olmalıdır. Əgər şəxsi yolla bir kəsin şiaə olması sübut olunsay, ona zəkat versələr və zəkat tələf olsa, sonradan şiaə olmadığı mə'lum olsa, yenidən başqa müstəhəqqə zəkat vermək lazım deyil.

M:2010. Əgər şiaə olan uşaq, yaxud dəli fəqir olsa insan onun qəyyumuna bu məqsədlə zəkat verə bilər ki, o, verdiyini uşağın və ya dəlinin mülkünə keçirtsin.

M:2011. Əgər uşağın və ya dəlinin qəyyumunu tapa bilməsə özü, yaxud əmanətdar şəxsin vasitəsilə zəkati uşağa və ya dəliyə xərcləyə bilər. Zəkati onlara xərcləyəndə zəkat niyyəti etməlidir.

M:2012. Dilənçilik edən bir fəqirə zəkat vermək olar. Amma zəkati günah yolunda məsrəf edənə zəkat vermək olmaz.

M:2013. Böyük günahları aşkar surətdə edənlərə, ehtiyat-vacibə görə zəkat verilməməlidir. Həmçinin, şərab içən də bu qayda ilə.

M:2014. Borclu olan və borcunu ödəyə bilməyən bir kəsə, onun xərclərinin insana vacib olmasına baxmayaraq, ona zəkat verə bilər ki, borcunu ödəsin. Amma əgər insanın arvadı, yaxud xərcləri ona vacib olan başqa bir kəs öz xərcləri üçün borc etsə, insan onun borcunu zəkattan verə bilməz.

M:2015. İnsan, zəkati xərcləri özünə vacib olan kəslərə (daimi arvad, övlad, nəvə, ata-ana, baba, nənə) verə bilməz. Amma əgər onların xərclərini verməsə başqaları onlara zəkat verə bilərlər.

M:2016. Əgər insan zəkati, öz oğluna, həyat yoldaşına, nəkərinə və külfətinə xərcləsin deyə, zəkat versə eybi yoxdur.

M:2017. Əgər oğulun dini-elmi kitablara ehtiyacı olsa ata onları almaq üçün zəkati ona verə bilər.

M:2018. Ata zəkati öz oğluna verə bilər ki, özü üçün arvad alsın, oğul da atasının arvad alması üçün öz zəkati ona verə bilər.

M:2019. Bir qadının məxaricini öz əri versə, yaxud xərcini verməsə, lakin xərcini verməyə məcbur etmək mümkün olsa, o qadına zəkat vermək olmaz.

M:2020. Siyğə olunmuş qadın fəqir olsa əri və başqa şəxslər ona zəkat verə bilərlər. Amma əri əqddə, onun xərclərini verməyi şərt etsə, yaxud başqa səbəblərə görə onun xərcləri ərinə vacib olsa, bu halda əgər o qadının xərclərini verə bilsə, yaxud ərini onları verməyə məcbur etmək mümkün olsa, o qadına zəkat vermək olmaz.

M:2021. Qadın öz fəqir ərinə zəkat verə bilər. Hətta əgər əri həmin zəkati qadının və övladlarının xərclərinə sərf etsə də belə.

M:2022. Seyyid olan şəxs başqa seyyiddən zəkat ala bilər, lakin qeyri-seyyiddən zəkat ala bilməz. Əgər xums və sair vücuhatlar seyyidin xərclərinə kifayət etməsə və nəticədə zəkat almağa məcbur olsa, onda qeyri-seyyiddən də zəkat ala bilər. Amma ehtiyat-vacib budur ki, mümkün olan surətdə gündəlik xərcləri üçün naçar olduğu qədərdən artıq götürməsin.

M:2023. Seyyid olub-olmaması mə'lum olmayan şəxsə zəkat vermək olar.

ZƏKATIN NİYYƏTİ

M:2024. İnsan zəkatı qüribət yə'ni, Allah-Taalanın əmrini yerinə yetirmək niyyəti ilə verməlidir. Niyyətdə malın zəkatı, yaxud fitrə zəkatı olduğunu da müəyyənləşdirməlidir. Amma əgər misal üçün bir şəxsə buğda və arpa zəkatı vacib olsa verdiklərinin buğdanın, yaxud arpanın zəkatı olmasını müəyyənləşdirməsi lazım deyil.

M:2025. Bir neçə malın zəkatı vacib olan şəxs müəyyən qədər zəkat verib onlardan heç birini niyyət etməsə, bu halda zəkat kimi verdiyi şey onların biri ilə eyni cinsdən olsa, həmin malın zəkatı hesab olunur. Əgər heç biri ilə həmcins olmasa onda zəkat o malların hamısına bölünür. Məsələn, bir nəfərə 40 qoyunun və 15 misqal qızılın zəkatı vacib olsa və heç birinin niyyətini etmədən bir qoyunu zəkat kimi versə, qoyunların zəkatı hesab olunacaq. Amma əgər bir qədər gümüşü, qoyun və qızıl üçün vacib olan zəkat kimi versə, bu halda verdiyi zəkat o iki mala bölünür. Həmçinin əgər bir qoyunu onların əvəzini, yaxud qiymətinin əvəzi kimi versə, yenə də hər ikisinə bölünməlidir.

M:2026. Əgər bir nəfər başqasını, malının zəkatını verməyə vəkil etsə və vəkil zəkatı fəqirə verəndə malikin tərəfindən zəkat niyyəti etsə, kifayətdir.

M:2027. Əgər malik, yaxud onun vəkili qüribət niyyəti etmədən zəkatı fəqirə versə və mal aradan getməmişdən qabaq malikin özü zəkat niyyəti etsə, zəkat hesab olunur.

ZƏKATIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2028. Buğda və arpa samandan ayrılanda; habelə üzüm quruyub kişmiş, yaş xurma quru xurma olanda insan onların zəkatını fəqirə verməli, yaxud öz malından ayıraraq bir tərəfə qoymalıdır. Qızıl, gümüş, inək, dəvə və qoyunun zəkatını 11-ci ay tamam olandan sonra fəqirə verməli, yaxud öz malından ayırmalıdır. Əgər müəyyən bir fəqiri gözləsə, yaxud müəyyən cəhətdən üstünlüyü olan fəqirə vermək istəsə, ehtiyat-vacibə görə zəkatı ayırmalıdır ki, sonradan həmin fəqirə çətdirsın.

M:2029. Zəkatı ayırandan sonra dərhal müstəhəqqə vermək lazım (ilzami) deyil. Amma əgər müstəhəq tapsa ehtiyat-vacib budur ki, zəkat verməyi tə'xirə salmasın.

M:2030. Əgər zəkatı müstəhəqqə çatdırmaqla bilən bir kəs onu verməsə və səhlənkarlıq nəticəsində tələf olub aradan getsə, əvəzini verməlidir.

M:2031. Zəkatı müstəhəqqə çatdırmaqla bilən bir kəs, zəkatı verməsə və onu saxlamaqda səhlənkarlıq etmədən tələf olub aradan getsə, bu halda zəkatı verməyi çox tə'xirə salsın və "dərhal veribdir" deyilməsə, onun əvəzini verməlidir. Əgər bu qədər tə'xirə salmasa (məsələn, 2-3 saat tə'xirə salsın və elə həmin vaxt ərzində tələf olsa), bu halda müstəhəq tapa bilməyibsə ona bir şey vacib deyil. Amma əgər müstəhəq tapa bilərdisə, ehtiyat-vacibə görə onun əvəzini verməlidir.

M:2032. İnsan öz malından ayırdığı zəkatı özü üçün götürüb yerinə başqa şey qoya bilməz.

M:2033. Əgər zəkat üçün ayırdığı maldan müəyyən qədər mənfəət qazansa (məsələn, zəkat üçün ayırdığı qoyun doğsa), o, fəqirin malıdır.

M:2034. Əgər zəkatı malından ayırdığı vaxt müstəhəq yanında olsa, yaxşı olar ki, zəkatı ona versin. Amma əgər müəyyən cəhətdən üstünlüyə malik olan bir kəsi nəzərdə tutmuş olsa, bu halda (yanında olana) verməyə bilər.

M:2035. Əgər zəkat vacib olmamışdan qabaq zəkat kimi müəyyən bir şeyi fəqirə versə, zəkat hesab olunmur. Zəkat vacib olandan sonra, əvvəldə fəqirə verdiyi şey qalmış olsa və həmin fəqir də öz fəqirliyində qalmış olarsa, ona verdiyi şeyi zəkatdan hesab edə bilər.

M:2036. Müstəhəbdir ki, inək, qoyun və dəvənin zəkatını abırlı, ismətli fəqirlərə versinlər. Habelə, zəkatı verəndə öz qohumlarını başqalarına, elm və kamal əhlini qeyrilərinə, bir şey istəyənləri istəməyənlərdən qabağa salsınlar. Amma əgər zəkatı başqa bir fəqirə vermək bir cəhətdən daha yaxşı olsa, müstəhəbdir ki, zəkatı ona versin.

M:2037. Daha yaxşı olar ki, zəkat aşkar, müstəhəb sədəqə isə gizli verilsin.

M:2038. Əgər zəkat vermək istəyən şəxs yaşadığı şəhərdə müstəhəq tapılmasa və zəkatı müəyyən olunmuş başqa yerlərdə sərf edə bilməsə, bu halda sonradan müstəhəq tapılacağına ümidi olmasa, gərək zəkatı başqa şəhərə aparıb məsrəf olunacağı yerlərə xərcləsin. O şəhərə aparmağın xərcləri həmin zəkatdan olacaq və zəkat tələf olarsa, zəmin deyil.

M:2039. Əgər şəxs öz şəhərində müstəhəq şəxs tapılsa da zəkatı başqa şəhərə apara bilər, bu halda lazım olan xərcləri özü verməlidir və zəkat tələf olarsa zəmindir. Amma əgər hakimi-şəh'r'in icazəsi ilə olsa zəmin deyil.

M:2040. Zəkat kimi verilən buğda, arpa, kişmiş və xurmanın ölçülməsində alınan muzd, (zəkat verənin) özünün öhdəsinədir.

M:2041. Əgər bir kəsin 2 misqal 15 noxud gümüş, yaxud daha artıq zəkat borcu olsa ehtiyat-müstəhəbə görə bir fəqirə 2 misqal 15 noxuddan az gümüş verməsin. Həmçinin əgər gümüşdən başqa şey də (buğda və arpa kimi) zəkat borcu olsa və onun qiyməti iki misqal 15 noxud gümüşə çatsa, ehtiyat-müstəhəb budur ki, bir fəqirə o miqdardan az verməsin.

M:2042. İnsanın müstəhəqqə verdiyi zəkatı, onun özünə satmasını xahiş etməsi məkrumdur. Əgər müstəhəq aldığı şeyi satmaq istəsə, qiymət qoyulduqdan sonra, yenə də zəkatı ona verən şəxsin həmin şeyi alması məkrumdur.

M:2043. Əgər bir kəs vacib olan zəkatı verib-verməməsində şəkk etsə–hərçənd onun şəkki qabaqkı illərin zəkatında da olsa, zəkatı verməlidir.

M:2044. Fəqir zəkatın qiymətindən az qiymətlə razılaşa, yaxud onun qiymətindən baha bir şeyi (zəkat kimi) qəbul edə, yaxud da zəkatı mal sahibindən alıb yenidən ona bağışlaya bilməz. Amma əgər məsləhət belə olsa, borc kimi qaytara bilər. Çoxlu zəkat borcu olan, fəqir olub zəkatını verə bilməyən, varlanmasına da ümidi olmayan bir kəs tövbə etmək istəsə, fəqir zəkatı ondan alıb yenidən onun özünə bağışlaya bilər.

M:2045. İnsan zəkatdan Qur'an, yaxud dini, dua kitabları alıb vəqf edə bilər–hətta öz övladına, yaxud xərci onun özünə vacib olan kəslərə də vəqf etsə də. Həmçinin, vəqfin tovliliyətini özü öhdəsinə ala, yaxud övladlarını bu işə tə'yin edə bilər.

M:2046. İnsan gəlirini öz xərclərinə sərf etsin deyə, zəkatdan müəyyən əmlak alıb öz övladına, yaxud xərclərini verməsi vacib olan sair kəslərə vəqf edə bilməz.

M:2047. Fəqir həcc, ziyarət və s. kimi yerlərə getmək üçün zəkat ala bilər. Amma əgər illik xərcləri qədərində zəkat almış olsa, ziyarət və bu kimi işlər üçün yenidən zəkat ala bilməz. Ancaq səbilillah payından almasının maneəsi yoxdur.

M:2048. Əgər malik müəyyən bir fəqiri, onun malının zəkatını verməyə vəkil etsə, bu halda fəqir malikin qəsdinin o fəqirin həmin zəkatdan götürməməsi olduğunu ehtimal versə ondan özü üçün götürə bilməz. Amma malikin məqsədinin bu olmadığına yəqin etsə, özünə götürə bilər.

M:2049. Əgər fəqir dəvə, inək, qoyun, qızıl və gümüşü zəkat kimi alsə və zəkatın vacib olması şərtləri onda mövcud olsa (yə'ni, nisab həddinə çatsa və təsadüfən bir ildə keçsə) onun zəkatını verməlidir.

M:2050. Әгәр iki nəfər zəkati vacib olan müəyyən bir maldə bir-biri ilə şərik olsalar və onlardan biri öz payının zəkati verəndən sonra malı bölsələr, bu halda, şərikinin malının zəkati vermədiyini bilsə onun öz malında da təsərrüf etməsinin işkalı var.

M:2051. Xums və ya zəkat verməli olan, kəffarə, nəzir və bu kimi şeylər də vacib olan bir şəxsin borcu da olsa, bu halda onların hamısını verə bilməsə və zəkati, yaxud xumsu olan mal aradan getməmiş olsa, xumsunu və zəkati verməlidir. Amma əgər aradan getmiş olsa, xumsu və zəkati verməklə kəffarə, nəzir, borc və s. kimi şeyləri qaytarmaq arasında ixtiyar sahibidir. Amma daha yaxşı olar ki, iki hissəyə bölsün (yə'ni yarısını xums-zəkata, yarısını isə o biri işlərə versin).

M:2052. Xums və zəkat borcu olan, nəzir və s. kimi şeylər də vacib olan, habelə borcu da olan bir kəs ölsə və onun var-dövləti bunların hamısına kifayət etməsə, bu halda xums-zəkati vacib olan mal aradan getməmiş olsa, xumsunu və zəkati verib yerdə qalan malı da vacib olan sair işlərə bölməlidirlər. Əgər xumsu və zəkati vacib olan mal tələf olub aradan getmiş olsa, onun malını xums, zəkat, borc, nəzir və bu kimi şeylərə mütənasib olaraq bölməlidirlər. Məsələn, əgər 40 түмән xums vacib olsa, 20 түмән də başqa bir kəsə borclu olsa, malının da hamısı 30 түмән olsa, gərək 20 түмән xumsa, 10 түмәni isə borcuna verilsin.

M:2053. Elm öyrənməyə məşğul olan bir kəs elm öyrənmədiyi təqdirdə öz məişəti üçün kəsb-qazanc əldə edə bilərsə, bu halda o elmi öyrənmək vacib, yaxud müstəhəb olsa ona zəkat vermək olar. Amma o elmin öyrənilməsi vacib və ya müstəhəb olmasa ona zəkat verməyin işkalı var.

FİTRƏ ZƏKATI

M:2053. Bir kəs Fitr bayramı gecəsinin qürubunda–hətta bir neçə an qalanda belə, baliğ, aqıl, huşyar olsa, fəqir və bir kəsin qulu olmasa özü və onun çörək yeyənləri sayılan hər nəfər üçün buğda, arpa, xurma, kişmiş, düyü, qarğıdalı və s. kimi şeylərdən bir sa' (təqribən 3 kq) müstəhəqqə verməlidir. Əgər bunlardan hər hansının pulunu versə, kifayətdir.

M:2054. Əgər bir kəs özünün və ailəsinin illik qazancını tə'min edə bilməsə və tə'min etmək üçün işi, qazancı, kəsb-ticarəti də olmasa fəqirdir və fitrə zəkati ona vacib deyil.

M:2055. Hər kəs Fitr bayramı gecəsində (məğrib vaxtı) onun çörək yeyənləri hesab olunan şəxslərin fitrə zəkati verməlidir: istər böyük olsunlar, istərsə də kiçik; istər müsəlman olsunlar istərsə də kafir; istər onların xərcləri o şəxsə

vacib olsun istərsə də olmasın; istər öz şəhərində olsun, istərsə də başqa şəhərdə.

M:2056. Əgər insanın çörək yeyənləri başqa şəhərdə olsa və onu, öz malından fitrəsini verməyə vəkil etsə, bu halda fitrəsini verəcəyinə xatircəmdirsə, özü onun fitrəsini verməsi lazım deyil.

M:2057. Fitr bayramı gecəsində qürubdan qabaq ev sahibinin razılığı ilə evə daxil olan və onun çörək yeyəni hesab olunan qonağın fitrəsi ev sahibinə vacibdir.

M:2058. Fitr bayramı gecəsində məğribdən qabaq ev sahibinin razılığı olmadan evə daxil olan və bir müddət onun yanında qalan qonaq onun çörək yeyənlərindən hesab olunsə ehtiyata əsasən onun fitrəsi ev sahibinə vacibdir. Həmçinin, insanın xərcini verməyə məcbur etdiyi kəsin də fitrəsini verməlidir.

M:2059. Fitr bayramı gecəsində məğribdən sonra gələn qonağın fitrəsi–hətta məğribdən qabaq onu də'vət etsə və onun evində iftar etsə də, ev sahibinə vacib deyil.

M:2060. Əgər bir kəs Fitr bayramı gecəsi qürub zamanı dəli və ya bihuş olsa, ona fitrə zəkatı vacib deyil.

M:2061. Əgər uşaq məğribdən qabaq həddi-bülüğa çatsa, dəli ağıllansa, fəqir varlansa və fitrənin vacib olma şərtlərinə malik olsalar, fitrə zəkatı verməlidirlər.

M:2062. Fitr bayramı gecəsi qürub vaxtı fitrə zəkatı vacib olmayan bir kəsdə, bayram günü zöhrə qədər fitrənin vacib olması şərtləri tapılsa, müstəhəbdir ki, fitrə zəkatı versin.

M:2063. Fitr bayramı gecəsi məğribdən sonra müsəlman olan kafirə fitrə zəkatı vacib deyil. Amma şiə olmayan müsəlman ayı görəndən sonra şiə olsa, fitrə zəkatı verməlidir.

M:2064. Əgər bir kəsin bir sa' (təqribən 3 kq) miqdarında buğda və bu kimi şeyləri olsa, müstəhəbdir ki, fitrə zəkatı versin. Əgər əhli-əyalının da fitrəsini vermək istəsə, fitrə niyyəti ilə o bir sa' buğdanı öz ailə üzvlərindən birinə verə bilər ki, o da həmin məqsədlə başqasına versin və bu qayda ilə axırıncı nəfərə kimi verə bilər. Daha yaxşı olar ki, axırıncı nəfər aldığı şeyi özlərindən olmayan bir kəsə versin. Əgər onlardan biri səğir olsa onun qəyyumu onun yerinə alsın ehtiyat-vacib budur ki, səğir üçün aldığı başqa kəsə verməsin.

M:2065. Əgər Fitr bayramı gecəsində qürubdan sonra uşaq dünyaya gəlsə, yaxud bir kəs insanın çörək yeyənlərindən hesab olunsə, onun fitrəsini vermək vacib deyil. Amma müstəhəbdir ki, bayram gecəsi qürubdan, bayram günü zöhrə qədər onun çörək yeyənləri hesab olunanların fitrə zəkatını versin.

M:2066. Bir kәsin çörәk yeyәni, qürubdan әvvәl başqa kәsin çörәk yeyәni olsa, onun fitrәsi çörәyini yediyi şəxsә vacibdir. Mәsәlән, әgәр qız qürubdan qabaq әr evinә göçsә, әri onun fitrәsini vermәlidir.

M:2067. Fitrәsini başqası vermәli olan bir kәsin öz fitrәsini vermәsi vacib deyil.

M:2068. Әgәр insanın fitrәsi başqasına vacib olsa və o, fitrәni vermәsә, insanın özünә vacib olmaz.

M:2069. Fitrәsi başqasına vacib olan bir kәsin özü fitrәni versә, fitrәnin vacib olduđu şəxsdән saqit olmur. Amma әgәр onun icazәsi ilә versә, saqit olar.

M:2070. Xәrlәrini әri vermәyән bir qadın, başqa bir kәsin çörәk yeyәni olsa, fitrәsi hәmin şəxsә vacibdir. Әgәр başqa kәsin çörәk yeyәni deyildirsә, fәqir olmadıѓı halda öz fitrәsini vermәlidir.

M:2071. Seyyid olmayan bir kәs seyyidә fitrә verә bilmәz. Hәttә әgәр bir seyyid onun çörәk yeyәni olsa da, onun fitrәsini başqa bir seyyidә verә bilmәz.

M:2072. Anasından, yaxud dayәsindән süd әmән uşaѓın fitrәsi, ananın və ya dayәnin xәrlәrini verән şəxsин öhdәsinәdir. Amma ana, yaxud dayә öz xәrlәrini uşaѓın malından götүrsә, uşaѓın fitrәsi hеç kәsә vacib deyil.

M:2073. Әgәр insan bir kәsi әcir edib onun xәrlәrini vermәsini (xidmәtçi kimi) şart etsә, bu halda öz şartınә әmәl etsә və onun çörәk yeyәni hesab edilsә, onun da fitrәsini vermәlidir. Amma onun xәrlәrinin bir miqdarını vermәyi şart etsә (mәsәlән, başqa xәrlәri üçün pul versә) onun fitrәsini vermәsi vacib deyil. Mәsәlән, zavodlarda, mehmanxanalarda işlәyән və әdәtән öz yemәklәrini orada yeyән fәhlәlәrin, fitrәsi sahibkarlara deyil, özlәrinә vacibdir.

M:2074. Әgәр bir kәs Fitir bayramı gecәsi qürubdan sonra ölsә, onun özünün və ailә üzvlәrinin fitrәsini onun malından vermәlidirlәр. Amma әgәр qürubdan qabaq ölsә, özünü və ailә üzvlәrinin fitrәsini onun malından vermәk vacib deyil.

M:2075. Әgәр fitrә zәkatını, әvvәldә (malın zәkatında) deyilән 8 yerdән birinә işlәtsәlәр, kifayәtdir. Amma ehtiyata müstәhәb budur ki, yalnız fәqir şielәrә versinlәр.

M:2076. Әgәр şia bir uşaq fәqir olsa, insan fitrәni ona da xәrlәyә bilәр, onun qәyyumuna vermәklә uşaѓın mülkүнә dә keçirә bilәр.

M:2077. Fitrә verilән fәqirin әdil olması lazım (ilzami) deyil. Amma ehtiyat-vacib budur ki, şәrab içәnә və aşkar mә'siyәt edәнә fitrә verilmәsin.

M:2078. Fitrәni mә'siyәt yolunda işlәdән bir kәsә fitrә verilmәmәlidir.

M:2079. Ehtiyat-vacib budur ki, bir fәqirә, onun bir illik xәrlәrindән çox və bir sa'dan az fitrә verilmәsin.

M:2080. Әгәр qiymәti adi haldakı qiymәtindән iki qat artıq olan bir şeydән (mәsәlән, adi undan iki qat baha olan ә'la növ undan) yarım sa' verilsә kifayәt deyildir. Әгәр onu, fitrәnin qiymәti mәqsәdilә dә versәlәр işkalı vardır.

M:2081. İnsan sa' ölçüsünün yarısını bir maldan (mәsәlән, buğdadан) yarısını isә başqa şeydән (mәsәlән, arpadan) verә bilmәz. Әгәр onu fitrә mәqsәdilә dә versә işkalı vardır.

M:2082. Müstәhәbdir ki, insan zәkat fitrәsini verәndә qohum fәqirlәri başqalarından qabağa salsın, sonrakı mәрhәlәdә fәqir qonşularına, sonra isә fәqir elm әhlinә versin. Amma әгәр başqaları müәyyән cәhәtә görә üstün olsalar, müstәhәbdir ki, onları qabağa salsın.

M:2083. Әгәр bir kәsin fәqir olmasına inanıb ona fitrә versәlәр və sonra fәqir olmadıǵı mә'lum olsa, yaxud mәsәlәni bilmәmәzlik üzündән fәqir olmayan bir kәsә fitrә versәlәр, bu halda ona verilән mal aradan getmәmiş olsa, geri alıb müstәhәqqә verә bilәrlәр. Әгәр aradan getmiş olsa, bu halda onu alan kәs fitrә olduǵunu bilsә və ya ehtimal versә, onun әvәzini qaytarmalıdır ki, müstәhәqqә verilsin. Amma әгәр (fitrәdән) başqa adla verilibsә, ondan bir şey almaq olmaz. Әгәр müstәhәqqin ayırd edilmәsindә sәhlәnkarlıq etmәsә (mәsәlән, şәr'i dәlillәр fәqir olmasına şәhadәt versә) yenidән öz malının fitrәsini vermәsi lazım deyil.

M:2084. Әгәр bir kәs "fәqirәм" desә, ona fitrә vermәk olmaz. Amma әгәр onun fәqir olmasına xatircәmlik hasil olsa, yaxud әvvәllәр fәqir olması mә'lum olsa, ona fitrә vermәk olar.

FİTRӘ ZƏKATININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2085. İnsan fitrә zәkatını qürbәt qәsdi ilә, yә'ni Allah-Taalanın әmrini yerinә yetirmәk mәqsәdilә vermәlidir. Onu verdiyi vaxt fitrә niyyәti etmәlidir.

M:2086. Әгәр mübarәk Ramazan ayından qabaq fitrәni versә sәhih deyil. Ehtiyat-vacib budur ki, Ramazan ayında da fitrәni vermәsinlәр. Amma әгәр Ramazandan әvvәl, yaxud Ramazan ayında fәqirә borc versә və fitrә vacib olandan sonra öz borcunu fitrәdән hesab etsә maneәsi yoxdur.

M:2087. Fitrә üçün verilән buğda və s. başqa mәhsul, yaxud torpaq ilә qarışıq olmamalıdır, yaxud әгәр qarışıq olsa da nәzәrә çarpmayacaq dәрәcәdә az olmalıdır. Әгәр bu miqdardan artıq olsa, o vaxt sәhih olar ki, onun xalisi bir sa' miqdarına çatsın.

M:2088. Әгәр fitrәni eybli şeydән versә, kifayәt deyil. Amma әгәр әksәр yemәklәri eybli olan bir yerdә olsa, eybi yoxdur.

M:2089. Bir neçə nəfərin fitrəsini verən bir kəsin onların hamısını bir növdən verməsi lazım (ilzami) deyil. Belə ki, bə'zilərinin fitrəsini buğdadan, bə'zilərininkini isə arpadan versə, kifayətdir.

M:2090. Fitr bayramı namazını qılan bir şəxs ehtiyat-vacibə görə gərək fitrəni bayram namazından qabaq versin. Amma əgər bayram namazı qılmırsa fitrəni zöhrə qədər tə'xirə sala bilər.

M:2091. Əgər öz malının bir miqdarını fitrə niyyəti ilə ayırsa və bayram günü zöhrə qədər müstəhəqqə verməsə, (sonradan) hər vaxt versə, fitrə niyyəti etməlidir.

M:2092. Əgər fitrə zəkatının vacib olduğu vaxt fitrə verməsə və ayırub kənara da qoymasa, ehtiyat-vacib budur ki, sonradan əda və qəza niyyəti etmədən, qürbət qəsdı ilə versin.

M:2093. Əgər fitrəni ayırub bir tərəfə qoysa, onu özü üçün götürüb yerinə başqa mal qoya bilməz.

M:2094. Əgər insanın, qiyməti fitrədən artıq olan bir malı olsa, bu halda fitrəni verməsə və o malın bir miqdarının fitrə olmasını niyyət etsə işkalı var.

M:2095. Əgər fitrə üçün ayırub kənara qoyduğu mal tələf olub aradan getsə, bu halda fəqir mövcud olduğu halda fitrəni verməyi tə'xirə salıbsa onun əvəzini verməlidir. Amma fəqir tapa bilməyibsə, zəmin deyil.

M:2096. Əgər bir kəs özünün yaşadığı yerdə müstəhəq tapsa, ehtiyat-vacib budur ki, fitrəni başqa yerlərə aparmasın. Əgər başqa yerə aparsa (və verməzdən qabaq) tələf olsa əvəzini verməlidir.

HƏCCİN HÖKMLƏRİ

M:2097. Həcc Allah Evinin ziyarəti və orada görülməsi əmr olunan, göstəriş verilən əməlləri yerinə yetirməkdir. Bütün ömür boyu aşağıdakı şərtlərə malik olan bir kəsə həcc bir dəfə vacib olur: **1**-Həddi-bülüğa çatmış olsun; **2**-Aqil və azad olsun; **3**-Həccə getmək səbəbilə Şəriətdə (tərk olunmasının) əhəmiyyəti həccdən daha artıq olan haram bir işə mürtəkib olmağa, yaxud Həccdən mühüm olan vacib bir əməli tərk etməyə məcbur olmasın; **4**-Müstəti' olsun. Müstəti' olmaq da bir neçə şeylədir: **a)** Yol azuqəsi və öz halına münasib olaraq səfərdə ehtiyacılı olduğu şeylərə (bunlar kitablarda müfəssəl deyilib) malik olsun. Həmçinin, minik vəsaiti, yaxud hazırlaya biləcəyi malı olsun; **b)** Səhhəti sağlam və Məkkəyə gedib Həcc əməlini yerinə yetirmək üçün qüdrəti olsun; **v)** Yolda, getməyinə maneə olan bir şey olmasın; (Əgər yol bağlı olsa, yaxud insan yolda canının təhlükəyə düşəcəyindən qorxsas, həcc ona vacib deyil. Əgər başqa yolla gedə bilərsə, hətta uzaq da olsa və çox məşəqqətli, çox qeyri-adi olmasa, o yol ilə getməlidir. **q)** Həcc əməllərini yerinə yetirə biləcəyi qədər vaxtı olsun; **ğ)** Xərcləri ona vacib olan şəxslərin (ailə, əhli-əyal), habelə camaatın xərclik verməsini lazım bildikləri şəxslərin xərclərinə də malik olsun; **d)** Qayıdandan sonra kəsb-ticarət, qazanc, əkin, yaxud mülkün gəliri, yaxud başqa yollarla məişətini, güzəranını tə'min edə bilsin və zəhmətə düşməyə məcbur olmasın.

M:2098. Şəxsi evi olmadan ehtiyacları tə'min olmayan bir kəsə Həcc o vaxt vacibdir ki, ev almaq üçün də pulu olsun.

M:2099. Məkkəyə gedə bilən bir qadının, qayıdandan sonra özünün malı olmasa, əri də (misal üçün) fəqir olub onun xərcliyini verə bilməsə və nəticədə güzəranının çətinliyə düşməsinə səbəb olsa, həcc ona vacib deyil.

M:2100. Əgər bir kəsin yol azuqəsi, minik vasitəsi olmasa və başqası "həccə get, mən sənə və əhli-əyalının, ailənin xərçini səfərdə olduğun müddətdə verəcəyəm" desə həcc ona vacib olur.

M:2101. Əgər bir kəsə Məkkəyə gedib-qayıtdığı müddətdə yol xərçini və ailəsinin xərcliyini o xərcləri ona bağışlayıb və Həccə getməsinə şərt etsələr, hətta borclu olsa da və qayıdan vaxt güzəranı üçün lazımı qədər malı olmasa da, gərək qəbul etsin: həcc ona vacibdir.

M:2102. Əgər bir kəsin Məkkəyə gedib qayıtdığı müddətdə yol xərclərini və əhli-əyalının xərclərini verib "həccə get" desələr, amma o pulu onun mülkünə keçirməsələr, həcc ona vacib olur.

M:2103. Əgər həcc üçün kifayət edən qədər malı bir kəsə versələr və onunla Məkkə yolunda malı verən kəsə xidmət etməsinə şərt etsələr, həcc ona vacib

olmur. Ancaq qəbul etsə və xidmət etməyə həcc əməllərini yerinə yetirməyə maneəsi olmasa, həcc ona vacibdir.

M:2104. Əgər bir kəsə müəyyən qədər mal versələr və Həcc ona vacib olsa, bu halda həccə getsə, hətta sonradan özünün malı olsa da yenidən həcc ona vacib olmur.

M:2105. Əgər ticarət və ya başqa məqsədlə Cəddəyə gedib orada mal əldə etsə, belə ki, əgər oradan Məkkəyə gedərsə, müstəti' olacaqsa, habelə sair şərtlər də mövcud olsa, həccə getməlidir. Həcc edərsə və sonradan öz vətəninə Məkkəyə getməsinə kifayət edən qədər mal əldə etsə də daha həcc ona vacib deyil.

M:2106. Əgər insan başqasının tərəfindən birbaşa Həccə getməyə əcir olunsa, bu halda özü gedə bilməyib başqasını öz tərəfindən göndərmək istəsə, onu əcir edən şəxsdən icazə almalıdır.

M:2107. Əgər bir kəs müstəti' olub Məkkəyə getməsə, sonra fəqir olsa və nəticədə istitaəti (həccə getmək qüdrəti) əlindən çıxsə, hər yolla mümkün olsa–hətta borc almaqla, yaxud əcir olunmaqla belə, həcc əməlini yerinə yetirməlidir. Əgər həccə getməsi məşəqqətə, çətinliyə səbəb olarsa, yenə də ehtiyat-vacibə görə getməlidir.

M:2108. Əgər müstəti' olduğu birinci ildə süstlük, səhlənkarlıq və tə'xir olmadan Məkkəyə getsə, amma müəyyən olunmuş vaxtda Ərəfata və Məş'ərül-hərama çatmasa, bu halda sonrakı illərdə müstəti' olmasa, həcc ona vacib deyil. Amma əgər əvvəlki illərdən müstəti' olduğu halda getməsə gərək mümkün olan hər yolla həcc əməlini yerinə yetirsin.

M:2109. Əgər müstəti' olduğu birinci ildə Həcc etməsə və sonradan qocalıq, yaxud xəstəlik, yaxud qüdrətsizlik səbəbilə həccə gedə bilməsə və sonradan həcc etməsinə naümid olsa gərək başqasını öz tərəfindən göndərsin ki, onun üçün həcc əməlini (niyəbətən) yerinə yetirsin. Hətta əgər həccə getmək qədərində mal tapdığı birinci ildə qocalıq, xəstəlik, yaxud qüdrətsizlik vasitəsilə həccə gedə bilməsə ehtiyata müstəhəb budur ki, bir kəsi həccə yerinə yetirmək üçün öz tərəfindən göndərsin.

M:2110. Əgər bir kəs başqasının tərəfindən Həcc üçün əcir olunsa Nisa təvafını onun tərəfindən yerinə yetir-məlidir. Əgər yerinə yetirməsə öz qadını ona haram olur.

M:2111. Əgər Nisa təvafını düzgün yerinə yetirməsə, yaxud unutsa və bir neçə gündən sonra yadına düşsə və yarı yoldan qayıdıb yerinə yetirsə səhihdir.

AL-VERİN (MÜAMİLƏ) HÖKMLƏRİ

AL-VERDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M:2112. Müamilə hökmlərini (ehtiyac duyulan qədər) öyrənmək lazımdır. Müstəhəbdir ki, satıcı, müştərilərin arasında öz malının qiymətinə fərq qoymasın. Malının qiymətində çox israr etməsin. Onunla müamilə edən şəxs pəşman olub müamiləni pozmaq istəsə qəbul etsin (malı geri götürsün).

M:2113. Əgər insan, etdiyi müamilənin səhih, yaxud batil olmasını bilməsə aldığı malda təsərrüf edə bilməz. Amma müamilə vaxtı onun hökmlərini bilib sonradan şəkklə düşsə, təsərrüf etməsinin eybi yoxdur. Müamiləsi səhihdir.

M:2114. Malı olmayan və müəyyən xərclər vacib olan bir kəsin ailəsinin xərcləri üçün kəsb-ticarət, qazanc etməsi vacibdir. Habelə müstəhəb işlər üçün (öz ailəsinin güzəranını yaxşılaşdırmaq, fəqirlərin əlindən tutmaq və s.) kəsb-ticarət etmək müstəhəbdir.

MƏKRUH MÜAMİLƏLƏR

M:2115. Məkrüh müamilələrin ümdəsi aşağıdakılardan ibarətdir: **1-Qul** satmaq; **2-Qəssablıq** (heyvan başı kəsmək); **3-Kəfən** satmaq; **4-Alçaq** adamlarla al-ver etmək; **5-Sübh** azanından gün çıxana qədərki al-ver; **6-Öz** işini buğda, arpa və s. kimi şeylərin al-veri qərar vermək; **7-Başqasının** almaq istədiyi bir şeyi almaq üçün müamiləyə daxil olmaq.

HARAM MÜAMİLƏLƏR

M:2116. Bir neçə yerdə müamilə batildir:

1-Nəcisin eyninin (spirtli (məst edici) içkilər, ov üçün olmayan itin, donuzun) al-veri; Amma halal yolda istifadə edilə bilən nəcasətin eyninin al-veri caizdir. Məsələn, qaiti gübrə etsələr, al-veri caizdir. Həmçinin bizim zamanəmizdə yaralılara, xəstələrə nicat verilməsi üçün edilən qan al-veri caizdir.

2-Qəsbi malın al-veri; (Amma əgər onun sahibi müamiləyə icazə versə batil deyil.)

3-Maliyyəti, xeyri olmayan şeylərin (məsələn, yırtıcı heyvanların) al-veri;

4-Adi mənafeyi haram olan şeylərin (qumar və musiqi alətləri kimi) müamiləsi;

5-Riba (sələm) olan müamilə.

Müamiləyə bir şey qatmaq (“ğəşş”, yə’ni başqa şeylə qarışan malı satmaq)—əgər qatılan şey mə’lum olmasa satıcı da alıcıya deməsə (piy qatılmış

yağ kimi) bu kimi əmələ “ğəşş” deyilir və haramdır. Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-dən nəql olunub ki, buyurur: “Müsəlmanlarla müamilədə ğəşş edən, onlara zərər vuran, saxtakarlıq edən, yaxud hiylə edən kəs bizdən deyil. Hər kəs öz müsəlman qardaşı ilə ğəşş etsə, (al-verdə qatqı qatsa) Allah onun ruzisinin bərəkətini götürər, məişətinin, güzəranının yolunu bağlayar və onu öz başına buraxar.”

M:2117. Suya çəkilməsi mümkün olan nəcis şeyi satmağın eybi yoxdur. Əgər müştəri o şeyi yemək üçün alsın, satıcı onun nəcis olmasını deməlidir. Amma əgər paltar kimi şeylər olsa, hətta müştəri onunla namaz qılacaqsın belə, deməsi lazım (ilzami) deyil. Çünki təharətdə paltar və bədənə zahirən təharətli olması kifayətdir.

M:2118. Əgər suya çəkilməsi mümkün olmayan pak şeylər (yağ və neft kimi) nəcis olsa, nəcis yağı yemək üçün alıcıya versə, müamilə batil və bu iş haramdır. Amma əgər pak olması şərt olmayan işlər üçün satırsa (məsələn, nəcis nefti yandırmaq, yaxud nəcis yağdan sabun hazırlamaq istəyirsə) onu satmağın eybi yoxdur.

M:2119. Qəbul edilən nəcis dava-dərmanların al-veri caizdir, amma nəcis olması müştəriyə deyilməlidir.

M:2120. Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən yağ, maye dava-dərman və atırların nəcis olmaları mə'lum olmasa, al-verinin eybi yoxdur. Amma heyvan can verəndən sonra ondan alınan yağ, kafirlərin şəhərindən, kafirlərin əlindən alınsa və atıcı qanı olan heyvanlardan olsa, Şəriət göstərişlərinə müvafiq olaraq kəsilən heyvanlardan olması ehtimalı verilərsə, pak və al-verinin caiz olmasına baxmayaraq, yeyilməsi haramdır. Satıcı da onun keyfiyyətini müştəriyə deməlidir.

M:2121. Əgər tülkünü, Şəriətdə müəyyən olunmuş qaydalara əsasən kəsməsələr, yaxud onun özü ölsə, dərisinin al-veri haram, müamilə isə batildir.

M:2122. Qeyri-islami ölkələrdən gətirilən, yaxud kafirin əlindən alınan ət, piy və dərinin, başı Şəriət qanunlarına uyğun olaraq kəsilmiş heyvanlardan olması ehtimalı verilsə al-veri caizdir, amma onda (dəridə) namaz qılmaq caiz deyil.

M:2123. Müsəlmanın əlindən alınmış ət, piy və dərinin al-verinin eybi yoxdur. Amma əgər insan, o müsəlmanın onları kafirin əlindən aldığını bilsə və Şəriətdə olan qaydalara əsasən kəsilən heyvanlardan olub-olmaması barədə təhqiqat aparmasa, onun al-veri halaldır, lakin o dəridə namaz qılmaq, o ətə yemək caiz deyil.

M:2124. Məstedici şeylərin al-veri haram, müamiləsi isə batildir.

M:2125. Əgər bir kəs qəsbi malı satsa, bu halda sahibi onun müamiləsini rədd etsə, batildir. satıcı da alıcıdan aldığı pulu ona (sahibinə) qaytarmalıdır.

M:2126. Əgər alıcının məqsədi malın pulunu verməmək olsa, müamilənin işkalı vardır.

M:2127. Əgər alıcı malın pulunu, sonradan haram puldan vermək istəsə və elə əvvəldən də məqsədi bu olsa, müamilənin işkalı vardır. Amma əgər əvvəldən məqsədi bu olmasa, müamilə səhihdir, borclu olduğu miqdarı da halal maldan verməlidir.

M:2128. Musiqi alətlərinin (tar, saz və s.) al-veri haramdır.

M:2129. Əgər bir şeydən halal yolda istifadəsi mümkün olan halda haram yolda istifadə məqsədi ilə (məsələn, üzümü, şərab hazırlanması üçün) satsalar onun müamiləsi haram və ehtiyata əsasən batildir.

M:2130. Heykəl və üstündə heykəl olan sair şeylərin al-verinin eybi yoxdur.

M:2131. Qumar, oğurluq, yaxud batil müamilədən əldə olunan şeyin al-veri batil, onda təsərrüf etmək haramdır. Əgər bir kəs onu alsa, əsl sahibinə qaytarmalıdır.

M:2132. Əgər bir kəs yağa piy qatıb satsa və onun miqdarını da müəyyən etsə (məsələn, “mən” yağ satıram desə) müştəri müamiləni poza bilər. Amma əgər onu müəyyən etməsə əksinə bir “mən” yağ satsa və sonra piy qarışmış yağ versə müştəri o yağı geri qaytarıb xalis yağ tələb edə bilər.

M:2133. Əgər çəki, yaxud peymanə ilə satılan malın müəyyən miqdarını, həmin cinsdən olan artıq miqdara satsalar (məsələn, bir “mən” buğdanı bir yarım “mən” buğdaya satsalar) səlām və haramdır. Bir dirhəm səlāmin günahı insanın öz məhrəmi ilə (ana, bacı və s.) 70 dəfə zina etməsi günahından daha böyükdür. Hətta əgər iki maldan biri sağlam, digəri isə eybli olsa, yaxud birinin cinsi yaxşı, digərininki isə pis olsa, yaxud iki şeyin bir-birindən qiymət fərqi olsa, verdiyindən artıq miqdarda alsa, yenə də riba və haramdır. Deməli əgər, sağlam mis qab verib əvəzində onun miqdarından artıq sınıq mis alsa; sədr düyüsü verib ondan artıq başqa növ düyü alsa; e'mal olunmuş qızıl verib ondan artıq e'mal olunmamış qızıl alsa, riba və haramdır.

M:2134. Əgər artıq aldığı şey satdığıнын cinsindən başqa olsa (məsələn, bir “mən” buğdanı bir “mən” buğda və üstəgəl bir riyal pula satsa) yenə də riba və haramdır. Hətta əgər üstündə bir şey almasa, amma alıcının müəyyən bir iş görməsini şərt etsə, yenə də riba və haramdır.

M:2135. Əgər az miqdar verən şəxs müəyyən bir şey əlavə etsə (məsələn, bir “mən” buğda ilə bir dəsmalı 1,5 “mən” buğdaya satsa) əgər az miqdar qiymətdə onunla eyni cinsdən olanın çox miqdarla bərabər olsa və az miqdarı verən şəxs

onu satmaqdan xilas olmaq üçün həmcinsindən artığı üçün bir şey əlavə etsə məsələn, bir “mən” ə’la növ buğda və bir dəsmalı 1,5 “mən” orta növ buğdaya satsa) eybi yoxdur. Həmçinin əgər hər iki tərəf müəyyən bir şeyi artırırsalar (bir “mən” buğda və bir dəsmalı 1,5 “mən” buğda və bir dəsmala satsa) eyni qayda ilə.

M:2136. Əgər zira, yaxud metrle ölçülən (parça kimi), yaxud say ilə müamilə olunan (qoz və yumurta kimi) bir şeyi satıb əvəzində artıq alsın (məsələn, 10 ədəd yumurta verib 11 ədəd alsın) eybi yoxdur. Əgər 10 ədəd yumurtanı 11 yumurtaya zimməsində satsa, aralarında imtiyaz, fərq olması lazım (ilzami) deyil. Çünki, al-ver gerçəkləşir. Məsələn, 10 ədəd böyük yumurtanı 11 ədəd orta həddə olan yumurtaya zimməsində sata bilər. Əskinasların al-veri də elə bu qəbildəndir. Yə’ni nəqd əskinası ondan artığına, müddətlə sata bilər. Məsələn, 1000 түмән nəqd pulu, altı aydan sonra alsın deyər, 1200 түмәнə satsa. Həmçinin, əskinasların əskinasa, yaxud əskinasın dollara və ya xarici pullara satmağın, yaxud (bankların, sərrafların, yaxud ayrı-ayrı şəxslərin vasitəsilə) xırdalamağın eybi yoxdur. Amma ribalı (sələmli) borc haramdır.

M:2137. Bə’zi şəhərlərdə çəki və ya peymanə ilə, bə’zi şəhərlərdə isə say ilə al-ver olunan şeyi çəki və peymanə ilə satılan şəhərdə çox alsalar riba və haramdır, o biri şəhərdə isə haram deyil.

M:2138. Əgər satdığı və əvəzində aldığı şey eyni növdən olmasa, artıq almağın eybi yoxdur. Deməli, bir “mən” düyü satıb iki “mən” buğda alsın, müamilə səhihdir.

M:2139. Əgər satdığı və əvəzində aldığı mal eyni şeydən hazırlanmış olsa gərək müamilədə artıq almasın. Məsələn, bir “mən” yağ satıb əvəzində bir yarım “mən” pendir alsın, riba və haramdır. Həmçinin əgər, yetişmiş meyvəni kal meyvə ilə müamilə etsə artıq ala bilməz.

M:2140. Buğda və arpa riba məsələsində bir növdən hesab olunur. Deməli, bir “mən” buğda verib 1,5 “mən” arpa alsın riba və haramdır. Həmçinin əgər on “mən” arpa alıb müqabilində xərmən vaxtı on “mən” buğda vermək istəsə, arpanı nəqd aldığına və bir müddətdən sonra buğdanı vermək istədiyinə görə artıq almaq kimidir və haramdır.

M:2141. Əgər müsəlman bir şəxs İslamın pənahında olmayan kafirdən riba alsın eybi yoxdur. Həmçinin, ata-oğul, ər-arvad bir-birindən riba ala bilərlər.

SATICININ VƏ ALICININ ŞƏRTLƏRİ

M:2142. Satıcı və alıcı üçün altı şərt vardır:

1-Baliğ olsunlar; **2-Aqil** olsunlar; **3-Cameüş-şərait** müctehid onları öz mallarında, əmlakında təsərrüf etmələrini qadağan etməmiş olsun; **4-Al-ver** niyyətləri olsun (deməli əgər misal üçün, zarafatyana “öz malımı satdım” desə müamilə batildir); **5-Bir** kəs onları al-verə məcbur etməsin; **6-Verdiyi** mal, yaxud onun əvəzində verdiyi şey öz malı olsun, yaxud səğir uşağın atası, babası kimi malının ixtiyarı onların əlində olsun. (Bunların hökmləri sonrakı məsələlərdə gələcək.)

M:2143. Həddi-bülüğa çatmamış uşaqla edilən müamilə, hətta atası və ya babası müamilədə ona icazə vermiş olsa da batildir. Amma əgər uşaq müməyyiz olsa və uşaqlar üçün adi olan az qiymətli şeyləri müamilə etsə, eybi yoxdur. Həmçinin əgər uşaq pulu satıcıya, malı alıcıya çatdırmaq üçün vasitə olsa, yaxud malı alıcıya versə və pulunu da satıcıya çatdırsa (əslində iki nəfər həddi-bülüğa çatan şəxs müamilə etdiyi üçün) müamilə səhihdir. Amma satıcı və alıcının malın pulunu və ya özünü onun sahibinə çatdıracaqlarına yəqini olmalıdır.

M:2144. Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış uşaqdan bir şey alsə, yaxud ona bir şey satsa, ondan aldığı pulu, yaxud malı sahibinə verməli, yaxud, sahibindən razılıq istəməlidir. Əgər onun sahibini tanımırsa və tanıması üçün vasitə yoxdursa uşaqdan aldığı şeyi onun sahibinin tərəfindən məzalim verməlidir. Amma əgər aldığı şey səğirin öz malı olsa onu qəyyumuna çatdırmalıdır. Əgər onu tapmasa cameüş-şərait müctehidə verməlidir.

M:2145. Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış uşaqla müamilə etsə və uşağa verdiyi pul, yaxud mal aradan getsə uşaqdan, yaxud onun qəyyumundan tələb edə bilməz.

M:2146. Əgər satıcını və ya alıcını müamiləyə məcbur etsələr, bu halda müamilədən sonra razılıqlarını bildirib “razıyıq” desələr, müamilə səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, yenidən müamilə siyğəsini oxusunlar.

M:2147. Əgər insan bir kəsin malını, sahibinin icazəsi olmadan satsa və (sonradan) sahibi razı olmasa, icazə də verməsə, müamilə batildir.

M:2148. Uşağın atası və (ata tərəfdən olan) babası onun malını o vaxt sata bilər ki, onun üçün məfsədəsi (zərəri) olmasın. Üstəlik daha yaxşı olar ki, nə qədər ki, xeyri, məsləhəti yoxdur, satmasınlar. Amma atanın və ata tərəfdən olan babasının vəsisi (canışını) və cameüş-şərait müctehid uşağın malını o vaxt sata bilərlər ki, uşağın məsləhəti, xeyri onda olsun.

M:2149. Əgər bir kəs bir malı qəsb edib satsa və sonradan malın sahibi müamiləni, özü üçün icazə versə müamilə səhihdir. Ehtiyat-vacib budur ki,

müştəri və malın sahibi mal və onun əvəzi olan mənfəətdə bir-biri ilə razılaşırlar.

M:2150. Əgər bir kəs bir malı qəsb edib satsa, məqsədi də o pulu özünə götürmək olsa, bu halda malın sahibi müamiləyə icazə verməsə batildir. Əgər malı qəsb edən kəs üçün də icazə versə, müamilənin səhihliyində işkal var. Zahir budur ki, pul malikin özünə qayıdır.

MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ

M:2151. Satılan və onun əvəzində alınan malın beş şərti var:

1.-Onun miqdarı çəki, peymanə, saymaq və bu kimi şeylərlə mə'lum olsun;

2.-Onu təhvil vermək mümkün olsun; deməli, qaçmış atı satmaq səhih deyil. Amma əgər qaçmış qulu, təhvil verilməsi mümkün olan bir şeylə (məsələn, bir xalça ilə) birlikdə satsalar, hətta o qul tapılmasa belə, müamilə səhihdir. Quldan başqalarında (bu cür müamilə) müşküldür. Amma əgər bir kəs qaçmış qulu azad etmək üçün almaq istəsə, müamilə səhihdir, başqa bir şeyin də o qula əlavə edilməsinə ehtiyac yoxdur.

3.-Mal və onun əvəzinin xüsusiyyətləri, habelə, camaatın müamiləyə fərq qoymalarına səbəb olan xüsusiyyətləri müəyyən etsin;

4.-Başqa bir kəsin malda, yaxud onun əvəzində müəyyən haqqı olmasın; deməli, insan bir kəsin yanında girov qoyduğu malı, onun icazəsi olmadan sata bilməz.

5.-Malın özünü deyil, mənfəətini satsın. Deməli, misal üçün, evin bir illik mənfəətini satsa işkal məhəllidir. Əgər alıcı pul yerinə, mülkünün mənfəətini versə (məsələn, bir kəsdən xalça alıb əvəzində evinin bir illik mənfəətini ona həvalə etsə) eybi yoxdur. (Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcək.)

M:2152. İnsan bir şəhərdə çəki və peymanə ilə satılan malı həmin şəhərdə çəki və peymanə ilə, görməklə (ölçmədən) müamilə edilən şəhərdə isə görməklə almalıdır.

M:2153. Çəki ilə al-ver olunan bir şeyi peymanə ilə müamilə etmək olar. Belə ki, misal üçün, 10 “mən” buğdanı peymanə ilə satmaq istəsələr bir “mən” tutan peymanə ilə 10 dənə verməlidirlər.

M:2154. Əgər dördüncü şərt istisna olmaqla qeyd olunan şərtlərdən biri mövcud olmasa müamilə batildir. Amma əgər alıcı və satıcı bir-birinin malında təsərrüf etməyə razı olsalar, onların təsərrüf etmələrinin eybi yoxdur. Dördüncü şərtə əgər girov götürən müamiləyə icazə versə və ya mülk girovdan çıxsa, müamiləsi səhihdir.

M:2155. Vəqf olunan şeyin müamiləsi batildir. Amma əgər xarab olsa, yaxud xarab olma ərəfəsində olub malın vəqf olunduğu sahədə istifadə olunması mümkün olmasa (məsələn, məscidin həsiri çox cırılsa və üstündə namaz qılmaq mümkün olmasa) satmağın eybi yoxdur. Ancaq mümkün olan surətdə onun pulunu həmin məsciddə, hansı məqsədlə vəqf olunubsa, ona daha yaxın olan məqsədə sərf etməlidirlər.

M:2156. Əgər malın vəqf olunduğu şəxslər arasında ixtilaf düşsə və vəqf olunan malları satmayacaqları halda malın, yaxud kiminsə canının tələf olacağı gözlənilirsə, onu satıb vəqf olunan şəxslərin arasında bölə bilərlər. Həmçinin əgər vəqf edən şəxs, məsləhət vəqfin satılmasında olanda sata bilmələrini şərt etsə də eyni qayda ilə. Amma ixtilaf təkcə satıb başqa yer almaqla aradan qalxacaqsa vəqf olunan o şeyi başqa məkana çevirməli və ya onun pulu ilə başqa yer alınmalı və birincinin vəqf olunduğu istiqamətdə vəqf edilməlidir.

M:2157. Bir kəsə icarə verilən mülkün al-verinin eybi yoxdur. Amma o mülkdən icarə müddətində istifadə etmək icarəyə götürən şəxsindir. Əgər alıcı mülkün icarəyə verildiyini bilməsə, yaxud icarə müddətinin az olduğunu güman edərək mülkü alsə, məsələdən xəbərdar olandan sonra müamiləni poza bilər.

AL-VER SİYĞƏSİ

M:2158. Al-ver siyğəsinin ərəbcə oxunması lazım (ilzami) deyil. Məsələn, əgər satıcı hər hansı bir dildə “bu malı bu pulun müqabilində satdım”, müştəri də “qəbul etdim” desə, müamilə səhihdir. Satıcı və alıcının inşa qəsdı olmalıdır. Yə’ni bu iki cümləni deməklə məqsədləri al-ver etmək olmalıdır.

M:2159. Əgər müamilədə siyğəni oxumasalar, amma satıcı alıcıdan aldığı mal müqabilində öz malını onun mülkü etsə və o da alsə, müamilə səhihdir. Hər ikisi malik olurlar.

M:2160. Müamilə sənədlərinin imzası—istər rəsmi dövlət idarələrində olsun, istərsə də başqa yerlərdə (bizim zamanəmizdə adi olan bu halda) tələffüzdə deyilən siyğənin yerində oturur.

MEYVƏLƏRİN AL-VERİ

M:2161. Gülləri tökülən və dənə bağlayan (və adətən artıq afət dəymə vaxtından keçmiş olan) meyvələrin al-veri dərməkdən qabaq səhihdir. Həmçinin üzüm budağında olan qoranı satmağın eybi yoxdur. Amma onların miqdarı mütəxəssislərin təxmini hesablamaları vasitəsilə mə’lum olmalıdır.

M:2162. Әгәр ağacın üstündə olan meyvəni, gülləri tökülməmişdən qabaq satmaq istəsələr, bu halda satıcının mülkü və ayrıca maliyyəti olan (istifadəyə, satılmağa layiqi olan) başqa bir şeyi həmin şeylə yanaşı satmalıdırlar.

M:2163. Әгər saralmış, yaxud qızarmış xurmanı ağacın üstündə satsalar eybi yoxdur. Amma onun əvəzində xurma almamalıdırlar.

M:2164. Bir ildə bir neçə dəfə məhsul verən xiyar, badımcan, göyerti və bu kimi şeyləri satmağın–zahir olduqları vaxt və müştərinin ildə onu neçə dəfə yığmasını müəyyən etdikləri halda eybi yoxdur.

M:2165. Әгər buğda və arpa sünbülünü, dənə bağlayandan sonra buğda və arpadan başqa bir şey müqabilində satsalar eybi yoxdur.

NƏQD VƏ NİSYƏ

M:2166. Әгər müəyyən bir şeyi nəqd satsalar alıcı və satıcı müamilədən sonra malı və pulu qarşılıqlı şəkildə tələb edib təhvil ala bilərlər. Ev, torpaq və s. kimi şeylərin təhvil verilməsi belədir ki, onu alıcının ixtiyarında qoysun ki, ondan istifadə (təsərrüf) edə bilsin. Paltar, palaz və bu kimi şeylərin təhvil verilməsi belədir ki, onu alıcının ixtiyarında qoysunlar, belə ki, əgər onu başqa yerə aparmaq istəyərsə satıcı mane olmasın.

M:2167. Nisyə müamilədə gərək müddət dəqiq şəkildə mə'lum olsun. Deməli, müəyyən bir şeyi xərmən vaxtında pulunu almaq niyyəti ilə satsa, vaxt dəqiq şəkildə müəyyən olunmadığı üçün müamilə batildir.

M:2168. Әгər bir kəs müəyyən bir malı nisyə satsa qərar qoyulan müddət tamam olmamışdan qabaq onun əvəzini alıcıdan tələb edə bilməz. Amma əgər alıcı ölsə və özünün də malı olsa, satıcı müddətin vaxtı tamam olmamışdan qabaq onun vərəsələrindən ala bilər.

M:2169. Әгər müəyyən bir şeyi nisyə satsalar qərar qoyulan vaxt tamam olandan sonra onun əvəzini alıcıdan tələb edə bilər. Amma əgər alıcı verə bilməsə ona möhlət verməlidir.

M:2170. Әгər malın qiymətini bilməyən bir kəsə müəyyən qədər nisyə verib qiymətini ona deməsələr, müamilə batildir. Amma əgər, malın nəqd qiymətini bilən bir kəsə nisyə verib baha hesablasalar, məsələn, “sənə nisyə verdiyim malı, nəqd satdığım qiymətin hər түмәnində bir riyal baha hesablayacağam” desə və o da qəbul etsə, eybi yoxdur.

M:2171. Müəyyən malı nisyə satan və onun pulunu almaq üçün vaxt müəyyən edən bir kəs, müddətin yarısı keçdikdən sonra öz alacağının bir miqdarını azaldıb qalan yarısını nəqd alsə eybi yoxdur.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİ

M:2172. Sələf müamiləsi budur ki, satılan şey külli olsun müştəri də pulu verib müəyyən müddətdən sonra malı təhvil alsın. Əgər “bu pulu verirəm ki, altı aydan sonra filan malı alam”, satıcı da “qəbul etdim” desə, yaxud satıcı pulu alıb “filan malı satdım ki, altı aydan sonra təhvil verəm” desə müamilə səhihdir.

M:2173. Əgər qızıl və gümüşdən olan pulu sələf kimi satıb əvəzini qızıl və gümüş puldan alsa, müamilə batildir. Ancaq müəyyən malı sələf kimi satıb əvəzinə başqa mal, yaxud pul alsa müamilə səhihdir. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, satdığı malın əvəzində pul alsın, başqa mal almasın.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN ŞƏRTLƏRİ

M:2174. Sələf müamiləsinin altı şərti vardır:

1-Malın qiymətinin fərqlənməyə səbəb olan xüsusiyyətlərini müəyyən etsinlər. Amma həddindən artıq diqqət etmək lazım deyil: Elə camaat “bunun xüsusiyyəti mə'lumdur” desə kifayətdir. Deməli, çörək, ət, heyvan dərisi və s. kimi şeylərdə onun xüsusiyyətlərinin müştəri üçün namə'lum qalmayacağı surətdə müəyyən etmək mümkün olmasa və müamilə “ğərəri” (namə'lumluq olan) olsa sələf müamiləsi batildir.

2-Satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmamışdan qabaq alıcı pulunun hamısını satıcıya versin, yaxud pulunun müəyyən miqdarında satıcıda nəqd borcu olsun və öz borcunu malın qiymətindən hesab etsin, o da qəbul etsin. Əgər onun qiymətinin müəyyən miqdarını versə, müamilənin həmin miqdarda səhih olmasına baxmayaraq, satıcı həmin miqdarın müamiləsini poza bilər.

3-Müddət dəqiq şəkildə müəyyən olsun; misal üçün, “xərmənin əvvəlinə qədər malı təhvil verəcəyəm” desə, müddət dəqiq mə'lum olmadığından, müamilə batildir.

4-Malın təhvil verilməsi üçün elə vaxt tə'yin olunmalıdır ki, o vaxtda həmin mal az tapılan olmasın ki, satıcı onu təhvil verə bilməsin.

5-Malın təhvil olunacağı yer tə'yin etsinlər. Amma əgər onların danışdıqlarından təhvil olunacağı yer mə'lum olsa həmin yerin adını demələri lazım (ilzami) deyil.

6-Malın çəkisini, peymanəsini, yaxud sayını müəyyən etsinlər. Adətən görməklə müamilə olunan malı sələf kimi satsalar eybi yoxdur. Amma gərək qoz və yumurtanın bə'zi qismlərində olan kimi onun fərdlərinin təfəvütü o qədər az olsun ki, camaat arasında ona əhəmiyyət verilməsin.

SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN HÖKMLƏRİ

M:2175. İnsan, sələf kimi aldığı malı, müddəti qurtarmamışdan qabaq sata bilməz. Müddət tamam olandan sonra, onu təhvil almamasına baxmayaraq, satmasının eybi yoxdur.

M:2176. Sələf müamiləsində əgər satıcı qərara alınan malı və'də verdiyi vaxtda təhvil versə, müştəri qəbul etməlidir.

M:2177. Əgər satıcının verdiyi mal qərara aldıklarından yaxşı, yaxud pis olsa, müştəri qəbul etməyə bilər.

M:2178. Əgər satıcı, müştərinin razı olduğu halda qərara alınan malın yerinə başqa mal versə eybi yoxdur.

M:2179. Əgər sələf kimi satılan mal, təhvil verilməli olduğu vaxtda tapılmazsa və onu tapa bilməsə müştəri, satıcı tapana qədər gözləyə bilər, yaxud (gözləməyib) müamiləni poza, verdiyi şeyi geri ala bilər.

M:2180. Əgər müəyyən malı satın bir müddətdən sonra təhvil almaq və pulunu da bir müddətdən sonra verməsini qərara almaq istəsə, müamilə batildir.

QIZIL-GÜMÜŞÜN QIZIL-GÜMÜŞƏ SATILMASI

M:2181. Əgər qızılı qızıla gümüşü gümüşə satsalar—istər sikkəli olsun, istərsə də sikkəsiz—onlardan birinin çəkisi o birisindən artıq olsa, müamilə haram və batildir.

M:2182. Qızılı gümüşə, gümüşü qızıla satsalar müamilə səhihdir; çəkilərinin də bərabər olması ilzami deyil.

M:2183. Əgər qızılı və ya gümüşü, qızıla, yaxud gümüşə satsalar, satıcı və alıcı bir-birindən ayrılmazdan qabaq malı və onun əvəzini gərək bir-birinə təhvil versinlər. Əgər qərar qoyduqları şeydən heç bir miqdarını təhvil verməsələr müamilə batildir.

M:2184. Əgər satıcı və ya alıcı qərar qoyduğu şeyin hamısını, digəri isə bir miqdarını təhvil verib bir-birindən ayrılıbsalar, müamiləni həmin miqdarda səhih olmasına baxmayaraq malın hamısı əlinə çatmayan tərəf müamiləni poza bilər.

M:2185. Əgər bir miqdar mə'dən gümüş torpağını həmin miqdar xalis gümüşə, yaxud bir miqdar mə'dən qızıl torpağını həmin miqdar xalis qızıla satsalar, müamilə batildir. Amma gümüş torpağını qızıla, qızıl torpağını gümüşə satmağın heç bir halda eybi yoxdur.

MÜAMİLƏNİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU YERLƏR

M:2186. Müamiləni pozmaq haqqına “xiyar” (ixtiyar) deyilir. Satıcı və alıcı 11 halda müamiləni poza bilərlər:

1-Müamilə məclisindən dağılmamış olsunlar. (Buna “məclis xiyarı” deyilir.)

2-Müştəri, yaxud satıcı al-verdə, yaxud müamilənin iki tərəfindən biri başqa müamilələrdə məğbun (aldadılmış) olmuş olsalar. (Buna “ğəbn xiyarı” deyilir.)

3-Müamilədə müəyyən müddətə qədər hər ikisinin, yaxud birinin müamiləni poza bilməsini qərara alsınlar. (Buna “şərt xiyarı” deyilir.)

4-Satıcı, yaxud alıcı öz malını, həqiqətdə olduğundan daha yaxşı cəlvələndirsin; Belə ki, malın qiyməti camaatın nəzərində çox olsun. (Buna “təlis xiyarı” deyilir.)

5-Satıcı və ya alıcı müəyyən bir iş görməyi, yaxud verdiyi malın məxsus halda olmasını şərt edib sonra şərtə əməl etməsin; Bu halda müqabil tərəf müamiləni poza bilər. (Buna “şərtə təxəllüf” xiyarı deyilir.)

6-Malda, yaxud onun əvəzində müəyyən eyb olsun və əvvəlcədən bundan xəbərsiz olsunlar. (Buna “eyb xiyarı” deyilir.)

7-Satılan malın müəyyən miqdarının başqasının olduğu mə'lum olsa; Əgər onun sahibi müamiləyə razı olmasa, alıcı müamiləni poza, yaxud o midarın pulunu satıcıdan ala bilər. Həmçinin alıcının aldığı şeyin müqabilində əvəz qərar verdiyi şeyin bir miqdarının başqasının malı olduğu, sahibinin də razı olmadığı mə'lum olsa, satıcı müamiləni poza bilər, yaxud həmin miqdarı əvəzini alıcıdan ala bilər. (Buna “təbəü”zü səfqə xiyarı” deyilir.)

8-Satıcı, müştərinin görmədiyi müəyyən olunmuş malın xüsusiyyətlərini ona deyəndən sonra dediyi kimi olmadığı mə'lum olsa; Bu halda müştəri müamiləni poza bilər. Həmçinin əgər müştəri (verdiyi) müəyyən olunmuş əvəzin xüsusiyyətlərini desə, sonradan dediyi kimi olmadığı mə'lum olsa, satıcı müamiləni poza bilər. Habelə, əgər əvvəlcə görülməklə müamilə olunub sonradan gördükləri malın, yaxud onun əvəzinin nöqsan (azalmaq) tərəfə dəyişdiyi mə'lum olsa, birinci halda alıcı, ikinci halda isə satıcı müamiləni poza bilər. (Buna “rö'yət xiyarı” deyilir.)

9-Müştəri nəqd aldığı malın pulunu üç günə kimi verməsin, satıcı da malı təhvil verməmiş olsun. Satıcı və alıcı üçün alınan, yaxud satılan şey (səmən və müsmən) üçün tə'xir şərti olmasa, satıcı müamiləni poza bilər. Amma əgər aldığı mal bə'zi meyvələr kimi bir gün qaldıqda xarab olursa, bu halda birinci gecəyə qədər onun pulunu verməsə və pulu verməkdə tə'xirə salmağı şərt

etməmiş olsalar, malın da tə'xiri şərt olmasa satıcı müamiləni poza bilər. (Buna "tə'xir xiyarı" deyilir.)

10-Heyvan almış olsun ki, alıcı üç gün ərzində müamiləni poza bilər. (Buna "heyvan xiyarı" deyilir.)

11-Satıcı, satdığı malı təhvil verə bilməsin. (Məsələn, satdığı at qaçsın.) Bu halda müştəri müamiləni poza bilər. (Buna "təəzzürü təslim" xiyarı deyilir.)

(Bunların hökmləri gələcək məsələlərdə deyiləcək.)

M:2187. Əgər alıcı malın qiymətini bilməsə, yaxud müamilə vaxtı qafil olub malı öz qiymətindən baha alsın, bu halda çox baha almış olsa, belə ki, camaat onu məğbun (zərər çəkən) hesab edib azlığına-çoxluğuna əhəmiyyət verirsə, müamiləni poza bilər. Həmçinin, əgər satıcı malın qiymətini bilməsə, yaxud müamilə vaxtında qafil olub malı öz qiymətindən ucuz satsa, bu halda əgər camaat onun ucuz satmasına əhəmiyyət verib onu məğbun hesab edərsə, müamiləni poza bilər.

M:2188. Şərt-bey müamiləsində alıcı və satıcının al-ver qəsdli olsa, müamilə səhihdir. (Bu müamilə belədir ki, məsələn, 1000 tümənlik evi 200 tümənə satıb qərara alsalar ki, əgər satıcı vaxt tamam olan vaxtda pulu verərsə, müamiləni poza bilər.)

M:2189. Şərt bey müamiləsində satıcının hərgah müddəti qurtarandan sonra pulu verməzsə alıcının mülkü ona verəcəyinə xətirçəm olsa da, müamilə səhihdir. Amma əgər vaxt tamam olanda pulu verməsə, mülkü alıcıdan, alıcı da ölsə onun vərəsələrindən tələb edə bilməz.

M:2190. Əgər ə'la növ çayı pis çayla qarışdırıb "ə'la növ çay" adı ilə satsa və müştərinin də xəbəri olmasa, xəbər tutduqda müamiləni poza bilər.

M:2191. Əgər alıcı aldığı malın eybli olduğunu başa düşsə (məsələn, aldığı heyvanın bir gözünün kor olduğunu bilsə), bu halda eyb müamilədən qabaq həmin malda mövcud imişsə və o da bilməyibsə, ya müamiləni poza bilər, ya da sağlam heyvanla eybli heyvanın qiyməti arasındakı fərqi müəyyən edib sağlam və eybli qiymətin təfəvütünə mütənasib olaraq satıcıya verdiyi puldan geri ala bilər. Məsələn, dörd tümənə aldığı malın eybli olduğunu başa düşsə, bu halda onun sağlamının qiyməti 8, eyblisinin qiyməti isə altı tümən olsa, sağlam və eyblinin arasındakı fərq qiymətin dördə-bir nisbətində olduğuna görə verdiyi pulun dördə birini yə'ni, bir tüməni satıcıdan ala bilər.

M:2192. Əgər satıcı aldığı əvəzdə eyb olduğunu başa düşsə, bu halda müamilə külli əvəz müqabilində olmuşsa onu geri qaytarıb sağlam əvəzi tələb edə bilər. Amma müəyyən əvəz müqabilində olmuşsa, bu halda o eyb müamilədən qabaq verilən əvəzdə olsa və o da bilməsə, müamiləni ya poza

bilər, ya da sağlam və eyblinin qiyməti arasındakı fərq nisbətini əvvəlki məsələdə deyilən göstərişə uyğun olaraq ala bilər.

M:2193. Əgər müamilədən sonra və təhvil almazdan qabaq malda eyb tapılsa, alıcı müamiləni poza bilər. Həmçinin əgər malın əvəzində də müamilədən sonra və təhvil almazdan qabaq müəyyən eyb tapılsa satıcı müamiləni poza bilər. Ancaq qiymətlərdəki təfəvüt qədərində almaq istəsə, eybi yoxdur.

M:2194. Əgər müamilədən sonra malın eybli olduğunu başa düşsə və dərhal müamiləni pozmasa, ehtiyat-vacibə görə daha müamiləni pozmaq haqqı yoxdur. Amma əgər məsələni bilməsə, başa düşdüyü vaxt müamiləni poza bilər. Fikirləşmək üçün müəyyən qədər tə'xirə salmağın eybi yoxdur.

M:2195. Hər gah malı aldıqdan sonra eybli olduğunu başa düşsə, satıcı hazır olmasa da müamiləni poza bilər.

M:2196. Dörd halda alıcı malın eybli olduğunu başa düşsə müamiləni poza, yaxud qiymətlər fərqlərini ala bilməz:

1-Aldığı vaxt malın eybini bilsə;

2-Malın eybinə razı olsa;

3-Müamilə vaxtı “əgər malın eybi olsa geri qaytarmayacağam, qiymətlər fərqlərini də almayacağam” desə;

4-Satıcı müamilə vaxtı “Bu malı, onda olan hər eybi ilə birlikdə satıram.” Amma əgər eybi müəyyən etsə və desə ki, malı bu eyblə birlikdə satıram və sonradan onda başqa eyb də olması mə'lum olsa, alıcı, satıcının müəyyən etmədiyi eyb üçün malı geri qaytara və ya qiymətlər fərqlərini ala bilər.

M:2197. Üç halda əgər alıcı malda eyb olduğunu başa düşsə, müamiləni poza bilməz, amma sağlam və eyblinin qiymətləri arasındakı təfəvüt nisbətini ala bilər:

1-Müamilədən sonra malda müəyyən dəyişiklik etsə, belə ki, camaat “alınıb təhvil verildiyi halda qalmamışdır” desə; (Məsələn, parçanı tikiş üçün kəssə, buğdanı üyütsə.)

2-Yalnız fəsx (müamiləni pozmaq) haqqını saqit etmiş olsa;

3-Malı təhvil aldıqdan sonra onda başqa bir eyb tapılsa. Amma əgər eybli bir heyvanı alsa və üç gün keçməmişdən qabaq müştərinin səhlənkarlığı olmadan başqa eyb tapılsa, onu təhvil almasına baxmayaraq, geri qaytara bilər. Həmçinin əgər, təkcə alıcının da müəyyən müddətə qədər müamiləni pozmaq haqqı olsa və o müddətdə malda başqa bir eyb tapılsa onu təhvil almasına baxmayaraq müamiləni poza bilər.

M:2198. Әгәр insanın özünün görmәdiyi və başqasının onun xüsusiyyətlərini dediyi bir malı olsa, bu halda o, həmin xüsusiyyətləri müştəriyə deyib satsa və sonra deyilənlərdən daha yaxşı olduğunu bilsə müamiləni poza bilər.

MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR

M:2199. Әгәр satıcı malın alındığı qiyməti müştəriyə desə, gərək malın qiymətinin azalıb-çoxalmasına səbəb olan şeylərin hamısını desin, hətta әгәр həmin qiymətə, yaxud ondan az və ya çox satmış olsa da. Məsələn, nəqd, yoxsa nisyə aldığını deməlidir.

M:2200. Әгәр insan müəyyən bir malı bir kəsə verib qiymətini müəyyən etsə və “bu malı bu qiymətə sat, nə qədər çox satsan sənindir” desə, bu halda həmin şəxs onu nə qədər artıq qiymətə satsa özünün (dәllalın) malıdır. Həmçinin әгәр “bu malı bu qiymətə sənə satdım” və o da “qəbul etdim” desə və ya satmaq məqsədi ilə malı ona versə, o da almaq qəsdі ilə götürsə, o qiymətdən nə qədər artıq satsa, özünündür.

M:2201. Әгәр qəssab erkək heyvan əti satıb onun yerinə dişi heyvan əti versə, günah etmişdir. Deməli, әгәр o əti müəyyən edib “bu erkək ətini satıram” demiş olsa, müştəri müamiləni poza bilər. Әгәр onu müəyyən etməsə, müştəri də aldığı ətə razı olmasa, qəssab gərək ona erkək əti versin.

M:2202. Әгәр müştəri parça satana “mən elə bir parça istəyirəm ki, rəngi getməsin” desə, parça satan da rəngi gedən parçanı ona satsa, müştəri müamiləni poza bilər.

M:2203. Müamilədə and içmək–әгәр düzgün olsa məkrüh, yalan olsa haramdır.

ŞİRKƏTİN HÖKMLƏRİ

M:2204. Əgər iki nəfər bir-biri ilə şirkət etmək (şərik olmaq) istəsələr, bu halda hər biri öz malının müəyyən miqdarını o birinin malı ilə bir yerə qatsalar, belə ki, camaat arasında bir-birindən ayrılmaz hesab olunsu və ərəbcə, yaxud başqa dildə şirkətin siyğəsini oxusalar, yaxud şərik olmalarını göstərən müəyyən bir iş görsələr, onların şirkəti səhihdir.

M:2205. Əgər bir neçə nəfər öz işlərindən aldıkları muzdda bir-birləri ilə şirkət etsələr (məsələn, dərzilər, yaxud zavod fəhlələri aldıkları muzdu bir-biri ilə bölməyi qərara alsalar) onların şirkəti səhih deyil və hər biri öz işinin muzdunun malikidir. Amma əgər muzd aldıkları şeyi razılıq əsasında bölmək istəsələr, eybi yoxdur.

M:2206. Əgər iki nəfər bir-birilə, hər birinin öz şərti ilə müəyyən bir mal alıb qiymətini özünə borclu olmaq, amma hər birinin aldığı malda və onun istifadəsində bir-biri ilə şərik olmaları əsasda şirkət etsələr, səhih deyil. Amma əgər onlardan hər biri başqasını, malı onun üçün müştərək şəkildə almağa vəkil etsə, bu halda şirkətləri səhihdir.

M:2207. Şirkət əqdi vasitəsilə bir-biri ilə şərik olan kəslər mükəlləf, aqıl olub qəsd və ixtiyar üzündən şirkət etməlidirlər. Həmçinin gərək öz malında təsərrüf edə bilsinlər. Deməli, öz malını boş və əbəs yerlərdə məsrəf edən səfeh adam şirkət etsə, öz malında təsərrüf etmək haqqı olmadığından səhih deyil. Həmçinin, cameüş-şərait müctehidin tərəfindən müflisləşməsinə dair hökm verilən müflis də bu qayda ilə.

M:2208. Əgər şirkət əqdində işləyən şəxsin, yaxud o birisindən daha çox işləyən şəxsin daha çox mənfəət aparmasını, yaxud işləməyən və ya az işləyən şəxsin (güzəşt və ya başqa səbəblərə görə) artıq mənfəət aparmasını şərt etsələr, bu şərtə əməl etməlidirlər.

M:2209. Əgər güzəşt, yaxud başqa səbəblərə görə bütün gəliri bir nəfər aparmasını, yaxud zərərin hamısını və ya çox hissəsini onlardan birinin verməsini qərara alsalar, şirkət və qərar–hər ikisi səhihdir.

M:2210. Əgər şəriklərdən birinin daha çox mənfəət aparmasını şərt etməsələr, bu halda onların sərmayələri eyni qədərdə olsa mənfəət və zərəri də eyni aparmalıdırlar; yox əgər sərmayələri eyni qədərdə olmasa, mənfəət və zərəri də sərmayələrinə mütənasib olaraq bölməlidirlər. Məsələn, iki nəfər şirkət etsə və onlardan birinin sərmayəsi digərindən ikiqat artıq olsa, onun mənfəət və zərərdən olan payı o birisindən ikiqat artıqdır–istər hər ikisi bir qədərdə işləsinlər, istərsə də biri az işləsin, ya ümumiyyətlə işləməsin.

M:2211. Әгәр şirkət əqdində hər ikisinin birlikdə al-ver etməsini, yaxud hər ikisinin təklikdə, yaxud onlardan təkcə birinin müamilə etməsini şərt etsələr, qərarlarına əməl etməlidirlər.

M:2212. Әгər onlardan hansının sərmayə ilə al-ver etməsini müəyyənləşdirməsələr, heç biri digərinin icazəsi olmadan o sərmayə ilə müamilə edə bilməz. Amma bir müamilədə icazə versələr və sonrakı müamilələrdə də təzə icazəyə lazım olmasa, birinci icazə kifayətdir.

M:2213. Şirkətin sərmayəsinin ixtiyarı öhdəsinə olan şərik şirkətin qərarlarına əməl etməlidir. Məsələn, əgər onunla niyə və ya nəqd satmasını, malları məxsus yerdən almasını qərara alsalar, gərək həmin qərara uyğun əməl etsin. Әгər belə qərar qoymasalar ehtiyat-vacibə görə gərək şirkətin məsləhətinə olan al-ver etməlidir. Müamiləni adi qaydada və şirkətin məsləhətinə uyğun olaraq yerinə yetirməlidir. Deməli əgər misal üçün, malın nəqd satılması, yaxud şirkətin malını səfərdə özü ilə aparmaması adət olsa, bu halda şirkətin məsləhəti olsa elə o cür əməl etməlidir. Әгər niyə verməsi, yaxud malı səfərə aparması adət olsa şirkətin məsləhətinə uyğun olaraq əməl etməlidir.

M:2214. Şirkətin sərmayəsi ilə müamilə edən şərik onunla bağlanan qərarın əksinə olaraq al-ver etsə və şirkətə xəsarət dəysə, zəmindir. Amma sonrakı müamilələrdə qərara uyğun əməl etsə səhihdir. Həmçinin əgər onunla qərar bağlamamış olsalar və adətin, məsləhətin əksinə müamilə etsə zəmindir. Amma əgər sonrakı müamilələrdə adətə və məsləhətə uyğun olaraq müamilə etsə səhihdir. Әгər şəriklərin icazəsi, şərtə xilaf çıxdığı halda müamilə etməyə haqqı olmaması əsasında olarsa, sonrakı müamiləsi də səhih deyil.

M:2215. Şirkətin sərmayəsi ilə müamilə edən şərik əgər sərmayəni saxlamaqda ifrat, səhlənkarlıq etməsə və onun bir qismi, yaxud hamısı təsadüfən tələf olsa, zəmin deyil.

M:2216. Şirkətin sərmayəsi ilə müamilə edən şərik əgər “sərmayə tələf olmuşdur” desə və cameü-ş-şərait müctəhidin yanında and içsə, sözü qəbul olunmalıdır.

M:2217. Әгər bütün şəriklər bir-birinə, malda təsərrüf etməyə dair verdikləri icazədən dönsələr heç biri şirkətin malında təsərrüf edə bilməz. Həmçinin əgər onlardan biri öz icazəsindən dönsə, sair şəriklərin təsərrüf haqqı yoxdur. Hətta icazəsindən dönnən şəxsin özü də şirkətin malında təsərrüf edə bilməz.

M:2218. Hər vaxt şəriklərdən biri şirkətin sərmayəsini bölüşdürməyi təklif etsə, hələ şirkətin müddətinin qurtarmamasına baxmayaraq, sair şəriklər qəbul etməlidir.

M:2219. Әгәр җәрикләрдән бири өлсә, yaxud дәли, һуҗсуз, сәфәһ олса, yaxud cameüş-җәrait мүктеһид онун өз малында тәсәррүф етмәсини қадәған етсә, sair җәрикләр җиркәтин малында тәсәррүф едә билмәзләр.

M:2220. Әгәр җәрик өзү үчүн бири җәйи нисйә алса зәрәр вә ya мәнфәәти онун өзүнүнкүдүр. Амма җиркәт үчүн алса вә җәрики дә о мүамиләйә рази олдуғуну десә, мәнфәәт вә зәрәри һәр икисинә çatır.

M:2221. Әгәр җиркәтин сәрмәйәси илә мүәййән мүамилә едиб сонрадан җиркәтин батил олдуғуну баҗа дүҗсәләр, бу һалда җәрикләрдән һәр бирини иҗәзәси җиркәтин сәһиһ олması илә җәртләнмәсә мүамилә сәһиһдир вә о мүамиләдән әлдә олунан җәйләр онларын һамысынн малыдыр. Әгәр онлардан һәр бирини иҗәзәси, җиркәтин сәһиһ олması илә җәртләнмиш олса, yerinә yetirilән мүамилә “füzuli”дир: yә’ni сонрадан о мүамиләйә рази олсалар мүамилә сәһиһ, әкс һалда батилдир. Füzuli мүамиләдә җәрикләрин етдиyi işin muzdu yoxdur.

SÜLHÜN (RAZILAŞMA) HÖKMLƏRİ

M:2222. Sülh budur ki, insan başqası ilə razılaşsın ki, malının, yaxud onun mənfiətinin bir miqdarını onun mülkü etsin; yaxud tələbindən, haqqından keçsin ki, o da əvəzində malının, yaxud onun mənfiətinin bir miqdarını ona həvalə etsin və ya tələbindən, haqqından keçsin. Hətta əgər əvəz almadan malın, yaxud onun mənfiətinin müəyyən miqdarını bir kəsə həvalə etsə, yaxud tələbindən, haqqından keçsə yenə də sülh səhihdir.

M:2223. Bir şeyi bir-biri ilə sülh edən iki nəfər gərək baliğ, aqıl olsunlar. Bu işə onları bir kəs məcbur etməsin, özlərinin də sülh qəsdı olsun, cameüş-şərait müctəhid onların öz mallarında təsərrüf etmələrini qadağan etməsin.

M:2224. Sülh siyğəsinin ərəbcə oxunması lazım (ilzami) deyil. Hətta bir-biri ilə sülh və razılaşdığını başa salan hər söz ilə olsa səhihdir.

M:2225. Əgər bir kəs öz qoyunlarını, bir il saxlayaraq südündən istifadə edib bir miqdar yağ versin deyə, çobana versə, bu halda qoyunların südünü çobanın zəhmətləri və o yağın müqabilində sülh etsə yağın o südün özündən hasil olmasını şərtləşməsələr, səhihdir. Amma əgər qoyunları bir il müddətində çobana onların südündən istifadə edib əvəzində bir miqdar yağ versin deyə icarəyə versə işkalı var.

M:2226. Əgər bir kəs öz tələbini və ya haqqını başqasına sülh etmək istəsə, onun qəbul etdiyi halda səhihdir. Amma əgər sülh olmadan öz haqqından və ya tələbindən keçmək istəsə onu qəbul etmək lazım (ilzami) deyil.

M:2227. Əgər insan öz borcunun miqdarını bilsə, amma borclu olduğu şəxs miqdarını bilməsə, bu halda borc sahibi öz borcunu olduğu miqdardan az ilə sülh etsə (məsələn, onda 50 түмән borcu olsa və öz borcunu 10 түмәнə sülh etsə) borclu şəxsə qalan artıq miqdar halal deyil. Amma əgər borcunun miqdarını ona deyib razı salsa, yaxud əgər öz borcunun miqdarını bilmiş olsaydı həmin miqdarla da sülh edəcəkdisə də (halal olur).

M:2228. Əgər çəkileri mə'lum və bir cinsdən olan iki şeyi bir-birinə sülh etmək istəsələr, o halda səhih olar ki, birinin çəkisi digərindən çox olmasın. Amma çəkisi mə'lum olmasa, hətta birinin çəkisinin digərindən artıq olması ehtimalını versələr də sülh səhihdir.

M:2229. Əgər iki nəfərin bir nəfərdə, yaxud iki nəfərin başqa iki nəfərdə borcu olsa və öz borclarını bir-birinə sülh etmək istəsələr, bu halda onların borcu bir cinsdən və çəkileri də eyni olsa (məsələn, hər ikisi 10 “mən” buğda borc vermiş olsa) onların sülhü səhihdir. Həmçinin əgər onların borc verdiyi şeyin cinsi bir olmasa da (məsələn, biri 10 “mən” düyü, digəri isə 12 “mən”

buğda olsa) sülhü səhihdir. Amma əgər onların tələbi bir cinsdən və adətən çəki və ya peymanə ilə müamilə olunan şeydən olsa onların çəkisi və ya peymanəsi bərabər olmasa, sülh batildir.

M:2230. Əgər bir kəsin başqasında müəyyən müddətdən sonra alacağı borc olsa, bu halda öz borcunu az miqdarla sülh etsə və məqsədi də öz tələbinin müəyyən miqdarını güzəştə gedib qalanını nəqd almaq olsa, eybi yoxdur.

M:2231. Əgər iki nəfər müəyyən bir şeyi biri-birilə sülh etsələr, qarşılıqlı razılığa əsasən, sülhü poza bilərlər. Həmçinin əgər hər ikisi, yaxud biri üçün müamiləni pozmaq haqqı qoymuş olsalar, o haqqı olan şəxs sülhü poza bilər.

M:2232. Nə qədər ki, satıcı və alıcı müamilə məclisindən dağılışmayıblar müamiləni poza bilərlər; həmçinin əgər müştəri heyvanı alsın üç günə qədər müamiləni pozmaq haqqı var. Habelə əgər nəqd aldığı malın pulunu üç gün müddətində verməsə və malı da təhvil almasa, satıcı müamiləni poza bilər. Amma malı sülh edən bir kəsin bu üç halda sülhü pozmaq haqqı yoxdur. Ancaq üstündə müsaliyə (razılaşma) edilən malı verməkdə adi haldan çox təxirə salsın, yaxud müsahilə olunan malın nəqd verilməsi şərt olunsun müqabil tərəf də şərtə əməl etməsə, bu halda sülhü poza bilərlər, al-verin hökmlərində deyilən sair hallarda da sülhü poza bilərlər.

M:2233. Əgər bir kəsin sülh ilə aldığı şey eybli çıxsın, sülhü poza bilər. Amma əgər sağlam və eybli mal arasındakı qiymət fərqi alınmaq istəyərsə, işkal məhəllidir.

M:2234. Əgər bir kəs öz malını başqası ilə sülh etsə və onunla, “öləndən sonra varisim olmasa, səninlə sülh etdiyim şeyi vəqf etməlisən” deyər şərt etsə və o da bu şərti qəbul etsə, öz şərtinə əməl etməlidir.

İCARƏNİN HÖKMLƏRİ

M:2235. Bir şeyi icarəyə verən və icarəyə alan şəxslər mükəlləf və aqil olmalı, öz ixtiyarı ilə icarəni yerinə yetirməlidirlər. Həmçinin gərək öz malında təsərrüf etmək haqları da olsun. Deməli, öz malını əbəs, lazımsız yerlərə məsrəf edən səfeh öz malında təsərrüf etmək haqqına malik olmadığı üçün, bir şeyi icarə edərsə, yaxud icarəyə verərsə səhih deyil. Lakin qəyyumu ona icazə versə, eybi yoxdur.

M:2236. İnsan başqasının tərəfindən vəkil olub onun malını icarəyə verə, yaxud müəyyən bir malı onun üçün icarə edə bilər.

M:2237. Əgər uşağın qəyyumu onun malını icarəyə versə, yaxud onun özünü başqasına əcir etsə eybi yoxdur. Amma əgər onun həddi-bülüğa çatmasının bir müddətini icarə müddətində qərar versə, uşaq həddi-bülüğa çatandan sonra malına nisbətən olan icarənin qalan hissəsini poza bilməz. Ancaq öz icarəsinə nisbətdə həddi-bülüğa çatandan sonra icarənin qalanını poza bilər. Amma əgər uşağın həddi-bülüğa çatması zamanından bir miqdarını icarə müddəti etməməsi uşağın məsləhətinin əksinə olarsa, bu halda icarəni poza bilməz.

M:2238. Qəyyumu olmayan səgir uşaq cameüş-şərait müctəhidin icazəsi olmadan əcir oluna bilməz. Əgər bir kəs cameüş-şərait müctəhidi tapa bilməsə bir nəfər adil mö'mindən icazə alıb onu əcir edə bilər.

M:2239. İcarə verən və icarəni qəbul edənlərin icarə siyğəsini ərəbcə oxumaları lazım (ilzami) deyil. Hətta əgər malın maliki bir kəsə "öz mülkümü sənə icarə verdim" və o da "qəbul etdim" desə, icarə səhihdir. Həmçinin əgər bir söz danışmasalar, amma malın sahibi mülkünü icarə vermək qəsdilə onu icarəçiyə həvalə etsə o da icarə etmək məqsədilə alsə, icarə səhihdir.

M:2240. Əgər insan icarə siyğəsi oxumadan müəyyən işi yerinə yetirmək üçün əcir olunmaq istəsə, onda icarə ünvanı ilə o əmələ başlasa, yaxud özünü icarə verənin ixtiyarına qoysa icarə səhihdir.

M:2241. Danışa bilməyən bir kəs işarə ilə mülkünü icarə verməyi, yaxud icarəni qəbul etməyi başa salsə səhihdir.

M:2242. Əgər bir kəs ev, mağaza və ya bir otağı icarə edəndə, mülkün sahibi onunla təkcə özünün istifadə etməsini şərt etsə, yaxud icarə bu mə'nanı göstərsə, icarə edən şəxs onu başqasına icarəyə verə bilməz. Amma əgər şərt etməsə və bu mə'nanı da göstərməsə, onu başqasına icarəyə verə bilər. Bu halda icarə etdiyi qiymətdən artıq qiymətə icarə vermək istəsə, gərək onda müəyyən tə'mir işləri görsün, yaxud icarə etdiyi maldan qeyrisinə icarəyə versin (məsələn, pul ilə icarə etdiyi şeyi buğda, yaxud başqa şeyə icarəyə versin).

M:2243. Әгәр әcir tutulan şəxs tәkcә o şəxsin özü üçün işləyəcəyini şərt etsә, yaxud icarənin özü bu mә'nani göstərsә, onu başqa şəxsә icarәyә verә bilməz. Әгәр şərt etməsələr, bu halda onu müəyyən olunan muddla icarә versә, gərәk artıq almasın. Lakin başqa şeyә icarә versә, artıq ala bilər.

M:2244. Әгәр bir şəxs ev, mağaza və otaqdan başqa şeyləri bir şəxsdən icarәyә alsa (mәsəlән, torpaq sahəsini icarә etsә) və onun sahibi dә tәkcә özünün istifadə etməsini şərt etməsә, bu halda әcir tutulan şəxs icarəni istədiyi qiymətә başqasına icarә verә bilər. Hərçәnd bu icarənin qiyməti әvvəlcә icarә olunduğundan artıq olsa da belә.

M:2245. Әгәр misal üçün, ev ya mağazanı ili 100 түмәнә icarә edib yarısından özü istifadə etsә, istifadə etmədiyi yarısını da 100 түмәнә, yaxud ondan az qiymətә icarәyә verә bilər. Amma әgәр o biri yarısını icarә etdiyindən artıq qiymətә (mәsəlән, 120 түмәнә) icarә vermәk istəsә, gərәk onda müəyyən iş (tә'mir kimi) görmüş olsun, yaxud icarә etdiyi şeydən başqa şeyә icarә versin.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALIN ŞƏRTLƏRİ

M:2246. İcarәyә verilən malın bir neçә şərti var:

1-Müəyyən olsun; deməli әgәр “öz evlərimdən birini icarә verdim” desә, sәhih deyil.

2-İcarә alan şəxs onu görsün, yaxud malı icarәyә verән şəxs onun xüsusiyyətlərini elә bəyan etsin ki, tamamilә mә'lum olsun;

3-Onun təhvil verilməsi mümkün olsun; deməli qaçmış atı icarә vermәk batildir.

4-O mal istifadə etməklә aradan getməsin; deməli çörәk, meyvә və sair yeyinti məhsullarını icarәyә vermәk sәhih deyil.

5-Maldan icarә verildiyi istiqamətdә istifadə etmək mümkün olsun; deməli torpağın әkinçilik üçün icarәyә verilməsi yağış suyu kifayət etməzsә və çay, yaxud başqa yerlərdән suvarılmazsa, sәhih deyil.

6-İcarәyә verilən şey şəxsin öz malı olsun; әgәр başqasının malını icarәyә versә, sahibi razılıq verdiyi halda sәhih olar.

M:2247. Ağacın, meyvələrindən istifadə olunsun deyә, icarәyә verilməsinin eybi yoxdur.

M:2248. Qadın, öz südündән istifadə olunmaq üçün әcir tutula bilər. Öz әrindən dә icazә alması lazım (ilzami) deyil. Lakin süd vermәk vasitəsilә әrinin haqqı aradan gedərsә, onun icazəsi olmadan әcir oluna bilməz.

İCARƏYƏ VERİLƏN MALDAN İSTİFADƏNİN ŞƏRTLƏRİ

M:2249. Malın icarəyə verildiyi istifadənin dörd şərti vardır:

1-Halal olsun; deməli mağazanı şərab satmaq, yaxud saxlamaq, avtomobili şərab daşımaq üçün icarəyə vermək batildir.

2-O istifadə üçün pul vermək camaatın nəzərində boş və mə'nasız olmasın;

3-Əgər icarəyə verdiyi şeydən bir neçə cəhətdə istifadə etmək mümkün olsa, icarəyə alan şəxsin edəcəyi istifadəni müəyyən etməlidir. (Məsələn, həm minik, həm də yük daşımaq üçün istifadə olunan heyvanı icarəyə versə, icarə vaxtı icarəçinin minik kimi, yaxud yük daşımından, yaxud da hər ikisindən istifadə edəcəyini müəyyən etməlidir. Amma əgər istifadələr bərabər olsa, tə'yin etmək lazım (ilzami) deyil.)

4-İstifadənin müddəti müəyyən olmalıdır; əgər müddəti müəyyən olunmasa, lakin işi müəyyən etsələr (məsələn, dərzi ilə paltarı məxsus formada tikməsinə qərara alsalar) kifayətdir.

M:2250. Əgər icarə müddətinin əvvəlini tə'yin etməsələr, onda əvvəli icarə siyğəsi oxunandan sonradır.

M:2251. Əgər bir evi məsələn, bir il icarəyə verib əvvəlini siyğə oxunandan bir ay sonra qərarlaşsalar, hətta siyğə oxunan vaxt ev başqasının icarəsində olsa da icarə səhihdir..

M:2252. Əgər icarə müddətini tə'yin etməsələr, amma “hər vaxt evdə otursan o ayın icarəsini 100 түмән verməlisən” desələr, icarə səhihdir. Bu qədər az namə'lumluğun icarədə maneəsi yoxdur.

M:2253. Əgər icarə edənə “evi bir ayı 1000 түмәнə sənə icarə verirəm. Nə qədər artıq qalsan da, həmin qiymətdir” desələr, icarə səhihdir. İcarədə bu qədər az namə'lumluğun zərəri yoxdur.

M:2254. Müsafirlərin və ziyarətçilərin mənzil etdikləri və qədər qalacaqları mə'lum olmayan evdə, məsələn, gecəsi 100 түмән verməyi qərara alsalar, ev sahibi də razı olsa, o evdən istifadə etməyin eybi yoxdur, icarə də səhihdir. Ev sahibi onları çölə çıxarda bilməz.

İCARƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2255. İcarə alan şəxsin icarə haqqı olaraq verdiyi mal mə'lum olmalıdır. Deməli, əgər buğda kimi çəki ilə al-ver edilən şeylərdən olsa, çəkisi; yumurtası, yaxud əskinas kimi sayılan şeylərdən olsa, onun sayı müəyyən olmalıdır; at, qoyun və s. kimi şeylərdən olsa, icarə verən onu görməli, yaxud icarə edən onun xüsusiyyətlərini ona deməlidir.

M:2256. Әгәр мүәyyəн торпақ сәһәсини буғда, арпа, yaxud başqa şeylər әкмәк үчүн icarәyә verib icarә haqqını da həmin torpağın məhsulundan şərt etsələr, icarә səhih deyil.

M:2257. Bir şeyi icarәyә verән kəs nə qədər ki, onu təhvil verməyib, icarә haqqını tələb edə bilməz. Həmçinin әгәр мүәyyəн işi yerinə yetirmək üçün әcir olubsa o işi yerinə yetirmәdən muzdunu tələb etməyә haqqı yoxdur.

M:2258. Әгәр icarә verdiyi şeyi təhvil versә, hətta icarә alan təhvil almasa və ya təhvil alıb icarә müddətinin axırına kimi istifadə etməsә də onun icarә haqqını verməlidir.

M:2259. Әгәр insan мүәyyəн bir gündә hər hansı bir işi görmək üçün әcir olunsa və o gündә həmin işi yerinə yetirmək üçün hazır olsa, onu әcir edән şəxs o işdə həmin şəxsә müraciət etməsә də haqqını verməlidir. Məsəlән, bir dərzi müәyyəн bir gündә paltar tikmək üçün әcir etsә və dərzi də həmin gündә işә hazır olsa, amma parçanı tikmək üçün ona verməsələr, haqqını verməlidirlər—istər dərzi işsiz olsun, istərsә də başqası üçün işləsin.

M:2260. İcarә müddətinin vaxtı qurtarandan sonra icarənin batil olduğu mə'lum olarsa, icarә edән şəxs icarә haqqını, onun adi dəyərinә uyğun olaraq mülk sahibinə verməlidir. Məsəlән, әгәр evi bir il müddətində 1000 түмәнә icarә versələr və sonradan icarənin batil olduğu mə'lum olsa, bu halda, evin icarəsi adətән 500 түмән olarsa, elә o qədər verməlidir; әгәр 2000 түмән olarsa, yenә də o qədər verməlidir. Həmçinin, icarә müddətindən bir qədər keçdikdən sonra icarənin batil olduğu mə'lum olarsa, o müddətin icarəsini adi qiymətlә (hesablayıb) mülk sahibinə verməlidir.

M:2261. Әгәр bir şəxsin icarә etdiyi şey tələf olub aradan getsә, bu halda onun saxlanması sәhlәnkarlıq etməyibсә, ondan istifadə etməkdә həddi keçməyibсә, zamin deyildir. Habelә, (misal üçün) dərziyә verilән parça tələf olub aradan getsә, yaxud yanğında yansa, bu halda dərzi onu saxlamaqda sәhlәnkarlıq etməyibсә, әvәzini vermәmәlidir.

M:2262. Әгәр sәnәtkar götүrdüyü şeyi xarab etsә, zamindir.

M:2263. Әгәр qəssab heyvanın başını kəsib haram etsә—istər muzd almış olsun, istərsә də pulsuz kәsmiş olsun—pulunu sahibinə verməlidir.

M:2264. Әгәр bir heyvanı icarәyә verәndә nə qədər yüklәyәcәyini müәyyənlәşdirsә, bu halda icarә edән şəxs ondan artıq yüklәsә və heyvan ölsә, yaxud eybli olsa, zamindir. Həmçinin, әгәр yükün miqdarını müәyyənlәşdirmәsә, icarә edән də heyvanı çox yüklәyib tələf etsә, yaxud eybli olsa, zamindir. Artıq etdiyi istifadənin də muzdunu borcludur.

M:2265. Әгәр bir heyvanı, tez sınan şeyləri daşımaq üçün icarəyə versə, bu halda həmin heyvan sürüşsə, yaxud hürküb yükdəkiləri salıb sındırsa, o heyvanın sahibi zamin deyil. Amma vurmaq və sair kimi səbəblərlə yerə yıxılsa və yükündə olanları sındırsa, zamindir.

M:2266. Әгәр dəllək uşağı kəssə və o uşağa müəyyən zərər dəysə, yaxud ölsə, bu halda adi qaydadan artıq kəsibsə, zamindir. Әгәр mütəxəssis olduğu halda adi qaydadan artıq kəsməyibsə, zamin deyil. Ancaq zərər olub-olmamasını ayırd etmək ona tapşırılsa, bu halda zamindir.

M:2267. Әгәр həkim öz əli ilə xəstəyə dərman versə, yaxud iynə vursa, yaxud da təbabət adı ilə bir nüsxə yazsa və ya ona müəyyən göstəriş versə, xəstə də dərmanı qəbul etsə, bu halda həkim təbabətdə, müalicədə xəta etsə və xəstəyə zərər dəysə, yaxud ölsə, həkim zamindir. Amma əgər təbabət və müalicə məqamında deyil, sadəcə olaraq həkim nəzəriyyəsi kimi kitabda yazsa və ya “filan dərmanın filan xəstəliyə faydası var” desə və həmin dərmanı qəbul etmək nəticəsində xəstəyə zərər dəysə və ya ölsə, həkim zamin deyil.

M:2268. Әгər həkim, xəstəyə və ya onun qəyyumuna “zərər dəysə mən zamin deyiləm” desə, bu halda lazımi qədər ehtiyat etsə və xəstəyə də zərər dəysə və ya ölsə, həkim zamin deyil.

M:2269. Bir şeyi icarə alan və icarəyə verən kəs qarşılıqlı razılıq əsasında müamiləni poza bilərlər. Habelə, icarədə hər ikisinin, yaxud birinin müamiləni pozmaq haqqının olmasını şərt etsələr, buna müvafiq olaraq icarəni poza bilərlər.

M:2270. Әгər malı icarəyə verən, yaxud icarəyə alan zərər etdiyini başa düşsə, bu halda siyğəni oxuyan vaxt zərəre düşməsinə diqqət yetirməmiş olsalar, icarəni poza bilərlər. Amma əgər icarə siyğəsində, hətta zərər etdikləri halda belə, icarəni pozmaq haqları olmayacaqlarını şərt etsələr, icarəni poza bilməzlər.

M:2271. Müəyyən şeyi icarəyə verib təhvil verməzdən qabaq bir kəs onu qəsb etsə, icarə alan şəxs icarəni poza, icarə verənə verdiyi şeyləri geri ala bilər, yaxud icarəni pozmadan qəsb edən ixtiyarında olan müddətdəki icarəsini adi qaydada ondan ala bilər. Deməli əgər bir heyvanı ayı 1000 түмәнə icarəyə alsə və başqası da o şəxsdən 10 gün müddətində qəsb etsə, adi icarənin də 10 günlük qiyməti 1500 түмән olsa, o miqdarı qəsb edəndən geri ala bilər.

M:2272. Әгər icarə etdiyi şeyi təhvil alandan sonra bir kəs onu qəsb etsə, icarəni poza bilməz, təkcə o şeyin kirayə haqqını qəsb edəndən almağa haqqı var.

M:2273. Әгәр icarənin müddəti tamam olmamışdan qabaq mülkü icarəyə verdiyi şəxsə satsa, icarə pozulmur. İcarə alan şəxs icarə haqqını satıcıya verməlidir. Başqasına da satsa eyni qayda ilə.

M:2274. Әгәр icarə müddəti başlamamışdan qabaq mülk ümumiyyətlə istifadə oluna bilməyəcəyi, yaxud şərt etdikləri kimi istifadəyə qabiliyyəti olmayan tərzdə xarab olsa, icarə batil olur, icarə edənin mülk sahibinə verdiyi pul ona qaytarılmalıdır. Hətta əgər azacıq miqdarda istifadə edə bilərsə, yenə də icarəni poza bilər.

M:2275. Әгər müəyyən bir mülkü icarə edib, icarə vaxtından bir müddət keçəndən sonra ümumiyyətlə istifadə oluna bilməyən, yaxud şərt etdikləri kimi istifadə edilə bilməyən tərzdə xarab olsa müddətin qalan hissəsinin icarəsi batil olur. Habelə, əgər azacıq da istifadə edə bilsə, icarənin bütün müddətini poza bilər və istifadə etdiyi miqdara mütənasib olaraq ücrətül-misl (icarə haqqı) verə bilər.

M:2276. Әгər iki otağı olan bir evi icarəyə verdikdən sonra bir otağı xarab olsa, bu halda onu dərhal tikmə və istifadəsindən heç nə əldən çıxmasa icarə batil olmur, icarə edən şəxs də icarəni poza bilməz. Amma əgər onun yenidən tikilməsi, təmir edilməsi uzun çəksə və nəticədə icarə edənin edəcəyi istifadənin bir miqdarı aradan getsə həmin miqdarın icarəsi batildir (və icarə alan şəxs bütün icarəni pozub istifadə etdiyi qədər ücrətül-misl (icarə haqqı) verə bilər).

M:2277. Әгər icarə verən və ya icarə alan ölsə, icarə batil olmur. Amma əgər başqası deyil, icarə alanın şəxsən özünün istifadə edəcəyini şərt etsələr, mülk sahibi müddətin qalan hissəsini fəsx (ləğv) edə bilər. Amma əgər ev icarə verənin öz malı olmasa (məsələn, başqası sağ olduğu müddətdə evin mənfəətinin onun olmasını vəsiyyət etsə), bu halda evi icarəyə versə və icarə müddəti tamam olmamışdan qabaq ölsə, öldüyü vaxtdan etibarən icarə batil olur.

M:2278. Әгər sahibkar bənnanı onun üçün fəhlə tutmağa vəkil etsə, bu halda bənnanın fəhləyə sahibkardan aldığı miqdardan az versə, özünə götürdüyü artıq hissə haramdır. Onu sahibkara verməlidir. Amma əgər evin tikintisini qurtarmaq üçün əcir olsa və özü üçün, şəxsən tikmək, yaxud başqasına vermək ixtiyarı qoysa və əcir olunduğu miqdardan az başqasına verib özü də dəyəri olan bir iş görsə artıq aldığı ona halaldır.

M:2279. Әгər rəngsazla, parçanı lələ ilə rəngləməsini qərara alsalar və o, başqa şeylə rəngləsə, bir şey almağa haqqı yoxdur. Üstəlik parçanın xarab olmasına, yaxud dəyərinin azalmasına səbəb olsa, zamindir.

CÜALƏNİN HÖKMLƏRİ

M:2280. Cüalə budur ki, insan onun üçün görülmə işin müqabilində müəyyən bir şey verəcəyini qərar qoysun. Məsələn, “hər kəs mənim itiyimi tapsa, 10 tümən verəcəyəm” desin. Bu qərarı qoyan şəxs cail, işi görən şəxs isə amil adlanır. Cüalə ilə, bir kəsin müəyyən iş üçün əcir olunması arasındakı fərq budur ki, ikincidə siyğə oxunandan sonra əcir olunan şəxs əməli yerinə yetirməlidir. Onu əcir edən şəxs də mizdunu ona borclu olur. Amma cüalədə hətta amil müəyyən şəxs olsa da, əməl etməyə bilər. Və nə qədər ki, əməli yerinə yetirməyib cail ona borclu deyil.

M:2281. Cail gərək aqıl və baliğ olsun, qəsd və ixtiyar üzündən qərar qoysun, şər’ən öz malında təsərrüf edə bilsin. Deməli, öz malını boş və bihudə yerlərə sərf edən səfeh adamın cüaləsi səhih deyil.

M:2282. Cüalədə yerinə yetirilməsi istənilən iş haram, aqillərin qərəzindən xaric olan faydasız, yaxud, şər’ən görülməsi pulsuz olan vacibatlardan olmamalıdır. Amma əgər cail üçün müəyyən əqli qərəz mövcud olsa, eybi yoxdur. Deməli “hər kəs şərab içsə, yaxud geçə qaranlıq bir yerə getsə 10 tümən verəcəyəm” desə cüalə səhih deyil.

M:2283. Əgər vermək istədiyi malı müəyyən etsə, məsələn, “hər kəs mənim atımı tapsa bu buğdanı ona verəcəyəm” desə o buğdanın hara buğdası, qiymətinin nə qədər olduğunu deməsi lazım (ilzami) deyil. Amma əgər malı müəyyən etməsə (məsələn, “hər kəs mənim atımı tapsa, 10 “mən” buğda verəcəyəm” desə, ehtiyat-vacibə görə onun xüsusiyyətlərini dəqiq şəkildə deməlidir.

M:2284. Əgər cail iş üçün müəyyən bir mizd tə’yin etməsə məsələn, “hər kəs mənim uşağımı tapsa pul, yaxud muştuluq verəcəyəm” deyib, miqdarını tə’yin etməsə cüalə səhih deyil. Amma əgər bir kəs o işi yerinə yetirsə o işin camaat arasında dəyəri qədər həmin şəxsə mizd verməlidir.

M:2285. Əgər amil, qərar qoymamışdan əvvəl bir iş görmüş olsa, yaxud qərardan sonra pul götürməmək məqsədilə bu işi görsə, mizd almağa haqqı yoxdur.

M:2286. Amil işə başlamazdan əvvəl cail cüaləni poza bilər.

M:2287. Amil işə başlayandan sonra cail cüaləni pozmaq istəsə işkalı vardır.

M:2288. Amil başladığı işi yarımçıq qoya bilər. Amma əgər o işi tamamlamaması cailə zərər vursa onu axıra çatdırmalıdır. Məsələn, əgər bir şəxs “hər kəs mənim gözümdə cərrahiyyə əməli etsə, filan qədər pul verəcəyəm” desə və cərrah da əməliyyata başlasa, bu halda əməli tamam

etməyəcəyi təqdirdə gözü eybli olacaqsa, onu axıra çatdırmalıdır. Əgər natamam qoysa, cailə bir şey çatmır, yaranan eybə də zamindir.

M:2289. Əgər amil işi yarımçıq qoysa, bu halda o iş itmiş atın tapılması kimi axıra çatdırılmayınca cail üçün faydası olmayan işlərdən olsa, amil heç nə tələb edə bilməz. Həmçinin əgər cail muzdu, işi qurtarmaq üçün qərara alsın (məsələn, “hər kəs mənim paltarımı tıxsə 10 tımən, verəcəyəm” desə), amma məqsədi işin nə qədəri yerinə yetirilərsə, o qədər də muzdunu vermək olsa, cail yerinə yetirilən miqdarın muzdunu amilə verməlidir. Amma ehtiyat budur ki, müəyyən yollarla bir-biri ilə razılaşsınlar.

MÜZARİƏNİN HÖKMLƏRİ

M:2290. Müzariə budur ki, yerin sahibi, yaxud yer ixtiyarında olan şəxs əkinçi ilə müamilə edib yeri onun ixtiyarında qoyur ki, o da onda əkinçilik etsin və məhsulun bir miqdarını yerin sahibinə versin.

M:2291. Müzariənin bir neçə şərti var:

1-Yerin sahibi əkinçiyə “torpağı sənə həvalə etdim”, əkinçi də “qəbul etdim” desin, yaxud heç nə danışmadan yer sahibi torpağı ona təhvil versin, əkinçi də onu təhvil alsın;

2-Yerin sahibi və əkinçi–hər ikisi mükəlləf (həddi-bülüğa çatmış) və aqıl olsunlar, qəsd və ixtiyar üzündən müzariəni yerinə yetirsinlər; həmçinin gərək yerin sahibi səfeh olmasın, hakimi-şər’ onun, öz malında təsərrüf etməsini qadağan etməsin; Amma əkinçinin səfeh, yaxud malında təsərrüf etməkdən qadağan olunması müzariənin səhihliyinə zərər yetirmir, lakin mal sərf etməyə ehtiyacılı olsa (səhih deyil).

3-Həmin yerdən hasil olan məhsul birinə məxsus olmasın;

4-Hər birinin payı müşa” şəklində (ümumi məhsuldan) olsun; (məsələn, məhsulun yarısı, üçdə biri və s. kimi.) Və tə’yin olunmalıdır. Deməli əgər yerin bir tərəfinin məhsulunun birinin, başqa tərəfin məhsulunun isə digərinin olmasını qərara alsalar, müzariə səhih deyil. Həmçinin əgər malik “bu yerdə əkinək, hər nə istəsən mənə ver” desə müzariə səhih deyil.

5-Yerin əkinçinin ixtiyarında olacağı müddəti müəyyən etsinlər; Bu müddət o qədər olmalıdır ki, məhsulun tədarükü mümkün olsun. Əgər müddətin əvvəlini müəyyən bir gün, axırını isə adətən mə’lum olan məhsulun yetişməsi götürsələr, kifayətdir.

6-Yerin əkin üçün qabiliyyəti olsun; Əgər əkin üçün qabiliyyəti olmasa, amma müəyyən işlər gördükdən sonra əkin üçün qabiliyyəti olsa müzariə səhihdir.

7-Əkiləcək şeyin növü mə’lum olmalıdır. Amma əgər adətən mə’lum bir şey əkilən yerdə olsalar, bu halda onun adını deməsələr də həmin əkin nəzərdə tutulur. Əgər bir neçə şey əkilirsə, əkmək istədikləri şeyin növünü müəyyən etməlidirlər. Amma əgər adət olsa, həmin qaydada əməl etməlidirlər.

8-Yerin sahibi hansı torpağı verdiyini müəyyən etsin; Deməli əgər bir-biri ilə fərqlənən bir neçə yerdə torpaq sahəsi olsa və əkinçiyə “bunların birində əkinək” deyib onları müəyyən etməsə, müzariə batildir.

9-Әкинчилиyin, toxum və s. kimi şeylərin xərclərinin kimin öhdəsinə olmasını müəyyən etməlidilər. Amma әgər hər birinin öhdəsində olan xərclər camaat arasında mə'lum olsa kifayətdir və müəyyən etmələri lazım (ilzami) deyil.

M:2292. Әgər yerin sahibi әкинчи ilə, məhsulun müəyyən miqdarının özü üçün olmasını, yerdə qalanları isə öz aralarında bölməyi qərara alsın, bu halda o miqdar götürüləndən sonra bir şey qalacağını bilsələr, müzariə səhihdir.

M:2393. Әgər müzariənin müddəti qurtarsa, ancaq məhsul ələ gəlməsə, bu halda sahibi və әкинчи icarə ilə, yaxud icarəsiz әkinin onun yerində qalmasına razı olsalar, maneəsi yoxdur. Amma әgər yerin sahibi razı olmasa әкинчини, әkini biçməyə məcbur edə bilər və әkini biçməklə әкинчiyə zərər dəysə, əvəzini verməsi lazım (ilzami) deyil. Amma әкинчи yer sahibinə bir şey verməyə razı olsa da belə, әkinin onun yerində qalmasına məcbur edə bilməz.

M:2294 Әgər müəyyən bir hadisə səbəbi ilə yerdə әkin mümkün olmasa (məsələn su qurusa), bu halda әgər әkinin müəyyən miqdarı hasil olubsa hətta heyvana verilə biləcək ot da olsa, o miqdar qərara uyğun olaraq hər ikisinin malıdır. Qalan hissədə isə müzariə batildir. Әgər әкинчи bir şey əkməsə, bu halda torpaq onun ixtiyarında olsa, digər tərəfdən də malik heç bir təsərrüf etməmiş olsa, o müddətin icarəsini adi qaydada malikə verməlidir. Әgər әkin əkməmək səbəbi ilə o yerə xəsarət və zərər dəymiş olsa, әкинчи onu ödəməlidir.

M:2295. Әgər malik və әкинчи siyğəni oxumuş olsalar, bir-birinin razılığı olmadan müzariəni poza bilməzlər. Həmçinin әgər malik müzariə qəsdı ilə torpağını bir kəsə həvalə etsə, o da həmin qəsdlə qəbul etsə, amma siyğəni oxuyan vaxt hər ikisinin və ya onlardan birinin müamiləni pozmaq haqqı olmasını şərt etsələr, qoyduqları qərara uyğun olaraq müamiləni poza bilərlər.

M:2296. Әgər müzariə qərarından sonra malik, yaxud әкинчи ölsə müzariə pozulmur, varisləri onların yerinə keçir. Amma әgər әкинчи ölsə və əvvəlcədən də şəxsən özünün әkin işlərini yerinə yetirməsini şərt etsələr müzariə pozulur. Әgər әkin cücərmiş olsa onun payını vərəsələrinə verməlidirlər. Habelə әкинçinin malik olduğu sair hüquqlar da onun vərəsələrinə çatır. Amma yerin sahibini, әkinin həmin torpaqda qalmasına məcbur edə bilməzlər.

M:2297. Әgər әkindən sonra müzariənin batıl olduğunu başa düşsələr, bu halda toxum malikin öz malı idisə, əldə olunan məhsul da onundur; yox әgər әкинçinin imişsə, әkin də onun olur. Birinci halda malikin әкинчiyə bir şey verməsi lazım (ilzami) deyil. Həmçinin ikinci halda da әкинçinin malikə bir şey verməsi lazım deyil.

M:2298. Әgər toxum әкинçinin olsa və әkindən sonra müzariənin batıl olduğu mə'lum olsa, bu halda malik və әкинчи muzdlı, yaxud muzdsuz әkinin o

yerdə qalmasına razı olsalar, eybi yoxdur. Əgər malik razı olmasa, hətta məhsulun yetişməsindən qabaq da əkinçini, əkini biçməyə vadar edə bilər. Əkinçi də malikə bir şey verməsinə razı olsa da, onu, yeri icarəyə verməyə, əkinin o torpaqda saxlamağa məcbur edə bilməz. Həmçinin malik də əkinçiyə icarə verib əkinin onun torpağında saxlamağa məcbur edə bilməz.

M:2299. Əgər məhsul yığılıb müzariə vaxtının tamam olmasından sonra əkilən şeyin kökləri torpaqda qalıb sonrakı ildə yenə məhsul versə, bu halda malik və əkinçi əkini öz mülkiyyətindən xaric olacaq tərzdə boşlamış olsalar, mübah şey hökmündədir. Əgər bütün məhsul və onun kökünün müştərək olmasını qərara almış olsalar, onda bölməlidirlər. Əgər qərarları yalnız birinci ilin məhsulu barəsində olsa, ikinci ilin məhsulu toxum sahibinindir.

MUSAQATIN HÖKMLƏRİ

M:2300. Əgər bir kəs meyvəsi özünün olan, yaxud onun ixtiyarında olan ağacları müəyyən müddətə qədər becərüb su vermək üçün başqasına versə və əvəzində o meyvədən qərar qoyduqlarından müşa” qədər (ümumi halda) götürməsi əsasında müamilə etsə, bu müamiləyə musaqat deyilir.

M:2301. Musaqat müamiləsi söyüd, çinar kimi bar verməyən ağaclarda səhih deyil. Amma yarpaqlarından istifadə olunan həna və sidr ağacında, yaxud gülü güləb çəkmək üçün istifadə olunan ağaclarda eybi yoxdur.

M:2302. Musaqat müamiləsində siyğə oxunması lazım (ilzami) deyil. Hətta əgər ağacın sahibi onu, musaqat qəsdı ilə həvalə etsə və işləyən şəxs həmin qəsdlə təhvil alsın, müamilə səhihdir.

M:2303. Malik və ağacları becərməyi öhdəsinə alan şəxs mükəlləf və aqıl olmalıdırlar, bir kəs onları (bu işə) məcbur etməməlidir. Habelə malikin şərtlərindən biri də budur ki, səfeh olmasın və öz malında hakimi-şər’in tərəfindən təsərrüf etməsi qadağan olunmamalıdır. Amma işləyənin səfeh olmaması, öz malında təsərrüf etməsinin qadağan olunmaması şərt deyil. Ancaq öz malında təsərrüf etmək qəsdı olsa, şərtidir.

M:2304. Musaqatın müddəti mə’lum olmalıdır. Əgər onun əvvəlini müəyyən tərzdə tə’yin edib axırını da həmin ilin meyvələri yetişən vaxt götürsələr səhihdir.

M:2305. Gərək hər birinin payı məhsulun yarısı, üçdə biri və s. kimi olsun. Əgər məsələn meyvənin bir tonu malikin, qalanları isə işləyən kəsin olmasını qərara alsalar, müamilə batildir.

M:2306. Musaqat müamilə qərarı meyvənin zahir olmasından bağlanmalıdır. Əgər zahir olmasından sonra və yetişməzdən qabaq bağlasalar, bu halda əgər ağacı, meyvəni becərmək üçün lazım olan suvarmaq kimi işlərdən qalmış olsa, müamilə səhihdir. Əks halda—hətta meyvələri yığmaq və saxlamaq kimi işlər də olsa, işkalı vardır.

M:2307. Musaqat müamiləsi qarpız, yemiş, xiyar və s. kimi tərəvəzlərdə səhih deyil.

M:2308. Yağış suyu, yaxud yerin rütubətini cəzb edib suvarılmağa ehtiyacı olmayan ağaclar meyvənin lətafətli olmasına səbəb olan belləmək, gübrə vermək, dərman səpmək kimi işlərə ehtiyacı olsa, o işlərdə musaqat müamiləsi səhihdir. Amma əgər o işlərin meyvənin artmasında, yaxud lətafətli olmasında tə’siri olmasa, musaqat müamiləsinin işkalı var.

M:2309. Musaqat qərarı bağlayan iki nəfər bir-birinin razılığı ilə müamiləni poza bilərlər. Həmçinin əgər musaqat siyğəsini oxuyan vaxt hər ikisinin, yaxud onlardan birinin müamiləni pozmaq haqqına malik olmasını şərt etsələr, qoyulan qərara müvafiq olaraq müamiləni pozmağın eybi yoxdur. Hətta əgər müamilədə müəyyən bir şərt etsələr və əməli olaraq yerinə yetirilməsə, nəf'inə şərt qoyulan tərəf müamiləni poza bilər.

M:2310. Əgər malik ölsə musaqat müamiləsi pozulmur, vərəsələri onun yerinə keçir.

M:2311. Ağacları becərməyi öhdəsinə alan şəxs ölsə, bu halda əqddə, onları şəxsən özü becərməsi şərt edilməyibsə vərəsələri onun yerini tutur. Amma özləri işi görməsələr və başqasını əcir və fəhlə tutmasalar, hakimi-şər' meyyitin malından əcir və fəhlə tutub məhsulu meyyitin vərəsələri ilə malikin arasında bölməlidir. Əgər onun özünün ağacları becərməsini şərt etmiş olsalar, bu halda başqasına həvalə etmələri şərt olunubsa onun ölümü ilə musaqat müamiləsi pozulur. Əgər belə qərar qoymamış olsalar, malik əqdi poza da bilər, yaxud onun vərəsələrinin və ya onların əcir tutduqları şəxsin ağacları becərməsinə razı ola bilər.

M:2312. Əgər bütün məhsulun malikə verilməsini şərt etsələr, musaqat batil, meyvələr isə malikindir. İşləyən kəs əcir, muzzd tələb edə bilməz.

M:2313. Əgər torpaq sahəsini başqasına, orada ağac əkib əldə olunan məhsulun hər ikisinin olsun deyə, həvalə etsə, ehtiyat-vacibə görə müamilə batildir: əgər, ağaclar yer sahibinindir, becərdikdən sonra da onun malıdır, becərən şəxsin muzzdunu verməlidir. Bu şərtlə ki, qərar qoyulan miqdardan artıq olmasın; yox əgər ağaclar onu becərən şəxsin olsa, becərəndən sonra da onun malıdır, onları oradan çıxarda bilər. Amma (çıxartsa) əmələ gələn boşluqları, çalaları doldurmalı, ağacları əkdirdi gündən e'tibarən yerin icarəsini sahibinə verməlidir. Bu şərtlə ki, qərara alınan miqdardan artıq olmasın. Malik də onu, ağaclarını çıxartmağa məcbur edə bilər. Bu halda ağacları çıxartmaq vasitəsilə eyb yaransa, onun səhih torpaqla olan qiymətinin təfəvütünü ağacların sahibinə verməlidir. Onu, icarə ilə və ya icarəsiz ağacların o yerdə qalmasına məcbur edə bilməz.

ÖZ MALLARINDA TƏSƏRRÜF EDƏ BİLMƏYƏN ŞƏXSLƏR

M:2314. Həddi-bülüğa çatmayan uşaq şər'ən öz malında təsərrüf edə bilməz. Həddi-bülüğa çatmağın nişanələri üç şeydən biri ola bilər:

1-Qarnının altında, ovrətinin üstündə qalın tüklərin göyərməsi;

2-Məninin gəlməsi;

3-Kişilərdə 15 yaşı (qəməri illə) və qadınlarda 9 yaşı (qəməri illə) tamam olması.

M:2315. Üzdə, bığ yerində, sinədə, qoltuğun altında qalın tüklərin göyərməsi, səsin qalınlaşması və s. həddi-bülüğa çatmağın əlaməti deyildir. Amma əgər bunların vasitəsilə həddi-bülüğa çatmaq yəqin olursa, deməli həddi-bülüğ nişanələrindədir.

M:2316. Dəli və səfeh (yə'ni öz malını əbəs yerlərə sərf edən) şəxs öz malında təsərrüf edə bilməz. Onların etdiyi təsərrüflər qəyyumlarının nəzarəti altında olmalıdır. Cameüş-şərait müctəhidin, malında təsərrüf etməsini qadağan etdiyi müflis də eyni qayda ilə.

M:2317. Bə'zi vaxtlarda ağıllı, bə'zi vaxtlarda isə dəli olan bir şəxsin, dəli olduğu vaxtlarda öz malında təsərrüf etməsi səhih deyil.

M:2318. İnsan ölüm yatağında olan xəstəlikdə öz malından lazım olan qədər özünə, əhli-əyalına, qonaqlarına, israf olmayan sair işlərə xərcləyə bilər. Əzhər budur ki, əgər öz malını bir kəsə bağışlasa, yaxud öz qiymətindən ucuz satsa və ya icarəyə versə, hətta üçdə birindən çox olsa və vərəsələri icazə verməsə də, onun təsərrüf etməsi səhihdir.

VƏKALƏTİN HÖKMLƏRİ

Vəkalət odur ki, insan, dəxalət edə biləcəyi bir işi onun tərəfindən yerinə yetirsin deyə, başqasına tapşırsın. Məsələn, bir kəsi, onun evini satmaq, yaxud bir qadını onun əqdinə keçirməyə vəkil etsin. Deməli öz malını boş, əbəs yerlərə məsrəf edən səfeh adamın, öz malında təsərrüf etmək haqqı olmadığından; habelə hakimi-şər'in malında təsərrüf etməsini qadağan etdiyi bir şəxs öz malını satmaq üçün bir kəsi vəkil edə bilməzlər.

M:2319. Vəkalətdə siyğə oxunması lazım (ilzami) deyil. Əgər insan başqasını vəkil etdiyini, o da qəbul etdiyini başa sals, (məsələn, öz malını bir kəsə satmaq üçün versə, o da malı qəbul etsə) vəkalət səhihdir.

M:2320. Əgər insan başqa şəhərdə olan bir şəxsi vəkil edib onun üçün vəkalətnamə göndərsə və o da qəbul etsə, hətta vəkalətnamə müəyyən müddətdən sonra çatsa da, vəkalət səhihdir.

M:2321. Müvəkkil-yə'ni başqasını vəkil edən bir kəs, habelə vəkil olan şəxs baliğ və aqıl olmalı, qəsd və ixtiyar üzündən bu işi görməlidirlər. Yaxşını-pisi başa düşən müməyyiz uşaq təkcə siyğə oxumaqda vəkil olsa və siyğəni onun şərtləri daxilində oxusa, oxuduğu siyğə səhihdir.

M:2322. İnsan görə bilmədiyi, yaxud şər'ən görməməli olduğu bir işi yerinə yetirmək üçün başqası tərəfindən vəkil ola bilməz. Məsələn, həcc ehramında olan bir kəs əqd siyğəsi oxumamalı olduğundan, siyğəni oxumaq üçün başqasının tərəfindən vəkil ola bilməz.

M:2323. Əgər insan bir kəsi özünün bütün işlərini görmək üçün vəkil etsə, səhihdir. Amma əgər, işlərindən birini görmək üçün vəkil edib, amma onu müəyyənləşdirməsə, vəkalət səhih deyil.

M:2324. Vəkalət caiz əqddir və iki tərəfdən hər biri onu poza bilər. Amma əgər əqddə lazımlılıq şərt olunsa, məsələn, övlad öz mağazasını atasına satıb bey" əqdində oğulun vəkil olub mağazanı beş il müddətində özünə, yaxud başqasına icarə verməyi və icarə haqqını ödəməyi şərt etsələr bu halda ata oğlunun vəkalətini poza bilməz. Bundan başqa hallarda əgər müvəkkil vəkili vəkalətdən çıxartsa, bunun xəbəri ona çatandan sonra həmin işi görə bilməz. Amma xəbər çatmamışdan qabaq o işi görsə, səhihdir.

M:2325. Vəkil vəkalətini geri götürə bilər. Müvəkkil qaib də olsa eybi yoxdur.

M:2326. Vəkil, ona həvalə edilən işi yerinə yetirmək üçün başqasını vəkil edə bilməz. Lakin müvəkkil, onun vəkil tutmasına icazə vermiş olarsa, ona dediyi qaydada əməl edə bilər. Həmçinin əgər, zahirən də, vəkil tutulmasına

icazə verməsi mə'lum olsa da bu qayda ilə. Məsələn, əgər işdən vəkilin özünün yerinə yetirə bilməyəcəyi mə'lum olsa və müvəkkil “mənim üçün vəkil tut” desə, onun tərəfindən vəkil tutmalıdır. Öz tərəfindən bir kəsi vəkil tuta bilməz.

M:2327. Əgər insan, öz müvəkkilinin icazəsi ilə onun tərəfindən bir kəsi vəkil tutsa, o vəkili vəkalətdən çıxarda bilməz. Əgər onun vəkili ölsə, yaxud müvəkkil birinci vəkili vəkalətdən çıxartsa, ikinci vəkalət batil olmur.

M:2328. Əgər vəkil, müvəkkilin icazəsi ilə bir kəsi öz tərəfindən vəkil etsə, həm müvəkkil, həm də birinci vəkil onu vəkalətdən çıxarda bilərlər. Əgər birinci vəkil ölsə, yaxud vəkalətdən çıxarılsa ikincinin vəkaləti batil olmur.

M:2329. Əgər bir kəs bir neçə nəfəri müəyyən bir iş üçün vəkil etsə və onların hər birinin ayrılıqda o işə başlamasına icazə versə, onlardan hər biri o işi yerinə yetirə bilərlər. Əgər onlardan biri ölsə və ya vəkalətdən çıxarılsa, sair vəkillərin vəkaləti batil olmur. Amma əgər bir işi birlikdə, yaxud təklikdə yerinə yetirməyə vəkil olmalarını deməsə, sözündən də birlikdə və ya təklikdə yerinə yetirmələri mə'lum olmasa, yaxud birlikdə işləyəcəklərini desə təklikdə işə başlaya bilməzlər. Əgər işi birlikdə yerinə yetirməyə vəkil olsalar və onlardan biri ölsə, sair vəkillərin də vəkaləti batil olur. Amma müvəkkilin kəlamının anlaşılmaz olduğu halda başqalarının vəkaləti, onlardan birinin ölməsi ilə aradan getmir.

M:2330. Əgər vəkil və ya müvəkkil ölsə, vəkalət batil olur. həmçinin əgər təsərrüf etməyə vəkil olduğu şey aradan getsə (məsələn, qoyunu satmaq üçün vəkil olsa və qoyun da ölsə) vəkalət batil olur. Onlardan biri dəli olsa və ya huşdan getsə dəlilik, yaxud bihuşluq vaxtında vəkalətin tə'siri yoxdur. Amma dəliliyin və ya bihuşluğun aradan qalxmasından sonra bir əməli yerinə yetirə bilməyən tərzdəki vəkalət məhəlli-işkaldır.

M:2331. Əgər insan bir kəsi müəyyən iş üçün vəkil edib onun üçün bir şey verməyi qərara alsə, o iş yerinə yetiriləndən sonra həmin şeyi ona verməlidir.

M:2332. Əgər vəkil, ona verilən malı saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və ona icazə verilən miqdardan başqa təsərrüf etməsə və təsadüfən, mal tələf olub aradan getsə onun əvəzini verməməlidir.

M:2333. Əgər vəkil, ixtiyarında olan malı saxlamaqda səhlənkarlıq etsə, yaxud ona icazə veriləndən əlavə təsərrüf etsə və o mal da aradan getsə, zamindir. Deməli əgər bu satış üçün verilən paltarı geysə və tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M:2334. Əgər vəkil, malda ona icazə veriləndən başqa təsərrüf etsə (məsələn, satmaq üçün verilən paltarı geysə) və sonradan ona icazə verilən təsərrüf etsə, o təsərrüfү səhihdir.

BORCUN HÖKMLƏRİ

Borc vermək müstəhəb işlərdəndir ki, Qur'an ayələrində və hədislərdə ona dair çoxlu sifariş edilmişdir. Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-dən rəvayət olunub ki: "Hər kəs öz müsəlman qardaşına borc versə onun malı artar, mələikələr ona rəhmət göndərirlər. Əgər ona borclu olan şəxslə müdara etsə, hesab-kitabsız, sür'ətlə Sirat körpüsündən keçəcək. Əgər bir müsəlman öz müsəlman qardaşından borc istəyəndə verməsə, behişt ona haram olar." Həmçinin başqa rəvayətdə gəlib ki, sədəqənin savabı birə on qat, borcun savabı isə birə on yeddi qat artıqdır.

M:2335. Borcda siyğə oxunması lazım (ilzami) deyil. Hətta əgər bir şeyi borc niyyəti ilə bir kəsə versə və o da həmin məqsədlə qəbul etsə, səhihdir.

M:2336. Əgər borcda müəyyən vaxtda qaytarılmasını şərt etsələr, həmin vaxt çatmazdan əvvəl borc sahibinin (borcu) qəbul etməsi vacib deyil. Amma əgər borcun qaytarılması üçün vaxt təyin olunması yalnız borc alan şəxsin həmrəhliyi üçün olarsa, o vaxtdan qabaq da borcu qaytarsa, qəbul etməlidir.

M:2337. Əgər borc siyğəsində onu qaytarmaq üçün vaxt təyin etsələr, borc sahibi o müddətin tamam olmasından qabaq öz borcunu tələb edə bilməz. Amma əgər müddəti təyin olunmasa, hər vaxt istəsə, öz borcunu tələb edə bilər.

M:2338. Əgər borc sahibi öz borcunu, tələb etməyə haqlı olduğu vaxt istəsə və borclu da verə bilsə dərhal verməlidir, təxirə salsə, günahkardır.

M:2339. Əgər borclu şəxsin öz şə'ninə layiq olan və içində oturduğu ev, mənzil avadanlıqları və ehtiyacı olan sair şeylərdən başqa heç nəyi olmasa, borc sahibi öz borcunu ondan tələb edə bilməz: öz borcunu verməyə qadir olduğu vaxta qədər gözləməlidir.

M:2340. Borclu olan və öz borcunu verə bilməyən bir şəxs kəsb-qazanc edə bilərsə və bu işin onun üçün məşəqqəti olmasa, vacibdir ki, qazanc edib borcunu qaytarsın.

M:2341. Borc sahibini tapa bilməyən bir şəxs onun özünü, yaxud onun varislərini tapacağına ümidi olmasa, ehtiyata görə gərək cameiş-şərait müctehidin icazəsi ilə borcunu fəqirə versin. Əgər borc sahibi seyyid olmasa, ehtiyat-vacib budur ki, onu seyyid fəqirə verməsin.

M:2342. Əgər meyyitin malı, kəfən və dəfinin vacibatının xərclərindən və borclarından artıq olmasa həmin işlərə sərf etməlidirlər. Varislərinə heç nə çatmır.

M:2343. Әгәр bir кәс müəyyən qədər qızıl, gümüş, misli olan sair şeylər borc etsə və qiyməti azalsa, yaxud bir neçə qat artsa, bu halda götürdüyü qədəri qaytarsa, kifayətdir. Amma әгәр һәр iki tərəf ondan başqasına razı olsalar eybi yoxdur.

M:2344. Әгәр borc etdiyi mal aradan getməsə və malın sahibi də һәмин şeyi istəsə ehtiyat-vacib budur ki, şəxs һәмин malı ona qaytarsın.

M:2345. Borc verən şəxs verdiyi miqdardan artıq alacağını (mәsәlән, bir “mән” buğda verib bir “mән” yarım alacağını şərt etsə, yaxud 10 әdәd yumurta verib 11 әdәd alacağını) şərt etsə sәlәм və haramdır. Hәttа әгәр borc verdiyi adamın onun üçün müəyyən bir iş görmәsini də şərt etsə, yaxud borc etdiyi şeyə başqa bir şey әlavә edәрәk qaytarmasını (mәsәlән, borc aldığı bir түмән pulu, bir kibritlә qaytarmasını) şərt etsə, sәlәм və haramdır. Hәмçinin onunla, borc aldığı şeyi mәxsus halda (mәsәlән, müəyyən qədər e’mal olunmamış qızıl verib, bir şey düzәlәрәk qaytarmasını) şərt etsə, yenә də sәlәм və haramdır. Lakin belә şərt edilmәdән borclunun özü aldığından çox versә, eybi yoxdur, hәttа müstәһәbdir дә.

M:2346. Sәlәм vermәk sәlәм almaq kimi haramdır. Sәlәмli borc götürән bir кәс onun maliki olmur və onda тәsәrrүf edә bilmәz. Amma әгәр sәlәм qәrarı qoymadan da pulun sahibi borc alanın pulda тәsәrrүf etmәsinә razı olardısı, borc alan şəxs onda işkalsız тәsәrrүf edә bilәр.

M:2347. Әгәр buğda və sair toxumları sәlәм borcu kimi alıb taxıl әksә, mәhsulu borc verән şəxsindir.

M:2348. Әгәр bir paltarı zimmәsinә alıb sonradan sәlәм kimi aldığı, yaxud sәlәмә qarışmış halal puldan paltarın sahibinә versә, bu halda onu alan vaxt mәqsәdi bu puldan vermәk olarsa, o paltarı geymәk caiz deyil, onda namaz qılmaq ehtiyata görә batildir; yox әгәр alan vaxtı mәqsәdi bu olmayıbsa, o paltarı geymәk caiz, onda namaz qılmaq sәhihdir. Hәмçinin әгәр onun sәlәм, yaxud harama qarışmış halal pulu olsa və satıcıya “bu paltarı bu pul ilә alıram” desә, o paltarı geymәk haramdır. Әгәр o paltarı geymәyin haram olmasını bilsә, ehtiyat-vacibә görә o paltarda namaz batildir.

M:2349. Әгәр insan müəyyən miqdarda pulu başqa şəһәrdә onun tərəfindән az alsın deyә, tacirә versә eybi yoxdur. Buna “bәrat sәrfi” deyilir. Bu ona oxşayır ki, öz borcunun bir qismindән keçmiş olsun. Hәмçinin әгәр bir кәsә pul versә və һәмин miqdarda başqa şəһәrdә alacağını şərt etsә, eyni qayda ilә (eybi yoxdur).

M:2350. Әгәр bir qədәр pulu bir neçә gündән sonra başqa şəһәrdә artıq alsın deyә, bir кәsә versә (mәsәlән, 990 түмән verib 10 gündән sonra başqa bir

şəhərdə 1000 tımən almaq istəsə) sələm və haramdır. Amma əgər artıq alan kəs artığın müqabilində müəyyən bir şey versə və ya bir iş görsə, eybi yoxdur.

M:2351. Əgər bir kəsin başqasında çəki, yaxud peymanə ilə ölçülməyən bir şey borcu olsa, onu borclu şəxsə, yaxud başqasına ucuz qiymətə verib pulunu nəqd ala bilər. Deməli, hazırkı zamanəmizdə borc sahibinin borclu şəxsdən aldığı bərat, yaxud səftələri (qəbzləri) banka, yaxud başqa şəxsə öz borcundan az qiymətə satıb pulun qalanını nəqd ala bilər. Çünki adi əskinaslar çəki və peymanə ilə müamilə olunmur.

HƏVALƏ VERMƏYİN HÖKMLƏRİ

M:2352. Əgər insan borc verdiyi şəxsə öz borcunu başqasından almaq üçün həvalə (qəbz) versə və borc sahibi də qəbul etsə həvalə düzələndən sonra həvalə olunan şəxs borclu olur, daha borc sahibi verdiyi borcu birinci şəxsdən tələb edə bilməz.

M:2353. Borclu, borc sahibi və borcunun həvalə olunduğu şəxs mükəlləf, aqıl olmalıdır və bir kəs onları bu işə məcbur etməməlidir. Həmçinin səfeh də olmamalı, mallarını bihudə yerlərə sərf etməməlidirlər. Həmçinin əgər cameüş-şərait müctəhid bir kəsin, müflis olma səbəbilə öz malında təsərrüf etməsini qadağan etsə, borcunu başqasından alsın deyər, ona həvalə vermək olmaz. Özü də başqasına həvalə verə bilməz. Amma əgər ona borclu olmayan bir şəxsə həvalə versə, eybi yoxdur.

M:2354. Əgər borclu olan bir kəsə həvalə versələr ehtiyat-vacib budur ki, həvalə onun razılığı və qəbul etməsi ilə olsun. Amma borclu olmayan şəxsə həvalə vermək o halda səhih sayılır ki, onu qəbul etsin. Həmçinin əgər insan müəyyən mal borclu olduğu bir kəsə başqa bir şey həvalə versə (məsələn, arpa borclu olduğu adama buğda həvaləsi versə), o qəbul etməyincə, səhih deyildir.

M:2355. İnsan həvalə verdiyi vaxt borclu olmalıdır. Deməli əgər bir kəsdən borc almaq istəsə, nə qədər ki, ondan borc etməyib və ona borclu olmayıb, onu sonradan borc verəcəyi bir kəsə həvalə versələr və o kəs də götürsə, həvalə səhih deyil.

M:2356. Həvalə verən və borc sahibi həvalənin miqdarını və növünü bilməlidirlər. Deməli əgər misal üçün, bir nəfərə 10 “mən” buğda və 100 түmən pul borclu olsa və ona “iki borcundan birini filan kəsdən götür” deyib onu tə’yin etməsə, həvalə düzgün deyil.

M:2357. Əgər borc həqiqətdə müəyyən olsa, amma borclu və borc sahibi həvalə verən vaxt onun miqdarını və ya növünü bilməsələr, həvalə səhihdir. Məsələn, bir kəsin borcunu dəftərdə yazmış olsalar və dəftəri görmədən həvalə verib sonra dəftəri görsə və borc sahibinə borcunun miqdarını desə, həvalə səhihdir.

M:2358. Borc sahibi həvaləni–hətta həvalə olan şəxs fəqir olmasa da və həvaləni verməkdə səhlənkarlıq etməsə də, qəbul etməyə bilər.

M:2359. Əgər borclu olmayan bir kəsə həvalə versələr və o da həvaləni qəbul etsə, həvaləni verməmişdən qabaq onun bir miqdarını həvalə verəndən ala bilməz. Amma əgər borc sahibi öz borcunu az miqdarla sülh etsə həvaləni qəbul

edən şəxs həvalə olunan şeyin miqdarının hamısını həvalə verəndən tələb edə bilər.

M:2360. Həvalə düzəldəndən sonra həvalə verən və həvalə olunan şəxs həvaləni poza bilməzlər. Hərgah həvalə olunan şəxs həvalə vaxtında fəqir olmasa, yə'ni borcda istisna olunan şeylərdən başqa bir malı olsa və həvaləni verə bilsə, sonradan fəqir də olsa, borc sahibi həvaləni poza bilməz. Həmçinin əgər həvalə vaxtında fəqir olsa və borc sahibi də onun fəqir olduğunu bilsə eyni qayda ilə (poza bilməz). Amma fəqir olmasını bilməyib sonradan başa düşsə, hətta o vaxt mal-dövləti olsa da borc sahibi həvaləni pozub borcunu həvalə verəndən ala bilər.

M:2361. Əgər borclu, borc sahibi və həvalə olunan şəxs, yaxud onlardan biri həvaləni pozmaq haqqı qoymuş olsalar, ona uyğun olaraq həvaləni poza bilərlər.

M:2362. Əgər həvalə verən şəxsin özü borc sahibinin borcunu verə bilsə, bu halda ona həvalə olunan şəxsin xahişi ilə olsa, onun öhdəsindən götürülür və verdiyi şeyi ondan ala bilər. Əgər onun xahişi olmadan versə, məqsədi də onu almamaq olsa, verdiyi şeyi ondan ala bilməz.

RƏHNİN (GİROV) HÖKMLƏRİ

M:2363. Rəhn, yaxud vəsiqə qoymaqdan məqsəd budur ki, borclu şəxs öz malının bir miqdarını borc aldığı şəxsin yanına qoyur ki, əgər borcunu vaxtında qaytara bilməsə o maldan götürsün.

M:2364. Rəhndə siyğə oxunması lazım (ilzami) deyil; elə borclu olan şəxs öz malını girov niyyəti ilə borc sahibinə versə və borc sahibi də həmin niyyətlə qəbul etsə rəhn səhihdir.

M:2365. Malı girov qoyan və girov götürən şəxs mükəlləf, aqil olmalı, bir kəs onları məcbur etməməlidir. Həmçinin girov qoyan şəxs səfeh olmamalıdır. Habelə, müflisləşmə səbəbilə cameüş-şərait müctehid onu, mal-dövlətində təsərrüf etməsini qadağan etsə, öz malını girov qoya bilməz.

M:2366. İnsan şər'ən təsərrüf edə bildiyi malı girov qoya bilər. Əgər başqa bir şəxsin malını girov qoysa, o vaxt səhih olar ki, o malın sahibi razı olduğunu desin. (Məsələn, bizim zamanda haqq sahibinin haqqının qaytarılması üçün qoyulan vəsiqələr kimi.)

M:2367. Girov qoyulan şey, al-veri səhih olan şeylərdən olmalıdır. Deməli şər'ən maliyyəti olmayan şərab, qumar alətləri və ya camaat arasında maliyyəti olmayan şeylərin girov qoyulması səhih deyildir.

M:2368. Girov qoyulan şeyin mənfəəti onun sahibinindir.

M:2369. Girov qoyan və alan şəxs girov qoyulan şeyi bir-birinin icazəsi olmadan kiminsə mülkünə keçirə bilməz. (Məsələn, bağışlaya, yaxud sata bilməz.) Amma əgər onlardan biri onu bağışlasa, yaxud satsa və sonra isə digəri razı olduğunu bildirsə, eybi yoxdur.

M:2370. Əgər borc sahibi girov götürdüyü şeyi, borclu olan şəxsin icazəsi ilə satsa, rəhn batil olur, pulu da rəhn olmur. Amma əgər satmaqda vəkalətin qəbul edilməsi, pulun rəhn qoyulması ilə şərtlənsə, səhihdir.

M:2371. Əgər borcu qaytarmalı olduğu vaxt borc sahibi istəsə və o da verməsə, borc sahibi girov qoyulan şeyi satıb borcunu götürə, artıq qalanlarını isə borclu olana qaytara bilər. Əgər cameüş-şərait müctehidi tapsa, ehtiyat-vacibə görə onu satmaqda ondan icazə almalıdır.

M:2372. Əgər borclu olan şəxsin öz şə'ninə layiq olan ev, onda olub ehtiyac duyulan mənzil avadanlıqlarından başqa bir şeyi olmasa, borc sahibi öz borcunu ondan tələb edə bilməz. Amma əgər girov qoyduğu şey ev və ev əşyaları olsa, borc sahibi onu satıb öz borcunu götürə bilər.

M:2373. Ehtiyat-vacibə görə girov borc sahibinə təhvil verilmədən gerçəkləşmir.

М:2374. Бә’зи camaat arasında belə qayda var ki, ev sahibinə bir qədər borc verib onun evini girov götürürlər. Bu şərtlə ki, icarə haqqını az versinlər., yaxud ümumiyyətlə icarə pulu verməsinlər. Buna “rəhnli ev” deyilir. Bu iş riba və haramdır. Onun səhih yolu budur ki, əvvəl evi icarəçiyə müəyyən qiymətə icarə versinlər, (hətta az məbləğdə də olsa) icarədə də şərt etsinlər ki, icarəçi filan məbləğ borcu ona versin. Bu halda riba deyil, halaldır və rəhn sayılmır.

ZAMİN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ

M:2375. Əgər bir kəs başqasının borcunu vermək üçün zamin olsa, onun zəmanəti o vaxt səhih olar ki, hər hansı bir kəlmə ilə–hətta ərəbcə olmasa da, borc sahibinə desin ki, mən sənin borcunu verməyə zamin oldum. Borc sahibi də öz razılığını bildirsin. Amma borclu olan şəxsin razı olması şərt deyil. Həmçinin zəmanət qərarını imzalamaqla, yaxud bu mətləbi borc sahibinə başa salan hər hansı bir işlə də etmək olar ki, onun özü də əməli olaraq qəbul etsin.

M:2376. Zamin və borc sahibi mükəlləf və aqıl olmalıdır, bir kəs onları bu işə məcbur etməməlidir. Həmçinin öz malını əbəs yerlərə xərcləyən səfeh də olmamalıdır. Müflisləşmə səbəbi ilə cameüš-şərait müctəhid, malında təsərrüf etməsini qadağan edən bir kəsin öz borcunun hesabından başqası zamin ola bilməz. Amma bu şərtlər borclu şəxsə yoxdur. Məsələn, əgər bir kəs uşaq, dəli və səfehin borcunu verməyə zamin olsa borc sahibi də qəbul etsə zəmanət səhihdir.

M:2377. Əgər özünün zamin olması üçün bir şərt edib “borclu olan şəxs sənin borcunu verməsə mən verərəm” desə ehtiyat-vacib budur ki, onun zamin olmasına e’tina etməsin.

M:2378. İnsanın borcunu qaytarmasına zamin olduğu bir kəs borclu olmalıdır. Deməli əgər bir kəs başqasından borc etmək istəsə, borc etməyincə, insan ona zamin ola bilməz.

M:2379. İnsan o vaxt zamin ola bilər ki, borc sahibi, borclu olan şəxs və borc olunan şey–hamısı müəyyən olunsun. Deməli, iki nəfərin bir nəfərdə borcu olsa və insan “mən zaminəm ki, sizlərdən birinin borcunu qaytarım” desə, hansının borcunu qaytaracağını müəyyən etmədiyi üçün ehtiyat-vacibə görə onun zamin olması batildir. Həmçinin əgər bir nəfərin iki nəfərdə borcu olsa və insan “mən zaminəm ki, o iki nəfərdən birinin borcunu sənə verim” desə, hansının borcunu qaytaracağını müəyyənləşdirmədiyi üçün, ehtiyat-vacibə görə zamin olması batildir. Həmçinin əgər bir nəfərin başqasında misal üçün, 10 “mən” buğda və 100 tümən pul borcu olsa və insan “mən sənə iki şeyindən birinə zamin oluram” deyib buğdanın, yoxsa pulun zamini olduğunu müəyyənləşdirməsə, ehtiyat-vacibə görə səhih deyildir.

M:2380. Əgər borc sahibi öz borcunu zamin olan şəxsə bağışlasa, o, borclu olan şəxsədən bir şey ala bilməz. Əgər bir miqdarını bağışlasa, o miqdarı tələb edə bilməz.

M:2381. Əgər insan bir kəsin borcunu qaytarmağa zamin olsa, zəmanətindən geri çəkilmə bilməz.

M:2382. Zamin olan şəxs və borc sahibi, ehtiyat-vacibə görə istədikləri vaxt zaminin zəmanətini poza biləcəklərini şərt edə bilməzlər.

M:2383. Əgər insan zamin olan vaxt borc sahibinin borcunu verə bilsə, hətta sonradan fəqir olsa da, borc sahibi onun zamin olmasını pozub öz borcunu birinci borcludan tələb edə bilməz. Həmçinin əgər həmin vaxt onun borcunu verə bilməsə, amma borc sahibi bunu bilsə və onun zamin olmasına razı olsa da eyni qayda ilə.

M:2384. Əgər insan zamin olduğu vaxt borclunun borcunu verə bilməsə, borc sahibi də o vaxt onu bilməyib sonradan başa düşsə zəmanəti poza bilər. Amma əgər borc sahibi bu məsələni başa düşməmişdən qabaq zaminin borcu qaytarmağa qüdrəti çatsa, bu halda o, zəmanəti pozmaq istərsə, işkalı vardır.

M:2385. Əgər bir kəs borclunun icazəsi olmadan onun borclarını verməyə zamin olsa, ondan bir şey ala bilməz.

M:2386. Əgər bir kəs borclu olan şəxsin icazəsi ilə onun borcunu verməyə zamin olsa zamin olduğu miqdarı verdikdən sonra ondan tələb edə bilər. Amma əgər borclu olduğu malın yerinə başqa bir malı borc sahibinə versə, verdiyi şeyi ondan tələb edə bilməz. Məsələn, əgər 10 “mən” buğda borclu olsa və 10 “mən” düyüyə zamin olsa, düyünü ondan tələb edə bilməz. Amma əgər özü düyü verməsinə razı olsa, eybi yoxdur.

KƏFALƏTİN HÖKMLƏRİ

M:2387. Əgər bir kəsin başqasının boynunda haqqı (məsələn, borc, qisas, diyə və s. kimi) olsa, yaxud məhkəmədə baxılmağa qabiliyyəti olan və isbat olunması mümkün olan müəyyən haqqı iddia etsə, bu halda insan haqq sahibi və ya iddiaçıya müttəhim şəxsi buraxmasını zəmin olsa, belə ki, hər vaxt onu istəsə, təhvil verə bilsin, bu qərara kəfəlat, bu işə zəmin olan şəxsə isə kəfil deyilir.

M:2388. Kəfəlat o zaman səhihdir ki, kəfil, hətta ərəbcə olmayan hər hansı bir kəlmə, yaxud əməl ilə tələbkara başa salsın ki, hər vaxt sənə borclu olan şəxsi istəsən, təhvil verəcəyəm, tələbkər də qəbul etsin.

M:2389. Kəfil olan şəxs mükəlləf və aqil olmalı, bir kəs onu kəfəlatə məcbur etməməli, kəfili olduğu şəxsi də hazır edə bilməlidir.

M:2390. Aşağıdakı 7 şey kəfəlati pozur:

1-Kəfil olan şəxs borclu şəxsi haqq sahibinə qaytarsa;

2-Haqq sahibinin haqqı ödənməmiş olsa;

3-Haqq sahibi öz haqqından keçsə;

4-Borclu olan şəxs ölsə;

5-Haqqı olan şəxs kəfili, kəfəlatdən azad etsə;

6-Kəfil olan şəxs ölsə;

7-Haqq sahibi olan şəxs həvalə və ya başqa yollarla öz haqqını başqasına həvalə etsə.

M:2391. Əgər bir kəs borclu olan şəxsi haqq sahibinin əlindən zorla buraxdırsa, onda ya onu borc sahibinə təhvil verməlidir, ya da borc sahibinin haqqını qaytarmalıdır.

M:2392. Kəfəlatdə haqq öhdəsində olan şəxsin razılığı lazım (ilzami) deyil; deməli borcu olan şəxsin razılığı şərt deyil.

M:2393. Əgər kəfəlat borclu olan şəxsin icazəsi ilə olsa, kəfil də haqq sahibinin borcunu qaytarmağa nəçar olsa, onu borclu olan şəxsdən almağa haqqı var. Amma əgər onun icazəsi ilə olmasa, almağa haqqı yoxdur.

VƏDİ'Ə (ƏMANƏT)İN HÖKMLƏRİ

M:2394. Əgər insan öz malını bir kəsə verib “sənin yanında əmanət qalsın” desə o da qəbul etsə; yaxud bir söz danışmadan, mal sahibi öz malını saxlamaq üçün ona verdiyini, o da saxlamaq məqsədi ilə qəbul etdiyini başa salmaq istəsələr, vədi'ənin (əmanətin) hökmünə əməl etməlidirlər. (Bu hökmlər sonradan deyiləcək.)

M:2395. Əgər bir kəs bir əmanəti qəbul etsə, onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməməli, hər vaxt malın sahibi almaq istəsə, təhvil verməlidir.

M:2396. Əmanət alan və malını əmanət verən şəxs–hər ikisi aqıl olmalıdır. Deməli bir şəxs malını dəlinin yanında əmanət qoysa, yaxud dəli öz malını bir kəsin yanında əmanət qoysa, səhih deyil. Amma müməyyiz uşağın malını, qəyyumunun icazəsi ilə bir kəsin yanında əmanət qoyması caizdir. Həmçinin başqasının da malını, onun icazəsi ilə bir kəsin yanında əmanət qoya bilər. Müməyyiz uşağın yanında qəyyumunun icazəsi ilə bir şeyi əmanət qoymağın eybi yoxdur.

M:2397. Əgər bir kəs, sahibinin icazəsi olmadan uşaqdan bir şeyi əmanət kimi qəbul etsə, onu sahibinə verməlidir. Əgər o şey uşağın öz malı olsa, amma uşağın qəyyumu onun əmanət qoymasına icazə verməsə, lazımdır ki, o malı onun qəyyumuna çatdırsın. Əgər malı ona çatdırmaqda səhlənkarlıq etsə və tələf olsa, əvəzini verməlidir. Amma mal tələf olmasın deyə, uşaqdan alsa, bu halda saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə zəmin deyildir. Həmçinin əgər əmanət qoyan şəxs dəli olsa da eyni qayda ilə (zəmin deyildir).

M:2398. Əmanəti saxlaya bilməyən bir şəxs ehtiyat-vacibə görə gerek qəbul etməsin. Amma əgər malın sahibi onu saxlamaqda aciz olsa və ondan yaxşı saxlaya bilən bir şəxs də olmasa bu ehtiyat, vacib deyil.

M:2399. Əgər insan malın sahibinə, onun malını saxlamağa hazır olmadığını başa salsın, o da malı qoyub getsə, bu şəxs də malı götürməsə və tələf olsa, əmanəti qəbul etməyən şəxs zəmin deyil. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, mümkün olarsa, onu saxlasın.

M:2400. Bir şeyi əmanət qoyan şəxs hər vaxt istəsə, geri ala bilər. Əmanəti qəbul edən şəxs də hər vaxt istəsə, onu sahibinə qaytara bilər.

M:2401. Əgər insan əmanəti saxlamaq fikrindən dönüb vədi'əni pozsa, onu mümkün qədər tez sahibinə, vəkilinə və ya sahibinin qəyyumuna çatdırmalı, yaxud onu saxlamağa razı olmadığını onlara xəbər verməlidir. Əgər üzrü olmadan malı onlara çatdırmasa və ya xəbər verməsə, nəticədə mal xarab olsa, əvəzini verməlidir.

M:2402. Əmanəti qəbul edən şəxsin onu saxlamaq üçün münasib yeri olmasa, gərək münasib yer hazırlasın və onu elə saxlasın ki, camaat “əmanətə xəyanət edibdir, onu saxlamaqda səhlənkarlıq edibdir” deməsin. Əgər münasib olmayan yerə qoysa və tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M:2403. Əmanəti qəbul edən şəxs onu saxlamaqda səhlənkarlıq, ifrat etməsə və təsadüfən tələf olsa, zəmin deyildir. Amma əgər öz ixtiyarı ilə onu, zalımın ağah olub apara biləcəyini güman etdiyi bir yerə qoysa və tələf olsa, əvəzini sahibinə verməlidir. Ancaq o yerdən daha yaxşı hifz olunacaq yeri olmasa və malı öz sahibinə, yaxud daha yaxşı qoruyan adama çatdırma bilməsə, bu halda zəmin deyil.

M:2404. Əgər malın sahibi öz malını saxlamaq üçün yer təyin edib əmanəti qəbul edən şəxsə “gərək malı orada saxlayasan və tələf olmasına ehtimal versən, başqa yerə aparmamalısan” desə, əmanəti saxlayan şəxs o yerdə tələf olacağını ehtimal verib o yerin, mal sahibinin nəzərində hifz olunmaq üçün daha yaxşı olduğuna görə o yerdən çıxartmamasını demiş olduğunu bilsə, bu halda onu başqa yerə apara bilər. Əgər ora aparsa və tələf olsa, zəmin deyil. Amma əgər başqa yerə aparmamalı olduğunu hansı səbəbə görə deməsini bilmədən başqa yerə aparsa, iki fərz mümkündür:

1-O biri yer əmanət alan şəxsin nəzərində hifz olunmaq üçün əmanət verən şəxsin nəzərdə tutduğu yerdən daha yaxşı olarsa, əgər tələf olsa zəmin deyil;

2-Sonrakı yer əmanət verən şəxsin təyin etdiyi yerlə bərabər, yaxud ondan da pis olsa, bu halda mal tələf olsa zəmindir və əvəzini verməlidir.

M:2405. Əgər malın sahibi öz malını saxlamaq üçün bir yeri müəyyən etsə, əmanəti qəbul edən şəxs də o yerin mal sahibinin nəzərində heç bir xüsusiyyəti olmadığını və onun hifz olunan yerlərindən biri olmasını bilsə, bu halda həmin şeyi hifz etmək üçün birinci yerlə bərabər, yaxud ondan daha yaxşı yerə apara bilər, əgər mal orada tələf olsa zəmin deyil.

M:2406. Əgər malın sahibi dəli olsa əmanəti qəbul edən şəxs dərhal əmanəti onun qəyyumuna çatdırmalı və ya xəbər verməlidir. Əgər şəxsi üzr olmadan malı onun qəyyumuna verməsə, xəbər verməkdə də səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, əvəzini verməlidir.

M:2407. Əgər malın sahibi ölsə əmanəti qəbul edən şəxs malı onun varislərinə çatdırmalı, yaxud onlara xəbər verməlidir. Əgər malı varislərə verməsə, xəbər verməkdə də səhlənkarlıq etsə və mal tələf olsa, zəmindir. Amma əgər “meyyitin varisi mənəm” deyən şəxsin düz deyib-deməməsini, yaxud meyyitin başqa varisi olub-olmamasını bilmək üçün malı verməyib xəbər

də göndərməsə və onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və mal tələf olsa, zamin deyildir.

M:2408. Əgər malın sahibi ölsə və bir neçə vərəsəsi olsa, əmanəti qəbul edən şəxs malı onların hamısına (bir yerdə), yaxud onların hamısının malı almağı həvalə etdikləri adama verməlidir. Əgər canişini olsa ona da müraciət etməlidir. Deməli əgər sair varislərin icazəsi olmadan malın hamısını vərəsələrdən birinə versə o birilərin payına zamindir.

M:2409. Əmanəti qəbul edən şəxs ölsə, yaxud dəli olsa, onun qəyyumu və ya varisi mümkün olan qədər tez malın sahibinə xəbər verməli, yaxud əmanəti ona çatdırmalıdır.

M:2410. Əgər əmanəti qəbul edən şəxs özündə ölüm əlamətlərini görsə mümkün olan halda onu sahibinə, yaxud onun vəkilinə çatdırmalıdır. Əgər mümkün olmasa gərək cameü-ş-şərait müctəhidə versin. Əgər onu tapa bilməsə, özünün varisi əmanətdar və əmanətdən xəbərdardırsa, vəsiyyət etməsi lazım (ilzami) deyil. Əks halda vəsiyyət etməli, şahid tutmalıdır, vəsi və şahidə malın sahibinin adını, malın cinsini, xüsusiyyətini yerini deməlidir.

M:2411. Əgər əmanəti qəbul edən şəxs özündə ölüm əlamətlərini görüb qabaqkı məsələdə deyilən vəzifəsinə əməl etməsə, bu halda əmanət aradan getsə hətta onu saxlamaqda səhlənkarlıq etməsə və onun xəstəliyi sağalsa, yaxud bir müddətdən sonra peşman olub vəsiyyət etsə də, əvəzini verməlidir.

ARIYƏNİN HÖKMLƏRİ

M:2412. Ariyə budur ki, insan öz malını istifadə etmək üçün başqasına versin, əvəzində də heç nə almasın.

M:2413. Ariyədə siyğə oxunması lazım (ilzami) deyil. Əgər misal üçün, öz paltarını ariyə məqsədi ilə bir kəsə versə və o da həmin məqsədlə alsə, ariyə səhihdir.

M:2414. Qəsbi malı, habelə özü insanın, mənfəəti isə başqasının olan (məsələn, icarəyə verilən) bir malı ariyəyə verilməsi o vaxt səhihdir ki, qəsbi şeyin sahibi, yaxud icarə edən şəxsin ariyəyə verilməsinə razı olduqlarını desinlər və ya onların halından razılıqları mə'lum olsun.

M:2415. İnsan, mənfəəti özünün olan (məsələn, icarə etdiyi) bir şeyi ariyə verə bilər. Amma əgər icarədə, təkcə özünün istifadə edəcəyini şərt etsələr, yaxud o yerin camaatı arasında icarə bu mə'nada başa düşülsə, başqasına ariyəyə verə bilməz.

M:2416. Dəli, uşaq, səfeh və müflis şəxsin öz malını ariyəyə verməsi səhih deyildir. Amma əgər onların qəyyumu ariyə verməyi məsləhət görsə və bu iş onların məsləhətinə olsa, eybi yoxdur. Həmçinin uşağın, qəyyumunun icazəsi ilə öz malının, məsləhəti olan yerlərdə ariyəyə verməsi caizdir. Habelə, müfəlləs borclu olduğu şəxslərin icazəsi ilə öz malını ariyəyə verə bilər.

M:2417. Əgər ariyə etdiyi şeyi saxlamaqda səhlənkarlıq, ondan istifadə etməkdə həddi aşmasa və təsadüfən tələf olsa, zəmin deyil. Amma əgər tələf olarsa zəmin olmasını şərt etsələr, yaxud ariyə etdiyi şey qızıl və gümüş olsa, əvəzini verməlidir.

M:2418. Əgər qızıl və gümüşü ariyə edib tələf olduğu surətdə zəmin olmayacağını da şərt etsə, bu halda tələf olsa, zəmin deyil.

M:2419. Əgər malı ariyə verən ölsə ariyə alan şəxs aldığı şeyi onun vərəsələrinə verməlidir.

M:2420. Əgər ariyə verən şəxsin şə'r'ən öz malında təsərrüf etməyə haqqı olmasa (məsələn, dəli olsa) ariyə edən malı onun qəyyumuna verməlidir.

M:2421. Bir şeyi ariyə verən bir şəxs hər vaxt istəsə, geri ala bilər. Ariyə edən şəxs də hər vaxt istəsə, onu qaytara bilər. Birinci halda geri almaq camaat arasında ariyə alana xəsarət hesab edilərsə, ehtiyat-vacibə görə ona möhlət verilməlidir.

M:2422. Halal istifadəsi olmayan şeyləri, məsələn, musiqi, qumar alətlərini, yaxud istifadə olunması səbəbilə haram olan qızıl və gümüş qabları ariyə

vermək batildir. Əgər (qızıl-gümüşü) ariyə vermək zinət məqsədilə olsa, caizdir. Lakin, ehtiyat, onu tərک etməkdir.

M:2423. Qoyunun südündən, yunundan istifadə etmək, dişi heyvanları mayalandırmaq üçün erkək heyvanı ariyə vermək, səhihdir. Habelə başqa heyvanları şə'r'i mənfəət almaq üçün ariyə verməyin eybi yoxdur.

M:2424. Əgər ariyə etdiyi şeyi onun sahibinə, qəyyumuna, yaxud ümumi halda bütün işlərdə vəkalət haqqı olan vəkilinə və ya yalnız ariyə işlərinə məxsus vəkaləti olan vəkilinə verəndən sonra tələf olsa ariyəyə götürən zəmin deyil. Amma əgər malın sahibinin, yaxud vəkilinin, qəyyumunun icazəsi olmadan müəyyən bir yerə aparsa–hətta sahibinin də adəti həmin yerə aparmaq idisə, (məsələn, avtomobili, adətən sahibinin park etdiyi yerdə park etsə)–sonradan tələf olsa, yaxud bir kəs onu tələf etsə və ya oğurlansa, zəmindir.

M:2425. Əgər nəcis bir şeyi, istifadəsində paklığı şərt olan bir iş üçün (məsələn, nəcis qabı xörək yemək üçün) ariyə versə nəcis olmasını ariyə alana deməlidir. Amma əgər nəcis paltarını namaz qılmaq üçün ariyə versə nəcis olmasını xəbər verməsi lazım (ilzami) deyil.

M:2426. Bir kəs ariyə etdiyi şeyi sahibinin icazəsi olmadan başqasına icarəyə, yaxud ariyəyə verə bilməz.

M:2427. Əgər ariyəyə aldığı şeyi sahibinin icazəsi ilə başqasına ariyəyə versə və birinci ariyə edən şəxs ölsə, yaxud dəli olsa, ikinci ariyə batil olmur.

M:2428. Əgər ariyə etdiyi malın qəsbi olduğunu bilsə, sahibinə qaytarmalıdır: ariyə aldığı şəxsə verə bilməz.

M:2429. Əgər qəsbi olmasını bildiyi malı ariyə edib müəyyən qədər istifadə etsə və onun əlində tələf olub aradan getsə, sahibi onun əvəzini, habelə ariyə edən şəxsin istifadə etdiyi qədər hesabını ondan, yaxud malı qəsb edən şəxsdən tələb edə bilər. Əgər ariyə edəndən alsa, o, sahibinə verdiyi şeyi ariyə verəndən ala bilməz.

M:2430. Əgər ariyəyə aldığı malın qəsbi olmasını bilməsə və onun əlində tələf olsa, bu halda malın sahibi onun əvəzini alsa, o da malın sahibinə verdiyi şeyi ariyə verən şəxsdən tələb edə bilər. Amma əgər ariyə aldığı şey qızıl və gümüş olsa, yaxud ariyə verən, onunla malın aradan getdiyi halda əvəzini verməsini şərt etsə, malın sahibinə verdiyi şeyi ariyə verəndən tələb edə bilməz.

NİKAHIN HÖKMLƏRİ

Nikah əqdi vasitəsilə qadın kişiyə halal olur. O iki qismdir: daimi və qeyri-daimi. Daimi əqd budur ki, onda evlənmənin müddəti müəyyən olunmasın. Bu cür əqd olunan qadına “daimə” deyilir. Qeyri-daimi əqd budur ki, onda evlənmənin müddəti müəyyən olunsun. (Məsələn, qadını bir saatlığa, bir günlüyə, bir aylığa, bir illiyə, yaxud daha artıq əqd etsələr.) Bu qayda ilə əqd oxunan qadına “müt’ə” və “siyğə” deyilir.

ƏQDİN HÖKMLƏRİ

M:2431. İstər daimi, istərsə də qeyri-daimi nikahda siyğə oxunmalıdır. Qadın və kişinin təkcə razılıqları kifayət deyil. Əqd siyğəsini ya qadınla kişinin özü oxumalı, ya da əqdi oxumaq üçün başqasını öz tərəflərindən vəkil etməlidirlər.

M:2432. Vəkilin kişi olması lazım (ilzami) deyil; qadın da əqd siyğəsini oxumaq üçün başqasının tərəfindən vəkil ola bilər.

M:2433. Qadın və kişi onların vəkillərinin siyğəni oxumasını yəqin etməyincə bir-birinə məhrəm baxışı ilə baxa bilməzlər. Vəkilin siyğəni oxumasını güman etmələri kifayət deyil. Amma əgər vəkil “siyğəni oxumuşam” desə, kifayətdir.

M:2434. Əgər bir qadın müəyyən bir şəxsi, onu 10 gün müddətində bir nəfərin əqdinə keçirməsini vəkil edib 10 günün əvvəlini tə’yin etməsə, bu halda qadının sözündən vəkilə tam ixtiyar verməsi mə’lum olarsa, vəkil hər vaxt istəsə, onu kişinin 10 günlük əqdinə keçirə bilər. Əgər qadının müəyyən günü, yaxud saati nəzərdə tutması mə’lum olsa siyğəni onun məqsədinə uyğun oxunmalıdır.

M:2435. Bir nəfər daimi, yaxud qeyri-daimi nikah əqdini oxumaq üçün iki nəfərin tərəfindən vəkil ola bilər. Həmçinin insan qadının tərəfindən vəkil olub onu öz daimi və ya qeyri-daimi nikah əqdinə keçirə bilər. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əqdi iki nəfər oxusun.

DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI

M:2436. Əgər daimi əqd siğəsini qadın və kişinin özü oxusa, bu halda qadın əvvəldə

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

Zəvvəctukə nəfsi ’ələs-sədaqil-mə’lum - (yə’ni, özümü müəyyən olunmuş mehr müqabilində sənə arvad etdim), ondan sonra kişi zaman fasiləsi olmadan

قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ

Qəbiltut-təzvicə - (yə'ni, bu izdivacı qəbul etdim) desə, əqd səhihdir. Əgər başqasını onların tərəfindən daimi əqd siyğəsini oxumaq üçün vəkil etsələr bu halda kişinin adı Əhməd, qadının adı Fatimə olsa, bu halda qadının vəkili

زَوَّجْتُ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ مُوَكَّلَكَ أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ الْمَعْلُومِ

(Zəvvəctukə muvəkkiləti Fatimətə muvəkkiləkə Əhmədə ələs-sədaqil-mə'lum)

Sonra isə kişinin vəkili fasilə olmadan

قَبِلْتُ لِمُوكَّلِي أَحْمَدَ عَلَى الصَّدَاقِ

(Qəbiltu limuvəkkili Əhmədə ələs-sədaq)

desə, səhihdir.

QEYRİ-DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI

M:2437. Əgər qadın və kişinin özü qeyri-daimi siyğə əqdini oxumaq istəsələr, müddəti və mehriyyəsi müəyyən olunduqdan sonra qadın

زَوَّجْتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

(Zəvvəctukə nəfsi fil muddətil-mə'luməti ələl-məhril-mə'lum)

sonra isə kişi, zaman fasiləsi olmadan

قَبِلْتُ

(Qəbiltu)

desə, səhihdir. Əgər başqasını vəkil etsələr, əvvəlcə qadının vəkili kişinin vəkilinə

مَتَّعْتُ لِمُوكَّلَتِي مُوَكَّلَكَ فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ

(Məttətu limuvəkkiləti muvəkkiləkə fil-muddətil-mə'luməti ələl-məhril-mə'lum)

sonra zaman fasiləsi olmadan kişinin vəkili

قَبِلْتُ لِمُوكَّلِي هَكَذَا

(Qəbiltu limuvəkkili hakəza)

desə, səhihdir.

ƏQDİN ŞƏRTLƏRİ

M:2438. İzdivac əqdinin bir neçə şərti vardır:

1-Ərəbcə səhih oxunsun. Əgər qadın və kişinin özü siyğəni ərəbcə səhih oxuya bilməsələr, mümkün olan halda ehtiyat-vacib budur ki, ərəbcə səhih oxuya bilən şəxsi vəkil etsinlər. Əgər bu da mümkün olmasa özləri (ərəbcə

olmayan) başqa dildə deyə bilərlər. Amma elə deməlidirlər ki, “zəvvəctu” və “qəbiltu” sözlərinin mə’nasını çatdırsın.

2-Kişi və qadın, yaxud əqd siyğəsini onların tərəfindən oxuyan vəkili inşa qəsdı olsun. Yə’ni, əgər kişi və qadının özü siyğəni oxuyurlarsa, qadının “zəvvəctukə nəfsi” deməklə məqsədi, özünü o kişinin arvadı etmək olsun. Kişi də “qəbiltut-təzvicə” deməklə onun arvad olmasını qəbul etsin. Əgər kişi və qadının vəkili siyğəni oxuyarsa, “zəvvəctu” və “qəbiltu” kəlmələrini deməklə məqsədləri bu olmalıdır ki, tərəfindən vəkil olunduğu qadın və kişini bir-birinə ər-arvad etsinlər.

3-Əqd siyğəsini oxuyan şəxs baliğ və aqıl olmalıdır—istər özü üçün oxusun, istərsə də başqasının tərəfindən vəkil olsun.

4-Qadın və ya kişinin vəkili, yaxud qəyyumları əqd siyğəsini oxuyanda ər arvadı müəyyən etməlidir. Məsələn, adlarını deməli, yaxud onlara işarə etməlidir. Deməli bir neçə qızı olan bir şəxs bir kişiye “zəvvəctukə ehda bənati” (yə’ni, qızlarımdan birini sənin arvadın etdim) və o da “qəbiltu” (yə’ni, qəbul etdim) desə, əqd oxunan vaxtda qızlardan hansını deməsi mə’lum olmadığından, əqd batildir.

5-Qadın və kişi evlənməyə razı olsunlar. Amma əgər qadın zahirdə ikrah üzündən icazə versə, amma qəlbən razı olduğu mə’lum olarsa, əqd səhihdir.

M:2439. Əgər əqddə bir hərfi səhv oxusalar və onun mə’nası dəyişsə, əqd batildir.

M:2440. Ərəb dilinin qrammatikasını bilməyən bir kəsin qiraəti səhih olsa və əqd kəlmələrindən hər birinin mə’nasını ayrı-ayrılıqda bilsə, məqsədi də inşa olsa və hər kəlməni deyəndə mə’nasını da qəsd etsə, əqd oxuya bilər.

M:2441. Əgər bir qadını bir kişinin əqdinə, onların icazəsi olmadan keçirsələr və sonradan qadın və kişi “bu əqdə razıyıq” desələr, səhihdir.

M:2442. Əgər qadın və kişini, yaxud ikisinin birini evlənməyə məcbur etsələr və əqd oxunandan sonra razılaşıb “o əqdə razıyıq” desələr, əqd səhihdir.

M:2443. Ata və (ata tərəfindən olan) baba həddi-bülüğa çatmayan və ya dəlilik halında həddi-bülüğa çatan dəli qız və oğlunu evləndirə bilərlər. Uşaq həddi-bülüğa çatandan, dəli ağıllanandan sonra onun üçün edilən izdivacın məfsədəsi (zərəri, fəsadı) olmasa, onu poza bilməzlər. Amma əgər məfsədəsi olsa, yaxud məsləhəti olmasa əqd füzulidir: onu həm təsdiqləyə, həm də poza bilərlər.

M:2444. Həddi-bülüğa çatan rəşidə (yə’ni, öz mənafə və məsləhətini dərk edən) bir qız ərə getmək istəsə, bu halda bakirədirsə, ehtiyat-vacibə görə

atasından, yaxud (ata tərəfindən olan) babasından icazə almalıdır. Anasının və qardaşının icazəsi lazım (ilzami) deyil.

M:2445. Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba qaib (başqa yerdə) olsa və onlardan icazə almaq mümkün olmasa, qız da ərə getməyə ehtiyac duysa, bu halda atadan, yaxud ata tərəfindən olan babadan icazə alması lazım (ilzami) deyil. Həmçinin əgər qız üçün münasib ər tapılsa və camaat arasında və şər'ən onunla tay olan oğlan ilə izdivac etmək istəsə, atası, yaxud ata babası mane olsalar, təzyiq göstərsələr, bu halda da onların icazəsi lazım (ilzami) deyil. Habelə, qız bakirə olmasa və bakirəliyi ərə getmək səbəbilə aradan getsə, ata və babasının icazəsi lazım (ilzami) deyil.

M:2446. Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba öz həddi-bülüğa çatmamış oğlu (nəvəsi) üçün arvad alsın oğlan həddi-bülüğa çatandan sonra onun xərclərini verməlidir.

M:2447. Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba öz həddi-bülüğa çatmamış oğlu (nəvəsi) üçün arvad alsın və oğlanın əqd oxunan vaxtda mal-dövləti olsa, qadının mehriyyəsini ona borclu olur. Əqd vaxtında heç nəyi olmasa, onda atası, yaxud (ata tərəfindən olan) babası qadının mehriyyəsini verməlidir.

ƏQDİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU EYBLƏR

M:2448. Əgər kişi əqd oxunandan sonra qadında aşağıdakı yeddi eybdən biri olduğunu bilsə, əqdi poza bilər (bu şərtlə ki, həmin eybin əqddən qabaq mövcud olduğu mə'lum olsun):

1-Dəlilik; 2-Xora xəstəliyi; 3-Bərəs (alaca) xəstəliyi; 4-Korluq; 5-Zarınçı olmaq; həmçinin şil olması və şilliyinin aşkar olması da bu hökmdədir; 6-Bovl və heyzin, yaxud heyzlə qaitin yolu bir olsa (amma əgər heyzlə qait yolu bir olsa əqdi pozmağın işkalı vardır, gərək ehtiyat olunsun); 7-Qadının fərcində (cinsiyyət üzvündə) yaxınlıq etməyə mane olan artıq ət, sümük, vəz olarsa.

M:2449. Qadın da dörd halda əqdi poza bilər:

1-Əri dəli olsa; (əgər qadın əqd oxunandan sonra ərinin, əqddən qabaq dəli olduğunu bilsə, habelə əqddən sonra-istər yaxınlıq etməkdən qabaq olsun, istərsə də sonra-dəli olarsa); 2-Ərinin kişilik aləti olmazsa; əgər qadın əqd oxunandan sonra ərinin əvvəlcədən aləti olmadığını bilsə, yaxud əqddən sonra və yaxınlıq etməmişdən qabaq aləti kəsilmiş olsa əqdi poza bilər; 3-Cinsi əlaqəyə bacarığı olmasa; Əgər qadın əqd oxunandan sonra ərinin yaxınlıq edə bilməməsini (xəstəlik səbəbilə) bilsə, hətta o xəstəlik əqddən sonra və yaxınlıqdan qabaq yaranmış olsa da, əqdi poza bilər; 4-Kişinin yumurtaları

çıxarılmış olsa. Əgər qadın əqd oxunandan sonra ərinin yumurtalarının çıxarıldığını bilsə, əqdi poza bilər.

Üçüncü şərt istisna olmaqla, bu dörd halın hamısında qadın, tələqsiz əqdi poza bilər. Üçüncü halda isə qadının cameüş-şərait müctehidə, yaxud onun vəkilinə müraciət etməsi lazımdır. Cameüş-şərait müctehid onun ərinə bir il möhlət verməlidir. Əgər bu müddətdə o qadınla və ya başqa qadınla yaxınlıq edə bilməsə ondan sonra qadın əqdi poza bilər. Əgər kişinin aləti yaxınlıq edəndən sonra kəsilsə və qadın izdivac əqdini fəsx etsə, fəsxin tə'siri yoxdur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, əri ona tələq versin.

M:2450. Əgər qadın və ya kişi, əvvəlki iki məsələdə deyilən eyblər səbəbilə əqdi pozsa, tələq verilmədən ayrılmalıdırlar.

M:2451. Əgər kişi (ənin) xəstəlik səbəbilə yaxınlıq edə bilməsə və qadın da əqdi pozsa ər mehriyyənin yarısını verməlidir. Amma əgər deyilən sair eyblər səbəbilə qadın və ya kişi əqdi pozsa, bu halda kişi qadınla yaxınlıq etməmiş olsa heç nə verməməlidir. Əgər yaxınlıq etmiş olsa, mehriyyənin hamısını verməlidir.

EVLƏNMƏK HARAM OLAN QADINLAR

M:2452. İnsana məhrəm olan qadınlarla (ana, bacı, qaynana və s.) evlənmək haramdır.

M:2453. Əgər bir kəs bir qadını öz əqdinə keçirtsə, hətta onunla yaxınlıq etməsə də, o qadının anası, nənəsi, atasının anası və nə qədər yuxarı getsə (yə'ni nənəsinin anası, nənəsinin nənəsi və s.) o kişi ilə məhrəm olurlar.

M:2454. Əgər bir qadını öz əqdinə keçirdib yaxınlıq etsə o qadının (əvvəlki ərindən olan) qızı, qız nəvəsi, oğlan nəvəsi, nə qədər aşağı getsə də—istər əqd vaxtında olsunlar, istərsə də əqddən sonra dünyaya gəlsinlər—o kişiylə məhrəmdir.

M:2455. Əgər öz əqdinə keçirtməyi qadın ilə yaxınlıq etməsə də nə qədər ki, o qadın onun əqdindədir o qadının (əvvəlki ərindən olan) qızı ilə evlənə bilməz.

M:2456. İnsanın atasının, babasının, anasının, nənəsinin xala və bibiləri—nə qədər yuxarı getsə də—ona məhrəmdir.

M:2457. Ərin atası və babası—nə qədər yuxarı getsə də; onun oğlu, oğul nəvəsi və qız nəvəsi—nə qədər aşağı getsə də istər əqd vaxtında, istərsə də sonradan dünyaya gəlmiş olsunlar, onun arvadına məhrəmdirlər.

M:2458. Əgər bir qadını özü əqdinə keçirsə—istər daimi olsun, istərsə də siyə—nə qədər ki, o qadın onun əqdindədir, onun bacısı ilə evlənə bilməz.

M:2459. Әгәр киши өз арvadına тәлақ kitablarında deyilən ardıcılıqla ric'i тәлақ versә, iddә әsnasında onun bacısını өз әқdinә keçirdә bilmәz. Hәттә bain тәлақ iddәsində дә (sonradan deyilәcәk) ehtiyat-müstәhәb budur ki, арvadının bacısı ilә evlәнmәsin.

M:2460. Bir kәs өз арvadının icazәsi olmadan onun bacısının vә ya qardaşının qızı ilә evlәнә bilmәz. Amma әгәр арvadının icazәsi olmadan onları өз әқdinә keçirtсә vә sonradan арvadı o әқдә razı olduғunu bildirsә eybi yoxdur.

M:2461. Әгәр qadın әrinin onun qardaşının vә ya bacısının qızını өз әқdinә keçirtdiyini bilsә vә sükut edib sonradan razılıq vermәsә onların әқdi batildir. Hәттә әгәр onun sükut etmәsindən qәlbән razı olduғu мә'lum olarsa, ehtiyat-vacib budur ki, әri onun qardaşı vә ya bacısının qızından ayrılsın. Amma icazә versә, saxlaya bilәр.

M:2462. Müsәlman qadın kafir киши ilә evlәнә bilmәz. Hәмçinin müsәlman киши дә kafir qadınlarla daimi әқд әsasında evlәнә bilmәz. Amma kitab әhlinin qadınları ilә (yәhudi, мәsihi) siyğә etmәyin maneәsi yoxdur.

M:2463. Әгәр insan өз bibisinin, yaxud xalasının qızı ilә evlәнmәmişдән qabaq onların anası ilә zina etsә daha onlarla evlәнә bilmәz.

M:2464. Әгәр bir kәs өз bibisinin, yaxud xalasının qızı ilә evlәнib yaxınlıq etmәздән qabaq onların anası ilә zina etsә, ehtiyat-vacib budur ki, onlardan ayrılsın.

M:2465. Әгәр өз xalası vә bibisindən başqa bir qadınla zina etsә, ehtiyat-vacib budur ki, onun qızı ilә evlәнmәsin. Amma әгәр bir qadını өз әқdinә keçirdib onunla yaxınlıq edәndән sonra onun anası ilә zina etsә, o qadın o кишиyә haram olmur. Amma onunla yaxınlıq etmәmişдән qabaq onun anası ilә zina etsә, ehtiyat-vacib budur ki, o qadıндan ayrılsın.

M:2466. Әгәр bir kәs ric'i тәлақ iddәsində olan bir qadınla zina etsә, o qadın (sonradan evlәнmәk üçün) ona haram olmur. Amma müt'ә iddәsində, yaxud bain тәлақında, yaxud da vәfat iddәsində bir qadınla zina etsә, sonradan onu өз әқdinә keçirdә bilәр. (Ric'i vә bain тәлақ, müt'ә vә vәfat iddәsi тәлақın hökmlәrində deyilәcәk.)

M:2467. Әгәр bir kәs iddәdә olmayan әrsiz qadınla zina etsә, sonradan onu өз әқdinә keçirdә bilәр. Amma ehtiyat-müstәhәb budur ki, o qadın heyz görәнә qadәр gözlәyib sonra onu өз әқdinә keçirtsin. Başqa bir kәs дә o qadınla evlәнmәk istәsә, eyni ilә.

M:2468. Әгәр bir kәs başqasının iddәsində olan bir qadını өз әқdinә keçirtсә, bu halda киши vә арvadın һәр ikisi, yaxud onlardan biri qadının iddәsinin tamam

olmadığını, habelə iddədə olan qadını əqdə keçirtməyin haram olduğunu bilsə—hətta kişi əqddən sonra onunla yaxınlıq etməsə də, o qadın o kişiylə haram olur.

M:2469. Əgər bir qadını öz əqdinə keçirtsə və sonra iddədə olması mə'lum olsa, bu halda heç biri qadının iddədə olmasını, yaxud qadını iddədə əqdə keçirtməyin haram olduğunu bilməsələr, kişinin onunla yaxınlıq etdiyi halda arvad ona haram olur.

M:2470. Əgər insan bir qadının ərli olduğunu bilib onunla evlənsə, gərək ondan ayrılınsın. Və sonralar da onu öz əqdinə keçirtməsin.

M:2471. Əri olan bir qadın zina etsə, öz ərinə haram olmur. Əgər tövbə etməsə, öz əməlində qalıb zinakar ləqəbi ilə məhşur olsa, ehtiyat-vacib budur ki, əri ona tələq versin. Amma mehriyyəsini verməlidir.

M:2472. Tələq verilən, habelə siyğə olandan sonra ərinin müddətini ona bağışlayan, yaxud siyğə müddəti tamam olan bir qadın bir müddətdən sonra ərə gedib sonra ikinci ərinin əqdinin vaxtında birinci ərinin iddəsinin tamam olub-olmamasında şəkk etsə, öz şəkkinə e'tina etməməlidir.

M:2473. Livat verən oğlanın anası, bacısı və qızı livat edən şəxsə haramdır, ancaq livat edən şəxs həddi-bülüğa çatmamış olsa, haram olmalarını hökm etmək müşküldür. Amma əgər duxul olub-olmamasında şəkk etsə, ona haram deyil.

M:2474. Əgər bir şəxs başqasının anası, bacısı, yaxud qızı ilə evlənib izdivac və duxuldan sonra o kəslə livat etsə, arvadı ona haram olmur. Amma əgər əqddən sonra və duxuldan qabaq livat etsə ehtiyat-vacibə görə o qadın ona haram olur.

M:2475. Əgər bir kəs həcc və ömrənin rüknlərindən biri olan ehram halında bir qadın ilə evlənsə onun əqdi batildir. (Əgər həmin halda) qadınla evlənməyin haram olduğunu bilirdisə, həmin qadınla evlənə bilməz.

M:2476. Əgər ehram halında olan bir qadın ehram halında olmayan bir kişi ilə evlənsə, onun əqdi batildir. Əgər qadın ehram halında izdivacın haram olduğunu bilsə, vacibdir ki, sonradan o kişi ilə evlənməsin.

M:2477. Əgər kişi Həccin ərkanlarından biri olan “Nisa” təvafını yerinə yetirməsə, ehram bağlamaq səbəbilə ona haram olan arvadı halal olmur. Həmçinin qadın da “Nisa” təvafını etməsə, əri ona halal olmur. Amma əgər sonradan “Nisa” təvafını yerinə yetirsələr, bir-birinə halal olurlar.

M:2478. Əgər bir kəs həddi-bülüğa çatmamış qızı öz əqdinə keçirdib 9 yaşı tamam olmamışdan qabaq onunla yaxınlıq və duxul etsə, bu halda ona ifza etsə, gərək heç vaxt onunla yaxınlıq etməməlidir.

M:2479. Üç dəfə tələq verilən qadın ərinə haram olur. Amma əgər tələq kitabında deyilən şərtlərlə başqa kişi ilə evlənsə, birinciəri onu (boşanandan sonra) yenidən öz əqdinə keçirdə bilər.

DAİMİ ƏQDİN HÖKMLƏRİ

M:2480. Daimi əqddə olan qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çölə çıxıb bilməz. O, özünü ərinin istədiyi hər bir ləzzət üçün təslim etməli, şəri üzrə olmadan yaxınlıq etməsinə mane olmamalıdır. Əgər bu işlərdə ərinə itaət etsə, yemək, geyim, mənzil və kitablarda qeyd olunan sair şeyləri tədarük görməsi ərinə vacibdir. Əgərəri tədarük görməsə—istər bacarığı çatsın, istərsə də çatmasın—qadına borcludur.

M:2481. Əgər qadın qabaqkı məsələdə deyildiyi işlərdə ərinə itaət etməsə günahkardır, yemək, geyim, mənzil və bir yerdə yatmaq haqqı yoxdur. Lakin mehriyyə haqqı aradan getmir.

M:2482. Kişinin öz arvadını evdə xidmətçilik etməyə məcbur etmək haqqı yoxdur.

M:2383. Əgər qadının səfər xərcləri vətən (evdəki) xərclərindən çox olsa, ərinin öhdəsinə deyil. Amma əgərəri onu səfərə aparmaq istəsə, səfər xərclərini verməlidir.

M:2484. Ərinə itaət edən qadın xərclərini tələb etsə, ammaəri verməsə, ərini nəfəqəni verməyə işlərinə məcbur etmək üçün cameüş-şərait müctəhidə, əgər o da mümkün olmasa, mö'minlər içərisində ədalətli olan şəxslərə, bu da mümkün olmasa mö'minlərin fəsiqlərinə müraciət edə bilər. Əgər ərini nəfəqə verməyə məcbur etmək mümkün olmasa, hər gün, o günün xərcləri qədərində icazəsiz ərinin malından götürə bilər. Bu da mümkün olmasa və öz məişətini təmin etməyə məcbur olsa, məişət şeylərini hazırlamağa məşğul ikən ərinə itaət etməsi vacib deyil.

M:2485. Bir kişinin iki arvadı olsa və onların hər birinin yanında bir gecə qalsa, dörd gün ərzində bir gecə də o birisinin yanında qalması vacibdir. Bundan qeyri hallarda qadının yanında qalmaq vacib deyildir. Bəli, lazımdır ki, onun ümumi halda tərək etməsin. Ovla və əhvət budur ki, kişi hər dörd gecədən birini öz daimi arvadının yanında olsun.

M:2486. Ər dörd aydan çox öz daimi əyalı ilə yaxınlıq etməyi tərək edə bilməz.

M:2487. Əgər daimi əqddə mehriyyəni müəyyən etməsələr, əqd səhihdir. Əgər kişi arvadı ilə yaxınlıq etsə, onun mehriyyəsini, onun mislində olan qadınların mehriyyəsinə uyğun verməlidir.

M:2488. Әгәр daimi əqd oxunan vaxt mehriyyəni vermək üçün vaxt tə'yin etməsələr qadın mehriyyəni almamışdan qabaq ərinin yaxınlıq etməsinə mane ola bilər—istər ərinin mehriyyəni verməyə qüdrəti olsun, istərsə də olmasın. Amma əgər mehriyyəni almamışdan qabaq yaxınlıq etməyə razı olsa və əri də onunla yaxınlıq etsə, şə'r'i üzr olmadan ərinin yaxınlıq etməsinə mane ola bilməz.

MÜT'Ə, YAXUD SIYĞƏ

M:2489. Qadını siyğə etmək—hətta ləzzət almaq üçün olmasa da, səhihdir.

M:2490. Ər siyğə etdiyi arvadını dörd aydan artıq tərک etməməlidir.

M:2491. Siyğə olunan qadın, əqddə ərinin onunla yaxınlıq etməməsini şərt etsə, əqd və şərt səhihdir. Əri də ondan sair ləzzətlər ala bilər. Amma əgər sonradan yaxınlıq etməyə razı olsa, əri onunla yaxınlıq edə bilər.

M:2492. Siyğə olunan qadın hətta hamilə olsa da xərcliyini ərindən almaq haqqı yoxdur.

M:2493. Siyğə olunan qadının əri ilə bir yerdə yatmaq (yaşamaq) haqqı yoxdur; o ərindən, əri də ondan irs aparmır.

M:2494. Siyğə olunan qadın xərclik və bir yerdə yatmaq haqqı olmadığını bilməsə, əqdi səhihdir. Və bu işi bilmədiyi üçün ərinin boynuna bir haqq gəlmir.

M:2495. Siyğə olunan qadın ərinin icazəsi olmadan evdən çölə çıxıb, lakin əgər çölə çıxmaq səbəbilə ərinin haqqı aradan gedərsə çölə çıxması haramdır.

M:2496. Əgər qadın bir kişini, müəyyən müddət və məbləğ əsasında onu özü üçün siyğə etməyə vəkil etsə bu halda kişi onu daimi əqdinə keçirtsə, yaxud müəyyən olunan məbləğdən və ya müddətdən başqa məbləğ və müddətə siyğə etsə, sonra qadın başa düşüb razı olduğunu bildirsə, əqdi səhih, əks halda isə (razı olmasa) batildir.

M:2497. Ata və (ata tərəfdən olan) baba məhrəm olmaq üçün bir və bir neçə saatlıq bir qadını özünün həddi-bülüğə çatmamış oğlunun əqdinə keçirdə bilər. Həmçinin öz həddi-bülüğə çatmamış qızını, məhrəm olmaq üçün bir kəsin əqdinə keçirdə bilər. Amma gərək bu əqdin qız üçün məfsədəsi deyil, əksinə məsləhəti olsun.

M:2498. Əgər ata, yaxud (ata tərəfdən olan) baba özünün başqa yerdə ola və diri olub-olmadığını bilmədiyi uşağının məhrəm olması üçün bir kəsin əqdinə keçirtsə, zahirən məhrəmlik hasil olur. Əgər sonradan, əqd oxunan vaxt qızın diri olmadığı mə'lum olsa, əqd batildir, zahirdə əqd vasitəsilə məhrəm olanlar isə naməhrəmdirlər.

M:2499. Әгәр киши siyğә müddätini (qadına) bağışlasa, bu halda o qadınla yaxınlıq etmiş olsa qərara alınan şeyin hamısını; әгәр yaxınlıq etməyibсә yarısını verməlidir.

M:2500. Kişi öz siyğә arvadı olan və hələ iddәsi tamam olmayan qadını özünün daimi, yaxud müvәqqәti әqdinә keçirdә bilәр.

BAXMAĞIN HÖKMLƏRİ

M:2501. Kişinin naməhrәм qadının bәdәninә baxması—istәр lәzzәt məqsәdi ilə olsun, istәrsә dә lәzzәt məqsәdi olmadan—haramdır. Üzünә və әllәrinә baxmaq lәzzәt qәsdi ilə olarsa haram, lәzzәt qәsdi ilə olmazsa eybi yoxdur. Amma әhvәt budur ki, ondan da ictinab olunsun. Hәмçinin qadının naməhrәм kişinin bәdәninә baxması—istәр lәzzәt qәsdi ilə olsun, istәrsә dә olmasın—haramdır. Hәddi-bülüğә çatmamış qızın üzünә, әllәrinә, түklәrinә baxmaq lәzzәt məqsәdi ilə olmasa və шәhvәt qüvvәsinin һәyәcanlanmasına səbәb olmasa, habelә baxmaqla harama düşmәsindән qorxmasa, eybi yoxdur.

M:2502. Әгәр insan kafir qadınların bәdәnlәrini әdәtән örtmәdiyi yerlәрә lәzzәt qәsdi olmadan baxsa, harama düşәcәyindән qorxmayacağı halda eybi yoxdur.

M:2503. Qadın gәрәk öz bәdәnini, түklәrini naməhrәм kişidән örtsün. Hәttә ehtiyat-vacib budur ki, öz bәdән və түklәrini hәddi-bülüğә çatmayan, amma yaxşını-pisi başa düşән və шәhvәt hislәrinin oyanma hәddindә olan oğlan uşağından da örtsün.

M:2504. Başqasının ovrәtinә baxmaq—hәttә шüşәnin arxasından, yaxud aynada, saf suda və s. kimi şeylәrdә olsa da, haramdır. Ehtiyat-vacib budur ki, mümәyyiz uşağın da ovrәtinә baxmasınlar. Amma әr-arvad bir-birinin bәdәninin һәр yerinә baxa bilәrlәр.

M:2505. Bir-birinә mәhrәм olan qadın və киши lәzzәt qәsdi olmasa, ovrәti istisna olmaqla, bir-birinin bәdәninin һәр yerinә baxa bilәrlәр.

M:2506. Kişi lәzzәt məqsәdi ilə başqa kişinin bәdәninә baxmamalıdır. Hәмçinin qadının lәzzәt qәsdi ilə başqa qadının bәdәninә baxması haramdır.

M:2507. Әгәр киши naməhrәм qadını müalicә etmək üçün baxmağa, yaxud әlini onun bәdәninә vurmağa məcbur olsa eybi yoxdur. Amma әгәр baxmaqla, nəzәр salmaqla müalicә edә bilәrsә әlini vurmamalı; әl vurmaqla müalicә edә bilәrsә, baxmamalıdır.

M:2508. Әгәр insan bir kәsin müalicә etmək üçün onun ovrәtinә baxmağa məcbur olsa gәрәk güzgünü onun qarşısına qoyub onda baxsın. Lakin әгәр ovrәtә baxmaqdan başqa çarәsi olmasa eybi yoxdur.

EVLƏNMƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M2509. Əgər bir kəs evlənməmək səbəbi ilə harama düşürsə, evlənməsi vacibdir. Və bu vacib olma haramın qarşısını almaq səbəbilədir; belə ki, əgər harama düşəcəyini yəqin etsə evlənməsi vacibdir.

M:2510 Əgər ər əqddə qadının bakirə olmasını şərt etsə və əqdən sonra bakirə olmaması mə'lum olsa əqdi poza bilər. Həmçinin, əgər tələffüzdə bakirəliyi şərt etməsə, lakin camaat arasında əqd bakirəlik əsasında olsa bu qayda ilə (poza bilər).

M:2511. Naməhrəm kişi və qadının heç kəsin daxil olmadığı xəlvət bir yerdə qalmaları fəsad ehtimalı verilən halda haramdır. Amma başqa üçüncü bir şəxsin daxil olması mümkün olsa, yaxud yaxşını-pisi başa düşən uşaq orda olsa və ya fəsad ehtimalı verilməsə, eybi yoxdur.

M:2512. Əgər kişi qadının mehriyyəsini əqddə müəyyən etsə və məqsədi də onu verməmək olsa, əqd səhihdir. Amma gərək mehriyəni versin.

M:2513. Allahı, Peyğəmbəri (s) inkar edən, habelə dinin zəruri hökmlərini (yə'ni müsəlmanların İslam dininin zəruriyyatının bir hissəsi hesab etdikləri hökmləri), məsələn namaz-orucun vacibliyini inkar edən və bu hökmün inkar olunması Allahın və Peyğəmbər (s)-in inkar olunmasına qayıtsa, şəxs də bu hökmün dinin zəruriyyatından olduğunu bilsə mürtəd olur. Həmçinin əgər məadı inkar etsə, yaxud xəvaric, nəvasib və gülatdardan da olsa, mürtəddir.

M:2514. Əgər qadın ərinin onunla yaxınlıq etməsindən qabaq, əvvəlki məsələdə deyildiyi kimi, mürtəd olsa onun əqdi batil olur. Həmçinin əgər yaxınlıq etdikdən sonra da mürtəd olsa (batil olur); amma yaisə olsa (yə'ni seyyiddirsə 60 və seyyid deyilsə 50 yaşı tamam olubsa). Əgər yaisə olmasa, tələq hökmlərində deyilən göstərişə uyğun olaraq iddə saxlamalıdır; əgər iddə arasında müsəlman olsa əqd yerindədir; yox əgər iddinin axırına qədər mürtəddliyində qalsa əqd batildir.

M:2515. Əgər bir kəsin atası, yaxud anası nütfa bağlanan zaman müsəlman olsa və o kəs də həddi-bülüğa çatdıqdan sonra İslamı izhar edəndən sonra mürtəd olsa arvadı ona haram olur, tələq hökmlərində deyildiyi qədər vəfat iddəsi saxlamalıdır. Fəqihlərin istilahında belə şəxsə “fitri mürtəd” deyilir.

M:2516. Müsəlman olmayan ata-anadan dünyaya gəlib sonradan, müsəlman olan kişi, əyalı ilə yaxınlıq etməmişdən qabaq mürtəd olsa, yaxud (mürtəd olanda) arvadı yaisə olsa, əqdi batil olur. Amma yaxınlıq etdikdən sonra mürtəd olsa və arvadı da heyz görə qadınların yaşında olsa, arvadı tələq hökmlərində deyildiyi qədər iddə saxlamalıdır. Əgər iddə tamam olandan qabaq əri

müsəlman olsa, əqd yerində qalır. Əks halda batildir. Amma birinci halda da daha yaxşı olar ki, əqd təzələnsin. Fəqihlərin istilahında bu cür şəxsə “milli mürtəd” deyilir.

M:2517. Əgər qadın əqddə kişi ilə onu şəhərdən çölə aparmamasını şərt etsə, kişi də qəbul etsə qadının razılığı olmadan şəhərdən çıxarmamalıdır.

M:2518. Əgər bir kəsin arvadının əvvəlki ərindən bir qızı olsa, o qızı, həmin arvadından olmayan başqa oğlunun əqdinə keçirdə bilər. Həmçinin əgər bir qızı öz oğlu üçün əqd etsə, onun anası ilə evlənə bilər.

M:2519. Əgər bir qadın zinadan hamilə olsa uşağını siqt etməsi (saldırması) caiz deyil.

M:2520. Əgər bir kəsəri olmayan və başqasının da iddəsində olmayan bir qadınla zina edib sonradan əqdinə keçirtsə və onlardan uşaq dünyaya gəlsə, halal, yaxud haram nütfədən əmələ gəlməsini bilməsələr, o uşaq halalzadədir.

M:2521. Əgər kişi qadının iddədə olduğunu, yaxud iddə halında əqd oxunmasının haram olduğunu bilməyib onunla evlənsə, bu halda qadın da bilməsə və onlardan uşaq dünyaya gəlsə, halalzadədir, şəərən də hər ikisinin övladı sayılır. Amma əgər qadın iddədə olduğunu, habelə iddədə oxunan əqdin haram olduğunu bilsə, uşaq şəərən atanındır. Hər iki halda onların əqdi batildir və bir-birinə əbədi haram olurlar.

M:2522. Əgər qadın “yaisəyəm” desə, sözü qəbul olunmamalıdır. Amma əgər “ərim yoxdur” desə sözü qəbul olunur. Bu şərtlə ki, müttəhim olmasın; əks halda, bu barədə təhqiqat aparılması daha yaxşıdır.

M:2523. Əgər bir qadınla evlənəndən sonra bir kəs “o qadının əri vardır”, qadın da “ərim yoxdur” desə, bu halda qadının ərli olması şəərən sübut olunmasa, qadının sözü qəbul edilməlidir. Amma əgər o kəs e’timadlı şəxs olsa ehtiyat-vacibə görə gərək kişi tələq ilə o qadından ayrılсын.

M:2524. Oğulu saxlamaq, tərbiyə etmək iki ilə qədər; qızı isə yeddi ilə qədər anasının öhdəsinədir. Bu şərtlə ki, anası aqıl, müsəlman və azad olsun, başqası onunla evlənməmiş olsun. Əks halda ata irəlidir. Amma əgər ata ölmüş olsa və ana, hətta ərə getmiş olsa da, baba və başqalarından irəlidir. Bu tərtibə ehtiyat-vacibə görə riayət olunmalıdır.

M:2525. Müstəhəbdir ki, həddi-bülüğa çatmış qızı ərə verməkdə tələssinlər. Həzrəti Sadiq (əleyhis-salam) buyurur: “Kişinin səadətlərindən biri budur ki, qızı öz evində heyz görməsin.”

M:2526. Əgər qadın öz mehriyyəsini başqa arvad almasın deyə, ərinə bağışlasa, kişi də qəbul etsə, ehtiyat-vacib budur ki, qadın mehriyəni almasın, kişi də başqa arvadla evlənməsin.

M:2527. Zinadan dünyaya gələn bir kəs arvad alsa və ondan uşağı olsa, uşaq halalzadədir.

M:2528. Əgər kişi mübarək Ramazan ayının orucunda, yaxud qadın heyz olan vaxt onunla yaxınlıq etsə günah etmişdir. Amma ondan uşaq dünyaya gəlsə halalzadədir.

M:2529. Ərinin səfərdə ölməsini yəqin edən qadın vəfat iddəsindən sonra (onun miqdarı tələq hökmlərində deyiləcək) ərə getsə və sonradan əvvəlki əri səfərdən (diri) qayıtsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır və birinci ərinə halaldır. Amma əgər ikinci əri onunla yaxınlıq etmiş olsa, qadın iddə saxlamalı, ikinci əri də onun mehriyyəsini verməlidir. Əgər onun mehrül-müsəmması (mehriyyə adlana bilən məbləğ) mehrül-misl (onun kimilərin adətən olan mehriyyəsi) ilə fərqlənsə, onun fərqləndə ehtiyata görə bir-birilə razılaşmalıdırlar. Amma iddə xərci yoxdur və ikinci ərinə də əbədi olaraq haram olur.

M:2530. Əgər bir qadının əri səfərə, müharibəyə, dəniz səfərinə getmək, yaxud başqa səbəblərə görə itsə və onun diri olduğunu yəqin etsə ərə gedə bilməz. Onun xərcləri də ərinin malından, yaxud sədəqədən və beytül-maldan (ehtiyac olanda) verilməlidir.

M:2531. Qabaqkı məsələnin fərz olunduğu halda əgər qadın ərinin ölü və ya diri olmasını bilməsə, bu halda ərinin atası, babası, yaxud vəkili ərinin malından, yaxud öz malından öz ixtiyarı ilə, yaxud cameüş-şərait müctehidin məcbur etməsi ilə qadının xərclərini onun şə'ninə layiq olan surətdə tə'min etsələr, qadın gərək gözləsin, ərə getmək haqqı da yoxdur. Əgər qadın xərcləri heç bir yolla tə'min olunmursa, cameüş-şərait müctehidə müraciət edə bilər. Ona müraciət etdikdən sonra göstəriş verir ki, qadın dörd ilə qədər gözləsin. Bu müddət ərzində ərinin olması ehtimal verilən məntəqələrə məktub yazmaq, yaxud sair yollarla təhqiqat aparmalıdır. Əgər onun diri olması sübut olunsay qadın gözləməlidir. Əks halda (diri olması mə'lum olmasa), cameüş-şərait müctehid kişinin atasına, yaxud ata tərəfindən olan babasına göstəriş verir ki, qadına tələq versin. Əgər bu mümkün olmasa cameüş-şərait müctehid şəxsən tələq verir. Ehtiyat-vacibə görə qadın tələq verildikdən sonra vəfat iddəsi qədər (4 ay 10 gün) iddə saxlayıb iddədən sonra azad olur və ərə gedə bilər. Amma əri iddə əsnasında tapılsa arvadına rücu etmək haqqı var. Amma iddədən sonra tapılsa, əhvət, rucu etməməsidir.

SÜDVERMƏNİN HÖKMLƏRİ

M:2532. Əgər bir qadın, 2542-ci məsələdə deyiləcək şərtlər daxilində bir uşağa süd versə, o uşaq aşağıdakı şəxslərə məhrəm olur:

1-O qadının özünə (ona süd anası deyilir);

2-Qadının əri (süd ona məxsusdur və ona da süd atası deyilir);

3-O qadının atası və anasına–nə qədər yuxarı getsələr də; (hətta onun süd anası və süd atası da olsa.)

4-O qadından dünyaya gələn, yaxud dünyaya gələcək uşaqlara;

5-O qadının övladlarının uşaqları; nə qədər aşağı getsə də; istər onun övladından dünyaya gəlsin, istərsə də onun övladı o uşaqlara süd vermiş olsun;

6-O qadının bacı və qardaşına, hətta süd bacısı və süd qardaşı da olsa; (Yə'ni süd əmizdirilməsi səbəbilə o qadınla bacı-qardaş olmuşlarsa da.)

7-O qadının əmisi və bibisinə, hətta süd əmisi və ya süd bibisi də olsa;

8-O qadının xalası və dayısına, Hətta süd dayısı və süd xalası da olsa;

9-O qadının ərinin övladlarına, (süd o ərin malıdır), nə qədər aşağı getsə, hətta onun süd övladları da olsa;

10-O qadının ərinin ata-anasına, nə qədər yuxarı getsə də;

11-Ərinin qardaşı və bacısına, hətta süd qardaşı və süd bacısı da olsa;

12-Ərinin əmisi, bibisi, dayısı və xalasına, nə qədər yuxarı getsələr də, hətta südvermə yolu ilə də olsalar. Həmçinin sonrakı məsələlərdə deyiləcəyi kimi, bundan başqa bir neçə nəfər də südvermə yolu ilə məhrəm olurlar.

M:2533. Əgər bir qadın, 2542-ci məsələdə deyiləcək şərtlərə əsasən, bir uşağa süd versə o uşağın atası, o qadından dünyaya gələn qızlarla evlənə bilməz. Həmçinin, (südə sahib olan) ərin qızlarını da ala bilməz. Hətta ehtiyat-vacib budur ki, onun süd qızlarını da öz əqdinə keçirtməsin. Amma o qadının süd qızları ilə evlənməsi caizdir. Lakin ehtiyat-müstəhəb budur ki, onlarla da evlənməsin, onlara məhrəm baxışları ilə (yə'ni, insanın öz məhrəmlərinə etdiyi baxışlarla) baxmasın.

M:2534. Əgər bir qadın 2542-ci məsələdə deyiləcək şərtlərlə uşağa süd versə o qadının əri (süd ona məxsusdur) o uşağın bacılarına məhrəm olmur, ancaq ehtiyat-müstəhəb budur ki, onlarla evlənməsin. Həmçinin ərin qohumları da o uşağın bacı və qardaşları ilə məhrəm olmur.

M:2535. Əgər qadın bir uşağa süd versə o uşağın qardaşlarına məhrəm olmur. Həmçinin o qadının qohumları da süd verdiyi uşağın bacı-qardaşlarına məhrəm olurlar.

M:2536. Әгәр bir кәс bir qıza kamil süd verән qadınla evlәнib yaxınlıq etsә, o qızı öz әqdinә keçirdә bilmәz.

M:2537. Әгәр insan bir qızla evlәнsә, o qıza kamil süd verән qadınla evlәнә bilmәz.

M:2538. İnsan anasının, yaxud nәнәsinin kamil süd verdiyi qız ilə evlәнә bilmәz. Hәмçinin әгәр insanın atasının (başqa) arvadı onun atasına mәxsus olan süddән bir qıza süd versә o şəxs hәмmin qızla evlәнә bilmәz. Әгәр südәmәр bir qızı öz әqdinә keçirtсә və sonra anası, nәнәsi atasının arvadı, yaxud hәмmin ataya mәxsus olan süddән o qıza süd versә әqd batil olur.

M:2539. İnsanın bacısı, yaxud qardaşının arvadının (qardaşına mәxsus olan) kamil süd verdiyi qızla evlәнә bilmәz. İnsanın bacısının, yaxud qardaşının övladı, yaxud bacısının nәvәsi və ya qardaşının nәvәsi süd versә dә hәмmin qayda ilə.

M:2540. Әгәр bir qadın öz qızının uşağına (nәvәsinә) süd versә o qız öz әrinә haram olur. Hәмçinin әгәр bir qadın qızının әrinin, başqa qadından olan uşağına süd versә (haram olur). Amma әгәр qadın öz oğlunun uşağına süd versә, o uşağın anası әrinә haram olmur.

M:2541. Әгәр bir qızın atasının arvadı, o qızın әrinin uşağına (atasına mәxsus olan) süd versә o qız öz әrinә haram olur. İstәр uşaq o qızdan olsun, istәrsә dә әrinin başqa arvadından olsa.

MӘHRӘMLİYӘ SƏBƏB OLAN SÜDVERMƏNİN ŞƏRTLƏRİ

M:2542. Mәhrәм olmağa səbəb olan südvermənin 9 şərti var:

1-Uşaq diri qadının döşündән süd әmsin; Demәli ölmüş qadının döşündән süd әmsә, faydası yoxdur (mәhrәмlik yaratmır).

2-O qadının südü haramdan olmasın; Demәli zinadan dünyaya gәlән uşağın südünü başqa uşağa versәlər uşaq o süd vasitәsilә heç kәsә mәhrәм olmur.

3-Süd doğumdan olsun; Demәli uşaq doğulmamışdan qadının döşündән süd gәlsә və bir uşaq o südü әmsә, mәhrәмliyə səbəb olmur.

4-Uşaq südü qadının döşündән әmsin; Demәli südü uşağın boğazına töksәlər, mәhrәмliyə səbəb olmur.

5-Süd xalis olub başqa şeylərlә qarışmasın;

6-Süd bir әрдән olsun; Demәli süd verән qadına tәlaq versәlər sonradan başqa әrә gedib ondan hamilә olsa, doğuş vaxtına qədәр döşündә birinci әrindән süd qalsa və ya misal üçün, 8 dәfә doğuşdan qabaq birinci әrinә mәxsus olan süddән və doğandan sonra isә 7 dәfә ikinci әrinә mәxsus olan süddән uşağa versәlər, o uşaq heç kәsә mәhrәм olmur.

7-Уşақ хәстәлик сәбәбилә әмдиyi сүдү қайтармасин. Әгәр қайтарарса еһтият-вацибә гәрәк сүд әммәк вәситәсилә о уşаға мәһрәм олacaq кәсләр онунла евләнмәсинләр вә мәһрәм бәхишларла бәхмасинлар.

8-15 дәфә, yaxud bir gün (24 saat) әрзиндә, сонракı мәсәләдә дөйиләцәyi kimi доyunca сүд әмсин, yaxud onu o қәдәр әмиздирсинләр ki, “о сүдлә сүмүyү мөһкәмләнмишдир, бәдәниндә әт әмәлә гәлмишдир” десинләр. Hәттә әгәр 10 дәфә дә она сүд versәләр вә онларın arasında һеç fasilә (hәттә yemәk verilmәklә дә) дүшмәсә, еһтият-вациб budur ki, она сүд вәситәсилә мәһрәм olan кәсләр онунла евләнмәсинләр, она мәһрәм бәхишларла бәхмасинлар.

9-Уşақın iki yaşı tamam olmamış olsun; Demәli, iki yaşı tamam olandan sonra ona сүд versәләр, һеç кәсә мәһрәм олmur. Hәттә әгәр misal үçүн, iki il tamam olmamışdan qabaq 8 дәфә, tamam olandan sonra isә 7 дәфә сүд әмсә һеç кәсә мәһрәм олmur. Amma әгәр сүд verән qadının doğuşundan iki ildән artıq keçmiş olsa вә onun сүдү һәлә дә qalmış olsa, bir уşаға сүд versә, еһтият-вациб budur ki, onunla евләнмәyi, мәһрәмиyyәт рәftarını тәrk etsинләр.

M:2543. Gәрәк уşақ bir gecә-gündüz әsnasında başqa yemәk yemәsin, yaxud başqa кәsdән сүд әммәsin. Amma әгәр az miqdarda yemәk yesә вә “arada yemәk yeyibdir” deyilmәsә, eybi yoxdur. Hәмçinin гәрәк 15 дәfәni bir qadın dөşündән әмсин вә bu әsnada başqa кәsin сүдүнү әммәsin. Hәр дәfә дә zaman fasilәsi olmadan сүд әмсин. Amma әгәр сүд әмдиyi vaxt әsnasında yenidән nәfәs çәksә, yaxud bir az gözlәsә вә birinci дәfә dөşü aғzına aldıғı vaxtdan doydуғu vaxta қәдәр bir дәfә hesab olunsa, eybi yoxdur. Vә 10 дәfә сүд әмсә, еһтият-вацибә гәрәк qeyd olunan шәrtlәrә riayәt olunmalıdır.

M:2544. Әгәр qadın öz әrinә mәxsus olan süddән bir уşаға сүд verib sonra başqa әrә getsә вә ikinci әrinә mәxsus olan süddән başqa уşаға сүд versә o iki уşақ bir-birinә мәһрәм olurlar. Amma daha yaxşı olar ki, bir-biri ilә евләнмәsin, bir-birinә мәһрәм бәхиш ilә бәхмасинлар.

M:2545. Әгәр qadın әrinә mәxsus olan süddән bir neçә уşаға сүд versә онларın hamısı bir-birinә, әrinә вә (онlara сүд verән) qadına мәһрәм olurlar.

M:2546. Әгәр bir кәsin bir neçә арvadı olsa вә онларın һәр biri deyilән шәrtlәrlә bir уşаға сүд versәләр, o уşаqların hamısı bir-birinә, o kişiyә вә o qadınlara мәһрәм olurlar.

M:2547. Әгәр bir kişinin iki сүдлү qadını olsa вә onlardan biri bir уşаға 8 дәfә, digәri isә 7 дәfә сүд versә o уşақ һеç кәсә мәһрәм олmur.

M:2548. Әгәр bir qadın әrinә mәxsus olan süddән bir oғlan вә bir qıza kamil сүд versә онлар bir-birinә мәһрәм olurlar. Amma o qızın bacı-qardaşları oғlanın bacı-qardaşlarına мәһрәм olurlar.

M:2549. Bir kəs öz arvadının icazəsi olmadan, süd vasitəsilə onun arvadının bacısı uşaqları, yaxud qardaşı uşaqları olan qadınlarla evlənə bilməz. Həmçinin əgər bir oğlanla livat etsə, ehtiyat-vacibə görə, o oğlanın süd əmməsi ilə qızı, bacısı, anası və nənəsi olan şəxslərlə evlənə bilməz.

M:2550. Bir kəsin qardaşına süd verən qadın həmin şəxsə məhrəm olmur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onunla evlənməsin.

M:2551. İnsan iki bacı ilə–hətta süd bacısı olsalar da, evlənə bilməz. Əgər iki qadını əqd edib sonradan bacı olduqlarını başa düşsə, bu halda onların əqdi eyni zamanda olubsa, hər ikisi batildir. Əks halda, birincisi səhih, sonrakı isə batildir.

M:2552. Əgər qadın ərinə məxsus olan süddən aşağıdakı şəxslərə süd versə,əri ona haram olmur (ancaq daha yaxşı olar ki, bu işi etməsin):

- 1-Öz bacısı və qardaşına;
- 2-Öz əmisi, bibisi, dayısı və xalasına;
- 3-Əmisinin və dayısının övladlarına;
- 4-Öz qardaşının övladlarına;
- 5-Ərinin qardaşına, yaxud ərinin bacısına;
- 6-Öz bacısının uşaqlarına, yaxud ərinin bacısının uşaqlarına;
- 7-Ərinin əmisi, bibisi, dayısı və xalasına;
- 8-Ərinin başqa arvaddan olan nəvəsinə;

M:2553. Əgər bir kəs insanın bibisinin və ya xalasının qızına süd versə, həmin şəxsə məhrəm olmur. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, onunla evlənməsin.

M:2554. Bir kişinin iki arvadı olsa və onlardan biri o biri qadının əmisi uşağına süd versə, onun əmi övladlarına süd verən qadın öz ərinə haram olmur.

SÜDVERMƏNİN QAYDALARI

M:2555. Uşağa süd vermək üçün hamıdan yaxşı anasıdır. Yaxşı olar ki, ana uşağa süd vermək üçün ərindən muzd almasın, amma yaxşı olar ki, əri muzd versin. Əgər uşağın anası dayədən artıq muzd almaq istəsə, əri uşağı ondan alıb dayəyə verə bilər.

M:2556. Müstəhəbdir ki, uşaq üçün tutulan dayə 12 İmam şiiəsi, ağıllı, iffətli, üzü gözəl olsun; məkrühdür ki, ağılsız, 12 İmamı inanmayan, bədsurət,

bədəxlaq, zinazadə olsun. Həmçinin zinadan hamilə olan və südü də zinadan olan qadını dayə kimi götürmək məkruhdur.

SÜDVERMƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2557. Müstəhəbdir ki, qadınların hər uşağa süd verməsinin qarşısı alınsın. Çünki ola bilsin ki, hansı uşağa süd verməsinə unudub sonradan bir-birinə məhrəm olan iki nəfəri evləndirsinlər.

M:2558. Müstəhəbdir ki, süd vasitəsilə qohum olan şəxslər bir-birinə ehtiram qoysunlar. Amma bir-birindən irs aparmırlar və insanın öz qohumlarına qarşı olan (xüsusi) qohumluq haqqı onlar üçün yoxdur.

M:2559. Mümkün olan halda müstəhəbdir ki, uşağa iki il tamam süd verilsin.

M:2560. Əgər südvermə vasitəsilə ərin haqqı aradan getməzsə, qadın ərinin icazəsi olmadan başqasının uşağına süd verə bilər. Amma südvermə ilə ərinə haram olmasına səbəb olan şəxslərə süd verməsi caiz deyil. Məsələn, əgər onun əri südəmər qız uşağını özü üçün əqd etmiş olsa, qadın o uşağa süd verməməlidir. Əks halda, o qadının özü ərinin arvadının anası (qaynanası) olur və ərinə haram olur.

M:2561. Əgər bir kəs qardaşının arvadının ona məhrəm olmasını istəyərsə, bu halda gərək bir südəmər qız uşağını iki günlük özünə siyğə etsin və o iki gündə, 2542-ci məsələdə deyildiyi şərtlərə uyğun olaraq qardaşının arvadı o qıza süd versin. Bu halda qızın əqdi batıl, ona məhrəm və əbədi haram olur, qardaşının arvadı isə ona məhrəm olur.

M:2562. Əgər kişi bir qadını özünə əqd etməmişdən süd vasitəsilə o qadının ona haram olduğunu (məsələn, onun anasından süd əmdiyini) desə, bu halda onun sözünü təsdiq etmək mümkün olsa, o qadınla evlənə bilməz. Əgər əqddən sonra desə və qadın da onun sözünü qəbul etsə, əqd batildir. Kişi onunla yaxınlıq etməmiş olsa, yaxud yaxınlıq etsə, amma yaxınlıq edən vaxt qadın o kişiylə haram olduğunu bilsə, mehriyyəsi yoxdur. Əgər yaxınlıq etdikdən sonra kişinin ona haram olduğunu başa düşsə, kişi onun mehriyyəsini, onun misli olan qadınların mehriyyəsinə müvafiq olaraq verməlidir.

M:2563. Əgər qadın əqddən qabaq süd əmmək vasitəsi ilə bir kişiylə haram olduğunu desə, bu halda onun sözünü təsdiq etmək mümkün olsa o kişi ilə evlənə bilməz. Əgər əqddən sonra desə kişinin əqddən sonra qadının ona haram olmasını deməsi kimidir ki, bunun hökmü keçən məsələdə deyilib.

M:2564. Məhrəm olmağa səbəb olan südvermə iki yolla isbat olunur.

1-Sözlərindən yəqin və ya xatircəmlik hasil olan şəxslərin xəbər verməsi;

2-İki adil kişinin, yaxud hamısı adil olan bir kişi və iki qadının və ya dörd qadının şəhadət verməsi. Amma gərək südvermənin şəraitini də desinlər. Məsələn desinlər ki: “biz gördük ki, filan uşaq 24 saat ərzində filan qadının döşündən süd əmdi, arada da başqa şey yemədi.” Həmçinin 2542-ci məsələdə deyilən sair şərtləri də şərh etsinlər. Amma əgər şərtləri bilib, amma əqidələrində bir-birinə müxalif olmamaları və kişi və qadınla da əqidədə müxalifətləri olmaması mə'lum olsa şərtləri şərh etmələri lazım deyil.

M:2565. Əgər uşağın məhrəmliyə səbəb olacağı qədər süd əmib-əmməməsində şəkk etsələr, yaxud o miqdarda süd əmməsini güman etsələr, uşaq heç kəsə məhrəm olmur. Amma yaxşı olar ki, ehtiyat etsinlər.

TƏLAQIN HÖKMLƏRİ

M:2566. Öz arvadına tələq verən kişi aqıl, ehtiyat-vacibə görə həddi-bülüğa çatan olub öz ixtiyarı üzündən tələq verməlidir. Əgər onu, arvadına tələq verməyə məcbur etsələr, tələq batildir. Həmçinin gərək tələq vermək niyyəti olsun. Deməli tələq siyğəsini zarafatyana desə, səhih deyildir.

M:2567. Qadın tələq vaxtında heyz və nifas qanından pak olmalı, əri həmin paklıq vaxtında onunla yaxınlıq etməməlidir. Əgər ondan qabaqki paklıqda olan nifas və ya heyz halında onunla yaxınlıq etsə, ehtiyat-vacibə görə tələq kifayət deyil; ikinci dəfə qan görüb sonra pak olmalıdır. (Bu iki şərtin təfsilatı sonrakı məsələlərdə gələcək.)

M:2568. Heyz, yaxud nifas halında qadına verilən tələq üç halda səhihdir:

1-Əri evlənəndən sonra onunla yaxınlıq etməmiş olsa;

2-Hamilə olsa; Əgər hamilə olması mə'lum olmasa və əri də heyz halında tələq versə və sonradan hamilə olduğu mə'lum olsa eybi yoxdur.

3-Kişi, qaib (səfərdə) olmaq və s. kimi səbəblərlə qadının pak olduğundan xəbər tuta bilməsə;

M:2569. Əgər bir kəs, qadını heyz qanından pak hesab edib tələq versə, sonradan tələq vaxtı heyz halında olduğu mə'lum olsa, tələq batildir. Əgər qadının heyz halında olduğunu hesab edərək tələq versələr və sonra pak olduğu mə'lum olsa, tələq səhihdir.

M:2570. Öz arvadının heyz və ya nifas halında olduğunu bilən şəxs qaib olsa (məsələn, səfərə getsə) və ona tələq vermək istəsə, amma qadının halından xəbər tuta bilməsə, gərək qadınların adətən heyz və ya nifasdan pak olacaqları müddətə qədər gözləsin.

M:2571. Əgər qaib olan bir şəxs öz arvadına tələq vermək istəsə, bu halda arvadının heyz və ya nifas olmasından xəbər tuta bilərsə, hətta onun xəbər tutması qadının heyz adəti üzündən, yaxud müqəddəs Şəriətdə müəyyən olunan sair əlamətlər üzündən mə'lum olarsa, gərək onun halını soruşsun. Əgər soruşa bilməsə, qadınların adətən heyz və ya nifasdan pak olduqları müddətə qədər gözləməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, bir aya qədər gözləsin.

M:2572. Əgər kişi, heyz və ya nifas qanından pak olan arvadı ilə yaxınlıq edib sonra tələq vermək istəsə, gərək ikinci dəfə heyz qanı görüb paklanmasını gözləsin . Həmçinin əgər heyz, yaxud nifas halında onunla yaxınlıq etsə, ehtiyat-vacibə görə o heyz və nifasdan sonrakı paklıqda–hətta o paklıqda onunla yaxınlıq etməmiş olsa da, ona tələq verə bilməz. Amma 9 yaşı tamam olmayan, yaxud hamilə olan qadına, onunla yaxınlıq etdikdən sonra tələq versələr eybi

yoxdur. Qadın yaisə olsa da eyni qayda ilə. Əgər yaxınlıq edəndən sonra tələq versələr eybi yoxdur.

M:2573. Əgər kişi heyz və ya nifas qanından pak olan arvadı ilə yaxınlıq edib həmin paklıq müddətində tələq versə və sonra tələq verdiyi vaxt hamilə olduğu mə'lum olsa, eybi yoxdur.

M:2574. Əgər kişi heyz və ya nifas qanından pak olan arvadı ilə yaxınlıq edib sonra səfərə getsə və səfərdə tələq vermək istəsə, amma arvadının halını səfərdə soruşa bilməsə, bu halda qadınların adətən (o müddətdən sonra) paklıqdan sonra qan görüb yenidən pak olduqları qədər gözləməlidir. Ehtiyat-vacib budur ki, o müddət bir aydan az olmasın.

M:2575. Əgər kişi xilqətinin, yaxud xəstəlik və ya heyzin qabağını almaq üçün qəbul edilən dərman səbəbilə heyz görməyən qadınına tələq vermək istəsə, onunla yaxınlıq etdiyi vaxtdan e'tibarən üç ay müddətində onunla cima etməkdən çəkinməli, sonra tələq verməlidir.

M:2576. Tələq ərəbcə və səhih siyğə ilə olmalıdır. Ehtiyat-vacibə görə "taliq" sözü ilə olmalı, iki nəfər adil kişi də onu eşitməlidir. Əgər ərin özü tələq siyğəsini oxumaq istəsə və arvadının da adı Fatimə olsa gərək desin:

زَوَّجَتِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ

(Zəvcəti Fatimətu taliq)

Əgər başqasını vəkil etsə, vəkil belə deməlidir:

زَوَّجْتُ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ طَالِقٌ

(Zəvcətu muvəkkili Fatimətu taliq)

M:2577. Siyğə olunan (məsələn, bir aylıq, bir illik) qadının tələqı yoxdur. Onun boşanması müddətinin tamam olması, yaxud kişinin həmin müddəti ona bağışlaması ilədir. Belə ki, "müddəti sənə bağışladım" desin. Bu halda qadının heyz qanından paklığı və şahid tutulması lazım deyil.

TƏLAQ İDDƏSİ

M:2578. 9 yaşı tamam olmayan, habelə yaisə qadının müddəti yoxdur. Yə'ni ərinin onunla yaxınlıq etməsinə baxmayaraq, tələq veriləndən sonra dərhal ərə gedə bilər.

M:2579. 9 yaşı tamam olan və yaisə olmayan qadının, əri, onunla yaxınlıq edib tələq versə, tələqdan sonra iddə saxlamalıdır. Yə'ni, tələq verildiyi paklıqdan sonra (hərçənd az miqdar olsa da) o qədər gözləməlidir ki, yenidən heyz görüb pak olsun. Üçüncü heyzi görən kimi, iddəsi tamam olur və ərə gedə bilər. Amma əgər yaxınlıq etmədən tələq versə iddəsi yoxdur; yə'ni tələqdan sonra dərhal ərə gedə bilər.

M:2580. Heyz görən qadınlar ilə bir yaşda olub heyz görməyən qadının əri onunla yaxınlıq edib təlaq versə, təlaqdan sonra üç ay iddə saxlamalıdır.

M:2581. İddəsi üç ay olan qadına, ayın əvvəlində təlaq versələr, üç hilali (qəməri) ay gözləməlidir. Yə'ni, ayın göründüyü vaxtdan etibarən üç ay müddətində iddə saxlamalıdır. Əgər ayın ortalarında təlaq versələr, ayın qalanını sonrakı iki ay ilə birlikdə, habelə birinci ayın kəsrini dördüncü aydan iddə saxlamalıdır ki, üç ay tamam olsun. Məsələn, bir qadına ayın iyirminci gününün məğrib vaxtında təlaq versələr və o ay da 29 gün olsa, o ayın 9 gününü sonrakı iki ay və 4-cü ayın 20 günü ilə birlikdə iddə saxlamalıdır. Ehtiyat-müstəhəbə görə 4-cü aydan 21 gün iddə saxlasın ki, birinci aydakı ilə 30 gün tamam olsun.

M:2582. Əgər hamilə qadına təlaq versələr, onun iddəsi uşağın dünyaya gəlməsinə, yaxud saqit olmasına qədərdir. Məsələn, təlaqdan bir saat sonra uşaq dünyaya gəlsə, həmin vaxt iddəsi tamam olur.

M:2583. Doqquz yaşı tamam olan və yaisə olmayan bir qadın (məsələn, bir ay, yaxud bir illiyə) siyğə olunsa, əri onunla yaxınlıq etsə və o qadının müddəti tamam olsa, yaxud əri həmin müddəti bağışlasa, bu halda heyz görürsə, ehtiyat-vacibə görə gerek iki heyzlə iki paklığın hansı çox olsa onu iddə saxlasın, ərə getməsin; yox əgər heyz görmürsə, 45 günə qədər ərə getməməlidir. Hamilə olduğu surətdə ehtiyat-vacib budur ki, doğuşla 45 günün hansı çox olsa, onu iddə saxlasın.

M:2584. Təlaq iddəsinin əvvəli təlaq siyğəsinin tamam olduğu vaxtdan e'tibarən başlayır—istər qadın ona təlaq verildiyini bilsin, istərsə də bilməsin. Əgər iddə qurtarandan sonra ona təlaq verilməsini başa düşsə, yenidən iddə saxlaması lazım (ilzami) deyil.

ƏRİ ÖLƏN QADININ İDDƏSİ

M:2585. Əri ölən qadın hamilə olmazsa—hətta əgər yaisə, yaxud səğiyrə olsa da, yaxud əri onunla yaxınlıq etməsə də, 4 ay 10 gün iddə saxlamalı, yə'ni ərə getməməlidir. Əgər hamilə olsa, doğuşa qədər iddə saxlamalıdır. Amma əgər uşaq 4 ay 10 gün keçməzdən qabaq dünyaya gəlsə, ərinin ölümündən 4 ay 10 gün keçənə qədər gözləməlidir. Buna “vəfat iddəsi” deyilir.

M:2586. Vəfat iddəsində olan qadının bəzəkli paltar geyməsi, sürmə çəkməsi həmçinin zinət sayılan sair işlər görmək ona haramdır.

M:2587. Əgər qadın ərinin ölməsini yəqin edib vəfat iddəsi qurtarandan sonra ərə getsə və sonradan ərinin, ərə gedəndən sonra ölməsi mə'lum olsa, ikinci ərindən ayrılmalıdır. Əgər hamilə olsa təlaq iddəsində deyildiyi qədər

ikinci әri үчүн тәлақ idдәси, sonra isә birinci әri үчүн вәfat idдәси saxlamalıdır. Әgәр hamilә olmasa birinci әri үчүн вәfat idдәси, sonra isә ikinci әri үчүн тәлақ idдәси saxlamalıdır. Вәfat idдәsinin başlanğıcı—әrinin вәfatı barәdә səhih xəbәrin ona verildiği vaxtı gөtүrmәlidir.

M:2588. Qadının әri qaib, yaxud qaib hökmündә olsa, вәfat idдәsinin başlanğıcı qadının әrinin ölümündән xəbәrdar olduğı vaxtan başlanır.

M:2589. Әgәр qadın “iddәм tamam olmuşdur” desә, bu sözü iki şərtlә qәbul edilir:

1-Ehtiyata әsasән, töhmәt mövqeyindә olmasın;

2-Tәlaqdan, yaxud әrinin ölmәsindән o qәdәр vaxt keçsin ki, o müddәtdә idдәnin tamam olmasы mümkün olsun.

BAIN VƏ RİC'İ TƏLAQ

M:2590. Bain tәlağı budur ki, tәlaqdan sonra kişinin öz arvadına qayıtmaq haqqı olmasın. Yә'ni, әqd oxunmadan onu arvad kimi qәbul edә bilmәsin. Bu beş qismdir:

1-9 yaşı tamam olmayan qadının tәlağı;

2-Yaisә olan qadının tәlağı;

3-Әrinin әqddән sonra yaxınlıq etmәdiyi qadının tәlağı;

4-Üç dəfә tәlaq verilән qadının üçüncü tәlağı;

5-Xül' və mübarat tәlağı.

(Bunların hökmlәri sonradan deyilәcәk.) Bunlardan başqa yerdә qalanları ric'і tәlaqdır ki, tәlaqdan sonra, qadın idдәdә olduğı vaxta qәdәр kişi ona qayıda bilәр bilәр (yә'ni tәlaq niyyәtindән dönә bilәр).

M:2591. Arvadına ric'і tәlaq verән bir kәsin, onu, tәlaq verilән vaxtdakı evdән çölә çıxartması haramdır. Amma fiqhi kitablarda müfәssәl deyildiği kimi, bә'zi vaxtlar onu çölә çıxartmağın eybi yoxdur. (O cümlәdән fahişәlik, әcnәbilәrlә gediş-gәliş edәrsә.) Hәмçinin qadının zәruri olmayan işlәр үчүн evdән çölә çıxarması da haramdır.

QAYITMAĞIN HÖKMLƏRİ

M:2592. Ric'і tәlaqda kişi öz qadınına iki cür qayıda bilәр:

1-Mә'nası onu ikinci dəfә öz arvadı etmәsi olan bir söz desin;

2-Elә bir iş görsün ki onun qayıtması başa düşülsün. Demәli, yenidән onu öz arvadı etmәsi başa düşülән hər söz, yaxud ibarә, әmәl ilә rücu gerçәklәşir. Zahir budur ki, rücu qәsdi olmasa da, yaxınlıq etmәklә rücu gerçәklәşir.

M:2593. Rücu etməkdə kişinin şahid tutması, yaxud qadına xəbər verməsi lazım (ilzami) deyil. Hətta əgər bir kəs bilmədən “arvadına rucu etdim” desə səhihdir. Amma müstəhəbdir ki, rucu etmək üçün şahid tutsun. Lakin iddə qurtarandan sonra kişi “iddə vaxtı rucu etmişəm” desə isbat etməsi lazımdır.

M:2594. Əgər kişi öz arvadına ric'i tələq versə və tələqdan sonra qadın kişi ilə rucu haqqının olmaması barədə razılaşsa, onun razılaşması batil olur və onun müqabilində aldığı mala malik olmur. Əgər “rucu haqqı olmasına baxmayaraq, əmələn rucu etməsin və öz haqqından istifadə etməsin” deyər razılaşsalar, bu cür müsahilə (razılaşma) səhihdir. Rücu edərsə, onun səhih olması işkallıdır.

M:2595. Əgər kişi arvadına iki dəfə tələq verib sonra rucu etsə, yaxud iki dəfə tələq verib hər tələqdan və iddə vaxtı keçəndən sonra əqdinə keçirtsə, yaxud bir tələqdan sonra rucu edib ikinci tələqda iddə vaxtı keçəndən sonra əqdinə keçirtsə, üçüncü tələqdan sonra qadın ona haramdır. Amma əgər üçüncü tələqdan sonra başqa ərə getsə, dörd şərtlə ikinci ərinə halal olur (yə'ni, birinci əri onu, ikinci ərindən boşanandan sonra, yenidən ala bilər):

1-İkinci ərinin əqdi daimi olsun; deməli, misal üçün, bir aylıq, bir illik siyğə etsə ondan ayrıldıqdan sonra birinci əri onu öz əqdinə keçirdə bilməz;

2-Ehtiyata əsasən ikinci əri həddi-bülüğa çatmış olsun və onunla yaxınlıq və duxul etsin, ehtiyat-vacibə görə inzal (məninin axıdılması) da olsun, yaxınlıq da qadının qabaq tərəfindən olsun;

3-İkinci əri ona tələq versin, yaxud ölsün;

4-İkinci ərinin tələq, yaxud vəfat iddəsi tamam olsun.

XUL' TƏLAQI

M:2596. Ərinə mayıl olmayıb mehriyyəsini və ya başqa malını, tələq verilməsi üçün ərinə bağışlayan qadının tələqına “xul' tələqı” deyilir.

M:2597. Əgər ər, tələq siyğəsini oxumaq istəsə və qadının adı Fatimə olsa, qadının ona, istədiyi şeyi verdikdən sonra deyir:

زَوَّجَتِي فَاطِمَةَ خَالَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَّلْتُ هِيَ طَالِقٌ

(Zəvcəti Fatimətu xalə'tuha əla mabəzələt hiyə taliq)

Yə'ni, “arvadım Fatiməni verdiyi şeylər müqabilində xul' tələqı verdim və o boşandı.” “Hiyə taliq” cümləsi ehtiyat-vacibə görə deyilməlidir.

M:2698. Əgər qadın, bir kəsi mehriyyəsini ərinə vermək üçün, əri də həmin kəsi, arvadına tələq vermək üçün vəkil etsə, bu halda məsələ, ərini adı Məhəmməd, arvadın adı Fatimə olarsa, vəkil tələq siyğəsini belə oxumalıdır:

عَنْ مُوَكَّلَتِي فَاطِمَةَ بَدَّلْتُ مَهْرَهَا لِمُوكَلِّي مُحَمَّدٍ لِيُخْلَعَهَا عَلَيْهِ

)Әn muvәkkilәti Fatimәtә bәzәltu mәhrәha limuvәkkili Muhәmmәdin liyәxlә'әha әләyhi)

demәli, sonra dәрhal demәlidir:

زَوْجَةُ مُوَكَّلِي خَالَعْتُهَا عَلَى مَا بَدَّلْتُ هِيَ طَالِقٌ

(Zәvcәtu muvәkkili xalә'tuha әla mabәzәlәt hiyә taliq)

Әgәр qadın bir kişini, әrinә mehriyyәdән başqa bir şey bağışlayıb ona tәlaq vermәsini vәkil etsә, vәkil gәрәk “mәhrәha” kәlmәsinin yerinә onun verdiyi şeyi desin. Mәsәlән, әgәр 100 түmән vermiş olsa gәрәk desin:

بَدَّلْتُ مِائَةَ ثُمَانٍ

(Bәzәltu miәtә tuman)

MÜBARAT TƏLAQI

M:2599. Әgәр әr-arvad bir-biri ilә yaşamaq istәмәzsә və qadın öz mehriyyәsini, yaxud başqa malı kişiyә, tәlaq versin deyә, bağışlasa, bu cür tәlaqa “mübarat tәlaqı” deyilir.

M:2600. Әgәр әr mübarat siyğәsini oxumaq istәsә və arvadının adı mәsәlән, Fatimә olsa, gәрәk desin:

بَارَأْتُ زَوْجَتِي فَاطِمَةَ عَلَى مَهْرِهَا فَهِيَ طَالِقٌ

(Barә'tu zәvcәti Fatimәtә әla mәhriha fәhiyә taliq)

(Yә'ni, arvadım Fatimәyә, mehriyyәsinin müqabilindә mübarat tәlaqı verdim və o boşandı.) Әgәр başqasını vәkil etsә, vәkil demәlidir:

بَارَأْتُ زَوْجَةَ مُوَكَّلِي فَاطِمَةَ عَلَى مَهْرِهَا فَهِيَ طَالِقٌ

(Barә'tu zәvcәtә muvәkkili Fatimәtә әla mәhriha fәhiyә taliq)

Hәр iki halda әgәр “әla mәhriha” kәlmәsinin yerinә “bi mәhriha” desә eybi yoxdur.

M:2601. Xul' və mübarat siyğәləri әrәbcә sәhih oxunmalıdır. Amma әgәр qadın öz malını әrinә bağışlaması üçün hər hansı dildә, “tәlaq üçün filan şeyi sәнә bağışladım” desә, eybi yoxdur.

M:2602. Әgәр qadın xul', yaxud mübarat tәlaqı әsnasında öz bağışladığı şeyi vermәk fikrindән dönsә, әri qayıdıb (rücu edib) әqd oxunmadan yenidән onu özüne arvad edә bilәр.

M:2603. Mübarat tәlaqı üçün әrin aldığı mal mehriyyәdән çox olmamalıdır. Hәttә ehtiyat-vacib budur ki, mehriyyәdән az olsun. Ancaq xul' tәlaqında çox olmasının eybi yoxdur.

TƏLAQIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2604. Əgər bir kəs naməhrəm qadınla, öz əyalı olduğunu güman edərək yaxınlıq etsə—istər qadın onun əri olmadığını bilsin, istərsə də əri olduğunu güman etsin—iddə saxlamalıdır.

M:2605. Əgər əyalı olmadığını bildiyi bir qadınla zina etsə, bu halda qadın o kişinin onun əri olmadığını bilməsə, ehtiyat-vacibə görə iddə saxlamalıdır.

M:2606. Əgər bir kişi, qadını özünə arvad etmək üçün aldadıb onun ərindən tələq alsın, o qadına verilən tələq və əqd səhihdir. Amma hər ikisi böyük günaha mürəkib olmuşdur.

M:2607. Əgər qadın əqd əsnasında əri ilə səfərə gedərsə, yaxud ona altı aylıq xərcini verməzsə, tələqın ixtiyarının onun əlində olmasını şərt etsə bu şərt batildir. Amma əgər kişi səfərə gedərsə, ya misal üçün, altı aya qədər onun xərcini verməzsə, onun tərəfindən özünə tələq vermək üçün vəkil olmasını şərt etsələr bu halda, kişinin səfərə getməsindən, yaxud altı aylıq xərcini verməməsindən sonra özünə tələq versə səhihdir.

M:2608. Dəliliyi səğirlik vaxtına müttəsil olan dəli bir şəxsin atası və (ata tərəfindən olan) babası məsləhət olarsa, onun arvadına tələq verə bilirlər. Əgər dəliliyi səğirlik vaxtına müttəsil olmasa, bu iş cameü-şərait müctehidin öhdəsinədir. Ehtiyat lazım-budur ki, cameü-şərait müctehid də onlardan icazə alsın.

M:2609. Əgər ata, yaxud (ata tərəfindən olan) baba öz övladı (nəvəsi) üçün bir qadını siyğə etsələr, hətta uşağın həddi-bülüğa çatması zamanının bir miqdarı siyğə müddətinin bir hissəsi olsa da (məsələn, bir arvadı 14 yaşlı oğluna iki illiyə siyğə etsə) bu halda uşağın məsləhətinə olsa, (ata) onun vaxtını qadına bağışlaya bilər, lakin onun daimi arvadına tələq verə bilməz.

M:2610. Əgər Şəriətdə müəyyən olunmuş əlamətlərə əsasən, kişi iki nəfəri adil bilib onların yanında öz arvadına tələq versə, onları adil bilməyən başqa bir şəxs ehtiyat-vacibə görə o qadını özü, yaxud başqası üçün əqd edə bilməz. Amma onların ədalətində şəkk etsə, o qadını iddəsi qurtarandan sonra özü, yaxud başqası üçün əqd edə bilər.

M:2611. Əgər bir kəs öz qadınına, o başa düşmədən tələq versə, bu halda onun məxarcini arvadı olan müddətdəki kimi vermiş olarsa, məsələn, bir ildən sonra “bir il bundan qabaq sənə tələq vermişəm” desə və şəər’ən də bu işi sübuta yetsə, o müddətdə qadın üçün tədarük gördüyü, amma qadının məsrəf etmədiyi şeyləri ondan geri ala bilər. Lakin məsrəf etdiyi şeyləri ondan tələb edə bilməz.

QƏSBİN HÖKMLƏRİ

Qəsb odur ki, insan zülm ilə bir kəsin malına, yaxud haqqına hakim kəsilsin (ələ keçirsin). Bu da böyük günahlardan biridir ki, bu işi görən şəxs Qiyamət günündə ağır əzaba düçar olacaq. Peyğəmbəri Əkrəm (səlləllahu əleyhi və alihi və səlləm)-dən rəvayət olunub ki, hər kəs bir qarış torpağı başqasından qəsb etsə, Qiyamət günü o torpağı onun 7 təbəqəsindən boyunbağı kimi onun boynundan asacaqlar.

M:2612. Əgər bir kəs camaatın məscid, mədrəsə, körpü və ümumiyyətlə sair yerlərdən istifadə etmələrinə mane olsa, onların haqqını qəsb etmişdir. Habelə, əgər bir kəs məsciddə ondan qabaq yer tutan bir kəsin yerini ələ keçirsə (qəsb sayılır).

M:2613. İnsanın borclu olduğu şəxsin yanında girov (yaxud vəsiqə) qoyduğu şey onun yanında qalmalıdır ki, əgər onun borcunu verməsə borcunu ondan əldə etsin. Deməli əgər o şeyi, borcunu verməmişdən qabaq razılıq olmadan ondan geri alsə, haqqını qəsb etmişdir.

M:2614. Bir kəsin yanında rəhn (girov) qoyulan bir malı başqası qəsb etsə malın sahibi və borc sahibi o şeyi ondan tələb edə bilərlər. O şeyi ondan aldıqdan sonra yenə də girovdur. Əgər o şey tələf olub aradan getsə və əvəzini alsalar o (əvəz alınan) şey də əvvəlki şeyin özü kimi girov sayılır.

M:2615. Əgər insan bir şeyi qəsb etsə, sahibinə qaytarmalıdır. Tələf olarsa, əvəzini sahibinə verməlidir.

M:2616. Əgər qəsb etdiyi şeydən mənfəət əldə etsə (məsələn, qəsb etdiyi qoyun doğsa) o, malın sahibinindir. Həmçinin, evi qəsb edən bir kəs orada oturmasa belə, icarəsini verməlidir.

M:2617. Əgər uşağın, dəlinin əlindən onların malı olan şeyi qəsb etsələr, həmin şeyi qəyyumuna verməlidirlər. Əgər tələf olub aradan getsə əvəzini verməlidirlər. Uşağın və dəlinin əlinə verərsə və tələf olarsa zəmindir.

M:2618. Əgər iki nəfər birlikdə bir şeyi qəsb etsələr, hətta hər ikisinin ayrılıqda həmin şeyi qəsb edə bilməsi mümkün olsa da, onların hər biri həmin şeyi ələ keçirtməkdəki istila nisbətində zəmindir. Amma əgər, onlardan hər biri həmin şeyi tam ixtiyarına keçirtsə (belə ki, istədikləri təsərrüfə edə bilsə) bu halda onlardan hər birinin ona bütövlükdə zəmin olması ehtimalı gözlənilir.

M:2619. Əgər qəsb etdiyi şeyi başqa bir şeylə (məsələn, qəsb etdiyi buğdanı arpa ilə) qarışdırsa, bu halda onların ayrılması mümkün olsa, hətta zəhməti də səbəb olsa, ayırıb sahibinə qaytarmalıdır.

M:2620. Әгәр сирға və s. kimi şeyləri qəsb edib xarab etsə gərək onu, düzəldilməsinə lazım olan muzd ilə birlikdə sahibinə qaytarsın. Әгәр onun düzəldilməsinin muzdu düzəldilmiş və düzəldilməmiş arasındakı təvafütdən az olarsa qiymətlər fərqlənir də verməlidir. Muzdu verməmək üçün “əvvəlki halda düzəldəcəyəm” desə, sahibi qəbul etməyə məcbur deyil. Həmçinin sahibi, onu əvvəlki kimi düzəltməyə məcbur edə bilməz.

M:2621. Әгər qəsb etdiyi şeyi əvvəlkindən daha yaxşı surətdə düzəldə bilsə (məsələn, qəsb etdiyi qızıldan sığa düzəltmə) bu halda malın sahibi “həmin halda ver” desə, verməlidir. Çəkdiyi zəhmət üçün muzd ala bilməz, hətta malikin icazəsi olmadan əvvəlki halına qaytarmağa haqqı yoxdur. Әгər icazəsi olmadan o şeyi əvvəlki halına salsın, onu düzəltməyin muzdunu da sahibinə verməlidir. Düzəldilməsinin muzdu düzəldilmiş və düzəldilməmiş arasındakı təvafütdən az olsa qiymətlər fərqlənir də verməlidir.

M:2622. Әгər qəsb etdiyi şeyi əvvəlkindən daha yaxşı halda düzəltmə və malın sahibi də “onu əvvəlki hala salmalısın” desə, əvvəlki hala salması vacibdir. Әгər onun qiyməti, etdiyi dəyişikliklər səbəbi ilə əvvəlki qiymətindən az olsa qiyməti təfəvütünü də sahibinə verməlidir. Deməli qəsb etdiyi qızıldan sığa düzəltmə və onun sahibi “əvvəlki halına qaytarmalısan” desə, bu halda onun əridilməsindən sonrakı qiyməti sığa düzəldilməsindən qabaqkı qiymətindən az olsa onun qiymət fərqlənir də verməlidir.

M:2623. Әгər bir kəs qəsb etdiyi torpaqda taxıl, yaxud ağac əksə, taxıl, ağac və onun meyvəsi onun özünüdür. Әгər yerin sahibi əkinin, ağacın həmin torpaqda qalmasına razı olmasa, qəsb edən şəxs hətta zərər etsə də dərhal əkinin, yaxud ağacları yerdən çıxartmalıdır. Həmçinin əkin və ağac əkdikdə müddətdəki yerin icarə haqqını da yer sahibinə verməli torpaqda yaranan xarablıqları düzəltməlidir. (Məsələn, ağacı çıxartdığı yerin çalalarını doldurmalıdır.) Әгər bu işlərin vasitəsilə yerin qiyməti əvvəlki qiymətindən az olsa, onun qiymətlər fərqlənir də verməlidir. O, yerin sahibini, yeri ona satmağa, yaxud icarə verməyə məcbur edə bilməz. Yerin sahibi də ağacı, yaxud əkinin ona satmağa məcbur edə bilməz.

M:2624. Әгər yerin sahibi əkinin, ağacların onun yerində qalmasına razı olsa, onu qəsb edən şəxs ağacı, yaxud əkinin oradan çıxartması lazım (ilzami) deyil. Amma qəsb etdiyi müddətdən e'tibarən sahibinin razı olduğu müddətə qədər yerin icarəsini verməlidir.

M:2625. Әгər qəsb etdiyi şey tələf olub aradan getsə, bu halda onun fərdləri eyni, yeknəsəq olmayan əksinə, müxtəlif xüsusiyyətlərə görə adətən qiymətləri fərqlənən inək, qoyun kimi şeylərdən olsa, onun pulunu verməlidir. Әгər

bazarın qiyməti dəyişmiş olsa, vermək istədiyi günün qiyməti ilə hesablamalıdır. Ehtiyat-müstəhəb budur ki, qəsb etdiyi gündən verdiyi günə qədər olan ən yuxarı qiymətlə hesablasın.

M:2626. Əgər qəsb edib tələf etdiyi şey misli çox olan maşında toxunan xalça, qab-qacaq, kitab və s. kimi şeylərdən olsa, onda mislini verməlidir. Ancaq vermək istədiyi şeyin xüsusiyyətləri qəsb edib tələf etdiyi şeyin misli kimi olmalıdır.

M:2627. Əgər qoyun kimi fərdlərinin qiyməti bir-birindən fərqlənən bir şeyi qəsb etsə və o şey də aradan getsə, bu halda onun bazarının qiyməti fərqlənmiş olsa, amma onun yanında olan müddətdə məsələn, kökəlmiş olsa, kökəltdiyi vaxtın pulunu verməlidir.

M:2628. Əgər qəsb etdiyi şeyi başqası ondan qəsb etsə və tələf olsa, malın sahibi əvəzini onların hər birindən ala bilər, yaxud onların hər birindən aradan gedən şeyin bir miqdarını tələb edə bilər. Əgər birincidən alsın, birinci də öz növbəsində ikincidən ala bilər. Amma əgər ikincidən alsın o, verdiyi şeyi birincidən ala bilməz.

M:2629. Əgər satılan şeydə müamilənin şərtlərindən biri olmasa (məsələn, çəki ilə alver edilməli olan bir şey çəkisiz müamilə olunsaydı) müamilə batildir. Əgər satıcı və alıcı müamiləni nəzərə almadan, bir-birinin malında təsərrüf etməyə razı olsalar eybi yoxdur. Əks halda (icazə verməsələr) isə, bir-birindən aldıkları şey qəsbə mal kimidir. Onu bir-birinə qaytarmalıdırlar. Əgər hər birinin malı digərinin əlində tələf olsa, müamilənin batil olduğunu bilib-bilməmələrindən asılı olmayaraq, əvəzini verməlidirlər.

M:2630. Əgər bir malı satıcıdan baxmaq üçün götürsələr, yaxud müəyyən müddətdə öz yanında saxlayıb bəyənəcəyi halda almaq üçün saxlasalar, bu halda o mal tələf olarsa əvəzini sahibinə verməlidirlər.

TAPILAN ŞEYİN HÖKMLƏRİ

M:2631. Əgər bir kəs heyvan qismindən olmayan, sahibini mə'lum edən nişanələri olmayan (itən bir malı) tapsa və onun qiyməti bir dirhəm–12,6 noxud sikkəli gümüşdən az olmasa ehtiyat-vacib budur ki, sahibinin tərəfindən sədəqə versin.

M:2632. Əgər nişanəsi olan və qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüşdən az olan malı tapsa, bu halda sahibi mə'lum olarsa və insan onun razı olub-olmamasını bilməsə, icazəsi olmadan götürə bilməz. Lakin sahibi mə'lum olmasa öz mülkü olması qəsdilə götürə bilər. Ehtiyat-vacib budur ki, hər vaxt sahibini tapsa tələf

olmamışsa malın özünü, tələf olmuşsa əvəzini versin. Ehtiyat-vacib budur ki, Məkkeyi-Müəzzəmə hələminin məntəqəsində tapılan şeyi də götürməsin.

M:2633. Əgər tapdığı şeyin nişanələri olsa və bunların vasitəsilə sahibini tapmaq mümkün olsa, hətta sahibi müsəlmanların pənahında olan kafir də olsa, qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüş dəyərinə çatsa bir il müddətində camaatın yığıldığı və sahibinin olmasına ehtimal verilən yerlərdə e'lan etməlidir. Belə ki, camaat arasında "bir il müddətində müntəzəm surətdə e'lan etmişdir" desinlər. Əgər tapdığı gündən e'tibarən bir həftə müddətində hər gün, sonra isə bir il müddətində hər həftədə bir dəfə camaatın yığıldığı yerlərdə e'lan etsə, kifayətdir.

M:2634. Əgər insanın özü e'lan etmək istəməsə, arxayın olduğu şəxsə deyər bilər ki, onun tərəfindən e'lan etsin.

M:2635. Əgər bir il müddətində e'lan etdikdən sonra sahibi tapılmazsa, onu özü üçün götürə bilər. Bu məqsədlə ki, hər vaxt sahibini tapsa, onun əvəzini versin. Yaxud götürüb onun üçün saxlasın ki, hər vaxt tapılsa, qaytarsın, ya da sahibinin tərəfindən sədəqə versin. Amma ehtiyat-müstəhəb budur ki, sahibinin tərəfindən sədəqə versin.

M:2636. Əgər bir il e'lan etdikdən sonra sahibi tapılmasa və malı onun üçün saxlasa və tələf olub aradan getsə, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq və ifrat etməmiş olsa, zəmin deyil. Lakin sahibinin tərəfindən sədəqə vermiş, yaxud özü üçün götürmüş olsa, hər iki halda zəmindir. Amma əgər malın sahibi onun sədəqə verilməsinə razı olsa, zəmin deyil.

M:2637. Hər hansı bir şeyi tapan şəxs qəsdən qeyd olunan göstərişə əsasən e'lan etməsə, günah etməsindən əlavə, e'lan etməsi yenə də vacibdir.

M:2638. Əgər dəli, yaxud həddi bülüğa çatmayan uşaq bir şey tapsa, onun qəyyumu e'lan etməlidir. Bundan sonra onun mülkiyyətinə keçirə, yaxud sahibinin tərəfindən sədəqə verə bilər. Amma əgər səğir uşaq üçün məsləhəti olsa, gərək mülkiyyətinə keçirtsin.

M:2639. Əgər insan e'lan etdiyi il əsnasında malın sahibinin tapılmasından ümitsiz olsa belə ki, onu e'lan etmək artıq mə'nasız bir iş hesab olunsay, ehtiyat-vacib budur ki, onu sədəqə versin.

M:2640. Əgər e'lan etdiyi il əsnasında mal tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq, yaxud ifrat etmiş olsa, əvəzini sahibinə verməlidir. Əks halda isə onun boynunda bir şey vacib deyil.

M:2641. Əgər nişanəli, qiyməti 12,6 noxud sikkəli gümüş dəyərinə çatan bir malı, e'lan etməklə sahibinin tapılmayacağı mə'lum olan yerdən tapsa, elə tapdığı gün sahibinin tərəfindən sədəqə verə bilər; bir ilin tamam olmasını

gözlәмәsi lazım (ilzami) deyil. Әгәр sonradan sahibi tapılsa və sәdәqә verilmәsinә razı olmasa, әvәzini qaytarmalıdır. Verdiyi sәdәqәnin savabı onun özüne çatır.

M:2642. Әгәр bir şey tapıb öz malı olduğunu güman edәрәк götүrsә, sonradan onun malı olmadıғı мә'lum olsa, bir il müddәtinә qәdәр e'lan etmәlidir. Ehtiyat-vacibә görә onu öz ayaғı ilə hәрәkәt etdirib yerini дәyişsә дә eynilә.

M:2643. Gәрәk e'lan etdiyi vaxt tapdıғı şeyin cinsini camaatın nəzәрindә onun әlamәtlәri hesab olunacaq tәrzdә (müәyyән şәkildә) desin. Mәsәlән, "kitab və ya paltar tapmışam" desin. "Bir şey tapmışam" desә, kifayәt deyil.

M:2644. Әгәр bir kәs bir şey tapsa və başqası "mәnim malımdır" desә o halda ona vermәlidir ki, nişanәlәrini desin, malın onun olmasına yәqin, yaxud xatircәmlik hasil olsun.

M:2645. Әгәр tapdıғı şeyin qiymәti 12,6 noxud sikkәli gümüş дәyәrinә çatsa, bu halda e'lan etmәdән мәsciddә, yaxud camaatın yığıldıғı başqa yerlәrdә qoysa, nəticәdә aradan getsә, yaxud başqası götүrsә tapan şәxs zamindir.

M:2646. Әгәр qalanda xarab olan bir şey tapsa, мүmkün olan qәdәр saxlamalı sonra cameüş-şәrait müctehidin, yaxud onun vәkilinin icazәsi ilə qiymәt qoyub satmalı, pulunu saxlamalıdır. Vә bir il müddәtindә malın xüsusiyyәtlәrini e'lan etmәlidir. Sahibi tapılmazsa, onun tәрәfindән sәdәqә vermәlidir.

M:2647. Әгәр tapdıғı şey dәstәmaz alanda, namaz qılанда onun üstündә olsa, bu halda мәqsәdi sahibini tapmaq olsa eybi yoxdur. Әks halda qәsb olunmuş şey hökmündәdir.

M:2648. Әгәр bir kәsin ayaqqabısını aparıb yerinә başqa bir ayaqqabı qoysalar bu halda qalan ayaqqabısının onun ayaqqabısını aparan şәxsin olduğunu və o ayaqqabını, apardıғı ayaqqabının әvәzindә götүrlmәsinә razı olduğunu bilsә, onda sahibinin tapılacaғından мә'yus olsa, yaxud tapmaq мәşәqqәtli olsa, onu öz ayaqqabısının yerinә götүrә bilәр. Amma әgәр onun qiymәti öz ayaqqabısının qiymәtindән artıq olsa, sahibini hәр vaxt tapsa qiymәtinin artıq hissәsini ona vermәlidir. Әгәр onu tapmaqdan naümid olsa, artıq qiymәti sahibinin tәрәfindән sәdәqә vermәlidir. Әгәр qalmış ayaqqabının onun ayaqqabısını aparan şәxsin malı olmadıғını ehtimal versә və qiymәti дә 12,6 noxud sikkәli gümüş дәyәrindән az olsa özü үçün götүrә bilәр. Amma çox olsa, bir il müddәtindә e'lan etmәli, bir ildән sonra ehtiyat-vacibә görә sahibinin tәрәfindән sәdәqә vermәlidir.

M:2649. Әгәр qiymәti 12,6 noxud sikkәli gümüşdән az olan mal tapıb әһәmiyyәt vermәyәрәk мәscidә, yaxud başqa yerә qoysa və bir kәs dә onu gөtүrsә onun үçүн halaldır.

M:2650. Tikilmәk үçүн dәрzinin yanına gөtirilән paltarlar, tә'mir үçүн zәrgәrin yanında qoyulan qızıl mә'mulatlar, cildlәнmәk, yaxud satış үçүн kitab satanların, cildlәyәnlәrin yanında qoyulan kitablar, tә'mir үçүн tә'mirçinin yanına qoyulan vəsaitlәrin sahibi namә'lum olub aparmağa gәlmәsәlәр, axtarış və tәhqiqatdan sonra sahibinin gәlişindән mә'yus olsa, ehtiyat-vacibә görә sahibinin tәрәfindән sәdәqә vermәlidir.

HEYVANLARIN BAŞININ KƏSİLMƏSİ VƏ ŞİKAR EDİLMƏSİNİN HÖKMLƏRİ

M:2651. Əgər əti halal olan heyvanın başını, sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən kəssələr–istər vəhşi olsun istərsə də əhli, can verdikdən sonra əti halal, bədənini pak olur. Amma əgər nəcasət yeyən heyvanın başını, Şəriətdə müəyyən olunan göstərişlərə əsasən istibra etmədən kəssələr, əti halal deyil. İnsanın vətə (yaxınlıq) etdiyi heyvanın və onun balasının əti haramdır.

M:2652. Əti halal olan vəhşi heyvanların (ahu, kəklik, dağ keçisi və s.) və əti halal olub sonradan vəhşiləşən əhli heyvanların (fərar edib vəhşi olan ev inəyi və dəvə kimi) başının kəsilməsi asanlıqla müyəssər olmadığından, sonradan deyiləcək göstərişlərə əsasən şikar etsələr pak və halal olur. Amma asanlıqla başını kəsmək mümkün olan qoyun, ev toyuğu və s. kimi əti halal əhli heyvanları, habelə tə'lim verilməklə əhilləşdirilən əti halal vəhşi heyvanları şikar etsələr, pak və halal olmur.

M:2653. Əti halal olan vəhşi heyvan o vaxt şikarla pak və halal olur ki, qaça və ya uça bilsin. Deməli ahunun qaça bilməyən, kəkliyin uça bilməyən balası şikar edilməklə pak və halal olmur. Əgər ahu və onun qaça bilməyən balası bir güllə ilə şikar olunsa, ahu halal, balası haram olur.

M:2654. Əti halal, amma atıcı qanı olmayan heyvan məsələn, balıq öz-özünə suda ölsə, yaxud balıq ovunda deyilən Şəriət göstərişindən başqa yolla öldürülsə, pakdır, ancaq ətinə yemək olmaz.

M:2655. Atıcı qanı olmayan haram ətli heyvan (ilan kimi) başı kəsilməklə halal olmur, amma onun ölüsü pakdır. İstər özü ölsün, istərsə də başı kəsilsin.

M:2656. İt və donuz baş kəsilməklə, şikar edilməklə pak olmur. Onların ətinə də yemək haramdır. Yırtıcı və ət yeyən haram ətli heyvanların (canavar, pələng) başı qeyd olunan göstərişlərə əsasən kəsilsə, yaxud ox, güllə və s. ilə şikar olunsa pak olur, amma əti halal olmur. Əgər ov iti ilə onu şikar etsələr bədəninin pak olması işqallıdır.

M:2657. Fil, ayı, meymun, habelə yerin daxilində yaşayan və atıcı qanı olan siçan və kərtənkələ kimi heyvanlar öz-özünə ölsələr, nəcisdir. Hətta əgər başlarını kəssələr, yaxud şikar etsələr belə, bədəninin pak olması işqallıdır, ehtiyat-lazım onlardan ictinab etməkdir.

M:2658. Əgər diri heyvanın qarnından balası ölü doğulsa, yaxud onu ölü halda çölə çıxartsalar, ətinə yemək haramdır.

HEYVAN BAŞININ KƏSİLMƏSİ QAYDALARI

M:2659. Heyvanın başını kəsəndə hülqumu (nəfəs borusu), qida borusu və hülqumun iki tərəfində olan iki yoğun damar (bunlara “dörd damar” deyilir), boğazın altında olan çıxıntının alt tərəfindən tam, kamil şəkildə kəsilməlidir. Əgər onları deşsələr, kifayət deyil.

M:2660. Əgər dörd damarın bə'zilərini kəsib gözləsələr və heyvan öləndən sonra qalanlarını kəssələr faydası yoxdur (pak olmur). Hətta əgər bu qədər də gözləməsələr, ancaq adi qaydada dörd damarı bir-birinin ardınca kəsməsələr, nəticədə vahid əməl hesab olunmasa və heyvanın canı çıxmamışdan qabaq qalan damarları kəssələr, işkalı var.

M:2661. Əgər canavar qoyunun boğazını qopartsa və boynundakı (kəsilməli olan) dörd damardan bir şey qalmasa, o heyvan haram olur. Amma boynunun bir miqdarını qopartsa və dörd damar qalsa, yaxud bədəninin başqa yerini yırtsa və qoyunu diri olan halda deyilən göstərişlərə əsasən kəssələr, əti halal və paktır.

HEYVANIN BAŞININ KƏSİLMƏSİ ŞƏRTLƏRİ

M:2662. Heyvanın başının kəsilməsində altı şərt var:

1-Heyvanın başını kəsən şəxs–istər qadın olsun istərsə də kişi–müsəlman olmalıdır; Müməyyiz (yaxşını-pisi başa düşən) müsəlman uşağı heyvanın başını kəsə bilər. Amma kafir və ya kafir hökmündə olan firqələrdən (ğulət, xəvaric, nəvasib kimi) olan kəslər heyvanın başını kəsə bilməz.

2-Heyvanın başı dəmir şeylərlə kəsilməlidir. Amma əgər dəmir tapılmasa və heyvanın başını kəsməyəcəkləri halda murdar olacağı gözlənilərsə, onun dörd damarını ayıra bilən iti bir şey ilə (şüşə, daş parçası və s.) başını kəsmək olar.

3-Heyvanın başını kəsəndə bədəninin qabaq tərəfi üzü qibləyə olmalıdır. Heyvanın başının üzü qibləyə kəsilməli olduğunu bilən bir kəs qəsdən üzünü qibləyə çevirməsə, heyvan haram olur. Amma unutsa, məsələni bilməsə, yaxud qibləni səhv salsa, yaxud qiblənin hansı tərəfdə olmasını bilməyib soruşa da bilməsə, digər tərəfdən də başını kəsməyə naçar olsa, habelə heyvanı üzü qibləyə döndərə bilməsə, eybi yoxdur.

4-Heyvanın başını kəsmək istəyəndə, yaxud bıçağı onun başına qoyanda baş kəsmək niyyəti ilə Allahın adını zikr etməlidir. “Bismillah” demək kifayətdir. Amma əgər baş kəsmək qəsd olmadan Allahın adını desə o heyvan pak olmur, əti də haramdır. Məsələni bilməməzlik üzündən Allahın adını deməsə də eyni

qayda ilə (pak olmur, əti də haramdır). Amma əgər unutmazlıq üzündən Allahın adını deməsə, eybi yoxdur.

5-Heyvan baş kəsiləndən sonra gərək bir qədər hərəkət etsin (hətta misal üçün, diri olmasını mə'lum edən gözüni, yaxud quyuğunu hərəkət etdirmək, yaxud ayağını yerə vurmaq kimi də olsa), yaxud qan adı qaydada çölə gəlsin. Bu hökm o haldadır ki, heyvanın başı kəsilən halda diri olması şəkkli olsun. Əgər şəkkli olmasa, lüzumu yoxdur.

6-Heyvanın öldürülməsi baş kəsilən yerdən (qabaqdan) olsun. Vücubi-ehtiyata əsasən, bıçağı boyunun ardından batırıb qabaq tərəfə gətirmək (yə'ni, başı dal tərəfdən kəsmək) caiz deyil.

DƏVƏNİN NƏHR EDİLMƏSİNİN QAYDALARI

M:2663. Əgər dəvəni can verəndən sonra pak və halal olsun deyə, nəhr etmək istəsələr, gərək heyvanın başının kəsilməsindəki beş şərtə əlavə, bıçaq, dəmir və s. kimi kəsici olan başqa şeyi, onun sinəsi ilə boynu arasındakı çuxur yerə batırınsınlar.

M:2664. Bıçağı dəvənin boğazına batırmaq istədikləri vaxt yaxşı olar ki, dəvə ayaq üstə olsun. Amma əgər dizlərini yerə vuran halda, yaxud böyrü üstə yatıb bədəninin qabağı üzünü qibləyə olanda, bıçağı ora batırınsınlar, eybi yoxdur.

M:2665. Əgər bıçağı dəvənin boynundakı çuxura batırmaq əvəzinə başını kəssələr, yaxud qoyun, inək və s.-ni dəvədə olan kimi bıçağı onun boynundakı çuxura batırınsınlar, onların əti haram, bədənəri nəcis olur. Amma əgər dəvənin dörd damarını kəsib diri olduğu müddətdə qeyd olunan göstərişlərə əsasən, bıçağı onun boynundakı çuxura batırınsınlar əti halal, bədəni pak olur. Həmçinin əgər bıçağı inək, qoyun və s. boynundakı çuxura batırıb diri olduğu müddətdə başını, qeyd olunan göstərişlərə əsasən, kəssələr halal və pakdır.

M:2666. Əgər heyvan inadkar olsa və onu, Şəriətdə müəyyən olan göstərişlərə əsasən kəsə bilməsələr, yaxud quyuya düşüb ölməsi gözlənilsə və Şəriətdəki qaydalara əsasən kəsilməsi mümkün olmasa, onda itilik səbəbilə bədəni yaralayan bir şeylə (qılınc kimi) heyvanın bədənini yaralasınlar və yaralanma nəticəsində can versə, halal olur; üzünü qibləyə olması lazım (ilzami) deyil. Ancaq gərək heyvanların başının kəsilməsindəki deyilən sair şərtlərə riayət olunsun.

HEYVAN KƏSƏNDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M:2667. Heyvanların başının kəsilməsində bir neçə şey müstəhəbdir:

1-Мәшһур қайdaya әsasән, қойунун başını кәsәндә икi қабaқ вә бир dal аyaғını бағlayıb бир аyaғını исә ачıқ qоysunlar. İnәyin başını кәsәндә исә dörd аyaғını бағlayıb quyuғunu ачıқ qоysunlar. Dәvәni nәhr edәndә qабaқ аyaqlarını dizlәrinә qәdәr, yaxud qoltuғunun altına qәdәr bir-birinә бағlayıb dal аyaqlarını ачıқ qоysunlar. Müstәhәbdir ki, toyuғun başını кәsәdikdән sonra buraxsınlar ki, qoy-qanad çalsın.

2-Heyvanın başını кәsән şəxs üzü qıblәyә olsun;

3-Heyvanı kәsmәmişdән qабaқ qabağına su qоysunlar;

4-Elә kәssinlәр ki, heyvan az әzab-әziyyәt çәksin. Mәsәlән, bıçağı yaxşı itilәsinlәр vә başını tez kәssinlәр.

HEYVAN BAŞI KƏSƏNDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:2668. Heyvanların başının kәsilмәsində ашаğıdakı işlәр mәkruidur:

1-Başqa heyvanların olduғu yerdә bir heyvanın başını kәsmәk;

2-Cümә gecәsi, yaxud günü zöhrdән qабaқ heyvanın başını kәsmәk; (Amma ehtiyac halında eybi yoxdur.)

3-İnsanın özünün bәslәdiyi heyvanın başını kәsmәsi; Ehtiyat-vacib budur ki, canı çıxmamış heyvanın dәrisini soymasınlar vә onurğa sümüyündә olan haram (onurğa) beynini-әtinin onun sәbәbilә haram olmamasına baxmayaraq, kәsmәsinlәр vә ehtiyat-müstәhәbә görә canı çıxmamışdән qабaқ heyvanın başını bәdәnindән ayırmasınlar. Amma bu әmәl ilә heyvan haram olmur. Әgәр qәflәt üzündән, yaxud bıçağın çox iti olması sәbәbilә ixtiyarsız olaraq heyvanın başı bәdәnindән ayrılса, mәkruid deyil.

SİLAH İLƏ ŞİKARIN HÖKMLƏRİ

M:2669. Әgәр әti halal olan vәhşi heyvanı silah ilә ovlasalar vә ölsә 5 şərt daxilində bәdәni pakdır:

1-Şikar silahı bıçaq, qılınc kimi kәsici, yaxud nizә, ox kimi iti olsun vә itilik sәbәbilә heyvanın bәdәnini parçalasın. Әgәр heyvanı tora salmaq, çubuq, daş vә s. kimi şeylәrlә şikar etsәlәр (vә ölsә) pak olmur, onu yemәk dә haramdır. Amma әgәр onu diri tutub başını kәssәlәр haram olmaz. Әgәр bir heyvanı tufәnglә ovlasalar, onun güllәlәri iti olub heyvanın bәdәninә batsa vә onu parçalasa, pak vә halaldır; yox әgәр güllәnin ucu iti olmasa, әksinә tәzyiq, sür'әt nәticәsində heyvanın bәdәninә batıb öldürsә, yaxud hәрәrәt vasitәsilә bәdәnini yandırса vә bu sәbәblә heyvan ölsә pak vә halal olması işqallıdır.

2-Şikar edən müsəlman, yaxud yaxşını-pisi başa düşən müsəlman uşağı olsun. Əgər kafir, yaxud kafir hökmündə olan bir kəs (ğülat, xəvaric və nəvasib kimi) heyvanı şikar etsə o şikar halal deyil.

3-Silahı heyvanı şikar etmək üçün işlətsin. Amma başqa yeri nişan alsın və təsadüfən heyvana dəyib öldürsə o heyvan pak deyil, yeyilməsi də haramdır.

4-Silahı işə salanda Allahın adını desin. Əgər qəsdən Allahın adını deməsə, şikar halal deyil. Amma unutsa, eybi yoxdur.

5-Heyvana çatanda ölmüş olsun, yaxud diri olarsa baş kəsmək miqdarında vaxt olmasın. Əgər baş kəsmək miqdarında vaxt olduğu halda heyvanın başını kəsməsə və ölsə haramdır.

M:2670. Əgər biri müsəlman və digəri kafir olan iki nəfər bir heyvanı şikar etsə, o heyvan halal deyil. Əgər hər ikisi müsəlman olsa, lakin ikisindən biri Allahın adını deyib digəri qəsdən deməsə, o heyvan ehtiyat-vacibə görə halal deyil.

M:2671. Əgər heyvanı məsələn, güllə ilə vurduqdan sonra suya düşsə və insan onun həm güllə, həm də suya düşmək səbəbilə can verdiyini bilsə, halal deyil. Hətta təkə güllə səbəbilə ölüb-ölməməsində şəkk etsə də halal deyil. Əgər bir heyvanı şikar etsələr və gözdən itsə, sonra onu ölmüş halda tapsalar, bu halda onun ölümünün təkə şikar silahı ilə olmasına istinad versələr halaldır. Amma əgər şikar silahının başqa şeyin köməyi ilə heyvanın ölümünə səbəb olmasını ehtimal versələr, nəcasəti hökm olunur və haramdır.

M:2672. Əgər bir kəs qəsbi it və ya qəsbi silah ilə heyvanı şikar etsə, şikar halal və onun öz malıdır, amma günah etməkdən əlavə, silahın və ya itin muzdunu sahibinə qaytarmalıdır.

M:2673. Əgər qılınc, yaxud şikar etmənin səhih olduğu başqa şeylər əvvəldə deyilən şərtlərə uyğun olaraq heyvanı iki yerə bölsə, başı ilə boynu bir tərəfində qalsa və insan ona, can verməsindən sonra çatsa—əgər parçalamaq səbəbilə can vermiş olsa, hər iki hissəsi halaldır; və əgər heyvan diri olsa və baş kəsmək üçün Şəriət qaydalarına əməl etməyə vaxt olsa ehtiyat-vacibə görə baş və boyun olmayan hissə haram, olan hissə isə halaldır. Əgər baş kəsmək üçün vaxt olarsa, baş olmayan tərəfi haram, baş olan tərəfi isə Şəriət qaydalarına uyğun olaraq kəsilə, halaldır. Bu şərtlə ki, hətta diri qalması mümkün olmasa və can vermə halında olsa da başını kəsən vaxt diri olsun.

M:2674. Əgər çubuq, daş və şikar etmək səhih olmayan sair şeylərlə heyvanı iki yerə bölsələr, baş və boynu olmayan hissə haram, baş və boyun olan hissə isə diri olsa, başını Şəriət qaydalarına uyğun olaraq kəssələr, halaldır. Bu şərtlə ki,

başı kəsilən vaxtda–hətta diri qalması mümkün olmasa və can vermə halında olsa da, diri olsun.

M:2675. Əgər bir heyvanı şikar etsələr (və ya başını kəssələr) və onun qarnından balası diri çıxsə, bu halda onu Şəriət qaydalarına uyğun kəssələr, halal, əks halda isə haramdır.

M:2676. Əgər bir heyvanı şikar etsələr, (yaxud başını kəssələr) qarnından ölü balası çıxsə, bu halda onun xilqəti kamil olsa, bədənində tük, yun göyərmiş olsa və anasının öldürülməsi səbəbilə ölmüş olsa, pak və halaldır. Amma əgər anasının öldürülməsindən qabaq ölmüş olsa, nəcis və haramdır.

OV İTİ İLƏ ŞİKAR ETMƏK

M:2677. Əgər ov iti əti halal olan vəhşi və ya vəhşiləşmiş əhli heyvanı şikar etsə, onun pak və halal olmasının 7 şərti vardır:

1-İtə elə tə'lim verilsin ki, hər vaxt onu şikar tutmaq üçün göndərsələr getsin və hər vaxt ov dalınca getməsinin qabağını alsalar, dayansın; Amma əgər şikara yaxınlaşanda qabağını ala bilməsələr, eybi yoxdur. Ehtiyat-vacib budur ki, əgər sahibi çatmazdan qabaq şikarı yeməyə adət etsə, şikardan ictinab etsinlər. Amma əgər şikar etdiyi heyvanın qanını yeməyə adət etsə, yaxud təsadüfən şikarı yesə eybi yoxdur.

2-O iti, sahibi göndərsin; əgər göndərilmədən ovun dalınca gedib şikar etsə o heyvanı yemək haramdır. Hətta əgər öz-özünə şikara getsə və sonradan sahibi ovu tez tutmaq üçün muşqurtsa, sahibinin səsi vasitəsilə tələsməsinə baxmayaraq, ehtiyat-vacibə görə görə o şikarın ətinə yeməsinlər.

3-İti ov dalınca göndərən şəxs müsəlman, yaxud yaxşını-pisi başa düşən müsəlman övladı olsun; Əgər kafir, yaxud kafir hökmündə (ğulat, xəvaric, Əhli-beyt (əleyhimüs-salam) ilə düşmənlik izhar edən nasibilərdən) olan şəxs iti göndərsə, o itin etdiyi şikar haramdır.

4-İti göndərən vaxt Allahın adını zikr etsin; Əgər qəsdən Allahın adını zikr etməsə o şikar haramdır. Amma əgər unudaraq deməsə eybi yoxdur. Əgər iti göndərən zaman Allahın adını qəsdən deməsə və itin şikara çatmasından qabaq Allahın adını desə ehtiyat-vacibə görə o şikardan ictinab olunmalıdır.

5-Şikar, itin dişindən aldığı yara səbəbilə ölsün; Deməli, it ovu boğsa, yaxud şikar qaçmaqla, qorxudan ölsə, halal deyil.

6-İti göndərən şəxs, heyvanın öldüyü vaxt çatsın, yaxud diri olarsa, başını kəsmək qədər vaxt olmasın; Əgər baş kəsmək qədər vaxt olarkən çatıb başını kəsməsə, nəticədə ölsə, halal deyil.

7-Ovçu (şikarçı) sür'ətlə, yaxud adi qaydada ova tərəf hərəkət etsin.

M:2678. İti göndərən şəxs heyvana, başını kəsə biləcəyi vaxt çatıb adi, yaxud tələsən halda bıçağı çıxartsa və baş kəsilmə vaxtı keçsə, nəticədə heyvan ölsə, halaldır. Amma əgər misal üçün, bıçağın qabının dar olması, yaxud bir şeyin yapışması səbəbilə çıxartmaq uzun çəksə və vaxt keçsə ehtiyat-vacibə görə halal olmur. Əgər heyvanın başını kəsməyə alət olmasa və o heyvan ölsə vacibdir ki, onun ətinə yeməkdən ictinab olunsun.

M:2679. Əgər bir neçə it göndərsələr və onların hamısı birlikdə bir heyvanı şikar etsə, bu halda onların hamısında əvvəldə deyilən şərtlər mövcud olsa, şikar halaldır. Əgər birində həmin şərtlər olmasa, amma şikar edilməsində rolu olsa, o şikar haramdır.

M:2680. Əgər iti bir heyvanı şikar etmək üçün göndərsələr və başqa heyvanı şikar etsə, halal və pakdır. Həmçinin əgər it, o heyvanı başqa heyvanla birlikdə şikar etsə, hər ikisi halal və pakdır.

M:2681. Əgər iti aralarında bir kafir olan bir neçə nəfər birlikdə göndərsələr, o şikar haramdır. Əgər hamısı müsəlman olsa, amma onlardan biri Allahın adını qəsdən deməsə ehtiyat-lazıma görə o şikar haramdır. Həmçinin göndərilən itlərdən birinə əvvəldə deyilən kimi tə'lim verilməmiş olsa, o şikar haramdır.

M:2682. Əgər ov itindən başqa şahin və ov quşu bir heyvanı şikar etsə o şikar halal deyil. Amma əgər heyvanın diri olduğu vaxt çatıb Şəriətdəki qaydalara əsasən başını kəssələr halaldır.

BALIQ OVU

M:2683. Əgər pullu balığı sudan diri tutsalar və sudan kənarda can versə pak, yeyilməsi də halaldır. Əgər suda ölsə pak, yeyilməsi isə haramdır. Amma əgər balıqçıların toruna düşüb suda ölsə, yeyilməsi halaldır. Pulsuz balıqları hətta sudan diri tutsalar və sudan çöldə can versə, haramdır.

M:2684. Əgər balıq sudan kənara düşsə, yaxud dalğalar onu kənara atsa, yaxud da su çəkilsə və balıq quruda qalsa, ölməmişdən qabaq bir kəs onu əl ilə, yaxud başqa vasitələrlə tutsa, öləndən sonra halaldır.

M:2685. Balığı tutan bir kəsin müsəlman olması, onu götürən vaxt Allahın adını deməsi lazım (ilzami) deyil. Amma müsəlman gərək kafirin onu diri tutmasını və sudan çöldə can vermiş olduğunu bilsin.

M:2686. Sudan ölü, yaxud diri halda tutulması mə'lum olmayan ölü balıq müsəlmanın əlində olsa halaldır. Əgər kafirin əlində olsa, hətta “onu diri tutmuşam” desə də, haramdır. Amma əgər onun sözünün doğruluğuna yəqin və ya xatircəmlik hasil olsa, yaxud iki nəfər adil şəxs şəhadət versə haram deyil.

M:2687. Diri balığı yeməyin eybi yoxdur.

M:2688. Әгәр diri балığı kabab etsələr, yaxud, sudan kənarda, can verməmişdən qabaq öldürsələr, yeyilməsinin eybi yoxdur.

M:2689. Әгәр балığı sudan kənarda iki yerə bölsələr və onun bir hissəsi diri ikən suya düşsə, sudan kənarda qalan hissəni yeməyin eybi yoxdur.

ÇƏYİRTKƏ OVU

M:2690. Әгәр çəyirtkəni əl, yaxud başqa vasitələrlə diri tutsalar can verəndən sonra yeyilməsi halaldır. Onu tutan şəxsin müsəlman olması, onu tutduğu vaxt Allahın adını deməsi lazım (ilzami) deyil. Amma ölü çəyirtkə kafirin əlində olsa və onu diri tutub-tutmaması mə'lum olmasa, "hətta diri tutmuşam" desə də halal deyil. Amma əgər onun sözünün doğruluğuna xatircəmlilik hasil olsa, yaxud iki nəfər adil şəhadət versə halaldır.

M:2691. Qol-qanadı çıxmayan və uça bilməyən çəyirtkəni yemək haramdır.

YEMƏLİLƏRİN VƏ İCMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ

M:2692. Caynağı olan yırtıcı quşların (şahin, qartal, kərkəs, çalağan və s.) ətinə yemək haramdır. Həmçinin ehtiyat-vacibə görə qarğa, gecə quşu, tavuz da bu qayda ilə. Amma göyərçin növləri, kəklik, turac, qırqovul, ev toyuğu, sərçə növləri və s. kimi quşların yeyilməsi halaldır. (Bülbül, qaraquş, bildirçin, sərçə növündəndir.) Amma ehtiyat-vacibə görə şanapipik və qaranquşun ətinə yeməkdən ictinab olunmalıdır.

M:2693. Adətən əti halal olan quşlar əti haram olan quşlardan iki yolla seçilir:

1-Uçan vaxtı qanad çalması, qanad saxlamasından çox olan quşlar halal, uçanda əksər hallarda qanadlarını saxlayıb çalmayanların əti haramdır.

2-Çinədanı, yaxud (insanın baş barmağı kimi) ayrı barmağı olanlar halal, olmayanlar isə haram ətlidir.

M:2694. Əti halal olan quşların yumurtası halal, əti haram olan quşların yumurtası isə haramdır. Əgər səhv olunsay, onda iki tərəfi bərabər olanlar haram, bir tərəfi o biri tərəfindən nazik olanlar isə halaldır.

M:2695. Su heyvanları içərisində yalnız pullu balıq və pulları tək-cə qulaqlarının yanında aşkar görünən balıq növləri halaldır. Pulsuz balıqların əti, sair dəniz heyvanları (balina, xərçəng, qurbağa və s.) kimi haramdır.

M:2696. Halal balığın kürüsü halal, haram balığın kürüsü haramdır.

M:2697. Əgər diri heyvandan ruhu olan bir hissə ayrılırsa (məsələn, qoyunun quyruğu, yaxud ətinin bir hissəsini kəssələr) nəcis və haramdır.

M:2698. Əti halal olan heyvanların bə'zi hissələri halal, bə'zi hissələri isə ehtiyat-lazıma görə haramdır. Onların cəmisi 15-dir:

1-Qan; 2-Fəzlə; 3-Toxumluq; 4-Fərc (cinsiyyət orqanı); 5-Balalıq; 6-Artıq ətlər; 7-Donbalan deyilən toxum; 8-Kəllə beynində xüsusi formada, noxudun yarısı qədər olan hissə; 9-Onurğa sümüyünün içində olan haram beyin (onurğa beyni); 10-Onurğa sümüyünün iki tərəfində olan piy; 11-Öd kisəsi; 12-Dalaq; 13-Bovl kisəsi; 14-Gözlərin bəbəyi. Ehtiyat lazıma görə; **15-Dırnaqların arasında olan və zatül əşca adlanan vəz.** Ehtiyat lazıma görə, bu şeylərin haramlığı böyük heyvanlardadır. Amma kiçik heyvanlarda (sərçə kimi) bunların ayırd edilməsi, yaxud ayrılması mümkün olmasa, yeməyin eybi yoxdur.

M:2699. Heyvanın peyinin və burnunun suyunu yemək haramdır. Ehtiyat-vacib budur ki, insanın təbiətinə iyrənc olan sair şeylərdən də ictinab olunsun. Amma əgər pak olsalar və onun bir miqdarı yeyilməsi halal olan

şeylərlə, camaatın nəzərində aradan getmiş sayılan tərzdə qarışsa yeyilməsinin eybi yoxdur.

M:2700. Torpaq yemək haramdır. Amma Həzrəti Seyyidü-Şühəda İmam Hüseyn (əleyhis-salam)-ın türbətini (şəfa üçün) az miqdarda yemək caizdir. Daha yaxşı olar ki, türbəti suda həll edib (həll olmaqla) aradan getdikdən sonra içsinlər. Dağıstan və İrəvan gilini müalicə üçün yeməyin (əgər əlacı yalnız bunları yeməkdə olsa) eybi yoxdur.

M:2701. Ağız boşluğuna gəlməyən burun suyunu və bəlgəmi udmaq haram deyil. Amma ağız boşluğuna daxil olarsa, ehtiyat-vacib onu udmamaqdır. Dişlərin dibini təmizləyən zaman oradan çıxan yemək qalıqlarını udmağın–insanın təbiəti ondan iyrənmirsə–eybi yoxdur.

M:2702. Ölümə səbəb olan, yaxud insan üçün külli (yüz faizlik) zərəri olan şeylərin yeyilməsi haramdır.

M:2703. Əhli heyvanlardan dəvə, inək və qoyunun əti halal; at, qatır və ulağın əti isə məkrühdür. Vəhşi çöl heyvanlarından ahu, maral, vəhşi inək, vəhşi qoç, dağ keçisi və zebr halaldır.

M:2704. Əti halal əhli heyvanın əti üç yolla haram olur:

1-Adəti üzrə insan nəcisini yesə; (Bu halda onun əti və südü haram, ehtiyat-vacibə görə bovl, qaiti və təri də nəcis olur.)

2-İnsan bu heyvanlarla yaxınlıq edib çirkin əmələ mürtəkb olsa; (Bu halda onun əti və südü, hətta ehtiyat-vacibə görə onun bütün nəsli də haram olur, həmçinin bovl və qaiti də ehtiyata görə nəcisdir.)

3-Donuz südündən qidalanıb sümüyü onunla möhkəmlənən, inkişaf edən quzu, çəpiş və buzovun əti, südü və nəsli haram olur. Ehtiyat-vacibə görə bovl və qaiti də nəcisdir. Amma əgər insan südü əmib böyüsələr əti, südü haram deyil, amma kərahəti var.

M:2705. Nəcis yeyən heyvanın ətinin halal olması üçün onu istibra etməlidirlər. Yə'ni bir müddət nəcasət yeməsinin qarşısını alıb o qədər pak yeməklər verilməlidir ki, daha ona “nəcis yeyən” deyilməsin. Ehtiyat-vacibə görə dəvə 40 gün, inək 30 gün (yaxşı olar ki, 40 gün), qoyun 10 gün (yaxşı olar ki, 14 gün), su quşları 5 gün (yaxşı olar ki, 7 gün), ev toyuqları 3 gün və balığı bir gün istibra etsinlər.

M:2706. İnsanın yaxınlıq etdiyi heyvanın adətən ət və südündən istifadə olunursa (dəvə, inək, qoyun kimi), onu mümkün olan hər vasitə ilə dərhal öldürüb ətini yandırmalıdırlar. Bu çirkin vəty əməlinə mürtəkb olan şəxs onun pulunu sahibinə verməlidir. Əgər adətən minik üçün istifadə olunursa (at, qatır və ulaq kimi) onu başqa şəhərə aparıb orada satmalıdırlar. Vəty əməlini görə

şəxs isə ona dəyən xəsarəti və pulunu ödəməlidir. Əgər bu heyvan sair heyvanların içinə qarışib səhvə düşsə poşk atmaqla müəyyənləşdirilməlidir.

M:2707. Nəcis heyvanın (it və donuz kimi) əti və südü haramdır. Həmçinin adətən iynəsi və caynağı olan vəhşi, yırtıcı heyvanların (pələng, bəbr, canavar, kaftar, çaqqal, tülkü, pişik), həmçinin məsx olunmuş heyvanların (fil, ayı, meymun, dovşan) əti və südü haramdır. Kiçik həşəratları və həşəratları (siçan, kərtənkələ, ilan, koramal, əqrəb, tarakan, arı, qarışqa, milçək, ağcaqanad və sair qurdları) yemək haramdır.

M:2708. Şərab içmək haramdır. Bə'zi rəvayətlərdə ən böyük günah sayılmışdır. Hər kəs onu halal hesab etsə və onun halal sayılması Allahın və Peyğəmbər (s)-in təkzib edilməsinə gətirib çıxarsa kafirdir. İmam Cəfər Sadiq (əleyhis-salam)-dan rəvayət olunub ki, buyurur: “Şərab pisliklərin kökü, günahların mənşəyidir. Şərab içən kəs öz əqlini əldən verir və o vaxtda Allahı tanımır. Heç bir günahdan qorxusu olmur. Heç kəsin hörmətini saxlamır. Yaxın qohumlarının haqqına riayət etmir. Aşkar çirkinliklərdən çəkinmir. İman və tövhid ruhu bədənindən çıxır. Naqis və xəbis, Allahın rəhmətindən uzaq olan bir ruh onda qalır. Allah, mələklər, peyğəmbərlər və mö'minlər ona lə'nət edir, 40 gün namazı qəbul olmur. Qiyamət günü onun üzü qara, dili ağzından çölə çıxmış, ağzının suyu sinəsinə axan halda susuzluqdan nalə edəcəkdir.”

M:2709. İnsan şərab içilən süfrənin başında oturanlardan biri sayılsa oturmamalıdır. O süfrədən bir şey yemək haramdır.

M:2710. Hər müsəlmana vacibdir ki, susuzluqdan, aclıqdan ölüm ərəfəsində olan müsəlmana çörək və su verib onu ölümdən xilas etsin.

YEMƏK YEYƏNDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR

M:2711. Yemək yeyəndə müstəhəbdir ki:

- 1-Yeməkdən qabaq əlləri yusun;
- 2-Yeməkdən sonra əlləri yuyub dəsmalla qurulasın;
- 3-Ev sahibi hamıdan qabaq (yeməyə) başlayıb hamıdan sonra çəkilsin;
- 4-Yeməyə başlayanda “bismillah” desin; Amma əgər bir süfrədə bir neçə növ yemək olsa hər birini yeməyə başlayanda “bismillah” demək müstəhəbdir.
- 5-Sağ əllə yesin;
- 6-Əgər bir neçə nəfər bir süfrənin başında otursa, hər kəs öz qabağında olan yeməklərdən yesin;
- 7-Tikələri kiçik götürsün;
- 8-Yeməyi tə'cili və tələsən halda yeməsin, yeməyi uzatsın;
- 9-Xörəyi yaxşı-ylxşı çeynəsin;

10-Yeməkdən sonra Allaha həmd etsin;

11-Yeməkdən sonra dişlərini yusun, dişlərinin dibində qalan yemək qalıqlarını çıxartsın, ağzını yusun, misvak vursun;

12-Yeyinti məhsullarını atmasın; Amma səhrada çörək yeyirsə, müstəhəbdir ki, tökülən şeyləri quşlar, heyvanlar üçün qoysun;

13-Gündüz və gecənin əvvəlində yemək yesin, gündüz və gecə arasında yemək yeməsin;

14-Yemək yeyəndən sonra arxası üstə uzanıb sağ ayağını sol ayağının üstünə qoysun;

15-Yeməyin əvvəlində və axırında duz yesin;

16-Meyvələri və göyərtiləri yeməkdən qabaq su ilə yusun;

17-Mümkün qədər qonağı olsun;

18-Yemək yeyəndə oturub yesin.

YEMƏK YEMƏKDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR

M:2712. Yemək vaxtı bir neçə şey məkruhdur.

1-Tox halında yemək;

2-Çox yemək; (Rəvayətdə var ki, Allahın hər şeydən artıq, qarnı dolu olan adamdan acığı gəlir.)

3-Yemək yeyəndə başqalarının üzünə baxmaq;

4-Xörəyi çox isti, yandıra-yandıra yemək;

5-Yediyi, yaxud içdiyi şeyi üfürmək;

6-Süfrəyə çörək qoyulandan sonra başqa şeyləri gözləmək;

7-Çörəyi bıçaqla kəsmək;

8-Çörəyi yemək qabının altına qoymaq, ona hər növ ehtiramsızlıq etmək;

9-Sümüyə yapışan ətələri tər-təmiz təmizləmək;

10-Meyvəni tam yemədən atmaq.

SU İÇMƏYİN MÜSTƏHƏBBATI

M:2713. Su içməkdə bir neçə şey müstəhəbdir:

1-Suyu somurmaqla içmək;

2-Gündüzlər ayaq üstə içmək;

3-Su içməkdən əvvəl “bismillah”, axırda “əlhəmdü lillah” demək;

4-Suyu üç dəfəyə içmək;

5-Meyli olanda su içmək;

6-Su içəndən sonra İmam Hüseyn (əleyhis-salam) və onun Əhli-beytini yad edib və qatillərinə lə'nət göndərsin.

SU İÇMƏYİN MƏKRUHATI

M:2714. Çox su içmək, piyli yeməklərdən sonra su içmək gecə ayaq üstə su içmək məkruhdur. Həmçinin suyu sol əllə içmək, qabın sınırıq yerindən və dəstəyindən tutub içmək məkruhdur.

NƏZİR, AND, ƏHD VƏ VƏQFİN HÖKMLƏRİ

M:2715. Nəzir budur ki, insan müəyyən xeyir işi Allah üçün yerinə yetirməyi, yaxud görülməməsi yaxşı olan işi Allah üçün tərk etməyi özünə vacib etsin.

M:2716. Nəzir iki qismdir:

1-Şərt edilməklə olunan nəzir; Məsələn. şəxs “əgər mənim xəstəliyim sağalsa, Allah üçün filan işi görmək mənim öhdəmə olsun” desin. Bu cür nəzirə “şükür nəziri” deyilir. Yaxud “əgər filan çirkin işi görsəm, filan xeyir işi Allah üçün yerinə yetirəcəyəm” desin. Bu cür nəzirə “zəcr nəziri” deyilir;

2-Mütləq nəzir. Bu qeydsiz-şərtsiz deyilən nəzirdir. Məsələn, “mən Allaha nəzir edirəm ki, gecə namazı qılam” desin. Bütün bu nəzirlər səhihdir.

M:2717. Nəzirdə siyğə oxunmalıdır. Onun ərəbcə oxunması lazım (ilzami) deyil. Deməli “əgər xəstəliyim sağalsa, Allah üçün 10 түmən fəqirə vermək mənim boynumadır” desə, səhihdir. “Allah üçün” kəlməsi dildə deyilməlidir, qəlbə qəsd olunması kifayət deyil.

M:2718. Nəzir edən şəxs mükəlləf, aqıl olmalı, öz ixtiyarı və qəsdilə nəzir etməlidir. Deməli nəzir etməyə məcbur olan, əsəbiləşib ixtiyarsız olaraq nəzir edən şəxslərin nəziri səhih deyil.

M:2719. Müfəlləs və səfeh şəxs bir şey fəqirə verməyi nəzir etsə, səhih deyil.

M:2720. Qadının ərinin hüquqlarına narahatçılıq törədərsə, ondan icazə almadan nəzir etməsi batildir. Amma əgər narahatçılıq törətməsə ehtiyat-vacib budur ki, onun icazəsi ilə olsun. Xüsusilə mal nəzir etməkdə, hətta o mal qadının özünə məxsus olsa da (icazə lazımdır).

M:2721. Əgər qadın ərinin icazəsi ilə nəzir etsə, əri ehtiyat-vacibə görə onun nəzrini poza, yaxud nəzrinin verməsinə mane ola bilməz.

M:2722. Əgər övlad, atasının icazəsi olmadan da nəzir etsə, nəzrinə əməl etməlidir. Amma nəzir edəndən sonra atası ona mane olsa nəzirə vəfa etməsi lazım (ilzami) deyil. Ana da ehtiyat-vacibə görə eynilə.

M:2723. İnsan o işi nəzir edə bilər ki, görülməsi mümkün olsun. Deməli piyada Kərbəlaya gedə bilməyən bir kəs, piyada getməyi nəzir etsə, nəziri səhih deyil.

M:2724. Əgər məkruh, haram bir iş görməyi, yaxud vacib, müstəhəb işi tərk etməyi nəzir etsə, nəziri səhih deyil.

M:2725. Nəzir etdiyi əməlin cü'ziyyatı (incəlikləri) və xüsusiyyətlərinin bəyənilən (mətlub) olması lazım (ilzami) deyil. Elə onun ümumi halda əsli Şəriətdə bəyənilən olsa kifayətdir. Məsələn, əgər hər ayın birinci gecəsi gecə namazı qılmağı nəzir etsə, səhihdir və ona əməl etməlidir. Yaxud xas bir yerin fəqirlərinə təam verməsini nəzir etsə öz nəzirinə müvafiq olaraq əməl etməlidir,

M:2726. Əgər mübah bir işi yerinə yetirməyi, yaxud tərk etməyi nəzir etsə, bu halda onu yerinə yetirməklə tərk etmək bütün cəhətlərdən bərabər olsa, nəziri səhih deyil. Əgər yerinə yetirilməsi müəyyən cəhətdən yaxşı olsa və insan da həmin cəhəti nəzərdə tutaraq nəzir etsə (məsələn, müəyyən şey yeməyi, ibadətdə qüvvət tapması üçün nəzir etsə) onun nəziri səhihdir. Həmçinin əgər mübah bir işin tərk olunması müəyyən cəhətdən yaxşı olsa və insan da həmin cəhəti nəzərdə tutaraq nəzir etsə, (məsələn, tüstünün zərərli olduğuna görə siqarəti tərk etməsini nəzir etsə) nəziri səhihdir.

M:2727. Əgər vacib namazı öz-özlüyündə, adi halda savabı çox olmayan bir yerdə qılmağı (məsələn, otaqda qılmağı) nəzir etsə, bu halda orada namaz qılmaq müəyyən cəhətdən yaxşı olsa (məsələn, ora sakitlik olduğuna görə insan orada hüzuri-qəlb tapacaqsə) nəzir səhihdir.

M:2728. Əgər bir əməli yerinə yetirməyi nəzir etsə, nəzir etdiyi qaydada yerinə yetirməlidir. Deməli, əgər ayın əvvəl günü sədəqə verməsini, yaxud oruc tutmasını, yaxud da ayın əvvəlinin namazını qılmağı nəzir etsə bu halda həmin gündən əvvəl və ya sonra yerinə yetirsə kifayət deyil. Həmçinin əgər xəstəliyi sağalarsa sədəqə verməyi nəzir etsə və sağalmamışdan qabaq sədəqə versə, kifayət deyil.

M:2729. Əgər oruc tutmağı nəzir etsə, amma vaxtını və miqdarını müəyyən etməsə, bir gün oruc tutması kifayətdir. Əgər namaz qılmağı nəzir edib amma miqdarını, xüsusiyyətlərini müəyyən etməsə, iki rəkətlik bir namaz qılması kifayətdir. Əgər sədəqə verməsini nəzir edib, onun cinsini və miqdarını müəyyən etməsə, “sədəqə vermişdir” deyilə bilən bir şey versə, öz nəzirinə əməl etmişdir. Əgər müəyyən bir işi Allah üçün yerinə yetirməyi nəzir etsə, onda bir

namaz qılsa, yaxud bir gün oruc tutsa, yaxud bir şey sədəqə versə, öz nəzirini yerinə yetirmişdir.

M:2730. Əgər müəyyən bir gün oruc tutmağı nəzir etsə həmin günü oruc tutmalıdır və o gündə səfərə gedə bilməz. Əgər səfərə getmək səbəbilə oruc tutmasa, o günün qəzasından əlavə, kəffarə də verməlidir. Amma əgər səfər etməyə məcbur olsa və ya başqa üzr səbəbilə (xəstəlik, yaxud heyz) həmin gün tuta bilməsə, təkcə qəzası kifayətdir.

M:2731. Əgər insan ixtiyar üzündən öz nəzirinə əməl etməsə, kəffarə verməlidir. Yə'ni, ya bir qul azad etməli, ya 60 fəqirə təam verməli, ya da iki ay ardıcıl oruc tutmalıdır.

M:2732. Əgər müəyyən bir vaxta kimi bir əməli tərk etməyi nəzir etsə, o vaxt keçəndən sonra o əməli görə bilər. Əgər vaxt keçməmişdən qabaq unudaraq, yaxud naçar olaraq o işi görsə, heç nə vacib olmur. Amma yenə o vaxta qədər həmin əməli görməməlidir. Əgər həmin vaxt qurtarmamışdan qabaq üzrsüz olaraq yenidən o əməli görsə, əvvəlki məsələdə deyildiyi qədər kəffarə verməlidir.

M:2733. Əgər bir kəs müəyyən bir əməli daimi olaraq tərk etməyi nəzir edib vaxtını müəyyən etməsə, bu halda ixtiyar üzündən onu görsə birinci dəfədə kəffarə verməlidir. Əgər onun nəzrinin hər dəfəsi nəzirə aid olursa, hər dəfə o işi yerinə yetirdiyi üçün kəffarə verməlidir. Amma əgər belə məqsədi olmasa, yaxud məqsədinin necə olmasında şəkk etsə birdən artıq kəffarə vacib deyil.

M:2734. Əgər hər həftənin müəyyən gününü, məsələn, cümə gününü oruc tutmağı nəzir etsə və cümələrdən biri Fitir və Qurban bayramına düşsə, yaxud cümə günü başqa üzr tapılsa (məsələn, heyz vaxtına düşsə) o günü oruc tutmamalı, ehtiyatən qəzasını tutmalıdır.

M:2735. Əgər müəyyən qədər sədəqə verməyi nəzir etsə və sədəqə verməmişdən qabaq ölsə, o miqdarı onun malından sədəqə vermək lazım (ilzami) deyil. Daha yaxşı olar ki, onun vərəsələrindən həddi-bülüğa çatanları o miqdarı öz malından və meyyitin tərəfindən sədəqə versinlər.

M:2736. Əgər müəyyən bir fəqirə sədəqə verməyi nəzir etsə, başqa fəqirə verə bilməz. O fəqir ölsə ehtiyata əsasən onun vərəsələrinə verməlidir.

M:2737. Әгәр İmamlardan һәр hansı birinin (мәсәлән, Һәзрәти Әбә Әбдilläһ (әлейһис-салам)ın) ziyarәtinә getmәyi nəzir edib başqa İmamın ziyarәtinә getsә kifayәt deyil. Әгәр müәyyән üzr səbəbilә һәмін İmamı ziyarәt едә бilmәсә boynuna bir şey vacib deyil.

M:2738. Ziyarәtә getmәyi nəzir едән, amma ziyarәt quslu və ziyarәt namazını nəzir еtmәyән bir kәsin onları yerinә yetirmәsi lazım (ilzami) deyil.

M:2739. Әгәр İmamlardan, yaxud İmamzadәlәрдән birinin һәрәми үçүн bir şey nəzir еtsә o şeyi һәрәмә мәsrәf еdilmәlidir. Xalça, pәrdә, işıq avadanlıqları və s.-ni İmam (әлейһис-салам) və ya İmamzadәlәр үçүн nəzir еtsә oranın xidmətçilәrinә verә bilәр. Әгәр мүмкүн оlsa, һәрәмин мәsrәfinә, yaxud sair yaxşı, xeyir işlәрә, savabının nəzir olunmuşa qayıtması məqsәdilә xәrcләyә bilәр.

M:2740. Әгәр İmam (әлейһис-салам)-ın özü үçүн bir şey nəzir edib müәyyән bir şey xәrcләmәyi qәsd еtsә, һәмін yerә мәsrәf еtmәlidir. Әгәр müәyyән şeyi xәrcләmәyi qәsd еtmәсә, şiә fәqirlәrә və zәvvarlara versin, yaxud мәscid və s. tikib savabını o İmama һәdiyyә еtsin, yaxud әzadarlıq мәclislәrinә, o һәzrәtlәrin әsәrlәrinin yayılmasına, onlara aid olan sair işlәрә xәrcләsin. İmamzadәlәр үçүн bir şey nəzir еtsә, eynilә.

M:2741. Sәdәqә, yaxud İmamlardan birinә nəzir olunan qoyunun yunu və kökәldiyi miqdar nəzirin hissәsidir. Әгәр nəzir мәsrәfinә xәrcләmәmişдән qabaq süd versә, yaxud doğsa, ehtiyat-vacibә görә o da nəzir olunan yerә мәsrәf olunmalıdır.

M:2742. Әгәр xәstәliyi sağalarsa, yaxud səfәrdә olanı qayıdarsa filan әmәli yerinә yetirәcәyini nəzir еtsә, bu halda nəzir еtmәmişдән qabaq xәstәliyinin sağaldığı, yaxud səfәrdә olanın qayıtmış olduğı мә'lum оlsa, nəzirә әmәl еtmәk lazım deyil.

M:2743. Әгәр ata və ya ana öz qızını seyyidә әrә vermәyi nəzir еtsә, qızı һәddi-bülüğa çatanda ehtiyata görә onu razı sala bilsәlәр, гәрәк seyyidә әrә getsin; yox әгәр razı olmasa, onların nəziri е'tibardan düşür. İxtiyar qızın öz әлиндәdir.

M:2744. Bir kәs Allahla, şәр'i istәyinә çatarsa xeyir bir iş yerinә yetirәcәyini әhd еlәсә, sonradan, istәyi yerinә yetirildikдән sonra o işi yerinә yetirmәlidir.

Hәмçinin әгәр istәyi olmadan, xeyir bir iş görmәyi әhd etsә o әmәli yerinә yetirmәk ona vacibdir.

M:2745. Әhddә дә nәzir kimi siyğә oxunmalı, Allahın adı dildә deyilmәlidir. Hәмçinin әhd etdiyi iş ya ibadәt (müstәhәb və vacib namaz kimi), yaxud görülmәsi tәrk edilmәsindән yaxşı olan işlәrdән olmalıdır. Amma ehtiyat-vacibә görә әhd etdiyi iş şәр'ән mәrcuh olmasa, гәрәk onu yerinә yetirsin.

M:2746. Әгәр öz әhdinә әmәl etmәsә, kәffarә vermәlidir. Yә'ni ya 60 fәqiri doyurmalı, ya iki ay oruc tutmalı, ya da bir qul azad etmәlidir.

AND İCMƏYİN HÖKMLƏRİ

M:2747. Әгәр insan hər hansı bir işi görmәsinә, yaxud tәrk etmәsinә (mәsәlән, oruc tutmasına, yaxud siqaret çәkmәmәyә) dair and içib qәsdән bu andına müxalif çıxsa, kәffarә vermәlidir. Yә'ni ya bir qul azad etmәli, ya 10 fәqiri doyurmalı, ya da onları geyimlә tә'min etmәlidir. Әгәр bunları edә bilmәsә, üç gün oruc tutmalıdır. Oruc günlәri дә ardıcıl olmalıdır.

M:2748. And içmәyin bir neçә şәrti vardır:

1-ci şәrt budur ki, and içән şәxs hәddi-bülüğә çatan, aqil olsun. Öz malı ilə әlaqәdär and içmәk istәyirsә гәрәk sәfeh olmasın və hakimi-şәр' дә onun öz malında tәsәrrüf etmәsini qadağan etmәmiş olsun, qәsd və ixtiyar üzündә and içsin. Demәli uşağın, dәlinin, mәstin, and içmәyә mәcbur olan şәxsin and içmәsi sәhih deyil. Hәмçinin әгәр әsәbilәşән halda qәsd etmәdән və ya ixtiyarsız olaraq and içsә, sәhih deyil.

2-ci şәrt budur ki, yerinә yetirmәsini and içmәk istәdiyi iş haram və mәkruh; tәrk etmәsini and içmәk istәdiyi iş vacib və müstәhәb olmasın. Әгәр mübah bir işi yerinә yetirmәyә and içsә, гәрәk camaatın nәzәрindә onun tәrk olunması yerinә yetirilmәsindән yaxşı olmasın. Hәмçinin müәyyән mübah işi tәrk etmәsini and içsә, гәрәk onu yerinә yetirmәk camaatın nәzәрindә tәrk etmәsindән yaxşı olmasın.

3-cü şәrt budur ki, Allahın Müqәddәs Zatından başqalarına deyilmәyән mübarәk adlarından birinә and içsin ("Allah" kәlmәsi kimi). Hәмçinin Allahdan başqası üçün дә işlәнән, amma Allaha çox deyilән və o adı eşidәndә Allahın Müqәddәs Zatı nәzәrinә gәlән (mәsәlән Xaliq, Raziq kimi) sair adlara and içsә, sәhihdir. Hәttә әгәр әlamәt və nişanәlәр olmadan Allahın nәzәrә

gəlmədiyi adlara and içsə, amma onun nəzəri Allaha and içmək olsa, ehtiyata əsasən, o andına əməl etməlidir.

4-cü şərt budur ki, and içməyi dilinə gətirsin. Əgər yazsa, yaxud qəlbində qəsd etsə səhih deyildir. Lal adam işarə ilə and içsə, səhihdir.

5-ci şərt budur ki, andına əməl etmək onun üçün mümkün olsun. Əgər and içdiyi vaxt mümkün olsa, ancaq and üçün müəyyən etdiyi vaxtın axırına qədər aciz olsa, yaxud onun üçün məşəqqətli olsa aciz olduğu vaxtdan e'tibarən onun andı pozulur. Həmçinin əgər and içdiyi şey əməl etmək istədiyi vaxtı mərcuh və yaxud haram olsa and pozulur. Əhd və nəzirin hökmündə də eynilə.

M:2749. Əgər ata övladının, yaxud ər öz arvadının and içməsinin qarşısını alsın onların andı səhih deyil.

M:2750. Əgər övlad atanın, arvad ərinin icazəsi olmadan and içsə, onların andlarının səhih olmaması ehtimalı yoxdur. Lakin ehtiyatı tərk etməməlidirlər.

M:2751. Əgər insan unutqanlıq və ya çarəsizlik üzündən öz andına əməl etməsə, həmçinin andına əməl etməməsinə məcbur etsələr, kəffarə vacib deyil. Vəsvas adam and içsə, məsələn “Vallahı bu saat namaz qılmağa başlayıram” desə amma vəsvaslıq səbəbi ilə qılmasa bu halda onun vəsvaslığı, ixtiyarsız olaraq andına əməl etməməsi əsasında olarsa, kəffarəsi yoxdur.

M:2752. And içən şəxsin sözü düz olsa and içməsi məkrüh, yalan olsa haramdır və böyük günahlardandır. Lakin əgər özünü, yaxud başqa müsəlmanı zalımın şərindən xilas etmək üçün yalandan and içsə, eybi yoxdur. (Hətta bə'zi hallarda vacib də olur.) Amma əgər tovrinə edə bilsə (yə'ni and içən vaxtda elə niyyət etsin ki, yalan olmasın.) ehtiyat-vacibə görə gərək tovrinə etsin. Məsələn, zalım bir şəxs bir nəfərə əzab-əziyyət vermək istəsə və insandan “onu görməmişəm?” deyər soruşsa, insan da bir saat bundan qabaq görmüş olsa və “onu görməmişəm” desə, məqsədi də beş dəqiqə bundan qabaq görmədiyi olsa, bu cür and içmə əvvəlki məsələdə deyildən fərqlənir. Çünki, and içmək iki növdür: 1-Bir şeyi isbat, yaxud təkzib etmək üçün and içmək; 2-Gələcəkdə müəyyən bir işi yerinə yetirmək üçün and içmək. Birinci halda and yalan olsa haramdır, amma kəffarəsi yoxdur. Və təxəllüf edəndə kəffarəsi olan and–işin gələcəkdə görülməsinə dair olan anddır.

VƏQFİN HÖKMLƏRİ

M:2753. Əgər bir kəs müəyyən bir şeyi vəqf etsə, onun mülkündən çıxır, onun özü və başqaları da onu bağışlaya, sata bilməzlər. Bir kəs o mülkü irs aparmır. Amma 2155 və 2156-cı məsələlərdə deyiləcək bə'zi hallarda satılmasının eybi yoxdur.

M:2754. Vəqfin siyğəsinin ərəb dilində oxunması lazım (ilzami) deyil; hətta əgər misal üçün “öz evimi vəqf etdim” desə, vəqf səhihdir. Amma ehtiyat vacibə görə xüsusi vəqfdə ev vəqf olunan kəs, yaxud onun vəkili və ya qəyyumu “vəqfi qəbul etdim” deməlidir. Vəqf əməl ilə də gerçəkləşir. Məsələn, həsiri vəqf məqsədi ilə məscidə atsa, yaxud bir yeri məscid olması niyyəti ilə tikib namazqılanların istifadəsinə versə, vəqf gerçəkləşir. Ümumi istifadə üçün vəqf olunan yerlərdə (məscid, mədrəsə, yaxud ümumxalq üçün, yaxud fəqirlər və seyyidlər üçün vəqf olunan şeylər) vəqfin səhihliyində bir kəsin qəbul etməsi lazım deyil, qəbul etməyə də ehtiyacı yoxdur.

M:2755. Əgər bir mülkü vəqf üçün nəzərdə tutub siyğə oxunmamışdan qabaq peşman olsa (fikrindən dönsə), yaxud ölsə, vəqf səhih deyil.

M:2756. Müəyyən bir malı vəqf edən bir şəxs, onu həmişəlik olaraq vəqf etməlidir. Deməli əgər “bu mal 10 il müddətində vəqf olsun, sonrakı vaxtlarda vəqf olmasın”, yaxud “bu mal 10 il müddətində vəqf olsun, sonra 5 il müddətinə vəqf olmasın və yenidən vəqf olsun” desə batildir. Vəqf, siyğənin oxunduğu vaxtdan olmalıdır. Deməli misal üçün, “bu mal mənim ölümümdən sonra vəqf olsun” desə, siyğə oxunduğu vaxtdan öldüyü vaxta qədər vəqf olmadığına görə, işkalı var. Amma əgər vəqf edənin məqsədi öz ölümündən sonra vəqf olunmasına vəsiyyət etmək olsa, eybi yoxdur.

M:2757. Vəqf o vaxt səhihdir ki, vəqf olunan malı vəqf etdiyi şəxsin, yaxud onun vəkilinin və ya vəlisinin təsərrüfünə keçirtsin. Amma əgər şəxs bir şeyi öz səğir övladlarına vəqf edib o mülkün onların malı olsun deyə, onların tərəfindən saxlasa vəqf səhihdir.

M:2758. Əgər bir məscidi vəqf etsələr və onu vəqf edən şəxs məscidi camaatın ixtiyarına vermək məqsədi ilə orada namaz qılmağa icazə versə, bu halda bir nəfərin o məsciddə namaz qılması ilə vəqf düzəlik. Zahir budur ki, ümumi vəqf olunan yerlərdə (mədrəsə, məscid və s.) qəbz mö'təbər deyildir.

Vəqf məsələsi isə sadəcə olaraq vəqf etməklə gerçəkləşir. Həmçinin əgər bir kəs məscid tikib onu məscidin mütəvəllisinə versə, vəqf sübuta yetir və gerçəkləşir.

M:2759. Vəqf edən şəxs mükəlləf, aqil olmalı, qəsd və ixtiyar üzündən vəqf etməli, şər'ən öz malında təsərrüf edə bilməlidir. Deməli səfeh və cameüş-şərait müctehidin, malında təsərrüf etməsini qadağan etdiyi şəxslər öz malında təsərrüf etməyə haqqı olmadığına görə, bir şeyi vəqf etsə, səhih deyil.

M:2760. Əgər müəyyən malı hələ dünyaya gəlməmiş şəxslərə vəqf etsə, məhəlli-işkaldır. Amma bə'ziləri dünyaya gələn şəxslərə vəqf etmək səhihdir. Sonradan dünyaya gələnlər əvvəlkilər ilə şərik olur.

M:2761. Əgər bir şeyi özünə vəqf etsə, (məsələn, bir mağazanı, gəlirinin öləndən sonra ona məqbərə tikilməsinə xərclənsin deyə vəqf etsə) səhih deyil. Amma əgər misal üçün, müəyyən bir malı fəqirlərə vəqf edib sonra özü də fəqirləşsə, vəqfin mənfəətlərindən istifadə edə bilər.

M:2762. Əgər vəqf etdiyi şey üçün mütəvəlli tə'yin etsə onun qərarına müvafiq olaraq əməl etməlidirlər; yox əgər tə'yin etməsə, bu halda məxsus şəxslərə (məsələn, öz övladlarına) vəqf etmişsə, ixtiyar onların əlindədir. Əgər həddi-buluğa çatmasalar, ixtiyarı onların qəyyumunun əlindədir, vəqfdən istifadə etmək üçün cameüş-şərait müctehidin icazəsi lazım deyil.

M:2763. Əgər müəyyən bir mülkü misal üçün, fəqirlərə, seyyidlərə vəqf etsə, yaxud mənfəətinin xeyir işlərə məsrəf olunmasını vəqf etsə, bu halda o mülkə müəyyən bir şəxsi mütəvvəli tə'yin etməyibsə, onun ixtiyarı hakimi-şər'in əlindədir.

M:2764. Əgər bir mülkü məxsus şəxslərə (məsələn, öz övladına) nəsilbənəsil ondan istifadə etsinlər deyə, vəqf etsə, bu halda o mülkün mütəvəllisi onu icarəyə verib sonra ölsə, vəqfin özünün və ya sonrakı nəslin məsləhətini nəzərə alıbsa, icarə batil olmur. Həmçinin əgər mütəvəllisi olmasa və vəqf olunan kəslərdən bir təbəqəsi onu icarəyə verib icarə müddəti əsnasında ölsələr, bu halda vəqfin özünün, yaxud sonrakı təbəqənin məsləhətini nəzərə almış olsalar, icarə batil olmur.

M:2765. Əgər vəqfin mülkü xarab olsa, vəqfdən çıxmır; amma əgər nəzərdə tutulan ünvan aradan getsə (məsələn, bağı əyləncə, istirahət üçün vəqf etsələr və bağ xarab olsa) vəqf batil olur və vəqf edənin vərəsələrinə qayıdır.

M:2766. Bir hissəsi vəqf olan, digər hissəsi isə isə vəqf olmayan bir mülk bölünməmiş olsa, cameüş-şərait müctehid, yaxud vəqfin mütəvəllisi (bu sahədəki) mütəxəssislərin nəzəri ilə vəqf olan hissəni ayıra bilər.

M:2767. Әгәр вәқфин мütәвәллиси хәянәт етсә вә onun гәлирини мütәвәвән олундуғу yerләрә хәрclәмәсә, һакими-шәр' әмин бир шәкси она қошмалыдыр ки, хәянәтинин қабაғынı alsın. Әгәр мүмкүн олмаса, onun yerинә әманәтдар бир мütәвәлли тә'yin едә биләр.

M:2768. Hüseyiniyyә üçün вәқф олунан халқанı, palazı namaz üçün мәscidә—һәтта onun yaxınlıғında da olsa апармақ олмаз. Халқанın, palazın hüseyiniyyәyә мәxsus olub-olmadıғı мә'lum олмаса, yenә дә başqa yerә апармақ сәһиһ deyil. Вәқф олунан sair şeyләрдә дә eynilә. Hәтта мәsciddәki möһürlәri başqa мәscidә апармақ олмаз.

M:2769. Әгәр бир мүлкү мütәвәвән бир мәscidin тә'miri üçün вәқф етсәләр, бу halda o мәscidin тә'mirә ehtiyacı олмаса вә бир мүддәт дә тә'mirә ehtiyacı olacaғına ehtimal verilmәsә, onda тә'mirdән başqa ehtiyacı олмаса вә onun гәлири тәләф olmaq әрәfәsində olub saxlanması әbәs iş sayılsa, o мүлкүн гәлирини тә'mirә ehtiyacı olan мәscidә sәrf едә биләrlәр.

M:2770. Әгәр бир мүлкү, гәлирини бир мәscidә хәрclәмәк üçün вәқф едib imam-camaata вә o мәsciddә azan deyән шәxsә versәләр бу halda, һәр birinә нә қәдәр нәzәрдә tutulduғunu bilsәләр, yaxud xatircәм olsalar, гәрәк һәmin qaydada мәsrәf еtsinlәр. Amma yәqin, yaxud arxayınlıqları олмаса, гәрәк әvvәlcә мәscidi тә'mir еtsinlәр, artıq бир şey qalarsa imam-camaatla azan deyән кәsә бәрәбәр шәkildә bölsünlәр. Daha yaxşı olar ki, o iki нәfәр onu bölüşdürmәkdә bir-biri ilә razılıғa gәlsinlәр.

VƏSIYYƏTİN HÖKMLƏRİ

M:2771. Vəsiyyət odur ki, insan ölümündən sonra onun üçün müəyyən işlər görülməsini, yaxud malından bir şeyi başqasının mülkünə keçirilməsini sifariş etsin. Yaxud da öz övladı və ya ixtiyarında olan şəxslər üçün qəyyum və himayəçi təyin etsin. Vəsiyyət edilən şəxsə “vəsi” deyilir.

M:2772. Vəsiyyət etmək istəyən bir kəs, hətta lal da olmasa da, məqsədini başa salan işarə ilə vəsiyyət edə bilər.

M:2773. Əgər meyyitin imzası və ya möhürü olan bir yazı görünə, bu halda onun məqsədini çatdırsa və vəsiyyət üçün yazdığı mə'lum olsa ona müvafiq olaraq əməl edilməlidir.

M:2774. Vəsiyyət edən şəxs, aqıl, baliğ olmalıdır. Amma yaxşını-pisi başa düşən 10 yaşlı uşaq xeyir işlər (məscid, su anbarı, körpü tikmək) üçün vəsiyyət etsə səhihdir. Həmçinin, vəsiyyət edən şəxs ixtiyar üzündən vəsiyyət etməli, həddi-bülüğa çatanda səfeh olmamalıdır. Amma onun vəsiyyəti səhihdir, xüsusilə əgər (vəsiyyəti) mə'ruf və xeyir işlərdə və cameüş-şərait müctehidin qadağan etməsindən qabaq olsa.

M:2775. Əgər bir kəs qəsdən özünü yaralasa, yaxud zəhər içib nəticədə ölmünə yəqin və güman hasil olsa, bu halda öz malının bir miqdarını müəyyən işlərə sərf edilməsini vəsiyyət etsə, səhih deyil.

M:2776. Əgər bir kəs bir şeyi şəxsə verilməsini vəsiyyət etsə, o kəs həmin şeyin o vaxt maliki olur ki, qəbul etsin. Amma əzhər budur ki, vəsiyyətin rədd edilməməsi kifayətdir. Çünki rədd etmək vəsiyyətin münəcciz olmasına manedir, hərçənd ki, vəsiyyət edənin sağlığında da olsa.

M:2777. İnsan ölüm əlamətlərini özündə görəndə, dərhal camaatın əmanətlərini sahiblərinə qaytarmalı, onlara borcludursa və borclarının qaytarılması vaxtı çatıbsa verməlidir. Əgər özü verə bilməsə, yaxud borcun qaytarılması vaxtı çatmayıbsa, vəsiyyət etməli və vəsiyyətinə şahid tutmalıdır. Amma əgər onun borcu mə'lum olsa və vərəsələrinin verəcəyinə xatircəm olsa, vəsiyyət etməsi lazım (ilzami) deyil.

M:2778. Özündə ölüm əlamətlərini görəndə bir kəs əgər xüms, zəkat və məzalim borcu olsa, dərhal verməlidir. Verə bilməsə, bu halda özünün malı varsa, yaxud bir kəsin onu qaytaracağına ehtimal verirsə, yaxud başqa yollarla boynundan götürüləcəyi hasil olsa, gərək vəsiyyət etsin. Boynunda vacibi həcci olsa da eynilə.

M:2779. Ölüm əlamətlərini özündə görəndə bir kəsin oruc-namaz qəzası olsa vəsiyyət etməlidir ki, onun öz malından onun üçün əcir tutsunlar. Hətta əgər

malı olmasa, amma bir kəsin onları pulsuz yerinə yetirəcəyini ehtimal versə yenə də vəsiyyət etməsi vacibdir. Amma onun oruc-namaz qəzaları, “qəza namazı” bölməsində deyildiyi kimi, böyük oğluna vacib olsa, gərək ona xəbər versin, yaxud yerinə yetirməsini vəsiyyət etsin.

M:2780. Ölüm əlamətlərini özündə görən bir kəsin başqasının yanında malı olsa, yaxud vərəsələrin bilmədiyi yerdə gizlətməmiş olsa, bu halda bilməməkləri vasitəsilə haqları aradan gedəcəksə, gərək onlara xəbər versin. Özünün səgir uşaqları üçün bir nəfəri qəyyum və himayəçi təyin etməsi lazım deyil. Amma qəyyum təyin edilmədən malları tələf olub aradan gedərsə, yaxud özləri zay olarsa, onlar üçün əmanətdar bir qəyyum təyin etməlidir.

M:2781. Vəsi aqıl və e'timad ediləsi şəxs olmalıdır. Əgər vəsiyyət edən müsəlman olsa, bu halda vəsiyyətə əməl etmək, bu fərzdə təbii olaraq müsəlman olan vərəsələrə istila tapmasına (hakim kəsilməsinə) səbəb olsa, müsəlman olması lazımdır. Ehtiyat-vacibə görə vəsi baliğ olmalıdır.

M:2782. Əgər bir kəs özü üçün bir neçə vəsi təyin edib, hər birinin ayrılıqda vəsiyyətə əməl etməsinə icazə vermiş olsa, vəsiyyəti yerinə yetirməkdə bir-birindən icazə almaları lazım deyil. Yox əgər icazə verməmiş olsa—istər hamısının birlikdə vəsiyyətə əməl etmələrini demiş olsun, istərsə də deməmiş olsun—bir-birinin rəylərini nəzərə almaqla vəsiyyətə əməl etməlidirlər. Əgər vəsiyyətə bir yerdə əməl etməyə razı olmasalar və məsləhəti ayırd etməkdə ixtilafları olsa bu halda təxirə salınıb möhlət verilməsi vəsiyyətin yerdə qalmasına səbəb olsa, cameüš-şərait müctəhid onları məcbur edəcək ki, məsləhəti ayırd edə bilən şəxsin nəzərinə təslim olsunlar. Əgər itaət etməsələr onların yerinə başqalarını təyin etməlidir. Onlardan biri qəbul etməsə başqa bir nəfəri, onun yerinə təyin edir.

M:2783. Əgər insan öz vəsiyyətindən dönsə, məsələn, malının üçdə birini bir kəsə verilməsini vəsiyyət edib sonra “ona verməsinlər” desə, vəsiyyət batil olur. Əgər öz vəsiyyətini dəyişsə (məsələn, öz uşaqları üçün bir qəyyum təyin edib sonradan başqasını onun yerinə təyin etsə), birinci vəsiyyəti batil olur; ikinci vəsiyyətinə əməl edilməlidir.

M:2784. Əgər müəyyən bir iş görməklə vəsiyyətindən dönməsi mə'lum olsa (məsələn, müəyyən bir şəxsə verilməsini vəsiyyət etdiyi evi satsa, yaxud başqasını onu satmağa vəkil etsə) vəsiyyət batil olur.

M:2785. Əgər müəyyən bir şeyi bir kəsə, sonra isə həmin şeyin yarısının başqa bir kəsə verilməsini vəsiyyət etsə, o şeyi iki yerə bölüb hər birinə bir yarısını verməlidirlər.

M:2786. Әгәр bir кәс ölüm хәстәлиyinдә malının bir miqdarını bir кәсә bağışlasa və öləndән sonra onun da bir miqdarını başqa bir кәсә vermәsini vəsiyyәt etsә, sağlığında bağışladığı şey malın әslindән olub vәrәsәlәрin icazәsinә ehtiyac yoxdursa. Vәsiyyәt etdiyi şey isә malın üçдә birindән çoxdursa, artıq olan hissә vәrәsәlәрin icazәsinә bağlıdır.

M:2787. Әгәр malının üçдә birini satmamalarını və ondan gәlән gәlirin müәyyән yerlәрә xәrcләнмәsini vəsiyyәt etsә, vəsiyyәtә әsasән әмәl olunmalıdır.

M:2788. Ölümә sәbәb olan хәстәlik yatağında bir кәсә bir qәdәр borclu olduғunu desә, bu halda vәrәsәlәрә zәрәр vurmaq niyyәti ilә ittiham olunursa gәрәk müәyyән etdiyi miqdarı onun malının üçдә birindән versinlәр. Әks halda malın әslindән vermәlidirlәр.

M:2789. İnsan bir şey verilmәsini vəsiyyәt etdiyi кәс mövcud olmalıdır. Demәli әгәр, filan qadından doғulamsı mümkün olan bir uşağa bir şey verilmәsini vəsiyyәt etsә, batildir. Amma әгәр anasının bәtnindә olan uşağa bir şey verilmәsini vəsiyyәt etsә—hәttа hәlә ruh daxil olmasa da, vəsiyyәt sәhihdir: әгәр diri doғulsa, vəsiyyәt etdiyi şeylәri ona vermәlidirlәр; yox әгәр ölü doғulsa, vəsiyyәt batil olur və vəsiyyәt olunan şeylәri vәrәsәlәр öz aralarında bөләcәklәр.

M:2790. Әгәр insan bir кәsin onu vәsi etmәsini bilsә bu halda vəsiyyәt едән шәxsә, vəsiyyәti yerinә yetirmәyә razı olmadığını хәbәр versә, onun ölümündән sonra vəsiyyәtә әмәl etmәsi lazım (ilzami) deyil. Amma әгәр ölmәmişдән qabaq onu canışın etmәsini bilsә, yaxud bilib razı olmadığını хәbәр vermәsә, onun vəsiyyәtinә әмәl etmәlidir. Әгәр vәsi, ölүmdән qabaq, хәstәliyinin аğıрlaşması sәbәbilә başqasına vəsiyyәt едә bilmәdiyi vaxt başа düşсә, ehtiyat-lazım budur ki, vəsiyyәti qәbul etsin.

M:2791. Әгәр vəsiyyәt едән кәс ölsә, vәsi meyyitin işlәрini yerinә yetirmәk üçün başqasını tә'yin еdib өз boynundan ata bilmәz. Amma әгәр meyyitin mәqsәdinin vәsinin o işlәri шәxsән yerinә yetirmәsi deyil, yalnız işin yerinә yetirilmәsi olduғunu bilsә, başqasını өз tәрәfindән vәkil едә bilәр.

M:2792. Әгәр bir nәfәр iki nәfәri birlikдә iştirak etsinlәр deyә, vәsi etsә və o iki nәfәrdән biri ölsә, yaxud kafir və ya dәli olsa, cameüş-шәrait müctehid onun yerinә başqa bir nәfәri tә'yin etmәlidir. Әгәр hәр ikisi ölsә, yaxud dәli və ya kafir olsa, cameüş-шәrait müctehid başqa iki nәfәri tә'yin etmәlidir.

M:2793. Әгәр vәsi tәklikдә meyyitin işlәрini yerinә yetirә və özü üçün kömək tapa bilmәsә, cameüş-шәrait müctehid (ona kömək üçün) başqa bir nәfәri tә'yin etmәlidir.

M:2794. Əgər meyyitin malının bir miqdarı vəsinin əlində tələf olsa, bu halda onu saxlamaqda səhlənkarlıq və ifrat edibsə (məsələn, meyyit malının bir miqdarını hər hansı bir şəhərin fəqirlərinə verməyi vəsiyyəət etsə, o da həmin malı başqa şəhərə aparsa və yolda tələf olsa) zamindir. Hətta əgər yolda tələf olmasa, amma vəsiyyəət etdiyi şəhərin fəqirlərinə də verməsə zamindir. Amma əgər səhlənkarlıq və ifrat etməmiş olsa, zamin deyil.

M:2795. Hərgah insan bir nəfəri vəsi etsə və əgər ölərsə, filan şəxsin vəsi olmasını desə, birinci vəsi öləndən sonra ikinci vəsi meyyitin işlərini yerinə yetirməlidir.

M:2796. Meyyitə vacib olan həcc, habelə, xums, zəkat, məzalim kimi yerinə yetirilməsi vacib olan hüquqlar və borclar–hətta meyyit onlar üçün vəsiyyəət etməmiş olsa da, malının əslindən verilməlidir. Amma əgər müəyyən maldan verilməsini vəsiyyəət etsə həmin maldan vermələri lazımdır. Əgər çatmasa, yerdə qalan borclarını malın əslindən verməlidirlər.

M:2797. Əgər meyyitin malı onun borc, vacib həcc, habelə xums, zəkat, məzalim kimi borclarından artıq gəlsə, bu halda malının üçdə birini, yaxud üçdə birinin bir hissəsinin müəyyən yerə xərclənməsini vəsiyyəət etmiş olsa, onun vəsiyyəətinə əməl edilməlidir. Əgər vəsiyyəət etməmiş olsa yerdə qalan mal vərəsələridir.

M:2798. Əgər meyyitin müəyyən etdiyi məsrəf, malının üçdə birindən çox olsa, onun (üçdə birdən çox olan yerdəki) vəsiyyəti o vaxt səhihdir ki, vərəsələrin danışmaq və ya müəyyən bir iş görməklə vəsiyyətin əməli olmasına icazə vermələri mə'lum olsun; təkcə razılıqları kifayət deyil. Əgər onun ölümündən bir müddət sonra da icazə versələr, səhihdir. Vərəsələrin bə'zisi icazə verib bə'zisi isə icazə verməsə, icazə verənlərin payında vəsiyyəət səhih və nüfuzludur (qüvvədədir).

M:2799. Əgər meyyitin müəyyən etdiyi məsrəf onun malının üçdə birindən çox olsa və ölməmişdən qabaq vərəsələr də onun vəsiyyətinə əməl olunmasına icazə versələr, o öləndən sonra icazə vermək fikrindən dönə bilməzlər.

M:2800. Əgər bir nəfər onun malının üçdə birindən xums, zəkat, yaxud başqa borclarının verilməsini, habelə qəza namaz-orucları üçün əcir tutulmasını və müəyyən müstəhəb əməlləri də (məsələn, fəqirə təam vermək kimi) görülməsini vəsiyyəət etsə, bu halda əvvəlcə vacibatı (istər mali olsun, istərsə də bədəni) yerinə yetirilməlidir. Vacibatın arasında da tərtib şərt deyil. Vəsiyyəti, hətta bədəni vəsiyyəət də, tərtiblə olsa, gərək onun əvvəldə dediyi vacibə əməl etsinlər. Həmçinin bu tərtiblə vacibatın axırına qədər vəsiyyəətə əməl edilməlidir. Malının üçdə biri onların hamısına çatsa, hamısına əməl

edilməlidir. Əks halda isə, yerdə qalanların hamısı, yaxud bir qismi mali vacib olarsa, onun tərəkəsinin (tərk etdiyi malın) əslindən götürüb əməl etməlidirlər. Əgər yerdə qalanların hamısı, yaxud bir qismi bədəni vacib olsa ləğv olunur (qüvvədən düşür). Meyyitin vəsiyyəti tərtiblə olmasa, yenə də vacibat müstəhəbbatdan qabağa keçirilməlidir. Bu halda vacibat arasında heç bir tərtib yoxdur. Üstəlik malının üçdə biri vacibatın hamısına bölünməlidir—istər mali olsun, istərsə də bədəni. Onların hamısına çatmasa, mali vacibin yerdə qalanı tərəkənin əslindən götürülməlidir. Yerdə qalan bədəni vacibə isə əməl olunmur. Hər halda o vaxt müstəhəbbata əməl etmək vacibdir ki, malının üçdə biri vacibatdan əlavə onlara da çatsın.

M:2801. Əgər borcunun verilməsini və qəza namaz-orucları üçün əcir tutulmasını, həmçinin müstəhəb iş görülməsini vəsiyyət etsə, bu halda onların malın üçdə birindən edilməsini vəsiyyət etməsə, borcunu malın əslindən verməlidirlər. Əgər artıq qalsa, onun üçdə birini namaz, oruc və müəyyən etdiyi müstəhəb işlərə sərf etməlidirlər. Amma üçdə biri çatmasa, bu halda vərəsələr icazə versələr, vəsiyyəti əməli olaraq həyata keçirilməlidir. Əks halda isə, namaz-orucları üçün malın üçdə birindən verməli, artıq qalarsa müəyyən etdiyi müstəhəb işlərə sərf etməlidirlər.

M:2802. Əgər bir kəs “mən meyyitin vəsisiyəm ki, onun malını filan yerə məsrəf edim”, yaxud “meyyit məni öz uşaqlarının qəyyumu seçmişdir” desə, sözü o vaxt qəbul olunur ki, dediyindən yəqin, yaxud xatircəmlik hasil olsun, yaxud iki adil kişi onun sözünü təsdiq etsin.

M:2803. Əgər müəyyən şeyin bir kəsə verilməsini vəsiyyət etsə, o kəs də vəsiyyəti qəbul, yaxud rədd etməmişdən qabaq ölsə nə qədər ki, onun vərəsələri vəsiyyəti rədd etməyiblər, o şeyləri qəbul edə bilərlər. Bu şərtlə ki, vəsiyyət edən öz fikrindən dönməsin. Əks halda o şeydə haqları yoxdur.

İRSİN HÖKMLƏRİ

M:2804. Qohumluq səbəbi ilə irs aparan şəxslər üç dəstədən ibarətdir: Birinci dəstə meyyitin atası, anası övladlarıdır. Övlad olmayan halda nə qədər aşağı getsə də (nəvə, nəticə...) hansı meyyitə daha yaxındırsa, irs aparır. Bu dəstədən hətta bir nəfər də olsa, ikinci dəstə irs aparmır. İkinci dəstə: “cədd” yə’ni babası, babasının atası–nə qədər yuxarı getsə də; nənə, onun anası–nə qədər yuxarı getsə də (nənəsinin nənəsi...)–istər ana tərəfdən olsun, istərsə ata tərəfdən; bacı və qardaşı, bunlar da olmayanda onların övladlarından hansı meyyitə daha yaxındırsa, irs aparır. Bu dəstədən hətta bir nəfər də qalsa, üçüncü dəstə irs aparmır. Üçüncü dəstə əmi, bibi, xala, dayı–nə qədər yuxarı getsə; və onların övladı–nə qədər aşağı getsə də. Nə qədər ki, meyyitin əmi, bibi, dayı, xalalarından bir kəs diridir, onların övladları irs aparmır. Amma əgər meyyitin ata tərəfdən doğma olan bir əmisi və həm ata, həm də ana tərəfdən doğma olan əmioğlu olsa və onlardan başqa da vəərəsə olmasa, irs həm ata, həm də ana tərəfdən doğma olan əmioğluya çatır; təkcə ata tərəfdən doğma olan əmisi isə irs aparmır.

M:2805. Əgər meyyitin əmisi, bibisi, dayısı, xalası və onların övladları; habelə övladlarının övladları (nəvələri) olmasa, meyyitin atasının və anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası irs aparır. Əgər bunlar da olmasa onların övladları; əgər övladları da olmasa, meyyitin babası və nənəsinin xalası, dayısı, bibisi və əmisi onlar da olmasa onların övladları irs aparır.

M:2806. Ər-arvad sonradan deyiləcəyi kimi bir birindən irs aparırlar.

BİRİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ

M:2807. Əgər meyyitin varisi birinci dəstədən olan təkcə bir nəfər olsa, (məsələn atası, yaxud anası, yaxud bir qızı və ya bir oğlu olsa) malının hamısı ona çatır. Əgər bir neçə oğlan və ya bir neçə qız olsa, malın hamısı onların aralarında bərabər şəkildə bölünür. Əgər bir oğlan və bir qız olsa, malı üç yerə bölüb iki hissəsini oğlana, bir hissəsini isə qıza verməlidirlər. Əgər bir neçə oğlan və bir neçə qız olsa, malı elə bölməlidirlər ki, oğlanın hər biri qızdan iki qat artıq irs aparsın.

M:2808. Əgər meyyitin varisi təkcə atası və anası olsa mal üç yerə bölünür, iki hissəsini atası, bir hissəsini anası irs aparır. Amma əgər meyyitin iki qardaşı, yaxud dörd bacısı, yaxud bir qardaşı və iki bacısı olsa və onların hamısı meyyitlə ata tərəfdən doğma olsa, (yə’ni onların atası meyyitin atası ilə bir olsa)–istər anaları da meyyitin anası ilə bir olsun, istərsə bir olmasın, meyyitin

ata-anası sağ olan vaxt onların irs aparmamasına baxmayaraq, onların olması ilə ana malın altıda birini, ata isə yerdə qalanları irs aparır.

M:2809. Əgər varis meyyitin təkə atası, anası və bir qızı olsa, bu halda meyyitin ata tərəfdən iki qardaşı və ya dörd bacısı, yaxud bir qardaşı və iki bacısı olmasa, (ata, ana və qızı) malı beş yerə bölməlidirlər: ata və ana hər biri bir pay, qız üç pay aparır. Əks halda, yə'ni əgər ata tərəfdən iki qardaş, yaxud dörd bacı, yaxud da bir qardaş və iki bacısı olsa, mal altı yerə bölünməlidir: ata və ana—hər biri bir pay, qızı üç pay irs aparır, yerdə qalan bir payı yenidən dörd yerə bölürlər: bir hissəsi ataya, üç hissəsi qıza çatır. Məsələn, əgər meyyitin malını 24 yerə bölsələr, onun 15 hissəsi qıza, 5 hissəsi ataya, 4 hissəsi isə anaya verilməlidir.

M:2810. Əgər meyyitin varisi təkə atası, anası və bir oğlu olsa, malı 6 yerə bölməlidirlər: ata və ana—hər biri bir hissə, oğlan isə 4 hissəni irs aparır. Əgər bir neçə oğlan və ya bir neçə qız olsalar, o 4 hissəni öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Əgər qız və oğlan olsa o 4 hissəni elə bölməlidirlər ki, oğlan qızdan iki qat artıq irs aparsın.

M:2811. Əgər meyyitin varisi təkə atası və bir oğlu və ya anası və bir oğlu olsa, mal 6 yerə bölünməli bir hissəsi ataya və ya anaya, 5 hissəsi isə oğlana verilməlidir.

M:2812. Əgər meyyitin varisi ata, yaxud anası (meyyitin) oğlu və qızı ilə birlikdə olsa, 6 yerə bölməlidirlər: bir hissəsi ata və ya anaya çatır; yerdə qalanları isə oğlan və qız öz aralarında elə bölməlidirlər ki, oğlan qızdan iki qat artıq irs aparsın.

M:2913. Əgər meyyitin varisi təkə atası və bir qızı, yaxud anası və bir qızı olsa, mal 4 yerə bölünməlidir: bir hissəsi ata və ya ananın, yerdə qalanlar isə qızıdır.

M:2814. Əgər meyyitin varisi təkə atası və bir neçə qızı, yaxud anası və bir neçə qızı olsa, malı 5 yerə bölməlidirlər: bir hissəsi ata və ya anaya çatır, 4 hissəsini isə qızlar öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər.

M:2815. Əgər meyyitin övladı olmasa (yə'ni ölmüş olsa), oğul nəvəsi (hətta qız da olsa) meyyitin oğlunun payını; qız nəvəsi (hətta oğlan da olsa) meyyitin qızının payını aparır. Məsələn, əgər meyyitin həm oğlunun qızı, həm də qızının oğlu olsa, malı 3 yerə bölüb bir hissəsini qızının oğluna, iki hissəsini isə oğlunun qızına verməlidir.

İKİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ

M:2816. Qohumluq səbəbi ilə irs aparan ikinci dəstə meyyitin babası, nənəsi, qardaşı və bacısıdır. Əgər bacısı və qardaşı olmasa (ölmüş olsalar), onların övladları irs aparır.

M:2817. Əgər meyyitin varisi təkcə bir qardaşı və ya təkcə bir bacısı olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər ata-anadan doğma olan bir neçə qardaşı və ya bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünməlidir. Əgər ata-anadan doğma olan həm qardaşı, həm də bacısı olsa, hər qardaş bacısının payından iki qat artıq irs aparır. Məsələn, əgər meyyitin ata-anadan doğma olan iki qardaşı və bir bacı olsa, malı beş yerə bölməlidirlər: qardaşlardan hər biri iki, bacısı isə bir pay irs aparır.

M:2818. Meyyitin ata-anadan bir olan qardaşı və bacısı olan halda, onunla ana tərəfdən ayrı, ata tərəfdən bir olan bacı və qardaşı irs aparmır. Əgər ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı olmasa, bu halda ata tərəfdən bir olan bir bacısı və ya bir qardaşı olsa, malın hamısı ona irs çatır. Əgər təkcə ata tərəfdən bir olan bir neçə qardaşı və ya bir neçə bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünür. Əgər ata tərəfdən bir olan həm qardaşı, həm də bacısı olsa, qardaşlar bacılardan iki qat artıq irs aparır.

M:2819. Əgər meyyitin varisi ata tərəfdən onunla ayrı, ana tərəfdən bir olan təkcə bir bacısı və ya bir qardaşı olsa, malın hamısı ona çatır. Əgər ana tərəfdən bir olan bir neçə qardaşı və ya bir neçə bacısı, yaxud həm qardaşı, həm də bacısı olsa, mal onların arasında bərabər şəkildə bölünməlidir.

M:2820. Əgər meyyitin həm ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı, həm ata tərəfdən bir olan bacısı və qardaşı, həm də təkcə ana tərəfdən bir olan bir qardaşı və ya bir bacısı olsa, ata tərəfdən bir olan qardaş və bacı irs aparmır. Malı 6 yerə bölməlidirlər: bir hissəsini ana tərəfdən bir olan bacı və ya qardaşa, yerdə qalanları isə ata və anadan bir olan bacı və qardaşlar (hər qardaş bacısından iki qat artıq) irs aparır.

M:2821. Əgər meyyitin həm ata-anadan bir olan, həm atadan bir olan, həm də anadan bir olan bacısı və qardaşı olsa, atadan bir olan bacı və qardaş irs aparmır. Meyyitin malını üç yerə bölürlər, bir hissəsini meyyitin ana tərəfdən bir olan bacı və qardaşı öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Yerdə qalanlarını isə ata-anadan bir olan bacısına və qardaşına verirlər: hər qardaş bacısından iki qat artıq irs aparır.

M:2822. Əgər meyyitin varisi təkcə atadan bir olan bacı və qardaşı ilə anadan bir olan bir qardaşı (yaxud bacısı) olsa, malı altı yerə bölürlər: bir hissəsini

anadan bir olan qardaşı (və ya bacısı), yerdə qalanları isə atadan bir olan bacı və qardaşları (hər qardaş bacısından iki qat artıq) irs aparır.

M:2823. Əgər meyyitin varisi atadan bir olan qardaş və bacısı ilə anadan bir olan bir neçə bacısı və qardaşı olsa malı üç yerə bölməlidirlər: bir hissəsini anadan bir olan qardaş və bacı aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər, yerdə qalanları isə atadan bir olan bacı və qardaş (hər qardaş bacısından iki qat artıq) artıq irs aparır.

M:2824. Əgər meyyiti varisin təkə qardaşı, bacısı və arvadı olsa, qadın “ər-arvadın irsi” bölməsində deyilənlərə əsasən, bacı və qardaş isə əvvəlki məsələlərdə deyilənlərə uyğun olaraq irs aparır. Əgər qadın ölsə və varisi də təkə bacısı, qardaşı və əri olsa, əri onun malının yarısını, bacısı və qardaşı isə əvvəlki məsələlərdə deyilənlərə əsasən irs aparır. Ancaq arvad, yaxud ər irs apardığına görə ana tərəfindən olan bacı və qardaşların payından heç nə azalmır; əksinə, ata-ana, yaxud ata tərəfindən bir olan bacı və qardaşın payı azalır. Məsələn, əgər meyyitin varisləri onun əri, anadan bir olan bacısı və qardaşı ilə ata-anadan bir olan bacısı və qardaşı olsa, malının yarısı ərinə çatır, malın əslinin üçdə biri anadan bir olan bacı və qardaşa, yerdə qalanlar isə ata-anadan bir olan bacı və qardaşa çatır. Deməli, malının hamısı altı түмән olarsa, üç түмәni ərinə, iki түмәni anadan bir olan bacı və qardaşına, bir түмәni isə ata-anadan bir olan bacı və qardaşına çatır.

M:2825. Əgər meyyitin bacısı və qardaşı olmasa (ölmüş olsalar) onların payını övladlarına verirlər. Meyyitin anadan bir olan bacısının və qardaşının övladlarının payı, onların arasında bərabər şəkildə bölünür. Amma təkə atadan, yaxud ata-anadan bir olan qardaşlarının və bacılarının övladlarında isə hər oğlan qızdan iki artıq irs aparır.

M:2826. Əgər meyyitin varisi təkə nənəsi və babası olsa—istər ata tərəfdən olsun, istərsə də ana tərəfdən—malın hamısı ona çatır. Meyyitin babası sağ olduğu halda, babasının atası irs aparmır.

M:2827. Əgər meyyitin varisi təkə ata tərəfdən olan bir babası və nənəsi olarsa, malı üç yerdə bölməlidirlər: iki hissəsi babasına, bir hissəsi isə nənəsinə çatır. Əgər babası və nənəsi ana tərəfdən olarsa, malı öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər.

M:2828. Əgər meyyitin varisi ata tərəfdən olan bir babası, (yaxud nənəsi) ilə ana tərəfdən olan bir babası (və ya nənəsi) olsa malı üç yerə bölünməlidir: iki hissəsini ata tərəfdən olan babası (yaxud nənəsi), bir hissəsini isə ana tərəfdən olan babası (yaxud nənəsi) irs aparır.

M:2829. Əgər meyyitin varisi təkcə onun arvadı, ata tərəfdən olan babası və nənəsi, həmçinin ana tərəfdən olan babası və nənəsi olarsa, qadın gələcək məsələlərdə deyilənlərə əsasən öz irsini aparır, malın əslinin üçdə biri ana tərəfindən olan baba və nənəyə verilir ki, öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Yerdə qalanlarını isə ata tərəfdən olan babaya və nənəyə verirlər: baba nənədən iki qat artıq irs aparır. Əgər meyyitin varisi əri, babası və nənəsi olarsa, əri malın yarısını, babası və nənəsi isə əvvəlki məsələlərdə deyilənlərə əsasən irs aparırlar.

ÜÇÜNCÜ DƏSTƏNİN İRSİ

M:2830. Üçüncü dəstə–meyyitin əmisi, bibisi, dayısı, xalası və onların övladlarıdır. Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, əgər birinci və ikinci təbəqədən bir kəs olmazsa, yalnız bu halda üçüncü dəstə irs aparır.

M:2831. Əgər meyyitin varisi təkcə bir əmisi, yaxud bir bibisidirsə (istər ata-anadan bir olsun, yə'ni onlar meyyitin atası ilə bir ata-anadan olsunlar, istərsə də təkcə ata tərəfdən, yaxud təkcə ana tərəfdən bir olsunlar) malın hamısı ona çatır. Əgər bir neçə əmisi, yaxud bir neçə bibisi (hamısı da ata-anadan, yaxud atadan bir) olsa, malı öz aralarında bərabər şəkildə bölməlidirlər. Əgər həm əmisi, həm də bibisi olsa və hamısı da ata-anadan, yaxud atadan bir olsalar, əmilər bibidən iki qat artıq irs aparır. Məsələn, əgər meyyitin varisləri iki əmisi və bir bibisi olsa, malı beş yerə bölürlər: bir hissəsi bibisinə çatır, dörd hissəsini isə əmiləri öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər.

M:2832. Əgər meyyitin varisi təkcə anadan bir olan bir neçə əmisi (yaxud bibisi) olsa, mal onların aralarında bərabər şəkildə bölünür. Amma əgər ana tərəfdən bir olan bir neçə əmisi və bibisi olsa, ehtiyat-vacibə görə bir-biri ilə razılaşmalıdırlar.

M:2833. Əgər meyyitin varisi onun əmisi və bibisi olsa, onların da bə'ziləri ata, bə'ziləri ana, bə'ziləri isə həm ata, həm də ana tərəfdən bir olsalar, ata tərəfdən bir olan əmisi və bibisi irs aparmır. Deməli, əgər meyyitin anadan bir olan bir əmisi (və ya bibisi) olsa, malı altı yerə bölməlidirlər: bir hissəsini ana tərəfdən bir olan əmisi (yaxud bibisi), yerdə qalanlarını isə həm atadan, həm də anadan bir olan əmisi və bibisi irs aparır ki, əmilər bibilərdən iki qat artıq irs aparır. Əgər ana tərəfdən bir olan həm əmisi, həm də bibisi olsa, malı üç yerə bölməlidirlər: iki hissəsini ata-anadan bir olan əmisinə və bibisinə verirlər (əmisi bibisindən iki qat artıq irs aparır), bir hissəsini isə ana tərəfdən bir olan bibisinə və əmisinə verirlər. Ehtiyat-vacib budur ki, malı bölməkdə bir-biri ilə razılaşınsınlar.

M:2834. Әгәр меййитин вариси тәккә бир dayısı (vә ya xalası) olsa, malın hamısı ona çatır. Әгәр һәм dayısı, һәм дә xalası olsa vә hamısı da ata-anadan, yaxud atadan vә ya anadan bir olsalar, mal onların arasında бәрәбәр шәкildә бөлүнмәлидир. Ehtiyat budur ki, malı бөлмәкдә бир-бири илә razılaşıңлар.

M:2835. Әгәр меййитин вариси anadan бир olan dayısı (yaxud xalası) vә ata-anadan бир olan dayısı (yaxud xalası), habelә ata тәрәfdән бир olan dayısı (yaxud xalası) olsa, ata тәрәfdән бир olan xalası vә dayısı irs aparmır. Mal altı yerә бөлүнүр, бир hissәsini anadan бир olan dayısına (yaxud xalasına), yerdә qalanlarını isә ata-anadan бир olan dayısına (yaxud xalasına) verilәр ki, onlar da öz aralarında бәрәбәр шәкildә бөлүрләр.

M:2846. Әгәр меййитин вариси һәм atadan бир olan, һәм ana тәрәfdән бир olan, һәм дә ata-anadan бир olan dayıları vә xalaları olsalar, ata тәрәfdән бир olan dayısı vә xalası irs aparmır. Mal üç yerә бөлүнүр: бир hissәsini ana тәрәfdән бир olan dayısı vә xalası өз aralarında бәрәбәр шәкildә бөлмәлидирләр. Yerdә qalanı isә ata-anadan бир olan dayısı vә xalası өз aralarında бәрәбәр шәкildә бөлмәлидирләр.

M:2837. Әгәр меййитин вариси бир dayısı (yaxud xalası) vә бир әmisi (yaxud bibisi) olsa, malı üç yerә бөлмәлидирләр: бир hissәsini dayısı (vә xalası), yerdә qalanlarını isә әmisi (vә bibisi) irs aparır.

M:2838. Әгәр меййитин вариси бир dayısı (yaxud xalası), әmisi vә bibisi olsa, bu halda bibisi vә әmisi ata-anadan, yaxud atadan бир olsa, malı üç yerә бөләцәкләр: бир hissәsini dayısı (yaxud xalası) aparır, yerdә qalanın iki hissәsi әmisinә, бир hissәsi isә bibisinә çatır. Demәli әгәр malı doqquz yerә бөлсәләр, üç hissәsini dayısına (yaxud xalasına), dörd hissәsini әmisinә, iki hissәsini isә bibisinә vermәлидирләр.

M:2839. Әгәр меййитин вариси бир dayısı (yaxud xalası), anadan бир olan әmisi (vә ya bibisi) vә ata-anadan, yaxud atadan бир olan әmisi vә bibisi olsa, malı üç yerә бөлмәлидирләр: бир hissәsini dayısına (yaxud xalasına) verilәр, yerdә qalanlarını isә altı yerә бөлүрләр. Бир hissәsini anadan бир olan әmisinә (yaxud bibisinә), yerdә qalanlarını isә ata-anadan, yaxud atadan бир olan әmisinә vә bibisinә verilәр ki, әmisi bibisindən iki qat artıq irs aparır. Demәli әгәр меййитин malını doqquz yerә бөлсәләр, üç hissәsi dayısına (yaxud xalasına), бир hissәsi ana тәрәfdән бир olan әmisinә (yaxud bibisinә), беş hissәsi isә ata-anadan, yaxud ata тәрәfdән бир olan әmisinә vә bibisinә vermәлидир.

M:2840. Әгәр меййитин вариси anadan бир olan әmisi vә bibisi, бир dayısı (yaxud xalası), ata-anadan, yaxud atadan бир olan әmisi vә bibisi olsa, malı üç yerә бөләцәкләр: бир hissәsini dayısı (yaxud xalası) irs aparacaq, yerdә qalanları

isə üç yerə böləcəklər, bir hissəsini ana tərəfdən olan əmisi və bibisi aparacaq, ehtiyat-vacibə görə bir-biri ilə razılaşmalıdırlar. İki hissəsini isə ata-anadan, yaxud atadan bir olan əmi və bibisi böləcəklər. (Əmisi bibisindən iki qat artıq irs aparacaq.) Deməli malı doqquz yerə bölsələr, onun üç hissəsini xalası (yaxud dayısı), iki hissəsini ana tərəfdən bir olan əmi və bibisi, dörd hissəsini isə ata-anadan, yaxud ata tərəfdən bir olan əmisi və bibisi irs aparacaq.

M:2841. Əgər meyyitin varisi hamısı ata-anadan, yaxud tək-cə atadan və ya tək-cə anadan bir olan bir neçə dayısı və xalası, həmçinin əmisi və bibisi də olsa, mal üç yerə bölünməlidir: iki hissəsini əmisi və bibisi əvvəlki məsələdə deyilən qaydaya əsasən, bir hissəsini isə dayıları və xalaları öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər.

M:2842. Əgər meyyitin varisi ata tərəfdən bir olan dayısı (yaxud xalası) və ata-anadan, yaxud atadan bir olan bir neçə dayısı və xalası, həmçinin əmisi və bibisi də olsa, mal üç yerə bölünür: iki hissəsini əvvəldə deyilən göstərişlərə əsasən əmisi və bibisi öz aralarında bölürlər. Deməli əgər meyyitin ana tərəfdən bir olan bir dayısı (yaxud xalası) olsa, yerdə qalan bir hissəni altı yerə bölüb bir hissəsini ana tərəfdən bir olan dayısına (yaxud xalasına), yerdə qalanlarını isə ata-anadan, yaxud atadan bir olan dayısına və xalasına verəcəklər, onlar da öz aralarında bərabər şəkildə böləcəklər. Əgər ana tərəfdən olan bir neçə dayısı, yaxud bir neçə xalası, yaxud həm, dayısı həm də xalası olsa, o bir hissəni üç yerə bölüb bir hissəsini ana tərəfdən bir olan dayılar və xalalar öz aralarında bərabər şəkildə böləcəklər, Yerdə qalanlarını ata-anadan, yaxud atadan bir olan dayı və xalasına verəcəklər ki, öz aralarında bərabər şəkildə bölsünlər.

M:2843. Əgər meyyitin əmisi, bibisi, dayısı və xalası olmasa (ölmüş olsalar), əmisinə və bibisinə çatmalı olan hissə onların övladlarına, dayı və xalasına çatmalı olan hissə isə onların övladlarına çatır.

M:2844. Əgər meyyitin varisi onun atasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası, habelə anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası olsalar, malı üç yerə bölünür: bir hissəsini anasının əmisi, bibisi, dayısı və xalası öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Amma ehtiyat-vacib budur ki, meyyitin ana tərəfdən bir olan əmisi və bibisi bir-biri ilə razılaşsınlar. İki hissəsini isə üç yerə bölüb bir hissəsini meyyitin atasının dayısına və xalasına verirlər, onlar da öz aralarında bərabər şəkildə bölürlər. Qalan iki hissəsini isə meyyitin atasının əmisinə və bibisinə verirlər. (Belə ki, əmisi bibisindən iki qat artıq alır.)

ƏR-ARVADIN İRSİ

M:2845. Əgər bir qadın ölsə və övladı olmasa, malının yarısını əri, yerdə qalanını isə sair vərəsələr irs aparır. Əgər o ərindən, yaxud başqa ərindən övladı olsa, malının dördə biri ərinə, yerdə qalanları isə sair vərəsələrə çatır.

M:2846. Əgər bir kişi ölsə və övladı olmasa, malının dördə biri arvadına, yerdə qalanı isə sair vərəsələrə çatır. Əgər o arvaddan, yaxud başqa arvadından övladı olsa, malının səkkizdə birini arvadı, yerdə qalanlarını isə sair vərəsələr irs aparır. Qadın ərinin mənqul (bir yerdən başqa yerə daşına bilən) əmlakının hamısından irs aparır. Amma torpaq və onun qiymətindən irs aparmır. Həmçinin o yerin fəzasında olanların özündən (bina və ağac kimi) irs aparmır. Amma onun qiymətindən irs aparır.

M:2847. Əgər qadın irs aparmadığı şeydə təsərrüf etmək istəsə, sair vərəsələrdən icazə almalıdır. Həmçinin nə qədər ki, vərəsələr qadının payını verməyiblər, qadının qiymətindən irs apardığı bina kimi şeylərdə onun icazəsi olmadan təsərrüf etməməlidirlər. Əgər qadının payını verməmişdən qabaq bunları satsalar, qadın icazə versə müamilə səhih, əks halda isə onun payının nisbətində batildir.

M:2848. Əgər bina, ağac və s. kimi şeylərə qiymət qoymaq istəsələr, onda onlar tələf olub aradan gedənə qədər icarəsiz olaraq torpaqda qalanda malik olduğu dəyərlə hesablayıb, qiymətindən qadının payını verməlidirlər.

M:2849. Çəsmənin məcrası və bu kimi şeylər yer, onda işlənən kərpic və s. kimi şeylər isə bina hökmündədir.

M:2850. Əgər meyyitin bir neçə arvadı olsa, bu halda övladı olmazsa malının dördə biri; övladı olarsa səkkizdə biri qeyd olunduğu kimi, onun əqdində olan qadınların arasında—hətta əri onların heç biri, yaxud bə'zisi ilə yaxınlıq etməmiş olsa da—bərabər şəkildə bölünəcək. Amma ölüm yatağında olan xəstəlik vaxtı bir qadını öz əqdinə keçirib yaxınlıq etməmiş olsa, qadın ondan irs aparmır, mehriyyə haqqı da yoxdur.

M:2851. Əgər qadın xəstəlik halında ərə gedib həmin xəstəliklə ölsə, əri hətta onunla yaxınlıq etməsə də ondan irs aparır.

M:2852. Əgər qadına, təlaq hökmlərində deyildiyi kimi ric'i təlaq versələr və iddə əsnasında ölsə, əri ondan irs aparır. Həmçinin əgər kişi qadının iddəsi əsnasında ölsə arvadı ondan irs aparır. Amma əgər ric'i təlaq iddəsi keçdikdən sonra, yaxud bəin təlaqı iddəsində onlardan biri ölsə, digəri ondan irs aparmır.

M:2853. Əgər kişi xəstəlik halında arvadına təlaq verib on iki qəməri ay keçməmişdən qabaq ölsə, arvadı üç şərt daxilində ondan irs aparır:

1-ci şərt budur ki, bu müddətdə başqa ərə getməsin;

2-ci şərt budur ki, ərinə, onunla yaşamağa meylli olmaması səbəbi, təlaq verməsinə razı salmaq üçün bir şey verməmiş olsun; Hətta əgər bir şey verməsə, amma təlaq qadının təklifi ilə olsa, yenə də irs aparması işkallıdır.

3-cü şərt budur ki, əri arvadına təlaq verdiyi vaxtdakı xəstəliklə, yaxud başqa səbəblərə görə ölsün. Deməli, o xəstəlikdən sağalıb başqa səbəbə görə ölsə, arvadı ondan irs aparmır.

M:2854. Kişinin arvadının geyməsi üçün aldığı paltarı–hətta arvadı geymiş olsa da, ər öləndən sonra onun malı hesab olunur.

İRSİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ

M:2855. Meyyitin Qur'anı, üzüyü və qılıncı geydiyi, yaxud geymək üçün alıb tikdiyi paltarı–hətta geyməsə də böyük oğlunudur. Əgər meyyitin bu dörd şeyin hər birindən bir neçə ədəd (məsələn iki Qur'anı, yaxud iki üzüyü) olsa, bu halda əgər istifadə olunursa, yaxud istifadə olunmaq üçün hazırlanıbsa, böyük oğlunun malıdır.

M:2856. Əgər meyyitin bir neçə böyük oğlu olsa (məsələn, iki arvadından eyni vaxtda iki oğlan uşağı dünyaya gəlmiş olarsa), gərək meyyitin paltar, Qur'an, üzük və qılıncını öz aralarında bərabər şəkildə bölsünlər.

M:2858. Əgər meyyit borclu olsa və borcu malı qədərində, yaxud ondan çox olsa, gərək əvvəlki məsələdə deyilən böyük oğula məxsus olan dörd şeyi onu borcuna versinlər. Əgər borcu malından az olsa, ehtiyat-vacibə görə gərək böyük oğluna çatmalı olan dörd şeydən, onlara mütənasib olaraq borcu versinlər. Məsələn, əgər meyyitin bütün malının dəyəri altmış түмән, böyük oğula çatmalı olan şeylərin dəyəri iyirmi түмән, borcu isə otuz түмән olsa, ehtiyat-vacibə görə böyük oğul o dörd şeydən on түмән dəyərində meyyitin borcuna versin.

M:2858. Müsəlman kafirdən irs aparır, amma kafir–hətta meyyitin atası, yaxud oğlu da olsa ondan irs aparmır.

M:2859. Əgər bir kəs öz qohumlarından birini qəsdən və nahaq yerə qətlə yetirsə, ondan irs aparmır. Amma əgər xəta üzündən olsa (məsələn, havaya daş atsa və təsadüfən qohumlarının birinə dəyib öldürsə) ondan irs aparır, amma qətlin diyəindən irs aparmır.

M:2860. Əgər meyyitin malını, anasının bətnində uşağı olan halda irs kimi bölmək istəsələr və onunla eyni dəstədən olan başqa varislər də olsa (meyyitin övladı, yaxud atası, anası kimi), anasının bətnində olan və diri dünyaya gələrsə irs aparmalı olan uşaq üçün iki oğlan payı qədər ayırmalıdırlar. Amma əgər

ikidən artıq (məsələn üç uşaq) olmasını ehtimal versələr, üç oğlan uşağının payını ayırmalıdırlar. Əgər bir oğlan və bir qız doğulsa, irsin artıq qalmış hissəsini vərəsələr öz aralarında bölməlidirlər.

ӘMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ӘZ MÜNKƏR

M:2861. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər (yaxşı işlərə də'vət, pis işlərdən çəkəndirmək) qeyd olunan şərtlər daxilində vacib, tərک olunması isə günahdır. Müstəhəb və məkrüh işlərdə әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər etmək müstəhəbdir.

M:2862. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər vacibi-kifaidir, yə'ni әgər mükəlləf şəxslərdən bə'ziləri ona әməl etsələr o birilərin boynundan düşür. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər işinin yerinə yetirilməsi bir dəstə mükəlləfin bir yerə yığılması ilə şərtlənilsə, vacibdir ki, yığışsınlar.

M:2863. Әgər bə'zi şəxslər әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər etdikdə tə'sirli olmasa, amma bə'zilərinin bu işi etməsinin tə'sirli olacağını ehtimal versələr, vacibdir ki, onlar bu işi yerinə yetirsinlər.

M:2864. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər işində şə'r'i məsələni bəyan etmək kifayət deyil, əksinə mükəlləf şəxs әmr və nəhy etməlidir.

M:2865. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkərdə qübrət qəsdі şərt deyil, əksinə məqsəd vacibin yerinə yetirilməsi, haramın qarşısının alınmasıdır.

ӘMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ӘZ MÜNKƏRİN ŞƏRTLƏRİ

M:2866. Әmr be mə'ruf və nəhy әz münkərin vacib olmasının bir neçə şərti var:

1-ci şərt budur ki, әmr be mə'ruf və nəhy әz münkər etmək istəyən şəxs, mükəlləfin yerinə yetirmədiyi işin vacib, yerinə yetirdiyi işin isə tərк olunmalı (haram) olduğunu bilsin; Deməli, mə'ruf və münkəri bilməyən şəxsə vacib deyil.

2-ci şərt budur ki, әmr və nəhyinin tə'sirli olacağını ehtimal versin; Deməli әgər tə'sir etməyəcəyini bilsə, vacib deyil.

3-cü şərt budur ki, günahkar şəxs öz günah işini təkrar edəcəyinə yəqin, yaxud xatircəmliyi olsun; Deməli әgər təkrar etməyəcəyini bilsə, yaxud güman etsə və ya səhih ehtimal versə, vacib deyil.

4-cü şərt budur ki, onun әmr və nəhy etməsindən fəsad irəli gəlməsin. Deməli әgər әmr və nəhy edəcəyi təqdirdə canına, irz-namusuna, heysiyyətinə, malına nəzərə cərpacaq dərəcədə zərər dəyəcəyini bilsə, yaxud güman etsə vacib deyil. Hətta әgər ondan qeyd olunan zərərlərdən yaranacaq qorxuya səhih ehtimal versə də vacib deyil. Ona aid olan şəxslərə də zərər dəyməsindən qorxsasa, vacib deyil. Can, mal, irz-namus, heysiyyət zərərinin baş verməsi ehtimalı ilə

mö'minlərdən bə'zilərinin məşəqqətinə səbəb olacağı halda da vacib deyil, əksinə çox hallarda haram da olur.

M:2867. Əgər əmr be mə'ruf və nəhy əz münkər etmək istədiyi şey Müqəddəs Şəriət Sahibinin xeyli əhəmiyyət verdiyi işlərdən (üsuli-dinin, məzhəbin, Qur'ani-Məcidin, müsəlmanların e'tiqad üsullarının, yaxud zəruri hökmlərin hifzi) olsa, onun əhəmiyyətini mülahizə etməlidir: sadəcə zərər, vaciblikdən düşməyə səbəb olmur. Deməli əgər müsəlmanların əqidələrinin, İslamın zəruri hökmlərinin qorunub-saxlanması candan keçib mal xərcəlməsinə bağlı olsa onları vermək vacibdir.

M:2868. Əgər İslam dinində bid'ətlər (zülmkar dövlətlərin İslam adı ilə yerinə yetirdikləri yaramaz işlər kimi) baş verərsə, hamıya, xüsusilə İslam alimlərinə haqqı izhar, batili inkar etmək vacibdir. Əgər alimlərin sükut etmələri elmin məqamına hörmətsizliyə, İslam alimlərinə qarşı sui-zənnə səbəb olarsa, mümkün olan hər vasitə ilə haqqı izhar etmək–hətta tə'sir etməcəyini bilsə də, vacibdir.

M:2869. Əgər sükut edilməsinin münkərin mə'ruf və ya mə'rufun münkər olmasına səbəb olacağına səhih ehtimal versələr, hamıya xüsusilə İslam alimlərinə haqqı izhar və onun aşkar edilməsi vacibdir, sükut etmələri isə caiz deyil.

M:2870. Əgər İslam alimlərinin sükut etməsi zalımın güclənməsinə, təsbit olunmasına, sair haram işlərə cür'ətlənməsinə səbəb olarsa, haqqı izhar, batili inkar etmək–hətta hal-hazırda tə'siri olmasa da vacibdir.

ƏMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN MƏRTƏBƏLƏRİ

M:2871. Əmr be mə'ruf və nəhy əz münkərin müxtəlif mərtəbələri vardır. Övvəlki mərtəbədə məqsədin hasil olmasına ehtimal verildiyi halda, sonrakı mərtəbəyə əməl etmək caiz deyil.

M:2872. Birinci mərtəbəsi budur ki, günahkar şəxs ilə elə rəftar olunsun ki, günah iş gördüyünə görə ona qarşı bu cür rəftar olunmasını başa düşsün. Məsələn, ondan üz döndərsin, yaxud üz-gözünü turşudan halda onunla görüşsün, yaxud onunla yoldaşlığı tərk edib ondan üz döndərsin. Belə ki, bu işlərin, o günahı tərk edib bir daha təkrarlamaması üçün olduğu mə'lum olsun.

M:2873. Əgər bu mərtəbənin müxtəlif dərəcələri olsa, yüngül, nisbətən sadə dərəcənin tə'sirli olmasına ehtimal verdiyi halda, elə onunla kifayətlənsin. Məsələn, əgər onunla danışmamaq (küsmək) səbəbi ilə məqsədinə çatacağına ehtimal versə, elə bu qədərlə kifayətlənməli, ondan yuxarı olan dərəcələrə əməl

etməməlidir, xüsusilə də bu cür rəftar günah edən şəxsə qarşı hörmətsizlik olarsa.

M:2874. Əgər günahkar şəxslə əlaqənin kəsilməsi, ondan üz döndərilməsi günahın yüngülləşməsinə səbəb olarsa, yaxud səbəb olacağını ehtimal versələr—hətta tamamilə tərk etməsinə səbəb olmayacağını bilsə də, vacibdir. Bu əmr o haldadır ki, sair mərtəbələrlə günah işin tamamilə, yaxud bundan artıq miqdarın qarşısının alınması mümkün olmasın.

M:2875. Əmr be mə'ruf və nəhy əz münkərin ikinci mərtəbəsi sözdə əmr və nəhy etməkdir. Deməli qeyd olunan şərtlərin hasil olmasını və bu işin tə'sirli olmasını ehtimal versələr, günahkarın günahdan çəkəndirmək, vacibəti tərk edərsə ona əmr etmək vacibdir.

M:2876. Əgər bir kəs möv'izə və öyüd-nəsihətə günahkarın günahı tərk edəcəyini ehtimal versə, həmin miqdarla kifayətlənməli, o həddən keçməməlidir.

M:2877. Əgər nəsihətin tə'sirli olmayacağını bilsə, bu halda tə'sirli olmasına ehtimal verdiyi halda ilzami əmr və nəhy etməsi vacibdir. Əgər kobud danışqdan və müxalifət edəcəyi halda təhdid olunmasından başqa yolla tə'sir qoymazsa, bu işləri etmək, amma yalan və sair mə'siyətlərdən uzaq olmaq lazımdır.

M:2878. Günahın qarşısını almaq üçün başqa bir günaha əl atmaq (söyüş, yalan, təhqir və s.) caiz deyil. Amma əgər o günah iş Müqəddəs Şəriət Sahibinin həddindən artıq diqqət yetirdiyi və görülməsinə heç hansı vəchlə razı olmadığı işlərdən (möhtərəmə nəfsin qətlə yetirilməsi kimi) olarsa, bu halda mümkün olan hər yolla qarşısı alınmalıdır.

M:2879. Əgər günahkar şəxs günah işi yalnız birinci və ikinci mərtəbələrə birlikdə əməl etməklə günahdan əl çəkərsə, bu halda vacibdir ki, həm ondan üz çevirib əlaqələri kəssin, üz-gözünlü turşutmaqla onunla görüşsün, həm də əmr be mə'ruf işini sözlə yerinə yetirsin.

M:2880. Üçüncü mərtəbə zor gücünə əl atmaqdır. Deməli əgər vacibi yerinə yetirməyi, haramı tərk etməyi yalnız zor gücünə edəcəyini bilsə, yaxud xatircəm olsa, bu işi etməsi vacibdir, amma lazım olan həddi aşmamalıdır.

M:2881. Əgər günah edən şəxs ilə günah iş arasında ayrılıq salınmaqla günah əməlinin qarşısını almaq mümkün olsa, onunla kifayətlənmək lazımdır—əgər onun məhzur olması sair şeylərdən az olarsa.

M:2882. Əgər günahın qarşısının alınması günahkarın əlindən tutulmasına, yaxud onu günah etdiyi yerdən çıxarılmasına və ya günah etdiyi alətləri zəbt edilməsinə bağlı olarsa, bu işlər caiz, hətta əməl etmək vacibdir.

M:2883. Günahkarın ehtiramı saxlanmalı olan malını tələf etmək caiz deyil. Amma əgər günahının qarşısının alınması bunu tələb edən halda tələf edərsə, ehtiyat-lazım budur ki, onun mislini, yaxud pulunu ödəsin. Bundan başqa hallarda zəmin və günahkardır.

M:2884. Əgər günahkarın günahının qarşısının alınması onun müəyyən bir yerdə həbs olunmasına, yaxud müəyyən bir yerə daxil olmasının qarşısını almağa bağlı olarsa, lazım olan miqdara riayət edib, o həddi aşmadan həmin işləri görmək vacibdir.

M:2885. Əgər günahının qarşısının alınması onun kötəklənməsinə, təzyiq göstərilməsinə, sıxma-boğmaya salınmasına bağlı olarsa, bu işlər caizdir. Amma həddi aşmamağa riayət etmək lazımdır. Daha yaxşı, hətta ehtiyat-lazım budur ki, bu və buna oxşar işlərdə cameüş-şərait müctehiddən icazə alınsın.

M:2876. Əgər haram işlərin qarşısının alınması, vacib işlərə əmr edilməsi məşəqqətə və qətlə gətirib çıxardarsa, caiz deyil. Amma cameüş-şərait müctehidin icazəsi və şərtlərin gerçəkləşməsi ilə olsa, eybi yoxdur.

M:2887. Əgər münkər iş Müqəddəs Şəriət Sahibinin həddindən artıq diqqət yetirdiyi, onun baş verməsinə heç hansı vəchlə razı olmadığı işlərdən olarsa, onun qarşısını mümkün olan hər vasitə ilə almaq caizdir. Məsələn, əgər bir nəfər qətlə caiz olmayan bir kəsi öldürmək istəsə, onun qarşısı alınmalıdır. Əgər məzlumun qətlə yetirilməsinin qarşısını almaq zalımı öldürməkdən başqa bir yolla mümkün olmazsa, zalımı öldürmək caiz, üstəlik vacibdir də. Bu halda müctehiddən icazə almaq lazım deyil. Lakin imkan daxilində onun qarşısı elə alınmalıdır ki, qətl ilə nəticələnməsin. Əgər lazım olan həddən keçərsə, günahkardır və onun barəsində əlavə hökmlər icra olunur.

MÜDAFİƏ MƏSƏLƏLƏRİ

M:2888. Əgər düşmən müsəlmanların ölkəsinə, sərhədlərinə hücum etsə, bütün müsəlmanlara, mümkün olan hər vasitə ilə—can və mal sərf etməklə onu qorumaq, müdafiə etmək vacibdir. Bu işdə cameüş-şərait müctehidin icazəsinə ehtiyac yoxdur.

M:2889. Əgər əcnəbilərin müsəlmanların ölkələrini istila altına almaq planlarından təhlükə törənərsə—istər birbaşa olsun, istərsə də daxildəki və xaricdəki casuslarının, əlaltılarının vasitəsi ilə—İslam ölkələrini müdafiə etmək mümkün olan hər vasitə ilə vacibdir.

M:2890. Əgər əcnəbilər tərəfindən İslam ölkələrinin daxilində plan çəkilsə və onlara hakim olmasından qorxu törənsə, müsəlmanlara vacibdir ki, mümkün olan hər vasitə ilə onların planlarını pozub nüfuz dairələrinin genişlənməsinin qarşısını alsınlar.

M:2891. Əgər əcnəbilərin siyasi, iqtisadi və ticarət nüfuzunun genişləndirilməsi vasitəsilə müsəlman ölkələrinin istila altına alınması qorxusu törənərsə, müsəlmanlara vacibdir ki, mümkün olan hər vasitə ilə öz ölkələrini müdafiə edib, istər daxili istərsə də xarici əcnəbilərin əllərini kəssinlər.

M:2892. Əgər İslam dövlətləri ilə əcnəbi dövlətlər arasındakı siyasi əlaqələrdən onların İslam ölkələrinə istər siyasi, istərsə də iqtisadi cəhətdən hakim olması qorxusu törənərsə, müsəlmanlara vacibdir ki, bu sayaq əlaqələrlə müxalifətçilik edib İslam dövlətlərini, bu əlaqələri kəsməyə vadar etsinlər.

M:2893. Əgər əcnəbilərlə ticarət əlaqələrinin bərqərar olunmasından müsəlmanların iqtisadiyyatına zərbə dəyməsi, nəticədə iqtisadi və ticarət əsarətinə düşmələri gözlənilsə, bu cür əlaqələrin kəsilməsi vacib, bu cür ticarət əlaqələri haramdır.

M:2894. Əgər İslam dövlətləri ilə əcnəbi dövlət arasında bağlanan iqtisadi və ya ticarət müqavilələri İslam və müsəlmanların mənafeyinin xilafına olarsa, caiz deyil. Əgər hər hansı bir dövlət bu cür əlaqə yaratsa, sair dövlətlərə vacibdir ki, mümkün olan hər yolla onu, bu əlaqələri kəsməyə vadar etsinlər.

M:2895. Əgər bə'zi İslam ölkələrinin rəhbərləri, yaxud məs'ul işçiləri əcnəbilərin İslam və müsəlmanların mənafeyinə zidd olan nüfuzunun (istər siyasi, istər iqtisadi, istərsə də hərbi) genişlənməsinə səbəb olarsa, gərək bu xəyanət vasitəsi ilə olduğu məqamından kənarlaşdırılsın. Əgər fərzən o məqamı aşkar etməsi haqq olsa da, müsəlmanlara vacibdir ki, mümkün olan hər yolla və şəriət me'yarlarına riayət etməklə onları cəzalandırınsınlar.

М:2896. Hegemon zülmkar dövlətlərin əlində alət olan bə'zi dövlətlərlə (İsrail kimi) siyasi və ticarət əlaqələri yaratmaq caiz deyil. Müsəlmanlara vacibdir ki, mümkün olan hər yolla bu cür əlaqələrlə müxalifətçilik etsinlər. İsrail və onun əlaltıları ilə ticarət əlaqələri yaradan tacirlər İslama və müsəlmanlara xəyanət, İslam hökmlərinin məhvinə kömək edirlər. Müsəlmanlara vacibdir ki, bu sayaq xainlərlə—istər dövlət başçıları olsun, istərsə də tacirlər—əlaqələri kəsib onları bu dövlətlərlə olan əlaqələrin kəsilməsinə vadar etsinlər.

Mündəricat

<u>TƏQLİD</u>	3
<u>TƏQLİD MƏSƏLƏLƏRİ</u>	3
<u>TƏHARƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	6
<u>MÜTLƏQ VƏ MÜZAF SU</u>	6
<u>1-KÜRR SUYU</u>	6
<u>2-QƏLİL SU</u>	7
<u>3-AXAR SU</u>	7
<u>4-YAĞIŞ SUYU</u>	8
<u>5-QUYU SUYU</u>	8
<u>SULARIN HÖKMLƏRİ</u>	9
<u>TƏXƏLLİNİN HÖKMLƏRİ</u>	10
<u>İSTİBRA</u>	11
<u>TƏXƏLLİNİN MÜSTƏHƏB VƏ MƏKRUHATI</u>	12
<u>NƏCASƏTLƏR</u>	12
<u>1 VƏ 2-BOVL VƏ QAİT (İFRAZAT)</u>	13
<u>3-MƏNİ</u>	13
<u>4-MURDAR (ÖLÜ HEYVAN)</u>	13
<u>5-QAN</u>	13
<u>6 VƏ 7-İT VƏ DONUZ</u>	14
<u>8-KAFİR</u>	14
<u>9-ŞƏRAB</u>	15
<u>10-PİVƏ</u>	15
<u>HARAMDAN CÜNÜB OLANIN TƏRİ</u>	15
<u>11-NƏCASƏT YEYƏN DƏVƏNİN TƏRİ</u>	16
<u>NƏCASƏTİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI</u>	16
<u>PAK ŞEYLƏRİN NƏCİS OLMASI YOLLARI</u>	16
<u>NƏCASƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	17
<u>PAKLAYICILAR</u>	19
<u>1-SU</u>	19
<u>2-TORPAQ</u>	22
<u>3-GÜNƏŞ</u>	23
<u>4-İSTİHALƏ (BİR HALDAN BAŞQA HALA KEÇMƏK)</u>	24
<u>5-ÜZÜM SUYUNUN ÜÇDƏ İKİ HİSSƏSİNİN AZALMASI</u>	24
<u>6-İNTİQAL (BİR YERDƏN BAŞQA YERƏ NƏQL OLUNMA)</u>	25
<u>7-İSLAM</u>	25
<u>8-TƏBƏİYYƏT</u>	25
398	

<u>9-NƏCASƏTİN ARADAN GETMƏSİ</u>	26
<u>10-NƏCASƏT YEYƏN HEYVANIN İSTİBRASI</u>	26
<u>11-MÜSƏLMANIN QAİB OLMASI</u>	26
<u>QABLARIN HÖKMLƏRİ</u>	27
<u>DƏSTƏMAZ</u>	28
<u>İRTİMASİ DƏSTƏMAZ</u>	30
<u>DƏSTƏMAZ VAXTI MÜSTƏHƏB OLAN DUALAR</u>	30
<u>DƏSTƏMAZIN ŞƏRTLƏRİ</u>	32
<u>DƏSTƏMAZIN HÖKMLƏRİ</u>	36
<u>DƏSTƏMAZ ALINMASI VACİB OLAN ƏMƏLLƏR</u>	38
<u>DƏSTƏMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR</u>	39
<u>CƏBİRƏ DƏSTƏMAZININ HÖKMLƏRİ</u>	39
<u>QUSULLAR</u>	41
<u>CƏNABƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	41
<u>CÜNUBA HARAM OLAN ŞEYLƏR</u>	42
<u>CÜNUB ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	43
<u>CƏNABƏT QUSLU</u>	43
<u>TƏRTİBİ QUSUL</u>	43
<u>İRTİMASİ QUSUL</u>	44
<u>QUSLUN HÖKMLƏRİ</u>	44
<u>İSTİHAZƏ</u>	46
<u>İSTİHAZƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	46
<u>HEYZ</u>	51
<u>HAİZİN HÖKMLƏRİ</u>	52
<u>HAİZ QADINLARIN NÖVLƏRİ</u>	55
<u>1-VƏQTİYYƏ VƏ ƏDƏDİYYƏ ADƏT SAHİBLƏRİ OLAN QADINLAR</u>	55
<u>2-VƏQTİYYƏ ADƏT SAHİBİ OLAN QADINLAR</u>	57
<u>3-ƏDƏDİYYƏ ADƏTİ OLAN QADINLAR</u>	59
<u>4-MÜZTƏRİBƏ</u>	60
<u>5-MÜBTƏDİƏ</u>	60
<u>6-NASIYƏ</u>	61
<u>HEYZİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	61
<u>NİFAS</u>	62
<u>MƏSS-MEYYİT QUSLU</u>	64
<u>MÖHTƏZİRİN HÖKMLƏRİ</u>	65
<u>ÖLÜMDƏN SONRANIN HÖKMLƏRİ</u>	66
<u>QUSUL, KƏFƏN, NAMAZ VƏ DƏFNİN HÖKMLƏRİ</u>	66
<u>MEYİT QUSLUNUN HÖKMLƏRİ</u>	67
<u>MEYİTİN KƏFƏNİNİN HÖKMLƏRİ</u>	68

<u>HƏNUTUN HÖKMLƏRİ</u>	70
<u>MEYYİT NAMAZININ HÖKMLƏRİ</u>	70
<u>MEYYİT NAMAZININ QAYDALARI</u>	72
<u>MEYYİT NAMAZININ MÜSTƏHƏBBATI</u>	73
<u>DƏFNİN HÖKMLƏRİ</u>	73
<u>DƏFNİN MÜSTƏHƏBBATI</u>	75
<u>VƏHŞƏT NAMAZI</u>	78
<u>QƏBRİN AÇILMASI</u>	78
<u>MÜSTƏHƏBB QUSULLAR</u>	79
<u>TƏYƏMMÜM</u>	81
<u>BİRİNCİ YER</u>	81
<u>İKİNCİ YER</u>	82
<u>ÜÇÜNCÜ YER</u>	83
<u>DÖRDÜNCÜ YER</u>	83
<u>BEŞİNCİ YER</u>	83
<u>ALTINCI YER</u>	84
<u>YEDDİNCİ YER</u>	84
<u>TƏYƏMMÜMÜN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR</u>	84
<u>TƏYƏMMÜMÜN QAYDASI</u>	86
<u>TƏYƏMMÜMÜN HÖKMLƏRİ</u>	86
<u>NAMAZIN HÖKMLƏRİ</u>	90
<u>VACİBİ NAMAZLAR</u>	90
<u>GÜNDƏLİK VACİB NAMAZLAR</u>	91
<u>ZÖHR VƏ ƏSR NAMAZLARININ VAXTI</u>	91
<u>MƏĞRİB VƏ İŞA NAMAZLARININ VAXTI</u>	92
<u>SÜBH NAMAZININ VAXTI</u>	93
<u>NAMAZ VAXTININ HÖKMLƏRİ</u>	93
<u>TƏRTİBLƏ QILINMALI OLAN NAMAZLAR</u>	95
<u>MÜSTƏHƏB NAMAZLAR</u>	96
<u>GÜNDƏLİK NAFİLƏ NAMAZLARININ VAXTLARI</u>	96
<u>ĞÜFEYLƏ NAMAZI</u>	97
<u>QİBLƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	98
<u>NAMAZDA BƏDƏNİN ÖRTÜLMƏSİ</u>	100
<u>NAMAZ QILANIN PALTARI</u>	101
<u>BİRİNCİ ŞƏRT</u>	101
<u>İKİNCİ ŞƏRT</u>	103
<u>ÜÇÜNCÜ ŞƏRT</u>	104
<u>DÖRDÜNCÜ ŞƏRT</u>	105
<u>BEŞİNCİ VƏ ALTINCI ŞƏRTLƏR</u>	105

<u>NAMAZ QILANIN PALTAR VƏ BƏDƏNİNİN PAK OLMASININ LAZIM OLMADIĞI HALLAR</u>	107
<u>NAMAZ QILANIN PALTARINDA MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR</u>	109
<u>NAMAZ QILANIN PALTARINDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	109
<u>NAMAZ QILANIN YERİ</u>	109
<u>NAMAZ QILMAĞIN MÜSTƏHƏB OLDUĞU YERLƏR</u>	113
<u>NAMAZ QILMAĞIN MƏKRUH OLDUĞU YERLƏR</u>	114
<u>MƏSCİDİN HÖKMLƏRİ</u>	114
<u>AZAN VƏ İQAMƏ</u>	116
<u>AZAN VƏ İQAMƏNİN TƏRCÜMƏSİ</u>	117
<u>NAMAZIN VACİBATI</u>	120
<u>NİYYƏT</u>	120
<u>TƏKBİRƏTÜL-EHRAM</u>	121
<u>QİYAM</u>	122
<u>QİRAƏT</u>	124
<u>RÜKU</u>	129
<u>SƏCDƏ</u>	131
<u>SƏCDƏ ETMƏYİN SƏHİH OLDUĞU ŞEYLƏR</u>	134
<u>SƏCDƏNİN MÜSTƏHƏB, BATİL VƏ MƏKRUHATI</u>	135
<u>QUR'ANIN VACİBİ SƏCDƏ OLAN SURƏLƏRİ</u>	136
<u>TƏŞƏHHÜD</u>	137
<u>SALAMLAR</u>	138
<u>TƏRTİB</u>	138
<u>MUVALAT</u>	139
<u>QUNUT</u>	139
<u>NAMAZIN TƏRCÜMƏSİ</u>	141
<u>1. HƏMD SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ</u>	141
<u>2. "QUL HUVƏLLAH" SURƏSİNİN TƏRCÜMƏSİ:</u>	142
<u>4. QUNUTUN TƏRCÜMƏSİ</u>	143
<u>NAMAZIN TƏ'QİBATI</u>	144
<u>PEYĞƏMBƏRƏ (SƏLLƏLLAHU ƏLEYHİ VƏ ALİHİ VƏ SƏLLƏM) SALAVAT</u>	144
<u>NAMAZI BATİL EDƏN ŞEYLƏR</u>	145
<u>NAMAZDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	148
<u>VACİBİ NAMAZI POZMAĞIN CAİZ OLAN YERLƏRİ</u>	148
<u>NAMAZIN ŞƏKKİYYATI</u>	149
<u>NAMAZI BATİL EDƏN ŞƏKLƏR</u>	149
<u>E'TİNA OLUNMAMALI ŞƏKLƏR</u>	150
<u>1-MƏHƏLLİ KEÇƏN ŞEYLƏRDƏ ŞƏKK</u>	150
<u>2-SALAMDAN SONRAKI ŞƏKK</u>	151

<u>3-VAXT KEÇƏNDƏN SONRAKI ŞƏKK</u>	152
<u>4-KƏSİRÜL-ŞƏKK</u>	152
<u>5-İMAM VƏ MƏ'MUMUN ŞƏKKİ</u>	153
<u>6-MÜSTƏHƏB NAMAZDAKI ŞƏKK</u>	153
<u>SƏHİH ŞƏKKLƏR</u>	154
<u>EHTİYAT NAMAZI</u>	157
<u>SƏCDEYİ-SƏHV</u>	159
<u>SƏCDEYİ-SƏHVİN QAYDASI</u>	160
<u>UNUDULMUŞ SƏCDƏ VƏ TƏŞƏHHÜDÜN QƏZASI</u>	161
<u>NAMAZIN HİSSƏLƏRİNİ VƏ ŞƏRTLƏRİNİ ARTIRIB-AZALTMAQ</u>	162
<u>MÜSAFİRİN NAMAZI</u>	163
<u>MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR</u>	172
<u>QƏZA NAMAZI</u>	173
<u>ATA-ANANIN BÖYÜK OĞULA VACİB OLAN QƏZA NAMAZI</u>	175
<u>CAMAAT NAMAZI</u>	176
<u>PİŞNAMAZIN ŞƏRTLƏRİ</u>	182
<u>CAMAAT NAMAZININ HÖKMLƏRİ</u>	182
<u>CAMAAT NAMAZINDA MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR</u>	184
<u>CAMAAT NAMAZINDA MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	185
<u>AYƏT NAMAZI</u>	185
<u>AYƏT NAMAZININ QAYDALARI</u>	187
<u>CÜMƏ NAMAZI</u>	188
<u>CÜMƏ NAMAZININ ŞƏRTLƏRİ</u>	188
<u>CÜMƏ NAMAZININ VAXTI</u>	190
<u>CÜMƏ NAMAZININ QAYDASI</u>	191
<u>CÜMƏ NAMAZININ HÖKMLƏRİ</u>	193
<u>FİTR VƏ QURBAN NAMAZLARI</u>	196
<u>NAMAZ ÜÇÜN ƏCİR TUTULMASI</u>	198
<u>ORUCUN HÖKMLƏRİ</u>	200
<u>NİYYƏT</u>	200
<u>ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏR</u>	202
<u>1-2-YEMƏK VƏ İÇMƏK</u>	202
<u>3-CİMA</u>	203
<u>4-İSTİMNA</u>	203
<u>5-ALLAHIN VƏ PEYĞƏMBƏRİN ADINDAN YALAN DANIŞMAQ</u>	204
<u>6-QƏLİZ TOZU BOĞAZA ÇATDIRMAQ</u>	205
<u>7-BAŞI SUYA SALMAQ</u>	205
<u>8-SÜBH AZANINA QƏDƏR CƏNABƏT, HEYZ VƏ NİFAS HALINDA QALMAQ</u>	206
<u>9-İMALƏ</u>	208
402	

<u>10-QƏSDƏN QUSMAQ</u>	208
<u>ORUCU BATİL EDƏN ŞEYLƏRİN HÖKMLƏRİ</u>	209
<u>ORUC TUTAN ŞƏXSƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	209
<u>ORUCUN QƏZASI VƏ KƏFFARƏ VACİB OLAN YERLƏR</u>	210
<u>ORUCUN KƏFFARƏSİ</u>	210
<u>ORUCUN TƏKCƏ QƏZASI VACİB OLAN YERLƏR</u>	213
<u>QƏZA ORUCUNUN HÖKMLƏRİ</u>	214
<u>MÜSAFİRİN ORUCUNUN HÖKMLƏRİ</u>	216
<u>ORUC VACİB OLMAYAN ŞƏXSLƏR</u>	217
<u>AYIN ƏVVƏLİNİN SÜBUT OLUNMASI YOLLARI</u>	218
<u>MƏKRUH VƏ HARAM ORUCLAR</u>	219
<u>MÜSTƏHƏB ORUCLAR</u>	220
<u>ORUCU BATİL EDƏN İŞLƏRDƏN ÇƏKİNMƏYİN MÜSTƏHƏB OLDUĞU YERLƏR</u>	
220	
<u>XUMSUN HÖKMLƏRİ</u>	221
<u>1-QAZANC MƏNFƏƏTİ</u>	221
<u>2-MƏ'DƏN</u>	225
<u>3-XƏZİNƏ</u>	226
<u>4-HARAMA QARIŞAN HALAL MAL</u>	227
<u>5-SUYUN DİBİNƏ GİRMƏKLƏ ƏLDƏ OLUNAN CƏVAHİR</u>	228
<u>6-QƏNİMƏT</u>	229
<u>7-ZİMMİ KAFİRİN MÜSƏLMANDAN ALDIĞI TORPAQ</u>	229
<u>XUMSUN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ</u>	230
<u>ZƏKATIN HÖKMLƏRİ</u>	232
<u>ZƏKATIN VACİB OLMASI ŞƏRTLƏRİ</u>	232
<u>BUĞDA, ARPA, XURMA VƏ KİŞMİŞİN ZƏKATI</u>	233
<u>QIZILIN NİSABI</u>	236
<u>GÜMÜŞÜN NİSABI</u>	237
<u>DƏVƏ, İNƏK VƏ QOYUNUN ZƏKATI</u>	238
<u>DƏVƏNİN NİSABI</u>	238
<u>İNƏYİN NİSABI</u>	239
<u>QOYUNUN NİSABI</u>	239
<u>ZƏKATIN MƏSRƏF OLUNMA YERLƏRİ</u>	240
<u>ZƏKATA MÜSTƏHƏQ OLAN ŞƏXSLƏRİN ŞƏRTLƏRİ</u>	243
<u>ZƏKATIN NİYYƏTİ</u>	244
<u>ZƏKATIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	244
<u>FİTRƏ ZƏKATI</u>	247
<u>FİTRƏ ZƏKATININ MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	250
<u>HƏCCİN HÖKMLƏRİ</u>	252
403	

<u>AL-VERİN (MÜAMİLƏ) HÖKMLƏRİ</u>	254
<u>AL-VERDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR</u>	254
<u>MƏKRÜH MÜAMİLƏLƏR</u>	254
<u>HARAM MÜAMİLƏLƏR</u>	254
<u>SATICININ VƏ ALICININ ŞƏRTLƏRİ</u>	257
<u>MAL VƏ ONUN ƏVƏZİNİN ŞƏRTLƏRİ</u>	258
<u>AL-VER SİYĞƏSİ</u>	260
<u>MEYVƏLƏRİN AL-VERİ</u>	260
<u>NƏQD VƏ NİSYƏ</u>	260
<u>SƏLƏF MÜAMİLƏSİ</u>	261
<u>SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN ŞƏRTLƏRİ</u>	261
<u>SƏLƏF MÜAMİLƏSİNİN HÖKMLƏRİ</u>	262
<u>OIZIL-GÜMÜŞÜN OIZIL-GÜMÜŞƏ SATILMASI</u>	262
<u>MÜAMİLƏNİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU YERLƏR</u>	263
<u>MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏR</u>	266
<u>ŞİRKƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	267
<u>SÜLHÜN (RAZILAŞMA) HÖKMLƏRİ</u>	270
<u>İCARƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	272
<u>İCARƏYƏ VERİLƏN MALIN ŞƏRTLƏRİ</u>	273
<u>İCARƏYƏ VERİLƏN MALDAN İSTİFADƏNİN ŞƏRTLƏRİ</u>	273
<u>İCARƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	274
<u>CÜALƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	278
<u>MÜZARİƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	280
<u>MUSAQATIN HÖKMLƏRİ</u>	283
<u>ÖZ MALLARINDA TƏSƏRRÜF EDƏ BİLMƏYƏN ŞƏXSLƏR</u>	285
<u>VƏKALƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	286
<u>BORCUN HÖKMLƏRİ</u>	288
<u>HƏVALƏ VERMƏYİN HÖKMLƏRİ</u>	291
<u>RƏHNİN (GİROV) HÖKMLƏRİ</u>	293
<u>ZAMİN OLMAĞIN HÖKMLƏRİ</u>	295
<u>KƏFALƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	297
<u>VƏDİ'Ə (ƏMANƏT)İN HÖKMLƏRİ</u>	298
<u>ARİYƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	301
<u>NİKAHIN HÖKMLƏRİ</u>	303
<u>ƏQDİN HÖKMLƏRİ</u>	303
<u>DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI</u>	303
<u>QEYRİ-DAİMİ ƏQDİN OXUNMA QAYDASI</u>	304
<u>ƏQDİN ŞƏRTLƏRİ</u>	304
<u>ƏQDİ POZMAĞIN MÜMKÜN OLDUĞU EYBLƏR</u>	306

<u>EVLƏNMƏK HARAM OLAN QADINLAR</u>	307
<u>DAİMİ ƏQDİN HÖKMLƏRİ</u>	309
<u>MÜT'Ə, YAXUD SİYĞƏ</u>	310
<u>BAXMAĞIN HÖKMLƏRİ</u>	311
<u>EVLƏNMƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	312
<u>SÜDVERMƏNİN HÖKMLƏRİ</u>	316
<u>MƏHRƏMLİYƏ SƏBƏB OLAN SÜDVERMƏNİN ŞƏRTLƏRİ</u>	317
<u>SÜDVERMƏNİN QAYDALARI</u>	319
<u>SÜDVERMƏNİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	319
<u>TƏLAQIN HÖKMLƏRİ</u>	321
<u>TƏLAQ İDDƏSİ</u>	322
<u>ƏRİ ÖLƏN QADININ İDDƏSİ</u>	323
<u>BAİN VƏ RİC'İ TƏLAQ</u>	324
<u>QAYITMAĞIN HÖKMLƏRİ</u>	324
<u>XUL' TƏLAQI</u>	325
<u>MÜBARAT TƏLAQI</u>	325
<u>TƏLAQIN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	326
<u>QƏSBİN HÖKMLƏRİ</u>	327
<u>TAPILAN ŞEYİN HÖKMLƏRİ</u>	329
<u>HEYVANLARIN BAŞININ KƏSİLMƏSİ VƏ ŞİKAR EDİLMƏSİNİN HÖKMLƏRİ</u>	333
<u>HEYVAN BAŞININ KƏSİLMƏSİ QAYDALARI</u>	333
<u>HEYVANIN BAŞININ KƏSİLMƏSİ ŞƏRTLƏRİ</u>	334
<u>DƏVƏNİN NƏHR EDİLMƏSİNİN QAYDALARI</u>	335
<u>HEYVAN KƏSƏNDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR</u>	335
<u>HEYVAN BAŞI KƏSƏNDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	336
<u>ŞİLAH İLƏ ŞİKARIN HÖKMLƏRİ</u>	336
<u>OV İTİ İLƏ ŞİKAR ETMƏK</u>	337
<u>BALIQ OVU</u>	339
<u>ÇƏYİRTKƏ OVU</u>	339
<u>YEMƏLİLƏRİN VƏ İÇMƏLİLƏRİN HÖKMLƏRİ</u>	340
<u>YEMƏK YEYƏNDƏ MÜSTƏHƏB OLAN ŞEYLƏR</u>	342
<u>YEMƏK YEMƏKDƏ MƏKRUH OLAN ŞEYLƏR</u>	343
<u>SU İÇMƏYİN MÜSTƏHƏBBATI</u>	343
<u>SU İÇMƏYİN MƏKRUHATI</u>	343
<u>NƏZİR, AND, ƏHD VƏ VƏQFİN HÖKMLƏRİ</u>	344
<u>AND İÇMƏYİN HÖKMLƏRİ</u>	347
<u>VƏQFİN HÖKMLƏRİ</u>	349
<u>VƏSİYYƏTİN HÖKMLƏRİ</u>	352
<u>İRSİN HÖKMLƏRİ</u>	357

<u>BİRİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ</u>	357
<u>İKİNCİ DƏSTƏNİN İRSİ</u>	358
<u>ÜÇÜNCÜ DƏSTƏNİN İRSİ</u>	360
<u>ƏR-ARVADIN İRSİ</u>	363
<u>İRSİN MÜXTƏLİF MƏSƏLƏLƏRİ</u>	364
<u>ƏMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏR</u>	366
<u>ƏMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN ŞƏRTLƏRİ</u>	366
<u>ƏMR BE MƏ'RUF VƏ NƏHY ƏZ MÜNKƏRİN MƏRTƏBƏLƏRİ</u>	367
<u>MÜDAFİƏ MƏSƏLƏLƏRİ</u>	370